کۆرۆنا: تێکشکانی سیستەم-2- کاوە جەلال لە ئەمانییەوە

بەشی دووەم
دیمانەیەک لەتەک ئەنست قەلف
کاوە جەلال لە ئەمانییەوە

- لە بنەڕەتدا نرخی نەوت لەژێر 30 دۆلاوە دەتوانێت دەرفاتەکە بتەقێنێت. ئاخر نەوت گەورەترین شمەکی بیزنیسە لە جیهاندا، لەم بوارەی نەوتیشدا سەرجەمی بیزنیسکان بەڵێی دەریفاتەوە مسۆگەر / تەئمین دەکرێن. دەریفاتکان گرەوکردنن، گرەوکردنیش تەئمینی بیزنیس دەکات. ئەوجا تەئمینکردنەوە تەنیا کاتێک کارایی خۆی وەردەگرێت، گەر نرخەکانی نەوت لە ئاستێکی دیاریکراودا ڕابگیرێن. یەکێک لەو فەنەمەنانە کە لە ساڵانی ڕابوردوودا بینیومانە، ئەوەیە کە بڕدەوام بەڵێی بانکە ناوەندییەکانەوە هەوەڵدراوە ڕە لە هاڵەی بازاڕانی پشکەکان بگێرێت یان لەوە کە بازاڕەکانی قەرزدان لە کۆنترۆل دەربچن. ئەو بڕە زەبەلاحەی دەریفات کە لە پاشخانەدا هەبووە، گرنگترینن هەبوو بە هەشتنەوەی سیستەمەکە لە ناجێختیدا. هیچ کەس نازانێت چەند دەریفات لە جیهاندا هەیە. بە نموونە ڕاپۆرتەکانی "بانکی پارەدانی هاوسەنگکەری نێودەوڵەتی" (Bank for International Settlements) لە بازل تەنیا ژمارەی تەخمینی لەخۆدەگرن. بەگوێرەی تەخمینی ئەم بانکە بۆ دەریفاتەکان 700 ملیۆنە، ئەم ژمارەیەش لە خۆیدا تەواو سووکەنارە …

- **کەس نازانێت بە چەندی ئەم مامەڵە دەکرێت، یان تا چەند بە مامەڵە دەکرێت (Over the Counter / OTC) …**
- دروست ئەوەیە. بیزنسی ئەوتۆ هەیە کە پێویست نییە لە دەفتەری بانکەکاندا تۆماربکرێت. واتا کایەیەکی زەر گەورەی ڕەش هەیە کە نابینرێت، لە شارەزایان ئەم کایە ڕەشە بە 1,2 بلیارد تەخمین دەکەن. گریمان ئەم ژمارەیە تەواو ڕاست نییە، گریمان بە پێچەوانەوە ژمارەکانی بانکی پارەدانی هاوسەنگکەری نێودەوڵەتی لە بازل ڕاستن، سەرەڕای ئەوە هەنووکە سیستەمی دارایی جیهان بە تەقینی ئەم بڕەی دەریفاتەکان لە چەند ڕۆژی ڕابوردوودا لەپڵۆپە کەوتووە.

ئەم دەتوانین ئەم هەوشە بە کەروێشکێک بڕاورد بکەین کە بە تاپۆ پێکراوە. لە بنەڕەتدا هەموو کەروێشکێکی پێکراو پاشان 30 تا 40 مەتر لە ڕاکردن بڕدەوام دەبێت، ئەوجا دەکەوێت، واتا کەروێشکەکە لەکاتی پێکرانیەوە مردووە، لە ئەو لە کۆتاییدا لەپلوپۆ دەکەوێت.

- **من ڕۆژی پارەی یەکجار زۆر دەبیستم، بە نموونە بانکی ناوەندیی ئەورووپی (EZB) هەنووکە دەیەوێت سەرلەنوێ 750 میلیارد یۆرۆ بۆزنەتە نێو سیستەمی دارایییەوە، ئەوەش لەو واتایەدا دێکات کە هەموو سەرمایە شیاوەکان دەکڕێت، وا دیارە کە هەروەها هەای هیل بەندس (high heel bonds) دەکڕێتەوە، یان پەدچێت پشکگەلی زۆر بکڕێتەوە. لە ئەم بە دیدی من ئاوڕژنەکی بچووکە بەسەر دەزگەخکی زەبەلاحدا.**
- گەر لە ڕوانگەیەکی باشترەوە لێی بڕوانین، ئەوا ئەو ڕۆژیە زۆر کەم، هەروەها ئەو هەنگاوە زۆر درەنگ دەنرێت. لە دەبێت ئەو هەنگاوە بنرێت، چونکە ئەوە مەرجەکی وەبەرهێنەرە گەورەکانە. ئاخر پارەکە ناوات بە هاوڵاتیان، بەڵکو دەوات بە وەبەرهێنەرە گەورەکان. حکومەتی دەوڵەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا خەریکی ئەویە بۆی قەبەی پارە بە بۆینگ (Boing) بدات، کەواتە دەیەوێت بە فیرمایەکی بدات کە لە چەند دە ساڵی ڕابوردوودا قازانجی ملیاردی و چەندین ملیاردیی کردووە. کەواتە ماویەکی کورت پێش ئەوەی ماڵەکە بچەتەیەک، ئەو جارە فیرمایانە پارەی پشتگیری وەردەگرن. ئەوە کە ئەم ئێستا هەمانە، ماڵەکی گەگرتووە و دوایمین بەهاکانی نێوی بە مەبەستی فەرهودکردن دەردەهێنرێن و بەسەر وەبەرهێنەرە گەورەکاندا دابەش دەکرێن.
- **لە تێنانێت بەبێ ئەو بڕەی دەریقاتەش، کە لە مەوداکەیدا زۆر گەورەترە وەک لەوەی پێشاندەرێت، هەنووکە فیرما بچووکترە ناونجییەکان کە بەرگەناگرن گەر هاتوو چوار یان هەشت هەفتە فرۆشیان نەبێت، لەم دەخێی کوژاندنەوەی بواری ئابووریدا بەرەو ڕاگەیاندنی مایپووچی دەبرێن. بەمەش ئەم قەرزی لەدەستچوومان هەیە، بەمەش ئەم کێشەمان لە سەکتەری بانکدا هەیە کە خەی جگە لەوە لە کێشەدا دەبینێتەوە …**
- … ئەم هەاڵەکردنەکە / کاشکە (Crash) کە بە ئەنقەست دەهێنرێتە دی …
- **… دروستە، لە پرنسیپدا ئەم بڕوارە دارایییە نەک تەنیا گوللەباران دەکرێت، بەڵکو هاوکات ژەهرخوارد دەکرێت و بەر خەنجەر دەدرێت…**

- دروستە، ئەوجا لە کۆتاییدا فەرهود دەکرێت. لەم پڕۆسەیەدا هەروەها چەند فەنەمەنکی سەرنجڕاکێش هەن. سەشمەی رابوردوو فیرمای فەکسفاگن ڕایگەیاند کە لە چەند هەفتەی داهاتوودا ژمارەیەکی فرەی دروستکراوی لەکار دەوەستێنێت، گەیا بەهەی قایرەسی کۆرۆناوە، لە ئەو ڕاگەیاندنە تەواو شێتانەیە، چونکە وا باوە کە فەکسفاگن نیازی بەو چەشنە لە ئەوارەی ڕۆژی هەینیدا ئاشکرا دەکات، واتا لە کاتێکدا کە بەرسەکان داخراون. ئەوجا ئەوان بە تەواوی دەزانن، گەر ئەو ڕاگەیاندنە بخرێنە ڕۆژی سەشەمەوە، ئەوا کەرسی پشکۆکان زۆر بەهێز دادەبەزێت. لە ئێستا مەسەلەیەکی دیکە دێتە نێو گەمەکەوە: مرۆ تەنانەت بە کەرسی دابەزیویش دەتوانێت پارەی زۆر پەیدابکات، ئەوەش بەو ڕێیەوە کە مرۆ دەستدەکات بە فرۆشتنی بەش (Short-Selling). کەواتە شارەزایان (ئینسایدەرەکان) کە پێشتر دەیانزانی فەکسفاگن بەیانیی ڕۆژی سەشەمە ئەو مەبەستەی ڕادەگەیەنێت، دەرفەتیان هەبوو دەستبکەن بە فرۆشتنی بەش، واتا گرەو لەسەر کەرسی دابەزیو بکەن. ئەو جارە کەسانە هەفتەی ڕابوردوو بە بەی یەکجار زۆر پارەیان دەستکەوت.
- **لە مەبەستی ئەوەها کاری پەدەکرێت تا ئەو کاتەی ئەمیتێنتەکان (دەرکەرانی کاغەزی بەهادار) توانستیان بە ئەوە مابێت، ئەوجا کاری بەو چەشنە سەرلەنوێ بارەکە دەداتەوە بەسەر بانکە پارەدەرەکاندا.**
- بەڵێ، بەڵێ. وەک گوتم، ئەمە هەنووکە لە قۆناغی کۆتایی ئەم سیستەمەی پارەداین. ئەمە هەروەها ئەزموونی ئەوە دەکەین کە چۆن وەبەرهێنەرە گەورەکان بەجۆرێکی خراپی فەرهودکردن، ئەو کارەش بگومان بە بچووکەکان پەمەترسیە. جگە لەوە مەسەلەیەکی دیکە هەیە کە دەمەوێت لەی بدوێم. بە نموونە ئەمەرسن (Emerson) لە دەوڵەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا هەفتەی ڕابوردوو 100 هەزار کەسی نوێی لای خۆی دەمەزراند. کەواتە ئەمەرسن یەکێکە لە گەورەترین قازانجکەرەکان. ئەم فیرمایە یەکێکە لە گەورەترین فیرماکانی جیهان، جگە لەوە دەمەوێت ئاماژە بە ئەوە بدەم کە ئەو سایانکە، لایەنی کەم دوو ساڵە، لە ئاستی جیهانیدا بە هیچ شێوەیەک زەریبەی نەداوە، بە پێچەوانەوە تەنانەت زەریبەی بە خۆی چنیوەتەوە، واتا بەهای خاترانەی دەوڵەتییانەی زەریبەوە پارەی دەستکەوتووە. هەنووکە لەم تەنگژەیدا فیرمایەکی وەک ئەمەرسن بە ڕۆژی یەکجار زۆر قازانج دەکات، بە

پێچەوانەشەوە فیرما بچووکەکان بە تیز مایپووچ دەبن. لە ئێستا دەبێت لە خەمان بپرسین، کە ئایا بەدووی ئەمدا چیدی زیاتر هاوەڕدات؟ ئاخر ئەم دۆخە کە ئەمە ئێستا تێی کەوتووین، ناشێت ئەوها بەردەوام بێت.

- **ئەوە پرسیارەکەی دیکەمە. ئەمە ئێستا لە کایەی پێشبینیکردنی چاوەڕوانییەکاندایە. ئایا بە ڕای تۆ ئایندە چی دەهێنێت؟**
- پێشبینیکردنی ئەمە زۆر زەحمەتە. لە سەرەتای ئەوە دەتوانین پێشبینیی هەندێک شت بکەین. تازە هیچ شتێک فریای ئەم سیستەمە ناکەوێت. کەواتە دەبێت هەنووکە هەرچەندێک بێت کردار بنوێنرێت، بە ئەوەش چەند شیمانەیەک هەن، بە نموونە شیمانەی ڕیفەرمێکی دارایی؛ یان کاتێک ئێستا سنووردارکان داخراون، دەشێت سەرلەنوێ مارکی ئەڵمانی وەک دراو بهێنرێتەوە نێوان؛ شیمانەیەکی دیکە ئەوەیە کە ئەڵمانیا سەرجەم قەرزەکانی لای یەکێتیی ئەورووپا نەناسێنێت، چونکە ئەڵمانیا زامنی زۆر دەوڵەتی لەنێو یەکێتییەکەدا کردووە، ئەوەش بووە بە بار بەسەر بودجەی ئەڵمانیا خۆیەوە، کەواتە ئەڵمانیا دەتوانێت لە کاتییدا ببڕێت: "ئەمە هیچ قەرزێک کە یەکێتیی ئەورووپا لای ئەمە هەیەتی، ناگەڕێنینەوە". لە ئەوە هەشتا هەر بەس نییە. من وای بە دڵچەم کە لەوبەدوا پلانێکی فۆندی نێودەوڵەتیی دارایی (International Monetary Fund / IMF) بکاربەرێت، پلانەکەش ئەوەیە کە فۆندی ناوبراو ساڵی 2013 پێشنیاری کرد، واتا: بە قەڕەبووکی سەدی ی دیاریکراو دەست بەسەر سەرمایەی هاوڵاتیاندا بگیرێت، کەواتە بە قەڕەی 25% یان 50% دەست بەسەر سەرجەم حسابە بانکییەکانی هاوڵاتیاندا بگیرێت...
- **ئە خەی وا باوە کە ڕیفەرمی دارایی هەمیشە لەتک دەستگرتن بەسەر سەرمایەدا ئەنجامدەرێت...**
- ... وەک باوە، لە ڕیفەرمی داراییدا سەرمایەکان بگوازرێ کەرسی نوێی ئەو دراوە نوێیە دەستیان بەسەردا دەگیرێت، لە کارەکی بەم چەشنە لەم هەوشەی ئێستادا بەس نییە، بەڵکە من باوەڕدەکەم کە سەرباری ئەو کارە هاوکات دەستبەسەرگرتنەکی دیکەش هەوبدات...
- **کەواتە مەبەستی تۆ بریتییە لە یاسای 2.0 (لەئێستەگرتنی بار لە لایەن هاوڵاتیانی پارەدارەوە).**
- بەڵێ مەبەستم لەوەیە.
- **ئەی ئێستا بە دیدی تۆ چۆ چینەکی سەرمایە لە مەترسیدایە؟**
- من هەنووکە وای بە دڵچەم کە سەرجەمی چینەکانی سەرمایە

لەمەترسیدان. ئاخر ئەمە لە ڕابوردوودا بینیمان کە لە یونان و قوبروس چی کرا. کاتێک لە قوبروس دەستبەسەرگرتنی گەورەی سەرمایە دەستی پێکرد، فەندی دارایی نێودەوڵەتی (IMF) سەرەتا پێشنیاری کرد کە بە ڕێژەی 25% دەست بەسەر سەرمایەی سەرجەم دانیشتوانەدا بگیرێت، لە سیاسییەکان هاتنە گۆ و گەتیان کە ئەو کارە دەبێت بەهەی ڕاپرسین، بۆیە پاشان بڕێک پارە دیاریکرا کە دەبوو لەو دەستبەسەرگرتنە بدەر بێت، وا بزانم 20 هەزار یان 50 هەزار بوو، واتا بۆی پارەی هەبوو تا ئەو ڕێژەیە زەریبەی نەچووە سەر یان لە خێک نەسەنرا، بڕێکو لە 50 هەزار یان 100 هەزار دۆلار ژوور پارە لە خاوەنکانیان سەنرا. لە من باوەڕ ناکەم ئەمجارە لەسەندنەکە بەم چێشنە بێت. جگە لەوە من باوەڕ دەکەم، سەرجەمی ئەو هیستریایە کە بەهەی قایرەسی کۆرناوە دەوروژێنرێت، لە خزمەتی ئەم دەستگرتنەدایە بەسەر سەرمایەدا، چونکە دەبێت هەرچەنێک بێت لە ئێستاوە کۆنترۆلی خێک بکرێت. ئێستا باشترین شت ئەوەیە کە خێک لە ماڵکانی خەیاندان، باشترین شت ئەوەیە کە تا ڕادەیەک ئینتەرنێت بکوژێنرێتەوە و پۆلیس کۆنترۆلی شەقامکان بکات، من هەروەها ئەوەش بەدوور نازانم کە ماوەیەکی دیکە ئەزموونی قەدەغەکردنی هاتوچۆ بکەین. ئیدی بەدووی ئەوانەدا ئاشکرا دەکرێت کە چی ئەنجامدراوە. پاشان بە خێک دەگەترێت کە ئەوان ئێستا هەژارتر بوون و دراوەکی نوێ دەهێنرێتە نوانەوە. ئەوان بەم شێوازە خەیان ئامادە دەکەن بۆ سەرکوتکردنی پرۆتستەی جیاواز، ئاخر خێکان هەر وا ئاسان کارەکی بۆ شێوەیە قبوڵ ناکەن، خێکان لەدژی هەنگاوی بۆ چێشنە ئادەپێن …

- **یەفەرمی دارایی پێویستە، ئەوە بگومان گەر ئەوەها کۆنترۆلنەکراو ئەنجامنەدرێت. بگومان منیش نامەوێت بچمە سەر شەقام. ئاخر گەر ئەو جۆرە یەفەرمە بکرێت، ئەوسا جەنگی ئەهلی هەڵدەگیرسێت. یەفەرمی بۆ چێشنە دەبێت ئامادەکراوبێت. گەر ئەمە سەرجەمی وێنەکە لە چیرۆکی کۆرنا جیابکەینەوە، دەبینین، کە قەدەغەی هاتوچۆ هەیە، لایەنی کەم زەر فرێشگە داخراون، خێکان لە وڵاتانی دیکەوە دەهێنرێنەوە بە شۆنی گوزەرانی خەیان، چونکە دەبێت گێشتیارەکان بگەڕێنەوە بۆ وڵاتی خەیان، جگە لەوە مرۆ بۆی نییە بە دەرەوەی وڵات گێشت بکات یان لە دەرەوە بۆ نێو وڵات بێت؛ بە هەر حاڵ، من وای دەبینم کە لەنێو دەخکی بەسروبەردام. لە گەر ئەمە ئەو هەموو مەسەلە باسکراوە کۆبکەینەوە، ئەوسا**

ڕۆشکە بەڕاستی دڵشێت ئەوها بکەوێتەوە کە تۆ پێشبینیی دەکەیت. لە پرسیارەکە ئەوەیە کە ئایا کەی ئەوە ڕوودەدات؟

- ئەوە بگومان پرسیارێکی گرنگە. ئەوەی ئێمە لە ڕاستیدا ئەزموونی دەکەین، هیچی دیکە نییە جگە لە کۆتایی-هێکی دارایی-فاشیستی، کە وا دیارە نەوتەویانە تەلحینکراوە.
- **ئێمە زۆر سەرنجڕاکێش و هەموو وەاتان بۆشداریی تێدا دەکەن. من دوێنێ بیستم، کە بە نموونە بانکی نەتەوەیی سویسرا کار لە کریپتۆکی (دراوی دیگیتال) نوێی فرانکی سویسریدا دەکات. بگومان ڕاگەیاندنی گەورەی وانکراو زۆحمەتە، بە تایبەتیش گەر مەسەلەکە پەیوەند بێت بە ئایندەوە، لە گریمان پارەیەکی نوێ هات، ئەوا ئایا بە بەوای تە ئەو پارەیە چ دیزاینێکی دەبێت؟**
- من هەنووکە ناتوانم هیچ لەبارەی ئەوە ببڵێم. دڵشێت دراوێک بێت کە پشت بە ئاستون ببەستێت، چونکە ڕەنگە ئاستێن ڕەنگی گەورە بگرێت، یان هەنانەوانەوانی ستاندارتێکی نوێی ئاستون بێت. سەرەڕای ئەوە لەڕدا یەکگرتنەوەیەک لەگەڵ نییە. بە هەر حاڵ هەنووکە بانکە ناوەندییەکان بەدەسەڵاترین گەمەکەرن لەم مەسەلانەدا. من هیچ گومانم لەوە نییە کە هەنووکە لە "بانکی پارەدانی هاوسەنگکەری نێودەوڵەتی" (Bank for International Settlements) لە بازل، لە نهەمی تایبەتی بەڕاوبڕایەتیدا، یەک لە دوای یەک کەبووەوەی باری نائاسایی ئەنجام دەدرێت، چونکە ئێمە لە ساڵانی ڕابوردوودا ئەزموونی ئەوەمان کردووە کە چۆن بانکە ناوەندییەکان سیاسەتی خۆیان لەنێو یەکدیدا پێکەوەدەگونجێنن. ئەستاش کە ناوی بانکی ناوەندیی سویسری هێنرا، گرێکە بزانین کە ئێم بانکە بریتییە لە ڕاگرێکی گرنگی پشکۆکانی ئەپڵ، نێتفلیکس، گوگل و هتاد، ئێم فیرمایانەش نەوکەیانە یارمەتیی یەکدییان دا بە ئەوەی کەرسگەلی پشکۆکان بە بڕزی بهێڵنەوە، یان بازاڕەکان تا ڕادەیەک سەقامگیر ڕابگرن. لە کۆشکە هەنووکە ئەوەیە کە ئێم سیناریۆیە ئێستا بەتەواوی تێکشکاوە، ئێستا لەم ڕووشەدا دەردەکەوێت کە داخۆ چ بانکێکی ناوەندی بەهێزترین و چ بانکێکی دیکە لاوازترین بێت. من ئێستا ناتوانم پێشبینی بکەم کە چۆن سەرجەمی ئەو ڕووشە دەگۆڕێت، لە من وای بە دەچم، هەموو ئەوانە کە لە پاشخاندا تەنافکان دەڕەسن، پەرشانی کەنترۆلکردنی ئێم دەخۆن. بە نموونە ئەو قەدەغەکردنەی هاتوچۆ کە لە پێشمانەویە، دەستوبڕێکە بە ئەوەی ئەوان چەند ڕۆژێک کات ببەنەوە و پاشان بەدووێدا

بەیارەک بدەن.

- **لە ئایا ئەو پرسیارە هیچ رەهەک دیگەیت کە داخە چە بانکەک بەهەز و چە بانکەکی دی لاواز بێت؟ ئاخر ئایا ئەمە هەموو بە چەشنەک گلۆبالیزە نەبووین و پێکەوە گرێنەدراوین کە ئیدی هەر کەوتنەک لە هەر جێیەکدا دەبێت بەهەی کەوتنی هەموو ئەوانی دی، هاوشێوەی پولە ڕیزکراوەکانی دەمینۆیەک کە هەر ئەوەندەی پاڵت بە یەک دانیانەوە نا، ئیدی ئەو هەموویان بەدووی یەکدیدا دەخات؟**
- بێگومان، ئەمە ئێستا ئەزموونی کاریگەریی ئەم دەمینۆیە دەکەین، بەڵێ هەمووی تێکدەشکێت …

***… من بەڵێ ووتم پرسە دەکەم، چونکە بە نموونە نارویژ کە خاوەنی نەوتە، کە ئابووریەکی پتەوی نەتەوەیی هەیە، کەچی کرانی نارویژی لە چەند ڕەژەی ڕابوردوودا بە ڕەژەی یەکجار زۆر دابەزی.**

- بەڵێ، چونکە هەموو بڕەی پێکەوەگرێدراون. دەیچە بانک هەندە چە بە بانکی جەی پی مۆرگان (J P Morgan) و سیتی بانک و هتاد گرێدراوە، کە ئیدی مرۆ لەوە هەر بەیارەک بدات، لە جێی دیکەش سەرەنجامی دەبێت. بە من هەنووکە ئەو مەسەلەیە زۆر گرنگە کە لە گشت لا سنووڕەکان دادەخرێن، لە بەم کارە گەشە بە ناسیۆنالیزم دەدرێت. مرۆ دەبێت سەرەای ئەوە بیر لەوە بکاتەوە کە هەزەکی نەونەتەوەیی لە جیهاندا هەیە و بریتییە لە ئیندوستریی دارایی کە هیچ گرنگییەک بە سنووڕەکان نادات. سنووڕەکان هەبن یان نەبن، بە ئەوان گرنگ نییە. ئەوان تەنانەت سنووڕەکانیان بە بەرژەوەندیی خۆیان بەکاربردووە. گەر بە ئەوان وەاتەک وەک گەمژە دەرکەوتبێت، ڕوویان کردەتە وەاتەکی دیکە، بەوەش سەرجەم جیهانیان خستەتە ژێر فشاری خۆیانەوە. لە هەنووکە من داخستنی سنووڕەکان وەک ئاماژەیەک بە ئەوە دەبینم کە ئەلیتی دارایی پشتیوانیی جیاکردنەوەی خەڵک لە ڕووی نەتەوەیشەوە دەکات.
- **زۆر سوپاس. ئەمە نامانەوێت خەڵک بترسێنین. لە ئێستا پرسیارەکە ئەوەیە کە ئایا ئەمە چی بکەین؟ ئایا تە پارەکانت لە بانک دەرکردووە؟**
- من متمانەم بە بانکەکان نییە، بگرە بڕی پیشکەم ئەو متمانەیەم نییە. گرنگترین شت ئێستا بە هەر مرۆڤێک ئەوەیە کە لە پێکەوەلکاوی کێشەکان تێبگات. ئاخر مرۆ زۆر ئاسانتر بڕگەی دەخەک دەگرێت گەر بزانێت داخە چە هەزگەلەک لە

پەیوەندییەکاندا کاران. ژمارەیەکی زۆری خەڵک بەهۆی ئەو هیستریا پزیشکییەوە دوودڵن. لەڕادا دەبێت بەو خەڵکە بگوترێت: بزانن کە ئایا هەڵکخراوی تەندروستیی جیهانی چییە؟ بەوانن کە داخڵ زانیارییەکان لەکوەو دێن! تەماشای ڤیدیۆی هەندێک پزیشک بکەن کە هەوە دەدەن هەندێک مەسەلە ڕاستبکەنەوە! واز لەو هیستریا شێتانەیە بێنن! بیر لەوە بکەنەوە کە داخڵ ئەو هیستریایە لە خزمەتی چ لایەنێکدایە؟ ئاخر ئەوە هیستریایەکی دەستکردە، کەواتە لە دەرەوە دەوروژێنرێت…

Over the Counter: مەبەست لە بیزنیسێ بە کاغەزی بەهادار لە دەرەوەی بەرسە.
فرۆشتنی بەش (Short-Selling): فرۆشتنی بەهای زەمینەیی، کە فرۆشیار جارێ خاوەنیان نییە، لە هیوادارە بەو فرۆشتنەی ئەوان بەهاکەیان پتر دابەزێت و بەو هەیەوە قازانجی زۆر بکات.

وەنەیەک لە سەردەمی کۆرۆنادا … ئەمجەد شاکەلی

کاکەحەمەی دەبەنە و باوکم(ڕەحیان شاد و یادیان بەخێر)، ئەحمەد و منیان، بە خەمان دشداشە و چاکەتکانمانەوە، بردە دوکانەکەی حەمەی وەستا زەراب و سەرو پانتۆڵ و سەرو کراسیان بۆ کڕین. هەردووکمان چون یەک، پانتۆڵەکی خاکی و کراسەکی سپی. هاوین بوو، ئەمە چووبووینە کفری بەوەی لە تاقیکردنەوەی بەکالۆریای پەلی شەشەمی سەرەتایی ساڵی 1961/1962دا بەشدار بین. یەک ڕۆژ پێش تاقیکردنەوەکە، ئەو جلانەیان بۆ کڕین. ئەوە یەکەم جارم بوو پانتۆڵ لەپێ بکەم. تا پێش ئەوە و تا ئەو تەمەنە هەر دشداشەم لەبەر کردبوو. دشداشە بۆ ماڵ، بۆ گەمەکردن، بۆ میوانی، بۆ جووانەوەی ڕۆژانە، بۆ جژن، بۆ خوێندنگە، بۆ خوتن و بۆ هەموو شتێک لەبەر دەکرا. لە ڕۆژەکەی دوای ئەو ڕۆژەوە، ئیدی پانتۆڵ جگەی دشداشەی گرتەوە و لەگەڵ هەڵکشانی تەمەندا تا ئێستا هاتووە.
لە ساڵانی 1980دا هاوڕێم کاک ڕەمزی قەیتوولی لە گەڕانەوەیدا لە

گشتکی بۆ لەندەن، دشداشەیکی سپی وەک دیاری بۆ هەنام، کە ئێستاش ماومە. جارجار لە ماڵەوە بۆ خۆتن لەبەری دەکەم یا کە نەخۆش دەکەوم و دەکەومە سەر جگۆ لەبەری دەکەم. ساڵی 2018 یەش (ئاز)ی کچم لە حەج گەڕایەوە، دشداشەیکی مەیلەو بەر- قاوەیی بۆ دیاری بۆ هەنام، ئیدی بووم بۆ خاوەنی دوو دشداشە.
لە سەردەمکدا لە ماڵی خەمان، لە تەمەنی منداڵی و مەردمنداڵیدا، جاروبار، کە حەزم لە بینینی هەندی میوان یا کەسک یا مەیلی چوونەدەرەوە و دیتنی خەڵکم نەکردبا، تەنانەت ئاگڕ هاوڕیانی خەیشم بووایەن، لەنەو ماڵدا پاڵم لە دەدایەوە و دادەنیشتم و نادەچووم دەرە. دایکم دەهاتە ژوورە و بە شۆوزارە گەرمیانییەکەی خۆی دەیگوت: "ئەوە بۆ ناچیتە دشتە، خۆ خەتەنە نەکریایتە، وا لەبن ماڵا خەت مات داوە، هەسە هەسە دەی بچە دشتە!". ئەو سەردەمە کەسک کە خەتەنە دەکرا، دشداشەیکی لەبەر دەکرد و پاڵی لە دەدایەوە و نادەچووە دەرە.
ئێستا بۆ سایەی قایرەسی کۆرناوە، لە ماڵەوە پاڵم داوەتەوە و دشداشەشم لەبەر کردووە. دشداشە وەک هەمای ئاریشە و کەشە و جۆرە هەوداوەکی نەخوازراو. تەنە لەنەوان 15-20 میترەکی بەشایی نەو ئەپارتمانە 56میتریە چوارگۆشەکەمدا دەم و دەچم. لە دوو پەنجەرەوە دەرە دەبینم و ئاگاداری هاتوچۆ و جووڵانەوەی گەڕەکم، کە ئەسڵەن بۆ خەی گەڕەکەکی مردووە. کۆرنایش نەبەت هەر مردووە، لە ئێستا لەم وەرزی کۆرنایەدا کپ و بێگیان و مردووترە.
تاکەتاکە مرۆڤ لە پەنجەرەکانەوە دەبینم و هەنگە تا دنیا هەوناکە و تەواوی هەژدەکە ژمارەیان نەگاتە 50 کەسەک. بەیانیانی زوو، لە بن دیواری خوارەی ژووری خەوتنەکەم، دەنگی ترپەی پەیە بچکۆلەکانی زارەکە گچکەکانی باخچەی منداڵانەکەی نزیکە ماڵمان دەتە گوەم، کە لەلەکانیان دەیانبەنە دەرە و بەدەم وردە هەیشتنەوە دەنگە ناسکە منداڵانەکانیان، دەنە گوەم.
ئەوەی زۆرتر دەم پێی خۆشە، سەگەکانن! دوو سەگخانە(باخچەی سەگەل یا سەرپەرشتیخانەی سەگەل یا ماڵەسەگ)، نزیکی ماڵەکەی منن. هەموو هەژانی کار، دووشەممە تا هەینی، کچەکان، ئەوانەی تەمەنیان لەنەوان 16-20 ساڵەکدایە، لەلەکانی سەگەکان، کە بە خەیان 3-6 کیژەک دەبن، ئیدی زیاتر یاکەمتر، هەریەکەیان سەری 10-12 پەتی بەدەستەوەیە و ئەو سەری پەتەکان لە ملی 10-12سەگەک ئاڵاون و ژمارەی سەگەکان لە کەمترین جاردا لە 40 سەگەک کەمتر نییە. سەگی گەورە و زەبەلاح، سەگی گچکەی زەر گچکە، دەڵ، گەماڵ، سەگی سپی، سەگی هەش، سەگی قاوەیی، سەگی سادەی یەک هەنگ، سەگی دوو هەنگ و تەکەڵ، سەگی بەرە، سەگی بازە، سەگی سەر بە هەگەزی جیاواز، سەگی

سەر بە بنەچەی جیاواز و هەموو جارە سەگێک، ئارام و بە دەنگ بەدەوری لەلەکانیانەدا وەک بازنەیەک، مانەندی سەرباز و مەشقپێکراو، دەمان و نە گەنگەشە و نە شەڕ و نە دەنگ دەنگ، نە جیاوازیی چینایەتی و نە فشەکردن و خۆبەزلزانی و لووتبەرزی و نە ئیریی و نە تەماعیی و چاوچنۆکی، هەمن هەمن، بەڕێز بەڕێز، لە کەشکی پە لە خەشوبستی و هاوئاهەنگی و یەکگرتوویی دا، نەرم نەرم دەمان و چەڕ لەو سروشتە جوانەی دەوروبەری خۆیان وەردەگرن. جارجار لەلەکان هاوەستن و ئاوانیش هەر هەموو هاوەستن. هەموو چاونەیی فەرمانی دادەکانیانن. من زەربەی هەژان، نەک بە سایەی کەرناوە، بەڵکە بەسایەی خانەنشینییەوە، هەژانە ئەو دیمەنە، شادییەک، گەشی و خۆشییەک، بە هەڕەحم دەبەخشە. بە من ئەو دیمەنە دەکاتە: ژیان. ئێستاش لەم سەردەمی کەرنایەدا، کە ئەو گەلە سەگ و لەلە و سروتە هەژانەیە دەبینم، تەدەگەم، هەشتا خەڵک دەچنە سەرکار، چون ئەو سەگانە بۆیە خراونەتە ئەو سەگخانانە، لەبەروەی خاوەنەکانیان کار دەکەن و چەن منداڵەکانیان دەبەنە، زارەکخانە، باخچەی منداڵان، بەو جۆرەیش سەگەکانیان لەو سەگخانانە دادەنێن تا ئەودەمی نزیکەی سەعات 17-18 ی ئێواری لە کار دەگەڕێنەوە و سەگەکان و زارەکەکانیان دەبەنەوە ماڵ. تا ئەو سەگانە هەژانە ببینرێن، واتە: ژیان نەوەستاوە، واتە: هەشتا ژیان بەردەوامە.
کەرنا، جموجووڵی مرۆڤ و فەرهەنگ و ماشێن و شەمەندەفەر و گەشت و سەیران و هاتوچۆی هاگرت و وەک چەن جاران بەرخ دەکرانە کەزەوە و مامر دەکرانە کولانەوە، کەرنا، کەزەکەزەی لە مرۆڤ کرد و کردنیە کەزەوە و کردنیە کولانەوە. کەرنا، زەنگێک بوو، دنیایەک شتی وەبیر مرۆڤایەتی هێنایەوە و چەپەکەک بوو، سروشت، نادادی، هەژاری، هەڵاواردنی مرۆڤ، جیاکاری، ژینگە، کێشایان بە تەپڵی سەری مرۆڤدا بە وێناگا هێنانەوەی، ئاگەر بۆیار بێت وەبیرهێنانەوە و وێناگاهێنانەوە، زەنگێک بن مرۆڤ بەدار بکەنەوە و دید و وزەیەکی نوێی پە ببەخشن و وانەیەکی نوێی ژیانی فێر بکەن! کەمجار مرۆڤ وانەیەک لە هەڵەکانی خۆی و هەڵەکانی خەڵک و جڤاک فێر دەبە!
ئێستا ئێمەی، کە ناچینە سەرکار، ئێمەی لەماڵەوە تەماح و پاڵەداوە، ئەو کەسانەین، لە کارکردن دووکەوتووینەوە. لاوەکان دەچنە سەر کار، ئێمە ناچین. ئێمە لە ماڵەوە تەنیاین. هەموو هاوتەمەنانی ئێمە، ئاگەر لە هیچ شتێکدا، لە چین و هەنگ و هەگەز و ئایین و نەتەوە و...چون یەک و یەکسان نەبین، لە تەنیایێدا یەکسانین. ئێمە هەموومان لە ماڵەوەین. هەندێکمان لە پەنجەرەی ماڵەکانیانەوە، خەڵکانی تەپڵەبوو دەژەهرن و هەندێکمان سەگەل دەژەهرن و هەندێکمان هەر چای دەخواتەوە و هەندێکمان هەر خەریکی

شیولەنانە و هەندێکمان تەماشای فیلم و تیڤی دەکات و هەندێکمان خجڵی فەیسبووک و وەتسئاپ و ڤایبەر و ئیمۆ و ئینتەرنێتێ و هەندێکمان وەدووی هەواڵدا هەڵدەکات و هەندێکمان نوقمی لاپەڕەی کتێبانێ و هەندێکمان وشە ئیز دەکات و گوتەیەک، هزرێک، خیاڵێک دەدەرێنێت، هەندێکمان سوودووکە دەکات و هەندێکمان گۆ دەداتە موزیک و هەندێکمان نوێژ دەکات و قورئان دەخوێنێتەوە و هەندێکمان دەخواتەوە و جگەرە دەکێشێ و هەندێکمان بانۆ لیستی ناوی هاوڕێ و دەست و کەسەکانی نێو تەلەفۆنەکەیدا دەگۆڕێ و ئاوەڵی چوار ساڵیشە پێوەندی پێوە نەکردووە، زەنگی بە لەدەدا یا لێو جارێ کەسانەوە زەنگی بە لەدەدرێ و هەندێکیشمان تەمبەڵ و تەوەزەل و زەمەتە هیچ، هەر هیچ ناکات و فەلسەفەی"خەت تەمبەڵی، پاڵدانەوە، هیچ نەکردن، دوای ئۆڤەرش وچاندان و ئیسراحەت کردن" پەڕە دەکات، ئەم فەلسەفەیە، لەگەڵ (پەری)ی کچمدا هەردەم تووڕینەوەی لەسەر دەکەین و خوێندنەوەی نویی بە دەکەین و شتی نوێی دەخەینە سەر و جارجار لە (ناز) و (ڕاز)یشەوە سرووشمان پێ دەبەخشرێت. دیارە هەندێکیشمان زۆرێک لەوانەی گوتران، پێکەوە لە ماڵی دەکات. ئەمە هەموومان تێنیایی یەکیخستووین. تێنیایی، کە پتر دەردێکی پێشکەوتن و نوێگەرایی و جڤاکی مەدەرنە و کەمتر لە جڤاکگەلێ ڕۆژهەڵاتییدا هەبوو و هەیە، هەرچەندە ئێستا مۆبایل و تیڤی و ئینتەرنێت و جیهانگەری و لاساییکردنەوە سەدان تەوتەشقەڵەی شۆوزیانی ڕۆژاوایی و تەکنەلۆجیا و بازمی دیکە، پەتای تێنیایی گیاندووەتە ڕۆژهەڵات و تێنانێت جڤاکە سادە و ساکار و سەرتاییەکانیش. لەرە لە ئەوروپا و بەتایبەت لەم سۆنگە، تێنیایی پێوەر و نموونەی ژیانی ستانداردە و پێچەوانەکەی ناستانداریە.

هەواڵەکانی وەدوویاندا وەین، هەواڵی ژیان و مەرگن. لێنوان ژیان مەرگدا توێژاڵێکی هێندە تێنک هەیە، کە ئێستا لەهەموودەم زیاتر، ئەمەومانان هەستی پێ دەکەین و دەیبینین. میدیاکان پەیتا پەیتا هەواڵی مەرگمان بەسەردا دەبارێنن و وێنەکانی مەرگمان پێشان دەدەن و پێ دەگەیەنن. مرۆڤی پێش ئەم پەتایە، دیارە نە هەموو مرۆڤ، تێنە یەک شتی دەزانی، ئاکامەکەی ژیان و هەڵپە، بە زیاتر پەیداکردنی سامان، پارە، دەوڵەمەندی، دەسەڵات. مرۆڤ وەدووی دنیاویستی و دنیاری و خۆیستیدا غاری دەدا. مرۆڤ گۆڕەساڵەکان، کاتیان بە زارەک، بە خەیان، بە خەزان و خۆشەویستانیان نەبوو. کاتیان نەبوو بیر بکەنەوە. کاتیان نەبوو جوانیی ببینن. کاتیان نەبوو چێژ لە سروشت لە دەنگی سروشت، لە هاژەی با، لە جریوەی مەل، لە دەنگی بەدەنگی، لە دەنگی ئاژەڵ، لە دەنگی خاک، لە دەنگی گیا و گوڵ و ئاو و درەخت و ژین وەربگرن. ئاگەر کەرەنا وانیەک بە مرۆڤ

ببەخشێت، ئەوا مرۆڤی دوای کارەنا، وەک مرۆڤی پێش کارەنا نابێت. کارەنا ئەمەی تەنیاخست و ئەمەی کەنارخست، ئەمە ئێستا تەنە خەمانین و کەسمان لێگەڕێ نییە. ئەمە تەنە بیر لێ دەستشەردن و خەخاونکردنەوە و دەستوەرندان لێ دەم و کێپوو و چاو و هووماتمان دەکەینەوە. ئەمە ئێستا بیر لێ خواردنەوەی گەرم و شلەمەنی و شتی بێ سوود بێ بەرگریی لێش دەکەینەوە. ئەمە ئێگەر ناچاریش بین بچینە فرۆشگەیەک بێ کەینی پەویستییەک، خەراکەک، خەمان لێ مرۆڤ دوور دێگرێن، نامانەوە کەس ببینین. تێ خێکی هەرکوییەکی، چ ێێگەزێکی، ئێستا تەیش و هەموو ئەوانی دیکەش لێنەوان ترس و مەرگدان، ئەمە لێ بەرزەخداین، ئەمە هەموومان لێو نەوەندداین.

ئەمە، ئێستاکە و پێشتریش، پێش کارەنا و لێ وەرزی کارەنایشدا، دوو جەر ئەمەین. ئەمەی پایینی پلیکانەکەی جڤاک لێ هووی چینایەتییەوە و ئەمەکانی دیکەی باڵای پلیکانەی جڤاک لێ هەموو هووێکەوە. ئەمەگەل، بێ سەر دوو چیندا و هەندێ جار پتریش دەبەش دەبین. ئەوانەی سەرە، ئەوانەی باڵای جڤاک، سواری چ شێپڵەک بووبوون و بەرەو کوێ هەنگاویان دەنا! ژیانیان پێ لێ پڵێ و کار و جووڵە و مەشغڵێت و فریانکەوتن و بێ کاتیی بوو. خەیان بزر کردبوو و لێ ڕاستی هێدەهاتن. ئەوان ئێستاش لێم کارەنابارانەدا دەتوانن، لێ هەوشەکی تردا بن. ئەوان دەتوانن وەات جەبهێن و بێ فێکە و بێ کەشتی خەیان و بێ نوێترین ماشەنی خەیان، بەرەو دوگەیەکی چێ لێ خێک، بەڕام پێ لێ ئامرازی پشوو و خەشگوزەرانی بێن و لێو دوور لێ مرۆڤ، لەنگەر بگرن و خێ بپارێزن و کارەنا هوویان تێ نەکات. ئەوان دەتوانن بێ زەنگەکی تەلیفۆن یا لێ ێێگەی ئینتەرنێتەوە، نەک سێ ژەمە، بەڵکە چوار ژەمە و حەفت ژەمە و فرەتریش، لێگەێ نایابترین جۆری خواردنەوە و سەد بەزمی دیکە ،بهێننە بەردەرکەی ژووری خەوتنەکەیان. ئەوان دەتوانن ئێگەر تووشی دەردیش بن، بێ زەنگەک، باشترین بژیشکی تایبەت و باشترین نەخۆشخانەی تایبەت و نایابترین دەرمان، بگەنە خزمەتیان و چارەسەری دەردەکانیان بکرێت. هەرچی ئەمەکانی خوارەی پلیکانەکەین، کونجی ماڵ و چاوەڕوانی خەمتکردن، تەنانەت ئێگەر دەردەکەش سەرودەی گرتین، تاکە ێێگەمانێ لێم کاتشدا. ئەمە باجی کارە چەپێێکانی ئەوانەی سەرەی پلیکانەکە دەدەین. ئێستا، کە کارەنا بەر دەرکەی لێ گرتووین، ئەمەکانی خوارە، خەمان دەدەزینەوە و بەمان دەردەکەوێت، چەندە لاوازین، چەندە هیچ نین، چەندە بەدەسەاتین. ئێستا، لێ ێێژەکداین، هەندە دەستەپاچەین، دەزانین هیچ شتێک دادمان نادات، ئەمە، ئێستا باجی تەواوی ئەو کارە نابەجێیانەی دەسەاتداران و زلهێزان و دارایانی ئێم جیهانێ و مرۆڤایەتی دەدەین. ئێستا پەویستمان بێ ەاوێستان و

تەگەیشتنمانە لە سەرقاڵی و خەبووین.
ئێستا، پێویستمان بە تەگەیشتنە لەوەی، کە زۆری هێندە باری گرانە، ئیدی توانستی هەڵگرتنی ئەو هەموو کاڵا و بارهەم و شتومەکە بەفڕ و بەکەڵک و زیادە و ژینگەوێرانکارانە نەماوە. ئێستا، پێویستمان بە تەگەیشتنە لە گرنگیی پێوەندداری، تەکەڵاوی، یەکدی بەسەرکردنەوە، خۆشەویستی، کات تەرخانکردن بە یەکدی. ئەمە لە کۆشوفش و تەرفەکدا دەژیاین، تەنیا بارهەم و ئازادی و خۆشگوزرانیمان دەبینی. پەمان وابوو ئەوانە هەموو کۆشکانمان وڵاوە دەنێن. ئەمە هەمیشە ترس و دەڵەواکێی لەدەستدانی بارهەم و ئازادی و خۆشگوزارانیمان بوو. ترس و دەڵەاوکە، ژیانمانی ئاڵەز کردبوو و مۆشک و بیر و دیدمان ئاڵەزکاو بوو. هەموومان مرۆڤگەلێکی ئاڵەزکاو بووین. کەمێک و هاریکاری و بەتەنگەوەهاتنی مرۆڤی خودان پێویستی و لێقەوماومان فەرامۆش کردبوو. ئەمە نەماندەزانی، هەموو مرۆڤایەتی گردەراوی یەکدین. ئەمە دەبە جیهان بە جۆرێکی دیکە بینا بکەینەوە. جیهانێک بەهێنینە گۆڕ و دروست بکەینەوە، مۆشک و بیر و دەروونی مرۆڤ، لەسەر بنەما و بناخەی خۆشەویستی مرۆڤ و هاریکاری و کەمێک و نەهێشتنی جیاوازیی چینایەتی و هەگبزی و ئایینی و نەتەوەیی، بینا بکاتەوە، چون بە ئەوانە، بە مۆشک و دەروونی ئاسوودە و دروست و ئارام، لێشساغی نایەتە گۆڕ.
جیهان بە دەبە دوای هەبەر و دارا و دەسەاتدارگەلێک بکەوێت، خەیان بخەنە پێش هەموو مرۆڤکانی دیکەوە و هەموو بەرژەوەند و ئارەزوو و خواستەکانی خەیان، بە پێویست بزانن و وەپێش هەموو کەس و هەموو شتەکی دیکەی بخەن! وەها هەبەرگەلێک دەبە نەمەنن و وڵانرێن. بە بارەووبوونەی هەر نەهامەتی و دەرد و پەتا و ئاریشەیەک، مرۆڤ، گەل، خەڵک پێویستیان بە شارەزا و زانای باوەڕپێکراو هەیە، پێویستیان بە باوەڕبوون بە دەسەاتدارانێکی دەسەز هەیە، دەسەاتدارگەلێک، هەرچەندە دەگمەنن، کە خەمی گەل و وەات و مرۆڤایەتی دەخەن، وەاتەکانیش پێویستیان بە باوەڕبوون بە یەکدی هەیە. لە جیهاندا سەدان میلیۆن مرۆڤ هەن تەنانەت سەرەتاییترین، مەرجەکانی ژیانێکی شایستەی مرۆڤیان نییە، ئیدی لە ئاوی خواردنەوە بیگرە و بە نان و کۆبەیەک بە تەدا ژیان و پۆشاک و هەموو پێویستییەکانی دیکەوە تا دەگاتە خزمەتی تەندروستی و بژیشک و دەرمانیان نییە، کە هەموو ئەوانە دەبنە هۆی مەترسی و دژواری، نە تەنە بە ئەوان، بەڵکە بە هەموو مرۆڤایەتی.
دەوڵەتەکان، نەتەوەکان، لەسەر ئەوە ڕاهاتوون، تەنە بیر لە لێشساغی لەنەو وەات و خەڵکانی خەیاندا بکەنەوە، لە دابینکردنی چارەسەر و تەندروستیی باش بە هەر وەاتێک چین، ئیتالیا، کووبا

سەمال یا ئێران، بۆ قازانجی گەلانی فرانسا، ئەمریکا، برازیل یا سوێدیش دەگۆڕێت. تووشبوونی مرۆڤ بە کۆرۆنا یا هەر پەتایەکی دیکە، لە ئێران، چین، ئیتالیا یا سپانیا، هیچ شتێکی نییە تەنیا بە خۆکی ئاو دەڤەرانە، بەڵکە بە هەموو یەکێک لە ئەمە لێم جیهانەدا. هەموو مرۆڤایەتی لە سەر یەک تەپی زەوی دەژین، ئاو و هەوا و خۆر و سروشت و ژینگە و خاک و ئێستا و داهاتوویان، گرێدراوی یەکدین و لە ژیان و مردندا هاوبەشن. هەموو مرۆڤایەتی بەرپرسە لە پاراستنی هەموو مرۆڤێک، هەموو تاکێک، هەموو ئاژەڵێک، هەموو درەختێک، لە هەموو وەاتێک، لە هەموو جیهاندا. هێبەر و سەرکردەی توانا و لێهاتوو و خاوەن بڕیار بۆ کارەساتگەلێکی وەک کۆرۆنا لە جیهاندا پێویستن.
ئەمە، کە لانیکەم ماڵدا خەمان حەشارداوە، ئەگەر بە ئاشکرا و ڕاشکاوانە نەیەتین، وادەزانین لە بەر هەموو دەرگا و هەموو پەنجەرەیەک و لەژێر هەموو بەرد و تاوێرێک و لە بان هەموو دار و دەوەن و بنجک و تەختە و هەموو تۆکەڵ میوەیەک و لە بن هەموو دیوارێکدا، کۆرۆنا خەی مەتاس داوە و زەرجاران وا بیر دەکەینەوە و وامان بۆ خۆیادا دێت، کە ئەگەر دەرگا یا پەنجەرە یا هەر کونێکی ماڵەکەمان کراوە بێت، قایرۆسی کۆرۆنا بە سەلام و چاک و خۆشی، خەی وەژووردا دەکات، وەک چاوەڕوانی کردنەوەی دەرکە و پەنجەرە و دەلاقە و کون و کەلەبەر بێت بە هاتن بە نێو ماڵ.
ئاوەی ئێستا بەسەر مرۆڤایەتیدا تێدەپەڕێت، باجی هەڵسوکەوت و بەرخورد و نەوشتە نامرۆڤانەییەکانی ئێژیم و دەسەاتەکانی سەر گەی زەویە. زادەی چاوچنۆکی و گەنهزرینی ئەوانەن، هەوساری جیهانیان بەدەستەوەیە و بە ئارەزووی خۆیان داژەن و مرۆڤایەتی بەرەو هەڕەدێر و لەبەینچوون دەبەن. ئێستا جیهانی سەرمایەداری زەر ئاشکرا و بە شاردنەوە، لە زمانی سەرکردەکانیانەوە، باس لەوە دەکەن، کە چاوەڕوانی لەبەینچوونی70%ی خەڵکانی وەاتەکانیانن و داوا لە خەڵک دەکەن، ئامادەی ئاوە بن، ماڵاوایی و خوداحافیزی، بە دواجار، لە خۆشویستان و کەسە نزیکەکانیان بکەن، چونکە ئیدی نەنگ نەیانبینەنەوە! ئاو کەسە نزیکانە و ئاو خۆشویستانەی ئاوان باسیان دەکەن، پیرەکانن، حەفتاساڵان و بانتر. ئاوانەن هێژەک لە هێژان هەموو کارا و پەهێز و گورجوگۆ، کاریان دەکرد و بەرهەمیان هەبوو و خشتیان دەخستە سەر خشت و ئەم جیهانەی ئەمەیان دروست دەکرد.
جیهانی سەرمایەداری، ئاوروپا، ئەمریکا و...هێژەی پیر لە وەاتەکانیاندا 70% پێکدەهێنن و گەنجیان کەمترە. کەمتر زاوزێ دەکەن و منداڵیان کەمتر دەبێت. مرۆڤیان تەمەندرێژن و درەنگ دەمرن. هەشتا و نەوەت و سەت ساڵانیان فرەن و زەر جاریش لە دەرە

دەبینرێن و چالاکن و وەرزش دەکەن و دەژین. ئەو پیرانە، نزیکەی هەر هەموویان بە تەنە دەژین. ئەگەر لە ماڵەکیشدا بە تەنە نەژین، لە خانەی پیران هەریەکەو ژووری خۆی هەیە. هەژاوا و جیهانی سەرمایەداری، لەو تەدەگەن، کە ئەم هەموو پیرە، کار ناکەن، بەرهەمیان نییە، مووچەی خانەنشینی وەردەگرن، دەمیان هەیە و دەستیان نییە، پێویستیان بە دەرمان و کەمەکی لەشکی و مەسرەف و خۆراک و هەموو شتەکە و بە خەیشیان توانستی دابینکردنی ئەو هەموو شتەیان نییە، ئیدی بوونی ئەمانە، لە چاوی سەرمایەداری و هەژاوای بە دە و بە بزەییەوە، زیادییە و کەمبوونەوە و نەبوون و نەمانیان، سەرمایەداری و سەرمایەداران، بە قازانجی دادەنێن.
ئەو تەوانینە بە خەکانێکی بە بەرهەم و "دەمدار و بەدەست"، زادەی ئەم هەژگارە نییە، بەکە بنجوبناوانێکی لە بەک دید و هەزردا هەیە، کە لەمەژە لەنەو جڤاکی هەژاوادا هەن. هەزر یا تیەرییەکەی مالسەس لەمە زانستی دانیشووانەوە، کە لە 1798دا، لەژەر ناونیشانی"گوتارێک لەمە بنەما گشتییەکانی دانیشتووان"دا، بڵاوی کردەوە، دەڵێ:" هەزی زیادبوونی دانیشتووان مەزنترە لە هەزی زەوی لە بەرهەمهێنانی خۆراکدا". مالسەس، پێیوایە ژمارەی مرۆڤ هەر 25 ساڵ جارێک بەگوێرەی یەک بەدوای یەکی ئەندازەییدا(4-8-16-32-64-128…) زیاد دەکات، هەرچی بەرهەمی خۆراکە بە گوێرەی یەک بە دوای یەکی ژمارەییدا (10-20-30-40-50…) زیاد دەکات. مالسەس دەڵێ:"مادام مرۆڤ بەبێ خۆراک ناتوانێت بژی، ئەم دوو هەزە نایەکسانە لە گۆشەسەندندا، دەبە هەندێک هەگر بێتە هەیان بە ئەوەی وەک یەکیان لە بێت، واتە: کەمکردنەوەی هەژەی زیادکردنی دانیشتووان، بە ئەوەی لەگەڵ هەژەی بەرهەمهێنانی خۆراکدا هاوتا ببنەوە". بەگوێرەی مالسەس ئەم هەگرییانەی، کە هەگری لە زاوزێی خەڵک دەکەن، هەم نەئەنی و هەم ئەرێنین. هەکارە نەئەنییەکان، لە شوونەکردن و ژننەهێناندا بەهێی دەستکورتییەوە دابینرێن، هەرچی هەکارە ئەرێنییەکانە لەپاش سەرنەکەوتنی هەکارە نەئەنییەکان دێن، کاتێک سروشت و مەژوو، بە نەخشی و برسییەتی و جەنگ، قە دەخانە نەو مرۆڤ، ئەو کاتە ئیدی هاوسەنگیی لەنێوان دانیشتووان و خۆراکی دەستبەرکراودا هادەگیرێت. ئەوەی مالسەس ئاماژەی پێ دەکات، لە ململانێیەکانی باکووری دەوەڵەمەند و باشووری هەژاری تەپی زەویدا و لە سیاسەتی هەژیمە نازیست و فاشیست و سەرمایەداریەکاندا، هەمیشە بینراوە. هەموو ئەم هەژیمانە، قەکردن و کوژتنی بەکەمەی گەلانیان، ئافراندووە و ئەنجام داوە. لە دوو جەنگی جیهانیدا و لە دژیان جەنگی کەنیالیزمدا، دیوە دزەوکەیان وەدەرکەوتووە.

کورتەی بیرکەیەک مالسەس دەریدەبڕێ دەڵێ: "ئەو مرۆڤەی کەسکی نییە بیژنێت و ناتوانێت لەنەو جڤاکدا کارکی دەستکەوێت، دەشبینێت لەسەر خاکەکەی خەیشیدا، چ بڕێ خەراکەکی چنگ ناکەوێت و نییە، ئیدی لەئەنجامدا، ئەو کەسکی زیادیە لەسەر خوانی سروشت، چون ئەو دەوریەکی نییە لەنەو دەوریەکاندا و بەو پێیەش سروشت فەرمانی پێدەدا زەمەن جێبهێڵێت".

کە زیادبوونی ژمارەی مرۆڤ و کەمیی بەرهەم، بگاتە بارگرانی زەوی و تەحەممولنەکردنی (carrying capacity of land)، بە بڕوونی مالسەس، ئیدی هۆشکە دگاتە قۆناخی چی و تەقینەوەی دانیشتووان و بەو پێیەش هێڕک دادە خەراک بڕێی دەمە برسیەکان ناکات و ئەوش دەبێتە هۆکاری دروستبوونی جەنگ لەپێناوی خەراک و ئاودا، ئەوە لایەنە نەدەوڵەتی و جیهانیەکەی، هەرچی پەوەندداریشە بە یەک جڤاکەوە، لەنەو یەک جڤاکدا، دەبێتە هۆی مانەوەی مرۆڤ بەهێز و تواناکان. ئیدی هێزاری و دەرد، بڕاو دەبێتەوە و جەنگیش لەنەوان دەوڵەتاندا و هێزاری لەنەو یەک جڤاکدا دەبنە واقیع و ڕاستی.

مالسەس دەڵێ: "جڤاکی مرۆڤایەتی بەم جۆرە تەنە ململانێیە، ژیان بە ئەوانە دەمێنێتەوە، باشترینن و سامان و دارایی لەم ململانێیەدا، تەنە خەڵاتە بە ئازا و لێهاتووەکان". هەموو ئەو هەگریانەی بەڵای مالسەسەوە پەویستن گرێکە بکرێن یا بڕێنە دی: برسیەتی، دەرد، جەنگ، هەموو ئەمانە لە وەاتانی دواکەوتوو و هێزار و گۆشنەسەندووداوودەڕن و دەبنە هۆی لەنەوبردنی بڕێک لە دانیشتووان، کە ئیدی هاوتایی و هاوسەنگیی بە دانیشتووان و چەندیەتی خەراک دگەڕێتەوە، دیارە بە دەسەاتداران و دارایانی ئەو وەاتانە، نەک هەموو مرۆڤەکان. هەگریە خەپارەزی و ئارەزوومەندیەکان، ژنومەردایەتی نەکردن یا دواخستنی، ئەمە لە وەاتانی پیشسازیە پشکەوتووەکاندا باوە، کە لە کۆتاییدا هاوسەنگیەک لەنەوان ژمارەی دانیشتووان و چەندیەتی خەراکدا دێتە گۆڕێ.

مالسەس، گومان و گۆشکردنی دەزینەوە و داهێنانە زانستییە نوێیەکان و ئاستە هونەریەکانی، کە بوونەتە هۆی زیادبوونی بەرهەم بە هێڕیەکی زەر، لەبەرچاو نەگرتووە. هەروەها بەاوبوونەوەی زانیاری و ئاگایی فەرهەنگی، کە بوونەتە هۆی کەمبوونەوەی زاوزێ، نەک بەهۆی ژنومەردایەتی نەکردن، یا دواخستنی، بەڵکە بەهۆی بەکارهێنانی ئامرازی زانستیی نوێ بە هەگریکردن لە مندابوونی، لەبەرچاو نەگرتووە. ئەستا هێڕەی زیادەی خەراک گەلێک لە هێڕەی زیادبوونی دانیشتووان زیاترە، بە تایبەت لە گەلێک لە وەاتانی پیشسازیدا، مالسەس ئاوێشی لەبەرچاو نەگرتووە. مالسەس،

نادادی و ناهاسەنگی و ناهاوتایی، لە دابەشکردنی خێراکدا، لەنێوان وڵاتانی دەوڵەمەندی باکووری زەوی و وڵاتانی هەژاری باشووری زەوی، کە کەمینەیەکی بچووکی زێرینە دەخوات، لەبەرچاو نەگرتووە. لەگەڵ هەموو کەماسییەکدا لە تیۆرییەکەی مالسەسدا، ئەم تیۆرییەی بووە بنەمایەک و تیۆری (چەبوون و گەشەکردن/Theory of Evolution/ نظرية النشوء والإرتقاء)ی چارڵس داروین و تیۆری (مانەوەی تواناکان/بەهێزەکان/Theory of survival of the fittest/ البقاء للأصلح)ی فرێدریک نیچە (Friedrich Nietzsche)ی بەرهەم هێنا، کە بوون بە سەرووشبەخشی نازیزم و فاشیزم و کۆمۆنیالیزم و کەپیتالیزم و نیولیبرالیزم.

سەرمایەداریی، کە ئیدی گەیشتووەتە قۆناخی ئیمپریالیزم و هیچ دژوەت و بوارێکی بە باشووری هەژاری گەی زەوی نەهێشتووەتەوە و تەواوی 50%ی سامان و ئابووری جیهان، ئەگەر لەو زیاتر زیادی نەبێت، بە دەست 1%ی جیهانەوەیە، کە دارا و سەرمایەدارانی وڵاتانی باکووری گەی زەوین. ئێستا ژمارەی میلیۆنەرانی جیهان 36 میلیۆن میلیۆنەرن و لە ساڵی 2022دا دەبنە 44 میلیۆن میلیۆنەر. ئێستا 15،3 میلیۆن میلیۆنەر لە ئەمەریکا(USA) و2،7 میلیۆن میلیۆنەر لە ژاپۆن و 2،2 میلیۆن میلیۆنەر لە بریتانیا(UK) و 1،9 میلیۆن میلیۆنەر لە چین هەن . وڵاتانی سەرمایەداری و سەرمایەداران، ئابووریان بە بەرهەمهێنانی میلیۆنان شتی بکەک و ناپێویست و زیادە هەیە. ئابووری و سامانیان بە بەرهەمهێنانی فڕۆ و بە کەمەک و لە یەک کاتا میلیۆنان جۆر و ڕەنگ و میلیاران تۆن و دانە(Massproduktion)ی لە دروست دەکەن، کە تەنە بازاڕی پەدەکەنەوە و گیرفانی خەڵکی پە بەتاڵ دەکەنەوە هەیە. ئابووری و سامانیان بە دروستکردنی چەک، ئەتۆم، بۆمب، تانک، فڕۆکە، گازی ژاراوی، هەزاران جۆرە تفەنگ و دەمانچە و چەکی لیزەری و بۆزمی دیکە، کە بیلیۆنان دۆلاری تێدچێ هەیە. ئابووری و سامانیان بە دەستاداری تووهات و جۆینی بە نرخ و بە بایەخ و ئاهەنگی ناپەسەند و کەشک و تۆلاری ڕازاوە و پۆشاکی گرانبەها و وەرزشکار و فووتبۆیست و هەزاران جۆری ئەلکحوول و سیگار و خشە و زەڕە و سەدان هەزار شتی دیکە هەیە، لە ئێستا بە مرۆڤ، بە لەشساغی، بە خۆپاراستن، بە هەژار و نەدار و برسی و ڕووت و بێماڵ و پەنابەر و هەڵاتوو و لەقوماو و دەردار، نییە. ئەوەی ئێستا ڕووەدات، پیادەکردنی جۆرێکە لەو تیۆری و هەزر و سیاستانەی، کە بە کەمکردنەوەی دانیشتووانە هەژار و نەدارێکەی سەر زەوی، خۆشگوزەرانی بە داراکانی سەر زەوی دەستەبەر بکرێ، ئەویش بە سازکردنی جەنگ و پڕوپەدانی هەژاری و دروستکردنی دەرد و نەخۆشی و

پشتگوێخستنی ژیانی مرۆڤکانی دەرەی بازنەی سەرمایە و یانەی سەرمایەداران.
تازەکی لۆگۆ(سوعاد)ی خەزانمدا لە ساڵانی 1980دا هاتبوونە سوەد. زینەت شاکەلی، خەزانێکی فەرهادی بەرام، کە باسی نەخۆشخانەکانی سوەدی دەکرد، دەیگوت: هەندێ پاک و خاوێنن، ئۆگەر خەراک، چێشت هەروا بەبکرێتە سەر زەوی نێو نەخۆشخانەکە، نێو ژوورەکانی، ااوەکانی، مرۆڤ دەتوانێت دانیشی و بە کوچک و چنگال خەراکەکە بخوات. مەبەستی لەوە بوو، کە بەتام پاکە. دواتر تووشی نەخۆشخانە و نەشتەرگەری هاتم و دیتم ئەلحەقی ئەو قسەیە ڕاست و دروستە و وایە. ئیدی دوای ئەم هەموو ساڵەی لەم وڵاتەم بەم ڕوون بووەوە، کە هەندەی گرنگیی بە پاک و خاوێنی و گۆڕینی چڕچڕف و پاتووو و باڵیف و جۆگە و دەسماڵ و دەستەوانە و لیوانی ئاوخواردنەوە و دەفر و سابوون و خواردن و قاوە و چای و فنجانی قاوە و دەسکی دەرگا و پەردە و پێشاک و تابلۆی نێو ژوورەکان و تەختەی خێوتنەکە و...دەیان وردە شتی تر دەدرێن، هەندە گرنگیی بە نەخشی و نەخشەکە نادرێ. هەندەی پارەوپووە بە ئەو وردە شتانە بەفیڕە دەدرێ، هەندە پارە بە بژیشک و پەرستار و نەخش و نەخشی خەرج ناکرێت. هاوەم کاک حەکیمی کاکەوەیس(یادی بەخێر و ڕەحمی شاد)، یەک دانە ساڵ و نێو هەنایان و بردیان دوای ئەوە توانیان نەخشیەکەی دەستنیشان بکەن، ئەویش کەی، دوو مانگ پێش ماڵاوایی لە ژیان! سوەدییەکان، هەندە بەکاوەخۆ کار دەکەن، گەلە جار، نەخشیەکە تەشنە دەکات و کار لەکار دەترازێت. ساڵانی 1980 لۆگۆ ئێستادا دنیایەک جیاوازیی هەیە. ئەودەم سیاسەتی ماڵی گەل و بیمەی لەشساغی و کۆمەڵایەتی و جۆرەک لە هەڕەوزی و سۆسیالیزم لە گەڵدا بوو و نەخشخانەکان و بژیشکەکان، سەر بە دەوڵەت بوون، ئێستا زۆرەک لە نەخشخانەکان فرۆشراون و بوون بە تایبەت و سەر بە کەرتی تایبەتن. ئێستا دەوڵەت دەستبەرداری بەشی زۆری نەخشخانە و خوێندنگەکان بووە و کەرتی تایبەت بوون بە خاوەنیان.
لەم دابارینی کەرنایەدا، سیاسەتکی هەندە نەرم و لاستیکییانە پەیڕەو دەکەن، مرۆڤ وەک دەکات. چین، ئێران، ئیتالیا، سپانیا، ئەڵمانیا و...کۆمەڵەک وڵاتن، تووشی ئەم پەتایە بوون. چین هەر لە دەسپێکی سەرهەڵدانی دەردەکەوە، لەبەر ئەوەی حوکوومەت و دەسەڵات و مەرکەزییەت هەیە، توانیی تا ڕادەیەک ڕۆگە لە بڵاوبوونەوەیەکی خەرای دەردەکە بگرێت. شارێکی گەورەی 11 میلیۆنیی وەک ووهان(Wuhan)ی کەرەنتینە کرد و لە جیهان دایبڕی و هاتووچۆ و بازاڕ و زانستگە و خوێندن و کارگە و کارگەی و هەرچی شتی دیکەیە لە وڵاتدا داخست و بەوە توانیی ڕۆگە لە بڵاوبوونەوەی پەتاکە

بگرێ. ئیتالیا و ئەڵمانیا و سپانیا، چونکە سەر بە فەرهەنگێکی ترن، نەیانتوانی وەها کارێک بکەن، بۆیە تەشەنەی کرد. سوێد، لە دەسپێکدا خۆی لە پەتاکە نەبان کرد و بیریان لەوە دەکردەوە، پەتاکە پتر بەاوبەتەوە، بە ئاوەی ببەتە نەخشیی کەمەڵ(گەلەدەرد) و هەموو جڤاک بیگرێتەوەو بە دیتنی ئەمان، کە وای لێهات، ئاودەمی زەرینەی خەڵک بەرگریی لێش پەیدا دەکەن و لەیەکدییەوە تووش نابن و لەو نەخشیی کەمەڵ و گەلەدەردەوە دەگەڕێت و حاڵەتی بەرگریی کەمەڵ(گەلەبەرگریی) دێتە گۆڕێ . دەرکەوت ئەمە فشەیەکی گەورەیە. خەبوونەوەی 500 کەسییان پێش حەفتەیەک قەدەغە کرد، لە خەبوونەوەی 499 کەس ڕەگەپێدراو بوو. ئەمەڵ خەبوونەوەی 50 کەسیان قەدەغە کرد و خەبوونەوەی 49 کەسیان ڕەگەپێداوە! ئەمە مەگەر تەنە کەسێکی کەمئاوەز و دەروون ئاڵۆز بتوانێت لەی تێبگات! سوێد هەشتا لەوە تەنەگەیشتووە، هاتنی ئەپ پەتایەوەک هەڵگیرسانی جەنگێکی جیهانییە، هەشتا ناتوانێت هاتوچۆ، گەشت، بازاڕ، خوێندنگە، فڕۆکەخانە و...دابخات. ئازدی دەداتە ئەو جەگە و خەڵکەکان، بە خۆیان بەیار بدەن. مرۆڤ کاتێک ئەمە دەبینێت، وەک ئاوە وایە، بەمبباران و جەنگ و زرمەی تەپ و تانک و فڕۆکە و هەرشی لەشکرێ و خەڵکەکی نەزان و منداڵ و لاو، هەڵا دەکەن و خۆ دەدەنە بەر تەقە و لە تانک و سەربازەکانی دوژم نزیک دەکەونەوە و دەستەاتیش یا گەورەکان تەماشایان دەکەن و دەڵێن: ئەوان بۆ خۆیان ئازادن و بۆ خۆیان بەیار لەسەر ژیان و هەسوکەوتی خۆیان دەدەن و بۆ خۆیان هەبژاردەی خۆیان دەکەن. لە وەها ڕەوشکدا دەبێ ئاو ئازادی و هەبژاردنە پشتگوێ بخرێن و ژیان و خۆپاراستن و سەلامەتی بە تەبزی بەسەر ئاو مرۆڤاندا بسەپێندرێت، لە ئەمە هەرگیز سوێدییەک تێناگات! سوێد، بۆ هەموو دەوڵەمەندی و سامانی هەیەتی و بۆ هەموو باجی، کەمپانیا و کارگەکان و لە هەموو تاکەکی سوێدی وەریدەگرێت، کە 30% داهاتی هەموو وەاتی و دانیشتوویەکی سوێدە، بە خانەنشینکراوەکانیشەوە، کە داهاتەکی گەلێک کەم وەردەگرن، هاواری ئاوەی لە هەساوە، کە جەگە بە تووشبووانی کۆرۆنا لە نەخشانەکاندا نییە. ئامۆژگاریی نەخش دەکەن، لە ماوەی دانیشی و خۆی کۆرۆنتین بکات، نەک هەر پیر، بە گەنجانیش شتێک ناکەن. ئەگەر تەماشایەکی نەخشانەکانی سوێد بکەیت، دەبینیت حەفت دانە نەخشانە تا بڕێی مەزنی تێدایە، هەریەکەیان چمانی شارێکە، دوای ئاوانە دوانزدە دانەی دیکەیان هەن، کە کەمێک لەوانە گچکەترن و دوای ئاوانەش شەش دانەی دیکەیان هەن، کە کەمێک لەوانە گچکەترن. هەر یەک دانە لەو بیستوپێنج نەخشانانە دەشتەکی داگیرکردووە و هەریەکەو سەدان ماڵەو و ژوور و هەزاران دەسگە و ماشین و کارمەند

و چووزانم چی تدان و پشکوتووترین ئامریان لبردستە، کچی هاواری ئەو دەکەن، چ بکەن و چۆن بڕۆوووی ئەم پتایە ببنەوە! سودەک سدان سالە، نە جەنگ، نە برسیەتی نە ئاوارەیی و هەژاتن و نەهامەتی نەدیوە، کچی دستەوستان دەوستە و ناتوانێت چارەسەری نەخۆشکانی بکات و نەخشە و میکانیزمەک بۆ ڕووبەووبوونەوە و بڕگریکردن و ڕاگرتنی کڕنا دانێت. هەشتا هەزار ڕەحمەت لە کوردستانەکی هەژار و کەمئەزموون و کەمئامڕ و کەمدەسگە و کەم بژیشک، کە دەتوانێت بەیار بدات و کار بکات و فریای نەخۆشکانی بکەوێت و کەمەک بە هەمووپان، بەوەی پەیوستی پەیەتی، بە جیاوازیی بکات.

هەرچی بەاوبوونەوەی پتای کڕنایە لە سودە، سودیەکان، لە دەسپەکدا کردیان بە هەرا، کەوا لە ڕگەی یەک دوو ئڕانیەوە، کە لەئڕانە ڕا گەڕاونەوە، بەاوبووتەوە. ئڕانیەکان هەر ژمارەیەکی یەکجار کەمیان تووش کرد، ئەویش خەزان و مالی خەیان بوون، لە بەاوبوونەوەی پتاکە بە شەوێکی بڕبەاو، لە لایەن ئەو سودیانەوە بوو، لە چیاکانی ئەلپ و ئیتالیا و نەمسا و فرانسا و سپانیاوە گەڕانەوە و کە بە گشتیاری و ڕابواردن و وەرزش بە ئەو دەڤەرانە ڕادیشتبوون، ئەوانیشی لەو وەاتانە بوون و گەڕانەوە، بەشکیان خەکە دەوڵەمەند و وەرزشکار و بەناوکانی سودە بوون و هەر لە فەکەکانی ڕا، کە پەیان دەهاتنەوە، خەکیان تووشی ئەو دڕدە کردبوو تا دەگەیشتنەوە شار و گەڕەک و کەپان و ماڵەکانی خەیان، ئەو دیاریەیان دەبەشیەوە. سودە هەرگیز باسی لەوانە نەکرد، چون بەجگە لەوەی لە چینە دەوڵەمەندەکەن، لە ئەوروپاوە هاتبوونەوە و بە ئەمان، سودیەکان دیارە لەکن هەموو ئەوروپاییانی دیکەش هەروایە، ناوهێنانی ئەوروپا بە خراپە یا نەخەش، کارەکی نەکردیە. ئەوەش گرەدراوی پاشخانە ڕەگزپەرستیەکیە، کە لەکن ئەوروپاییان زۆر بە ڕوونی دەبینرێت. سودە لە هەمبەر ئەو هەموو تووشبووەی لەوانەوە تووش بوون، متاقی نەکرد و خەش خەش باسی ئڕانەی دەهێنایە گەڕە. خەکەکی زۆر لە سودە بۆ پتایە مردوون و بەشکی زۆر لەوانە، خەکە بیانیەکەن. ڕەژیەکی زۆر لە سەمالیەکانی دانیشتووی سودە مردن. سودیەکان، دەسبەجە، مردنی ئەو سەمالی بیانیانەی گەڕانەوە بە ناڕەکوپکی هەلومەرجی ژیانیان و سەردانیکردن و هاتوچە و پەوەند و تەکەڵاویی گەرمیان لەگەڵ یەکدیدا. سودیەکان باس لەوە ناکەن، کە زەرینەی بیانیەکان، لەبەر هەژاری و دەستکورتی و نەداری، زۆرەک لە خزانەکان تەکەڵ و لەگەڵ یەکدیدا دەژین. باپیر و داپیر و کوە و کوەزا، دەتوانن لەگەڵ یەکدیدا بژین، بەڵام سودیەکان هەریەکەو

دایکم گوتەنی: وەک قازی کوڕم، بە تەنە خەی، دەژی و ماڵ و جگەی خەی هەیە. سەرەڕای ئەو، ئەو سەمالی و بیانیانەی دیکە، هەموو کاری دەڕە، کاری خزمەتگوزاری، بەقاڵی، خەراکفرۆشی، کارگەری چێشتخانە و قاوەخانە و مەیخانە و ئۆتۆبووس و شەمەندەفەر و پاککردنەوە و ئاژەری و تاکسی و کاری نەوماڵان و خزمەتی پیر و پەککەوتە و پیرخانە و زارۆکخانە و...زەری دیکەی لەو جۆرە دەکەن، کە ناچارن و هەر دەبە بکەنە دەڕە، بە پەیداکردنی پووڵەک و پارووبەک نان، چون ئەو کارانەی ئەوان لە ماڵەوە ناکرێت، وەک ئەوەی بە زەرینەبەک لە سوەدیبەکان دەلەو. ئیدی بە چوونە دەرەوەیشیان، ئەو بیانیانە و لەنەویشیاندا سەمالیبەکان، لەبەر ئەو تەکنەاویبەیان و خزمەتکردن و گەیاندن بە خەڵکانی جیاواز، بە هەی کارەکانیانەوە، ئیدی تووشبوونیان بەو پەتایە، لە خەڵکی دیکە، ئاسانتر و خەراتر دەبێت. نزیکەی زەرترینی سوەدیبەکان، کە نەشتەجێی شارانیشن، لە دەرەی شارەکان، لە دەشت، کەنار زەریا و هووبارەکان، نزیک بە جەنگەڵەکان، خانووی تایبەتی هاوینە و جێی وچان و پشوودان و ئیسراحەتیان هەن، کە لە شەڕانێکی وەک ئەمەی ئێستادا، سواری ماشێنەکانیان دەبن دەچنە ئەو جگەیانە، کە ئیدی دەرد و بەڵایان پێ ناگات. جیاوازیی چینایەتی، ئەگەر تاکە هەکار نەبێت بە دەرد و بەڵا و پەتا و نەگبەتی و بەدبەختی و کێشەکانی جڤاک و مرۆڤ، ئەوا هەکارێکی هەرەگرنگ و سەرەکیترین هەکارە.
مرۆڤ ناتوانێت بەڵێت ئەم قایرۆسی کەرەنایە دروستکراوە، لە بەدەوکاریبەکی لەم جۆرە، لە سروشت و بیرکردنەوەی ئیمپریالیزم و نەولیبرالیزمەوە دوور نییە. تەواوی ئەوەی هوو دەدات، شەرعیبەتی سەرمایەداری و ئەم جۆرە هەژیمانەی چارەنووسی تەپی زەوی و گەردوون و مرۆڤایەتیبان بەدەستە، دەخاتە ژێر پرسیارەوە، ئایا ئیدی کاتی ئەوە نەهاتووە مرۆڤ بیر لە جۆرێکی دیکەی بەرهەمهێنان و سنوودارکردنی بەرهەمهێنانی ناپەویست و هەڵەی پتری دەوڵەت لە ئابووریبدا بکاتەوە! ئایا کاتی تووهەڵدانی سیستمی سەرمایەداری بە هەموو گەمارۆ و قەڕەژی و نامرۆڤایەتیبەکانیبەوە نەهاتووە و کاتی ئەوە نەهاتووە دەوڵەتی خەڵک، دەوڵەتی جڤاک، دەوڵەتی سۆسیالیستی، مرۆڤدۆست، ژینگەدۆست و خاوەنی ئابووریبەکی نەخشە بە دانراو و ئاراستەکراو، بەتە گەڵە و بەڵک مەرکەزیبەتی تەدابێت! ئایا کاتی ئەوە نەهاتووە، دیموکراتی و ئازادی، کە هەژاوا هەمیشە خستوونیە و دەیانخاتە پێش هەموو شتەکەوە، بخرێنە دوای نان و لەشساغی و تەندروستی ئاسایشەوە!

27-03-2020

ئەمجەد شاکەلی

ستایش بۆ جەنگاوەرە نەناسراوەکانی دژی کۆرۆنا … د. زاهیر سوران

مژووی پڕ خەباتی نەتەوەیی کورد، بەوە ناسراوە کە ئەمە هەمیشە شەری بەرگریمان کردووە دژی دوژمنان و داگیرکەران وهەرگیز هەرشمان نەکردەتە سەر هیچ کەس و هیچ وڵاتێك. شەی ئەم جارەشمان وەك جاری جاران شەی خۆپاراستن و مانەوەمانە تا ڤایرۆسەکە خۆشەویستەکانمانی لێ نەسەندوین. ئەوەی شایانی باسە میللەتان و حکومەتەکانی دونیا بە هەموو هێزی سیاسیی، سەربازیی، ئابووریی، زانستیی، پیشەیی و تەندروستییانەوە رۆژو شەویان ناوەتە بان یەك دژی ڤایرۆسی کۆرۆنا. لەو پێناوەشدا ژمارەیەکی بەرچاو ئاستەوخۆ خۆنەویستانە خۆیان کردەتە قوربانی لەپێناوی خۆشگوزەرانی میللەتەکەیاندا ئەوانیش دەستکۆش لە دەست و دەمامکدارەکانی کەرتی تەندروستین.

ئەو وڵاتانەی کە سیستەمی تەندروستییان تێدا بەرقەراربووەو گۆیان لە شارەزایان و پسپۆرانی بواری تەندروستی گرتووە هەرچەندە بەرپرسیاریەتییەکی گەورەو چارەنووسسازیان خراوەتە سەر شان، وەلێ توانایەکی کەم یان دیاریی کراویان بێ دابین کراوە یان لەبەردەستیاندا بووو بەڵام توانیویانە بەر لە بڵاوبوونەوەی ڤایرۆسەکە بگرن و ژیانی سەدان خەڵك لە مردن ڕزگار بکەن. گەر سەیری کارمەندانی تەندروستی وڵاتان بکەین بڵمان دەردەکەوێت کە هەرچەندە ئەوان باشترین کەلوپەلی خۆپاراستنیان لەبەردەستدایە، بەڵام بەداخەوە لە گەڵ ئەوەشدا ژمارەیەك لە کارمەندانی تەندروستییان تووشی ڤایرۆسەکە بوون و یەکەم پزیشکیش د (Li Wanliang) چینی بووکە بە هۆی تووشبوونی بە ڤایرۆسی کۆرۆنا، کۆچی دووایی کرد، هەرچەندە سەرەتا هێندێك لێ ناحاڵییەکان لەسەر هەقبێژی (د. لی) بڕواووی هەڵەشەو سەرزەنشت بووو، پاشتر کاتێك

کارلە کار ترازاو ڕاستییەکان دەرکەوت و پاشان (د. لی) کۆچی دوایی کرد ئەوسا دەستەبات چەکی بۆ ڕاستیبژی و هەقبژییەکانی ئەو پزیشکە دادا.

ئەوەی شایانی باسە ڕۆژانە لە سەرتاسەری دونیادا کارمەندانی تەندروستی بە هۆی سەرقاڵی و شەونخونییانەوە لەگەڵ تووشبووان و مردووان بە ڤایرۆسەکە خۆشیان تووشی ڤایرۆسەکە دەبن و لەو پێناوەشدا ژمارەیەکیشیان گیانیان لەدەست داوە! لە ئیتالیا نزیکەی٤٠ پزیشکیان لە مردووە، ئەوە جگە لە کارمەندانی بەشەکانی دی. ڕۆژی ٢٨ ی ئادار، ئیتاڵییەکان ئاماژەیان بەو ڕاستییە کرد کە هۆی مردنی کارمەندانی تەندروستی و ئەو هەموو پزیشکە دەگەڕێتەوە بۆ نەبوون وکەمی کەلوپەلی خۆپاراستنی کارمەندی تەندروستی ئەویش بە هۆی ئەو ژمارە گەورە تووشبووەی کە لەناکاو دەرکەوت وکارمەندانی تەندروستی شەڕاند. چونکە نە ئامادەبوون بۆ وەرگرتنی ئەو هەموو نەخۆشە نە لە توانای پزیشك و نەخۆشخانەکاندا بوون.

ڕۆژی ٢٨ ی ئادار بەرپرسانی سوید، ئەو ڕاستییەیان ڕاگەیاند کە ژمارەیەك لە کارمەندانی بەشی گواستنەوە بە ئامبولانس و هاوکات پزیشکێکیش تووشی ڤایرۆسەکە بووە لە بەشی چاودێری وردا، لە بارێکی خراپدا گوزەر دەکەن و مەترسی هەیە ژمارەیەکی زۆدەتر لە کارمەندانی تەندروستی تووشی ڤایرۆسەکە ببن یان بمرن. لای خۆشمان پزیشکێك لە هەولێرو پزیشکی دی لە سلێمانی بە هۆی بینینی نەخۆشەوە (تووشبووی ڤایرۆسەکەوە) تووشی ڤایرۆسەکە بوون و ئێستا هەردووکیان تەندروستیان باشە. ڕاستە بەشێك لە نەخۆشەکانمان چاك بوونەتەوە بەڵام نابێت دوو شتی گرنگ لە بیر بکەین ئەوانیش بریتین لە :-

١-ئەوانەی چاکبوونەتەوە لەشیان بەرگری دژی هەمان ڤایرۆس دروست دەکەن.

٢- بەڵام نزیکەی لە ١٤% چاکبووەوەکان لەوانەیە جارێکی دی تووشی ڤایرۆسەکە ببنەوە.

هەرچەندە وەاتە پێشکەوتووکان لەنێو ئامبولانسەکان و نەخۆشخانەکانیاندا تەواوی و کەلوپەلی پێشکەتوویان لە بەردەستا بووە لەگەڵ ئەوەشدا ئەم ژمارە بەرزە لە کارمەندی تەندروستی تووشبوون و کۆچی دوواییان کردووە. لای خۆشمان هەموومان ماندووبوونیان دەبینین لەبەرئەوە هیوادارم حکومەت نەهێت کەلوپەلی خۆپاراستنی کارمەندەکانی کوردستان کەم ببێتەوە، دەبێت

هەمیشە مشوریان بۆ بخوات بۆ ئەوەی بیان پارێزین و تووشی ڤایرەسەکە نەبن هاوکات دەبێت ئەوانیش دەستی پێوە بگرن.

ماوەیەکە زانایانی ڤایرەس، تێبینی ئەوەیان کردووە کە ڤایرەسی کۆرۆنا گەر جۆرەی نەبێت (هۆکاری گواستنەوە) ئەوا لە ماوەی ١٤ ڕۆژاندا چالاکی فرە کەم دەبێتەوە، لە گەرمی ٧٠ پلەدا ٥ خولەکدا دەمرێت. نزیکەی ٧ ڕۆژان لەسەرووی دەرەوەی دەمامکی پزیشکی دەمێنێتەوە، لەبەرئەوە لەوانەیە ئەوە هۆکارێك بوو بێت بۆ باوبوونەوەی لە نێوان کارمەندانی تەندروسیتیدا و پێویستە زوو زوو دەمامکەکانیان بگۆڕن یان پاکژ بکرێنەوە. هەر ئەو زانایانە ئاماژەی پێدەکەن کە ڤایرەسەکە، لەسەر کاخەز ٣ کاتژمێر دەمێنێتەوە، لەسەر جلوبەرگ و تەختە نزیکەی ٢ ڕۆژان دەژی، لەسەر شووشە نزیکەی ٤ ڕۆژان دەژی، بەڵام لەسەر پلاستێك نزیکەی ٧ ڕۆژان دەمێنێتەوە. (نوفێستی ٢٠٢٠.٣.٢٩) .دەبێت کارمەندانی تەندروستی هەوکردنی چاوەکانی خۆیان و کەسانی دی بە هەند وەربگرن لەبەر ئەوەی پسپۆرانی چاوی ئەمریکایی ئاماژە بۆ ڤایرەسی کۆرۆنا دەکەن کە لەوانەیە ببێتە هۆی سووربوونەوە و هەوکردنی چاوەکان (CDC, Mars 28..2020)

پێویستە ئەو ڕاستییە بزانن، کە سەدان وێژداندارى وەك من خەمخۆرتانەو بە مشك ودڵ لە تەکتانداێو هیوادارم کارمەندان وریاتر مامەڵە لەگەڵ نەخۆشەکان، پاکژکردنەوەی ئامبوڵانسەکان و کەلوپەلەکاندا بکەن و ئەو کارمەندەی گومانی لە خۆی کرد کە تەندروستی باش نییە، دەبێت بۆ دوو دڵی و شەرمکردن پێویستە واز لە کارەکەی بهێنێت و تەستی خۆی بکات، بۆ ئەوەی کەسانی نزیك خۆی تووش نەکات. لە کۆتایدا پێتان ئاژم :هەرچەندە میللەت و حکومەتی ئێمە بەهای خانەویستەکان و جەنگاوەرە ونبووەکانی نازانێت، بەڵام پێویستە ئێوە لە هەوڵی ڕزگارکردنی ژیانی نەخۆشەکاندا بن وبەردەوام کاری مرۆڤانەی پزیشکی خۆتان ئەنجام بدەن بۆ ئەوەی سەربەرزو وێژدان ئاسوودەبن لەبەرئەوەی گەر کارمەندی تەندروستی وێژدانی ئاسوودە نەبێت هەرگیز سەری بەرز نابێت. هیوادارم ئەوانەی لە ١ ئاداڕەوە گەاونەتەوە نیشتمان و خۆیان تەست نەکردووە، دەبێت ئەوانیش بەتەنگ داوای کارمەندانی تەندروستییەوە بن بۆ تەست کردنیان. بەڵێزان، ئەوە ترس و شەرمی ناوێت، هیچ نییە جگە لە وەرگرتنی بڕیك خوێن، ئەویش بۆ ئەوەیە بە هەموومان زەردەخەنەو پێکەنین و جۆرە بگەڕێنینەوە نێو ماڵەکان، بۆ ئەوەی فشاری دەروونی دانیشتوان کەم بکەینەوە. چونکە ئەم کوردستانە هی

هەموومانە بە دەنگ، هەنگ، ئاین و بۆچوونە جوداکانەوە جوانەو پێشینان جوانیان فەرموو: بە یەك دەست چەپڵە لێ نادرێت. هیوادارم کارمەندانی وەزارەتەکانی ناوخۆ و پێشمەرگەش بەرپرسانە لە کاتی ئەرکەکانیاندا خۆیان لە هەموو جارە بەرکەوتنێك بپارێزن وبە ئاگایی مامەڵە لەگەڵ ئەو هەلومەرجە ئاڵۆزەدا بکەن کە هاتۆتە گۆڕێ لەبەرئەوەی ئەوانیش کوڕو کیژی ئەم گەل و نیشتیمانەن و قەرزاربارینین.

د. زاهیر سوران

پسپۆڕی نەخشییە درمییەکان و گشتییەکان، سلێمانی .

٣٠ / ئاداری ٢٠٢٠

ئەستیاگ دوا پادشای مادەکان زوحاکی ماربەشانی نەورۆز نییە ... هەسوڵ بۆسکێنی

لەگەڵ هیوای سەلامەتی بۆ هەموو لایەك و دەربازبوون لە سەردەمی ڤایرۆسی کۆرۆنا، لەبەر بۆ نازی جۆژنی نەورۆزی ئەمساڵ، دەمەوێ لەو بارەیەوە ئەم بابەتەتان پێشکەش بکەم، کە لە ڕابردوو لە چەند وتارێکدا لە ڕیشەی جۆژنی نەورۆزمان کۆڵیەوە و ڕوونمان کردەوە، کە نەورۆز جۆژنێکی کۆنی کورد و بەسەرهاتێکی ئەفسانەیی کۆنە و دەگەڕێتەوە بۆ زیاتر لە چوار هەزار ساڵ لەمەوبەر، لێرە دەرفەتی ئەوە نیە جارێکی تر بە ڕوونکردنەوەی ئەو بابەتەدا بچینەوە، ئێستا قسە لەسەر ئەوە دەکەین، کە ئاستیاگ و زوحاك بەیەك دەچوونن، ئەوانەی بەسەرهاتی ئەفسانەیی کاوە و زوحاك نزیك دەکەنەوە بۆ کۆتایی دەسەڵاتی مادەکان، دەنگۆی ئەوە بڵاودەکەنەوە گوایە ئاستیاگ دوا پاشای مادەکان، زوحاك یان (ئەژدەهاك)ی ماربەشان بووە، هەروەها وا باسی (زوحاك و فەریدون و کاوە) دەکەن، کە فیردەوسی لە شانامەدا وەك ناسیونالیستێکی فارسی شانازی بەسەرکەوتنی کۆش بەسەر دوا پادشای ماد ئاستیاگ ی کورد دا دەکەن،

دەڵێن لە ڕووداوی کاوە و زوحاك دەبێ کورد پرسە بگێڕێت نەك جێژن بکات، چونکە لەو ڕۆژەدا ئاستیاگ دوا پادشای ماد لەلایەن کۆشی فارسیەوە کوژەتای بەسەردا کراوە و کۆتایی بە دەسەڵاتی کورد هێناوە، بۆ چیرۆکی (کاوە و زوحاك)یش دەڵێن: ئاستیاگ دوا پادشای ماد دەبێتە ئەژدەهاك و بەردەبێتە گیانی خەڵك، بۆیە کاوەی ئەفسانەیی دەکەنە کۆشی فارسی مێژوویی و ئاستیاگ ی دوا پادشای ماد دەکوژێت، ئیتر زوحاك= ئەژدەهاك بە ئاستیاگ چوێنن و کاوە بە کۆش پێناسە دەکەن، بەم بیانووە چیرۆکی ئەفسانەیی سەرکەوتنی کاوە بەسەر زوحاکدا دەکەنە ڕووداوی مێژوویی سەرکەوتنی کۆش بەسەر ئاستیاگ دا، ئینجا لێرەوە بۆ گەمارۆدانی جێژنی نەورۆز لە چوارچێوەی چیرۆکی (کاوە و زوحاك)دا ژەهری مەبەستەکەیان دەڕژن، کە بریتیە لەوەی نەورۆز یادی سەرکەوتنی کۆرش بەسەر ئاستیاگ پادشای ماد، سەرکەوتنی هەخامەنشیەکانە بەسەر ماددا، واتە سەرکەوتنی فارس بەسەر کورد دا، لێرەوە دەگەنە مەبەستە سەرەکیەکەیان و هەستی نەتەوەیی کورد دەجووڵێنن، کەوا نەورۆز جێژنی فارسە و بۆ کورد لاسایی کردنەوەی فارسە، کە دەبوایە بۆ کورد پرسە بوایە نەك جێژن، چونکە باسی شکستی کورد و ڕووخانی ئاستیاگ دوا پادشای ماد و دەوڵەتی مادە.
ئەم بنەما هەڵەیەی هەندێ نووسەر بەتایبەت بانگخوازە ئیسلامیەکان کە بەڵای ئەوانەوە جێژنی ئاگرپەرست و کافرەکانە، دەیکەنە بناغەی وتەکانیان بۆ پێناسەکردنی ئاژدەهاك بە ئاستیاگ، کە ئەمە یەکێکە لەو بیروڕا هەڵە و بۆ بناغانەی زۆر لەڕاستیەوە دوورە، بەداخەوە ئەم قسە بۆ بناغەیە بەسەر ڕشنبیری کوردیشدا زاڵ بووە، بەبێ بوونی هیچ بەڵگەیەك جگەلە لێکچونێکی ڕواڵەتی ناوی ئاژدەهاك و ئاستیاگ، زۆر جاریش بۆ زیاتر لەیەکتر نزیك کردنەوەی ناوی ئاستیاگ دەکەن بە (ئاستیاك). ئەمەش تەنیا ڕواڵەتێکی فریودەرە و خۆشیان باش دەزانن بۆچوونێکی بۆ بناغەیە، بەڵام لە شێوەی گوتنی فۆڵکلۆر و بۆ لێك نزیك کردنەوە و لێکچواندنی ناوەکان ئاژدەهاك بەشێوەی ئاژدیهاك بەکاردێنن، هەروەها ئاستیاگ بەشێوەی ئاستیاك بەکاردێنن، بۆ ئەوەی ناوەکە لەیەکدی بچێت.
ئەگەرچی لەوانەیە هەندێکیان تەنیا قوربانی ئەو بۆچوونە بن، بەڵام لەجیاتی ئەوەی ڕاڤە و شیکردنەوە و بەدوادا چوونی وردی بۆ بکەن، قسەی بۆ بەگە و بۆ بنەما دروست دەکەن، بۆ زیاتر چەسپاندنی بۆچوونە هەڵەکەیان، لەبەرنامەیەکدا کەسایەتیەکی بەرزی ئیسلامی دەیوت: کورد نابێ یادی جێژنی نەورۆز بکاتەوە، لەبەر ئەوەی جێژنی مەجوسەکانە و بۆ کوردی موسڵمان دروست نیە یادی ئەو جێژنە بکاتەوە.

لە نووسینی ئەم بابەتەدا دەمانەوێ بەبەگەی مێژوویی ئەم هەڵەیە ڕاست بکەینەوە، بەهیوای ئەوەی هەموو ئەوانەی ئەم بڕچوونەیان بەهەڵە وەرگرتووە، یاخود بەئەنقەست و بۆ شێواندنی بابەتەکە ئەمە دەوروژێنن، واز لەم بیرکردنەوانەیان بێنن، ئەگەرچی لەووی زمانەوانیشەوە ئەم دوو ناوە لەیەکتر جیاوازن، بەڵام ئێمە لێرە خۆمان لەلایەنی زمانەوانی دەبوێرین و تەنیا گرنگی بەلایەنی مێژوویی دەدەین و دەمانەوێ لەووی مێژووییەوە ساغی بکەینەوە کە ئاستیاگ دوا پاشای ماد، زوحاك یان ئاژدەهاك ی دۆوەزمەی نەورەز نیە، بەڵکو ئاستیاگ دوا پادشای مادەکان کەسایەتیەکی هێمن و ئاشتیخواز و لایەنگیری هەژاران بووە، بۆ ئەوەی ئەمە ڕوون بکەینەوە، دروست بوونی دەوڵەتی ماد و ڕۆژگاری فەرمانڕەواییان دەبۆ بزانین تا شکستی ئاستیاگ و لەناوچوونی ئیمپراتۆری ماد، ڕوونی بکەینەوە مادەکان کێن، چۆن دەوڵەتەکەیان پێکهێنا و چۆن گەشەی کرد و هۆکارەکانی شکست و لەناوچوونی ئاستیاگ دوا پادشای مادەکان چی بوو؟، لاپەڕەکانی مێژوو هەڵدەینەوە و قسەی ئەو نووسەر و مێژوونووسانە وەربگرین، کە شارەزای مێژووی مادەکانن و لەنزیکترین سەردەمی ئەواندا ژیاون و ڕووداوەکانیان بەدروستی تۆمار کردووە.

بەسەرهاتی ڕۆژگاری ماد لە ژێر دەسەڵاتداریێتی ئیمپڕاتۆریێتی هەخامەنشیەکاندا لە نووسراوە سۆ زمانیەکانی (پارسی کۆن، ءێلامی، بابلی) هەندێ پاشایان و هەروەها نووسراوەی گەورەی داریوشی یەکەم لە ڕووکاری بەستون ئاوێنەی یەکترن...، ئەم بەگە و سەرچاوانە لەبەرئەوەی لەسەردەمی ڕووداوەکانی ماددا نووسراون نرخدارن، بەڵام سەرچاوەکانی دەستەی دووەم زۆربەیان بە زمان گێڕدراونەتەوە و بەدەمی بێاوبوونەتەوە لەبەر ئەمە ئەوانە جێگای باوەڕنین و نرخیان کەم تۆرە، بایەخی ئەمانە لەلایەك بەستراوە بەواقیعی باسەکەوە و لەلایەکی تریش بەویژدان و ئەمانەت پەروەری ئەو کەسەی باسەکە دەگێڕێتەوە، ئەمانە دەکرێن بەچەن بەشێکەوە، نووسەرە کۆنەکانی یۆنان دەکەونە ڕۆژی یەکەم لە چوارچێوەی کۆمەڵی دواییدا.

یۆنانیەکان لەسەردەمی شەڕی یۆنان و ئێرانیەکاندا لەسەدەی پێنجەمی پێش زایینداً ئاشنایەتیەکی باشیان لەگەڵ مێژووی ڕۆژهەڵاتەوە پەیداکرد، لەو شەڕانەدا لەشکری مادەکانیش بەشدار بوون، یۆنانیەکان بیریان لە دامەزراندنی دەوڵەتکی گەورەی هاوڕێی خۆیان دەکردەوە، بۆ پەروا پەنایان دەبردە بەر ڕۆژگاری کۆن و سەردەمی هەخامەنشیەکان بەسەر چۆنێتی مێژووی ماد و ئاشووریەکان دا تێدەپەڕین.

هێشتا نەوەی زۆر لە نێوان بنەماڵە بەرزەکانی ماد دا هەبوو، بەشداری ژیانی سیاسی وڵات بوون و زۆربەیان لە ئیمپڕاتۆریەتی

هەخامەنشییەکاندا جێگا و مەقامی بەرزیان بەدەستەوە بوو، هەروەها گەلێك لەمانە لەگەڵ یۆنانییەکاندا پەیوەندیان هەبوو، لەبەر ئەوە دەبێ بڕوا لەو کاتەدا بەگە و سەرچاوەی هەسمی دەوڵەتی ماد لەلایەن دەرباری هەندێ پادشاهانەوە ئاگاداری دەکرا، لەم ڕوانگایەوە لەگەڵ یۆنانیەکانیش پەیوەندییان هەبوو.
داخەکەم یۆنانییەکان دەستیان بەسەرچاوەکانی دەرباری سەڵتەنەتی هەخامەنشییەکان نەدەگەیشت و دیسانەوە لە کاتێکدا ئەسکەندەر لەسێیەکی دوای سەدەی چوارەمی پێش زایین، ئیمپراتۆریەتی هەخامەنشییەکانی تێکدا و داگیری کرد هەموو ئەو نووسراوانەی دەرباری شاهی لەناوچوون.
لەبارەی سەڵتەنەت و کیشوەری مادەوە چەند زانیارییەکی تاکە تاکە لە نووسینەکانی نووسەرە یۆنانییەکانی سەدەی پێنجەمی پێش زایین هەن. وەکو هکاتی میلتی و هارون لامپساکی و دیونیس میلتی کە لەبارەی داڕێژی یەکەم نووسیویانە، هەروەها کسانت لیدیائی نووسەری (مێژووی لیدیا) لەناوەڕاستی سەدەی پێنجەم ژیاون، ئەمانە دەربارەی مادەکان شتیان وتووە، هلانیك نووسەر و مێژوونووس دروست بوونی ماد دەبەستێ بەنووسراوی قارەمانانی ئەفسانەکانی یۆنانەوە، بەڕام لەبارەی ڕەکخستنی تەواوی مێژووی مادەوە یەکەمجار مێژوونووسی گەورەی یۆنان و دامەزرێنەری زانیاری مێژوو (هیرۆدۆت هالیکارناسی) لە نیوەی دووەمی سەدەمی پێش زایین دا هەوڵ و کۆششکی زۆری داوە. لەساڵی 447ی پێش زایین چووە بۆ ئاتن و دواتر سەری لە سەرزەمینی ماد و پارس داوە و چەند نووسینکی لەبارەی مێژووی نەریت و ڕەوشت و هەستان و دانیشتنی ئەو کیشوەرانە نووسیوە و بۆ ئەوەی مێژووەکەی تەواو بکات زۆر تێکۆشاوە.
هەرچەندە سوودی لە نووسینی نووسەرەکانی پێش خۆی وەك: هکاتە و هلانیك و دیونیسدا وەرگرتووە، بەڕام بەشێوەیەکی گشتی پشتی بە لێکۆڵینەوە و پرسیارکردن و وتەی سەرزاری خەڵك بەستووە، بۆ نموونە لەبارەی مێژووی مادەوە سوودی لە قسەی خانەدانەکان وەرگرتووە بەتایبەتی (زوپیر). ڕەنگە سوودی لەوتەی یەکێ لە نەوەی هارپاك وەرگرتبێ، کە ناوبراو یەکێ لە گەورە پیاوانی ماد بووە و سەد ساڵ پێشتر نەخشکی شوومی لەتێکدان و لەناوچوونی سەڵتەنەتی مادەکان یاری کردووە، بەم جۆرە شارەزاکان توانیویانە زانیاری شێوە ڕاست، بەتایبەتی لەبارەی داستان و بەسەرهاتەکانی بنەماڵەی خۆیانەوە بەهیرۆدۆت بدەن.
لەبارەی نووسینەوەی ڕووداوەکانەوە هیرۆدۆت (باوکی مێژوو) زۆر بەئەمانەتەوە باسەکانی نووسیوە، لە هەندێك جێگادا لەبارەی بەسەرهاتێکەوە چەند جۆرێك بەگەی دەستکەوتووە، بەراوردی کردوون و

ئەوەی لەهەموویان زیاتر ڕاست دەرچووە (بەپێی بیری خۆی و ڕۆشنایی سەرچاوەکان) ئەوەی هەڵبژاردووە و نووسیوێتی، نووسینەکانی ئەو تازەترین بەڵگەی کۆنە شوناسی ڕۆژهەڵات شوناسیە لەبابەتی ورد و بچوکیش کۆڵابێتەوە، یەکێك لەو بەڵگانەی ڕاست و دروستی وتەکانی هیرۆدۆت دەسەلمێنن، نووسراوەکانی داریۆشی یەکەم پادشای هەخامەنشییە لە بێستوون، دەرکەوتووە ئەوەی هیرۆدۆت نزیکەی سەد ساڵ دوای ڕووداوی مێژووی کوشتنی گئوماتای مغ نوسیویەتی و ناوی ئەو شەش کەسەی دەستیان لە کوشتنەکەیدا بووە و باسی کردوون بەڕاست دەرچووە، تەنیا ئەوە نەبێ لەناوی یەکێکیاندا تووشی گومان بووە و ناوی یەکێك لە نزیکەکانی داریۆشی هێناوە، ئەو یەکەش دەستی لەو کار و کوشتنەدا نەبووە.

کتسیاس کیندی نووسەرێکی تری یۆنانیە و لەپاش هیرۆدۆت هاتووە و دەبێ ناوی بهێنین، کتێبێکی مێژوویی بەناوی (پریسکا)داناوە، کتسیاس پزیشکێکی دەرکەوتوو لە خزمانی (بقراط) بونیادنەری زانستی پزیشکی بووە و لە دەوروبەری ساڵی 414 پێش زایین ئێرانیەکان بەدیل گرتویانە، بردوویانە بێ دەرباری داریوشی دووەمی پادشای ئێران، ماوەیەك لە دەرگای داریۆشی دووەم و ئاردەشێری دووەم بووە و بێ گفتوگۆ لەگەڵ یۆنانیەکان سوودی لێ وەرگرتووە، ئەگەرچی قسەکانی کتسیاس لەڕاستیەوە دوورن و هەڵەتێکی گەورە و پێکیان نیە، بەڵام لەبارەی دوا شەڕی نێوان ئاستیاگ و کۆرش قسەکانی کتسیاس تاڕادەیەك لە ڕاستیەوە نزیکن، هەندێ لە نووسنەکانی ئەو لەگەڵ سەرچاوە بابلیەکاندا یەکن.

نووسەرێکی تری یۆنانی لەبارەی دەوڵەتی مادەوە شتی نووسیوە (کزنفون= گەزنەفۆن)ە، کە بەتەواوی لەنووسەرەکانی تر ڕاستگۆترە، زانایەکی ئایدیالی و پیاوێکی سیاسی خاوەن هێز و قوتابی سوقرات و هاوڕێی ئەفلاتون بووە، لەهەمان کاتدا یەکێك لە مامۆستایانی وێژە و گفتوگۆی یۆنان، گرنگتر لەهەموو نووسینە مێژوویی و نیوە مێژوویەکانی یۆنانە (هانیکا Hellenika) کە دوا بە دوای کتێبەکەی (فوکیدید) مێژوونووسی گەورە باس دەکرێ، کزنفون بەشداری لەشکرکێشیەی کۆڕشی بچووك، لەساڵی 401 پێش زایینی دەکا، کە کردیەسەر ئاردەشێری دووەم.

کزنفون دەیزانی (هیرۆدۆت) کە یەکەم: لەسەردەمی سەتەنەتی ماددا گەلێك وڵات و هۆزی سەربەخۆی بینیوە، کە لەدواییدا کەوتنە ژێر دەسەڵاتی (پارس)ە ئێرانییەکانەوە، دووەم: لەوڵاتی ماددا چەند شانشینێك بووە سەر بە دوەڵەتی ماد بوون، ئەو شانشینە سەربەخۆیانە لە کۆشنامەدا باسکراون، زۆربەیان ئەو ساتراپ نشینە ئێرانیانە بوون، کە کزنفون خۆی هەندێکیانی ناسیووە و هەندێکیشیانی لەچەند

سەرچاوەیەکی سادە و سەرپێییەوە وەرگرتووە، وەکو شانشینەکانی کاپادۆکیە و ئەرمەنستان و هیرکانیە و شوش …هتد.
نووسەرە یۆنانیەکانی ئەم دواییە تەنیا نووسینەکانی هیرۆدۆت و کتسیاس و هەندێك لە نووسینەکانی کزنفون و بەشکی زۆر کەمی (بروس)یان باس کردۆتەوە، بەڵام ئەو نووسینانەی ئەوان لەبارەی مێژووی سەتەنەتەکانی ڕۆژهەڵاتی کۆنەوە نووسیویانە بەشکی کەمی لە داستانکی مێژوویی تردا هەیە، ناتوانین بیکەین بەنووسینی هیچ نووسەرێك کەلەمەو پێش باسمان کردوون.
دوا سەرچاوەیەك کەباسی مادی کردووە و شایانی ئەوە بێ باسی لێوە بکرێ، (مێژووی موسی خورنی) – موسس خورناتسی- نووسەری بەناوبانگی ئەرمەنیە، کەلەسەرەتای سەدەکانی ناوەڕاستدا داینناوە بەزمانی ئەرمەنی بووە.
موسی خورنی بێ نووسینی مێژووەکەی خۆی لەچەند سەرچاوەی هەمەجۆر و فراوان وەکو تەورات و نووسینی نووسەرە یۆنانیەکان و سریانییەکان و ئەرمەنیەکان سوودی وەرگرتووە، لەسەردەمی موسی خورنیدا کە بەپێی مێژووە بەناوبانگەکەی لەسەدەی پێنجەم و سەرەتای سەدەی شەشەمی زایینیدا ژیاوە، کە ماوەیەکی زۆر لە سەردەمی مادەکان دوور کەوتۆتەوە، لەو کاتەدا لێکۆڵینەوە و ڕەخنەگرتن لەناو نووسەرە یۆنانییەکاندا نەبووە.
موسی خورنی نەیدەتوانی سود لەسەرچاوە پێشووەکان وەکو نووسینەکانی هرۆدۆت و کتسیاس و کزنفون وەربگرێ، بەڵام سوودی لەو نووسینانەی دوایی وەرگرتووە، ئەو سەرچاوانەیان باس کردووە و باسەکانیان لەوانەوە وەرگرتووە، هەندێك نووسینەکانیشی لەبارەی سەردەمی کۆنەوە دەدۆن زۆر تێکەڵ و پێکەڵن، ئەم ئاڵۆزیە هۆیەکی تایبەت تری هەیە، چونکە موسی خورنی بە تایبەتی پشتی بەکتێبی کابرایەکی سووریەیی بەستووە و باسی لێوە کردووە، ناوی (مارئاباس کارتینا) بووە، لەوە دەچێ تەنیا ئەو لەبارەی ڕۆژگارێکی نزیکەوە زانیاری لێ وەرگرتبێ (مارئاباس کارتینا) یا (ئەو کەسە، ئەم ناوەی بێ خۆی داناوە) خۆی بەهاوچەرخی یەکەمین پادشای ئەشکانی لەسەدەی دووەمی پێش زایین لەقەڵەم دەدا، لەگەڵ ئەوەدا نووسینەکانی کەمەڵە نووسینکی نووسەرە کۆنەکانە بەشێوەیەکی ناڕاست و پێك، کەبەسەریەکدا نووسراون و مێژووی ئەو نووسینانە ئەگەر لەسەدەی سێیەمی زاینیدا بەدواوە نەبێ پێشتر نییە.
موسی خورنی زۆرتر ئەو باسانەی نووسیوە، کە مێژوونووسەکانی پێشووتر لەبارەی مێژووی ئەرمەنستانەوە نووسیویانە، لەبەرئەمە باسی (تیگرانی یەکەم) کۆنترین شای ئەرمەنستان و … کردووە، زۆر بەوردی داویەتە بەر سەرنج و لەباسەکاندا بایەخی پێداوە، هەروەها

ناوی (ئاستیاگ)ی به (ئاژدەهاك) بردووه، لەرەدا له نووسینەکانی موسی خورنیدا دەردەکەوێ مێژوونووسی ئەرمەنی ناوبراو ویستویەتی ئەو باسانەی لەسەرچاوە یۆنانییەکانەوە وەریگرتوون، لەگەڵ باس و بەسەرهاتە مێژوویییەکانی ڕۆژهەڵاتدا پەیوەست بکات، ئاردەهاك Dahaka–azi(s) (ماژدهاك)ی ئاوێستا زەردارێکی ئەفسانەیی و مارێکی شێوە ئادەمیزاد لە خەڵکی باوری (Bawri= بابل) بەدەستی (ثراتیلون= TraiTeuna) (فەرەیدون(کوژراوە، کە لە دواییدا وڵاتی ئاژی- دەهاك لە دوای سەردەمی سەردەمی پارتەکان بە بابل یان دادەنا، لەگەڵ ئەوەدا ناوەکان بەهیچ جۆرێك لە (ئاستیاگ) ناچن، ئەم ئاڕاستەیە دیسان لەکێنەوە تووشی ناوی (ئاستیاگ) بووە، هەر چۆن بێ ئەم قسە بێ بناغەیە لەسەدەی نۆزدەهەمدا سەری لە گەلێك لە نووسەرانی ئەوروپای ڕۆژئاوا شێواندووە و تووشی هەڵەی کردوون، ئاشکرایە موسی خورنی کەمتر لە شارەزایان و نووسەرانی ئەوروپای سەردەمی تازە سەرچاوەی یۆنانی دەستکەوتووە و خۆی بەڵکەینەوەیانەوە خەریك کردووە، وەکو ئەو نامانەی یۆنانییەکان دەستیان کەوتووە، لەبارەی ناوی مادەکان و (ئاوێستایی) کە لەسەردەمی ئەودا کێن بوون دەستگیری نەبووە، توانای نەبووە یانەیویستووە ئەو نووسراو و سەرچاوانەی دەست بکەوێت، بەکو شێوەی نامەکانی چۆن بیستووە بەو جۆرە داویەتە بەر سەرنج و باسی کردووە.
موسی خورنی نەك هەر سوودی لەبەرسەرهاتە مێژوونووسەکان وەرگرتووە، بەکو سوودیشی لە داستانە ئەرمەنییەکانیش وەرگرتووە، لەداستانەکەی (تیگران) قارەمان- مێژوونووسان بەو تیگرانەی دەزانن کە کزنفون باسی کردووە، بەهاوکاری لەگەڵ فەرەیدون لە دژی ئەژدەهایەك کە (ئاژدەهاك)ی ناوبووە ئاپەیون، باسی کراوە، دیسانەوە (ئاژدەهاك) و (ئاستیاگ) لەنووسینەکانی کزنفون دا هاوچەرخی تیگران بوون، موسی خورنی زیاتر بەهەڵەدا بردووە.
نووسینە ئەرمەنیەکان و بەتایبەت کتێبەکەی موسی خورنی لەچەند بوارێکی جۆربەجۆردا باسیان کردوون، بەڵام جیاکردنەوە و لێکەینەوەی سەرچاوە ئەرمەنیەکان زۆر گرانە، ئەنگە موسی خورنی لەهەندێ سەرچاوەی تایبەتی ڕۆژهەڵاتەوە سوودی وەرگرتبێ، لەگەڵ ئەوەدا جێگای باوەڕ نییە، لەسەدەی پێنجەمی زایینیدا بەسەرهاتێکی مێژوویی سەربەخۆ بۆئەوە بشێ پشتی پێ ببەسترێ، لە بارەی سەرهاتەنەتی مادەوە کە لە سەدەی پێنجەمی پێش زایینەوە بووبێت، دەتوانین بڵێین لە ڕۆژگاری ساسانیەکاندا لەسەدەی سێیەم تا حەوتەمی زایینی تەنانەت بیرەوەری هەخامەنشییەکانیش بەرگوێ نەدەوکەوت، لەجیاتی قارەمانانی ئاوێستا وەکو (کوی کوات) (کەیقەباد) و (کوی خسرەو) (کەیخوسرەو) و (کوی ویشتاسب) (گشتاسب)

و پادشایانی تری کۆنی ناوچەکە بەمجۆرە باس دەکران، سەردەمی سەڵتەنەتی هەخامەنشیەکان لەداستانە مێژوویەکانی ژاڵەکات، لەسەدەکانی ناوەڕاست دا بە تەواوی فەرامۆش کرابوو، تەنانەت لە بارەی دەوڵەتی پارتەوە هیچ جۆرە زانیاری و شارەزاییەکی وون و ناڕاست نەبوو.

دامەزراندنی دەوڵەتی ماد

لەبارەی ئەو سەرچاوانەی باسی مێژووی ماد دەکەن، بەداخەوە گەلێك لەو سەرچاوانە گومان لەنووسین و باسەکاندا پەیدا دەبێت، کە باسی سەرچاوەیەك یا نووسەرەکەی دەکەین، پێویستە بەوردی سەرنجی نووسینەکە و باری ژینگاری نووسینەکە و نووسەرەکە بەوردی بدەین و لەواڵەتی مێژوویی و ئەدەبی و سیاسی نووسینەکە و نووسەرەکە بەوردی بکۆڵینەوە، دەبێ ئەوە بزانین هەر باسێك لە هەر سەرچاوەیەکەوە وەرگیراوە، چیە و چ نرخێکی هەیە، ئەگەر بەمجۆرە نەبێ ئەوا ناتوانین بەڕێك و پێکی و هەوانی بگەینە ئەنجام و بیروڕای خۆمان بچەسپێنین.

پێویستە سەرەتا ئەوە بزانین سەڵتەنەتی ئاستیاك دوا پادشای مادەکان لە کۆوە سەرچاوەی گرتووە، لەو ڕوانگەیەوە یەکێتی تیرەکانی ماد سەرچاوە و هۆی سەرەکی پێکهێنانی دەسەڵاتی ماد بوون، لەم بابەتەشەوە قسە زۆر کراوە و هەر کەسە بۆچوونێکی دەربڕیوە، کە بەناوبانگ تریانیان ڕوانگەی هیرۆدۆت مێژوونووسی نۆداری یۆنانی کۆنە، ناوبراو کەسێك بەناوی (دیاك یا دیاکۆ= دیاکس یا دیائۆکۆ) بەمایەی سەرەکی یەکگرتوویی تیرەکانی ماد و یەکەم پێکهێنەری دەسەڵاتی ماد ناساندووە، ئاشکراشە دیائۆکۆ لەپێشدا سەرکردەی یەکێك لە هۆزەکانی ماد بووە و بە قەولی کوتوان لەسەردەمی هەرشی سارگۆنی دووەمی پادشای ئاشوور بۆ سەر مانا و ماد، بەدیل گیراوە و بۆ سوریە دوورخراوەتەوە.

ئەو داستانەی "هیرۆدۆت" بۆ بە دەسەڵات گەیشتنی "دیاکۆ" دەیگێڕێتەوە کە لەنێو هۆزی خۆیدا جێگای ڕێز بووە و لە ژیری و ڕێزلێنانیدا بەناوبانگ بووە و زۆربەی خەڵکی هۆزەکەی خۆی و بگرە خەڵکی لاوەکیش بۆ کردنەوەی گرێی گرفتەکانیان دەچوونە لای و هۆدی هۆدی قەدر و ڕێزی لەنێو هۆزەکەی خۆی و خەڵکدا ئەوەندە بەرز بۆوە، کە وایان بیردەکردەوە بەبێ ئەو هیچ گیروگرفتێك چارەسەر نابێ، بۆیە کاتێك هاتنەسەر هەڵبژاردنی کەسێك بۆ ڕێبەری قەوم، هەموو یەك دەنگ دیاکۆیان هەڵبژارد.

هیرۆدۆت دەنووسێ: یەکەم کاری دیاکۆ ئەوە بوو کۆشکێکی بەخەڵك ساز کرد و چەند پارێزەرێکیشی بۆ گرت، دوایش فەرمانی دا لە دەوری کۆشکەکەی شارێکی گەورە دروست بکەن، تا ببێتە ناوەندی دەسەڵات، و

گەلی ماد لە هەموو شوێنێك بۆ کاروبار و گیروگرفتەکانیان بۆنە ئەو شارە، کۆشك و شار بەدەی دیاکۆ لە شوێنی ئەمێی (هەمەدان) دروست کرا و نێویان نا (هەنگماتانە، هەنگماتان یا ئەکباتان) بە مانای شوێنی کۆبوونەوە، لە هەمان کاتدا ئەو بۆ غەرەزی و عەدالەتی کە لەپێشدا دەیکرد درێژەی پێ دەدا، ئەو لە ماوەی 53 ساڵ پاشایەتی خۆیدا قەومەکانی ژێر دەسەڵاتی خۆی یەکگرتوو کرد و هەموو کۆششی خۆی بۆ ئەوە وەگەڕخست، کە بناغەی دەسەڵاتێکی بەهێز دابمەزرێنێ، بناغەی ئەو دەسەڵاتەی بە ناوی "ماد" دەناسرا بەهێز تر بکا. دیارە دوای ئەو کوەکەی "فرەئارتیش یا خشتریتە" کەوتە بیری داگیرکردنی خاکی خەڵکی تر و فراوان کردنی وڵاتی ژێر دەسەڵاتی خۆی.

پێویستە فرائارتیش کۆی دیاکۆ لەدوای باوکی بە یەکێك لە دامەزرێنەرانی ئیمپراتۆری ماد بزانین، کە بە وتەی هیرۆدۆت ئەویان بەکۆی دیاکۆ زانیوە. فراوەرتیش کۆ یا نەوەی دیاکۆ بەزیادکردنی خاکی ئەو ئەمیرنشینە بچووکانەی لە دەوروبەری خاکی خۆی بوون، چەند هەنگاو لە پێکهێنانی دەوڵەتی ماد نزیك تر بووەوە. بەهەرحاڵ فرائارتیش یا خشتریتە دوای 22 ساڵ فەرمانەوایی بەسەر خەڵکی ماددا کوەکەی کیاکسار شوێنی گرتەوە، بەوتەی هیرۆدۆت ناوبراو لەشەڕکدا لەگەڵ ئاشووریيەکان لە ساڵی 652 یا 653 بەرلە زایین کوژرا.

ووخانی دەوڵەتی ئاشووری

یەکخستنی هۆزەکانی ماد لەئەنجامدا بوو بە هۆی دامەزراندنی یەکێك لە ناوەکانی گەورەی دەسەڵاتی ناوەندی لە دنیای ئەو سەردەم و پێکهێنانی ئیمپراتۆری ماد و یەکەم دەسەڵاتی ڕاستەقینە و سەربەخۆ. لەو کاتە کە ئاشووریيەکان زلهێزی ئەو سەردەمە بوون، هەرچی دەسەڵاتی ئاشووری بەسەر ماددا زیاتر دەبوو، زەمینەی خۆڕاگری و بەرگری و بیری خۆڕزگارکردن لە ژێر دەسەڵاتی ئاشووریيەکان لەنێو خەڵکدا زیاتر دەبوو.

هەموو ئەو شوێنانەی ئاشوور لە باکوور و باکووری ڕۆژهەڵاتی وڵاتی گرتبوو و لە دەستی دەرهێنرایەوە، بەڵام سەرهەڵدانی ناکۆکی و ناتەبایی لەنێو ئەو هۆزە یەکگرتووانەی ماددا بەهۆی ئاشووریيەکانەوە هاتەئارا و گەیشتە جێگایەك پاشای ئاشوور پەیوەندی لەگەڵ سکاییەکان بەست و کچەکەی دابە پادشای سکایەکان، تا ئەو لەو یەکگرتنە لەگەڵ مادەکان پەشیمان بکاتەوە، کۆتایی بەم سەرکەوتنانە هێناو بۆ ماوەیەك خەیاڵی ئاشووریەکانی دڵنیا کرد.

پاشای ئەسکیتەکان بۆ پشتیوانی ئاشووریيەکان دژی مادەکان وەستا، هەر چۆن بۆ لە ساڵی 625 پێش زایینداپادشای ماد لە ژێر ڕکێفی ئەسکیتەکان ڕزگاری بووە، جارێکی تر وەکو دەوڵەتێکی خاوەن هێز و

سیاسی گرنگ هاتەوە ووو.
هیرۆدۆت دەڵێ: لەسەرەتای حکومەتی کیاکساردا پادشای ماد گەلێک هێز و لەوانە پارسەکان لەژێر دەسەڵاتی دابوون، بەڵام لەدەیەی سێیەمی سەدەی حەوتەمی پێش زایین پارس (پرسید) وەکو پادشانشینە بچووکەکانی ژێرهەڵاتی عیلام و ئەودیو عیلامەوە هەشتا بەسەربەخۆیی دەژیا.
سەرکەوتنەکانی دەرەوە لەدوای دەرکردنی ئەسکیتەکان لەسەردەمی حکومەتی کیاکساردا لە دوای ساڵی 616 پێش زایین دەستی پێ کرد، هیرۆدۆت لەبارەی کیاکسارەوە دەڵێ: دەڵێن ئەو ... یەکەم کەسێک بووە هێزەکانی نیشتەجێی ئاسیای کرد بەچەند بەشێکەوە و ڕێکیخست.
هەنگە چەند دەستەیەکی شەکەری تری هێزەکانی تری وەکو ماننایییەکان و ئەوانی تر، ئەوانیش لە ساڵی 612 پێش زایین لەناو لەشکری سەرکەوتوی مادا بووبن، بەم هۆیەوە سەرکەوتنی ماد بەسەر سەرکەوتنی تەواو هێزەکانی ئاسیای نزیک دابنێین، ئیتر کیاکسار بیری لەوە کردەوە باسکی بەهێزی دەوڵەتەکەی بەکاربێنێ لە دژی زۆر و ستەمی ئاشووریییەکان.
(بروس) مێژوونووسی بابلی دەنووسێ: نەبوپلاسار پێش شەڕ لەو هاوپەیمانیە دەگەڵا لەسەر بنەمای دۆستایەتی لەگەڵ هوخشترە (کیاکسار) هەیبوو، لە وتوێژکدا بوونەوە هاوپەیمان و کچی هوخشترە بەناوی (ئەمێئی ئیدا)یان داوە بە (نەبو کدنەسر= نەبوخودنەسر)ی کوڕی نەبوپلاسار، بەمە هاوپەیمانی و دۆستایەتیەکە پتەو تر بوو، نەبەپلاسار بۆ یەکگرتن دژی ئاشوور ڕووی لێنا و دوایەش مادەکان ئەو کارەیان بەئەرکی خۆیان زانی و بۆ ئەنجامدانی لە زاگرۆس تێپەڕین و لە داوێنی ڕۆژئاوای زاگرۆس لە دیجلە پەڕینەوە، دیواری دەوری ئاشووریان تێک ڕووخاند و شاری پیرەزی (ئاشوور) یان گرت، کە هەموو دەستکەوتی ئاشووری تێدابوو، ئەوەی لە تاڵان و بڕی چەند سەدەی وەاتانی دراوسێ کۆیان کردبووەوە هەمووی لەوێ دابوو.
ڕووخانی نەینەوا لەلایەن مادەکانەوە، لە مانگی ئوت ی ساڵی 612 پێش زایین بووە، گرتنی ئەو شارە کەچەندین سەدە ناوەندی دەسەڵاتداریەتی هەموو ئاسیای ڕۆژئاوا و پایتەختی زامانەترین حکومەتەکانی دنیا بوو، وای بەحاڵی شارێک کە پێ لە تەڵەکە و تاڵان و تایبەتمەندیی لێ دوورناکەوێتەوە، شەقەی شەللاق و گڕەی تایەی عەرەبانان و تەپەتەپی سمی ئەو ئەسپانەی تاودەدڕێن، گوڕی فەلەک کەڵ دەکەن، بریقەی شمشیران دەدرەوشێن و نووکە ڕمان تروسکەیان دێ، کۆژراو یەکجار زۆرن و تە پڵکەی تەرمان بەرچاو دەکەوێ، بەواتایەکی تر لە جەنازەی کوژراوان تەپڵکە سازبووە، هات و هاواری بڕانەوەی ئاو وەسەر ئاخ گەڕاوە و کەنیزەکان بەدیل گیراون

و هەر کەس لە توانای دابووە، چەك هەڵگرێ کوژراوە و ئەوانی دیکەش کران بە کۆیلە...، داگیرکەرانی ئاشوور نینەوایان وێران کرد، کەلەسەر گۆی زەوی نەما و هەموو سەروەت و سامانی ئەو شارەیان بێ ئەکباتان (هەمەدان) نارد و بەم شێوەیە نەینەوا بێ هەمیشە لەناو چوو. شای ئاشوور کە فەرمانڕەوای دنیایەك بوو، کۆشکی ئیمپراتۆری ئاورتێبەردا و خۆی و بنەماڵەکەی لەنێوگۆی ئاگردا سوتان. بەڕام تا ساڵی 609ی پێش زایین بە پچڕپچڕی شەر بەردەوام بوو.
بیستی ئەیلوول (سەرەتای سپتامبەر)ی 612ی پێش زایین کیاکسار گەیایەوە بێ ماد، نابوپلاسار لە کەلاوە وێرانەکانی نەینەوادا مایەوە و لەشکرەکەی هەروەکو جاران پەلاماری ئاواییەکانی ناوچە دانیشتووەکانی ئاشووریان دەدا و تاڵانیان دەکردن. لەکاتێکدا لەشکری بابلیەکان بەدوا پاشماوەکانی ئاشووردا لە حەڕان لەشەێ دابوون، لەهەمان کاتدا مادەکان بەسەختی لە ئوراتویان دا و گەیشتنە (نوشیا) و پایتەختی کیشوەرەکانیان لەکەناری دەریاچەی وان بوو، دەوڵەتی ئورارتویان داگیرکرد، پادشای ماد نەك تەنیا ئیمپڕاتۆریەتی ئاشووری لەناوبرد، بەڵکو پادشاییەکانی مانا و ئەسکیت و ئورارتوشی هێنایە ژێر دەسەڵاتی خۆی، ئەمە خۆی سەرکەوتنێکی گەورەبوو.
بەقسەی هیرۆدۆت لە دوای ڕزگار بوونی ماد لەژێر دەسەڵاتی ئەسکیتەکان لەساڵی 625 پێش زایین، کە ئەسڵی ئەسکیتەکان بەڕای زۆربە لە قەفقازەوە هاتبن، بێ کەنارەکانی دەریای ڕەش، ژمارەیەکی زۆر لە ئەسکیتە بیابان نشینەکان لەئەنجامی شەڕی ناوخۆیی چوونە خاکی مادەوە، بەڕام بەشێك لەوانە بەهۆی ناکۆکی ناوخۆیانەوە لە شوێنی خۆیان مانەوە و لەسەر ئارەزووی خۆیان سەریان بێ کیاکسار دانەواند، لەو سەردەمەدا کیاکسار کۆی فرائورت کۆی دیوك حوکمی مادەکانی دەکرد، ئەو لەسەرەتاوە داخوازی ئەسکیتەکانی قبوڵ کرد، کە داوای یارمەتیان لێ کردبوو، تەنانەت کۆەکانی بێ فڕیوونی زمان و پیلانی تیرئەندازی نارد بێ لای ئەوان، بەڕام قینی کیاکسار لە پاشای ئەسکیتەکان بەهۆی پەیوەندییان لەگەڵ پاشای ئاشوور بوو مایەی غەزەبی کیاکسار، ئەو کاتە کیاکسار لە خۆیەوە پادشایانی ئەسکیتی ڕەنجاند و ئەوانیش تۆڵەی خۆیان لێ سەند و لەجیاتی گۆشتی ڕاو گۆشتی یەکێ لەو لاوانەیان پێداوە کە بێ فڕیوونی هونەر هاتبوون بێ لایان، لە دواییدا لەدژی کیاکسار بەپەلە چوون بێ لای ئالیات کۆی سادیات لە ساردیس.
کیاکسار داوای خۆبەدەستەوەدانی ئەسکیتەکانی لێ کرد، بەڕام پادشایانی لیدی بەتایبەت ئالیات نزیکەی لەساڵی 617 تا 561 پێش زایین لە کۆنەوە لەگەڵ ئەسکیتەکاندا پەیوەندی دۆستانەیان هەبوو،

چونکه دوژمنی کیمیرییەکان بوون، بەم هۆیەوە ئەو داوای کیاکساری دایە دواوە، لەبەرئەوە شەڕ لەنێوان ماد و لیدییەکاندا دەستی پێکرد و زیاتر لە پێنج ساڵی خایاند، واتە لە ساڵی 590 تا 585ی پێش زایین درێژەی کێشا.
لەم شەڕەدا هەر جارەی یەکێکیان سەردەکەوتن، هەندێك جار وا ڕووی دەدا لەشکرەکانی ئاسیای بچووك دەچوونە ناو خاکی ئاسیای نزیکەوە، بەمجۆرە مادەکان توانیان لەشکری ئالیات بەرەو ڕۆژئاوا بکشێنەوە دواوە، لەگەڵ ئەوەشدا چونکە شەڕکەرەکانی ماد لەو شەڕانەی ساڵانی دواییدا زۆر ماندووببوون، نەیانتوانی بە تەواوی سەرکەون و لە 28ی مانگی (؟) ساڵی 585ی پێش زایین لەکاتی شەڕکردن لەگەڵ لیدیەکاندا ڕۆژ گیرا، هەردوولا ڕایان وابوو ئەم ڕووداوە غەزەبی یەزدانە و نیان کردنێکی جیهانی سەرەوەیە، ڕێکەوتن دەبێ سولح بکەن و ئاشت ببنەوە، ئینجا بەهۆی ناوبژی کردنی بابل و کیلیکیە پەیمانی ئاشت بوونەوەیان بەست و سنووری نێوان لیدی و ئیمپڕاتۆریەتی ماد بە درێژایی ڕووباری گالیس (قزل ئیرماکی ئێستا) دیاریکرا، ئەم پەیمانە بەوەی ئەستیاگ کوڕی کیاکسار ئاریانیای کچی ئالیاتی خواست مەحکەم تر بوو، هەموو ناکۆکیەکان لەبیرچوونەوە، و لەناوا لابران، هەنگە پەیمانی ئاشتی بەهۆی کیاکسارخێیەوە نەبەستراوە، بەڵکو بەهۆی کوڕەکەیەوە ئاستیاگ بەستراوە، چونکە کیاکسار بەو خاکەی خستیە ژێر دەستی خۆیەوە، سنووری ئیمپڕاتۆرێتی مادی تا ئەو جێگایەی فراوان کرد، هەرگیز لەوە بەولاوە تێنەپەڕی، هەر لە هەمان ساڵدا لەدنیا دەرچوو.
دەوڵەتی ئیمپڕاتۆری ماد
دوای ئەم هەموو سەرکەوتنانەی مادەکان بەدوای یەکدا سنووری ئیمپراتۆری ماد زۆر فراوان بوو، مانای پێشوو (ئازربایجانی ئێران) ناوەندی ئابووری و فەرهەنگی ئیمپراتۆریەتی ماد بوو، هیرۆدۆت بەم جۆرە باسی ڕۆکخستنی ئیمپڕاتۆریەتی ماد دەکات، لەسەردەمی فارمانفەرمایی ماددا هێزێك حوکمی بەسەر هێزێکی تردا دەکرد و مادەکانیش حوکمیان بەسەر هەموویاندا دەکرد، بەر لەهەموو بەسەر ئەو هێزانەدا لەوانەوە نزیك تر بوون، ئەوان بەسەر دراوسێکانیاندا و دراوسێکانیشیان بەسەر هاوسنووورەکانیاندا، سەرچاوە عیبریە کۆنەکان لەبارەی پادشای مادەوە قسەیان کردووە و نووسراوە بابلیەکەی (نابونید) ئەویش باسی ماد و ئەو پادشایانەی سەر بەوان بوون باسی کردوون.
ماد یان پادشایی ماد لەپادشایە کۆنەکانی ماد و ماننا و ئەسکیت پێکهاتبوو، بەم هۆیەوە سەرچاوەی هیرۆدۆت جگەلە ماد پاریکانیەکان، و ئورتوکوریبانییەکان، کەهەمان دانیشتوانی پادشای پێشووی ئەسکیت

بوون، بەڵام سەرچاوەی ناوبراو مەبەستی لە (پاریکانیەکان) بەشێك لە دانیشتووانی پادشایی ماننا بوون، کەهێشتا بەتەواوی لەگەڵ ماد تێکەڵاو نەببوون، دیسان بەشێك لە ساتراپ نشینەکانی ماد ناو دەبات، لە نووسراوەکەی بێستوندا دەڵێ: شاری ئاشووری (ئاربل) ئەویش بەشێك بووە لە خاکی ماد، لەوتەکانی (گەزنەفۆن) (ئاناباسیس) بەشێوەکی گشتی زەوی و زاری ئەسێی ئاشوور ببوو بەبەشێك لە خاکی ماد، دوایش خەڵك بە بەشێك لە خاکی مادیان ناودەبرد، وەاتی پێشووی ئاشوور کە روی و زاموا و پارسوا و بیت هامبان و کیشەسو و خارخار ئەمانەش ببوون بەبەشێکی وەاتی ماد.
ماد لە ژووروی ڕۆژئاواوە تاڕادەیەك دەسەڵاتی پەیداکردبوو، هەندێك لە زەوی و زار و دانیشتوانەکانیان لە هوری و ئورارتیی و (ماتیانی) بوون، لەوە دەچێ لە ڕۆژئاوای دەریاچەی ورمێوە لە دەراوی ئاراس نیشتەجێ بوون، هێنابوونیە ژێر دەسەڵاتی خێیانەوە، هیرۆدۆت دووبارەی دەکاتەوە شانشینی ماد لەگەڵ ساسپیریان- واتە هێزەکانی ئیبری و گرجی هاوسنوور بووە، دوایی ناوچەکانی ئاوڕۆژگەی (قزل ئوزون) هێزەکانی کادوسی و کاسپی تیانیشتەجێ بوون، کە هێشتا نەهاتبوونە ژێر دەسەڵاتی مادەوە، بەبەشێکی ئەو سەرزەمینە دەژمێردران، دیاری کردنی سنووری کانی ڕۆژهەڵاتی ماد گرانە، ئەمە وا دەزانین ئەو سنوورانە بەجۆرێك بووە بەشێك بووە لەسەر زەمینی ئایندەی پارت، ئەویش پارچەیەك بووە لە خاکی ماد.
سەرزەمینی هێزی ساگارتیەکان ئەویش بەشێك بووە لە خاکی ماد، لە کێو و بیابانەکانی ناوەندی ئێران (ڕۆژهەڵاتی ئێرانی ئێستا) دەژیان، دوایی ئەم ناوچەیە کەوتە سەر وەاتی پارت. لەدەروبەری ماددا چەند سەرزەمینێکی خودموختاری و شانشینی و هێز و حاکمنشین بووە بەڕۆوبەرەکانیان ماد بوون. بەڵام ئەمانە بەشێك نەبوون لە خاکی ماد، دەوڵەتی ماد سنووری زەوی و زاری خێی تاڕادەیەك ئاشکرا نەبووە. ئەم هەموو خاکە پان و بەرینە بێ کابەر کەوتە ژێر دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی ماد، بە فەرمانەوایی ئاستیاگ.
سەردەمی سەڵتەنەتی ئاستیاگ
بێ ئەوەی بە دروستی بە ئەنجامی ڕووداوەکانی سەردەمی سەڵتەنەتی ئاستیاگ بگەین، دەبێ لاپەڕەی کتێبی ئەو مێژوونووسانە هەڵدەینەوە کە بە وریاییەوە ڕووداوەکانیان تۆمار کردوون، ئەوە ڕوونە هەرچەند ئەو ڕووداوانە لەسەردەمی ژیانی نووسەرەوە نزیکتربن، زێر تر لە ڕاستی دەچن، بەم هۆیەوە دەتوانین پشت بە مێژووی سەدەی پێنجەمی پێش زایینی زیاتر ببەستین، تاکو مێژووی سەدەکانی دوایی.
سەرچاوە بابلیەکان بەشێوەیەکی گشتی ڕاستن، بەڵام لەبارەی ڕووداوی کۆتایی سەڵتەنەتی ئاستیاگ زێر شپرزە و ناڕاستن. دەبێ بڵێین

لەبارەی ووداوەکانی سەتەنەتی ناوبراو، هەرچەن بە تا سەرەتای جەنگ لەگەڵ پارسەکاندا، زۆر سەختە، بەڵام ئەو سەرچاوانە بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ تا ڕادەیەك شتێك بەدەستەوە دەدەن، بەهۆی ئەوەوە دەتوانین باری ناوخۆ و کۆمەڵایەتی و سیاسی سەرزەمینی ماد لە سەدەی شەسشەمی پێش زایین بخەینە بەرچاومان، لەم ڕووەوە سەرچاوەکان جیاوازیان لەنێودا نیە.
لەسەردەمی سەتەنەتی ئاستیاگ دا سنووری پان و پۆڕی ئیمپراتۆری ماد هێندە فراوان بوو، باسێك لە داگیرکردن نەمابوو، ئەم سنووڕە فراوانە پێویستی بە هاتنە ئارای دۆخێکی هێمن و ئاسایی کردنەوەی بارودۆخەکە هەبوو، هیرۆدۆت دەڵێ: لەسەردەمی سەتەنەتی ئاستیاگ دا هیچ جۆرە شەڕێکی گەورە نەکراوە و هیچ شوێنێك داگیر نەکرا، لەو سەردەمەدا حکومەتێکی بە دەسەڵات و خاوەن پادشا لە ماد، تەنیا مەرجی بەربەرەکانێی گەورەکان و پشتبەستن بەخەڵکە ئازادەکان دەیتوانی بڵتەدی. ئاستیاگ دەیویست وڵات بە ئاشتی و هاوکاری خەڵکە هەژارەکان بەڕێوە ببات، خانەدان و گەورە پیاوەکانی پشت گوێ خست، هیرۆدۆت دەڵێ: ئاستیاگ سەبارەت بە پیاوە گەورەکانی مادیان (یەکەمین کەسانی نێو مادەکان) بە بەزەیی بووە، و پاشماوەکانی پادشایانی دهیوپتی Dahypati یش هەر وا بووە.
ئاستیاگ لە سیاسەتی خۆیدا لە ئامۆژگاری و ئایینی موغەکان سوودی وەردەگرت، بەپێی وتەی هیرۆدۆت موغەکان لای ئەو ڕێزیان گیراوە و ئاستیاگ زۆر جار پرسوڕای پێ کردوون، ئەو ئامۆژگاریانە بەپێی وتەی (ئی، م، دیانکۆف) لەو سەردەمەدا هێشتا لەگەڵ نەریتی سەرەتایی بەناوی زراتوشترا ناودەبرا زۆر جیاواز نەبوون، زۆر جێگای سەرنجی خەڵکی بوون.
ئاستیاگ لەگەڵ بنەماڵەی زراتوشترا موغەکانی ئەو سەردەمە لەدەوری کۆبوونەوە و خزمایەتیان بووە، ئەوەمان لەیاد نەچێ بەرلەزەردەشت پاشاکان خێیان کاهن بوون، لەئەنجامدا قودرەت و دەسەڵات و ناویان لە پلەیەکی ئایینی دابوو، بەم جۆرە ئەو تاکە ئایینەی موغەکان نوێنەری بوون، هەرچەنێك بوو گەلێك بایەخی بە پادشایانی ماد هەبوو.
هەبژاردنی ئاسپیتام مۆردی ئامیتیدا کچی ئاستیاگ بە جێنشینی لەنێوان خەڵك و خاوەن کێلەکان کە لایەنگیری ئاستیاگ بوون، لەلایەك و گەورە پیاوان و سەرپێچیکارەکان لەلایەکی تر بەربەرەکانێ و ناکۆکی زۆری هێنا، بەتایبەت لەسەردەمی سەتەنەتی ئاستیاگ دا هیچ جۆرە شەڕێکی گەورە نەکراوە و هیچ شوێنێك داگیر نەکرا، لەئەنجامدا گەورە و کاربەدەستانی لەشکر بە کار و دەست بەتاڵ مانەوە و هیچ جۆرە تاڵانیەکیان لەم ڕێگایەوە دەست نەکەوت و بەرژەوەندیەکانیان

تەواو شکستی هێنا بوو، لەبەرئەوە بەتوندی بەرهەستی پادشا وەستان و کەوتنە گلەیی و گازەندە و جموجۆڵ لە دژی ئاستیاگ، هەرچەن بە لە کیشوەری ئاشووریشدا هەر بەم جۆرە بوو.
هیرۆدۆت خۆی دەڵێ: ئاستیاگ هارپاك ی کرد بە فەرماندەی لەشکری مادەکان، لەم ڕووەوە هیرۆدۆت وتەی دەست و پێوەندەکانی – هارپاك-ی نووسیوەتەوە، بەوتەی ئەو بەر لە شۆڕشی پارسەکان لەلایەن گەورەکانی مادەوە کۆبوونەوە و جموجۆڵ دەستی پێکرد، لە دژی سەلتەنەتی ئاستیاگ، کە هارپاك دەیمەزراند بوو، بەهۆی ئەوەی زۆر لە ئەستیاگ هەنجا بوو.
کۆشش یەکەمین کەسی خانەدانی هەخامەنشی، کە باوکی کۆشش کەمبۆجیەی یەکەم و باپیری ئەو کۆشی یەکەم لە زنجیرەی پاشایان بوون، کۆشش بەرلە نەخۆشی و مردنی باوکی ماوەیەك لە دەرباری ماد ژیاوە و بەشداری لەشکرکێشیەکانی مادەکانی کردووە، لەسەرەتای شەڕدا چەند ساڵ بووە، لەسەر سەلتەنەتی پارس یان جێنشینی کەمبۆجیەی دووەم بووە.
بەپێی وتەی کتسیاس کۆشش ئەو کاتەی لەدەرباری ئاستیاگ دابووە، لەلایەن ئەستیاگەوە بەنوێنەری چوو بوو بۆلای پێشەوای کادۆسیەکان، ئەمانە هەزکی گرنگی سەربەخۆ بوون، لە چیاکانی خواروووتری ڕووباری ئاراس، کۆشش (ئیبار)ی مەیتەری لەگەڵ خۆیدا برد، کە لەوەبەر وەکو کۆیلە دەستگیر کرابوو، ئیبار داخی زۆری بەرامبەر بەماد لە دڵ دابوو، لەبەرئەوە کۆشی هاندا بۆ ئەوەی دەسەڵات لەدەست مادەکان دەربێنێت و بکەوێتە دەست پارسەکان.

بەڵای زۆربەی مۆژوونووسان پێکهێنانی پێشەکی کارەکان دژی ئاستیاگ، کۆبوونەوە و جموجۆڵی چینەکانی ناوەوەی گەورەکانی ماد بەدەستی هارپاگ و لەلایەکی تریشەوە هاندانی هەزە جۆربەجۆرەکان بۆ ناو شۆڕشەکە بەهۆی ئیبارەوە بووە.
هەروەها بەوتەی کتسیاس ڕووداوەکانی دواتر بەم جۆرەیە، کۆشش لەسەر زەمینی کادۆسیەکان گەیەوە بۆ ئەکباتان، گوایە دوایی مەهتی لە ئەستیاگ وەرگرتووە بچێت بۆ لای باوکی لە پارس، لەمەدا موغەکانیش هاوکاریان کرد، ئیتر ئاستیاگ ئازی بوو سەردانی باوکی بکات، هیرۆدۆتیش لەم بارەیەوە نووسیویە: بەڵام لە ڕاستیدا کۆشش دەیویست ڕابەری شۆڕشگێڕەکان بگرێتە ئەستۆی خۆی، کە (ئاترادات) پێشەوای مەزن بەرپای کردبوو، لەم کاتەدا بەڵکەوت ژنێك پیلانەکەی دژییەوە و ئاستیاگ پێی زانی و دەستوبرد کەوتە خۆ لە دژی یاخی بووەکان لەشکری کێشا.
ئەو کاتە هارپاگ نووسراوێکی بۆ کۆش نارد، کە لەفارس نیشتەجێ

بوو، لەو نامەیەدا هارپاك کۆشی هاندا تا پارسیەکان بێنێتە شۆشەوە و بێتەسەر ئاستیاگ، لەم ڕووەوە بەڕێنی پێدا گەورە پیاوانی لەشکری ماد کە لەلایەن ئاستیاگەوە کراون بە فەرماندەی سوپا هەموویان لایەنگری ئەو دەکەن.
ئاستیاگ کە بەم خەبەرەکخستنە سوپایەی کۆشی زانی، ئەوی بانگ کرد بۆ لای خۆی، بەڵام کۆشش لەوەڵامدا شەڕ کردنی ڕاگەیاند، سەرچاوە بابلیەکان بەمجۆرە دەڵێن کەشەڕ لەنێوان کۆش و ئاستیاگ سێ ساڵ درێژەی کێشا، بەم هۆیەوە هیرۆدۆت کەتەنیا باسی دوو شەڕ و شکۆی دوایی مادەکان دەکات، لەڕاستی0دا بە ئاشکرا بگرە و بەردەوامی ڕووداوەکان بەکورتی باس دەکات، لەشەڕەکدا هارپاك فەرماندە بووە و لەشەڕێکی تردا ئاستیاگ خۆی. بەوتەی کتسیاس ئاستیاگ لەسەرەتادا کەلەگەڵ لەشکری کۆشدا کەوتە شەڕەوە شکاندنی، ئاترادات پێشەوای مەردەکان لەشەردا کوژرا، ئینجا ئاستیاگ کەوتە شوێن پارسەکان و لەسەر زەمینی پارس (پرسید) لەبەرامبەر گەردنەیەك کە لەبارەگای پادشایانی پارس واتا –پاسارگاد- کۆتایی پێ دێت، جارێکی تر شکاندنیەوە، چۆنێتی پارسەکان زۆر ناهەموار بوو، شکست یان بە ئاگزی شکا، کە ژنان لە حەساری قەڵاکان دەهاتنە دەرەوە و هانی شەڕکەرەکانیان دەدا، پرسیان ئایا دەتانەوێ ڕابکەنەوە ناو سکی دایکتان و ژنەکانتان بێننەوە.
ئەو شەڕە ئەوەندە بەڕاستی و گەرم بووە، کە مادەکان لەناکاو لەشکرەکانی خۆیان لە سنوورەکاندا ئاگادارکردەوە و ماوەیان بە نابونید پاشای بابل دا، تاکو لە ی ساڵی 552 پێش زایین شاری حەڕان کە هینی مادەکان بوو، لە ژوورووی (بین النهرێن) بیخاتە ژێر دەسەڵاتی خۆی.
لە گەرمەی شەڕی کۆش لەگەڵ ئاستیاگدا، هارپاگ کە فەرماندەی لەشکری مادەکان بوو، لەگەڵ گەورە پیاوانی سوپا و سەرکردە لەشکرییەکاندا ئاستیاگی بەجێ هێشت و چوون بۆ لای کۆش و چوونە ناو ڕیزی لەشکرەکەیەوە.
لەوە بەدواوە هەواڵێك لە هیرۆدۆتەوە دەگێڕتەوە، گوایە ئاستیاگ لەشەڕەکدا دەستگیر کراوە کەلە دواییدا ڕووی داوە بەشێوەیەکی تر باس دەکات، چونکە بەر لە شەڕەکەی پاسارگاد باسی سێ شەڕی تر دەکات، پارسەکان تیایا سەرنەکەوتون، شەڕێك کە لەژێر دیواری حەساری قەڵای پاسارگاد ڕوویدا بوو، بە خاڵی گرینی چارەنووسی شەڕەکە، لەدوای ئەوە هێزەکانی سەر بە ماد، وەکو هیرکانیەکان و لە دواییدا پارتەکان ڕوویان کردە ناو پارسەکانەوە.
لەساڵی 550 پێش زایینی لەگەڵ خیانەتی هارپاگ و شەڕی سەروماڵی دەست پێدەکات و هیرکانیەکان و پارتەکان، ڕوویان کردە پارسەکان و

ئاستیاگ هەوڵی دا، تاکو پەلاماری پارسەکان ڕابووەستێ و دوایی ڕای کرد، بۆ ئەکباتانا و پارسەکان پایتەختی مادیان داگیرکرد.
دوای ئەوە کتسیاس بە ڕوونی باسی ڕووداوەکە ناگێڕێتەوە، هەروەکو وترا شەڕ دوور و درێژ بووە، سەرکەوتن هەر تاوەی بەدەست لایەکەوە بوو، هەروەکو کتسیاس باسی شەڕەکان دەگێڕێتەوە، هەی بنەڕەتی سەرکەوتنەکەی کۆش هەمان خیانەتی گەورە پیاوە سوپاییەکانی مادە، کە هارپاگ سەرکردەی هەموویان بوو، هیرۆدۆت باسی ئەوە دەکات، بەڵام کتسیاس لەم بارەیەیەوە بۆ دەنگە، لەوە دەچێ پارچە پارچە بوونی هێزەکانی سەر بە ماد ئەوانیشی بەو خیانەتە دابێتە قەڵەم، وەکو سەرنج دراوە لەناو نووسینەکانی کتسیاسدا شتی ڕاست هەیە، مێژووی بابلی و نابونید و کتسیاس و هیرۆدۆت دەتوانین کۆبکەینەوە و لەنێوان هەموویاندا وێنەیەکی ڕاستی ڕووداوەکە بخەینە ڕوو.
هەواڵەکانی هیرۆدۆت ڕاستە، چونکە مێژووی ڕووداوەکانی بابل لایەنگیری ئەم نووسینەی هیرۆدۆت دەکەن، مێژووی ناوبراو ئەو ڕووداوانە لە ساڵی 550ی پێش زایین دەگێڕێتەوە، واتا کۆتایی شەڕەکە باس دەکات، بەڵام دەبێ زانیارییەکانی کتسیاس لەبارەی قۆناغی سەرەتایی شەڕەکەوە بخرێتەسەر هەواڵەکانی هیرۆدۆت.
هیرۆدۆت لەبارەی دوا دەسەڵاتدارێتی ئاستیاگەوە بەم جۆرە دەڵێت: ئاستیاگ موغەکانی خنکاند – لەگەڵ ئەوەدا تا ئەو سەردەمە باشترین پەیوەندی لەگەڵیاندا بوو، چونکە ئامۆژگارییان کردبوو، کە ڕۆگای کۆش بدات بەوات، وەکو وتراوە بەشێك لە کاهینەکان – موغەکان لەگەڵ پارسە یاخیەکاندا پەیوەندییەکیان دروست کردبوو، لە ڕاستیدا دەبینین لە دوای ئەو ڕووداوانە موغەکانی دەرباری کۆش و کوەکەی کمبوجیەی دووەم گەلێك ڕێزیان لێگیراوە، سروشتی بیروباوەڕی ئایینی و چۆنێتی باری کۆمەڵایەتی کاهنەکان وا بووە، کەماوەی نەدەدا ئەوانە ماوەیەکی درێژ خاوەنی سوود و خێر و بێری گشت خەڵك بن.
کۆتایی سەڵتەنەتی ئاستیاگ
لە دواییدا کە پارسەکان ڕوو لە سەرکەوتن بوون، ئاستیاگ هەموو دانیشتوانی ئەکباتانای پێ چەك کرد و لە حەساری شار هاتنە دەرەوە، بەڵام دەرەقەتی پارسەکان نەهاتن و دیسانەوە شکان و ئاستیاگ بە دیل گیرا، گفتوگۆی هارپاگ لەگەڵ ئاستیاگ لەدوای گرتنی ئاستیاگ، هارپاك چووە لای خۆشحاڵی خۆی دەربڕی بەرامبەر بەگیرانی، ئاستیاگ بە هارپاك دەڵێت: تۆ وەزیری حکومەتی من بووی، کە بەرزترین دەسەڵاتە لە دوای پاشا ئەی لەوێ دەبی بەچی، هیرۆدۆت هارپاگ بەبۆ ئەقڵترین و بۆ وێژدان ترین کەس دادەنێ، پارسەکان ئەکباتانایان داگیرکرد و بەپێی مێژووی نابونید ئەکباتانایان تاڵان کرد و ژمارەیەك لە خەڵکەکانیان بە تاڵانی دەستگیرکرد و بردیانن.

به وتەی کتسیاس ئاستیاگ دەمودەس دوا بە دوای شکستەکەی بەدیل نەگیرا، بەڵکو یەکەم جار ڕای کرد بۆ ئەکباتانا و لەوێ خۆی شاردەوە، کۆشش دوای ئەوەی گەیشتە ئەکباتانا، فەرمانیدا ئامیتیدا کچی ئاستیاگ و مێردەکەی (ئاسپیتام) و کوڕەکانیان ئەسپیتاك و مهابران – ئازار بدەن، دوای ئەوە ئاستیاگ خۆیدا بەدەستەوە، تاکو ئەوانەی لە دەوروبەری ئەون ئازار نەدرێن.
ئاستیاگ لە کوشتن ڕزگاری بوو، (هردۆت و کتسیاس هەردووکیان باسی ئەمەیان کردووە و لەمڕووی ڕووداوەکانی بابل دا شتێك پێچەوانەی ئەم باسە نییە، بەوتەی کتسیاس بەناوی جێنشینی حاکمی هیرکانییەوە زۆر بەکۆزەوە نەردرا بۆ ئەو سەر زەمینە و دوورخرایەوە، بەڵام ئەوەندەی پێنەچوو خواجەیەك کە ناوی (پتساگ) بوو (ئیبار) هانیدابوو بە بیانوی دیدەنی کچەکەیەوە، بردی بۆ بیابانێك و لەوێ بەرەڵای کرد، تاکو بەسەرگەردانی لەبرساندا بمرێ. کتسیاس دەڵێ: دوای ئەوە ئامیتیدا چەرمەسەریەکی زۆری بۆ پتساگ نایەوە، ئیبار خۆی کوشت، لەگەڵ ئەوەدا کۆشش نەیدەویست سزای بدات.
لەم نووسینانەی سەرەوەدا بەتەواوی دەردەکەوێ، مادەکان بەدرێژایی ڕۆژگاری شەڕ بەهێزەوە ڕاوەستان و ئەگەر گەورەکانی ماد لەناوخۆی کیشوەرەکەدا دەستیان بە خیانەت نەکردایە، حکومەت نەدەکەوتە دەست پارسەکان.
سەرکەوتنی کۆشش بەسەر ئاستیاگ دا ئەو سەرکەوتنەی، کە بەهۆی گەورەکانی مادەوە دەستی کەوتبوو، دەستەبەری ئەوە بوو کە یاسای تازەی حکومەتی کۆشش بەڕاەت لەگەڵ مادەکاندا بگونجێ، بەم هۆیەوە لەگەڵ ئەوەدا کە ئەکباتانا تاڵان کرا و هەندێك لە مادەکان بەدیلی و بەتاڵانی دەستگیر کران و بران، بەڵام هەروەکو وتاتکی داگیرکراو و خەراج و باجیان خستنەسەر، لە وتەیەکی ئاستیاگ لەگەڵ هارپاگ کە هیرۆدۆت باسی کردووە، ئاستیاگ دەڵێ: هارپاگ مادەکانی بەیلی گەیاند، ئەگینا تا ئەو کاتەش مادەکان هەموو کارەکانیان بەدەستەوە بوو، تەنیا وەکو شتێکی ڕاەتی پارسەکان سەرکەوتوبوون، نوێنەرەکانی ئاسپارت خشاریاشایان بەپادشای مادەکان ناودەبرد، چەندان نموونەی تر لەم ڕووەوە هەیە، ئەوە دەزانین کە یۆنانییەکان شەڕەکانی نێوان یۆنان و پارسیان بەشەڕی یۆنانییەکان و مادەکان ناودەبرد، لەگەڵ ئەمەشدا بۆ ئەوەی ڕازی بکرێن گەورەکانی ماد زنجیرە دەسەڵاتێکی گونجاویان پێدرا، بۆ نموونە: کۆشش پادشایانی مادی نەگۆی و لەناوی نەبردن، بەڵکو خۆی کرد بەپادشای ماد و خۆی هەر بەناوی پێشووەوە ناونا پادشای پارس، تەنانەت لە زۆربەی نووسراوەکانی سەردەمی داریۆشی یەکەم، ماد و پارس لەڕووی کیشوەرەکانی تردا یەك بوون، لە نووسراوی نووسەرە یۆنانیەکاندا

هاتووه ماوەیەك لە دوای ئەوە و لەكاتی زنجیرەی ناوی پیاوە گەورەكانی ئیمپراتۆریەتی هەخامەنشی، ناوی نوێنەرەكانی ماد دەبینین، یۆنانیەكان و هێزەكانی ڕۆژهەڵات پادشای ئیمپراتۆریەتی هەخامەنشیان بەپاشای ماد ناودەبرد، لەگەڵ ئەوەدا كۆشش لە بابلدا پادشای مادی هێشتەوە و ساتراپێكی تیا دروست كرد و یەكەمین ساتراپی ماد ئویبار بوو.
بەوتەی كتسیاس كۆشش لەگەڵ كچی ئاستیاگ، كە ناوی ئامیتیدا بوو زەماوەندی كرد، ئەم هەواڵە لە گومان بەدەر نیە. لەواقیع دا ناوی ئامی تیدا بەپێی وتەی بروس لەناو بنەماڵەی مادەكاندا بەكارهێنراوە، لەدواییدا بۆ ناوی ژنە هەخامەنیشیەكان بەكارهاتووە، بەڵام پێشتر مێردەكەی ئامیتیدا (ئاسپیتام)ی كوشت، كە حەقداری تاج و تەخت و دوژمنی ئەو بوو. مەبەستی ئەوە بوو بۆ داواكاری خێی واتا حكومەتی (قانونی) بەسەر ئیمپراتۆری ئاستیاگ بكا بەبەگە.. لەنێوان مادەكان و پارسەكاندا – وەكو میسرییەكان نەریت وابوو، كچە زادە یان زاوا (مێردی كچ) ی پادشای پێشوو بەپێی یاسا حوكمی وڵات بكات.
ژمارەیەك لە گەورەكانی ماد چوونە لای كۆش، وەكو هارپاگ كە یەكێك بوو لەسەردارانی سوپای ماد، سێیەمین حاكمی كیشوەری لیدی بوو، هارپاگ یونیەی بۆ كۆش داگیركرد و حەزی نەدەكرد بگەڕێتەوە بۆ سەرزەمینی ماد، لەئاسیای بچووك جێگیر بوو، موڵك و زەوی و زارێكی زۆری خستە ژێر دەست خۆیەوە، لە لیكیە نووسراوێك بە زمانی لیكەیی و یۆنانی ماوەتەوە كە لەو نووسراوەیەدا یەكێك لە نەوەی ئەوە (؟) كتسیاس دەڵێ: كوڕەكانی ئامیتیدا كە لە ئاسپیتام یەكەم مێردەكەی ناویان ئاستیاگ و مهابرن – بوو، لەلایەن كۆشەوە كرا بە ساتراپ و براكەی كە (پارمیس) كوڕی ناشەرعی ئاستیاگ یان كوڕی دایكی ئامیتیدا لەمێردێكی تردەوە- یەكێك لەسەردارانی سوپایی پارس بووە، بەشێوەیەكی گشتی باسەكانی كتسیاس بەلای ماددا دادەتاشێ و ڕەقەبەری كۆش دەكات، لەنووسراوی بێستوندا داریۆشی یەكەم ناوی هەندێك لەسەردارانی پارس دەبات كەمادی بوون، تەنانەت تا سەردەمی خشاریاشا ناوی هەندێك لەگەورەكانی پیاوانی مادی بردووە، كە لە دەرباری ئیدارەی هەخامەنشیەكاندا پلە و پایەیەكی بەرزیان بەودەستەوە بوو، بەڵام بەشێوەیەكی گشتی تەنانەت گەورەكانی ماد لەبارەی داگیركردنی ئەو كیشوەرەوە لەلایەن پارسەكانەوە بۆ لایەن بوون، هەروەها لەسەردەمی داریوشی یەكەمدا گەلێك شۆڕش و پلە و پایەی گرنگیان بەدەستەوە بوو، بە تایبەتی نەوەی ئەو حەوت خانەدانەی كە لە كودەتاكەی داریوشدا بەشداریان كردووە، ژمارەیەكی كەم لە بنەماڵە و خانەدانەكانی ماد لەگەڵ گەورەكانی پارسدا تێكەڵ

بوون و زەربەی ئیشوکاری سادەیان گرتەدەست، یان لە ڕۆژگاری پێ لە ئاژاوە و سەرەتای سەتەنەتی داریوشی یەکەمدا (521- 522 پێش زایین و هەنگە لەسەردەمی خشاریاشا دیسان 484-486ی پێش زایینی دا لەناوچوون.
ئەمە بەسەرهات و مێژووی دوا پادشای ماد و سەتەنەتی ئاستیاگ بوو، بە ڕای زەربەی مێژوونووسانی ئەو سەردەمە، کە بە دیقەتەوە ڕووداوەکانیان تۆمار کردووە، ئایا کۆتایی سەتەنەتی ئاستیاگ، کوڕی لە کۆتایی زوحاك یا ئاژدەهاکی ماربەشان دەچێت، هیچ باسێك لە زۆمی ئاستیاگ و چەکوشەکەی کاوە و پەلاماڕە لە ناکاوەی فەرەیدون نیە، هەموویان لەسەر ئەوە کۆکن، شەی هەخامەنشی لەگەڵ ماد، کۆش لەگەڵ ئاستیاگ لە ساڵی 553 تا 550 پێش زایین درێژەی کێشا و شەڕەوام بووە، لە شەیشدا هەرجارە لایەکیان سەردەکەوت، تا دواجار بەهۆی خیانەتی هارپاك و پیاوە گەورەکانی ماد پارسەکان توانیان بە تەواوی سەرکەون، بەداخەوە کورد تائێستاش ڕابردووی خۆی خۆشناوێت و بەرامبەر بە مێژوو و کەلتوور و سیاسەت و خانەدان و پیاوە گەورە و کەسایەتیە قارەمانەکانی ڕابردووی خۆی کەمتەرخەمە و زۆر بەسادەیی و بێباکانە دەست لە خاك و خەڵك و مێژووی خۆی هەڵدەگرێ بۆ دراوسێ و لایەنانی تر، پەروەردگارا … دەبێ دەکەی ئەو ڕۆژە بێت ئێمەی کوردیش بەدوای مێژووی دزراوی خۆماندا بگەڕێین و بیدۆزینەوە و وەری بگرینەوە.
ئەم بابەتە لەم سەرچاوانە وەرگیراوە:
1- ئی. م. دیانۆکۆف، میدیا، وەرگێڕانی: بورهان قانع، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری- هەولێر، 2008.
2- حەبیبوڵڵای تابانی، هاونەتەوەیی کورد و ماد، وەرگێڕانی: جەلیل گادانی، چاپی دووەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات- هەولێر، 2010.

هەسوێ بەسکەنی
2020-3-20

نا بە شێ و گرژیی ناوخۆ، بۆ بە یەکێیزیی نێتوویی و نیشتیمانیی .. ڕێبوار ڕەشید

لەم ڕۆژانەدا جیهان سەرقاڵی شڵەکردن دژ بە ڤایرۆسی کۆرۆنایە و ڕۆژانە بە ملۆن لە خڵکی هەژارانی جیهان گیرۆدەی بێ کاریی و بێ نانوئاویی و بژێوی دەبن و خڵکی کوردستان بە حوکمی دەندەیی سیستەمی داگیرکەریی لە سێ بەشی کوردستاندا گەورەترین قوربانیین. لە ڕاپۆرتێکی سەرتاسەریی ئێران لە مانگی یازدەی 2019دا لە ڕژهەڵاتی وڵات بە سەدان گیانبەختکردوومان هەبوو کە تا ئێستایش تەرمی زۆریان دەستنەکەوتوونەوە. بێکاریی و نەداریی و نەهامەتیی سروشتیی هاووڵاتیانیان لە ڕۆژهەڵات و باکوور کە لە جەرگانی خزمەتگوزاریی بێ بەش کردووە کە دەزخ. لە کاتی داگیرکردنی سۆری کانیبێوە تا ئێستا ئاوە چوارهەم جارە کە دەوڵەتی تورکیا ئاو لە ڕۆژئاوای کوردستان دەبڕێت.ئەم دەوڵەتە داگیرکەرە ڕۆژانە لە عەفرینەوە بە گردەسپیی و عەین عیسا و تەلتەمر لە حەسەکە بەمباران دەکات.

باشووری وڵات بە داخەوە خاوەنی بەرهەمی ناوخۆی پێویست نییە. مووچە لە کاتی خۆیدا نادرێت و خڵکی کاسبکار کە بژێوی ژیانیان ڕۆژانە پەیدا دەکەن لەو پەڕی تەنگەتاویی و دژواریی ئابووریی دان. لە دەخی وادا کە تەواوی خڵکی کوردستان دەستیان لە سەر دڵیانە، ئەرکی دەسەڵاتدارانی باشووری کوردستان ئاوێە کە سەرچاوەی گەیاندنی هێز و وزە و جێش و خرۆش و هەستیی بەخەباوەیی بن بە هەموو خڵکی کوردستان. لەبەرئاوە بردنی هێزی پێشمەرگە لە لایەن پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتیی نیشتیمانیی کوردستان بۆ ناوجەی وەرتێ و زینە دەڕاوکێ و نیگەرانیی کوردستانیان زیاتر دەکات و هەر ئاوەندە نییە کە هەنگاوێکی ناپێویستە، بەڵکو تێکدەر و ڕووخێنەرە.

ئەم ساڵ کوردستانیان نەیانتووانی نەورۆز پیرۆز بکەن، نەیانتووانی یادی هەڵەبجە و ئەنفال و کیمیا و ڕاپەڕین بکەنەوە. سیاسەتی دروستی نیتشیمانیی ئاوێە کە قەرەبووی هەموو ئاو زیانێ بە خڵکی کوردستان بکەینەوە. پەیداکردنی فاکتەری گرژیی و نیگەرانیی پێچەوانەی هەست و کرداری قەرەبووەنەوەی ئاو زیانانن.

کوردستانیانی دەسەز دەزانن کە 30 ساڵێک لەمەوبەر خڵکێکی ڕاونراو

بە بریندارییی و بێکەس و بێدەر، دروست هەروەکوو کوردانی فەیلیی کە لە سەردەمی بەعسی فاشیستدا دووچار بوون، لە باکوورەوە هاتن بە باشوور. ئەو کوردانە چونکە خەڵکی دەسەز و کارکەر و زەحمەتکەش بوون هاتن لە ناوچەی مەخموور، لە دەشتێکی کاکیبێکایی و لە سەحرایەکی وشک و بریندا نیشتەجێ بوونەوە، بە دەستی خەیان و بە پلاستیک و نایلۆن و بلۆکی هەرزانبەها ئاوادانیکیان بە خەیان دروست کرد و لە شێوەی داعشدا بە خوێنی خەیان پاراستیان و بە ڕاستیی هەروەکوو گەرمیانی خواروو ئەمانیش سەنگەری پێشەوەی کوردستانن. ئەم ئاوادانییە ئاوەدانە بە "کامپی مەخموور" بە ناوبانگە.

ئەوانەی جوون بە ئەم کامپە و سەردانی ئەم کامپیان کردووە دەزانن کە ئەم کامپە هاوونەی هەموو گەڵەکێکی هەژار و نەداری سلەمانیی و هەولێر و دهۆک و شەنگال و سەقز و مەهاباد و کرماشان و ماردین و دیاربەکرە. شارچکەیەکە لە پلاستیک و بلۆک و ئێشتووماکی هەرزانبەها. خەڵکەکان هەمان خەڵکی گوند و شارۆکانی دیکەی کوردستانن. ئەم خەڵکە بە شێوەیەکی دەسەزانە هاوکاریی یەکتریان کردووە و باخچەی ساوایان و خوێندنگا و نەخۆشخانەی سەرتاییان بە خەیان ساز کردووە و تا ئێستا یەک قوان لە سەر هیچ کەسەک نەکەوتوون، و زیانیان نەک بە باشوور و تەواوی کوردستان نەبووە، بەڵکو بوون بە سەرچاوەی بەخەباوەیی و سەربەرزیی و شانازیی بە تەواوی کوردستان. هەر هەمان خەڵکی دەم بە پێکەنین بەڵام بریندار و چەوساوەن کە لە سلەمانی و هەولێر و دهۆک و بانە و بۆکان و کرماشان و ئیلام و هتد دەیان بینین. هەمان خەڵکی چەوساوە و زەرەرلێکەوتوو و بە پارەزن.

لەبەرئەوە ئابووقەدانان لە سەر ئەم شارچکە بریندارە ماندووە نەک هەر قازانجێک بە یەکیەتیی نەتەوەیی و نیشتیمانن ناگەیەنێت بەڵکو زەرەری گەورە لە هەستی هاوسەنگەریی و هاودەنگیی کوردستانیمان دەگەیەنێت. زەرەری ئاوا نابێت بە کەم ببیندرێت چونکە زەرەری گەورە بە یەکیەتیی نەتەوەیی و نیشتیمانیان دەگەیەنێت.

لەم هووانگەوە ئەرکی سەرشانی هەموو دەسەز و تێکۆشەرێکی کوردستانیی ئەوەیە کە داوا بکەین و کار بکەین بە ئەوەی بە ئابووقە لە سەر کامپی مەخموور لاببرێت و ئامانجێکی کوردستانییان بە بکرێتەوە، کە ئاوەدانێک لە کامپنیشینیانی ئەزیدیی بدینەوە کە ئەوە شەش ساڵە بە گەورە و بچووکەوە لە برسیەتیی و هەژاریی و بە خوێندن و بە چاودێریی ژیان بە سەر دەبەن، کە داوا بکەین هەزی پێشمەرگە لە وەرتە و زینە بەبڕن بە ناوچە سنووریەکان و

هووبەووی ئێران و تورکیا تا لە شوێنی دروست جێی خۆیان بگرن، کە چالاکوان و بژنامەوانی سیاسیی و دیموکراسیی ناوخۆ لە زیندانی ناوخۆدا نەبن چون بریتی ناتەبایی و ناکۆکیی ناوخۆ ناسەرتر دەکات، کە سەربەرزیی و شانازیی عەدنان بشیدیی بە هی خۆمان بزانین، کە خاوەن لە گیراوانی کورد لە زیندانەکانی ئێران و تورکیا دەرکەوین، کە خاوەن لە قوربانیانی کارەساتی سرووشتیی کوردستان دەربکەوین کە هەر ئێستا لە سەرپێلی زەماوەندییەکانیین و کە بە دڵنیاییەوە لە شاماوی بارانبارینی ئێم بەهارەدا لە تەواوی کوردستان هوو دەدەن.
با وەبیرخۆمان بهێنینەوە کە هەژاران و نەدارانی کوردستان ئێستا هەروەها بەڵای ڤایرەسی کرۆنایشیان هووبەوو بووتەوە و لەبەرئەوە هەموو جۆرە بەجێش و خرۆشکردنێکی مرۆڤی کورد بە هەستی خوشکوبرایەتیی، هاوواتیی و هاوئایینداریی دەبێت بە مایەی بەهێزکردنەکی سەنگەری کوردستان.
ئەو دەخۆ پایە و پێگەی پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتیی نیشتیمانیی کوردستان و ئەوانی دیکە لاواز ناکات، بەڵکو بەهێزتری دەکات.
ئێستا کە نەمانتووانی نەورۆز لە کاتی خۆیدا لە باشوورێک پیرۆز بکەین کە ئاستەوخۆ لە ژێر دەستی داگیرکەردا نییە دەتوانین پاش بزاندنی ڤایرەسی کرۆنا بژێک بە پیرۆزکردنی نەورۆز تەرخان بکەین. ئەو بژێ دەتوانێت هەر بژێک بێت لە مانگی چوار یان پێنج یان کاتێکی دیکەدا بێت. ئەو بژێ نەورۆزی هەموو کوردستان دەبێت، چون بە دڵنیاییەوە کوردی هەموو شوێنێک لە پیرۆزاگرتنی بژێکی وادا خۆیان بە هاوبەش دەزانن. با ئەو نەورۆز نەورۆزی لە ئامێزگرتنی هەموو مرۆخمووری و شەنگال و ئێزیدیی و فەیلیی و یارسان و کاکەیی و هەورامانیی و گەرمیانیی و بەهدینانیی و هتد و هتد بێت. با نەورۆزی ئاشتەواییی گشتیی و بەهێزکردنی هەستی نەتەوەیی و نیشتیمانییمان بێت.
ئەمە خەیاڵ نییە، بەڵکو داوایەکی سیاسیی و ئەرکێکی سیاسییە کە پێکەوە دەتوانین لە پراکتیکدا ئەنجامی بدەین. خەڵکی چەوساوەی کوردستان شایستەی خزمەت و کامەرانیی و خۆشگوزەرانیی و پشکەوتنن.
هەموو کوردستانێکی ئازادیخواز دەزانن کە ئێران و تورکیا وەکوو دوو داگیرکەر بژبەژ دژ بە خەڵکی کوردستان خراپتر و توندوتیژتر و سەرکوتگەرتر دەبن. دژایەتیی ئەوان بە هاوسەنگەرییەکی بەرفراوان دەکرێت. سیستەمی سیاسیی و ئابووریی و کۆمەڵایەتیان بەرەو داماڵان دەچێت و هوو بە خەڵکی خۆیان و جیهان بە نرخ و بە بەها و دەستەوستان ماون. لە دوا ساتەکانی مەرگیاندا لە هەڵپەدان قازانجی ژیان و زیندووبوونەوە لە ناکۆکیی و ناتەبایی ناوخۆی کورد

بکەن.
باشوور دوورگەیەکی دابڕاو لە کوردستانی گەورە نییە و نابێت بهەمین لە سەر بناخەی ئەو جۆرە تێگەیشتنە سیاسەت بکرێت. بە دڵنیاییەوە ئێران و تورکیاش باشوور وەکوو پارچە خاکێکی بڕاوە و دابڕاو لە کوردستانی گەورە نابین، بەڵکو دەیانەوێت بیکەن بە بەشێک لە سیستەم و نەزمی داگیرکەریی خۆیان و لە پراکتیکدا دژ بە تەواوی کوردستان بە باشوور خزمەت بکەن.
گرووی ئازادیخوازیی ئەمە لەبیردایە، کە دەبێت هەموومان تیایدا بەشدار بین و ببینەوە!

بەیوار شەهید
2020/3/29

کرێناو بارودۆخی سیاسی ئەمڕۆی ئێران حەمید تەقوایی

لەکەمپەینگ و بارودۆخی سیاسی ئێراندا هەموو شتێک کەوتوەتە ژێر تیشکی پەتایی کرێناوەوتی پڕبڵاوبوونەوەزایەتیانەی کەلە نۆڤەمبەردا(آبان ماە) دەستی پێکردبوو،لە هەڵبوونەوەی کرێنادا وەستاوە لەگەڵ بەهابوونەوەی قایرەسی کرێنادا لەڕووی شەوازەوە خەبات وخەپیشان و کەبوونەوەی ناڕەزایەتی بەکردەوە بوونە شتێکی ئاستەمە وەلە ناوەڕۆکیشدا پارێزگاتی خەپاریزی سایەی بەسەر هەموو شتێکدا کێشاوە.
لە یەکەم نیگادا وادێتە پێش چاو قەیرانی کرێنا ئەو بزوتنەوە پڕبڵاوبوونەوەی کەبەکردەوە ئەیتوانی لە هەشتی مارس ڕۆژی جیهانی ژنان وەیان لە خەباتی هەموو ساڵەی کرێکاران بە زیاد بونی کرێ و تەناەت بەبیانوی چوارشەمەی سوورو مەراسیم وهاتنی جژنەکانی تردا هەیان بوو وەستاندوو کەمپەینگێکی ناڕازی وەاپۆیوی بەترس و دڵەاوکێ و هەوەدان بە مانەوە ی خۆی داپۆشیوو داتپاندوو.بەڵام ئەمە تەنها ڕواڵەتی مەسەلەکانە.بەاو بونەوەی کرێنا تەنها لەترس و نیگەرانی وهەوەدانی قابیلی تێگەشتن وتەواو ڕواڵەتی خەڵک بە پارێزگاری لە گیانی خەیان نەبوو.پڕبڵاوبونی تووڕەیی ونەفرەتی جەماوەری خەڵک لە

ژیم وە پشت بەستن بە هێزی خەیان لە ناوبردنو بونەوەی ئەم کارەساتە دیوکی تری دراوی قەیرانی کرنایە. هەکارکی گرنگی ترس ودڵەراوکێی کەمکردنگە لە ناوبردنو بونەوەی کرنادا. هەبونی حکومەتکە کەنک تەنها هەنگاوک بە پارێزگاری لەژیانی هاوڵاتیان نانێت بەڵکو هەکاری سەرکی بەاوبونەوەی قایرەسی کرنایە. لەقوڵایی بێزاری ونیگەرانی خەڵکدا تووڕەی و بێزاری لە هەموو تاوانباران شاردراوەتەوە.

هەموان دێزانن کە بەردەوامی گەشتە ئاسمانیەکان بە جین، شاردنەوەی مودای کارەساتەکەو درێ وتن بەخەڵک، خەپارێزی لە قەرەنتینەکردنی شاری قوم و هەموو ناوندەکانی پەرەگرتو بنەخەشیەک، هەڵەشەو دەستگیرکردنی هەموو ئەو دوکتەرو پەرستارانەی کە ڕاستیەکانیان بە خەڵک باس دەکرد و هیتر وهیتر لەنەو هەواڵکانی حکومەتکدایە کە کارەساتی ئیستای خولقاندوە. ژیم مەسەلەی کرنای گەیوە بە بابەتکی سیاسی-ئاسایشی وبە پارێزگاری لە ژیم ودەسەڵات چوسنارەکەی سودی لەوەردەگرێت.

لەلایەکی ترەوە ئەبەت قەیرانی کرنا لە متن و بەردەوامی بزوتنەوەی سەرنگونی خوازیەکی پەرەگرتو کە بە تایبەت لەم لەم پێنج مانگەی دواییدا پەڕەی سەندبوو بەیاری لەسەربدیت و تاوتوێ بکەیت. لەم ڕوانگەیشەوە قەیرانی کرنا لە ئێران لەگەڵ وڵاتکانی تری وەک، چاینەو ئیتالیادا. بەتەواوەتی جیاوازە. کارەساتیکرنا لەدرێژەی ئەو کارەساتانەی تردا کەلە پینج مانگی ڕابردودا ڕوئەدات کە پەیوندی نەوان حکومەت وخەڵکی بەتەواوەتی گەیوە. تەقەکردن لە خەڵکی ناڕازی لەمانگی ئۆکتوبەرو تەقەکردن لە فڕۆکەی نەفرەتگر، ئەمەش بە دەستەژی تەقەی قایرەسی کرنە بە کەمەگە تاوانکانی حکومەت پەرەسندنکی تازەی بەخەیوەگرتوە. کارەساتی کرناش وەک کارەساتکانی پیشوو دروستکراوی کەماری ئیسلامیە. کارەساتک کەلەلایکیەوە حکومەتکی تاوانکارو درێزن وسەرتاپا گندەڵ وستاوە وەلەلاکەی ترەوە گەمەگەیکی بەگیان هاتوو کە دیوەت لە شێوەی حکومەت ڕزگاری بەت. پەتایی کرنا شێوەی ئەم ڕوبەرو بونەی گریوە بەنام ئەم قوتبی بونەوەی نیوان کەمەگەو حکومەتی گیاندوەتە ئاستکی تۆندرو ئاشتی هەنگرتر و پەرەسەندوتری کردوە.

ڕاپەینی ئۆکتۆبەر ئەم ڕاستیەی زەر ڕاشکاو وئاشکرا لە بەردەم چاوی هەموان دانا کە حکومەتی ئیسلامی هیچ پەیمان وبەرپرسیارەتیەک، تەنانەت بە قسەو بەڵێنەتی، لەبەرامبەر کەمەگەو ژیانی خەڵکدا نیە. هەموو بە ڕوشنی بینیان کە میحوەری سیاسەتکان وکردەوەکانی حکومەت وە تەنانەت ئامانجی ڕاگەینراویان هەشتنەوەی خەیان لەدەسەڵاتدایەو بەس. تەقەکردن بەئامانجی کوشتنی خەڵکەک کە

ناڕازایەتیان بە سەقات زیادبونی نرخی بەنزین لە شەوێکدا هەبووە ،وە بەشوینیدا شەپۆلی پرسەگەلانی سەرکردە تاوانبارکەیان کە بەمردنی هەشتا کەس لەژێر دەست وقاچی تاقمێکرگیراوکانیاندا تەواوبوو.وە پاشان بەتایبەت تەقەکردنی بەئینقەست لە فەرهەنگر،هەموی نیشان دەری ئەو ڕاستیە بون،کە حکومەت خەڵک وەک دوژمنی ژمارەکەی سەیردەکات، بە مانەوەی خۆی لەدەسەڵات شەڵ دەکات،وەلەم شەڵدە دەست لە هیچ تاوانێک ناپارێزێت.خەڵکیش کەماری ئیسلامی نەک وەک دەوڵەت وحکومەتێک بەڵکو وەک دوژمنی خۆی دەناسێت.قەیرانی کرنا ئەم ڕاستیە بنەڕەتیەی جاریکی تر بەڕوشن ترین شێوە تەئکید کردوە کەلە کەمەگەی ئەراندا شەڕێک لە پەناو مانەوەدا لەئارادایە شەڕی مانەوەی ژیان وئینسانیەت،لەبەرامبەر شەڕی مانەوەی حکومەتێکی تاوانکارو گەندەڵ لەئارادایە.جارێکی تر ئەو ڕاستیە بەرجەستە بویەوە کە ژەم بە مانەوەی خۆی لەدەسەڵاتدا کارەسات دوای کارەسات دەخولقێنێت..جیاوازی ئەم دواین کارەساتە لەگەڵ ئەوانەی پێشودا ئەوەیە کە ژەم ئەمجارە قایرەسی نەخشیەکی کوشندەی لەگەڵدایە.

حکومەت بە نەخشی کرناش،وەک ناڕازایەتی ڕەوایی خەڵک لەدژی گرانی بەنزین،ناڕازایەتی بە تەقەکردن لە فەڵەکە کەو مەراسیمی ڕێزگرتن لەگیان بەختکردوکانیان،وەکو بابەتێکی سیاسی-ئەمنی مامەڵەکرد.بابەتێک کە "دوژمانان" هێناویانەتە کایەوە هەتا لەهەموو"ژەمەکە"مان بدەن،قسەی سەرانی دەسەڵات،لە خامنەییەوە هەتا ڕوحانی و تا ئاخوندە بچوک وگەورەکانی تر لەبارەی ڕاست نەبونی ئەم "نەخشیە وهەمیە"هەوەی دوژمانە لەدژی ژەم و"پیلانی ترامپە لەدژی شاری پیرەزی قوم"ئەیسوەننن.نیگەرانی هەموو شتەکن ژیانی خەڵک،مەلغەمیەکیان لەدرەو خورافات وپەسی وگەوجی وبە شەرمی ئیسلامیەیان داوەتە کەمەگە وە کاتێک کە ئیتر ناکرێت نکۆی لە کارساتەکە بکەیت،ئاماری کەسانێک کە بەهاوکاری قایرەسی کرنا کوشتبویان،هەروەکو کوشتاری نۆقمبەر ،بەلەدەدا یەک زیاتر کەمیان کردبویەوە،تا بەڵکو مەودای تاوانکانیانی پێبشارنەوە،کرنە بەمەسەلەی بەنزین وموشەک نان بە فەڵەکەو نمایشی هەبژاردن وهیتر جیاوازن،بەڵام حکومەتی ئیسلامی هەر هەمان حکومەتە،دەسەاتێک کە دەکوژێت بە ئەوەی بمەنێتەوە.قایرەسی کرنا لە ئێران حکومەتی ئیسلامی لەپاڵ خۆیدا بینیەوە،لەبەرامبەریشدا خەڵکی ئێران بەخەڵرای لەوە تێگەیشتن کە ئەبەت هاوکات لەگەڵ هەردوو قایرەسی کرنا وقایرەسی حکومەتی ئیسلامیدا بجەنگن.ئەمەش گەمەگەی پاش درەکان،وشەک بونی لەسەرەتادا بەخۆیدا هاتوەتەوە.گەیاندنی هەواڵ بەشێوەیەکی فراوان بەتایبەت لەلایەن پزیشکان وپەرستاران

وکارمەندە شەریفەکانی تری نەخشانکانەوە دەستی پیکردوە.گروپە خەیاریەکان وگروپەکانی هاوکاری لە هەموو جگایەک بە هوبەونەوەی کرنا لە پکهاتندان .هەسوەاوانی سیاسی وئیرانیەکانی دانیشتوی دەرەوەی وەاتیش بەهانای خەکی ئرانەوە چون.خەکی ەاگرتنی دەوامی زانکو قوتابخانکانیان بەسر ژمدا سپاندوە،دەست لەکار کشانەوەو لەکارخستنی ناونەدکانی بەرهەمهنانیش دەستی پکردوە.

لەلایکی تروەوە بزوتنەویکی پرگرتوو لەلایەن خەک وکسوکاری زیندانیە سیاسیکان بە ئازادکردنیان بە ەکەوتوە. لەژر ئم فشاردا حکومەت ناچار بوە کە مەت بداتە زیاتر لە حفتا هزار زیندانی،بەام ئم بزوتنەویە ئتوانت و ئبەت هتا ئازادکردنی هموو زیندانیانی سیاسی ولانیکم مەت پدانی هموو زیندانیکان هتا مسلەی کرنا چارسر دکرت.

ئم واقیعیتە نیشانی ئدات کە هوبەونەوە لگە قایرسی کرنادا لگە حکومتکەی هاودستیداپکەوە ئاماون.

لەپیشترین ئامانجی خەک پاریزگاریە لەژیانی خەیان وئەوانی تر بەام بشکەک لەم هوەانە وستانویە لەبرامبر کماری ئیسلامیدا.لەهر هنگاوکدا لگەیاندن وبەاوکردنەوەی هوا،ئاماری واقیعی ،تا دابشکردنی هاوکاری تندوستی ودرمانی وتا گیاندنی هاوکاری مالی وکل وپل لەدرەوەی وەات،ئبەت لگە یگریکانی کماری ئیسلامی،لگە سوپاییکان وپاوانخوازان وقاچاخ چیکان ولگە ەواج پدرانی خورافات وهوادرکانی دزگااگیاندنە درە بەاوکرەوە حکومتیکاندا هوبەوبتەوە.

هوبەوبونەوە لگە کرناو خەباتی خەک لەدژی کماری ئیسلامی تکە بون.لەم هوبەو بونویدا سە تورە گرنگی پیدادکات:

یکم ریکخراوبون لە گەک وناوچەو نەخشانکانە کاندا لەهموو شارکاندا بە خەاری و کمک گیاندن .جماوەری خەک وپزیکان وکارمەندانی نەخشانکان هرئستا خەیان دست بکار بوون و لە ئاستی جیاوازدا دستیان کردوە بە کەکردنەوەو گیاندنی یارمتی تندروستی و هاوکاری بوانی کە پوستیان پیتی.

دووهم:راگرتنی هموو ناونەدکانی کارو کبونەوەو یکخستنی مانگرتنی گشتیش بە ئامانجی دور ەاگرتنی کمگەو هم بە فشار هنان بە حکومت.ئیستاش بشون چونە سری باسی مانگرتن لە ناو کرکارانی کمگەی پتای ئحواز،ئەو کمگەیە هتا دواین وە لگە بینی وەرگرتنی هموو موچکیان بتەوایی لەکاروستان ەاگیەندراوە.وە هندک لە بشکانی گای ئاسن لەناویاندا هی مشهد بە ئحواز بشون بانگەوازی کرکارانی گەی ئاسن لە ۱۵

مارسدا بەمانگرتن ڕاگیراوە.ئەم جوتیارانەوەیە ئەبێت بەردەوام بێت وپارێزبەستینیت هەتا هەموو ناوەندەکانی بڕهەمهێنان دەگرێتەوە.

سێهەم: ناچارکردنی حکومەت بەدابین کردنی پێداویستیەکانی ژیانی خەڵک کە توانای دابین کردنی سەرەتایی ترین پێویستیەکانی ژیانیان نیە، تەندروستی ودەرمان ئەبێت بە تەوایی بکرێتە خەڵایی،خەزانێک کە بەهۆی بەرز بونەوەی پێتایی کرێناوە نان هاوڕی ماڵەکەیان لەدەستداوە،وەیان بارودۆخی ژیان و گوزەرانیان خراپە،ئەبێت پارێزگاریان لێ بکرێت وە ژیانیان دابین بکرێت.وەکەسانیک،وە خەڵک ئەبێت لە پارێی ئاو کارەبا تەلەفۆن وغاز وقیستە بانقیەکانیان ببەخشرێن.بەتایبەت زیان لێکەوتوترین بەشەکانی کەمەگە لەناویاندا کرێکارانی بکار، بە خانوولانەکان.دەستفرۆشان، ومندالانی کار و شەقام ئەبێت لەووی مالیەوە پاریزگاریان لێبکرێت.ئەم داخوازیانە ئەتوانرێت وئەبێت بەسەر حکومەتدا بسەپێنرێت.لەکاتیدا قەیرانی کرێنا دادەبزێت،گرنگ ئەوەیە کە کەمەگە بەکەمترین زیان ئەم قەیرانە تێپەڕێنێت،وە یەکگرتوانە ترو پێکەوەگرێدراوتر و یەکخراوتر لەبەرامبەر حکومەتدا ڕابوستێتەوە.ئەمەش بەتەواوەتی بەستراوە بە خەباتی ئەمەی خەڵکەوە لەم بارودۆخەدا.کەشەو نەهامەتیەکانی تری خەڵک،هەژاری وبێکاری وگرانی وهەڵاواردن وبە مافی وسەرکوت.هەشتا بەداد دەکات وە ژیانی خەڵک وێران دەکات.قەیرانی کرێنا ئەم کەشانەی نەخستوەتە لاوە بەڵکو زۆر تووندتر وپارەسەندوتری کردوە.

لێناو ئەم بارودۆخەدا ئۆگری ئەوە هەیە کە قەیرانی کرێنا خەی بگەڕێت بۆ ڕاپەڕین وشۆڕشی جەماوەری،ڕاپەڕینێکی زۆر پارەگرتوتر لە ڕاپەڕینی نۆڤەمبەر(ئابان ماڵ).کوتای بێت.هیچ کەمەگەیەک خۆکوژی ئەنجام نادات،لەگەڵ تووند بونەوەی قەیرانی کرێنا،قوربونەوەی قەیرانی هەژاری وبارودۆخی ژیان وگوزەرانێک کەناتوانرێت تەحەمول بکرێت.بەتەواوەتی ئۆگری تەقینەوەیەکی کەمەیەتی هەیە. ئەبێت خەمان بۆ بارودۆخێکی وەها ئامادەکەین.لەکاتێکی وادا ئۆرگانەکانی خەباری ،هاوشێوەی ئۆرگانەکانی کۆنترۆڵکردنی گەڕەکەکان لە ڕاپەڕینی نۆڤەمبەردا، بەشێوەی ناوەندە خەباتگێڕەکان کاردەکەن،وە ئەمەش ئۆرکێی ئەحزاب وهێزە سیاسیە ئازادیخوازەکانە کە یەکخراوکردنی ئەم ڕێکخراوانە لەدەستوری کاری خەیاندا دابنێن.مانگرتنی گشتیش لایەنێکی گرنگی ترە لە خەباتی کرێکاران وکارمەندان لەبارودۆخی پارەگرتوی سەرلەنوێی جەماوەریدا.

هەر لەئەمەوە ئەمە لەئێستێی ئەحزاب وهێزە ڕادیکاڵەکان و کۆسایەتی وهێسوواوان ودامەزراوەکانی بزوتنەوەی کریکاری، بزوتنەوەی ژنان وخوێندکاران وهەموو بزوتنەوە ناڕازایەتیەکانە،کە

پ بنەن مەیدان وجماوەری خەڵک بە تەکشکاندنی دەوزەی کرنا حکومەتی کرنا سازو ئامادە بکەن.اگرتنی ناوەندەکانی کارو ناوەندەکانی بەرهەمهێنان ریکخستنی مانگرتنی گشتی لەکناری ڕیکخستنی ئورگانەکانی خەیاری وخەڵک دامەزراندندا وە ناچارکردنی حکومەت بەدابینکردنی ژیانی خەڵک وبەتایبەتیش زیانلەکەوتوەکان کەمەگە ،لەتەوەرەکانی ئەم هەسوانانە وەستاون.
حزبی کەمنیستی کرکاری بەهەموو توانای خەیوە لە م ووە کاردەکات وە هەموو ئەحزاب وهێزە ئازادیخوازەکان بانگوازدەکات بە کارکردن لەم لایەنەوە.
٢٠٢٠\٣\١١
وەرگەڕانی کاوە عومەر
٢٠٢٠٢\٣\٢٨
لینکی بابەتەکە بەفارسی
http://wpiranfa.com/?p=15389

کەنا کیشوەرکی پ لە وەاتی جیهانی یەکەمی لە زەویدا! … ئارام ئازاد

زەرک لە هاوەاتیانی وەاتانی جیهانی سێیەم یا تایبەت تر وەاتانی ڕۆژهەەاتی ناوەاست و کیشوەری ئەفریقا زەرجار دروشمی "ئەمە کەمترنین لە هاوەاتیانی ئەوروپی و ڕۆژئاوایی" یان لە خەپیشاندان و ڕەپەوانەکانیان بەکارهێناوە و ئەو وەاتانیان بە نمونەی هەرە پشکووتویەموو بوارکان هێناوەتەوە هەر لە سیاسیەوە دەست پبکە تا دەگاتە خزمەتگوزاری و زەرجار ژیانی تایبەتی هاوەاتی ئەوروپی بە نمونەیباەا هێنراوەتە پێش چاو، بەەام ئەمانە تا هاتنی ڤایرسەک بوو، کە ئەگەر مەودای ڤایرسەکە لەو وەاتەی لەوی سەری هەەدا(چین) پەوانبکەین تا دەگاتە کیشوەری ئەوروپا ئەوا دەبینین وەاتانی ڕۆژهەەاتی ناوەاست نزیکتر بن نەک ئەوروپا یا ەوون تر وەک خەیان باسی دەکەنوەاتانی جیهانی یەکەم* ئەو پرسیارە جەوهەریەی پەویستە لای زەرەک لە خەڵک گەالە ببە ئەوەیە کە، بۆچی

ئاوا پێشبینی نەکراوانە دەیدا؟وە چۆن لەو وڵاتانەی بە باشترینەکانی جیهان دادەنران لە ڕووی سیستەمی تەندروستی بەو شێوەیە خراپ تێشکێنەی کرد؟.
یەکێک لە دکتۆرەکانی وڵاتی ئیتاڵیا لە بەرنامەیەکی تەلەفزیۆنی ڕاستەوخۆدا بە ئاشکرا وتی "بەڕێوەبردن ودیموکراسیەتمان باشترینن بەڵام ئێمەی هاوڵاتی نا" ئەم قسەیە چەندین تێبینی و بەرچاو ڕوونی لێخە دەگرێ، وڵاتێکی وەک عێراق کە نمونەیەکی زیندووی وڵاتێکی خراپی جیهانی سێیەم بوو و درۆترین سنووریشی لەگەڵ یەکێ وڵاتانە هەیە کە زۆرترین کەسی تووشبوێکەرەنای تێدایە بەڵام توانی بەربەڵاوبوونەوەی خۆرای ڤایرەسەکە بگرێ، ئایا وڵاتانی یەکێتی ئەوروپا بەهێی نێبوونی سیستەمی سنوور لێنەوان وڵاتەکان غەدر لێکراوبوون یا کەمتەرخەمی هاوڵاتیانی ئەو وڵاتانە هەکاری تێشێنکردنی خۆرای ئەو ڤایرەسە بوو ! کەمەرەینەودەوەتی گالوپ بە ڕاپرسی نەودەوەتی لە ساڵی 2015 ڕاپرسیەکی ئەنجام داوە سەبارەت بەو وڵاتە ئەوروپیانەی دوای چونە تەوالێتدەستیان دەشێن، ئەنجامی ڕاپرسیەکە شکەنەر بوو، وڵاتێکی پێشکەوتوی جیهانی یەکەم لە بابەتی هەڕەندا تەنیا لە 50% هاوڵاتیانیبایەخیان بە دەست شەردن داوە و وڵاتی ئیتاڵیا لە 57% و وڵاتی بەلجیکا 60% و وڵاتی ئیسپانیا 61% ی هاوڵاتیان، بایەخ نەدان بەتەندروستی و پاک و خاوێنی لەپاڵ دێیەها کەم و کوێی تر نمونەیی بوونی هاوڵاتی ئەوروپی خستە ژێر بارێک کە هەنگە جارێکی تر نەتوانێبە فیزەوە بە خەڵکی غێرە ئەوروپی بڵێن "ئێرە ئەوروپایە، کەواتە دەتانپارێزین" ئەمە جگە لە کەمتەرخەمی حکومەت لەمەڕ ڤایرەسێک کە تەنهاچەند هەفتەیەک پێشووتر گشت سیستەم و کایەکانی وڵاتێکی یەک ملیار و نیوی لە بابەتی چینی بەرەو داوخان بەرد، هەر زوو حکومەتی چینهەنگاوی پێویستی گرتەبەر و قەدەغەی هاتووچۆی ڕاگەیاند و هەموو شتێکی وەستاند، ناوەندەکانی خوێندن و کەلێژەکان و جوانەوێشەقام و هاتنەناوەوە و چوونەدەرەوەی وڵات و کەرتی پیشەسازی و بازرگانی لەپاڵ ئەوەی دێیزانی کە ئەمە زیانی چەندەها ملیار دۆلاری بەدواوەیە بەڕەم لەپاڵ ئەو زیانە زەرەش هەنگاوەکان وایان کرد زیانەکان زەر گەورەتر نەبن، هەموو ئەمانە لەپەناو زاڵ بوون بەسەر تێشێنەکردنی ڤایرەسەکە و سەرکەوتوو بوو لەم کارە، بەڕەم هەر دوای چەند هەڤتێک نیشانەکانی تێشێنکردنی ڤایرەسەکە لە گشت وڵاتانیئەوروپا بەدی کرا، کەواتە پێویست بوو حکومەت بە خراپی هەمان هەنگاوی بگرتایەتە بەر کەچی نەک هەر وا ڕووی نەدا بەڵکو وڵاتێکی وەکوبەریتانیا تا ئێستاش ناوەندەکانی خوێندنی دانەخستوە و هیچ ڕێگەیەکی وای نەگرتوەتە بەر کە کاریگەری

ەستەوخۆی لەسەر تەشەنەکردنی زیاتر و زیاتری ڤایرەسەکە لە کاتێکدا ژمارەی مەرگی ئەو کەسانە دەبینن کە بەریتانیان گیاندەمەڵە یا وەک ئیتاڵیا کە توانایئەوەی نەماوە خزمەتگوزاری پۆیست بە ئەو هەموو تووشبووە زۆرە دابین بکا و زۆر بە سادەیی و بە ناەستەوخۆیی پیرەکانیان تێگیاندووەکە "ژیان لەپێش گەنجەکانە کەواتە هەوە بدە ئەو ڤایرەسە تووشت نەبێ"، لەرەوە پۆیستە هەموو هاوڵاتیەکی ئەوروپی دووجار بە خەیدابچێتەوە جارەکیان لەهەمبەر کەمتەرخەم بوون لە جڵەجڵە کردنی هەندە پرانسیپی ژیانی تەندروستی و جارەکی تریش بە ئەوەی بزانن کەحکومەتەکانیان هەڵبژێرداوی خوایی نییە و مرۆڤ بەڵکوەی دەبا و قابیلی هەڵە و هەخنە لێگرتنە. پەم وایە دوای کەڵکنا زەحمەت دەبێ کەئەوروپا قەرەبوی ئەو هەموو ملیار یۆرۆیە بکاتەوە و جەنگەکی تر دەست پێ دەکا ئەویش جەنگی مایەپوچ بوونی چەندین کەمپانیای زەبەلاح ودروست بوونی چەندین کەمپانیای تازەی بەنام یەکێتی ئەوروپا ئەو یەکێتیەی جاران نامێنێتەوە.

*:زۆربەی وڵاتانی جیهانی یەکەم وڵاتی پیشکەوتوو و پیشەسازین دەکەونە کیشوەری ئەوروپا و شێوەشی پیشەسازی بە یەکەم جار لەمکیشورە هەوویدا لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەهەم، پێش ئەوە خەڵکی ئەوروپا خۆریکی کشتوکاڵ بوون .

ئارام ئازاد

ژیان حکایەتە، ژیان شیرینە … جەلال قادر

ئەگەر ئێستا مرۆڤکی چاخی بەردین زیندوو بێتەوە، ئارەزوو دەکات دووبارە بگەڕێتەوە بە ناو ئێشکەوتەکان، لەو تاریکییە بژێتەوە. ئەوێش(ئێستا) لەم سەردەمی پێتایە، خەزگە بە ئابووردوو دەخوازن، دەتانەوێت دووبارە لەو دۆزەخە بژێنەوە. چونکە خەمکانی ئابووردووتان لەبیرچوەتەوە، لەبیرتان چوەتەوە کە بە هیواو ئاواتی دوا ڕۆژەکی پرشنگدار بوونە.

مرۆڤ تا دوا هەناسەکانی ژیانی، وەک کراسێکی تۆ بە قەد تەنافەکەوە،چاوەڕوانی تیشکی خۆر دەکات، وشک بێتەوە، هەرکە وشکیش بوەوە با دەیبات. ژیانمان دووبارەیە و حکایەتکان کۆتایان نایەت. کەچی ئارەزوودەکەین دەست بە ژیانەوە بگرین، چونکە هەستدەکەین شتێک ماوە بتوانێت دەمان خۆشکات، شتێک ماوە بمان بەستێتەوە. ژیان زنجیرەکە دەست و پێی بەستووین، بووینەتە کۆیلە، خۆن بە ئازادی و خۆشویستییەوە دەبینین.
بەهەربار، ئەوەی من مەبەستمە بیڵێم : ژیان حکایەتە، بە هەژدەهەزار، بەشویش حەزدەکەین، بەدیار ئاگردانەکەوە، بیخونینەوە. من تاقە ئارەزووم ئەوەیە، هەر وەک کتێبی (هەزارو یەک شەو) هەژی حکایەتێک بگێڕمەوە، مەگەر نامانگووت شتێک هەیە دەمان بەستێتەوە؟
فەرموون ئەوە و حکایەتی ئەمە: ژیان شیرینە
چای دەمی کەشا، دوو دانە نانی تیریم تێ کرد، ماست و پەنیر و ژەر پیازێک پێ لە هەنگوینم لەسەر مێزەکە دانا. چاوەڕوانی هاوسەرەکەم بووم، بە زەردەخەنەوە بەیانی باشم لێگەڵدا بکات.
هاوسەرەکەم بە پرچی ئاسکاوی و رووخساری مانەوە، بە بەدەنگی هات و لەسەر کورسییەکە دانیشت. لێمپرسی : چیبوە، خۆنی ناخۆشت بینیوە؟
وەڵامی نەدامەوە.
_ کەسێک، تووڕەی کردوویت، بڕچی وا گرژوو مانیت؟
ناچار دوو پیاڵە چاییم تێکرد و بە بەدەنگی دانیشتم.
لێپاش چەند خوولەکێک هاوسەرەکەم بە دەتەنگییەوە کوتە دووان:
دەزانیت بە تووڕەم؟
(وەڵامیم نەدایەوە)
لەوە تووڕەم جارێکیتر، کەس و کارم نەبینمەوە، نەتوانم سەردانی شارەکەم بکەم و دایکم لە ئامێز بگرمەوە. باشە ئەمە چیبکەین،ئەم قایرەسە لە کوێوە هات؟ ئەگەر ئەم پەتایە درێژە بکێشێت و ئیگەوبان، ئاسمان بگیریت و فڕۆکەخانەکان داخرێت. ئەمە چیبکەین… ها …پەم ناییت بە دەبەت چارنووسمان وابێت؟ بە دەبەت هەرچەند ساڵ جارێک ئاوات بە شتێکی نوێوە بخوازین؟ بە قسە ناکەیت؟ بە وەڵامم نادەیتەوە؟
(من بەردەوام بووم لە بەدەنگی، لێتە نانکم بەدەستەوە گرت و چایی خۆم دەخواردەوە)
کاتێ هاوسەرەکەم هەرچی تووڕەیی هەیبوو هەیڵیشت.
بە ئاسپایی وەڵامیدایەوە : بەیانی باش ئەزیزم، جوان گوم لێبگرە، ئەم ژیانە حکایەتە و خەزگە بە ئابووردوو مەخوازە، خێت بدە بەر

خۆرو جەستەت برۆنزی بکە، ئیسقانت پتەو بکە. هەوەدە بە ئەمە بژی، دنیا بە سبەینە حیکایەتکیترە.
هاوسەرکەم، بە سەسووماناوە، لەمی پرسی : مەبەستت چییە؟ حیکایەتی چی؟
_ تۆ ئارام بگرە، کە شەو داهات بەتی دگەمەوە!.
لەتە نانکەی ناودەستم بە ماست کرد و کەوچکە چایە هەنگوینم بەسەریا کرد و خستمە ناو دەمی هاوسەرکەم. ئەویش پاش ئەوەی فەی لە چاییەکەیدا، چاوی لە چاوم بەی و بە بزەخەندەیکەوە، وتی : ژیان چەند شیرینە!.

کوستەنتین کەفافی لە قەسیدەی (شار)دا … و : نەژاد عزیز سورمێ

وتم: بۆ خاکێکی دیکە دەچم ، بەرەو کەنارێکی تر
شارێکی لەم شارە چاتر دەبینمەوە ..
هەموو هەوڵێکم بۆ هوودەیە ،
دڵم وێنەی مردوو گۆڕاوە
تاکەی ئارام بم لەم شوێنەدا عەقڵم تڵ بچێ ؟

چەندی چاوم هەڵبڕین ..
چەندی تەماشای دەوروبەرم کرد
وێرانەی هەشداگەڕاوم لە ژیانمدا بینی
لێرە شوێنەواری تاریکی ژیانم دەبینم
کە چەندان ساڵم بەڕێ کردن ، ونم کردن ،
بەتەواوی وێرانم کردن ..

وێاتی ترو کەناری دیکە نادۆزیەوە..

بۆ هەر کوێ بڕۆی شارەکەت بەدواتەوەیە ..
لە هەمان ئەو شەقامانەدا دەبی
لەهەمان کووچەدا پیریت دەگاتێ

لەهەمان ماڵیشدا سەرت سپی دەبێ ..
هەمیشە دەگەیتەوە ئەم شارە
هیوا بێ جێی تر مەخوازە
هیچ پاپۆکت بێ نییە .. هیچ ڕۆگایەک
مادەم ژیانت لێرە ،
لەم گۆشە بچووکەدا تێکچووە..
لەهەر جێیەکدا بی وێرانەیە .

- لـــــــە http://www.blackcoffee.tech/2017/09/thecity.html
کراوە بە کوردی .

دەستەکان و حکومەانی گەندەڵ، هەقولاوی کەمەگەی گەندەڵ* … شاخەوان سەنگاوی

دەستەکان و حکومەانی گەندەڵ …. هەقولاوی کەمەگەی گەندەڵ. (بەرتراند روستیڵ)*

ئەگەر دەمی هەر تاکێکی کورد بکەیتەوە بە ژن و پیاو پیر و منداڵ دەبێت بە شیکارەوە جا سیاسی، تەندروستی، وەرزشی ….هتد. وە بگرە زەرجار دەم لە هەموو بابەتێک دەکوتێت، بەبێ ئەوەی سەرداوێکی لە مێژ ئەو بابەتەوە بدەستەوەبێت. بەیە بەو شێوەیەی کە دەبینین کاتێ باس باسی گەندەڵیە هەموومان بەبێ خوێندنەوەیەکی بابەتیانە بە پاڵنەرە ناوخۆی و دەرکیەکان، بە ڕاست وچپدا دەکەوینە سەرو گوڵاکی کاربەدەستان. یان بە دوو پێستی فەیسبوک دوو ڕۆسمی هەست بزوێنانە هەموو ڕابردوی لە یاد دەکەین. هەر بۆیە لە بیرمان دەچێت بپرسین کە ئەم دەموچاوانەی کردووە بە کار بەدکەرمان؟ یان ئایە ئەمانە بونەوەری فەزاین و لە بۆشایی ئاسمانەوە دابەزیوون بۆ بەدکردنی کارەکانی ئەمە ، هەر بۆیە دەڵێم نەخێر ئەمانە نەبونەوەری ئاسمانین نە لە ئاسمانیشەوە دابەزیوون، بەڵکو بگرە ئەمانە هەقوڵاوی نێو کەمەگای خەمان و هەر خۆشمان ئەگەر بە کەی دەنگ نەبێت ئە بۆلایەنی زەرەوە ڕازی بوینە بۆهەبژاردنی ئەم

کاربەدەستکەرانە. ئەوا لە بەرامبەریشدا هیچ یەک لەم کاربەدەستکەرانە بەتکا و پاڵانەوە نەهاتونەتە سەر ئەو کورسیەی ئێستایان. کەواتە ئەوان خۆشیان ئازی بوونە بە لە ئێستە گرتنی ئەو ئەرکە، کەواتە هیچ پێویست بەوە ناکات کاتێک کار بەدەستکەرێک ئەو ئەرکە ئەنجام دەدات کە ئەمە لە پێناویدا هەڵمانبژاردووە. کەواتە چی پێویست دەکات ئاگەر بەرژەوەندیەکی مادی نەبێت کە ئەمیشیان جێگای قبول نیە، بکەوینە پیا هەڵدان بە شان و شۆکەتیانا وە بگرە زەر جار هەندە پیا هەڵدانێکی ناشەریفانەیە کە دەچێتە خانەی پیرەز کردنەوە کە دەروازەکانی ڕەخنە گرتن بە ئایندەتریان لە بەرامبەر هەر لادانێک کە لە بەرەوبردنی حکومەتداریدا دەیکەن. چونکە ئەوانیش بەیار وایە وەکو ئەمە مرۆڤ بن لە لایەن پیاهەڵدەرانیانەوە قفڵ دەکرێت ئەمە لە کاتێکدا دەبێت پێش هەموو کەس لە لایەن ئەندامانی پارتەکان و هەواداڕنی ئەو کەسایەتیانە کار لە سەر ڕەخنەگرتن لە خەیان بکرێت بە ئەوەی تاکی کەمەگا وریا بکرێتەوە لە لادانەکان تا لە کەمترین ماوەدا هەوڵی چارەسەری بە بدرێت چونکە کەمەگا پێویستی بە پیاهەڵدان و هات و هاواری سۆشیال میدیا ناکات بگرە چاوی سەریان چاکی و خراپیەکان دەبینن بە کردنی هەر کارێکی چاکیش لە لایەن هەر کاربەدەستێکەوە بێت خەڵکی خەی هەیدەسەنگنە زیاتر خۆشویست دەبێت لە بەر چاویان کەوات لە سەر تەی لایەنگر و هەواردار پێویستە ئەگەر بیت لەو کاربەدەستەی کەتە لایەنگریت، تا بەچکەیەکی هەڵدا نەوات تا خۆشویستیەکەی لە دڵی هەمووانداکەم نەکات کە ئەمیش کارکردنە لە سەر کەکردنەوەی دەنگ لە ئێستادا بە ئایندەی پارتەکەت. کەواتە دەبێت لە خەمان بە پرسین ئایە ئەمە تا کەیی بەم بچکەیەوە ژیان دەگوزەرێنین؟ کە ئەمیش هەکارێکە بە بەردەوامیدان بەم دەخەی ئێستا. کەواتە ئێستا کاتی دەسپێکردنەی ئەو گەڵانکاریەیە کەخەمان خەدی سەرچاوەکەین... دەبێت لە خەمانەوە دەست پێ بکەین چونکە ئەمە خاڵی وەرچەرخانەکەین، با ئەمە ببین بەتاکی سندوقی هەڵبژاردن کە ئەمیش باشترین کەسی خزمەتکاری ئەمەڵ باشترین دەنگی سندوقەکانی سبەینە یە. نەک بەم شێوەیەی ئێستا کەپارتەکان بە چاوی کەیلەوە تێت دەڕوانن ئەوان چی بەلایانەوە مەبەست بێت بە گەدانە خواست ودەنگی تەی ئەنجامی بدات چونکە ئەو بەلایەوە یەکلایی بێتەوە دەنگی تە هەر هی خەیەتی چونکە مافت نیە داوای باشترینیان بکەیت، چونکە تا ئێستا تاکی کوردی نەبێتە تاکی سندوقەکانی دەنگدان.

شاخەوان سەنگاوی
shaxewan.saed@gmail.com

عشق هەزنانێ بە بایی تنهاییدا .. شیعری: ستیڤان شمزینی

عشق
ئو گرانییە غمگینە
پش چینی دوا کپلە کتایی دە و
دوای خی دوو مشت خەمش
لە ناو کمانچی شکاوی رۆژگاردا جدەهەڵ
فووکردنە لە چرای کامرانی
لە تاریکترین رۆژە تمومژاویەکانی گومان،
نوژکە لە هەزارها رکاتی چمانەوە و
دشکان پکهاتووە
ئازیزم، تە ببینە
عشق کانیاوکی سوورە
لە سرچاوەوە لەڕ بووە و
سوور سوور بووە بە خونناویی
ئوانی لە یکم نیگادا کوژران و
بوونە چیرکی ئفسوونناویی و
حکایتە درژکانی شوانی زستان
ئازیز، تە بوانە عشق شەفرشتنە
بو کچە لیمیی دنیای پ کردووە لە ناز و
لە نو چاوکانیدا جوانییکی بکوژ و
لە بشی چپی سینگیدا ئاسنکی رق هی و
لگەڵ بربوونەومان
بە نو ئو جیهانی لای چپی سینگی
مشکمان ئپژ و
لسر دیوارکانی تمنکی بفیچوو
بە دوا قترە خون ئنووسین
خشویستی نسیم نییە،
بکو گژڕووکی شووم و نگبتییە

هاوڕێ، تۆ دیقەت بدە
عەشق گلانی سوارچاکەکانێ
لەسەر چیای دەماوەند
بە نەو نشوویەکانی دابەزان و
دڵە ڕەشکانی گریانێکی ئەبەدی،
خەخواردنەوەی ئەو لافاوەیە
بەرەو کەنارەکانی مەرگ و
تیاچوون دەمانبات
لەوێش دەمانکاتە هاوڕێی گیانی بە گیانی
هەڵاڵە هەورێوەکانی ئارەزوو
هاوڕێ تۆ بیر لەوە بکەوە
عەشق پەیژەیەکی رزیوە
کەس ناتوانێ قاچ بخاتە سەری و
بەر نەبێتەوە نەو دڕبەندی تەنهایی و
ژووری تەمومژاویەکانی خەکوشتن،
لەوێندەرێش لەنەو پەناگێ نسرەکانی
دوور لە هەتاوی ڕەمانسییەت
لە پەنا هەناسە ساردەکان و
عومری لە کیسچووەوە
بە دڵشداماویی دەوەستیت و
ئەڵێیت ئای خودایە
عەشق چەند دڕیەکی شیرین بوو!
هاوڕێ تۆ بە قووڵی سەرنج بدە
عەشق ئاوێنەیەکی شکاوی لەو خونناویەیە
سوێندم پێ مەخە لەوەتی هەیە
هەر ڕەحی ئەو کەنارییانێ تیغ ئەکا
کە ئێیانەوە چارەنووسی خەیان
لە ناویدا ببینێنەوە
عەشق قوم قوم خواردنەوەی حەسرەت و
هەزنانێ بە باڵای بەرزی تەنهاییدا و
سەماکردنێ لەسەر پشکەی عاتیفێ
ئەو عاتیفەیەی خەریکە
لەنەو تەمومژی غوربەتا ون ئەبێت
هاوڕێ تۆ تەنها تەماشا بکە
عەشق ڕژانی پەرداخێک پڕکەنین و
هەوڕینی ئەو گەرانییە بەهارییانەیە
بە دەنگی کەوە کوژراوەکانی

ئەو بنارە دەوترێنەوە
عەشق لورە لوری گورگی غەریزە و
ورشەی کەوا قەترانیێکەی دەتەنگییە
هاوڕێ لەرەوە لێی بەوانە
عەشق کەژانی ئەو کەترە سیا پشانەیە
بەر لە خەکوشتن دووپشکی خیانەت
ژەهری مەرگی خستە گیانیانەوە
عەشق لرفەی ئەو رشەبا تووڕەییە
چارگەی کشتیێکانی دە
لە دەریای بێ بنی فیراقدا ئەدە
هاوڕێ ئەمەوە لەوە تێبگەیت
عەشق ژەهراویبوونی بای شمالە
هەناسەکانت پێ دەکات لە نائومێدیی و
پەش ئەوەی خەری نیگایەک
چاوەکانت روونای بکاتەوە
تەزی دەشکان بینایێت تار ئەکات
عەشق خنکانێ لە رووباری بەهودەیا و
بەربوونەوەیە لەسەر پێلکەزێنەی خیاڵەوە
بێ نەو دەڵەکانی کابووس
هاوڕێ، ئەموەت نیشانت بدەم
عەشق هاڵەکردنی دڵە شووشەیێکان و
وەرانبوونی تەلارە گەردن بەرزەکەی غرورە
عەشق ئاگرەکە لە تافی گەنجیمان بەردەبێ و
دەمانکاتە خەڵەمێشکی پیری بابردوو
هاوڕێ من چەندان جار
لە دەرگای عەشقم داوە
لەوێ جگە لە سەبوونی
شەپۆلەکانی تەمەنم هیچی ترم نەدی
لەوێ جگە لە چەینی سروودە بەردینەکان
هیچی ترم نەوت
لەوێ جگە لە نەفەسدان
لە سیگاری ئارەزووەکان
بەڵەوی وشک هەڵاتووی بیابانئاسام
هیچی ترم نەکرد
لەوێ جگە لە نرکەی نرکی
خەزگە مەمیاکراوەکان
گومم لە هیچ هاوار و ناڵەیەکی تر نەبوو

هاوڕێ تۆ سەیرکی من بکە و ببینە
عەشق گرانییەکی تەواو نەبووە و
مەرگ دوا کۆپلەی ئەو گرانییە
لەسەر جەستەی ساردوسڕبووم ئێچ
هاوڕێ تۆ ببینە عەشق ...
عەشق

عەشق

ئەڵمانیا – کۆن
ئاگەست – ئۆکتۆبەری 2017

شانۆ بۆ منداڵان.. ئاکامی لێخۆبایی .. ڕزا شوان

کەسایەتییەکان بۆ پەی دڕکوتنیان لەسەر شانۆدا:(پێپوولەکان، ئاگر، دار، چۆلەکە، شوورە، ڕووبار، ماسی.. کە پێردە لادرا، هەموویان لەسەر شانۆدان. تەنیا ئاگر نەبێ)
دیمەنی سەر شانۆ: (دارێکی گەڵا سوزی کەمێک بەرز لە لای ڕاستی شانۆکە دایە.. شوورەیەکی دروستکراو لە دار لە شوێی خشت ـ تابووک ـ و چیمەنتۆدا کە لە لای چەپی پێشەوەی شانۆکەوەیە.. ڕووبارێکی شین لە لای پێشەوەی شانۆکە دایە.. دیواری پشتەوەی شانۆکە، سەرانسەر دیمەنێکی ڕەنگین و جوانە، گوزارشت لە سروشت و لە بەهاری کوردستان دەکا.. زنجیرە چیایەک لەژێر ئاسمانی شینەدا.. دامەنی زنجیرە چیاکان، بە گوڵاڵە سوورە و بە جۆرەها گوڵی ڕەنگاوەڕەنگ ڕازاوەتەوە)
کە پێردەی شانۆکە لادەرێت.. لە بەردەم دارە سوزەکەدا، پێنج کچۆڵەی دەردەکەون کە بەرگی کوردی ڕەنگاوەڕەنگیان لەبەردایە.. هەریەکەشیان دوو باڵی پێپوولە ئاسایان لە لەسەر شانۆکانیان دایە.. سەما دەکەن و پێکەوە ئەم گۆرانییە دەڵێن:
پێپوولەی باڵ نەخشینین

شـــخ و شـــنگ و رەنگـــینـــین
شـــیـــــدای وەرزی بـــهـــــــارین
هـــگـــری گـــــوێ و گـــوێـــــــزارین
پـــپـــوولـــــەی کـــوردســـــــــتـــانـــین
لـــ نـــاو بـــــــاخ و بـــســـــتـــانـــین
نـــــەرم و نـــــێ و ژیـــــــــکـــاێـــین
هـــــاوەـــی گـــــوێ و مـــنـــــداێـــین
پـــپـــوولـــــــــەیـــن و دڵـــپـــــــاکـــین
یـــــاری دڵکـــێـــن بـــ بـــــــــاکـــین
دڵـــخـــــــشـــین و دڵـــشـــــــــادین
ســـمـــــــا دڵکـــێـــن ئـــــــــازادیـــن
یەکێک لە پەپوولەکان: ئەوە چییە؟ هەست بە شتێکی ترسناک دەکەم..
ئای کە گەرمە.. بۆچی ئەم هەموو ئارەقـەم کـردووە..؟ ئەمە لە وەرزی بەهاردایە.. ئەم گەڵە گەرمایەی هاوین لە کوێوە هات؟
لە دڕەوە دەنگی گـڕگـڕ و کـپەی ئاگـر دێ.. ئاگـرەکە بـە قایمی قاقا پێدەکەنی.. هاهاها.. هاهاها.
پەپوولەکـان بە ترسـێکی زۆرەـ، سـێـیـری ئەو لایە دەکەن کە دەنگـی قاقاکەی لـێوە دێ.
هەر ئەو پـەپـوولـەیە: ئـای.. ئـای.. ئەمـە چـیـیە؟.. ئاگـر.. ئاگـر.. بـڕەو ئـڕەوە دێ.
ئـاگـرەکە دەتە ژوورەوە.. پـەپـوولـەکـان لە ترسـی ئـاگـرە سـەریان لـێشـێوا.. بە لای راست و بە لای چـەپ و بـە دوا دەـەن.
ئـاگـرەکە (بە دەنگـەـێکی بـەرزەوە پـێـدەکـەنێ): هاهاهـا.. هاهاها.
پـەپـوولـەیـەکی تر: لـەرە خـەمان دەشارینـەوە.. نا لـەوێ.. لە پشتی شـووڕەکـەوە باشترە.
ئـاگـرەکە دەسـت بە سـەماکردن دەکـات.. هـێـز و توانـای خـێی دەردەبـەـێت.. بە دەنگـەـێکی بـەرزەوە پـێـدەکـەنێ.. دوایی لـەپـەـێکـدا، لە بـەردەم دارە سـوزەکـەدا دەوەسـتـێـت.. بە لـەخـەبایی و لـووت بـەرزییـەوە دەیـدوێـنێ.
ئـاگـرەکە: ئـەمە چـیـیە؟ لە ڕێگامـدا مـەوەسـتە؟ تـا زووە لـێـم دوورکـەوە.
دارەکە: من لە شـوێنی خـەمـدام.. لە ڕێگـاکـەدا نـەوەستاوم.. ڕێگاکـەش پان و بـەرینە و دەتـوانی پـێـیـدا بـەـێـیـت.
ئاگـرەکە: ئـەوە ناترسی؟ لە ـەمـدا مـەوەسـتە و دوورکـەوە.
دارەکە: چـەن دوورببـەوە؟ چـەن؟ چـەـند ساـەکە مـرۆڤ منی لـەرەدا ڕووانـدووە.

ئاگرەکە: دەم و لووشت دەکەم.
دارەکە: تکایە ئەقڵی خۆت لە دەستەم.. من سوودەکی زۆرم بۆ مرۆڤ و باڵندە هەیە.
ئاگرەکە: سوود؟.. تۆ سوودت هەیە؟ هاهاها.. هاهاها.
دارەکە: بەڵێ.. من سوپاسی مرۆڤ دەکەم.. بەرەکەمی پێدەبەخشم.. کەش بیەوێت لە سەبەرەکەمدا دەحەستێوە.. رووەکە بچکۆلەکانیش لە ڕێشەبا و گەردەلوول دەپارێزم.. لە لقە وشکەوبووەکانیشم، شتی بەسوود دروست دەکەن.. لەسەر لقە بەرزەکانیشمدا، چۆلکە هەڵانیان کردووە.. من جوانی باخچەکان و شەقامەکان و گۆڕەپانەکانم.
ئاگرەکە: بەسە ئەی دار.. تۆ ناتوانیت شوێنەکەت بەجێبهێڵیت.. بەڵام من دەتوانم بە ئەرە و ئاوە بمەم.. دەخۆشم و یاری و سەما دەکەم.. هاهاها.. هاهاها.
دارەکە: مرۆڤ خزمەتم دەکات و بایەخم پێدەدات و ئاگای لێمە.. دەخۆشیش بە کەسێک باشە کە چاکە بکات و خراپە نەکات و لەخۆشی بایی نەبێت.. ئازاری کەسیش نەدا.
ئاگرەکە: مرۆڤ.. مرۆڤ لە هەزاران ساڵ پێش ئێستا، بە لێدانی دوو بەرد بە یەکتریدا منیان دەزیەوە.
دارەکە: ئەی ئاوە نازانی.. کە مرۆڤ پێش ئاوەی کە تۆ بدەزنەوە.. منیان ڕووانەدە.. ئەی ئاوەش نازانی کە تۆ وەکو ڕێشەبا و گەردەلوول وایت.. کە لە زستانەدا ڕەگەکانم هەدەکشن.. لە پایزیشدا گەڵاکانم دەوەرێنن.. تێش دەتاوێت گەم تەبەردەیت.
ئاگرەکە: ڕێشەبا و گەردەلوول.. هاهاها.. ڕێشەبا و گەردەلوول هاوەمن.. ئەوان یارمەتی گێشبوونەوە و گێشکردن و بەاوبوونەوەم دەدەن.
دارەکە: ئەی ئاگر.. ئاوەش نازانی، کە هەموو کەسێک پێویستی بە کەسانی تر هەیە.. تا لەم ژیانەدا یەکتری تەواوبکەین.
ئاگرەکە: واز لەم قسە زل و فەلسەفانەت بهێنە.. پێویستە دان بەوەدا بنێی، کە من لە تۆ بەهێزترم.. ئێگینا حەپەلەشت دەکەم.
دارەکە: نا.. لەم نزیک مەبەوە.. ئاوەی دەتاوێت دەیکەم.. تا خەم لە شێت لابدەدەم.. تۆ لە من بەهێزتری.. تۆ لە من بەهێزتری.. (دارەکە دەگری).
ئاگرەکە بە قایمی قاقا پێدەکەنی و سەما دەکا.. تا لە بەردەم چۆلەکەیەکدا خۆی بینیەوە.. کە بە دڵوریا هەدەفی.. ئاگرە بە تەفیسیەوە.. سەیری چۆلەکەکەی کرد و بە قایمی پێی پێکەنی.. هاهاها.

ئاگرەکە: چەلەکەیەک لە رێگا مدا؟ ئەی چەلەکە بچکۆلەکە.. دوورکەوە لە رێگاکەم.
چەلەکەکە: لە رێگای تەدا نەوەستاوم.. رێگاکەش فراوانە.
ئاگرەکە: ئەوە چەن دەوڕی لە رووم بوەستیتەوە.. بەم جۆرە قسە لەگەڵمدا بکەی؟
چەلەکەکە: من سەرقاڵم و لەسەر دارەکەدا هەڵانیەکی تازە بۆچوکانم دروست دەکەم و خەاردنیان بۆ دەهێنم.. کاتی چەن و چوون نییە.
ئاگرەکە: ئەی لە من ناترسی؟
چەلەکەکە: من لە کەس ناترسم.
ئاگرەکە: چی؟ چەن وا دەڵێی؟ دەزانی لەگەڵ کێدا قسە دەکەی؟.. بە گەڵکی من هەڵدەپەوکێی و کەتایی بە ژیانت دەهێنم.. زوو بڕۆ و لە رێگاکەم دوور بکەوە.
چەلەکە (دەترسێ و دەچێتە دواوە و لە پەنای دارەکەدا خۆی دەشارێتەوە و دەڵێ): قسەکردن لەگەڵیدا سوودی نییە.
ئاگرەکە بە خۆشی و پێکەنینەوە دەست بە سەماکردن دەکا.. تا لە بەردەم شوورەیەکدا خۆی دەبینێتەوە.
ئاگرەکە: ئا ئێرە کەتایی رێگاکەیە؟
شوورەکە: بەڵێ.. ئەرێ کەتایی رێگاکەیە.. پەویستە بگەڕێیتەوە دواوە.
ئاگرەکە: بگەڕێمەوە دواوە.. نا.. ناگەڕێمەوە دواوە.. ئەی شوورەکە، ناتوانیت رێم لە بگری.. رێم بە چەلکە و لاچە لەسەر رێگاکەم.
شوورەکە: چەن.. من لەرە چەسپاوم.. ناتوانم بجووڵەمەوە.. من شوورەیەکی قایمم و بە خشت و بە چیمەنتە بنیادنراوم.
ئاگرەکە: وا دیارە کەلەقیت و ناتەوە فەرمانی من جێبەجێ بکەی.
شوورەکە: نا.. ناتوانم جێبەجێی بکەم.
ئاگرەکە: کەواتە دەبێ سزای ئەم چاوقایمی و سەرپێچییەت وەربگریت.. کاولت دەکەم.
شوورەکە: نا.. نا.. لەمگەڵ.. لەم نزیک مەبەوە.. تێ گەچەمان پێدەکەی و بە دوای شەدا دەگەڕێی.. پەویستە ئەوە بزانی، کە ئێرە کەتایی رێگاکەیە.. لە پشتەوە ماڵ و خەڵکیان لە هەیە.. لە رەشەبا و گەردەلوول و لە دز و داگیرکەر دەیانپارێزم.
ئاگرەکە: پەویستە دان بەوەدا بنێی، کە من لە تێ بەهێزترم.. ئاگینا وێرانت دەکەم.
شوورەکە: نا.. نا.. وێرانم مەکە.. دان بەوەدا دەنێم کە تێ

لە من بەهەزتری.
ئاگرەکە: هاهاها.. دارەکە و چەلەکەش پێشتر، دانیان پێدا نا.. کە من لە ئێوان بەهەزترم.. ئێستاش تۆ دانی پێدا دەنێی کە من لە تۆ بەهەزترم.. هاهاها.
ئاگرەکە بە لەخۆبایی و خۆشییەوە، دەستی بە سەماکردن کرد.. تا خۆی لەبەردەم ماسییەکدا بینییەوە.. کە لە نێو رووبارەکدا سەمای دەکرد.. ئاگرەکە بە گرژییەکەوە سەیری ماسییەکەی کرد و لێی نزیک بووە.
ئاگرەکە: ئەی ماسییەکە، ئێوە وەکو من سەما دەکەی..؟
ماسییەکە: بەڵێ.. من لەناو ئەم رووبارەی لێی دەژیم.. مەلە دەکەم و سەما دەکەم.. ئەمە هیچی تیا بەسەرە؟
ئاگرەکە: ئێی ناترسی؟
ماسییەکە: بۆ بترسم؟ باڵەکانم یارمەتیم دەدەن.. پووڵەکەکانم دەمپارێزن.. کلکم ئاراستەم دەکات.. ئیتر بۆ بترسم.. هیچ هۆیەکیشم نەکردووە تا بترسم.
ئاگرەکە: بەڵام تۆ وەکو من ناتوانی سەما بکەی.
ماسییەکە: لە ناوی رووبارەکەدا، لە تەش باشتر سەما دەکەم.
ئاگرەکە: ئەی ماسییەکە.. تۆ رکەبەرایەتی لەگەڵ منەدا دەکەی؟
ماسییەکە: رکەبەرایەتی لەگەڵ کەس ناکەم.. بەڵام ئەمە راستی و سروشتییە.
ئاگرەکە: ئەی ماسیە لاسارەکە. دەبێ بتبرژێنم.
ماسییەکە: ناتوانیت.
ئاگرەکە: من ناتوانم؟ وا دیارە گاڵتەم پێدەکەی.. کەس نێوەراوە و ناوەڕ.. ملمڵانێی وا لەگەڵ منەدا بکا.. پێویستە دان بە هەزی منەدا بنێی.
ماسییەکە: چۆن؟
ئاگرەکە (لێی نزیک دەبێتەوە): خەمت پێشان دەدەم.
ماسییەکە: باشە چی دەکەی؟.. ئێی تۆ لە رووبارەکە ناترسی؟
ئاگرەکە: لە کەس ناترسم.. هەمووان لە من دەترسن.. تەش پێویستە لە من بترسی.. ئەی ماسیە لاسارەکە، پێویستە بتبرژێنم.
ئاگرەکە بەرەو لای ماسییەکەوە دەجووڵە.
رووبارەکە: چاوەکە ئەی ئاگرە لەخۆبایەکە.
ئاگرەکە: ئەی رووبار، تۆ خۆت لە شتێک هەڵمەقورتێنە.. کە پێوەندی بە تۆوە نییە.
رووبارەکە: ئەم ماسیە لە ئاوی منەدا مەڵەوان دەکا و دەژی.. ئەی ئاگری لەخۆبایی بە خۆتەدا بچەرە.. ئایا ئاکامی ئەوەی دەتوە، دەزانی بۆچی دەگا؟

ئاگرەکە: باش دەزانم کە چیم دەوێ.
رووبارەکە: چیت دەوێ؟
ئاگرەکە: من ئەم ماسییە، کە لە رۆگامدا وەستا.. دەبرژێنم.
ئاگرەکە زیاتر و زیاتر لەرووبارەکە نزیک بەوە.. تا گەیشت بە رووبارەکە.. خۆی بە ماسییەکەی ناو رووبارەکە هەڵدا..
ئاگرەکە هاواری لە هەستا: مردم.. مردم.. دووکەڵکی ڕەشی لە هەستا.. لە رووبارەکەدا نوقم بوو و خنکا.. دوایی لاشەی سارد و سەیان دەرهێنا و لەسەر شانەکەدا دایان نا.
ماسییەکە و دارەکە و چەلەکەکە و شوورەکە (پێکەوە): زۆر سوپاس رووباری هاوڕێمان.. کە ئەرکی خۆت بەجێ هێنا و لەم ئاگرە لەخەبایی ڕزگارت کردین.
رووبارەکە: شایەنی سوپاس نییە.. بە ئەرکی سەرشانم زانی، کە لەو لەخەبایی ڕزگارتان بکەم.
چەلەکەکە: ئیتر بە ئارەزووی خۆم یاری و سەما دەکەم.. کەس ڕەم لە ناگرەت.
پێپوولەکانیش (هاتنە دەرەوە): زۆر سوپاس رووباری هاوڕێمان.
رووبارەکە: شایەنی نییە.. بە ئازادی و بە هەوەسی خۆتان یاری بکەن و سەما بکەن.
یەکێک لە پێپوولەکان (کچێکی دەنگخۆش) ئەم هۆنراوەیە بە ئاوازەوە بە دیار لاشەی ئاگرەکەوە دەخوێنێتەوە:

ئەی ئاگری لەخەبایی
وا تیاچووی لە کۆتایی
بە هێزی خۆت دەتنازی
دار و دیوار گازی
واتزانی پێت ناوەرن
کەس نییە ڕێت لێ بگرن
هێندەش لەخۆت دەرچوویت
بە گژی ئاویشدا چوویت
بمرێ گێی گیانت بێ
دواکۆتایی ژیانت بێ
ئەوەی لەخەی بایێ
ئاکامی ئاوهایێ

(کۆتایی ... شانەکە)
تێبینی:

() [illegible]
[illegible]
[illegible]
() هـ□نـراو□ى پ□ش□كى و ك□تـايى، ل□ هـ□نين□و□ى خـ□مـن.. ل□ د□ق□
ع□ر□بيي□ك□دا، هـيچ هـ□نـراو□ي□كى ت□ـدا نيـي□.
() [illegible]
[illegible]
[illegible]
() ر□□ى دار□ك□ و چ□ل□ك□ك□ بـدر□ـن ب□ دوو كچـ□□□.
() [illegible]
() ر□□ى ماسيي□ك□ بدر□ ب□ كچ□□□ ي□ك.
() [illegible]
[illegible]
() پ□ويست□ جل□كانى ئ□كت□ر□كان ل□گ□□ ر□□□كانـدا بگونجـ□ن.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
() هونـ□رم□نـدى ئاوازدان□ر، د□توان□ت ئاوازى خ□ش ب□ ه□ردوو
هـ□نراو□ك□ دابن□ت.
() [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
() ئ□م شان□ي□ ب□ منـدا□انى ت□م□ن د□ سا□ان تا دوانـز□ سا□ان و
ب□ س□ر□و□تـريش ل□ گـوونجـاو□.

ر□زا شـوان

ن□رويـج: ٢٩/ ئـادار/ ٢٠٢٠

كـ□ر□نا لـه نـ□وان پـلـه بـا□اكـان و

پلە نزمەکاندا … ئەحمەد رەجەب

لە دوای قەیرانە دروستکراوەکەو مووچە برین ونەدانی بەشێکی مووچە بەناوی پاشەکەوت حکومەتی کوردستان بەزمێکی دڵزییەو ناوی چاکسازی لێناو بە پارە پەرلەمانی کوردستانیان دەستەمێ کردو پەرلەمانتێرەکان بێ بەرژەوەندی خۆیان بە زۆرینە دەنگیاندا بەو چاکسازییەو دیارە چاکسازی نەبوو بەڵکێ چاکوازی بوو لە هەندێ شوێنی گەرمیان بە یاری ئەوترێت وازی.
بەڵێ چاکسازییەکەی حکومەت یارییەکی زیرەکانە بوو بێ پێدانی خانەنشینێکی خەیاڵاوی بەو کەسانەی لەلایەن خەڵکەوە دەنگیان پێدرابوو بێ ئەوەی ببنە نوێنەریان و خواست و داواکانیان بهێننەدی و بەرنگاری گەندەڵی و دزی وفرت و فێڵ ببنەوە و، لەمرێدا بەو کەسانە ئەوترێت خانەنشینی پلە باڵاکان و، هەموو خەمیان کارکردنە لە پێناو خۆیان و کەسوکارو خزمانیان(دیارە هەندی لە پەرلەمانتاران پیاوانە و بێترس دەنگیان بەرزکردەوەو دژ بەو یارییە وەستان).
بارودۆخی هەرێمی کوردستان بە بێنەی قەیرانە کوشندە دروستکراوەکە سەخت و دژوار بوو، لە ئێستادا بە هۆی کێرناو، قەدەغەکردنی هاتووچێ بارودۆخەکە قورسترو کوشندەتر بووە بە تایبەت بێ خانشینی پلە نزمەکان و، کاسبکاران و زەحمتکێشان و کرێکاران و هەژارانی بێ دەرامەت.
راستە قەدەغەکردنی هاتووچێ رێگرتنە لە تەشەنەکردنی پەتای کێرناو بەڵام هاوکات برسیکردنی سەدان هەزار خێزانی هەژارەو، حکومەت توانای ئەوەی نییە مووچەی فەرمانبەران و پێشمەرگە لە کاتی خۆیدا بدات و، حکومەت ساڵانێکی زۆرە نەوت ئەفرۆشی و هیچی دیار نییەو، جێی ئاماژەیە تا ئێستا هاتووچێ قەدەغە کراوەو تەنها تانکەرەکان وەك جاران کار ئەکەن.
وڵاتان فەرمانی قەدەغەکردنی هاتووچێیان کردووە بەڵام ئەو کەسانەی فەرمانبەرو کرێکاری دەوڵەت نین یان کەم دەرامەتن و لە ماڵەوەن مووچەیان ئەدەنێ و، لای خۆمان کرێکاران و هەژاران و سەدان هەزار خاوەن تەکسی و ئۆتۆمبێلی بارهەڵگرو هەزاران خاوەن دوکانی بچوك لە ماڵەوەن وهیچ شتێکیان پێنادرێت و هەندی خەڵکی دەوڵەمەندو خاوەن کۆمپانیای گەورە دەستی یارمەتیان بێ ئەو کەسانە درێژ کردووەو جێی سوپاسن بەڵام کوا رۆڵی حکومەت؟.
حکومەت باسی دادپەروەری ئەکات و، ئەگەر ئەمجارەیان لە گەڵ هاوڵاتیان راستگێ نەبن شیرازەی کۆمەڵگا زیاتر تێکئەچێت

وکۆنترۆیان نامێنێت بۆیە بەرامبەر بەم بارودۆخە پێویستە حکومەت چاکسازی راستەقینە بکات و بە خێدا بچێتەوە و، دەست نەبات بۆ مووچەی مامۆستایان و فەرمانبەران و خانەنشینانێ پلە نزم و، چاکسازی ئەبێ لە خاوەن کارگە و موڵەکان و کۆگەکانی نەوت و سەرمایەدار و سەرمایەی وەزیران دەست پێبکات تا ئەگاتە وەزیران و پەرلەمانتاران و، هەروا پێویستە ئەم خانەخوارەوە زوو بە زوو جێبەجێ بکات تا کارەسات رووندات و جەماوەری خەڵک نەیەنە سەر شەقام و گۆڕەپانەکان و ئەو کاتە هەرەم بەرەو کوێ ئەچێ؟.
کەمکردنەوەی ژمارەی پاسەوانانی (حیمایە) بەرپرسەکان، بەرپرسی وا هەیە بەتالیۆنێک یان لیوایەک پاسەوانی هەیە و، نازانم نوێنەری خەڵک پاسەوانی بۆچییە؟.
مووچە و دەرماڵەی چاش موستەشارو پاریزکارو و پەلە باڵاکانی رژێمی دیکتاتۆری سەدام حسەین و حزبی بەعسی عەرەبی و بەشداربووانی پرۆسەی ئەنفالی چەپەڵ ببرن و، ئەو جۆرە خاین و خۆفرۆشانە بدەن بە دادگاو دەستیان خۆناویە و بکوژی هەزاران هاوڵاتی سڤیلن و ناویان لە لیستی تاوانەکان هەیە و، لە هەمووی خراپتر پاسەوانیان هەیەڵ.
پەرلەمانتار بە 5 و6 ملیۆن خانەنشین نەکرێت و پێویستە وەک وڵاتان لە پاش تەواو بوونی خولی پەرلەمان بگەڕێنەوە سەر کاری پێشوویان و لەوی خانەنشین بکرێن، لە ئێستادا ئەو پارەیە کە وەری ئەگرن و بە یاسا لە لایەن خۆیانەوە ڕێکخراوە دزییەو بازدانە بە سەر کەمەکاو دووڕە لە موراڵی مرۆڤایەتی.
نەهێشتنی نووستوانی بن دیوارو کەسانی مشەخۆر.
پارتی وێەکێتی خاوەن دەزگایەکی گەورەی راگەیاندنن و، بێ نموونە دەزگای ڕووداو و دەزگای 24 بێ لە پێژەرو کارمەندان یەکی 20 ـــ 30 پەیامنێریان لە ناوخۆو دەرەوەی هەرێم هەیەو دابەشکراون بە سەر وڵاتان وبێشك هەرهەموویان لە سەر قووتی خەڵك پارە وەرئەگرن.
دەمێکە میوانێکی زۆر ، مەبەست بەعسییەکان و خەڵکی ترسنۆك و هەڵاتووی عێراقە لە کوردستان داێدەڕاون وخەرجیان زۆرە وبارگرانیان دروست کردووە.
کۆنا ڤیروس مەترسیدارەو، بێ ڕێگری لە باوبوونەوەی داوا لە خەڵك کراوە لە ماڵەکانیان بمێننەوەو هاتووچۆ ئەکەن و، ئەگەر درێژە بکێشێت خەڵکێکی زۆر بێ نان سەر ئەنێنەوەو، پێویستە حکومەت بگەڕێت بە دوای چارەسەری نان و ئاو بێ ئەو کەسانە ئەگەر ڕۆژێك بکار بێت خێی و مناڵ و خزانەکەی تووشی برسێتی و نەخۆشی دەروونی ئەبنەوە.

ئەحمەد رەجەب

31/3/2020

کۆناو مرۆڤی باڵا … مەحمود عەبدوڵا

لەسەدەی نۆزدە نیچە هاوارێکی کرد لەدواین مرۆڤ کەدەبێت خۆی وەچەکانی داهاتوی بێت،ئەک ئەوکاتە کە زەوی هەشتا بەپیت بو ، بە چاندنی تەوی بەنرختترین ئومێدەکان و دیاریکردنی ئامانجێک کە مرۆڤی باڵایە.نیچە هاواریکرد،وەڵە وەک دەڵێت:ئەو خەڵکە پەویستبو لە پێشدا پەردەی گوێی بدڕێت تا بتوانێ بەچاو گوێ بگرێت،ئەو کاتەی کە دواین مرۆڤ تەنها دەنگی دەهۆڵ و هاواری واعیزەکانی دەبیست،ئەک لەو کاتەدا پێغەمبەرانە هاواریدەکرد و دەیگوت: واوەیلا!ئەژی مرۆڤی سوک دێت ،مرۆڤێک کەچیتر هەست بەسوکی خۆی ناکات . نیچە پێ بەگەروی هاواری دەکرد ئەژێک دێت زەوی زەو بەیار دەبێت چیتر درەختی مرۆڤی باڵای تێدا گەشەناکات.
من دەزانم نیچە ترەمپی دیوە ! ملیۆنان مرۆڤ چەپڵەی بەڵەدەدەن لە و مرۆڤە سوکە. ئەو ئەو ئادەمیزادە پیسیی پێشبینی کردووە کە ئەردەغان دەبێتە کاریزمای،هەربۆیە هاواری دەکرد ئەی دواین مرۆڤ،ئەی مرۆڤی ئێستا،ئادەمیزاد دەبێت دەریابێت تا بە تەگەڵ بون لەگەل مرۆڤی ئێستا پیس نەبێت،دەبێت دەریابیت تا سوکایەتی ئەو مرۆڤە لەبنی دەریاکەدا بنیشێت. بەناو دواین مرۆڤ خۆی بەشتێک بادەدا ،ئەوشتە ی ناو دەنا ئەشنبیری،بەوە خۆی لەشوانی بزنان جیادەکاتەوە . ئەو لە و کاتەدا کە پەویست بو مرۆڤ فریای خۆی کەوێت،ببێتە وەستا و خانو بەمرۆڤی باڵا دروستبکات هاواری دەکرد ،من ئەوانم خەشناوێت لەودیوی ئێستەرکانەوە بە ئومێد دەگەڕێت،من ئەوانم خەش دەوێت کە لە پەناو مرۆڤی باڵادا دەبێتە قوربانی،خۆی فیدای زەوی دەکات و دەیگوت:براکانم تکاتان لێدەکەم پەیوەستبن بەزەویەوە بە ئەمەک بن بەزەوی،چونکە ئەمە لەڕادا بەهەتاهەتایە دوبارە دەبینەوە لەودیو ئێستەرکان هیچ شتێک نییە و خودا مرد ،لەگەیدا گوناهبارکانیش مردن بۆیە واز بێنن لەپەوار . هاواری دەکرد براکانم ئەژێک دێت تیری شەوقی مرۆڤ لە دواین مرۆڤ واوەتر ناوات،بۆیە ئێستا تەی ئومێدەکانتان بەوێنن.ئای !لەو

مرۆڤ لەو دواین مرۆڤە کە لەسەر بەمبی ئەتۆم دانیشتوە،وەک منا یاری پێودەکات. ئای !لەمرۆڤی نزم خۆریکە لە کۆنا خوا دروست دەکاتەوە.خۆریکە لەوحەکەنەکان لە ژێر خاک دەردەنێتەوە. تاقەتی خوقاندنی بەهای نوێی نەماوە دەستە و ئەژنۆ دانیشتووە بەدیار کۆناوە. براکانم ،ئێستا هاوارکەی نیچە دەبیستن ،بەڵام لەبەر نزمیتان لەجیاتی وەخاندنی خانوەکەنەکانی دواین مرۆف هەنگۆ سواقکاریەکیان بەبکەن . چونکە ئەوە ناتوانن ببن بەمرۆڤی باڵا ،لەبەر ئەوەی ئیتر مرۆڤی سوک لە ئاسمانەوە چاودێری زەوی دەکات، هەرکەسێک خۆریکی چاندنی تەوی ئومێدەکانی بێت ،خۆریکی دروستکردنی خانوبەت بە مرۆڤی باڵا ئەوا ،مرۆڤی سوک بە فەکەی بە فەکەوان چاودێری دەکات و دەیەوخنێت، کە هەیە لەردا بتوانێت تەوی ئەوتلیاکە بچنێت ،گۆشەیەک نەماوە کە مرۆڤی سوک چاوی لێنەبێت . کۆنا پەردەی گوێیەکانی دەی،ئێستا مرۆڤ بەچاو دەبیستێ ،وەلێ ئومێدی نەماوە. بۆیە من ئەترسم خودا لەکۆنا دروست بکەنەوە،ئەترسم لەوحەکەنەکان بەننەوە دەر . ئەترسم پاشاکان زیندو بکەنەوە،ئەترسم سوتانە خوێیەکان لەشوێنی مرۆڤی باڵا دەبنێن.

مەحمود عەبدوڵا

کۆنا ڤایرەس، کۆڤید ١٩ … چرۆ زۆند

هەنگۆ کۆتایی بێت،
یان
سەرەتایەکی نوێ

هەنگۆ کۆتایی سنووورکان بێت،
یان
سەرەتایی یەک وڵاتی.
هەنگۆ کۆتایی دوکۆڵی پیسی بێت
یان
سەرەتایی ژینگۆ پاکی

ھەنگۆ کۆتایی چەکۆ کیمیایەکان بێت،
یان
سەرەتای زەرکردنی پێداویستی تەندروستی،
ھەنگۆ کۆتایی مزگەوت و کڵێساکان بێت،
یان
سەرەتا بۆ زیادکردنی وانەی پسپۆری خەراک،
ھەنگۆ کۆتایی مادە خواز و ڕاکردن بۆ دوای دەسەی کلینیکس بێت
یان
سەرەتا بێت بۆ بۆکارھێنانی سامانی سروشتی و ئاو،
ھەنگۆ کۆتایی باڕو شوێنی سەماو مشروب خواردنەوە بێت،
یان
سەرەتایی بەسەربردنی کاتی زیاتر لە ماڵدا لەگەڵ کەسی خۆشەویست.
ھەنگۆ کۆتایی خۆکی پارێ پەرست و خۆیست، کەم بوود بێت
یان
سەرەتا بۆ ژیری وبەخشندەیی و خێزانویسی،
ھەنگۆ کۆتایی نەشتەرگەری جوانکاری و زیادەی ماکیاژ فرۆش بێت،
یان
سەرەتا بۆ کات بۆفیرۆ نەدان و زیادە مەسرەف
ھەنگۆ کۆتایی ھێزی سیاسی و پیاوانی بازرگانی دین بێت
یان
سەرەتا بۆ فێڵەکی ناسی، زانست، وە ھونەر دروستی.
ھەنگۆ کۆتا زەنگ بێت، یان سەرەتا.
کۆنە ڤایرس، نە وڵاتی ھەیە، نە سنوور، نە نەتەوە، نە ڕەگەز ونە ئاین،
نە جیاوازیش دەکات لە نێوان دەوڵەمەندو ھەژار، وە خوێندەوارو نەخوێندەوار.
تەنھا چارەش ژینی تەندروست، پاکی مرۆڤ، خواردنەوەی ئاوی سازگار.
کۆنا ڤایرس ھەنگۆ کۆتایی بێت یان سەرەتایەکی نوێ.

چرۆ زەند
March 26, 2020

صەڵاحەدین لە پشت مەلا بێت مەگەر قەزا لای خودا بێت … عیماد عەلی

لێرەدا باس لەو دووفاقیەی سەرجەم ئیسلامی سیاسی ناکەم کە لەم سەردەمەی کێرنا رووی راستەقینەیان دەرکەوت، بەڵێ وەکو چۆن زانست لە مێژووی مرۆڤایەتیدا ئایین و فەلسەفەی میتافیکی خستە کونەوە و تاوەکو زانست زیاتر پێشکەوت و پەیسەند عەقڵ و ئاوەز و بیری واقعی و دونیا بینی روونتر و راستر دەبوو، ئاواش لەم کانتەشدا ئەوەی بە خەیاڵی زەمان و دەوران و چاخەبەردینەکان بیر بکاتەوە دەکرێتە کونەوە.

سەرەڕای ناکۆکی و ململانێی سەرکردەکانی ئیسلامی سیاسی و هەوڵی شەخسی و سودبینینی هەمەچەشنی دونیایی بەناوی ئاین و سروتەکانەوە، بەڵام گەربزانن زەرەی تاکۆکیان بەگشتی بۆ ئەوانیش دەگەڕێتەوە بۆ سەمینەوە رووی راستەقینەیان دەردەخەن، ئەوەتا هەموو لایەك باش دەزانێت کە دادوەری لە ئەروپا بە چەند قۆناغدا ڕێیشتووە تاگەیشتێتە ئەم وەزعەی ئێستایان و، هەموو لایەك دەزانێت کە دادگاکان لە ژێر هیچ رکێف و فشارێکدا نین بە هاوشێوەی ڕژهەڵات و، ئەگەر هەر کەیسێك لە بنەڕەتدا شایانی یەکلاییکردنەوە نەبێت چەندین جار دوادەخرێت و تا دەگەنە قەناعەت بە ناوەخن و دەورەبەری هەرکەیسێك کە ئەگەر هەڵنەگرێت هیچ بڕیارێکی سەرپێی نادرێت، بۆیە ئەگەر مەلا کرێکار هیچ تاوانێکی مرۆڤایەتی نەکردبا مەحاڵ بوو لەم ماوە دوورودرێژەدا راستی راوبچون و قسە و ڕەفتارەکانی بۆ دادگا دەرنەچوبایە و مافەکانی وەرنەگرتبا. هەموو لایەك دەزانن کە بۆ یەکلاییکردنی کەیسەکەی چەندین جار درێژ کرایەوە و دووبارە کرایەوە و تاوەکو هەموو دادوەران نەگەیشتنە قەناعەت دوا بڕیاریان نەدا، کەچی مامۆستا هەصەلاحەدین سکرتێری حزبەکە و خۆی بە مافدەست وحەقانی و دونیابینی ئاناسی ودوور بین و خۆ بە ڕاست و بیری گونجاوی بەڵێکردنی ژیانی مرۆڤایەتی و فکری بەناو میانەو ڕاستەوخۆ بەرگری لە ناحەقی دەکات و ئەگەر بۆی بکرێت لەسەرجەم بەها و بنەما سەرەکیەکانی دادوەری لە پێناو ئایدیۆلۆجیەکەی خۆی دەدات و بۆی بکرێت هەر ئێستا لە داد و ماف و سەرجەم عەدالەتیە ئاینیەکەی خۆی دەدات و بە ناحەق مەلا کرێکار لەو تۆمەتەی لەسەر ڕاست بێتەوە بە بەرزکی بانان دەردەکات، ئا ئەمەیە دووفاقی قسە و کردار و

ناچونیەکی رەفتار و بیر و جیابینی ئایدیۆلۆجیانەی خەڵکانێك هلە جەوهەردا لە پێش 1400 ساڵ دەژین و بە ئیدعا لە سەدەی بیست و یەکدان.
جا لەمەوە بۆمان دەردەکەوێت کە هەموو ئەم بەناو ئیسلامی و لە بنەڕەتدا حزبی و ئایدیۆلۆجیا رووتانە هەر کاتێك بۆیان بلوێت دەگەڕێنەوە زەمانەکەی خۆیان و هەموو جیاوازیەکانیان دەخەنەلاوە و بە یەك دەنگ و یەك ڕەنگ ڕەفتار دەکەن، بەناو بەهەموو مەزهەب و ڕێگەکانیانەوە گەر هەوڵست و پێگەیان لاواز بێت، تا بۆیان بکرێت لەسەر بیری تەقیە دەڕۆن تا ئەوکاتەی ڕێگەی ئەنجامدانی هەر کارێك بۆیان مەیسەر بێت تەنانەت تووندڕەوی بە گەیشتن بە ئامانجەکانیان سڕ ناکنەوە .
ئاخر مەعقول نیە تادوێنی خوێنی یەکتریان حەڵاڵ دەکرد، ئێستا بەخور بە نەیارەکەیان دەگرین. بەناو هۆکاری ئەم هەڵوێستەی مامۆستا صەلاحەدین تەنها لەبەر خاتری چاوی ڕەشی ملا کرێکار نیە بەکو:
1- لەم زەمانەی کۆنادا زۆر وەرگێڕانی خراپ لە دونیای سیاسەت وئایدیۆلۆجیای میتافیزیکی و خەیاڵی ڕوودەدات و باری لاری خێڵافات و هەنگاوی خێرای ڕاستیی زانست و دونیای حەقیقەت وای کردووە کە ئەو ڕەوتانە هەست بە لاوازیەك بکەن کە تا ئەمڕۆ بەم شێوەیە نەیانبینیوە و هەموو کارێك دەکەن بە لە سەر پێ مانەوە نەخواسا ئیستغلال کردنی پۆلیتیستیەکیە مەلا کرێکا لە قازانج بینی حزبی.
2- وابەستەیی سیاسەت و بانگەشە و بەستنەوەی ئاین و حزبایەتی لەم باردۆخەی زەبری کۆنا لەم ئانوساتە و کاریگەریە دوورمەوداکەی ئەم حزب و کەسانەی هێناوەتە شەڕژان و، ئەوان باش دەزانن کە وەزعی لەمەودا تادێت حەقیقەتەکان بە کردار و لەسەر ئەرزی واقیع ڕوون دەبێتەوە و ئەوان بەڕەو کونەتاریکەی ژیان تایبەتی و سیاسی وفکریان دەڕۆن، هەر وەکو زەمانی کۆبەرنیکس و ئاینیشتاین و ستیفن هاوکینگ وەرگێڕانکی گەورە و ئاڵۆگۆڕکی فکری فراوان و فەلسفەی زانستی ڕاستەقینە دەکرێت و ئەوەی خەیاڵ و ماوە بەسەرچووە کۆتایی دێت، بۆیە تاکە ڕێگە و پەلەقاژەی ئەمانە ئەگەر کاتێکی زۆریشی بوێت یەکگرتن و هاوکاری وهاوبەشی بەرژەوەندخوازیانە بەناوی یائییەوە.
3- ئەمڕۆ بەم بارۆدخە گشتییەی دونیا، حزبە ئیسلامیەکان لە سەرجەم جیهانی ئیسلامی و بارودۆخی تایبەتی ئیسلامی سیاسی بە تووندڕەو و میانڕەویانەوە وای لێکردوون کە بیر لە دوای کۆنا بکەنەوە و تا بۆیان بکرێت شرۆڤەی فاندامینتاڵی هەڵەتێنەری خۆیان بۆ ئەمڕۆی جیهانی دوای کۆنا دەکەن.

بۆیە، وا ئەمڕۆ بەم هەڵوێستەی مامۆستا صەلاحەدین بەهادین سەرەتای ڕەفتار و بیرکردنەوەی نوێی ئەم جۆرە بیرکەرەوانەی بۆ هەموان دەرخست، ئەگینا مەبەستی مامۆستا صەڵاحەدین خودی مەلا کرێکار نیە و، ئەگەر ئەم ڕووداوە لە کانتێکی تردا بوایە ئاوا هەڵوێستێکی لەم جۆرەی مامۆستا لە گۆشەی تاریك و بن دیواری بارەگاکانیشیان نەبینرا.
□

جوگرافیای سیاسی لە سەردەمی کۆرۆنا … نوسینی / بەرنهارد زێند

چالێنجی جیهانی پێویستی بە وەڵامێکی جیهانیە.

نوسینی / بەرنهارد زێند
وەرگێڕانی لە ئینگلیزیەوە / ئازگار عومەر
سەرچاوە/ بەشی ئینگلیزی ئێنلاینی گۆڤاری دیر شپیگێ ی ئێمانی

ڕووبەری کردنەوەی وەرگێڕ:

ئەم ووتارە نموونەیەکە، پارچەیەکە لەو دەخێ ڕووداوات و شکڵ دەگرێ. مەرج نیە وەکو وەرگێڕ لە گەڵ سەرتاپای بۆچوونەکانی نێو ئەو ووتارە من کەك بم یان ئەوە وەکو خوێنەر کەك بن. ڕاستێ ئەمە لە دەخی تراژیدیایەکی مرۆیی و تێندروستی دژیێن، بەڵام ئەو چانسەشمان بۆ دروست بووە کە پارچەکردارەکانی وەرچەرخانێکی مێژوویی ببینین. یەتەبیاکان، پێژە گەورە مێژوویینەکان چەشنی "یەکێتی ئەوروپا" بە ئەزمونێکی زۆر هەستیار تێدەپەڕێ، لە وڵاتێك خەڵك ئاڵای یەکێتی ئەوروپا دائەگرێت و لە شوێنیا ئاڵای چین بەرز دەکاتەوە، لە شوێنێکیتر نموونەی ئەم ووتارە هەشتا ناکۆکی و فەبیا دەبینی لە کۆمەکی چین ، دەبینی "ئەوروپا سالاریی" پێ دەکەشێتە ترسی جوگرافیای سیاسی، لەوەو دەیەوە پێش بەو گەڕانکاریە بگرێت، یان پارچەکردارێك بنوێنێ چەشنی دێتێنگی هاندەرانی تیمێك کە

دەتەنگیان هیچ لە واقیعی ئەنجامی یاریەکە ناگەن.

لە گەڵ پەتای کۆرۆنا سیستەمی جیهانی، بە دنیایش لە گەیدا سیاسەت و جوگرافیای سیاسی گەانکاری زۆر گەورە بە خۆیان دەبینین، ئەورووپا دەتوانێ شۆقار بوونی شوناس لەت لەت بوونی مەعنەوی ئەندامەکانی کەبکاتەوە ؟ دەتوانێ شکستی سیستەمی تەندروستی دروست بکاتەوە؟ لە دوای روخانی فاشیزم لە ئەمانیا، دواتر لە قۆناغێکتردا لە دوای ەوخانی یەکێتی سۆڤیەت، ئەوروپا لە ژێر هەژموون و سەبەری ئەمریکا بووە، ئایا ئەم هەژموونە کاتی ئێکسپایەر بوونی هاتووە؟ چین دەتوانێ ببەتە ئەلتەرناتیڤی ئەم هەژموونە، ئەم پرسیارانە زۆر جدین، کە وەڵامەکانی کلیلی زۆرشتمان بۆ دەکاتەوە، لەم بارەیەوە ئەم ووتارە زۆر شتمان پێدەڵێت، زۆر شتیش نازانێت! بەڵام لە زمانی فەبیایەکی شاراوە ئیقاع و ڕەوتی ووداوەکانمان پێ نیشان دەدات.

.....

جوگرافیای سیاسی لە سەردەمی کۆرۆنا

لە کاتێکدا؛ کە دەوڵەتە ئەوروپیەکان و ئەمریکا سنووردارکانیان دادەخەن ەوو لە ناوخۆی وڵاتەکانیان دەکەن وەك هەوڵێك بۆرگرتن و هەواش کردنی قایرەسی کۆرۆنا، وڵاتی چین یارمەتیەکانی دنیا بە سەرتاسەری جیهان. بەڵام ئەوەی بە ڕاستی جیهان پەویستی پێیە بریتیە لە وەڵامێکی کەدەنگی ڕەکخراو.
لەم هەفتەیەدا؛ سەرکی سەبیا ووتەیەکی پێ لە تووڕەیی پێشکەش کرد، ووتەیەك لەو جۆرانەی کە ستەپێکمان پێ دەکا بە بیرکردنەوەو تەڕامان. ئەو بە تووڕەیی ووتی : " هاوپشتی ئەوروپی بە یەکتر نیە، ئەمە تەنیا حیکایەتێکی ئەفسانەیی بوو لە سەر پەڕەی کاغەز". ئەو گلەیی کرد کە ئەوروپا لەم دواینەدا دەیویست بە زۆرملە وا لە سەبیا بکات کە بە هاوردە کردنی کەل وپەل وپەویستیەکان پشت بە ولاتی چین نەبەستێت و لە جیاتی ئەوە لە ئەوروپا پەویستیەکانیان هاوردە بکەن. ئەستاش کە سەبیا پەویستی بە کەل و پەل بوو لە ئەوروپا، وەڵامەکە ئەوەبوو " دراوی سەبیا هیچ نرخێکی نیە."
سەبیا کە هەشا ئەندام نیە لە یەکێتی ئەوروپا، دەیەوێ جل و بەرگ وماسکی خۆپارێزی و پزیشکی لە ئەوروپا بکڕێت بە خۆئامادەکردنی لە ەوبەووبونەوەی قایرەسی کۆرۆنا. بەڵام ئەوروپا نایفرۆشێ بە سەبیا، چونکە " فرۆشتنی کەل و پەل و پەویستیە پزیشکیەکان بە دەوڵەتێك کە ئەندامی یەکێتی ئەوروپا نەبێت پەویستی بە ڕەگاپەدانی حکومەتەکان، ئەندامەکانی یەکێتی ئەوروپا هەیە"، کە پێشوتریش لە

سەرتاکانی ئەم هەفتەیە سەرکی کۆمیسیۆنی ئەوروپا ئەرسولا ڤەن دیرلین ڕایگەیاندبو " نەفرەشتن هەنگاوی دروستە، چونکە ئەمە ئەو کەل وپەلانەمان بە سیستەمکانی چاودێری تەندروستی خەمان پێویستە". بەیە سەرکی سەبیا ڤەیتشی نامەیکی بە سەرکی چین (شی جین پینگ) نوسی، دلنیاش بوو کە چین ڕادکات بە پکردنەوەی ئەم بشایە، سەرکی سەبیا بە سەرکی چینی نوسی " من باوەم بە براو دستی خەم شی جین پینگ هەیە، هەروەها باوەم بە کەمك و هاوکاری چین هەیە".
دخکی شتانیە: ئەو حکومەتی کە لسەرتا ویستی باوبونەوەی ڤایرسکە بشارتەوە، دواتر کارو ئاکشنی لگەوە دست پکرد بە بڕپکگرتنی ڤایرسکە بە هەواشی و بە تچونکی زڕ، ئستا سەرکەکی ئەوروپی ئەم وڵاتە (واتە چین) بە فریاد ەس دزانت. بکین زڕ کامران بوو بەو موجامەلەیە. ئاژانسی هەوالی چینی نوە (شینگوا) لەم بارەیەوە نوسی " دستی لە قەوماو دستی ڕاستقینەیە، کاتە تەوقە نکردن هان دەدرە لئەوروپا، دستی یارمەتی چین ەنگە گەانکاری دروست بکا " جوگرافیای سیاسی ئاوا ئیش دکا؛ ئگەر بشایی هەبوو، یەکك باز دەدا بە پکردنەوەی.

بگومان؛ یەکەتی ئەوروپا چاك دزانێ چین بە شوێن پکردنەوەی ئەو بشایانەیە. سات لەمەوبەر، بڕکسل ڕایگەیاند " چین سیستەمکی پشبەکارە هانی ئەلگەی بدیلی سیستەمی حوکمانی دەدات" . لگەڵ ئەوشدا ئستا ئەوروپا خەی لایکی خەی بە ئەم ڕقیبە وڵا کردووە ، نك تەنیا ووڵاتانی بەلقان و ئەوروپای ەژهەات، کە چەند ساەکە چین هەوڵ دەدات لەوە قەڵەمەوی خەی زیاد بکات، بەکو ئستا لە نەو جەرگەی یەکەتی ئەوروپاش خەریکی هەمان کارە.
وزیری دەرەوی ئیتالیا (لویجی دی مایۆ) دەڵێ " ەما بە دابین کردنی ماسك ئامەری هەناسەدانی دەستکرد داوای یارمەتی کرد". سفیری ئیتالیاش لە یەکەتی ئەوروپا (مەریزە ماساری) دەڵێت " کەمیسیۆنی یەکەتی ئەوروپا، داوایکی ئیتالیای بەرزکردەوە بە ئەندامانی یەکەتی ئەوروپا، بەنام " سەرکەوتوو نەبوو"
هەر لەم کاتەدا، دوو تیمی پزیشکی چین بە یارمەتیدان گەیشتنە ئیتالیاو تیمی سێیەمیش لە ەگایە. سەرکی چین دوای گفتوگۆیکی تلەفۆنی لە گەڵ سەرك وزیرانی ئیسپانیا (بیدرە سانشیز) ووتی " ئیسپانیاش دەتوانێ پشت بە کەمکی چین ببەستێ. سەرکی چین ووتی " هەمیشە لە دوای باران تیشکی خەر دێت". ەژی چوارشەمەش سەرکی کەمیسیۆنی ئەوروپا ڤەن دیرلین ووتی" ووڵاتی چین لەپاڵ پۆیستی و کەل و پەلیتردوو ملیۆن ماسك دەدات بە ئەوروپا" .

هەروەها چین یارمەتی عێراق و ئێران و فلیپین دەدات. جاك ما ، دامەزرێنەری کۆمپانیای (Alibaba) ی چینی بۆ بارزگانی پارچەو یەدەگ لە ئینتەرنێت ڕایگەیاند کە ئەوان ٢٠ هەزار یەکەو کەل و پەلی تەست کردنی ڤایرەس ، ١٠٠ هەزار ماسك، یەك هەزار بەدلەی پزیشکی تایبەت بۆ دکتۆرەکان و پەرستارەکان بۆ ٥٤ دەوڵەت دەنێرن لە ئەفریقیا، پێشوتریش جاك ما و کۆمپانیای عەلی بابا کۆمەکیان نارد بۆ ژاپۆن و کۆریای باشور و چەندین دەوڵەتیتر.
سیاسەت و- لە درێژ کراوەی خەیدا جوگرافیای سیاسیش- لە سەردەمی قەیرانەکاندا لە ئیشی خەیان ناوەستن. بۆ پێچەوانەوە، هەنگۆ تووندتر ببن. ئەمە بە هووەنی بەرچاومان کەوت، بۆ تایبەتی لە کێبەکێ و زەرانبازی ووڵاتە یەکگرتووەکان و چین، کە دوا بەدوای چەند مانگێك لە شەڕی بازرگانی وەرانکەر شەڕکە زەر قوڵتربوو. لە مانگی شوباتدا وڵاتە یەکگرتووەکان رایگەیاند کە نوێنەرانی دەزگا میدیا فەرمیەکانی دەوڵەتی چین لە ئەمریکا وەکو "بەکرێ گیراوی بیانی" مامەڵەیان لە گەڵدا دەکرێت. دوای یەك هەڤ لەم قسەیە، چین سێ ژەرنالیستی هەڤنامەی واڵ ستریت ی لە چین دەرکرد، هەروەها وەزارەتی دەرەوەی چین لە هەڤی سێ شەمەی ئەم هەفتەیە داوای بەهەگنامەی کارکردن وەکو هەڤنامەنوس لە ١٣ هەڤنامەنوسی سەر بە ئاژانسەکانی : نیەرك تایمز، واشنتۆن پۆست، واڵ ستریت کرد، پێشووتر هەرگیز هەنگاوی لەم بابەتە هووی نەداوە.

لەگەڵ کۆرنا بەرەو کوێ دەچین؟ … ئاسۆ کمال

کۆرنا کێشەیکی تەندروستیە و هەکارەکەی ڤایرەسکی سروشتیە، بەڵام کێشەی نەتوانینی چارەسەر و هوبوونەوەکەی سیستمی ئەستای سەرمایەداری لەی بەرپرسە.
توش بونی نیو ملیۆن ئینسان و مردنی ٢٤ هەزار کەس نیشانمان دەدا کە سیستمی بەرگری تەندروستی دنیا بە تەواوەتی وەرانە.
ئایا هەکاری ئەم مەرگە بە کەمەچیە و بەچی ئەم سیستمە ناتوانە بەری پە بگرە؟
بەگومان ئەمە ئەمە پرسیاری هەموو کەسکە کە بە خەمی گیان و

تەندروستی هەزاران و ملیۆنەها ئینسانەوەیە کە بزانە کەموکوڕیەکە لە کودایە و بۆچی چارەسەر و هووبوونە لەگەڵ ئەم قایرەسدا سست و لاوازە و ناتوانە کەمبگە لەم مەترسیە زگار بکا؟ من ئەم پرسیارەم لە یەکخراوی تەندروستی جیهانی کرد WHO، ئایا ئامار و ستاتیستیکی جیهانی چیان لەسەر ئەم چارەسەرە لە بەردەستدایە کە نیشانی بدا کەموکوڕی دەزگای تەندروستی، پەرستیار، دکتەر، خەستەخانە، دەرمان و چەند پارە پەویستە خەرج بکرێ بۆ زاڵ بوون بەسەر ئەم پەتا کوشندەیەدا؟
بەڵێ کارلینا، لە بەشی COVID-19 Solidarity Response Fund وەڵامی داومەتەوە و دەڵێ" هاوکاری تیمەکانی تەکنیکی بۆ ئێران و ئیتالیا نێردراوە و فەندکانی WHO بۆ پشتیوانی بواری فریاکەوتنی کتوپڕ، خەتەری سەر خەڵک ، دەزینەوەی کەیس و پەوەری تەندروستی گشتی، چارەسەری نەخۆش، تاقیکردنەوەی تاقیگەکان، کەنترۆڵی هەکردن و پەرژانە سەر هەموو کەمبگە و هەموو حکومەتەکان، خەرج کراوە. دەزگای پاراستنی شەخسیمان بۆ ٥٧ وڵات ناردوە، بۆ ٢٨ وڵاتی تریش دەنێردرێ و پەویستیەکانی تاقیگەش بۆ ١٢٠ وڵات نێردراوە.".
ئەم وەڵامەی WHO نیشانی دەدا کە ١٢٠ دەوڵەت کەمی پەداویستیە سەرەتاییەکانی تاقیگەیی بەرەو هووبوونەوەی قایرەسی کەرونای هەیە!.
٨٥ دەوڵەتیش پەویستی پاراستنی شەخسی ! ئەمە ئاماژەیەکە بۆ ئاوەی دەزگای تەندروستی جیهانی ئەمبەی سەرمایەداری لە زربەی زری ووڵاتدا کەموکورتی جدی هەیە ئەگەر نەڵین وێرانەیە!
نمونەی ئیتالیا نیشانی دەدا کە یارمەتیەکانی ئەم یەکخراوەی WHO ناتوانێ گیانی هەزارەها کەس خەرا زگاربکا. کەواتە دەبێ چی بکرێ؟ سەرەتا دەبێ خەمان وەڵامی ئەو پرسیارە بدەینەوە کە بۆچی سیستمی تەندروستی لە دنیای سەرمایەداری ئەمەدا بە توانا و بە دەسەآتە بەرامبەر بە چارەسەر یان زاڵ بوون بەسەر ئەم پەتای کەرونایەدا؟ وە کێشەی ئەم سیستمە تەندروستیە کە بناغەی ژیان و مانەوەی ئینسانی سەر ئەم گەی زەویەیە چیە؟
پەویستە سەیری سامانی دنیا و بەشی کەرتی تەندروستی لەم سامانە بکەین تا بزانین ئەم کێشەی سیستمی تەندروستیە جیهانیە لە کودایە کە بەرامبەر بە پەتای کەرونا ئاوا بە دەسەاتە؟
سامانی ئەمەی دنیا زیاتر لە ٣٦٠ ترلیۆن دۆلارە.
ئەم ٣٦٠ ترلیۆنە نیوەی لە لای ١کەمتر لە ٪ دەوڵەمەندکانی دنیا کەبەتەوە، کە ژمارەی دەوڵەمەندکانی چین لە ێیزی یەکەمدان و دوای ئەو ئەمریکایە. واتە ٤٦.٨ ملیۆن لە ملیۆنەرکانی دنیا ١٥٨.٣ ترلیۆن دۆلاریان هەیە. کەی ٧ملیار و٧٠٠ملیۆنی دانیشتوانکەی زەویش ٢٠٠ ترلیۆنیان هەیە.

بەڵام تەنیا ٩٪ بە کەرتی تەندروستی سەرفکراوە و ٦٠٪ بەشی دەوڵەتە لەم کەرتەدا و ٤٠٪ کەرتی تایبەت خاوەنی سیستمی تەندروستی جیهانیە.
ئەگەر ئەوە لە بەرچاوبگرین کە ئەو ڕێژەی ٩٪ ی بودجەیە بە ١٥ دەوڵەتی دەوڵەمەندی جیهان کە خاوەنی ٨٤.٣٪ ی سامانی دنیان، لەوانەیە سەرمایەیکی گەورە بێت بە کەرتی تەندروستی. بەڵام ڕێژەی ٥٪ بودجەی دەوڵەتە کە بەشکی زۆری خەڵایبە. کەواتە ئەو ٤٪ کەرتی تایبەت لە تەندروستیدا خەرجی دەکا خەڵایی نیە و وەک سامان و قازانج دەگەیتەوە بە کەمپانیاکانی ١٪ی سەرمایەدارانی جیهان. هەربۆیە دەتوانین بڵێین کە بودجەی دەوڵەت بە تەندروستی ٥٪ ی سامانی گشتی جیهانە کە ٣٦٠ ترلیۆنە.
بەڵام ١٨٠ دەوڵەتی تری جیهان تەنیا خاوەنی ١٥،٧٪ ئەم سامانەن. کەواتە ئەگەر لەم بەشەی تری جیهانی سەرمایەداریدا ٩٪ بودجەش تەرخانی کەرتی تەندروستی بکرێ هێشتا سەرمایەیکی زۆر ناچیزە و ئەمەش هەکاری ئەو کەموکورتیە گەورەیەیە کە لە خزمەتگوزاریە تەندروستیەکانی لەم بەشەی "جیهانی هەژاردا" دەیبینین و WHO دەبێ لەم قەیرانی کۆرۆنایەدا فریایان بکەوێ، ئەگەر نا ئەوا لە زۆربەی ئەو وڵاتانەدا ئیتالیایەکی چاوەڕوان دەکرێ ئەگەر تەقینەوەی کۆرۆنا ڕویان تێ بکا!
پرسیارەکە ئەوەیە کە؛
بۆچی لە سەرمایەداریدا سیستمی تەندروستی لاوەکیە و هەندەی بودجەی سەربازی بە سەرف ناکرێ؟
بەگومان وەک مارکس وەڵاممان دەداتەوە؛ ئەوە پرسەی شتانەی چەبوونەوەی کەڵەکەی سەرمایەیە لە دەستی ١٪ سەرمایەدارانی جیهاندا کە دیاری دەکا چی پێویستە نەک ژیانی ٩٩٪ خەڵکی سەرزەوی. ئەم دابەشبونەی سامان نیشانی دەدا کە؛ تەندروستی ئەگەر جێگای قازانج نەبێ ئەوا سەرمایەی تێدا خەرج ناکراوە. بە پێچەوانەوە پرسەی چەبوونەوەی کەڵەکەبونی سەرمایە لە دەستی ١٪ جیهاندا وایکردوە کە تەندروستی ئینسانیش وەک هەر کاڵایەکی تر مامەڵەی لەگەڵدا بکرێ. بەو بە پێیەش کە تەندروستی بەپێی هادەی قازانج کردن تیایدا سەرمایە خراوەتە بازاڕ و توانای کڕینی خەڵکی کرێکار و کەم دەرامەتیش دیاریکراوە، هەربۆیە وەک مەیدانکی سەرکی سەرمایە پارە خەرج ناکراوە بە دابینکردنی پێویستیەکانی خەستەخانە و دەرمان و ئامرازەکانی پزیشکی و پەگیاندنی کارمەندانی ئەم بوارە و بگرە پارەی گەڕان و پشکنینەکان و گەشەپەدانی زانستی تەندروستیان بۆی لەم دوو دەیەی هابردوودا.
ئەگەر ئەمریکا و چین و ئەوروپا بەو سەرمایەوە کە ٩٪ بە تەندروستی

دانراوە ێژەی مردن تیایدا گە شتەتە ٢٥ هەزار، دەبە وەاتانی هەژارنشینی ئاسیا و ئەفریقا و ئەمریکای لاتین چ مەرگەکی بە کەمەچاوەیان بکا؟!
ەگا چارە چیە؟
بگومان گەینی سیستمی تەندروستیە. ئەستا شەدژی سیستمی کاپیتالیستی تەندروستی شەی پاراستنی ژیانی ملیارەها ئینسانی کرەکار و کەم دەرامەت و پیر و پەکەوتەیە. ئەمە شەی چینایەتی ٩٩٪ کەمەگەی ئینسانیە دژ بە ١٪ سەرمایەداران.
نەزایەتی زانا و دکتەرەکانی بەریتانیا فشاری لەسەر حکومەتی پارێزگارانی بەریتانیا دانا کە ئەو سیاسەتانەی کە دەیەوە خەک بکاتە قوربانی نەوەستانی بازاڕی سەرمایە بگەە. مانگرتنی کرەکارانی ئیتالیا و نەچونە سەرکار، لەو بوارانەی کە پەداویستی سەرەکی ژیان دابین ناکەن لە ژێر دروشمی "ژیانمان بەهای لە قازانەکانی سەرمایەداران زیاترە". فشاری یەکەتیە کرەکارییەکانی ئەمریکا لەسەر حکومەتی ترامپ بە ەاوەستانی کار، کە دەیەوە لە زەلکاوی کەرەناشدا بەە "دەبە بازاڕی سەرمایەی ئەمریکا هەر یەکەم بە". ئەمانە نمونەی ئەو هەنگاوانەن کە ئیرادەی زەربەی کەمەگە دەهەنەتە مەیدان بە ئەوەی ئەم دەخە بگەین.
دەبە سیستمی تەندروستی ئەستای پە بگەدرە.
دەبە بە خەرایی هەموو پەداویستیەکانی تەندروستی بە ەوبەوبونەوەی ئەم قایرەسە و چارەسەرکردنی لەو ٣٦٠ ترلەەن دەلاڕی سامانی هەموو کەمەگەی ئینسانیە و نیوەی لە ژێر دەستی ١٪ سەرمایەدارە گەورەکاندایە دابین بکرە. هەرچی سیاسەتی گرتنەوەیە لە کرەی کرەکار و پەرستیار و پزیشکەکانە، وە هەرچی بینی فەندی لەکەینەوە و دابینکردنی تاقیگە و نەخۆشخانە و ئامازەکانی تەندروستیە لابەرە و لەم ٣٦٠ ترلەەنە ئەو پەداویستیانە دابین بکرە.
مەسەلەیەک کە ئەمە سەرمایەداری دەوەتی چین وەک بەشەک لە بورژوازی جیهانی و چارەکەکی سەرمایەی جیهانی لە ژێر دەستدایە، بەشان و باێیدا هەەدا سیاسەتی دیسپلینی دەوەتە بە کەرەنتینە کردنی خەک لە پەناو بەرگرتن بە بەاونەبونەوەی ئەم پەتایەدا. ئەمە چەواشەکاریەکی تەواوە کە پەمان وابە سیستمی تەندروستی چین تەنیا بە کەرەنتینە کردنی خەک توانیویەتی کە دەخی ئەم پەتایە بگەە و بەم پەیە جیاوازی بنەەتی لە سیستمی تەندروستی کاپیتالیستی باقی دنیادا هەیە. ژمارەی قوربانیەکانی چین نیشانمان دەدا کە ئەم سیستمی تەندروستی ئەم دەوەتە چەند کەمتەر خەم بوو لە سەرەتادا لە وەەامدانەوە بەو کەشەیە کە بەرەو ەووی خەکی چین

و جیهان بوون. بەڵام ئێستاش بەهای بودجەی تەرخانکراوی چین بۆ پاراستنی تەندروستی خەڵکی ئەم ووڵاتە و کۆنترۆڵی کاتی کارتی تایبەتی تەندروستی لایەن دەوڵەتەوە و گەیاندنی هاوکاری بۆ ووڵاتانی زیان لێکەوتوو، توانیوێتی گەڕانکارییەک لە کەمبوونەوەی خەرجی قوربانیەکانی چین و جیهاندا بکا. ئەم سیاسەتە بۆ دەوڵەتی سەرمایەداری چین کاتێ و ئەمە دەبێ بکرێت بە سیاسەتی هەمیشەیی ئەم دەوڵەتانە و سیستەمکی جیهانی لە کارتی تەندروستیدا.
لە کوردستان سەرکی حکومەتی هەرێم خەریکی کەمپینی پیتاک کەردنەوەیە بۆ چارەسەری دەخێک کە ئەمە گانتە پێکردنە بۆ خەڵک نەک چارەسەربۆ. ئەم حکومەتە گەدەڵە نەک تەنیا دەبێ پارەی نەوتی ئێستا، بۆ هێکو پارەی دزراوی ١٥ساڵی ڕابردووی نەوتیش بخاتە ووتاکو خەرجی ووبۆوبونەوەی ئەم پەتایە و دابینکردنی ژیانی کارەنتینە کراوی خەڵکی پێ دابین بکا. هاوکات هەموو ئەو بیارانەی حکومەت کە کارتی تەندروستی تایبەت کردوە و کردوێتی موڵکی کەمپانیا و سەرمایەدارەکان دەبێ بکرێتەوە موڵکی حکومەت و هەموو پەداویستیەکی تەندروستی دابین بکا بۆ خەڵایی.

ئەم پەتایە فێری کردوین کە بۆ پارێزگاری لە تەندروستی خەمان دەبێ سیستمی تەندروستی کاپیتالیستی بگۆڕین. پێویستە لە هەموو شوێنێک پێکەوە کرێکاران و خەڵکی زیان لێکەوتوی ئەم پەتایە و هەموو هاوڵاتیان کار بۆ ئەم گۆڕانکاریانە لە سیستمی تەندروستیدا بکەین.
هەروەک فشاری زۆربەی یەکێتیە کرێکاری و حزبە چەپ و سۆشیالیستەکان و ناڕازایەتیە بەرفراوانەکانی سۆشیال میدیا و کەکردنەوەی دەنگ و واژەیە توانیوێتی بەڵک لە بیمەی بێکاری و دابینکردنی موچە و کرێی خانوو و بودجە بۆ ئەم قەیرانە دابین بکا، پێویستە ئەم مافانە هەموو خەڵکی کرێکار و بێکار و کەم دەرامەتی دنیا بگرێتەوە کە توشی ئەم دەخە بوون و لەو سامانی کەمەگەی بەشەری کە ئێستا ٣٦٠ ترلیۆنە سەرف بکرێ. ئەم پارە سپیەی کەکەی سەرمایە بە هەڕەشی کەرەنا سەرف بکرێ.
فەشەل و شکستی ئەم سیستمە تەندروستیەی ئەمەی دنیای سەرمایەداران سەپاندویانە هەڕەشەیکە بە سەر کەمەگەی ئینسانی ئەگەر ئەمە لەم قەیرانەدا ئەو گۆڕانکاریانە بەسەر ئەم سیستمەدا نەسەپێنین بگومان مەرگی ٢٥ هەزار کەسی ئێستا بەرەو سەر هەڵدەکشێ و لە دوای ئەم ئەزمەی کەرەنایش لەسایەی ئەم سیستمەدا پارەزراو نابین.
هەربۆیە هەر هەنگاوێک ئەمە بۆ بەخەڵایی کردن و دابینکردنی تەندروستی خەمان دەیکەین نیشاندانی نمونەی ئەو کەمۆنیزمەیە، کە ئێستا ڕۆشنبیرانی وەک ژیژک و کرێکارانی ئیالیا و جیهانی بەخەبەر

هاتوو باسی دەکەن. خەباتی ئەمەمان بۆ پاراستنی تەندروستی خەمان ئەو چرای ئومێدەیە کە دەتوانێ ڕێژگاری ڕەشی کوردستانا بۆ کەتایی بسپێرێ.

ئاسۆ کمال

ئێندام پەرلەمانی سوپەرمان ... شوان ئەحمەد با پیر

فەیلەسوفی ئیتالی(جیۆڤانی باتیستا فیکۆ ١٦٦٨_١٧٤٤)، کاتێک خولیا بەدوای یەک داهاتووکانی سەردەمکانی مێژوو بۆ سێ قۆناغ دابەش دەکات، لێ نەوانیاندا سەردەمی پاڵەوان"کە خەڵکی پێیان وایە ئەمانە لە مرۆڤ بەرزترو باڵاترن" کە، زیاتر لە چینێ ئەرستۆکراتییەکان خۆیان دەنواند.
لە کاتی ئێستاشدا یەکێک لە پایە گرنگەکانی حوکمڕانی بریتییە، لە پەرلەمانێکی تەکنۆ وبوونی ئێندام پەرلەمانانێکی بەتواناو خاوەن بیرۆکە و پسپۆر لە بوارەکانی خۆیان، بە داخەوە، ئەم چەشنە پیاوانە لە پەرلەمانی ئەمە زۆر لاوازە، سەرباری ئەمەش دیاردەیەک چەند بارە دەبێتەوە، زۆرێک لە ئێندام پەرلەمانکانی کوردستان بە خانەنشینکانیشەوە، زۆر کات ئەوە بە چاوی خۆیک دادنێوە، کە موچەی خۆیان نیوەی دەدەنوە بە حزب، یان کاتی تەنگانەیک بۆرکی وڵات دەگرێت، خۆیان نمایش دەکەن و دەڵێن سەدا(٥٠%)ی موچەی خەمان بەخشی.

ئەی بۆچی کە، یاسای خانەنشینی دەرچوو زۆرکتان دەپاڵانوە کە، ئێندام پەرلەمانیش مافی خۆیەتی بەو بۆ زۆرە خانەنشین بێت، بۆچی کە باسی پەدانی ئێتەمبەلی گرانبەها و شوقە وەرگرتن دەهاتە گۆ دیسان بە مافی خۆتان دەزانی و لە جیاتی چاو لەو وڵاتانە بکەن، کە قەیرانییان هەیە، ئێتەمبەلی خۆیان دەفرۆشن بە ئەوەی کە لەنەک لە بارگرانی خەڵکی کەم بکەنوە، نەوەک دواتر بۆن حوکمێتکەمان قەردار، ئەی بۆچی نا هەیت، پێژەیکی وا بخەیتە ڕوو، هیچ نە بێت، ڕێژەیی هەژاری لە وڵات بگەینیە بە نزمترین

ئاست، بەرهەمی ناوخۆ بگەینێتە ئاستی کەبەکی وەاتانی دەورو بەرت، هەر ناوچەیەو بە چی بەرهەمێک دەوەمێندە، دەیان کارگە بنیات بندرێت لە ڕێگەی پلانی حکومەت و سەرمایەدارێ تێگەیشتووەکان ، بە ئاوەی هەزاران دەرچووە بە کارەکانی زانکۆو پەیمانگاکان تیایدا کار بکەن، نەوەک بەیت سەردەمی پەشمەرگایەتی و سەردەمی خەباتی خەت لە ناو حزب بە خەڵکی هەژارو خەر لە خە نە دیوو بفرۆشیتەوە.
قسەکە لەسەر ئاوەیە کە، بە ڕێچاوکردنی دەرون و هەستی خەڵکی، لەدوانی زەر گەورەو دژ بە بەڕێزکانی کاتی هەڵبژاردن، ڕێژانە بەر گوێی هەتا دەنگ دەرانی خۆشیان، دەدەنەوە.

ڕێگاکان زەرن بە ئاوەی کە هیچ نە بەت تەزەک دەروونی خەڵک ئاسودە بکەن، نموونە، گەر ڕاست دەکەن و خەمی خەڵکتان هەیە، بفەرموون هەموتان داوا بکەن هەر یەکەو لە شاری خۆی موچەی ئەم چەند مانگەی خۆی بکاتە دیاری بە هەژاران و کرێکاران و خۆشی بە سەر کەسە شایستەکان بۆش بکات، لە باشتر بوون و نەمانی قایرەسی کەرەنا، گشتتان داوا بکەن، با موچەتان بە ڕێژەیی (٦٠%) کەم بکرێتەوەو ڕێژەکەی بە یاسا بخرێتە سەر موچەی کەم ئەندامان، ئەمە بگومان با ئەندام پەرلەمانە خانەنشینەکانیش بگرێتەوە، زەر سەیرە کاری ئەندام پەرلەمان بەتە لەدوان دان لە سەر یەکتری و سەروەختایەکیش، هەندەک، کە پێژە یاسایەک بە شوێنەک یا خود بە بژاوەندی هاوەاتییان دەر دەچوو، وەک ئاوەی هەنگیان لە کلارە دار دەزیبێتەوە، خەیان وەک پاڵەوان نیشان دەدا، لە تارە کەمەاتییەکان، ئاخر کاری خەت دەکەی و حکومەت لە بەرژاوەندی گشتی دەبەت ئەمە هەر بیکات، تەیەک چ پەویست دەکات، بیکەیتە منەت، بە ئاوەی ڕێژگارێک هاوشاوەی خەباتی پەشمەرگایەتی بە چاو هەژاران دابدەیتەوە.
دواتریش زەرینەیان بەر لە بوون بە ئەندام پەرلەمان لە ناو حزب ودامودەزگاکانی حکومەت، لە سودمەندە گەورەکان بوون، ئاوانەی ئەپەزسیونیش بەسەر پشتی هەژاران خەیان کردە خاوەن ڤەلا و شوقە و سیارەی گران بەها، ئینجا بیان دوێنی خەت لەدەکەن بە شەریفی شامە.

…کۆرۆنا بووە پشتوویەك بۆ مۆقایەتی و ژینگە ئەحمەد کامەران

کۆرۆنا کۆرۆنا کۆرۆنا , ئەو پرسە گەرمەی کە لەسەرەتای ساڵی 2020 وە هەموو جیهانی بەخۆیەوە سەرقاڵ کردوە , میدیاکان و ڕۆژنامەکان سەرجەمیان گەرمەی هەواڵەکانیان دەربارەی قایرۆسی کۆرۆنا و بڵاوکردنەوەی ئامارەکانی تووشبوان و مردوان و چاکبوان بڵاودەکەنەوە, لەلایەکی ترەوە سەرجەم سۆکتەرەکان و ڕووداوەکانی تری جیهان بەشێوەیەکی بەرچاو فەرامۆش کراوە تەنها و قسەو باسی گەرم لەسەر قایرۆسی کۆرۆنایە.
قایرۆسی کۆرۆنا یان کۆڤید19 ئەگەرچی سەرەتا مەبەندەکەی چین بوو بەڵام توانی سنورێکی بەرفراوان بشکێنێت و خۆی بەچەندین وڵات دا بگەیەنێت و دەست بە بینەقاقای بەشەك لە خەڵکەکەی بنێت و کۆتایی بەژیانیان بهێنێت,ئەمەش وای کرد کە تاکە ڕێگا بۆ خۆپاراستن لەم قایرۆسە کووشندەیە بریتیە لە داخستنی سەرجەم سۆکتەرەکان و چالاکییەکانی ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤایەتی, واتە لێرەوە مرۆڤ بۆ کاتێکی نادیار پشتوویەك دەدات لە ماڵەکانی خۆیان و چیتر ناگەڕێنەوە بۆ سەرکارو چالاکیەکانی , کە ئەم پشتوەش پێ دەگوترێت پشتوی مرۆڤایەتی لەسەردەمی قایرۆسی کۆرۆنادا . ئەگەرچی ئەم پشتوە لەلایەکی دیکەوە زیان دەگەیەنێت بە کەسانی هەژارو کەم دەرامەت چونکە کەسانێك هەن لەم سیستەمە سەرمایەدارەی ئەمڕۆدا ئەگەر بۆ ڕۆژێك کارنەکەن ئەوە برسیەتی و چەندین ڕووداوی نەخوازراو ڕوویان تێدەکات, وە لەپاڵ ئەمەشدا زیانی ئابووری بەهێز بە وڵاتان دەگەیەنێت ئەوەش بەهۆی داخستنی سەرجەم کارگەگان و کۆمپانیاکان و وەستانی جوڵەی سەرجەم جوڵکانی بازاڕ. بەڵام تاکە کەس کە لەم نۆوەندەدا دەبێتە قوربانی ئەوە چینی هەژارەکەیە کە لەلایەك قەیرانی ئابووری ڕووی تێ دەکات و کە لەپێشتر هەژار بووە لەئێستادا هەژارتر دەبێت وە لەلایەکی دیکەیشەوە دەبێتە چاوەڕێی مەرگی خۆی بکات بە قایرۆسی کۆرۆنا, بەڵام سەرمایەداران و بازرگانان زیانێکی گەورە و گاریگەریەکی ئەوتۆ لەسەر ژیانیان دروست ناکات بەهۆی زۆری سامانەکەیانەوە, بەڵام لێرەدا تاکە ترسی ئەوانیش تەنیا قایرۆسی کۆرۆنایە چونکە ئەم قایرۆسە لەمانای وشەی چینایەتی تێناگات و هەرکەسێکی بیەوێت لەناوی دەبات .

لەدیۆکی دیکەوە ئەگەر سەیری ڤایرۆسی کۆرۆنا بکەین دەبینین کە ژینگەش پشوویەکی کاتی وەرگرتوە بەهۆی ئەم ڤایرۆسەوە , چوونکە ژینگە لە کۆتایەکانی سەدەی بیستەوە بەولاوە گەورەترین هەڕەشەی لەسەرە کە ئەمەش بەهۆی ئەو پێشکەوتنە زۆرەی کە لەلایەن مرۆڤەکانەوە ڕوژانە ئەنجام دەرێت وە دیارترینیان بوونی زۆرترین ئۆتۆمبیل و چەندین گارگەی جۆراو جۆری گەورە یە کە سەرەنجام هەمووی دەبێتە دووکەڵ و هەوەووی ژینگە و تەندروستی ژیانی مرۆڤایەتی دەبێتەوە.

هیوادارم بەزووترین کات ئەم ڤایرۆسە مەترسیدارە کۆتایی بێت کە لە ئەمڕۆدا هەوەووی مرۆڤایەتی بێتەوە بەتایبەتیش بە چینی هەژار و کرێکار .

کۆرۆنا: تێکشکانی سیستەم -١... ئامادەکردنی لە ئەمانییەوە: کاوە جەلال

ئامادەکردنی لە ئەمانییەوە: کاوە جەلال
دیمانەیەک لەتەک ئەنست ڤلف، ڕۆژنامەوان. ئەم دیمانەیە لە 20.03.2020 لە (eingeschenkt.tv) ئەنجامدراوە. لە خوارەوە بەکی کەمی دیمانەکە بە داشتنەوەیەکی ئازاد دەدەمەوە. ک. ج.

بەشی یەکەم

- ئێرنستی هەژا، تۆ کتێبەکەت بەم ناونیشانە نووسیوە: "سونامی ی دارایی بەڕێوەیە". ئایا هەنووکە خەمان لە کۆدا دەبینینەوە؟ لە سەرەتای یان لەنێو جەرگەی سونامیەکدا؟
- ئەمە لەنێو جەرگەی سونامیەکدا. ئەوەی هەنووکە دەیبینین دوایەمین گەورە شەپۆلی سونامیەکەیە. ئەمە پێشتر دوو گەورە شەپۆلی دیکەی سونامیەکەمان ئەزموون کردووە، یەکەمیان ساڵی 1998 بوو، ئەو دەمە سیستەمی دارایی هەندەی نەمابوو تێکبشکێت، پاشان ساڵی 2007/2008 کە سیستەمی دارایی لە لایەن

بانکە ناوەندییەکانەوە ڕزگار کرا، ئەوەش بە ڕاندنی زۆری پارە بە نەو سیستەمەکە و دابەزاندنی بەی سوو. لە ئێستا پەدچەت شەپۆلی کۆتاییمان هەبەت، چونکە ئێستا دەبەت لە پاشخانی تەکچوونی بەرسەکاندا کە ئەم ماوەیە لە بازاڕانی پشکەکاندا یان لە بازاڕەکانی قەرزپێداندا بینیمانن، بەمبی دیرۆفاتەکە (*) تەقیبەتەوە. کەواتە ئەم سیستەمە تازە تیاچوو. ئەوەی ئەمە هەنووکە دەیبینین، بریتییە لە تەکشکانی تەواوەتی و سەرجەمییانەی سیستەمی دارایی، واتا ئەو سیستەمە کە ماوەی 70 ساڵ لەگەڵ بوو.

- ئەمە هەردووکمان دەزانین کە لە تێریدا سیستەمەکانی سوو تەمەنکورتن. لە لە ڕابوردوودا بانکە ناوەندییەکان هەوڵیان دا بەڕەی دابەزاندنی بەی سوو و لافاوی پارەو هەموو ئەوانە لە ژیاندا بهەڵەنەوە کە لەژێر مەترسیی مەرگدا بوون. ئایا ئەو ئەمجارەش سەردەگرێت؟
- من وای بە دەچم کە ئەو ئەمجارە سەرناگرێت. ئەمە لە دیسەمبەری ڕابوردوودا تەکشکانێکی گەورەمان هەبوو. پێشتر بەی یەکجار زۆری پارە خرایە نەو سیستەمەکەوە، بەی سووکان بەردەوام زۆرتر دابەزێنران، ئەوجا بەدووێدا هەوە درا سیستەمەکە ڕەکوپەک بکرێتەوە، واتا بگەڕێنرێتەوە بە شێوە ئاسایەکەی. لە ئەو هەوڵە دیسەمبەری ڕابوردوو شکستی هێنا. لە دیسەمبەری ڕابوردووەوە سەرلەنوێ دەبینین کە بەی سووسەندن بەردەوام پتر دادەبزێنرێت، ئەوە بە شێوازێکی یەکجار زۆر. لە دەوڵەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دوو کەمکردنەوەی بەی سوو ئەنجامدران، بە ڕەڕەی یەکجار زۆر، جارێک بە بەی0,5%، جارێکی دیکەش وا بزانم 1,5% یان 1,25%.
- بە هەر حاڵ کتوپڕ دابەزێنرا بە سەر ئاستی سفر. وابزانم ئەوە شەوی یەکشەممەی ڕابوردوو بوو. خەی دەبوو دابەزاندنەکە ڕەڕەی چوارشەممە ڕووبدات، لە ئەنجامدانی دابەزاندنەکە لە یەکشەممەدا سیگنالێک بوو بە بازاڕەکانی دارایی کە پێی گوتن: بەڕەزان ئیمە ناتوانین تا ڕەڕەی چوارشەممە ڕابووستین…
- دروستە. ئەوەش پێشانی دەدات کە بانکە ناوەندییەکان چیدی دەرفەتیان نەماوە بە ئەوەی ئەم سیستەمە ڕزگاربکەن. ئەوان تەنیا ئەم دوو دەرفەتیان هەیە: یان بەردەوام پارەی زیاتر دەرخواردی سیستەمەکە بدەن یان بەی سووکان دابەزێنن هەتا ئاستی ژێر سفر. لە ئەو دابەزاندنانەی بەی سوو نەیانتوانی مەبەست بپێکن. هەموو وەبەرهێنەرانی پارە پشکەکانیان فرۆشت،

ئەوان بەکەمەوە چوون بۆ بەرسکان و شەتانۆ دەستیان کرد بە کەینی ئاڵتون و زیو. بە هەر حاڵ، هەنووکە سیستەمەکە لە تەکشکاندایە، بە دیدی من تازە هیچ شتێک فریای ناکەوێت. بەگومان ئێستا دەبێت تاوانبارێک بدۆزرێتەوە بە ئەو تەکشکانە. من باوەڕەکەم ئێستا ئەو تاوانبارە دۆزراوەتەوە، ئەویش لە فەرمی قایرەسکدا.

- لە ئەو دوژمنە نادیارە.
- بەگومان وایە. من پزیشک نیم، شارەزاییم لە پزیشکیدا نییە، لە من دۆزانم هەندێکی ئەوە ڕاست نییە کە بە ئەمە دەگەترێت. منیش سەرەتا پەیوەند بە قایرەسکەوە ترسام، دوای ئەوەی یەکەم هەواڵکانمان لە چینەوە یان هەواڵە ترسناڕکانمان لە ئیتالیاوە پەگەیشتن. لە مرۆڤ پەویستە لەڕدا ئارام بێتەوە و بە تەواوەتی لەوە بکۆڵێتەوە کە ئەو هەوانە لەکوەوە دەن. لە پشتی هەموو هەواڵکان و ڕاوشکانی نێخشکەوتنەوە ڕێکخراوی تەندروستیی جیهانی (WHO) خەی دەبینێتەوە، ئێستاش گەرەکە بپرسین کە کە لە پشتی ئەم ڕێکخراوەی تەندروستیی جیهانییەوەیە. ئەم ڕێکخراوە ساڵی 1948 لە لایەن چەندین دەوڵەتەوە دامەزرێنرا، هەر ئەو دەوڵەتانەش لە یەکەمین دە ساڵەکانی تەمەنیدا بە تایبەتی پارەکەیان بە دابین دەکرد. لە ئەوە لە میانەی هەڵوەشاندنەوەی ڕێسا و ڕێنوماکانی پەیڕەویدا لە هەز خرا، ئەمەش دیاردەیەکی زەر گرنگ بوو لە کایەی سیستەمی داراییدا، کە پەکەوە لەتەک شەپۆلێکی زەبەلاحی بە ئەهلیکردنی کەرتی دەوڵەتیدا ئەنجام درا، کە هەروەها ڕێکخراوی تەندروستیی جیهانیشی گرتەوە. ئەوە بوو لە حەفتاکانەوە باربوویی دەوڵەتیەکان هەمیشە کەمتر کرانەوە، بەرانبەر ئەوەش باربوویی ئەهلی چوونە نەویەوە، ئەو دامەزراو و فیرمایانەش بریتین لە فوندیشنەکان و پیشەسازیی دەرمان کە هەنووکە 85%یان لەدەستدایە.
- کەواتە ڕێکخراوی تەندروستیی جیهانی ئەرگانێکی لەبیی پیشەسازییەکانی دەرمانە؟
- من وای دەبینم. ئاخر گەر مرۆ تەمویلە داراییەکە لە پاشخانەدا ببینێت، ئەوا ناچارە ببڕێت کە ئێستا نێک دەوڵەتان، بەکو فوندیشنەکان و پیشەسازیی دەرمان کاریگەرییان بە سەریەوە هەیە. ئەو دامەزراوانەش هیچی دیکە نین جگە لە ڕێکخراوی ئەوتە کە تیاندا کەسانی دەوڵەمەند پارەکانیان لە دەستپێاگەیشتنی زەریبە بەدووردەگرن. لەم

پێوەندییەدا گەورەترین فوندەیشنی نەو ەکخراوی تەندروستیی جیهانی بریتییە لە (bill and miranda gates foundation)، کە خەی وەک ەکخراوەکی خێیری دەردەخات، لە ئەوەندە بەس کە تەماشای پاکەتی پشکەکانی فوندەیشنەکە بکەین. ئەو پشکی زەبەلاحیی لە کەکا کەلا و پێپسیی کەلادا هەیە، کەواتە لە بەرهەمهێنەری ئەتەدا کە هێندە مەبەستیان تەندروستیی گەل نییە. ئەمە زەر سەرنجەاکێشە. ئەوجا پیشەسازیی دەرمانیش بە هەمان شێوە ئەو کاریگەرییەی لەسەر ەکخراوی تەندروستیی جیهانی هەیە. با بەوانین کە لە پاندەمییەکانی ەابوردوودا چی ەووی داوە، بە نموونە کاتێک ساڵی 2005 ئەلفلەنزای باڵندە بەاوبوو. ئەو دەمەش وەک ئەمە لە لایەن ەکخراوی تەندروستیی جیهانییەوە پەرچەکرداری هاوشێوە نوێنرا. ئەو دەمە بەەوبەرەکی ەکخراوەکە گەتیی، کە بەهەی ئەو ئەلفلەنزایەوە چاوەوانی 7 ملیەن مردوو دەکەن. ئەو دەمەش هیستریایەکی یەکجار گەورە وروژێنرا، حکومەتەکان ناچار بوون بە ەێژەی خەیاڵی دەرمان لە پیشەسازیی دەرمان بکەن، لە لە سەرەنجامدا کەمەک زیاتر لە 150 کەس بەهەی ئەو ئەلفلەنزایەوە مردن، لە ئەمانیا یەک تاکە کەس نەمرد. لە تیجارەتەکە بە ەێژەی خەیاڵی ئەنجام درا. ئەوجا هەمان ئەو بەەوبەرە ساڵی 2007 گواستییەوە بە لای یەکەک لە گەورەترین پیشەسازییەکانی دەرمان بە ناوی نەڤارتیس (Novartis). ئەو هەموو بەرژەوەندییە لە پاشخاندا کاران. گەر مرۆ ەچاوی ئەمانە بکات، ئەوا ئەمە پێویست ناکات بخزێتە نێو هیستریاوە.

- کەسان هەن کە بە ترساندن پارە پەیدا دەکەن، ئەمە لە لایەکی دی ئەم قەناغەی دەریقاتمان هەیە، کە کەرسەکانی بەرسە دادەبەزن. ئەستا سەرەتای ئیفلاسکردنی چەندین فیرما دەستی پێکردووە، دەوەتەکانیش بە هەمان چارەسەری ەابوردوو وەەام دەدەنەوە، کە لە خودی ەابوردووشدا سوودی نەبووە، واتا ەشتنی زەرتری پارە، یان ەکخستنی کاری کورتخایەن و هتد. ئەوجا بەهەی هیستریای کەرناوە دەوەتان لە ئاستی جیهاندا بواری ئابووریەکەی خەیان لەکاردەخەن، لەرەشدا بەی پارە هەدەئاوسێنرێت، لە بەرانبەر ئەوە هەنووکە دەرخستەکانی شمەک و کاروباری خزمەتگوزاری بچووکتر دەبنەوە. ئایا ئەوە ئامادەسازییەکی تەواوەتیی نییە بە هیوپەر ئینفلاسیۆنەک (گرانبووونی بەزری شمەک)؟
- بەگومان وایە. وابزانم هەنگ کەنگ یەکەم دەوەت بوو کە

"هەلیکۆپتەر مانی" (helicopter money)ی بۆگەرخست، واتا پارەی هەلیکۆپتەر کە بەو پێیە هەر هاوڵاتییەک بڕێک پارەی لە لایەن حکومەتەوە یان بانکی ناوەندییەوە بە حەوالە دەکرێت. هەروەها ئەمریکا هەمان پلانی ڕاگەیاند، حکومەتانی دیکەش لەم پێوەندییەدا تێبینیی خۆیان دا. لە پارەی هەلیکۆپتەر دوایمین هەوڵدانی هیوابڕاوە بۆ ڕزگارکردنی ئەوە کە چیدی ڕزگار ناکرێت. ئاخر ناشێت تەنیا یەکجار پارەی هەلیکۆپتەر بدرێت، بەڵکو دەبێت ناوبەناو لە میانەی دیاریکراودا بدرێت، لەڕشدا ئاشکرایە گەر دەست بنرێتە بینی بواری ئابووریەوە، ئەوا دەبێت شتێک پارە بەو خەڵکە بدرێت تاکو خۆیان لە ژیاندا بهێنەوە. ئەوجا خەڵک بەو پارەیە شت دەکڕێت، کە کاریگەریی لەسەر نرخەکان دەنوێنێت، بەیە دەتوانین ببڕێین کە ئەوە هیوپەر ئینفلاسیۆنی بەدوودا دێت.

…

ئەوجا پێیوند بە نرخی نەوتەوە نەوەندەکی دیکەی گرنگمان هەیە. ئەمە هەنووکە تەنیا تێکشکانی سەرجەمیانەی سیستەمی دارایمان لە جیهاندا نییە، بەڵکو هەروەها خەمان لە سەرتای سەردەمی ڕێکخستنەوەیەکی ستراتیژیانەی نوێی ڕێکخراوی جیهاندا دەبینینەوە. لە مانگی سێی ئەم ساڵدا ڕووداوێکی گرنگ هەبوو کە لە نەوەندی گشتیدا ئەوەندە دانوستان نەکرا، واتا کۆنفرانسی ئۆپیک لە ڤیین. هاوکات لەپاڵ ئەودا ڕێکخراوێکی دیکە هەیە بە ناوی ئۆپیک پلوز (Opec plus)، کە ڕوسیا و چەند دەوڵەتێکی دی سەر بە ئەمیانن. ئەم دوو ڕێکخراوە گەورەترین دەرهێنەری نەوتن لە جیهاندا. لەم ڕووشەدا دەوڵەتی سعودی عەرەبی کە لە ڕژهەڵاتی نزیک یەکێک بوو لە گرنگترین هاوپەیمانەکانی ئەمریکا، تەواو ئاشکرا دژی ئەمریکا وەستایەوە. بەگومان سەرجەمی مەسەلەکە کەمێک شارایەوە، وا پێشان درا کە گەیا سعودی عەرەبی و ڕوسیا ناتوانن ڕێکبکەون، لەڕشدا مەسەلەکە ئەوە بوو کە بۆی دەرهێنانی نەوت کەمبکرێتەوە، چونکە هەنووکە بەهای کەمیی ڕژێی بەرهەمهێنانەوە زەر کەم داخوازی لەسەر نەوت هەیە، بەیە ویستیان بۆی دەرهێنانی نەوت سنووردار بکەن بە ئەوەی نرخی نەوت بەرز بمێنێتەوە، لە لەسەر ئەوە وا پێشان درا کە گەیا نەیانتوانیوە ڕێکبکەون، ئەوجا گەیا ناکۆکی هەبووە لە نێوان سعودی عەرەبی و ڕوسیادا. لە گەر بە وردی بڕوانین، ئەوا دەبینین کە گەورەترین دڕاوی ئەم مەسەلەیە ئەمریکایە. ئەمریکا لە

ساڵانی رابوردوودا توانیی بەڕەی فڕاکینگ-ەوە (Fracking) خەی لە ڕووی وزەوە سەربەخۆ بکات، لە سەدان ملیۆن دۆلار ڕۆژنرانە نەو ئەم ئینەدوستریییەی (گەلێ فیرما بەرهەمهێنەری) فڕاکینگەوە. کێشەکە ئەوەیە کە فڕاکینگ پێویستی بە نرخێکی تا ڕادەیەک بەرز بە نەوت هەیە، نزیکەی 60 دۆلار بە هەر بەرمیلێک، …

- لە ئێوان لە حاڵەتی نرخی هەنووکەی نەوتدا بە 20 یان 26 دۆلار زیانی زەر گەورە دەکەن…
- بەڵی ئەو فیرمایانە لە تەکشکاندان. ئەوجا دەبێت هاوکات ئەوەش بزانین کە هەنوکە گەورەترین بڕی قەرزمان لە ئاستی جیهانیدا هەیە. هەموو ئەو قەرزانە کە هەن و دەبێت بدرێنەوە، هەنووکە توانا بە دانەوەیان نییە، بۆیە ئێستا بڕی قەرزی تەواو (**) چەند جار زیاد دەکات، لەم ڕوانگەیشەوە سیستەمی دارایی لە چەند لاوە فشاری لەسەرە کە ئیدی ناتوانێت خەی بهەڵگرتەوە. کێشەکەی دی بریتییە لە بڕی دەریڤات. بەڵام تەنیا دابەزینی نرخی نەوت بۆ ژێر 30 دۆلار لە توانایدایە بڕی دەریڤات بتەقێنێت، چونکە نەوت لە ئاستی جیهاندا گەورەترین بابەتی بازرگانییە، سەرجەمی بازرگانیکانیش لە بواری نەوتدا بەڵێنی دەریڤاتەوە مسۆگەر دەکرێن، ئەم مسۆگەرکردنەش کاری خەی پێ بدیدهێنرێت گەر نرخی نەوت تا ڕادەیەک لە ئاستکدا ڕابگیرێت.

() دەریڤات: ئامرازکانی دارایی کە نرخکەیان یان کەرسکەیان لە بابەتکی بازاڕەوە وەک بەهایکی زەمینەیی دیاریدەکرێت. (*) قەرزی تەواو بەو جۆرە قەرزە دەگەترێت، کە لە لایەنی قەرزدەرەوە ڕیسککی گەورە لە خۆ دەگرێت، کە دەشێت قەرزوەرگر توانای دانەوەی نەبێت.

ئەمەی دوای کۆرۆنا … عومەر محەمەد

ئەمڕۆ جیهان لەبەردەم کارەساتکی جیهانیدایە، پەتای کۆرۆنا ژیان وپەیوەندی کۆمەڵایەتی وئابووری جیهانی خستووەتە دۆخکی نائارام و

جیاوازترەوە، بەگومان پەیوەندی سیاسیش لەسەر ئاستی دونیادا گەیانکاری بەسەردادێت و کاریگەری وکاردانەوەکانی لە سەرتای دەرکەوتندان، ئەوەی کە هەتا ئیستا بەزەقی دیارە نائارامی جیهانە بەدەست قایرەسی کۆرانەوە، دەنا هەشتا نائارامی سیاسی وەک پەویست بەدیار نەکەوتووە. بەڵام سەرتاکانی لە لەدوانەکانی کۆشکی سپی و مەسکەو پەکیندا دیارن.
ئەگەرچی هەشتا رەژەی مردن بەهەی کۆرونا وەک، بەڵام وروژاندنی لەراگەیاندنەدا دەڵاوکێ وترسێکی زۆری بەجێهێشتووە، ئەمەش بە هەکار نییە، بەهەرحاڵ ئێستا مرۆڤایەتی لەبەردەم پرسیاری ئالەزدایە، ژیان و بەرەوبردن بەرەو کوێ دەچێت ؟ چارەنوسی مرۆڤ بەتایبەتیش مرۆڤی کەم دەرامەت چی وچۆن دەبێت؟ ئیدی مرۆڤ چۆن دەژی و چۆن دەمرێت ؟ ئەمە پرسیاری هەموو مرۆڤێکە جا کەسێکی سادەی ناو کەمەگابەت یاخود سیاسی، مرۆڤکان هەرچیەک بن (ئاینی وئایدەلۆژیی بن، هەر پەگەیەکیان هەبیت، یان نەیانبێت ؟ دینداربن یان بەدین چەپن یان ڕاست) هەموو بەدوای وەڵامەوەن.
لەبارێ گەنگەشەوە ڕاوبۆچوونکان جیاوازن، مەلاکان سەرتا بەغەزەبی خوداو دواتر بەڕەحمەتیان دەزانی، رایکیش هەیە بەدەستکردی وەاتان و جەنگی بایەلۆژی دەزانن، هەندکیش وای لەک دەدەنەوە زۆری بەدەست بەرهەمهێنان و پیسکردنی ژینگەوە ماندووە، بەڵام گرفتی ئەم تەوانینە لە سەرباری دیوەزانستیەکەشی زیاتر لە ئایدیالیزم و خورافیاتکەیدایە کەوەک تەیەکی یەزدانی لەکدانەوەی بەدکرێت، لە کاتکدا ئەمە بەرهەمهێنانەوەی جارکی تری تراژیدیای مرۆڤ بەناودونیای خۆن وخەیاڵ و چاوەڕوانی و بەدەستهاتی مرۆڤ، لەکاتکدا کە هەر هەژمونی مرۆڤ دەستکاری سروشتی کردووەو کوتووەتە وەزەی و ئاسمان و زەوی ودەریا دەپشکنێ و ڕاوی قازانج دەکات، جەنگی گەورە هەڵدەگرسێنێ .ڕاستە مرۆڤ وزەوی پەویستیان بەپشووە. بەڵام ژیان بەمرۆڤ و پاکی بە ژینگە، بە دوعاو پاڕانەوەی ئایندەران و خۆن وخەیاڵی ڕەمانسیانە ناگەڕێتەوە، بەڵکو بەپلان وهوشیاری وکەم بوونەوەی تەماح وهەڵپەی قازانج دەبێت.
نیولیبرالیزم و بازاری ئازاد مرۆڤایەتی هەڵداوەتە پەراویزەوەو قازانی کردووەتە سەنتەر، بازاریش قازانج وجوڵەی دەوە، هەرەوەک چۆن جەنگە گەورەکانی مەدەرنە خوێن وجەستەی ملیونان مرۆڤ رایدەگرن وماشێنی گەورەی جەنگ هاینی مرۆڤ و خەرجکردنی باروت وعەقڵی زاناکان و نەخشەو پلانی ژەنەراڵەکانی جەنگی دەوە، بازاریش پسپۆڕو زانای گەورەی ئابوری وبازرگانی و بەرهەمهێنان و دەزینەوەی کەیارو بەکاربەرو هونەری بازاکردنی پەویستە.
لەراستیدا ئەم دەخەی جیهانگیری مرۆڤایەتی ماندوو دەدەنگ کردووە،

هەمووشتێک لەپێناوی قازانجدا، لەکاتێکدا مرۆڤی ئاسایی هەموو شتێکی لەپێناوی ژیاندا دەوێت، ئەوەی قازانج لە خوێنیدا دەگەڕێ سەرمایەدارێ نێک هەموومرۆڤێک، زەرینەش ئەوەی هیوای بە دەخوازن ژیانێکی شکۆمەندانەی ئارامە نێک قازانجی زەرو وەرانکردنی زەر، جەنگاوەرانی سوریاو عەراق ئەوەی هیوای بەدەخوازن وەستانی جەنگ و گەڕانەوەیە بە ژیانێکی بەسەرئەشە، بەڵام کەمپانیا گەورەکانی بەدەستهێنانی وزە ئەوەی هیوای بە دەخوازن بەدەستهێنانی گازونەوتە لەسوریا نێک سەلامەتی گیانی مرۆڤەکان!
لەدوای کۆتا دەوڵەت وکەمپانیا زەبەلاحەکانی دونیا بەجۆرێکی تر نەخشەی ژیان وجەنگ وململانێکان دەکێشنەوە، بەڵام بەدنیایی ئەوەی بیری لەدەکەنەوە بۆرژەوەندی تایبەتیە نێک گشتی، قازانجە نێک سەلامەتی مرۆڤایەتی، بەڵام ڕەنگە شەوازی جەنگ وململانێکانیان بگۆڕن، دەرمان وفاکسین دەچنە پاڵ نەوت وگاز ودکتۆرو نەرس وکارمەندانی تەندروستی لەپاڵ سەربازو ژەنراڵەکانی جەنگ دادەنرێن، کارگەی چەکسازی و زانایانی بەمبەکان و زانایانی بایەلۆژی ئەرکیان گرانتر دەبێت، فایرسی کۆرۆنا ئەوانەی تریش کەلە داهاتودا ناوەکیان بە دەدەزرێتەوە جگەی ساروخە زیرەکەکان دەگرنەوە.
هەرچەنێک بەت ڤایرسی کۆرۆنا لەروی فیزیکییەوە لە ئێستا کوشندەتر نابێت، بەڵام نائارامی ودڵەڕاوکێ و جەنگی دەرونی زەمینەسازییەکی باش دەکات بە جەنگی داهاتوو، زەربەی پسپۆڕانی ئابووری پێیان وایە "جەنگی سارد" کە ئێستا سەرکی ویلایەتە یەکگرتووەکان، دەناڵد ترامپ دژی چین بەتایبەتی بەرپای کردووە، بە هەردوو لایەن "وەرانکارە دەبێت ". بەڵام پەدچێت جەنگەکە بە هەموو جیهان وەرانکار دەبێت ئەم گرنگی دانەش بەکۆرانا ئەوەی لەدەخوەندرێتەوە کە مرۆڤ ئامادەبێت بە مەرگی دەستجەمعی و بەرەحمی، کەهەر ئێستا هەست وسۆزی مرۆیی ڕولەڵۆژیە، دەوڵەتەکانیش خوێنساردانە تەماشای مەرگی مرۆڤەکان دەکەن، ئیدی دیکتاتۆرەکان وەک سەدام وهیتڵەرومیلۆسۆڤیچ وئەردۆگان نامەنن، کە ئەوانەی بەکەمە دیانکوشتن دەبوو پاساوەکیش بە ڕەوایەتی تاوانەکیان بدەزنەوە، بەتەمەتی (ڕۆگەز پیسەکەو خیانەتکارانی نیشتمان)دەکوژران، ئیدی مەرگی بەکەمەی مرۆڤ دەچێتە دەخەکی تریەوە بەپشچاوی ئازیزانەوە دەبە و دەوڵەت و پیاوانی ئایینیش وەک قەدەری خوایی و کارساتی سروشتی و پێتاوتاعونی سەراسەری وێنای دەکەن.

(فەیلەسوفی ئیتالی جیۆرجیۆ ئاگامبەن خاوەنی کتێبی، بیرکردنەوە لەڕەوانگەی چەپەوە، لەوتارێکی ڕۆژی ٢٦ ی فەبریوەریدا پێیوایە ئەمە لەلایەن دەسەڵاتەوە گەورە کراوە بە بەرتەسک کردنەوەی ئازادی

لەخۆگ و ئاهەنگیان بۆ دەستکاتی زیاتری دەوڵەت بەسەریانەوە، هەمان بۆچونی هەبوو لەساڵی ٢٠١٦ دا کاتێک بۆ هەڵبژاردنی سەرۆکایەتیکانی داعشەوە، دەوڵەتکانی ئەورووپا باری نائاسیایان ئادەگەیاند.) بروانە لینکەکەی خوارەوە ماڵپەڕی ئاوێنە رۆژی ٢٤ی ئازاری ٢٠٢٠- ئەنوەر حمەودارا عەزیز. بەپێچەوانەشەوە ژیژاک دەڵێت قایرۆسەکە پاشەکشە بەسەرمایەداری دەکات ومرۆڤایەتی یەک دەخاتەوەسنورێک بەسەرمایەداری دادەنێت، هەر لەئاوێنەدا ئاماژە بە وتارێکی سلاڤۆی ژیژاک، کراوە کە (ڕەخنە لەم بۆچونە ئەگرێت وپێیوایە ئەم پەتایە جدییەوو لە دواجاردا زیاتر بڕەو بەکۆمۆنیزم دەدات، چونکە سەرکەوتن بە سەر کۆرۆنادا هاوکاری وەاتانی دونیا ئەخوازێت)

زاهیرباهیر نوسەریی دیاری ئەنارشیست لەوتاری ئەمڕۆیدا کەلە واڵکەیدا باوی کردووەتەوە، باس لە ڕەوشی لەندەن و هەنگاوەکانی دەوڵەت دەکات بۆ بەرتەسککردنەوەی ئازادییەکان و بەمشوری وخونسااردی لەبەرانبەر توشبوانی قایرۆسی کۆرۆناو دەست ئاواڵاکردنی پۆلیس بۆ ئیجرائاتی توند لەگەڵ سەرپێچی کاران، باهیر نوسیوێتی : (دیمانەی دوێنی شەوی کاتژمێر ٧ی کەنالی 4Tv لەندەن لەگەڵ وەزیری تەندروستی و دکتۆرەکان بۆتایبەتی کە ئاپۆرتەی خەستانەیکیش خوێنرایەوە دەریخست کە هیچ ئامادەکارییەك نەکراوە. تەنانەت هەندێک لە دکتۆرو نەرسەکان لەسەرحسابی خۆیان پەداویستی خۆپاراستنیان کڕیوە. ئەستاونە کە حکومەت خەمی هاووڵاتیانی نیە) جاک ئەتالی گۆرە ئابوریناس و سوسیۆلۆجیستی فرانسی و ڕاوێژکاری پێشوی سەرۆک شیراک لە بڵاگی خۆیدا بابەتێکی گرنگ وئومێد بەخشی بڵاوکردووەتەوەو هاورەم نەوزادشوانی وەریگێڕاوەتە سەرزمانی کوردی ڕای وایە کە لەسەرەتاوە بەوریایی وهۆشیاریەوە مامەڵە لەگەڵ ئەم دەخە تەندروستیەدا بکەین کەسبەی دگەڵەت بە دەخێکی سیاسی گرنگترین کارێک کە پێویستە بکرێت کۆنترۆکرنی شپەڵەکانی هەڵچونە تەندروستی و ئابوریەیە کە جیهان دووچاری بووە.

جاک ئەتالی دەڵێت : "هیچ شتێک گەرەنتی سەرکەوتنمان ناکات و لە کاتی شکستماندا گیرەدەی ساناکی سەخت و تاریک دەبینەوە ئەمە بڵواتای ئەوە نیە کە کارساتەکە حەتمیە، بەڵام بۆئەوەی بتوانین ڕێگری لە بکەین پێویستە دوور بڵوانین، بە ڕابردوو و داهاتویش هەتا بڕچاو ڕوون بین لەمە ڕووداوەکان "

ئەوەی جیگەی مەترسیە درندایەتی و بەویژدانی سەرمایەداریە، پەدەچێت جەنگێکی بایۆلۆژی هەبگیرسێنێ و جارێکی دی دونیای دوجەمسەری دروستبکەنەوە بەڵام ئەمجارە ململانێی جەمسەری چینی وئەمریکی مرۆڤکان بهاڵێت، ململانێی بازرگانی چین وئەمریکا لە

ئازاری سالی ٢٠١٨ ـەوە هەتا دێت گەرمتر دەبێت، (دوابەداوای بڵیاری ترەمپ بۆ داسەپاندنی نرخی کاڵای چینی بەتایبەتیش بۆ سەر پێداو فافۆنی هاوردە کە لە چینەوە دەچووننە ئەمریکا دەستی پێکردوە) بروانە ماپۆری سەحر ١٦ی تەموزی ٢٠١٨ (هەرئەوسا یانگ جچی سەرکی لێژنەی کاروباری دەرەوەی پارتی کەمۆنیستی چین لەبارانبەر ئەمریکادا گوتی : بەرژەوەندییە گرینگەکانمان هێڵی سووری پێکینە، هەرلەبەر ئەمەش هیچ وەتاتێک، لێوانە ئەمریکاش نابە لە بارەی لاوازکردنی بەرژەوەندییەکانی چین تووشی وەهم ببێت. وتیشی پێکین سەرباری هەڵسوکەوتی سیاسیی ئاشتیانەی خۆی داکۆکی لە بەرژەوەندییە گرینگەکانی خۆی دەکات.) هەمان سەرچاوەی پێشوو.
چونکە سەرتاکانی ئەم جەنگە دیارە هەرچی چینە شەرمنەکانە باسی ئەوە دەکات کە ئەمریکا قایرەسکەی پیتاندووەو هەرچی ئەمریکاش حزبی شیوعی چین بووە تەمەتبار دەکات زانیارییان پێنادات لەسەر نەخشەکانی کۆرەنا پەمپیۆ دەڵێت: (حیزبی شوعی چین بەشدارە لەپێندانی زانیاری تەواو لە سەر نەخشیەکە بە ئەوەی خێراکانیتر تووش نەبن، کاتی ئەوەش دەت چین تاوانبار بکەین بەم قیرانە، بە درێژایی هەزار ساڵی رابردوو هەموو پەتایەکی گەورە بەتە هەی گوانکاری بنەڕەتی لە سیستمی سیاسی میللەتان و ئەو بەهایانەی کە سیستەمەکانیان لەسەر بنیات نراوە. ئەگەر پەتای کۆلەرای سەدەی چواردە لە ئەروپا وەک نمونە لەبەرچاوبگرین کە بووە هەی لەناوبردنی نزیکەی سێ یەکی دانیشتوانی کیشوەرەکە ، دەکارین بە زیادەیی بڵێین کە رەنگی گرنگی گەلا لەوەی ئەروپای کۆن چاوبخشێنتەوە بەپایەی سیاسی پیاوانی ئاینیی و گەلانکاری رەشەیی تیا بکات. لە ئەنجامدا دەزگاکانی پۆلیس هاتە کایەوە بووەی تاکە شەوازەک بوو بە پارێزگاریکردنی گیانی دانیشتوان. ئەوەش بوو بە هەی لەدایکبوونی دەوڵەتی هاوچەرخ و لە گەیدا بەاوبونەوەی تەوژینەوەی زانستی وەک بەرئەنجامی راستەوخۆی ئەو کارەساتە تەندروستیە مەزنە) ەای ئەم ئابوری ناسێ ئومێدبەخشە هاوکات رەنیشاندەریشە بووەی کەمتر کالای ناپەویست بکەین و بگەیێنەوە بە پەداویستیە بنەڕەتیەکان، بەرای جاک ئیدی لە پێست کۆرونادا " فەردەبین رەزی مرۆڤ وزەوی بگرین، لەراستیدا ئەوە گرفتی مرۆڤی هاوچەرخ بووە کە غروورانە یاخود گەلانە بەسەرزەویدا رەیشتووەو نرخی بە دانەناوە، ئیدی رەنگی مرۆڤ بریتی دەبێت لەیارمەتیدانی یەکتری بە ەودانی ئەو گەلانکاریەکی باشترو جدی ، نەک ئەم ئەستۆرەیە وەرانبکەین.

عومەر محەمەد

٢٥ی ئازاری ٢٠٢٠ – سلێمانی

سەرچاوەکان

1. ماڵپەڕی ئاوێنە رۆژی ٢٤ی ئازاری ٢٠٢٠- ئۆنەر حەو دارا عەزیز.
2. وتارێکی هاوڕێم زاهیر باهیر رۆژی ٢٥ی ئازار لەوانی تایبەتی خۆی.
3. http://kurdish.sahartv.ir/news/%D8%AC%DB%8C%D9%87%D8%A7%D9%86-i345268 تەلەفزیونی سەحر- کوردی
4. سەرچاوەی قسەکانی پەمپیۆ کەناڵی (CNN) ە کە هاوڕێم جەبارئەحمەد وەریگێڕاوەتە سەر زامانی کوردی ولەوانی خوی باوی کردووەتەوە.
5. جاک ئەتالی گۆڕە ئابوریناس وسوسیۆلۆجیستی فرانسی و راوێژکاری پێشوی سەرۆک شیراک کە لە بڵاگی خۆیدا بەخش وباوی کردووەتەوە، نۆوزاد شوانی وەریگێڕاوەتە سەرزمانی کوردی ورۆژی ٢٥ی ئازاری ٢٠٢٠ لە وانەی خۆی باوی کردووەتەوە.

نامەی نووسەرێکی ئیتاڵی بە سەرکۆکانی ئەمانیا، بەریتانیا، فەرەنسا، ئەمریکا … وەرگێڕانی : ئازگار عومەر

کاتە تراژیدیا شوناسی یەکگرتوو لێق دەکا

ئەمتان بە تەنیا جێهێشت!
نووسینی: ستیفانۆ بوزیی
وەرگێڕانی لە عەرەبیەوە : ئازگار عومەر

سوپاس بۆز ماکرۆن

سوپاس خاتوو مێرکل

سوپاس کۆ لە کاتی تەنگانە ئەمەتان جەهشت

سوپاس کۆ ڕازی نەبوون؛ تەنانەت ماسکی سادەو شتیترمان بە بەرنگاربوونەوەو بەاوبونەوەی قایرەسکۆ پێ بدەن!

خۆ ئەمە پارەکەمان دەدا، دەزانن ؟

ئەمەی ئیتالی کۆ ئێوە بە پیس وپەخە بە بە ڕۆز، هەمەجی و ساکار، هەژار..هەندێ جار بەمافیا ناویان دەبەن ! بەڵام با بەبیرتان بهێنینەوە؛ ئەمە بووین یەکەم جار ڕێگاوبان و قوتابخانەمان دروست، ئەمە ئەلف و بێ ی نوسینمان فێرکردن کۆ ئێوە ئەمڕۆ بەکاری دەهێنن، یاساو ماف، ڕێکخستنی دەوڵەت و دەوڵەتی یاسا ئەمە بە ئێوەمان شیکردوە.

ئەمەی ئیتالی، خاوەنی کارە هونەریە نەمرەکانی نێو مۆزەخانەکانتانین، خاوەنی دەستنوس و ڕێنمایی دێرینەکان کۆ ئێوە وانەی لەسەر دەکەن و جێ بەجێی دەکەن. ئیتالیەکان؛ ئێوانەی بە قوربانی و بەو شتانەی پێشکەشیان کردووە خاوەنی لەسەدا حەفتای ٧٠٪ کەلەپوری هونەری و کلتوری جیهانن! کەلەپورەك کۆ ئێوە بە ئێوەی خۆك لە مۆزەخانەکانتان بیبنە نرختان بێ داناوە! ئەمەی ئیتالی مانای هونەرو کلتورمان بە ئێوە بەخشی کۆ شارستانیەتەکەی ئەمەو هی ئێوەش لەسەری بنیاتناوە، مانای بەرزو ڕۆهاو ڕۆکی ئیستاتیکا، ئێو پایە بەرزە لە دوای ئەمە کەس پێینەگەیشتووە، ئەمەی ئیتالی شارستانیەتمان پێدان، شارستانیەتێك کۆ وێرانتان کرد کاتێ بردتانە سەدەکانی ناوەڕاست، دوایی دووبارە بۆئێومان دروست کردەوەو گۆشە و پێشکەوتنمان سەرلەنوێ بە هەنانەوە لە هونەر، جوگرافیا، ئابوری، ئەندازیاری بیناسازی.

ئەمەی ئیتالی پێنیری پەرمەزان، مۆتزەرێلا، بروشوتە، مەرتادیلا، سەلامیی، رافیولی، توتیلینی، لازانیا، جیلاتێ، پیزا چەندین وچەندین شتیترمان داهێنا! ئەمە ترە مان بردە فەڕەنسا، ئەمە ئێومان فێری شەراب دروست کردن و چاندنی دارمەو کرد، هەروەها ئەمەین هەموو ساڵێك دەبە دژ بە هەوڵەکانتان بوەستینەوە کاتێ لاسایی مارکە بازرگانیەکان و بەروبومەکانمان لە دونیای جوانی و مەدەلەکاندا دەکەنەوە!

بەڵام ئەو: بەڕێزان ترامپ و جێنسن

سوپاس بۆ ئەو کە لە جیاتی یارمەتیدانمان هەرچی شتەکتان لێدەست هات کردتان بۆ تەریك کردنمان! بەڕێز ترامپ با بۆ بیرت بهێنمەوە، ئەگەر کەشتیوان و دەریاوانێ ئیتاڵیەکان نەبوونایە ئێستا تۆ لە زۆیەکی ووشك دانیشتبووی و نەتدەتوانی هیچی سەرك ببینی، ئەگەر دەریاوانەکی ئیتاڵی سەفەری نەکردبا بۆرو نەهات و نادیار هێنگە تۆ ئێستا تەنیا توانای پەتاتە خواردنت هەبوایە!

بەڵام تۆ بەڕێز جێنسن

بۆ بیرت دەهێنمەوە کە سەروەت و سامانی نەتەوەکەت لە ژێر ئەو ئاڵا ئیتاڵیە دروست بوو، کە ئەمە دامان بۆ ئەوە لەسەر کەشتیەکانتان هەڵیدەن تا خۆتان لە هەرشی جەردەکانی دەریا بپارێزن، ئاڵای "خاچی قەشە جەرجیو" کە ناوچەی (گەنەوا)ی ئیتاڵی بە ئەوپیان دا، کە بەبە بوونی ئەو ئاڵایە ئەوە لە لایەن هەزە دەریاییەکانی دەریای ناوەڕاست بەمباران دەکران. ئەمە ئەوەمان فێرە دەریاوانی کرد، کە بە خراپە بکارتان هێنا بۆ فراوان خوازیتان. تا ئەمڕۆش هەر کاتێك تەلەفۆنتان بکارهێنا داهێنەرکەی ئەمەتان (میوتچی) لەیاد بێت، کاتێ سیری تەلەفزیۆن دەکەن یان گوگڵ یادێ دەگرن " مارکۆنی" تان لەیاد بێت، هەر کاتێك کارباتان بکارهێنا (ئەگەر تەمەن یاوەرمان بێت) لە یادتان بێت کە هەرگیز دروست نەدەبوو ئەگەر بەرهەمکانی بلیمەتی ئیتاڵی "فەرمی" نەبوایە.

ئەمەی ئیتاڵی؛

بانکەکان و زانکەکانمان دروست کرد، ئەمە تیئۆری ئەگەرکان، تەلارسازی، ئەندازیاری، گەردوناسی، هەژژمەری، مەسیقامان داهێنا. کریستۆفر کۆلەمبەس، مارکۆ پۆلۆ، لیۆناردو داڤینشی، مایکێ ئەنجیلۆ، بیرنینی، تیتیزیانۆ، هافائیلۆ، برۆفیلیسکي، گالیلۆ، ئەکتاڤیانۆ، فیسبازیانۆ، ئەریلیۆ، دانتی! دەتوانم بەردەوام بم تا چەند کاتژمێریکیترو ناویتر ڕیز بکەم ، هەموو ئەوانۆ وەکو ئەمە ئیتاڵی بوون!

گوێبگرن ئازیزانم، کاتێ ناوی ئیتاڵیا دەهێنین، دەبێ هەك بوێستی و سەردانوێنی! دەبێ بزانی هەگی شارستانیەتی هەژئاوا لەرێیە! کاتێ لەئەمەدا ئیتاڵیا هانای بۆ هێنان و داوای شتەکی لێکردن، دەبوایە بڵێی هابکەن و فریای بکەون، چونکە ئەگەر ئیۆ دووبارە شارستانیەتی هەژئاوا ببنەوە سەدەکانی ناوەڕاست باوەڕ ناکەم ئەمجارە ئیتاڵیا

سەرلەنوێ هەڵسانەوەتان بە دروست بکاتەوە!

دوای هەموو ئەوە، ئەگەر پێتان وایە ئەمە پەیوەندی بە ئەوە نیە، کەواتە شتەکانی خۆتان بۆ خۆتان، چۆڵ لە ملیۆنان تۆن ئاسن ببینن کە شارەکانتانی کاڵ بچڕ کردووە، کاتێکیش سەردانی مۆزەخانەکانتان دەکەن تکایە لای بەرهەمە هونەرییە ئیتاڵیەکان مەوەستن چونکە ئاوا سەردانەکەتان زۆر بەخراپی کۆتایی دێ! دەنگێ بتوانن سەردانی کارگەی ئوتومبێلێ جوانەکان و کارگەکانی ئوتومبێلی گازوایل بکەن. بڕۆن سەردانی کشکەکانتان بکەن، کە لایەن ئەمەوە تەنیا وەکو شارچکەی سادەیە، یان بڕۆن بۆ ئەو پایتەختانەی کە دیانەوێ لاسایی ڤینیسیا، فلۆرینسا، ڕۆما بکەنەوە، هەوڵدەن سەردانی جوانترین وڵاتی دونیا " ئیتاڵیا" نەکەن لە کاتێکدا ئەوە لە پشتەوە خەنجەرتان لێدا، باوەشمان کراوە نابێت، تەنیا بۆ ئەوانە نابێت کە لەکاتی تەنگانە بۆ هانامانەوە هاتن! دەرگای شارە جوانەکانی خەمان کە وەنەی نیە لە دونیا تەنیا بۆ ئەوان وادەکەین، ئەوان دەتوانن بچن بۆ سەیرانی شارەکانی: ڤینیسیا، ڕۆما، فلۆرینسا، گێنەوا، ناپۆلی، بولۆنیا، بیزا، سیزی، سیینا، تۆرینۆ، باڵیرمۆ، اگریجێنتۆ، میلانۆ، کریمۆنا، مانتۆڤا، فیرارا، توسکانا، مۆنت فیراتۆ، دەڵمیتی، لابولیا، سیسلی، سەردینیا!

ئیۆ بوون وڵاتی یۆنان ی داماوتان بۆ سیاسەتۆ ئابوریەکانتان وێران کرد، هەمان هەوڵتان دا لەگەڵ ئیتاڵیا بکەم شکستان هێنا، ڕەنگە ئێستا پێشبینی هەواڵی کۆتایی ئەمە ببیستن، بەڵام لە ناواخنی ئەم خۆپەرستیە زەرەتان بیرتان چوو کە ڤایرەس دان بە سنوورە جوگرافیەکان نانێت و لە هەمووان دەدات، ئەگەر دوێنێ یارمەتی ئەمەتان بدایە لە هەوڵەکانمان بۆ کەنتڕۆڵی ئەو پەتایە لەجیاتی تێریك کردنمان ولەمە کردنمان، ڕەنگە خۆتان لە ئەمڕۆدا نەدیبوایە لە هەمان دۆخ کە بۆ لە دەست چوونی ئازیزانتان دەگرین!

خۆپەرستیتان گەیەوە بۆتان!

سوپاس

ماتریالیزمی مەسیایی ی ڤالتەر بەنیامین … کاوە جەلال

"ڕۆژی قیامەت بریتییە لەو ئامادەیە کە ئاوەی لە ئابووردوو داوەتەوە"

[بەخوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرەبکەن .....](#)

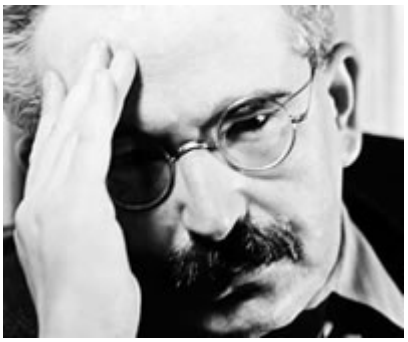

ئەزمون و تراژیدیا … عومەر محەمەد

عومەر محەمەد
٢٥ی ئازاری ٢٠٢٠ سلەمانی

دەیان کەرنا هەژارو دەوەمەند ناسەت، ئەگەرچی دەزانم گەیشتووتە مالی سەرک و وەزیرو پەرلەمانتارانیش، بەلام هەشتا بەوا بەوە ناکەم هەژارو دەوەمەند ناسەت، بە هیوام دەخەکە هەندە خراپ نەبەت وەک چاوەروان دەکەم، چونکە من بە ئەزمونی خەم لەناو تراژیدیادا بەدەرئەنجامکی ناخۆش گەیشتووم، بەتایبەتی کاتەک لەرکخراوکی بیانی کارم دەکرد، خەک موچەو نانی نەبوو ئەمە بەدەلار موچەمان وەردەگرت، ئەو دەرقیەی ئەستا لەپەرلەمانتاران و بەرپرسان دەیبینن، لە کارمەندە خۆشگوزەرانکانی رکخراوکانم دیووە، جا ئەگەر ئەمە لە (N.G.O)کان مانگانە ٢٠٠ دەلارکمان وەردەگرت وخەمان بە پاشا

دەزانی، ئەوانەی لەوسەروبەختەدا کارمەندی (UN) بوون لە سەروی ١٠٠٠ دۆلاریان وەردەگرت، ئەم نوخبەیە لەهەموو کەس زیاتر بەر مرۆڤی هەژارو شکستخواردوو ئاوارەی ناو سەربازگەو قوتابخانەکان دەکەوتن. ئەو رۆژانە هەژاری هەتا نزیک مەرگ کوشندە بوو، لەبەرانبەریشدا، دەرەقی و بەدکاری دەسەڵات و سەرمایەداران هەتا لوتکە گەیشتبوو. کەی دەسەی ئەنفالم بۆ فەرامۆشکراوی وبەبزنسکردن وبازرگانی پیوەکردنەوە دیوە، بازرگانەکانی ئەسک وکڵکڵەسەرم بۆ ئەتەمبیلی های مۆدێل و بۆ شیکی وبۆچاکەت وپانتۆڵ وبەرگی زەرگرانبەهاوە دیوە، لە ناو دەسەی ئەنفالدا خوێنساردی و بێباکی نزیکترین کەسی ئەنفالکراوانم دیوە، بەگشتی مرۆڤی بەهەست و بۆ وێژدان و بۆ درەفتارو بۆ مەراڵم زەردیوە، لەلایەک مرۆڤ هەبوون لە ناو کەمەگاکاندا هەروا کەمەک لەم لای مەرگەوە دەژیا، بەگشتی ژیانیان لەناو کەمەگا زەرملەکان هێندە سەخت وتوش بوو، جیاوازییان لەگەڵ نوگرەسەلمان تەنها ئاوهەوا بوو، دەنا هەمان ژینگەو تاسو حەمام بوو، تەنانەت لەناو خزم وعەشرەت و ماڵەکانیشدا حەجاجەک هەبوو. بەناز* لە تەپزاوا لە دایک ببوو، دوای ئەنفالکردنی باوکی مامەکانی ڕەک لە ژورەوە زیندانیان کردبوو، موچەکەی باوکیشیان دەخوارد، ئەگەر لە تەپزاوا لە باوەشی دایکیدا بوو، لەکەمەگەی زەرملەکەدا بینینی دایکیشیان لە زەوت کردبوو. عەدالەت تاقە دەربازبووی خەزانەکی ٥ کەسیە هەر بەمەینەتی بەجەماوە ئەو حەجاجی عەروبەی نەدیوە بەڕەم دەیان شەق وقامچی حەجاجەکانی کوردی بەرکەوتووە، حەجاجەکان عەرەب نەبوون، کوردبوون، ئامەزای بوون موچەکەشیان دەخواردو تەشیان هەدەدا. خاتوون تاقانە دەربازبووی مانگی باوکەتی هەرئەوەندەی گوتیان موچەی ئەنفالکراوان دەت مامی لەنفوس ئەویشی مراندبوو، لەبەرئەوەی موچەکەی هەڵلوشت !
ئەم مرۆڤە شکستخواردوانە پەویستیان بەهەستانەوە و شکە بوو، کەچی ڕاگەیاندنەکان وا وەنایان دەکردن، کە داوای موچەوئیمتیاز دەکەن ! بەڵام نەک ئەوان داوای شکەو دادپەروەرییەکان دەکرد داوای هەناسەیەکیان دەکرد بەیان بگەرێتەوە ئاخر خەڵ هەموو جارێک هەناسەهەوایەکی پاک نیە، هەندەک جار قسەیەکی خۆش، سڵاوەکە، لەوی دەکەومێنت و ڕەشنبیریی وبەجیهانی کردنی دەسکەو بەجیهان ناساندنەوە گوێم لە فشوفیشاڵ وفێتەفێتی جیاوازبووە، لەزار کەوکەمالیش بەشداربووم، بەڵام نیازو ئامانج لەدواییدا دەردەکەوت (سەفەر، پارە، پاداشت) و هەندەک جاریش دادبەزی بۆ خواردنەوەی تەنها بیبسییەک بەبەلاش، بۆفەی ناوهەتیلەکان و خوون وخەیاڵی بۆفە خەرەکان و ژیانی قوربانییەکان لەناو کەمەگەی زەرملەی شەرش و صمودو پیرەمەگرون و بەحرکە زەر زەر لەک دورو جیاوازبوون.

کاتێک دەستم دایە تەمارکردنی چیرۆکەکانی ئەنفال، هێندە خۆشحاڵ بووم، وامدەزانی نەک هەردەستم دەگرن بەکو رەنگە نەپەرژمە سەر دەستان و دەدانەوەی ئەوانەی دەن هاوکاریم دەکەن، بەڕواتان بێت هەر چالاکوانەکان خۆریک بوو سەرم بەفەتارە بدەن، ئەوەی بڕاستی و بەدەبەختانگەوە هات کەسە زۆر سادەو ساکارەکانی ناوکۆمەڵگا بوون نەک دەزگا ڕۆشنبیری وحکومیەکان وەکخراوەکانی تایبەت بەئەنفال ! سەدام وبەعس ڕوخان و ئێم بەباکی وخۆدزینەوەیە هەر بەردەوام بوو، ئەوە ٣٣ ساڵە تێپەڕی و ئەوەش وەک من شاهیدی دڕوستکردنی سەدان مزگەوتن لەلایەن حزبە ئیسلامیەکانەوە، شاهیدی دەیان کافە و مۆڵ و مۆلەوانگەو باخو ڤێلای گرانبەهان لەلایەن دەوڵەمەندانی نیشتمان پەروەرەوە، بەناو کوا سەنتەرێک بۆ دەکۆمەنت و توژینەوە ؟ کاتێک قسە دەهاتە سەر ئەنفال وهەڵەبجە هەموویان دەمووڕبوون بەلام کوا خەرمانی چیرۆکە تەمارکراوەکان ؟ دەیان ڕەکخراو بۆ ئەو پرسە دروستکران کوان لە کوێن و چییان کرد ؟ هەموویان گوتویانە گۆڤارەکەتان گرنگە، کارەکی باشە و گۆڤاری ئەنفالستان مژووی ئەنفال دەنوسەتەوە، بەناو بەڵایانەوە ئاسایی ئێم گۆڤارە بووستە و چاپ نەکرێت ! حکومەت هاوکاری چەندین کەسی ناچالاکی کردووە بەناوی ئەنفالەوە ئەفیس دانێت، بەپارەو پولی حزب و حکومەت گەشت بکات، کتێبی خراپ چاپ بکات، ئەمە بۆچی ؟ خراپترین کتێب دەربارەی ئەنفال وهەڵەبجە چاپکراون و سەدان کەس دەیەن دەستتخۆش بێت کەس نییە بڵێت ئەو کارە خراپەت بۆکرد ؟!
هەتا ئێستا خاوەنی دوو فیلمی زۆرباش نین چیرۆکی ئەنفال وهەڵەبجە بگەیێتەوە، بەناو ئامادەبوون هونەرمەندی بیانی، سەماکاری بۆ ئەزمون، لەتی و سەزانی و دەڵاڵی هەموو شتێک بانگ بکەن بۆکوردستان و بەبەستە دەلاری لە گیرفان بنێن، لەکاتێکدا دایکان وباوکانی ئەنفالکراو پێویستیان بە سەلامێک بوو، بۆپرسانی وەڵات ! دەست ودیاری بۆهاداریان بە خوشکی گەلفرەندێکی بریمەر دەنارد ئەگەر باوەرناکەن (بڕۆن یادەوەریی "ویداد فرانسیس" دیاری پێبەخشراو بخوێننەوە!) .
بەهەرحاڵ، ئەمم تەنها وەک پێشبینی کارەسات نوسی، بەهیوام ڤایرەسی کرونا هەتا ئەربە و بەبەتەوە وکارەسات ڕوندات، چونکە ئەگەر رویدا لەناوئەم دەقیەدا مرۆڤایەتی دوابزمارلە تابوتی خۆی دەدات، بە هیوام دوای کرونا مرۆڤایەتی وەک ئێستا بەباک وخەمسارد نەمێنەتەوە، خەڵکی هەزار بەتەنگ خۆیانەوە بێن وخۆیان نەدەنە دەست دوعاوپاڕانەوەیاخود وەهمی چاوڕوانی لە خەروسەدەقەی دەوڵەمەندان و بەرپرسان. بەڵکو هەزارانیش بەخۆیاندا بچنەوەو ژیانی خۆیان لەسەر بەرژەوەندی گشتی ڕێکبخەنەوەو دەخێکە بەبارێکدا وەرچەرخێنن

تیایدا مرۆڤ بەشکەوە بژی و مردووەکانیان بەحورمەتەوە ئەسپاردەی خاک بکەن.

*- هەموو ناوی بەنازو خاتون و عەدالەت خوازراون، بەڵام چیرۆکەکانیان راستین .

ژیان لە سەردەمی کۆرۆنادا گیان بەدوای دیوە ئیستاتیکییەکەی ژیاندا …

نووسینی: ستیڤان شەمزینی

من لەرە باس لە پێکهاتەی جینەتیکی ڤایرەسی کۆرۆنا و ڕەوشەنگانی خۆپارێزیی ناکەم، ئەمە کاری پزیشکەکان و دامودەزگا پەیوەندیدارەکانە. دەمەوێت لێرەدا سەرنجی خوێنەر بۆ خودی ژیان و بوون رابکێشم، لە ژیانی ئەمە لە ڕووی تەندروستییەوە هیچ گرەنتییەکی نییە، ئەمەش مانای ئەوە نییە لە پرسەی ژیانکردن بەردەوام نەبین، هەموو بە تازەباریی و پڕمووردانە چاوەڕێی هاتنی ئەو ڤایرەسە بکەین، دەشێ ئەمە لە ماڵەکانی خەمانەوە بە دوای دیوی ئیستاتیکیی ژیاندا بگەڕێین، هونەری ژیانکردن ئەوەیە لە دەخی کۆرانتینەدا ڕووبەڕووکی تر بۆ بەردەوامیدان بە بوون و ممارسەی ژیان بدزینەوە. ترس لە مردن، یارمەتی ژیان نادات، بەڵکو ڕێگەی مەرگ نزیکتر دەکاتەوە، هەرچەندە ترس غەریزەیەکی ئینسانییە، بگرە پێویستیشە، بەڵام ناشێ ترس هەموو شتێکمان لێ بیر ببات‌ەوە، ناکرێت بە ڕەنگی پێیەوە چاوەڕێی چارەنووسی خەمان بکەین. دەبێت گەمە بکەین و بەردەوام بین لەسەر ژیان، ئەمە کارە ڕاستەقینەکەیە دژی مەرگ، ئاخر هەرچەند مردن ئازاربەخش بێت، لەبەرئەوە نییە شتێک لە بارەی ئەو عەدمییەتەوە دەزانین، نا، لەبەرئەوەیە مرۆڤ لەوە حاڵی بووە لە مەرگدا ئەوەی لە دەستی دەچێت ژیانە. یان ئەو سەرمایە ڕەمزیی و ماددییانەیە لە تەمەنی خەیدا بەدەستی هێناون لە دەست دەدات.
مەرج نییە هەموو دەمێک دیوە ئیستاتیکییەکەی ژیان بریتی بێت لە

خاوەندارێتیکردن لە شتی گەورە و هاتنەدی ئاواتە مرۆڤی ئەمە رانەهاتووە لە بچووکترین روودانەدا زەرتترین چڕ وەربگرێت. وەک دووترێت گەشتی مرۆڤ سەفەری بەردەوامە بەدوای ژیاندا تاکوو بەکی زەر لە شادومانی چنگیر بکات، "شادومانی رۆژیە و ناکرێت تەنیا رووخسارێکی هەبێت". زەرجار بیر لەوە دەکەمەوە مەرج نیە بە ئاوەی بەختەوەر بین دەبێت شتی زەر گەورە و گرانبەهامان هەبێت!، جاری وایە بەختەوەریی ئەمە پابەندی شتی زەر بچووک. ئەمە چیرۆکی "ئەسکار وایلد"ی بیر خستمەوە کە بیست و دوو ساڵ زیاترە خوێندومەتەوە. کارەکتەری سەرەکی چیرۆکەکە خوێندکارێکە و لە یەکەک لە دەرسکانی سەرەتاوە وا دەپەیقێت "ئاخ بەختەوەریی چەند بەندە بە شتی زەر بچووکەوە". ئەو کارەکتەرەکە چی بەرهەمی فەلسەفی و زانستیی هەیە هەمووپانی خوێندەتەوە، بەڵام چون لە باخەکیدا گوڵەکی سووری نیە تاکو مەرجی سەماکردنی لەگڵ نازدارە پە بەدیبهێنێت، هەست بە خاپووربوونی رەحیی دەکات. زەرەکمان لە هەمان دەخداین. رەنگە من زەر شتی گەورەم لە ژیاندا هەبێت یان هەبووبێت، بەڵام بەختەوەرییم لە شتەکی زەر وردیلەدایە، لەوانیە لەوەدا بێت زمانی گەی بکردبا و چاوم ببڕیبا ناو چاوانی یار و پەی بەم خەشم دەوەی. هیچ کات نەمتوانیوە بە چاوداخستن ئەم وشەیە بڵێم. ئەم شتە بچووک دێتە بەرچاو، بەڵام لای من گەورەترین دەڵاوکێیە.

ئەو راستیەکی حاشاهەڵنەگرە مرۆڤ سروشتکردانە سترەس، هەڵبەتە مەبەستم سترەسە بچووکەکانی ناو ژیان نیە، بەڵکو مرۆڤ بەشەویەکی وجوودیانە سترەسە، بەو پەیەی بوونی مرۆڤ بوونێکە بە مردن، ئەوەش سترەسە دەکاتە پرسەیەکی ناچاریی، ئەمە روانینی قووڵی فەیلەسووفێکی وەک هایدگەرە لەبارەی بوونەوە، ئەو پەیوایە لە بری نائومێدبوون، پەویستە ژیان بە جیددی وەربگرین!. کەی ئەم تەوانینەی لە کتێبە بەناوبانگەکیدا "بوون و کات Sein und Zeit" و کتێبەکانی تریدا چەکردەتەوە و پەداگریی لەوە دەکات رارایی مرۆڤ کۆتایی نایەت چون دەرکی ئەو دەکات ئەو هاتنە بوون و بەرەو مردن رێکەوتووە، لە تێگەیشتن لە هایدگەر و کتێبی "بوون و کات" کارێکی ئاسان نیە، تەنانەت کوڵەکەیشی تاکوو مرد لە کتێبە دەگمەنەکەی باوکی تێنەگەیشت، بەڵام ئەوەی من تێگەیشتووم هایدگەر هیچ رێگەیەکی تر لە بەردەم مرۆڤدا ناهێڵێتەوە و مەحکومی دەکاتەوە بە ژیان.. ژیانیش هەروەک لەلای فەیلەسووفی دەرینی گریک "ئەبیکەر" بەرتیە لە زنجیرەیەک چڕوپڕگرتنی بەردەوام و چەکردنەوەی هەبوونمان لە پەناوی گەیشتن بە زەرترین ئەندازەی لەزەت.

نکۆی ناکرێت چڕ لە دیتنی کوردییدا، کورت دەکرێتەوە بە سەکس، لە کاتێکدا سەکس تەنیا رووەکی چڕە، هەرچەند من وەک "ئیڤا ئایزمان"

ناڵم "شتێکی داڕیزیو و گۆنیو لە سەکسکردندا هەیە" بەڵام ناتوانم خۆم لەو گۆشەنیگایەی "سلاڤی ژیژێک" ببووڕم، کاتێک دەڵێت "سەکسوالێتی مرۆیی لە خودی خۆیدا لادەرانەیە، ئاوەڵناوێکە بەردەوام هەڵگەڕانەوە سادەمازۆخیزمکاندا". ژیژێک لە قسەکردن بەردەوام دەبێت تا ئەو شوێنەی دەڵێ "من گشت و جێستەی هاوبەشکەم وەک پاشتێک بۆ رایکردن و بەدیهێنانی فەنتازییەکانم بەرکارد هێنم". ئەمە دەمانباتە بەردەم ئەو پرسیارە ئاڕاستەی ئایا سەکس پرسیارێکە لە چوارچێوەی فەنتازیای پشوختەدا؟ ئایا هاوبەشیکردنی سەکسیی تەنیا بۆ رایکردنی ئەو فانتازیایە؟. هەرچۆنێک بێت، سەکس دیوێکی شادییهێنی چژێ، ئەگەرچی ژیان شتێکی جیددیترە لە سەکس، چژێکانیش بەربڵاوترن لە سەکس، بەڵام خوونی هەموو مرۆڤێکی سەرکوتکراو لە رووی سەکسییەوە دەچێتەوە سەر سەکس.

دەرکی ئەوەش دەکەم دنیا تەواو تاریک داهاتووە، ئەو دەخەش تەنە بەهەی کەرناوە نەخوەقاوە، دەشە مرۆڤ لە کاتێکی نزیکدا زاڵ بێت بەسەر ئەو ڤایرۆسەدا و سەرئەنجام گرووکە ببەتەوە، بەڵام نائومێدییەکانی تری نەو ژیان، بەرهەمی سیستمێکی ئابووری و سیاسیین سایەی کردووە بەسەر جیهاندا. کاپیتالیزم ئەو ڤایرۆسە دیارییە تەنانەت وەک هیپنۆسی خواوەندی خوون لە ئەفسانەی گریکییدا کە کچی دایکە شەو و باوکە تاریکییە دەستی گرتووە بەسەر روئیاکانیشماندا، بەم هەکارە هەنووکە شانەی دنیا بەو دەخە نیهێلستییەدا تێدەپەڕێت لە فیلمی "جۆکەر"دا تەوزیف کراوە. مرۆڤ چیتر ناتوانێت خاوەنی هیچ خێی بێت بە خودی تراژیدیاکانیشەوە، ناچار بووە ژیانی خێی وەک کۆمیدیایەکی خوون سارد ڕەک بخات، مەحکومە بووە بەوەی کاردانەوەی کۆرانەی هەبێت و بڕچەکرداری بیر لێنەکراوە و خۆفەتبارانە بنووێنێت. شانەی ژیان لە سایەی سەرمایەداریی و نەبوونی هەزەکی کۆمەڵایەتی لەبەرانبەریدا، لەو شێتخانەیە دەچێت ئارسەر "جۆکەر" سەمای تێدا دەکات. لەم نەوەندەدا سەمپتۆمی ئێدەبی و هونەریی وێنەدانەوەی ئەم دەخە ناهەموارەن کە ژیانیان کردۆتە جۆرێکی نوێی کابووس. تەنانەت زۆرێک لەو ئومێدانەی مرۆڤ خێی پێ دەبەستێتەوە، خەنجەرن لە ڕاحیدا، سمارتەی دەکەن، تەنانەت هەر هەنگاوێکی بچووک لە راستای دژایەتی سیستمی زاڵ، مشارێکی ئابووری لەبەردەمیدا قووت دەکرێتەوە. لەگەڵ ئەمەشدا دەبێت بەردەوام بین لەسەر ژیان، دەبێت هەریەکەمان لە ماڵەکەی خۆیەوە، ڕەنگی ژیان بکاتەوە، ئەم کۆرانتینەکردنە دژەفتەکە بە ڕامان و بیرکردنەوە. بە بەهەزبوونی مرۆڤ، بە بینینی جواناسانەی ژیان.

ئەوەی لەم دەمەدا بیرم بکەوێ، چیرۆکێکی ئەمانیە بە ناوی "ماراسانی بۆقەکان". چیرۆکەکە بەسەرهاتی چەند بۆقێک دەگێڕێتەوە ماراسان دەکەن لە گۆڕەپانێکدا لە پێش چاوی هەزاران ئامادەبوو. ڕەگەکەیان زۆر دوور و درێژ، هەموو بۆقەکان بە گوێتینەوە دەنە مەیدان، بەڵام لە ژێر کاریگەریی قسەی هاندەران یەک یەک سارد دەبنەوە و دەست لە ماراسانەکەیان هەڵدەگرن، بەو پێیەی دەکەونە بن هەراوزەنای تەماشاچییان کە هاوار دەکەن زۆر زەحمەتە ئەو ڕەگا تولانییە بە بۆقێک ببڕدرێت، بەڵام یەک تاکە بۆق بەهیچ شێوەیەک ناکەوێتە ژێر رکێفی ئەو هاتوهاوارەوە! بەیە دەگاتە کەتا خاڵی گەمەکە و سەرکەوتن بەدەستدەهێنێت، هەموو سەریان لێوە دەسوەمێت چۆن تەنیا ئەو بۆقە لەبەردەم ئەو هەموو هاتوهاوارەدا خۆی گرت و نەووخا!؟ کاتێک دەیانوەت نهێنیی ئەمەی لە بپرسن، بەیان دەردەکەوێت بۆقە سەرکەوتووەکە نابیست "کڕ" بووە و بەهیچ کلەجۆک گوێی لە قسەی هاندەران نەبووە. ئەوەی لەم داستانەوە فێری دەبین سووربوونە لەسەر ئامانجەکانمان، گەورەترین ئامانجیش خودی ژیانە. وەک ئەوەی تازە لە کەما بەدەربووبمەوە، شتەکانم دەنەوە یاد. هەربۆیە لەم دەمەدا شانۆگەریی "ئەحەی کەنو"م بیر کەوتەوە.
ئەحەی کەنو ئەو کارەکتەرە ریالییە ئایدیالییە بوو، من لە ڕێی شانۆگەرییەکی تەلەفزیۆنییەوە پێی ئاشنا بووم. هونەرمەندی کەچکردوو "عوسمان چەوار" ئەو شانۆگەرییە چەند پەردەییەی بە تیڤی ئامادە کردبوو، نازانم چ ساڵێک بوو بە دەقیقی، بەڵام من لە ناوەڕاستی نەوەدەکانی سەدەی پێشوودا لەسەر شاشەی تیڤی گەلی کوردستان بینیووم. لەم شانۆگەرییەدا ئەحەی کەنو کەسایەتییەکی نیمچە زەربایی هەیە، کوردێکی پاکژدە و دەسزە و پێوەندییەکی بەتینی بە ئایدینتێتی خۆیەوە هەیە، لە کەسایەتییەکی ترسنۆک، بەڵام خۆنە هەرە گەورەکەی ئەوە بووە وەک شەهیدێک و خەبەختکردوویەکی نیشتمانی ناوی بچێتە دیرکەوە، کەچی ئەم خۆنە لەناو ترس و بیمی ئەو لە مەرگ بوو بە هەم، بەڵام چەوار خۆنەکەی بە تەواو دەکات و لە ڕێی شانۆگەرییەکەوە بەو ئازەووە مەزنی دەگەیەنێت، بەوەی لە کەتاییە تراژیدییەکەیدا پەتی سەدارە دەکاتە گەردنی. ئەمەش یەکەمین جار بوو هونەرمەندێکی دەرهێنەری کورد سەرنجم بە لای ئەوە پەلکێش بکات کارەکتەرێک بگەیەنێتە خۆنەکەی و لە دنیای مەجاز و سیمبولیکدا وەک شەهیدێک ناوی تەمار بکات.

ئەستاکە وەناکە بە تەواویی هەگبەوتەوە و کەمەگە پە بووە لەو جەلادە ڕەشبەریانەی بە پەچەوانەی چەوارەوە ئاوێنەی ئازەووکانی تاک و گشت دەشکێنن. خۆنە ئاڵەکانمان تەژی دەکەن لە دەو و درنج،

سەری خەیاڵەکانمان بە پووچییەکانی خەیان دەپڕێنن. من وەک مرۆڤێک چەندان خەونم هەبوو، ناچاربووم هەمان ئەو کارەی چەوار بە ئەحەی کەنوی کردبوو بە خەمی ئەنجام بدەم، کەچی دەستێکی ڕەشنبیری زار قڕباغ کە مەشکیان لە ناو دەمیاندایە، دەنە نەو خەونکانمەو و نەعرەتی نەفرەتیان ڕژە ڕێیەک بە دەکات و بەدەنگەکی نازولا دەقیژێنن درە دەکەیت. یان چەند پیاوەکی گرگنی ماسکدار تیغ لە لەشی ناسکی خەونکانم دەکەن و سەمای عاشقانەم بە وازیکردن بە کلکی شەیتان دەبینن، ئەمەش دەکەنە کەرەستەیەکی ژەهراویی و وەک هاوازێکی ئەهریمەن بەو گوڕ و گوزارەم دەناسێنن من تامەزرۆییم هەیە بە بەنکردنیان. کارەساتە گەورەکەی ئەمە ئەوە نییە تەکنەلۆژیا سەرقاڵی داهێنانی ریکەردەرێکە بە تەماركردنی ئەو خەونانەی دەیبینین، بەڵکو چیرۆکە تاڵەکە ئەوەیە ژمارەیەک قوتابخانەی کلاسیکی سەرقاڵی ئەو خەونانەشن بەخەمانەوە دەیانبینین، یان بەو دنیایەوە دەیبینین بەشوەیەکی مەجازیی تێیدا هەناسە دەدەین. بەچی باسی ئەمەت کرد؟ دەمەوێت بڵێم، ناکرێت زوانای نائومێدیی وەسمان بکات، نابێت بەو دەستە چەپەڵانەی دەنە خەونکانمەوە ئیدی توانای خەونبینین لە دەستبدەین، ناشێ تەسلیمی ئەو ڕەشبینییە پووچە ببینن ژیان وەک تاڵاو نیشان دەدات. ئەرکی ئەمە داهێنانی خەونی نوێیە بە ژیانێکی جوانتر.

هەنووکە دەستم لەژەر چەناگەم داناوە، بیر لە داهێنانی چەژی نوێتر دەکەمەوە لەم زیندانەی ناو کارانتینەیە. پەموایە خەشبەختی خورافەیەکی دەرینە، بەڵام لەم کپییەدا خەیاڵ بەوەو دەکەم، چەن دەکرێت ژیان زەنگین و جوانتر بکەین، ئەمە لەخودی ژیان خەیدا نییە، ئەمە ئەرکی خەمانە بیئافرەنین، من باسی سەسیالیزم ناکەم وەک سیستمێکی جیهانی، بەڵکو باسی ئەرکێکی تاکەکەسی دەکەم، هیچ نەبێت بیر لە هەندە لە ئەندەشەکانمان بکەینەوە چەن و بە چ میکانیزمێک لە بەندیخانەی مەشک ئازادیان بکەین و بەنە سەر ئەرزی واقیع. هەر لەم چرکەساتەدا هەناسەیەکی دەستکرد هەدەمژم و بەدەم ئازاری لەشمەوە، زەردەخەنەیەک دێتە سەر لێوم! چونکە ئەو شیعرەی پێش دەساتم بەاونکردەوە کە بەم شەوەیە دەستی پێدەکرد:

بە لای کەلاوەی ژیاندا تێپەڕیم
بەنی نائومێدیی کاسی کردم
لە ناکاو کەوتمە زەرابی مەرگەوە

ئەگەر ئەمەکە ئەو شیعرە بنووسمەوە، پەی دەکەم لە هاندان بە بەردەواميدان بە ژیان. تەنیا ئەو دەڵێ وەک خەی دەهەمەوە مردنم بە زەراب وەسف کردووە.

25-3-2020
نەخشانەی گلیاد

بە جیهانبوونی دونیا … کەنار فاخر

بەقسەم مەینە،
دەترسم لە زمان بوونەوەم تف لە خەت بکەیت.
ئەوانەی لەم دەردا وازم لەدەنن، لەگەم نەژیاون
تا ئافەکەرەکی کەتواری ژەر پەستی شیعرم بن.
بەقسەم بکە،
بەدەنگیم دەهە و زوەنایەکی تەقیوە،
کە سەری خەمتان بە بادەدەم لە چاکەی خەم نییە…
گەم گەمەی کەترەکانی دەستم
هەنگاوەکانم بەرەو تیرەژی پەەکی کەنە شار دەبا.
تا چاو بە بکا
ورد و درشتی ئەرە پەن لە حیکایەت و
شەوان منداەەکان خەون بە دار لاستیکەکەوە دەبینن و
ژنان لە ەەژە زەرابیەکانیان قەسن.
گەرچی بە گوند بوونی جیهان وەک ەووبارەک لە پەشم دەەوا،
ئەمما نیشتیمان وەک لاسکە گەنمەکی ژەنگاوی پەە لە بەهودەیی.
لە سەردەمی بە جیهانبوونی دونیادا،
وەکو کرم
لە سەر لقی دار بەەوویەکدا هەتاو پشتی ئازارەکانمان ماچ دەکا و
ئەهریمەن ئاسا لە تەنیشت ژیانەوە سەرەقوتە لەگەە تابلە
ەەنگینەکانی سروشت دەکەین و
وەتەنە دەگیر و شیرینەکەی "فایەق بەکەس" ئاوەژوو دەکەینەوە بە گوناهـ.
لە توەیی ەەشەبای ئەوارەدا،
شکەفەی پەیمانەکی ئەبەدی لەدایک بوو.
درەخت سوەند بەسەری دواهەمین گەەای وەریوی دەخوا،
مەلیش بەسەری ئاسمان سوەند دەخوا و

ئاگر بە سەری ئاوەئاو بە سەری باران و
بارانیش بە خودا و
خوداش بەهەموویان.
هەشتا پەم لە وەردی پەلکە گیای منالیم،
پەم لە ژانە شیرینەکانی دوا ژوان و
لە جادانی دەستگرتن بە تەنیایی.
پەم لە گیرفانە خاپیەکانی ساتەکی چاوچنۆک و
خەدزینەوە لە ئاستیە تەقنەرەکان.
پەم لە مانگی لەت لەت بوو.
لە شقارتەی داگیرساو.
پەم لە ژووری سارد و سەی نیشتیمان.
پەم لە گریان و زەرخەنە،
لە ئاگردانی ئەواران و
لە خوانەکی ەووتی هەژاران.
پەم لە شەقامی باڵا بەرزی مەدەرن و
پەم لە بەرزە پردی ئەمەکداری نەوان جەللاد و فریشتە.
پەم لە ئەوەلە خاپی لە ناو و دەنگ و ەەنگی خەم.
من دەمگووت: شەقامەک هەزاران ەەبواری لەو سەر تا ئەو سەری عەدەم
بەیەک ناساند،
کەچی بە هەزاران ەەبواری دەست و پە سپی
فەقیانەی کراسی دوو شەقامیان بەیەکەوە بە گرە نەدرا.
تە دەتگووت: بیرتە ئەو چەلەکانەی بەیانیان خوناوی فرمێسکەکانی
شەویان لە خە هەەدەسوی، ئەستاکە بوون بە چیرەکە قەشمەیەکانی
قەلەباچکەکانی بەر دەرگا.
من دەمگووت:جاران یەک ئاغا و هەزار خزمەتچی،
ئەستا هەزارویەک ئاغا.
تەش گووتت:جاران یەک نیگا ئاماژەی دونیایەک خەشەویستی بوو،
ئەستا دونیایەک خەشەویستی بە نیگایەک دەسەتەوە.
هەر وایە ئەزیزم،
لە ئاگردا خەەمەش نەمری بە دەستدەنە،
لە مرەشدا بەری دەست.
ژیان چەشنی جگەرەیەک دەمانپەچتەوە،
ئازار داماندەگیرسەنە و
کات دەمانکەشە،
تەمەنیش لە ئاونی مەرگدا سەرمان پاندەکاتەوە.
"بەهانە" ئەمەکدارترین پیاوی تەنگانەی هەموو خراپیەکان و
لەهەمانکاتیشدا بەدەسەاترینیان بوو،

ئەو کاتەی درەکان بەناوی ئەوەو دەکران چەند بە زمان بوو!
ڕەنگە، زەوی لە خەتی خەی سەری گەڕێ،
مرۆ لە هاواوی ئەو گەردیلانەی ڕوحی هەنجن هەنجن دەکەن،
بڕوام...
هەشتا هیوایەک هەیە بە ژیان.

کەنار فاخر

پێش ئەوەی هەرچییەك بین، دەبێت کورد بین ... د. زاهیر سوران

نابێت هەیبەتی پێشمەرگە بشکێنین!

سەرەتا کە منداڵێك لە دایك دەبێت، فڕی زمانی دایکی دەبێت واتە دایك، یەکەم مامۆستای مرۆڤە. پاشتر فڕی وشەو قسەکردن دەبێت و ئەوجا هێدی هێدی فام دەکاتەوەو چاکەو خراپە لە یەکدی جودا دەکاتەوە. کورد هەمیشە ژێردەستە بووەو هەرگیز ئازاد نەبووە بەئێستایشەوە لەبەرئەوەی خەمان حەزمان لێی بووە زمانی دایکمان پشتگوێ بخەین، هەستمان بە نزمی و سووکی (لەچاو نەتەوەکانی تردا) کردووە، پەمان عەیب بووە، نەمان ویستووە بایەخی پێ بدەین. ڕاستە هەندێك (بە ژمارەی دەست دەژمێردرێن) نەگبەت کە شەوی شەویان نەبووەو هەموو ژیانی خۆیان تەرخان کردووەو خەریکی زمان و ئەدەبیی کوردیی بوون و تەمەنی خۆیان لەپێناویدا کردۆتە قوربانی بۆ ئەوەی ئەدەب و زمانی کوردیی بە زیندوویی بمێنێتەوە. بەڵام بەداخەوە کورد بە هەڵە لە ئایین تێگەیشتووە.

لای کورد ئایین بۆتە هەموو شتێك وەک: دایك، باوك، زمان، منداڵ، ویژدان و تەنانەت نیشتیمانیش. بەداخەوە لەڕەشدا زەربەمان بە هەڵە لێی تێگەیشتوون (ناحاڵی)، هەر کەس بە بۆچوونی خۆی و تێگەیشتنی لە زمانی ئارەبی دژی کورد بە کاری دەهێنێت کە زمانی زگماکی کەسمان نییە و نەبووە و لێکی دەداتەوە. ئارەبی زمانێکی دەوڵەمەندی ئاڵوگۆزی نەتەوەیەکی بێگانەیە و بە شەددە و فەتحەیەك مانای وشەکان دەگۆڕدرێن و لێکدانەوەی جودای بۆ دەکرێت، ئەوەش گوناهێکی دییە کە

کورد دەی کات لەبەرئەوەی زۆربەی ئارەب خۆیان ناتوانن لێکدانەوە بۆ زمانەکەی خۆیان بکەن جا وای لە ئێمەی کورد.

با زۆر نەچینە ناو بابەتەکەوە ئێستا کاتی ئەوەیە یارمەتی هەژاران بدەین نابێت بۆ خۆدەرخستن بێت نابێتیش دەستی راست بە دەستی چەپ بزانێت، دڵی یەکدی هابگرن، دەست مەنێن بە رووی نەدارانەوە (ئێژان رۆژی لە دوایە) مەهێنین خراپەکار هەبێت لە نێوماندا، بە کوردیی و بە کورتی خودا لە هەموو ئایینە ئاسمانییەکاندا فەرموویەتی چاکە بکە وخراپە مەکە.

لە بەرواری ٣١ / ١ / ٢٠٢٠ وە بە نووسین و بەدەم هاوار دەکەم، خۆتان لەم ڤایرۆسە نوێیە بپارێزن! لە یەکدی نزیك مەبنەوە، ئێمە کوردین فرە جایاوازین لە کێمەگاکان و نەتەوەکانی دی و ترایبەتمەندی خۆمانمان هەیە لەوانەیە مەدڵی خۆپاراستنی ئەوان بۆ ئێمەو ئێرە لەبار نەبێت بەڵام دەتوانین سوود لە بۆچوونەکانی دی وەر گرین، باشترە دەستی خۆتان ماچ بکەن لە منەتی بێگانە، بەڵام بەداخەوە ئاش لە خەیاڵێك ئاشەوانیش لە خەیاڵێك. نزیکەی٣ هەفتە زیاترە هووی دەمم لەو حکومەتە دەڵێم:- ئێمە لەشەری کات داین، کات لە بەرژەوەندی ئێمەدا نییە! هاوکات داوام (چەندین تەکلیف و واسیتە) لە حکومەت کرد ٢ هەفتە هاتووچۆ (هەموو جۆرەیەك) قەدەخە بکات، ئەوانیش بە کەمالی ئیسراحەت وەك پیشەیی هەمیشەییان بۆیارەکانیان دەرکرد . گەر لەسەرەتادا شڕشگێرانەو خێرا گورج و جڵانە (سەوری و فەوری) بۆیاریان بدایە زۆر زۆر باشتر بوو، لە ١-١٥ ئازاردا باشتر کۆنترۆل دەکرا، ئیمڕۆ زیانە ئابووری و دەروونی و تەندروستییەکان فرە کەمتر دەبوون، نەدەگەیشتینە قۆناخی فۆبیای چەمچەماڵ، دەربەندیخان و سەربین… زانیاری دژبەیەك و هەڵەی راگەیاندنەکان وایان لە خەلك کرد چاوەڕێی (چاوەڕوانی نەخشییەکی بدەرمانە) چارەسەرو کۆتان و نەخشخانە بکات، ئەوە جگە لە بازرگانانی جەنگی کۆرۆنا، بەداخەوە بە هۆی هەڵەی ڕاگەیاندنی فەیسبووك و خەمان و ئیداریی دەستەڵاتەوە گەیشتینە ئەم ڕەژە!

ئەو ڕەژەی هەمووان لەسەرئەعساب دەژین (مشکمان ماندووە)، گشتمان لە خشەویستەکانمان دوورین یان دابڕاوین، کەم کەس هەیە تروسکێك رووناکی تێدا مابێت، هەمووان دەستیان بەرزکردۆتەوە بۆ ئاسمان و دەپاڕێنەوە ودەڵێن : خوایە پێزەتیف نەبێت واتە تووشی ڤایرۆسەکە نەبوو بێت، گەر هەبووش با کەم بێت چونکە بەرگەی لەمە زیاترو خراپتر ناگرین.

بەڕۆژان، قایرەسی کۆرۆنا هەموومانی جەنجاڵ کردووەو ترسی بڵاوبوونەوەی نەخۆشییەکە خەریکە تەنگمان پێ هەڵدەچنێت بەڵام دەبێت هەموومان هەموو سیناریۆ خراپەکانمان لەبەرچاودا بێت. هەرچەندە درەنگ وەختانێك بێ کۆنترۆڵکردنی ڕێنمایییە تەندروستییەکانی قەدەخەکردنی هاتووچۆ بەشێك لە شەرەفی بەرپرسیاریەتییەکە درا بە پۆلیسی هاتووچۆ، بەڵام پێویستە بە ژمارەیەکی کەم بێت وەك هەمایەك (جۆرە ترسانێك) لەبەرئەوەی کە نابێت ئەوەندە ئاسایش، پۆلیسی هاتووچۆ، کارمەندی قائیمولمەقام... تاد بخرێنە سەر شەقامەکان (هەیبەتیان مەشکێنن) وا مەکەن ئەوان قەرەباڵغی دروست بکەن . ئەو برایانەی سەر شەقامەکان وەك ئەوانەی نێو نەخۆشخانەکان پێویستیان بە کەلوپەلی خۆپاراستن و چەتریش (سەیوان) هەیە چونکە نابێت چەکەکانیان تەڕ ببێت ونابێت ئەوەندەش لە ئۆتۆمبیل و سەرنشینەکانی نزیك ببنەوە بەرکەوتن لە گەڵ ئۆتۆمبیل و سەرنشینەکانی ناویدا ڕووبدات (ئەوە کارێکی مەترسیدارە).

ئەوەی شایانی باسە نابێت حکومەت پێشمەرگەو ئاسایش بە ناهەق بکات بە قوربانی کەمەڵك تێنەگەیشتوو لە حکومەتیش و لە میللەتیش. دەبێت پێشمەرگە لە چەند خاڵکدا دابنرێن وەك چاودێر بێ کاتی نەخوازراو (هیوادارین پێویست نەبێت) نەك بێ کۆنترۆڵکردن بەتایبەتی کە ئەم چەند ڕۆژە کێش وهەوا نالەبارو بەرەو ناخێشی دەچێت.

لە کۆتاییدا دەبێت دەزگاکانی خۆرخوازی بە هانای کەمدەرمەتەکانەوە بچن (قەباڵخی دروست نەکەن) ڕاگەیاندنەکان وشەو زمانی پاراوی کوردیی ئاسایی بەکاربهێنن لە ئاخاوتن و نووسیندا، بێ ئەوەی وەرەی دانیشتووان بەرزبکەنەوە (لەوە زیاتر میللەت تووڕە مەکەن) و زانستیانە و کوردانە ئاگاداریان بکەنەوە تا هاوکاریی یەکدی بن و بە یەکگرتوویمان سەر دەکەوین. هاوکات نابێت هەرکەسێك کەمێك ناساخ بێت ووو بکاتە نەخۆشخانە ، تەنانەت گەر تووشبوی قایرەسەکەش بێت نابێت بەتەمای نەخۆشخانەی پێنج ئەستێرەیی بێت. پێویستە دانیشتوان ئەو ڕاستییە بزانن کە تەنیا ئەوانەی باری تەندروستییان خراپە دەبرێنە نەخۆشخانە دەنا ژمارەیەکیان بەرگریی لەشیان فرە خاسە و باش بەرگەی دەگرن و پێویستە لە ماڵەوە بە پێی نیشانەکان چارەسەری خۆیان بکەن و کەسی ساخ لە خۆیان کۆنەکەنەوە! بێ ئەوەی تووشیان نەکەن تاکو نەخۆشییەکە بەڕێ دەکەن. لە مانگی نۆڤەمبەری ساڵپاردا دا ٤ نەخۆشی خۆم تووشی ئەنفلۆنزایەکی دەگمەنی بەهۆز بوون

(تەمەنیان لەسەروو ٦٠ ساڵانەوە بوون) نزیکەی یەك مانگ لە ماڵەوە مانەوە و نەهاتنە دەرەوە وەڵە کەسیان پێیان نەخستە نێو نەخۆشخانە وسوپاس بۆ خودا ئیمە هەرچواریان قنجو قیتن و تەندروستییان فرە خاسە و چ عەیبێکیان نییە.

هیوادارم هەمووان کوردانە ئیرادەتان بەهێز بێت، بۆ ئەوەی بەرگریی لەشتان بەهێز بێت و پێکەوە بە کەمترین زیان لە نەخۆشییەکە ڕزگارمان بێت، پێویستە لەم قۆناغەدا چاونەترس بین تێکڕا کارمەندە خزمەتگوزارییەکانی تەندروستی لە کاتی پێویستدا (بەپێی توانا) بە هاناتانەوە دێین. مرۆڤی خاوەن یژدان و بۆ ئیرادە هەمیشە بەرگەی ئازارکانی ڕۆژگار دەگرێت.

د. زاهیر سوران

پسپۆڕی نەخۆشییە درمەکان و گشتییەکان، سلێمانی.

٢٦ / ئاداری ٢٠٢٠

وریای پێوپاگەندەی تاریکبیران بن! … ئاوات ئەسعدی

لە هەلومەرجی نائاساییدا، وەکو ئەمڕۆ کە باس باسی ڤایرۆسی کۆرۆنایە، دەنگوباسی نائاسایی زۆر ئەبێت. زۆرجار مرۆڤی تینوی هەواڵ بایەخ بە هەموو بۆاوکراوەیەك ئەدات، بۆ هیچ وردبونەوەیەك لە سەرچاوەی هەواڵەکە، یان مەودای ڕاستیی ئەو بابەتە، بە تایبەت لە جیهانی ئەمڕۆی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان، کە پڕە لە هەواڵی سەیرو سەمەرەش.
ئەم ڕاستەیە ساکارەی تینوبوونی هەواڵ لە لایەن مرۆڤەوە بازاری کەسانیی "بەدمەبەست" و "تاریکبیر" گەرم ئەکات. ئەمانەش زۆرن: سیاسەتمەدارانی بە سروشت پەگر وکینەلەدڵ، یان ئەوانەی خۆیان کردوەتە "پسپۆرو شارەزا" کە لەڕاستیشدا کارەکانیان دووڕە لە هەموو پۆوەرێکی زانستی، بە تایبەتیش لایەنگرانی تیۆری کەینوبەین (نظریه المؤامره)، کە هەرگیز ناتوانن و نایانەوێ خۆیان لە قەرەی

باری راستەقینەی رووداوەکان بدەن… ئەم سێ پێلە بەدمەبەست و تاریکبیرە، کە ژمارەشیان کەم نیە، بە هیوای گەیشتن بە ئامانجە گوماناوییەکانیان، لە تاوانبارکردنی نەیارانیان یاخود بۆ چەسپاندنی بیرە ژەهراویەکانیان، لە لای خۆیانەوە دەست ئەکەن بە هەڵبەستن و هێنانەوەی هەواڵ و بانگاشەی دوور لە راستییەوە. خوێنەری سادەو خۆشباوەڕیش بەم بابەتانە ئەکەوێتە داوی خوێندوەو بڕاوکردنەوەی ئەو هەواڵە هەڵبەستراوانە… کێشەکە لە کاتێکدا ئەبێتە کێشەیەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی مەنگ و گڕەشۆن، ئەگەر کەسانیی ئەکادیمی یان ڕۆشنبیر، بە هۆشیارییانە، یان لە بێ ئاگاییەوە، ببنە ئامرازی بڕاوکردنەوەی ئەو هەرشە نالەبارەی تاریکبیران. بۆیە لە دامێنی ئەم راستیەوە ئەتوانین بڵێین: ئەگەر خوێنەر بە گشتی و ڕۆشنبیریش بەتایبەتی ئەرکی سەرشانی لەو ڕوەوە فەرامۆش بکات، کە هیچ بەدواداچوونێك بۆ ئەو هەواڵانە ئەنجام نەدات، ئەوا بێ تاریکبیران زۆر بە ئاسانی ئەهخسێ، بیانکەنە ئامرازێ بۆ ئامانجە ڕەشەکانی خۆیان و بتوانن دێ بدەنە بیروهۆشی کۆمەڵگەو، بیروباوەری خەڵکی بە جۆرێك بشێوێنن. ئەم کێشەیە لە هەموو کۆمەڵگاو وڵاتێکدا هەیە. تەنانەت لە ناو کۆمەڵگا دیموکراتیە پێشکەوتوەکانیشدا هەستی پێدەکرێت.
باشترین ڕێگا بۆ بەرگرتنی ئەم شەپۆلە زیانبەخشەی بەدکاران وتاریکبیران ئەوەیە، هەرکاتێك هەواڵێکی بە ڕوخسار گرنگ، بەڵام گوماناویت، پێگەیشت، بە تایبەت ئەگەر لە سەرچاوەیەکی نافەرمیەوە بێت، چەند چرکەساتێکی خەرج بۆ ئەو هەواڵە تەرخان بکەیت. لەکۆینەوەیەك بۆ هەواڵەکە بکە و بزانە، ئاخۆ ئەو هەواڵە، هەرهیچ نەبێت لە لایەن دو سەرچاوەی بڵواپێکراو وبڵایەنەوە پشتڕاست کراوەتەوە یان نە؟ ئەگەر شتی وات نەدۆزیەوە، ئەوا بە گومانەوە تەماشای ئەو هەواڵە بکە. یان هەر هیچ نەبێت بڕاوی مەکەرەوە. بەمەش گورزێ لە ئامانجی تاریکبیران ئەدەیت.
دەزگای میدیا فەرمیەکان هەزار وێەك حیساب بۆ سەرچاوەکانیان ئەکەن و نایانەوێ بە بڕاوکردنەوەی هەواڵی ناڕاست بکەونە بەر شاڵاو و ڕەخنەوە. خۆ ئەگەر هەواڵێکی گرنگی ئەوتۆشیان دەست کەوت لە سەلماندنی ڕاستیەکی پێبایەخ یان ڕچەشکێن، ئەوا دەنیابە، زۆر بە پەلە ئەو هەواڵە ئەگەیەننە خوێنەرانیان وەك یەکەمین سەرچاوە. بەمەش ئەرکێکی سەرەکی کارەکانیان بە ئەمەکەوە لە ڕاگەیاندندا بەدی ئەهێنن.
بۆیە خوێنەرو ڕۆشنبیران پێویستە هەمیشە وریای هەواڵ وپێوپاگەندەی تاریکبیران بن!

ئاوات ئەسعدی
25/03/2020

مندااان و کرونا ... رزگاری شوان

قایرۆسی کرونا (گۆڤید ـ نۆزدە) لە زۆربەی وڵاتانی جیهاندا بڵاوبۆتەوە، بووە بە پەتایەکی ترسناک و کوشندەی جیهانی و ژمارەی تووشبووان و مردووان رۆژ لە دوای رۆژ، لە زیادبوون و هەڵکشانداید، مرۆڤی سەرقاڵکردوون هەموو بوارەکانی ژیانیشی سەکردوون.. قایرۆسی کرونا جەنگێکی بایۆلۆژی و سایکۆلۆژی دەستوپەخەی لە دژی مرۆڤ بەرپا کردووە ، شەڕێکی گەردوونی وەهاش بە بێ زیان و قوربانیدان نییە.
تا ئەمڕۆ دەرمانێکی کاریگەری دژە قایرۆسی کرونا نەدۆزراوەتەوە.. بەڵام پزیشکان و دەرماسازان لە هەوڵ و کۆشش و تاقیکردنەوەی بەردەواماندا و زۆر نزیکبوونەتەوە لە بەرهەمهێنانی دەرمانی دژە کرونا. پێویستە گشبین بین و بە هیوا و بە ئومێد نەبین.
پێویستە بە تەواوی پەیڕەوی ڕێنماییەکان خۆپاراستن لە تووشبوون بە کرونا بکەین و مەترسیەکانی ئەم پەتایە بە هەند وەربگرین.. وتراویشە: "خۆپاراست.. باشترە لە چارەسەرکردن".. هیوادارم کە تووش نەبن و لەم بڵایە بدوورین.
دەینێ سەر کرێکی باسکەمان (مندااان و قایرۆسی کرونا).. بڕچی مندااان کەمتر یا بە دگمەن تووشی کرونا دەبن..؟! ئەم پرسیارە پزیشکان و زانایانی بواری تەندروستی و توێژرانی ئەم دیاردەیەیان سەرسام کردووە ، تا ئێستا نەگەیشتوونەتە وەڵامێکی ڕاستی و گشتی کە بڵوایان پێی هەبێت.. ئەوەی تا ئێستاش لەم بارەیەوە بڵاویان کردوونەتەوە، بڕچوون و ڕای تایبەتییە. هەندێک پێیان وایە کە هەی تووشنەبوونی مندااان بە پەتای کرونا، دەگەڕێتەوە بە ئەم هۆیانە:
١ـ لەبەر ئەوەی سیەکانی مندااان پاکترن و هەوای پیس کەمتر چووتە سیەکانیان.
٢ـ مندااان جگەرە و نەرگەلە ناکۆشن، کە زیان بە سیەکان

دڵگیرنن.
٣ـ نەخۆشی درێژخایەن لە منداڵاندا کەمترە.
٤ـ لەبەر ئەوەی منداڵان قەڵەو نین و لە جم و جووڵی بەردەوامدان.
٥ـ خانەکانی جەستەی منداڵان هۆتەل نین بۆ کۆرۆنا و بتوانن تێیاندا بحەوێنەوە.
تا ئێستا وتراوە کە کۆرۆنا مەترسی لەسەر تووشبووانی منداڵان نییە و نایگرن.. بەڵام توێژینەوەکان ئەم بۆچوونەیان، بە هەڵە خستەوە و بەیان دەرکەوت کە منداڵانیش تووشی کۆرۆنا دەبن و توانای گواستنەوەشیان بۆ کەسانی تر هەیە.
ئەو هەواڵەش زەر بۆ خەرایی بە جیهاندا بڵاوبۆوە، کە کۆرپەیەک دوای سی کاتژمێر لەدایکبوونی لە (٥ / فێبروواری/٢٠٢٠)دا لە وڵاتی چین، تووشی کۆرۆنا بوو، تا ئێستا بچووکترین منداڵی تووشبووی تۆمارکراوە.

بە پێی توێژینەوەکانی ناوەندی تەندروستی چین، ژمارەیەک منداڵانی خوار تەمەن (١٠) ساڵانیش تووشی پەتای (گۆڤید ـ ١٩) بوون، هەر ئەو ناوەندە ڕەتیشی کردەوە، کە نیشانەکانی ئەم پەتایە لە منداڵانی تووشبوودا دەرناکەون.
ئەو (٢٧) منداڵەی کە لە نەخۆشخانەکانی شاری (وهان)ی چیندا خەوتنران و پشکنینیان بۆ کرا، لە سەرتا هیچ نیشانەیەکی پەتاکەیان تێدا دەرنەکەوتوون، تەنیا ئێشکی کەمیان هەبووە، کەمێ کۆشیان لە کۆئەندامی هەناسەیاندا هەبووە، لەگەڵ ئەوەشدا یەکێکیان گیانی لەدەست دا.

بەڕام (لویس بەنت) کە پزیشکێکی هەڵەندیە، کە لەکۆمیتەوەی لە کەسەکەی ئەم منداڵەی چینییە کردووە کە گیانی لەدەست داوە، بەی دەرکەوتووە، کە ئەو منداڵە کێشەی دیکەی تەندروستی هەبووە. واتە مردنەکەی بە هەی نەخۆشی ترەوە بووە.
پزیشکە هەڵەندیەکە، ئەوەشی بە دەرکەوتووە کە منداڵانی کوە زەرتر لە منداڵانی کچ تووشی کۆڤید نەزدە دەبن.. هیچ ئاماژەیەکیشی بە هەی ئەم جیاوازییە نەداوە. سەنتەری کۆنترۆڵکردنی نەخۆشیەکانی چین، ئەوانیش لە توێژینەوەیەکی وردا لەسەر قایرەسی کۆرۆنا، ئەوەیان بە دەرکەوتووە، کە ژنان و منداڵان ئەگەری کەمتریان هەیە بە تووشبوونی قایرەسی کۆرۆنا و گیان لە دەستدان.
لەگەڵ ئەوەشدا، منداڵانی تووشبوو دەتوانن قایرەسی کۆرۆنا بە

گۆرەکان بگوازنەوە.
تا ئێستا کەمترین رێژەی تووشبوون بە کۆرۆنا، لە ریزی منداڵاندا هەیە.. تازەترین لێکۆڵینەوەش دەربارەی بڵاوبوونەوەی پەتای کۆرۆنا، لە لایەن کۆمەڵەی پزیشکی ئەمریکییەوە بڵاوکراوەتەوە، توێژینەرەکان ئەوەیان لەم بڵاوکراوەکەیاندا راگەیاند، کە تووشبووانی کۆرۆنا لە ریزی منداڵاندا، بە دەگمەن هەیە.
مامۆستای زانستی ڤایرۆسەکان لە زانکۆی (ریدینگ) ی ئینگلتەرا، دکتۆر: "بە هۆکاری ناروون و ناورد بە لامانەوە، وا دەردەکەوێت کە منداڵان بە تواوی لەو ڤایرۆسە پارێزراون، یان تووشبوونیان بە قورسی نییە"
ئەمش ئەوە دەگەیەنێت، کە منداڵان تووشی نموونیەکی سووکی نەخۆشییەکە دەبن، بە جۆرێک کە هیچ نیشانیەکیان پێوە دیارنییە.. لە کۆتایدا دەبێتە هۆی ئەوەی کە کۆسوکاریان بە هۆندی نەزانن و نیان بۆن بە لای پزیشک یا نەخۆشخانە.. بەیە حاڵەتەکانی تووشبوونیشیان تۆمارناکرێت.
مامۆستای وانەبێژ، خاتوو (ناتالی ماکدیرمۆت) لە لە زانکۆی لەندن، هاوڵایە و دەڵێت:
"ئەو منداڵانەی کە تەمەنیان لە پێنج ساڵان زیاترە، لەگەڵ هەرزەکارانداە، سیستەمکی بەرگری بەهێزی پارستنیان هەیە بە بەرگریکردن لە دژی ڤایرۆسەکان.. لەوانەیە کە تووشبن و ڤایرۆس بچێتە گیانیانەوە، بەڵام بەسووکی نەخۆش دەکەون، لەوانەش کە هیچ نیشانیەکیان لە بەدی نەکرێت"
بڵاوبوونەوەی کۆرۆنای ئێستا لە چیندا، تەنیا روداو نییە، لە بڵاوبوونەوەی نەخۆشی (سارس) لە چیندا، کە هەیەکەی ڤایرۆسەکە هەر لە جۆرە کۆرۆنا. لە ساڵی (۲۰۰۳) لە کەی (۸۰۰۰) توشبوو (۸۰۰) کەس گیانیان لەدەست دا.. لەو ژمارە تووشبووە، رێژەی تووشبوان لە ناو منداڵاندا، نزیکەی (لە سەدا دە) بوون، بە سووکیش گرتیان.
لە ساڵی (۲۰۰۷) دا ناوەندی کۆنترۆڵی نەخۆشیەکانە ئەمریکی راگەیاند کە (۱۳۵) منداڵ تووشی ڤایرۆسی (سارس) بوونە.. بەڵام هیچ حاڵەتێکی گیان لەدەستدان لە نێوان منداڵان و هەرزەکارانداە تۆمار نەکرا.
هەر (ناتالی ماکدیرمۆت) لەو بۆچوندایە، کە منداڵان بەیە تووشی ڤایرۆسەکە نەبوون وەکو گۆرەکان، چونکە پێتاکە لە کاتی سەری ساڵی تازەی چینیدا بڵاوبوە، لەو کاتەدا قوتابخانەکان داخرابوون. بەیە رێژەی منداڵانی تووشبوو بە ڤایرۆسی کۆرۆنا دەگمەنە، هەروەها دایکان و باوکانیش، لە هەموو کەس زیاتر جگەرگۆشەکانیان لە تووشبووان دووریان دەخەنەوە.. بەڵام لەگەڵ

ئەوشدا قایرەسەکە تەشەنەی کرد و بەاوبەوە.. ئەو بیرکەیەش بە هەڕە کەوتەوە، کە منداڵان تووشی کارەنا نابن و نایگرن.
هەر لەم بارەیەوە، تۆژەنەرانی (ناوەندی کنترڵی نەخشیەکانی ئەمریکی) دەڵەن:
"ئەوانەی لەکەینەویان لەسەر ئەو منداڵە تووشبووانە کردوون، ئەوانەی تەمەنیان لە دوانزە ساڵان کەمتر بوون، لە نەخشانەکاندا پەویستیەکی کەمتریان بە چارەسەرکرن هەبووە"
سەرەڕای ئەوەی کە جەخت لەسەر ژمارەیەکی کەمی منداڵانی تووشبوو بە قایرەسی کارەنان کرا، بەڵام شارەزایان بەوایان بووە نیە کە ئەم پەتایە بە منداڵان ناگوازرێتەوە و تووش نابن.
هەر لەم بارەیەوە (ئەندرە فریمان) لە زانکۆی (کاردیف) لە (ویەز) کە شارەزایەکی نەخشیە گواستراوەکانە، دەڵەت:" ئەمە زیاتر راستری کە منداڵان رادەیەکی بەرگریەیان لە دژی قایرەسی کارەنا هەیە.. هەیەکی کەش بە ئەوە دەگەڕێتەوە کە دەسەڵات بە دوادچوون بە حاڵەتەکانی منداڵان ناکات کە نیشانەکان لەیان دەرناکەون، یا بە ئەوانەی کە نیشانەکان بە سووکی لەیان دەردەکەون"
بەرزکردنەوەی وەری منداڵان:
١ـ پەویستە بە شەوازەکی ساکار و ئاسان، باسی قایرەسی کارەنا بە منداڵان بکەین. ئەو مژدەیشیان پەبدەین، کە منداڵان زۆر بە کەمی تووشی ئەم پەتایە دەبن، گەر خەیان بپارێزن تووشینابن، گەر توشیشبن سووک دەیگرن و زەرەش چاکدەبنەوە.

٢ـ داوایان لەبکەن کە پابەندبن بە رێنماییەکانی خەپاراستن لە تووشبوون بە کارەنا. رۆژی چەند جارێک بە ئاوی شلەتەن و بە سابوون، پاک دەستەکانیان و دەموچاویان بشۆن.. گەر پەویستیشی کرد لە گەڵ ئەوەی دایکان و باوکانیاندا بە شوێنێک بچن، پەویستە دەماموک لە دەموچاویان بکەن و دەستکەش لەدەستەکانیان بکەن.. تەوقەش لەگەڵ کەس نەکەن، نەچنە شوێنی قەڵەباغی، پەنجەش بە دەم و لووت چاویان نەکەن.
٣ـ گەر تووشی تەنگەنەفەسی و کۆکە و ئازار بوون و تایان لەهات و هەست بە ئەش و بە تاقەتی بکەن.. پەویستە بیانبەن بە نەخشخانە و پشکنینی پەویستیان بە بکەن.
٤ـ هەوبدەن بە چەند رەگایەک وەری منداڵەکانتان بەرزبکەنەوە.. لە پەش منداڵەکانتان پەویستە خەتانیش وەرتان بەرزبێت.. گەشبین و هیوادارین بە سەرکەوتن بەسەر پەتای کەرانەدا.. تا منداڵەکانیشتان چاو لە ئەوە بکەن و حاڵەتەکی ئاسایی بێت بە

لایانەوە.
٥ـ چیرۆکی خۆش و هونراوەی ناسک و مۆتێیان بۆ بخوێنەوە و نوکتەی خۆشیان بۆ بگێڕنەوە و لۆگۆیاندا پێبکەنن و یاری بکەن.
٦ـ قەڵەمی ڕەنگاوڕەنگ و کاغەز بخەنە بەردەستیان.. با تاوەک بۆ وێنەکردنەوە سەرقاڵبن.. تێبینی وێنەکانیشیان بکەن و بزانن گوزارشتیان لە چی کردوون.
٧ـ بۆ وانەکانی قوتابخانەدا بچنەوە.. گەر دەتوانن وانەی تازەیان فێربکەن.
٨ـ ڕۆژی تاوەکێش، با سەیری بەرنامەکانی منداڵان لە تەلەفزیۆندا بکەن.
٩ـ لە ئیشوکاری ناوماڵدا، ئەرکی سووکیان پێ بسپێرن و ستایشی کارەکانیان بکەن.
١٠ـ بەگومان خواردن و خواردنەوەی باش و پۆیست، توانای بەرگری جەستەیی منداڵەکانتان لە دژی ڤایرەسی کۆرۆنا و لە دژی هەموو جۆرە ڤایرەسەکانی تر بەهێز دەکات.. ئەمەش خاڵێکی گرنگ و پۆیستە لە ڕووبووبوونەوەی کۆرۆنادا.
١١ـ نووستن بە ڕادەی پۆیست، بەرگری لەش لە دژی ڤایرەسەکان بەهێزدەکات.. بەیە پۆیستە منداڵەکانتان ڕابهێنن کە مەستی نووستن بن.
١٢ـ بەجگە لەو خاڵانەی ئەمە باسمان کرد.. بە دڵنیاییەوە ئەوەی دایکان و باوکانیش ڕۆگای تر و بیرکەی جوانی ترتان هەیە، بە سەرقاڵکردنی منداڵەکانتان و بە وردە بەرزکردنەوەیان لەم دۆخە نائاساییەی ڕووبووی هەموو خەڵزان و تاکێک بەتەوە.

ڕەزا شوان
نۆرویج: ٢٥/ ئادار/ ٢٠٢٠

چ حەشرێک ... سەردار جاف

چ حەشرێک ناو جەرگەی شار
لە پایتەختم
لە هەموو شارانی دونیا

سەدا و لوورەی چۆڵوانی
خورپەیەکن
بە ناخی مرۆ ۆ دەچێ
لە کێناری
هەر دەریا و ڕووبار و شارێ
لە سەر شەستەی
هەر قۆڵایە ك
بن دیوارێ
تەرمی فرمێسکێ دەبینم
لە خەندە و پێکەنینەکی درێ دەچێ
بەنی بزەی لێوکانتان
چرپەی پیاسەی خیابان
پرسەی حەسرەتی گرینەک
ژاوەژاوی نەو بازاڕتان
فتیلەیەکی پەپۆڵە و
بە سوتماکن
ژەمێ پشووی ئامێزی ئیبن مستەوفی
نیگای دووری بازاڕی سپی نیشتیمان
دەستەسەی ئەشکی چاوانمان هەڵدەخا
کەچی هەستمان
مردووی ژەنەڕاڵی ڤاکسینەکی
نەو کەرڤاکن
لێو دیو گۆڵا ۆنگاۆکانی بن قۆڵا
تەسبیحی هەناسەی ئێوە
دەهەنتێوە چەلەکێ
ژێندرمێ جل بڕکانیش
سەزی ئێوێیان دزیوە و
دان ۆ دەنێن بە کەتر و بە تۆکێ
نافورکانی لای مەچکێ
لێوۆژن لێ وشکاییتان
بە قۆبەزەی سیحر و جوانی
سەمای مەرگێ و
پەنجەمەری تۆی ئێوەی
لێ نیشتووە
لێ باتەوە
سەرتاتکەی سیروان و کۆمانی کێنی تەعجیل بکێ
یا بە بەر قۆڵای پێ دەنگا ۆابمێنێ

مەحشەرێکی پڕ شیوەن
کەس نەبێ
شان و ملی قڕا شڵەژا
ئای کە بە هەست و پڕ سەزن
چ ئاپۆرا و جەنجاڵیتان بە ئەم شارە
جە هەشتووە

Bad Camberg
25ی ئابی 2020

نابێ سیاسەتی کارەنتینەکردنی خەڵک ببێتە بیانو بۆ سەرکوت و بەدەنگکردن!

بەڕپرسانی
هەرەم لە هەردوو زەنی زەردو سەوز، لەسەر ڕەخنەگرتن لە شێوازی مامەڵەی
دەسەڵاتدارانی هەرێم لەگەڵ پرسی ڤایرەسی کۆرۆنا، هەریەکە لە مامەستا (سەنگەر
جەوهەر) لە شارچکەی تڕق تڕق و ڕۆژنامەنوس (هەمەن مامەند) لە هەولێر، دەستگیر و
زیندانی دەکەن.

ڕەخنەی
هەمن مامەند لە دەسەڵاتدارانی هەولێر ئاوڕبووە کە بەرامبەر بە ژیانی هاوڵاتیانی
کەمدەرامەت بێباکن و تائێستا مووچەی مانگی ١٢ی مووچەخۆرانیان نەداوە و ئاماژەی
بەوە کردوە کە ئەگەر بارودۆخەکە بەو جۆرە بەوات خەڵکی برسی و هەژار ناتوانن هەتا
هەتایە پابەندی ماڵەوە بن لە ماڵەکانیان و دەژنە سەر شەقامەکان. مامەستا سەنگەر

جەماوەرییش لەسەر بەخنەی لە ئیدارەی شارچکەی تاق تاق دەستگیراکراوە.

گومان
لەوەدا نیە کە حکومەتی هەرێم لەهەردوو زەنی زەرد و سەوزدا، بەجگە لە سیاسەتی
کارەنتینەکردن و زیندانیکردنی خەڵك لە ماڵەکانیاندا، هیچ ڕوشونکی دیکەی نەگرتوە
بە هۆبەووبونەوەی کارساتك کە بەنگە بەهەی ڤایرسی کۆرناوە ووبەووی خەڵکی
کوردستان بتەوە. بەجگە لە هەندە هەنگاوی کەموکورتی تەندروستی کە بەهیچ جۆرك
وەڵامدەوەی بارودۆکە نیەو هەروەها دابەشکردنی برەك کەمکی خەراکی بەسەر هەندە
هاوەاتی کەمدەرامەتدا لەڕگای خەرو سەدەقەی هەندە لە دەوەمەندانەوە، کە ئەوەشیان
کردوە بە منەت و موزایەدە بەسەر خەڵکەوە. لە کاتکدا حکومەتی هەرێم و دوو حزبە
دەسەاتدارەکەی ناوچەی سەوزو زەرد، ئەرکیانە لەو سامانەی کە ساانکی زەرە لە
داهات و قووتی خەڵکی کوردستان تاانیان کردوە، کەمکی دارایی بە بکارکراوەکان
بکات و هاوکاری پزیشکی و خەپاراستن و خەراک بەسەر هاوەاتیانی کەمدەرامەتدا دابەش
بکات و مووچەی مووچەخەران بە بە دواکەوتن دابەش بکات، بەڵام لە بەرامبەر هەموو
ئەواندا بەدەنگ و کەمتەرخەمە. بە هەزاران خەزان پەویستیان بە مووچەکانیانە و
هەزارانی دیکە کە بەکاری ڕەژانەیان ژیانی خەیان و خەزانەکانیان دابین دەکەن، ئەستا
هۆبەووی برستی دەبنەوە. ئەوە لە کاتکدا کە نزیکەی دوو هەفتەیە خەڵك لە
ماڵەکانیاندا کارەنتینەکراون و تا کەتایی مانگی ئازار قەدەغەی هاتوچۆ بەردەوام
دەبەت و ئاگاری ئەوەش هەیە کە درەژتر بکرەتەوە!

ئەمە

لە حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی کوردستان سەرکۆنەی ئەو سیاسەتە ملهوڕانەیە
دەسەڵاتدارانی هەرێم دەکەین کە بەناوی خۆپاراستن لە ڤایرەسی کۆرۆناوە دیانەوێ
فڕزای سەرکوت و تۆقاندن بەسەر خەڵکدا بسەپێنن. داوا دەکەین دەستبەجێ هەردوو دەستگیرکراوەکان
ئازاد بکرێن و هاوکات بەرپرسیارێتی خۆیان بۆ دابینکردنی سەلامەتی ژیان و گوزەرانی
هاوڵاتیان جێبەجێ بکەن. بەگومان خەڵکی کوردستان ناتوانێ بەناوی سیاسەتی
کۆرۆنتینەکردنەوە سیاسەتی برسیکردن قبوڵ بکات و بەناچاری بۆ پاراستنی
ژیانی خۆیان، وەکو چۆن ئێستا پەیڕەوی لە ڕێنماییە تەندروستی و خۆپارێزیەکان دەکەن،
بەرگری لە قوتی ژیانیان دەکەن!

حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی کوردستان

٢٥/٣/٢٠٢٠

حکـــومەتی ڕۆژ!! ... شـــاخەوان سەنگاوی

ئەگەر بە تەماشایەکی سەرپێیانەش بێت بۆوانییەنە کابینە یەك لە دوای یەکەکانی حکومەتی هەرێم دەگەینە ئەواستیەی لە ئیدارە دانی دامەزراوەکانی دوڵەتداریدا بە شێوەیی پلەبەندی پلان دانان کاریان نەکردووە، سەرە ڕایی هەبوونی وەزارەتێك بە ناوی پلاندانان. هەر بۆیە لە سەرجەم کارەکانی حکومەت کاریگەیی ڕۆژو ەزامەندی لایەنی بەرامبەر کە کاربەدەستان حکـومەت بـە ئامـانجی جێ بەجێکردنـی مرامەکانی خۆیان بە ئامانجی گەیشتن بەو ئامانجەی کە خۆیان دەیانەوێت نـەك دامەزراوەکـانی حکـومەت بـە سـەر دەرئەنجـامی کارەکانیانەوە دیارە چونکە کاربەدەستانی ئەم هەرێمە ئیدی نازانم

بۆوایان بە پلان نیە یان لە بنەچەدا پلان بوونی نیە بۆچۆکردنی کارەکان، هەر بۆیە دەبینین کاربەدەستانی یەکەمی حکومەت و وەزارەتەکان بە بۆ لە بەرچاوگرتنی ئەرکی بەرپرسیارێتی بەرامبەر تاکەکانی ئەم هەرێمە دەست دەبەن بۆ سەرجەم کایەکانی حکومەت داری بە نموونە سندوقی خانەنیشینی فەرمانبەران کە ئەمە رۆژەیەك لە موچەی فەرمانبەران دەبڕێت بە ئێستاشەوە بۆ ئەم سندوقە کەچی تائێستا کەس نازانێت دەچێتە کوێ وە چی لێدێت؟ هەر بۆیە دەبینین کاتێك حکومەت توشی سادەترین قەیران دەبێت کاربەدەست بە بۆ سڕینەوە لە بەرامبەر هاولاتیان بەشێوەیەکی تەموو مژاوی ئفلاس بوونی حکومەتەکەیان ئادەگەینن بە بۆ ئەوەی هەستی بەرپرسیارێتیان تێدابێت، هۆکارێك بێت بۆ دەستلەکارکێشانەوەی خۆیان. کاتێك دەبینین بە سی ساڵ لە تەمەنی حکومڕانی دەسلاتی کوردی کەچی خاوەنی هیچ سیویلەیەکی نقدی نەبێت بگرە زۆربەی ئاماژەکان بە سالبیش دەردەکەون. کەواتە ئەمەیە حکومەتداری ئاڕاز کاتێك مامۆستایانی وەزارەتی پەروەرد هاتنە سەرشەقامەکان بەو ئامانجەی کە ئەم دەستەی کومەڵگا عەرشی کورسیەکانیان هەڵنەلەرزێنن بە بۆ خوێندنەوەیەکی زانستیانەو پلان بۆدانراو بەکۆ بەشێوەیەکی پیلان بۆدانراو موچەکەیان زیاد دەکەن و بگرە دەیخەنە سەرەتای لیستی مانگانەی موچەوە، هەمان کاریش ڕاست دەردەچێت کاتێ شەی نەگریسی داعش سەریی هەڵدا کەواتە پشمەرگە پارێزەری نیشتمانە ئاراستەی سەهمەکە کاربەدەستان بەلای ئەواندا شکایەوە، ئەم جۆلە پێکردنی ئاراستەی سەهمی بەرژەوەندیەکانی کاربەدەستان تا زەمەنی کرێناش بەردەوامی هەیە. هەر بۆیە ئێستا کە دەبینین کەرتی تەندروستی و وەزارەتی ناخێ لە پشەوەی لیستەکەی حکومەتدایە بگرە لە ئەگەری درۆژە کێشانی ئەم دۆخە لیستی موچە بەم شێوەیەی لێدێت ئەمیش لە بەر ڕوشنایی ئەوەی لە سەر زاری خەیانەوە بەتایبەتیش وەزیری ناوخێ کە دەڵێت داهاتی ناوخێ نزیك بێتەوە لە سفر کەواتە 250 ملیار دینار لە داهاتی ناوخێ کە حکومەت بۆ موچە بەکاری دەهێنا کەم دەکات، لە بەرامبەر ئەوەشدا کاتی نەوت بەنزیکە 60 دۆلاری ئەمەریکی بوو وەزارەتی سامانە سروشتیەکان مانگانە 350 ملیاری بە شێوەیەکی نەگۆ دەخستە سەر حسابی وەزارەتی دارایی ئەی ئەگەر هاتوو نرخی نەوت بەنرخی ئەمڕۆی کەکەمترە لە 22 دۆلار لەم حاڵەتەدا دەبێت حکومەت پارە بدارت کەمپانیاکانی نەوت ئەویش بەهۆی جۆرێتی گرێبەستە نەوتیەکانی هەریم کەواتە دەگەینە ئەو ئەنجامە ئەم بۆ پارەیەش لە داهاتی هەرێم ئەگەر سفر نەبۆ کەواتە نزیکە لە سفر. ئەوەی دەمێنێتوە 21 ملیارەکەی هاوکاریەکانی حکومەتی ئەمریکایە کە ئەمیش کەمی کردووە بۆ 8 ملیار دینار کەواتە حکومەتی هەرێم ئەوەی

لە بەردەستیدایە تەنها ئەو 453 ملیارەکەی بغداد دە کە بەناوی مووچەی مانگی سێ 2020 بەڵام حکومەتی هەرێم بۆ دابەشکردنی مووچەی مانگی دوانزدە هەندێ لە وەزارەتە بچوکەکانی پێ دابەش دەکات (بێجگە لە وەزارەتەکانی خوێندنی باڵا و پەروەردە و اوقاف) ئەو باقیەیی دەمێنێتەوە دەدرێت وە بە مووچەی مانگی یەکی وەزارەتی تەندروستی و ناوخۆ چونکە بەرژەوەندی دەسلاتداران هەرێم تا ئێستا لە گەڵ ئەم دوو وەزارەتەداییە ئەمەیە پیلانی دەسڵاتدارانی ئەم هەرێمە نەك پلان.....

شاخەوان سەنگاوی
shaxewan.saed@gmail.com

ئۆی دەمانۆت داخستنی بەردەوامی پەڵەمانێ نێك هەموو شونێك ... زاهیر باهیر

ترسی من قایرسی کرنا نییە ، چونکە ئەم قناغش وکو هەموو قناغێ ناحەتکانی دیکێ تدپەت و ژیان ئاسایی دبیتۆ. ترسی من دستنانێ بیناقامانێ لە لایەن حکومەت و دۆتۆ، دواچەی ئازدیی تاکایەتی و پیوندییە کەڵایەتییکانمانێ ، کتاییهنانی خپیشاندان و نازایییکانمانێ، درژکردنۆی کاتی سەر کار و خراپکردنی زیاتری بند و مەرجکانی سەر کارمانێ، لدانی لانی کەم دوو ساڵی تری بزوتنۆکەمانێ، و زەری تر لەمانێ.
لە بریتانیا تنها یەك هنگاومان ماۆ بۆ قدغکردنی تواوی هاتووچۆ. دونی شۆ، 23/03 پەڵەمانتار بیزکانمان بۆ ڕاست و چپ و میانڕۆ و کنپارز و لیبرالۆ ... بیاری تپڕاندنی یاسای قایرسی کرنایان بۆ ئنجوومنی کەمن، دا ، کە یاسایکی وکو ئینگلیز دلت دراکنیان، بمش دوا بزماریان لە کفنی ئازادیی تاك و کەمڕۆ دا. هەموو پاورك درا بۆ پلیس و گر پۆیستیش بکات [کە بەڵای من بۆ زووترین کات ئۆش دکن] دیها هزار سرباز بکشنێ ناو شارکانۆ بۆ تایبت لندن. لە ئەمڕۆ ئیتر

تەنها لە هەژدەکدا یەکجار دەتوانیت بچیتە دەرەوە ئەویش بە وەرزش یاخود بە بازاڕیکردن، تەنها بۆت هەیە لەگەڵ یەکێك، کە لە ماڵەکەدا بیەکەوە دەژین، ئەویش بەو مەرجەی ماوەیەك [مەسافەك] لە نەونتانا هەبێت . گەر وانەکەیت بە ئاسانی پۆلیس دەتگرێت و سزاشت بە دەبێتەوە. هەمو دوکان و بازاڕێك جگە لە سوپەر مارکێت و دەرمانخانە کردنەوەیان قەدەخەیە و کردنەوەی هەر دوکانێکی دیکەی هەژاران، دەسگەڕکانی سەر عەرەبانەکان، هەر هەمووی قەدەخەیە و دووبارە پۆلیس دەتوانێت پێت دابخات و سزاشت بدات.
ئەم بڕیارەش بۆ 2 ساڵە و هەموو 6 مانگ جارێك حکومەت پێیدا دەچێتەوە. دوو ساڵیش عەیامەکە، تەمەنێکی درێژە لە تەمەنی چاوەڕوانی هەژاران و ئەوانەی کە پێن لە دەسکەوتات و دەوڵەت و زەرداریی و نادادپەروەری و نایەکسانیی.
ئامۆژگاری دەوڵەتیش بە تەنها " لە ماڵەوە بمێنرەوە" ئەمە لە کاتێکدا کە سەرکۆزیران ئەوەی پشتڕاستکردەوە " … هیچ دەزگەیەکی تەندروستی لە جیهانا نییە کە پیایدا بگات، لەڕ قەرەوەڵەی تەواو بە ئەوانەی کە لەحاڵەتی زەر خراپدان نییە، ماشینی پاککردنەوە و ژیانەوەی سییەکان کافی نییە، ژمارەی دکتەر و نەرس و … تد کەمن و بە گوڕەی پەویست، نییە "
سەرکۆزیران ڕاستدەکات، ئەمە لە هەموو خەستەخانەکانی بریتانیا بە 61 ملیەن کەس تەنها 8175 لەو ماشینە هەیە، کە لە کاتێکدا 30 هەزار پەویستە. لە ئێستادا تەنها 5000 داواکراوە و ئەویش لە 2 هەفتەی دیکەدا گوایە ئامادە دەبێت.
ئەوەی کە دونیای شەو دیمانەی کەنالی 4 ی تی ڤی لەندەنی لە هەواڵەکانی کاهژەری 7 دا، بینیبەت کە لەگەڵ وەزیری تەندروستی و دکتەر و نەرس کرا و دواتر ڕاپەرتی خەستانەیکیش خوێنرایەوە لەسەر ئەوەی کە لەڕ هیچ ئامادەکارییەك نەکراوە. تەنانەت بەڵك لە دکتەر و نەرسکان لەسەر حسابی خەیان پیداویستی خەپاراستنیان کەیە. ئەو کاتە بۆت دەردەکەوێت کە حکومەت و چەندەك مشورخەری هاووڵاتیەکانێتی. ئەمانە لە لایەکەوە منی گریان و لەلایەکیشەوە ڤی ئەستور کردم.
لەگەڵ هەموو ئەمانەدا پەڵەمانتارەکی گەواد [بە مانا کوردیەکەی نا] نایەتە جواب لەیی و بۆت ئاخر قوربان بڵچی؟!! ئەوە ئەوەن کە 10 ساڵی ڕابەقە لەسەر حوکمن واتان لێکردوە؟ پێنجە بکات بە چاویدا بێت مردنی هەر کەسێك لەم خەڵکە، جێنابت و حیزبەکەت و هاوەڵەکانت و دەوڵەمەند و ساماندارەکانت ئایا بڕپرس نین لێ؟ لە لایەکی تریشەوە خەڵکی ئەم وڵاتە جوڵەیەك ناکەن و لەبەردەمی ڕەحمەتی دەوڵەت و حکومەتدا دانیشتون ئەوەندەی جگەرە و بیرە و جنس و

فوتبۆلیان هەبێت، ئیدی نان هەیە یا نییە، جار بەجەهەنەم ، ئازادیی قەدەخە دەکرێت یا ناکرێت ؟ جا چییە؟ پەیوەندی بە منەوە چییە؟ خە من سیاسەت ناکەم و داخە بە سیاسەتیش نابم؟
خەڵکی کەمتر تەدەفکرن کە ئەمە سەرنجامەکی زەر خراپ و سانەکی ڕەش دەهێنێت. پاش ساڵەکی دیکە سەرمایەداریی هەدەستێوەو ئەوەی کە نەیتوانیوە لەم ماوەیەدا بیکات ، دەیکات. لە کشە دارایەکەی 2008 دا سەرمایەداری و دەوڵەتکانی زەر بە چاکی و باشی بە قازانجی خەیان قەستیانەوە . من لەڕەدا هەر یەك دوو نموونەیەك دەنمەوە. یەکەم: ناساندنی پلانی " زیەە کەنتراك' واتە کارکردن بە عەقدە هەر وەکو مەیانی کارکردنەکەی سلەمانی 60 و سەرەتای 70 کان کە بەنا و مقاویل دەهاتن کرێکاریان لەوەوە دەبرد. بەڵام لە ئێستادا مەیانەکە گەڕاوە بە تەکستی تەلەفونی و پێتدەەت "وەرە بە کار، یاخود ئەمە مەیە ، یا چی تر پەویستمان پێت نەماوە". دووەم: بە پاساوی دەسستگرتنەوە و بوونمان لە قەیراند، هەندەك لە بیمەکان بەان و ئەوەشی کە ماوەتەوە بەدەستهەنانیان زەر گرانە و کەمتریش لە جاران. لە ناساندنی ئەمەشدا تا ئێستا چەندەها کەس خەی کوشتووە لەبەر ئەوەی لیژنەی پزیشکی بیاری داوە ئەم کەسانە شایانی پێدانی ئەو بیمەیە نین ، ئیدی بیمەکە نەخشی یا پێککەوتەیی یاخود بە کاریی، هەر کامیا بێت.
سێیەم: سەکردنی موچەی هەموو کرێکاران و کارگەران و فەرمانبەرانی کەرتی دەوڵەتیی بە دکتەر و نەرسەکانیشەوە کە ئێستا لە لایەن حکومەتەوە بە " پاڵەوان" دەناسرێن و سوپاسیان دەکەن. بە نیسبەت کەری تایبەتیشەوە پارەیەکی کەم بە درێژکردنەوەی وەختی سەر کار و هەلومەرجی خراپی سەرکار .
ئەوەی سەرەوە تەنها 3 خاڵن لە دیەها خاڵی هەڵشی دەوڵەت و سەرمایەداران بە سەرمان. بۆیە لەم قەیرانەی ئێستاشدا من بۆش بەحاڵی خەم چاوەڕوانی خرپترکردنی بارودۆخی ژیانمان دەکەم لەبری باشتری لە هەموو ڕوویەکەوە.
بە گوەڕەی ئەزموون و خەشم و خونەندنەوە و تەفکرینی زەرم، گەیشتومەتە ئەو بەرەنجامەی گەشکردنی سەرمایەداری و پەشکەوتنی تەکنەلەجیا و زیادبوونی ژمارەی کرێکاران نەك هەر بزوتنەوەکە ناباتە پەشەوە بەکو دوایشی دەخات ، ئەمە لە ئێستادا ئاوایە. هەر ئەمەشە کە دەبینیت ڕاپەڕین و ناڕەزایی و هەوەی شەش لە وەاتانی دواکەوتوی پیشەسازیدا زەر ترن تاکو ئەم وەاتانە. گەر یەکەك پێم بڵێ ئەوە نییە لە فەرەنسا هەیە کە وەاتەکی پیشەسازیی پشکەوتووە؟ لە وەامدا دەڵێم کە نەریت و خو و مەژوی شەشگەرانیە کە بەرگریی و بگژاچونەوە دروستدەکات، نەك

بەپیشەسازیکردنی وڵات و پشووچوونی تەکنەلەجیا. خشبەختانە ئەو لە یەنان و فڕانسادا هەبوو ، بەڵام حکومەتی چەپی Alexis Tsipras ئەوی لە یەنانا نەهێاو ، جەنگی کڕانەش هێنگە کەتایی بەوی فڕانسەش بهێنێت. هیوادارم ئاوا نەبێت.

زاهیر باهیر
24/03/2020

ئەولەویاتەکانی سیگمەند فرەید … وەرگەڕانی لە ئینگلیزییەوە: صباحی مەلاعەوەا

سیگمەند فرەید یەکەك لەبەرجەستەترین بیریارانی سەدەی بیستەم بوو،ئەو میتەدەکی نوێی بە تێگەیشتن لە کەسایەتی مرۆڤ هێنایە ئارا،و یارمەتی مرۆڤی دا هەنگاوەکی تر لە هێگەی کەماڵ بهاوێژێت. شیکردنەوەی کەسایەتی و هەڵسوکەوتی مرۆڤ لەسەر بنەمای دەروونشیکاری فرەید هەنگاوەکی نوێ بوو بە تێگەیشتن لە مرۆڤ و مرۆڤناسی لەڕهەنگی خرئاوادا گەڕی.ئەمەی لە خوارەوە دەیخوێنیتەوە بابەتەکی ناوازەیە لەبارەی ناسینی کەسایەتی مرۆڤ کە بەناوی سیگمەند فرەیدەوە بەاوکراوەتەوە، هەرچەندە،من گومانم هەیە کە ئەم بابەتە نوسراوی خودی فرەید بێ،بەڵام بەباشم زانی بەهەی جوانی بابەتەکەوە بە خوێنەرانی ئاشنا بکەم،هەنوکە بابزانین کەی تر وەك من یەکەم کار- ئەولەویات- شرەی ئاوی چەشتخانەکە دەگرێتەوە! وەرگەڕ.

گریمانە بکە تە لە ماڵەوە دانیشتویت و پێنج هەوداو لە یەك کاتدا دەنە پەش، بەڵام تە چەن ئەم پێنج کارە ئەنجام دەدەیت،واتە ئەولەویاتەکانی تە بە ئەنجام دانی ئەم کارانە چیین و کامیان پەش کامیان دەخەیت؟

1 – زەنگی تەلەفۆن لەدەدات!
2 – مندا‌ڵەکەت دەگری!
3 – کەسەك لە دەرگا دەدات یان لە پەش دەرگا بانگت دەکات!

4 – جلەکانت لەدەروە بە تەنافی هەواسیوە تا وشك ببنەوە و باران دەبارێ!
5 – شەڕی ئاوی چێشتخانەکەت کردەتوە و ئاوەکە بە فیڕۆ دەڕوات!
هەنوکە ئەم پێنج کارە < لە 1 تا 5 > یەك لە دوای یەك ئەنجام بدە و، بزانە بەیارەکانت چۆن دراون، بەڵام لەگەڵ خەتدا ڕاستگۆبە و دیاری کردنی وەڵامەکان سەرنج ڕاکێشن.
هەنوکە وەڵامی تێستەکە ببینە و بزانە ئەولەویاتەکانی تە چۆنن:
هەریەکەك لەم پێنج کارەی کە لە سەرەوە ئاماژەمان پێدا،شتەك لە ژیانتدا نیشان دەدات،لەبەرئەوە هەر یەکەك لەم کارانەی سەرەوە ئەم مانایانەی هەیە:
1 – زەنگی تەلەفۆن نیشاندەری کارە
2 – منداڵ نیشاندەری خەزانە
3 – دەرگا نیشاندەری هاوڕێیە
4 – جلەکان نیشاندەری پارەیە
5 – پشتنی ئاوی چێشتخانەکە نیشاندەری ئارەزووی(Love Life) سێکسی یە
هەڵبژاردنی یەك لە دوای یەکی ئەم پێنج کارە ئەولەویاتەکانی تە لە ژیانت دا نیشان دەدات!.
*** ***
1 – بە ئاشنابوون بە فرەید و دەروونشیکاری پێشنیاری چاپی یەکەمی ئەم پەرتووکەی فرەید دەکەین کە لەلایەن ئەمەوە کراوەتە کوردی :
پێنج وانە لە دەروونشیکاریدا
سیگمەند فرەید
وەرگێڕانی لە فارسییەوە: صباحی مەلاعەوڵا
خانەی چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاوەر،چاپی یەکەمی ساڵی 2007 ، هەولێر.

- بۆ خوێندنەوەی پەرتووکی(پێنج وانە لە دەروونشیکاری سیگمەند فرەید) لە کتێبخانەی سایتی (دەنگەکان) کلیکی ئەم لینکە بکە:
https://dengekan.info/archives/12129

سەرچاوەی وەرگێڕانی ئەم بابەتە:
http://www.lifeistest.com/product/sigmund-freuds-priorities-questions/

نیشتمان لە دڕاوی ئەنگۆزەی ناسیۆنالیستی … نووسینی: ستیڤان شۆمزینی

هەرچەندە هەوڵ دەدەم، ناتوانم وەکوو
چۆن خۆم دەمەوێ، ئاوا، باسی وەاتەکەم بکەم
ڕەسوڵ هەمزاتۆف

فیلەسووفی هاوچەرخی ئەمانی "پیتەر سلۆتەردایک" لە ئینتەرڤیۆیەکی گۆڤاری "فۆکەس"دا لە بارەی بوونی ئاینەکانەوە کە ئەو نکۆیی لە بوونیان دەکات، ڕستەیەکی سەرەتانی دەدرکێنێت بەوەی دەڵێت "چەمکی ئاین هەڵگیرێ و زیانبەخشە، هەروەها بەشێک لەکولتووری ئیمپریالیستی ڕۆژئاوایشی تێدایە". سلۆتەردایک نموونەی هیندیەکان دەخاتە بەرچاو، پێش ئەوەی لایەن ئایینناسە ئەوروپییەکانەوە بیان ڕوون بکرێتەوە، دەرکیان بە هیندەسیبوونی خۆیان نەکردووە، بەهەمان شێوە چینییەکان تاکو بە ئەمڕۆش دەگات هەستێکی وایان نییە. بە هەمان فۆرم، ئەوەی بە من گرنگە، پێش مودێرنێتە و هاتنە ئارای دەوڵەت نەتەوە "ناسیۆنالیزم" شوناسی نەتەوەیی نەناسرابوو، ئەوە ناسیۆنالیزم بوو خۆی پێناسەی کرد بەسەر نەتەوەی جیاجیادا، بەر لە ناسیۆنالیزم ئەو شوناسە لە جۆگەیەکی نادیاردا بوو، لەگەڵ ئەوەشدا ناتوانین هاشا لە دابەشبوونی مرۆڤ بکەین بەسەر ناسنامە جوداکاندا، هەر لە ناسنامەی نیشتمانی و ڕەگەزیی و ئاینییەوە بیگرە تا کەی شوناسکانی تر. ئەگەر لە پێشوودا ناسنامەی نیشتمانی تا ئەندازەیەکی زۆر جێگیر بووبێت، لە دنیای گلۆبالدا ئەم جێگیرییە لەبەردەم هەڕەشەدایە، تە چۆن دەتوانیت ناسنامەی کەسێک دیاری بکەیت دوو ڕەگی هەبێت "واتە باوک و دایکی سەر بە دوو نیشتمانی جودابن"؟. زۆرجاریش بیر لە منداڵەکانی خۆم دەکەمەوە، خاوەنی دوو نیشتمانن، وەک ئەوەی "ئەمین مەعلوف" لە کتێبی "ناسنامە بکوژەکان"دا دەیخاتە ڕوو: "لە کەنارەکەی تری ڕووباری ڕاین بیر لە حاڵی تورکێک دەکەمەوە، سی ساڵ بەر لە ئێستا لە نزیک فرانکفۆرت لە دایکبووە و هەمیشە لە ئەمانیا ژیاوە، لە باب و باپیرانیشی باشتر بە زمانەکەی قسە

دەکات و دەنووسێت، کەچی لە چاوی ئەو کەمەگەی پەنای داوە ئەمانی نییە، وەک چۆن لە دیدی کەمەگەکای خیشیەوە تورکەکی راستەقینە نییە"؟!. ئەمە کێشیەکە فیکری منیشی بەخیەوە سەرقاڵ کردووە.

دەزینەوەی نیشتمان لە مەنفا

ئەگەر لە ئەزموونی خەمەوە دەست پێبکەم، هاوینی ساڵی 2000م وەک ئێستا لە یادە، لەناو ئەو کامیەنەی پێی دەگەیشتین بە خاکی تورکیادا بە ئامانجی گەیشتن بە وەاتی گریک، زەر ئارەزووم دەکرد کاستەکی "مەزهەری خالیقی"م لەگەڵ خەم هەگرتبا، تەنیا بە خاتری ئەو گەرانییە ناودارەی "ئەگەمەوە من بە وەاتەکەم". چەند کەپلەیەکم لەو گەرانییە لەبەربوو هەتا چووینە سەر دەریا هەر لەبەر خەمەوە دەموتەوە. بە کەمەنیستەکی رادیکاڵ و کەسمپۆلیستی وەک من، ئەمە یەکەمین لەحزەی هەستکردنم بە پەیوەندیی قووڵم بە شوناسەوە، لەوە شوناسەکی ترم دەزیەوە، جگەیەک ناوی نیشتمانە. لەوەدا رەکەم دوورتر هەدا، لەو فاکتە دەنیابووەوە، ئەو مرۆڤە کوردەی هەمیشە لە نیشتمانەکەی را دەکات، لە هەمان ئەو ساتانەی هەنگاو بە هەنگاو لە وەاتەکەی دوور دەکەوتەوە، نایەوێت پەیوەندیی خەی بە نیشتمانەکەیەوە ببچڕێنێت، لەوە زیاتریش داغەی گەانەوە، بە ئەو نیشتمانەی بە نەفرەتی کردووە زەرتر لە هەر شتەکی تر مەشکی داگیر دەکات.

ئاخر مرۆڤی ئەمە چۆندەک بیەوێت لە شوناسی خەی، لە نیشتمانی خەی هەبێت، دواجار ئەوە نیشتمانە دەستبەرداری ئەو نابێت، بەردەوام خەون و تراديسیەن و زمان وەک رایەڵەکی بەهەز دەمەننەوە لەنەوان کەچبەر و نیشتماندا، گوریسەکی کولتووریی هەمیشە لە ئارادایە مرۆڤی پەناهەندە بە وەاتەکەیەوە دەبەستێتەوە، تەنانەت کەچبەر بەشەک لە کەشکانی نیشتمان لەگەڵ خەیدا دەهەنێتە وەاتی خانەخوە. وەک چۆن یەکەمین پرسیاریش لە تاراوگەکەیدا روبەڕووی دەبێتە، پرسیاری شوناس و نیشتمانە،! ئەمە دەبێتە یەکەمین پەناسی مرۆڤی ئاوارە، ئەو پێی خۆش بێت یان نا، بە ساڵانەکی درێژتر تەنانەت دوای وەرگرتنی ڕەگەزنامەی وەاتی خانەخوە، شوناسە نیشتمانییەکە تاکە شتەکە ئەوی پێ دەناسرێتەوە. هەروەک ئەوەی نووسەری ئەمانی "تەماس مان" دەیووت "تاراوگە دەردە، ژیانی بەگەنیوی ئەمانیاش مەرگەسات، بەڵام هیچم نەدەاندووە، لە هەر کوێیەک بم ئەمانیا لەوێیە، دەنگ و ڕەنگ و فەرهەنگی ئەمانی لە ناخمدایە". ئەمە دروست قسەی دەی زەرینەی دیاسپۆرای کوردە کە وەک لە ڕەمانی "جەمشید خانی مامم"دا وێناکراوە، هەمیشە "باڵکان دەیبێن و دەیهێنن، هەر جارەی لەسەر زەمینەک و ناشوێنەک دەگیرسێتەوە. کەچی کەشتەی کەچەکەی لە هەر جگەیەک لەنگەر بگرێت، بە ناسنامە

کوردییەوە دادەبەزێت.
ئاگر دیقەت لە لەکەینەوە ئەنتەپەلەژییەکان بدەین، بە رووبەری ئاو پیوەندییە بە تینەی مرۆڤمان بە شوێنەوە بە ئاشکرا دەبێت، ئامێش پیوەندییەکی خەسک و غەریزییە نەک دروستکراو، چون شوێن یان بە مانایەکی تر نیشتمان موکی هەموانە، ئامێش رەک پێچەوانەی ناسیۆنالیزمە کە ئایدەلەژیایەکی دەستکردە، مرۆڤ ئاگر "ئەرنست رینان" بخوێنێتەوە تەدەگات ناسیۆنالیزم ئایدەلەژیایەکی چەند درەنگ داهێنراوی دەستی مرۆڤە. وەک وتم و جەختیشی لەسەر دەکەمەوە گرەدرانی هەستی مرۆیی بە شوێنەوە غەریزییە، سەرنج بدەن خەڵکانی ئاسکیمۆ لەو نیشتمانە بەفرینە ناتوانن دەستبەرداری ئاو شوێنە سەهۆڵییە ببن، لەهەر کوێ بن خەیان بەغەریب دەزانن، بە هەمان شێوە دانیشتوانی هەڵەبی ئیستوا ئاو نیشتمانە سووتێنەرییان زۆر لە کۆستانەکانی ئالب لەلا دڵگیرترە!. مرۆڤ کاتێک کتێبی "داغستانی من"ی هەمزاتۆف دەخوێنێتەوە ئاو هەستەی بە دروست دەبێت باسی بەهەشتەکەی پانوپۆڵ دەکات نەک نیشتمانێک بەقەدپاڵی چیا و کێژ سەختەکانەوە. هەر ئام سیحرییە وا لە مرۆڤی تاراوگەنشین دەکات، هەندەران بە تابووتی خاون و نوستالیژیاکانی لە قاڵەم بدات، یان بڵێ بەهەشتە وەرانە تێبگات دوولەتی کردووە، هەمیشە چاوی لەسەر ئاو لەتەی خەی بێت لە شوێنی یەکەم جێیهەشتووە.

وەک خاڵم لام ئاسایی، مرۆڤ نیشتمان جەبهەڵێت، ئاو جەهەشتنە پرسەی خە تەواوکردنی کەستییە. ئاگەرچی شەشی دووەمی تەکنەلەژیا دنیای یەک رەنگتر و بچووکتر کردەتەوە، چیدیکەش ناکرێت غوربەت هەمان غوربەتەکەی نالی یان پیرەمەرد بێت، بەڵام مرۆڤ کە وەک کەچبەر رووی کردە نیشتمانێک هیچ نوستالیژیایەکی ئاوی تێدا نییە، ون دەبێت، پرسەی خەدزینەوەش دەبەتە کردەی زەحمەت، گاڵتەوەی "شەرزاد حەسەن" پیوەندیی بەم نوستالیژیا و ونبوونەوە هەیە تاوەکو جارێکی تر خەی لاو نیشتمانەدا بدزێتەوە زۆرترین رەخنەی لە کولتوورەکەی هەیە، بەتام دواجار نیشتمانی غرور و یادگارەکانێتی. هەرواش ژنەرالی پایز "حەمەعومەر عوسمان" هەرچەند ناوی تاکە دیوانەکەشی "لەغوربەتا" بێت، کەچی وەک ئاوەی قاڵەمی قەدەر نوسیبێتی رەفاهترین دەوڵەتی باکووری زاوی جەدەهەڵێت و دەگەڵتەوە بە ئاو نیشتمانەی خەی تەدا هەواسی و کەتایی بە ژیانی خەی هێنا! ئاوان گاڵتەوە تاکو خەیان لە نیشتماندا دووبارە بدزنەوە، لەملاوە ژمارەیەکی کەچبەری تر هەن، نیشتمان لە مانفا دەدزنەوە، ئام گروپە نوستالیژیا کەسییەکانیان بە رووداو و یادگارییەکانیان دەگەڵن بە پاژەیەکی فیکریی و مەعریفی، لە

تاراوگە نیشتمانێک دەدەزنەوە، هیچ کات نەیانتوانیوە ئەو جۆرە لە نیشتمان لەو کاتانەشی لەناو خودی نیشتماندا ژیاون کەشف بکەن. ئەمش لە ئەزموونی حاجی قادری کۆیەوە دەستپێدەکات تا بە ڕۆژی ئەمڕۆمان دەگات. ئەگەر زێدەگەیی نەبێت دەتوانم باشترین فۆرمی دەزینەوەی نیشتمان ئەو فۆرمەیە کەچبەر لە دڕەوەی جوگرافیای نیشتمانەکەی دەیدەزێتەوە.

کێچ بەرەو هێندەران

ناشوێن و راسیزم*

لەکەینەوە ئەنترۆپۆلۆژیەکان ئەویان سەلماندووە مرۆڤ بە سروشتی خۆی کائینێکی کۆچەرە. لەوەتی مرۆڤ هەیە کێچ لە ئارادایە ئەگەر لە جوگرافیایەکی بەرتەسکیشدا بووبێت. خەسڵەتی مرۆڤ ئەویە هەمیشە لە هەموو جێگەیەک بەدوای ژیانێکی شایستەدا دەگەڕێت، کێچ لە ئێشکەوتەکانەوە بەرەو دەشت و نشوێیەکان، لە گوندەوە بەرەو شارەکان، لە وڵاتێکەوە بە وڵاتێکی تر، لە بازنە هەرە بچووکەکەیدا لە گەڕەکێکەوە بە گەڕەکێکی تر، هەموو یەک واتا بەدەستەوە دەدەن: مرۆڤ شوێنی خۆی بە دوای ژیانێکی شکۆمەندانەدا جەهەشتووە. ئەگەر مڕۆوی کورد بەسەر بکەینەوە، دەبینین پێکهاتەی میللیی کورد جۆرێک لە یەکگرتنی نەوان خێڵەکانە، ئەمانیش هەمیشە وەک جەنگاوەری پارتیزان و هەزی ڕەوەند خەیان نواندووە، وەک لە گشتنامەکانەوە بەو مەژووە ئاشنا دەبین، هەر لە خاتیراتی گەزنەفۆن و مارکۆ پۆلۆوە بیگرە تاکو سیاحەتنامەی ئولیا چەلەبی و کلاد ریچ، لەو فاکتە دنیا دەبینەوە کورد وەک کەنفیدراسیۆنێکی تێکچڕاوی نەوان هەزەکان، هەمیشە لە دەخێکی ناجێگیر و کێچەویدا بووە، دواتریش ئەم کێچە چوارچێوەی سیاسیی و ئابووری و نەتەوەیی وەرگرتووە.

ڕەنگە ڕاگواستن بەشێکی دانەبڕاو بێت لە کێچی کورد هەر لەناو نیشتمانەکەی خۆیدا، ئەویش هەر لە زەمانی عوسمانییەکانەوە تاوی ستاندووە بەوەی هەزێکی وەک باجێان لە "ئامەد"ەوە بۆ خانەقین ڕاگوازراون، کە تاکو ئەم چرکەساتە شاهاوی "تەرحیل" بە مەبەستی گەینی دیموگرافی لە ڕۆژئاوای کوردستان و شاری کەرکوکی باشوور و بەشێک لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەر بەردەوامە.

ئەوەی ئەمە مەبەستمانە ڕوویەکی تری کێچە، ئەویش کێچکردنە بەرەو دەرەوەی نیشتمان. لەم ڕووەوە دەبێت ئاوڕ لە دوو جۆر کێچ بدەینەوە، یەکەمیان ئارەزوومەندانە و ئەویتریان بەتەپزیی. لەوانەیە لە کارەکتەری "مەولانا خالیدی نەقشبەندی"دا هەردوو جۆرە کێچکە چاو بکەین، بەوەی سەفەرە زانستییەکەی تاکو هیندستان

کچکی ئارزوومەندانە بوو، هەرچی جە پلەژکردن و دەرپەاندنتی لە شاری "سلەمانی"ەو بەرەو شام فەرمە تەپزییەکی کچە، بی هیە مەولانا یەکەمین پەنابەری سلەمانی بت لەسەر کیسی بیرکردنەو و ئازادیی بیروا، رەی هاتونەهاتی تاراوگی هەبژاردبت و لە منفاکیدا سەری نابتەو. وەک ئەمە لە ئەزموونی شخ عوبیدوای شەمزینیشدا بەرجەستە بوو، تاکە جیاوازیی نەوان ئەو دوو شخی نەقشبەندییدا تەنە ئەویە یەکەمیان بە دەستی کورد و ئەویتریان بە دەستی بگانە ناچار بە ژیان و مردن کراون لە مەهجەردا.
لە دنیای تازدا چەمکەکانی تاراوگە و غوربت، وەک خیان نەماونتەو، گلوبالیزم هەموومانی پلکش کردووە بە سەر یەک خوان، تا هەموو مکدنانس بخین، بە زمانی ئیدیالی ئینگلیزیی بدوین، لەم دنیا نویدا غوربت و تاراوگە لە لەواری نەماندان رنگە تنیا راسیزم بە بیرمان بنتەوە هشتا دنیا یەک رنگ نییە، ئەمش بە خی مایی گریانە. وەک وتم سەرمایداریی تنیا بوە ناوستە جیهان بکاتە یەک بازاڕی هاوبش، بکو هەشی سینەوی ناسنامە و کولتوور و زمانە جیاوازکان دکات، هەمووان لە یەک بتی دخوازی خیدا کدکاتەو، بە منەک کە لایەنگریی جیاوازیی و هەمەنگی کولتوور و ئایدنیتییم، ئەو مایی قبوە نییە، خریکە هەموو وەک "دیوگینس"ی سیمای دیاری فلسفی سگیکان دەدەین کە لە دوا دوایکانی دەوت شاری گریکی و سرتای هاتنە ئارای ئیمپراتریەتە جیهانداگرکاندا، وتی "من خکی جیهانم". بەوی چیتر مرۆڤ لە ئاستکی لکیدا بنەد ناکرت، بکو دبتە کائینکی گردوونی.
هەرچەند پشتر رخنە لە کەمنیزم دگیرا بەوی سنووردارکان دەستەوە و فرەنگی لەناو دبات، ئستا سرمایداریی خی ئەم کارە دکات، ئاخر کەمنیزم جیهان دکاتە یەکیەک بە تاقیکردنەوی ئابووری سیاسیی سۆسیالیستی نەک دەست ببات بە سینەوی شوناسە جیاوازکان.

هەرچەند "ربوار سیویلی" لە کتبی "دیاردگرایی تاراوگە"دا کە بەرهەمی ناوەاستی سالانی نەوەدکانە دنووست "تاراوگە چیدی وەک سردەمکانی رابردوو بارودخی تاکە کسک نییە دوور لە نیشتمان و زد و کولتووری خی دژیا و بە بەهای چەمکی (شاعیری ئاوارە) و (سیاسیی دوورخراوە) و (دیپلماتی هاتوو) دناسرایەوە، لە ژیانی هاوچرخدا تاراوگە دیاردیەکە خاوەنی خسەت و تایبتمندیی قوی خیەتی.. دیاردیەکە نەک هەر سنوورە جوگرافیکانی ژیانی پنابەر هەدگەتەوە، بکو گەانکی بنمایش لە کستیکیدا دکات".

لەم زیاتر "چەمکی غوربەت"یش هەمان دەلالەتی پەشووتری خۆی نییە، وەک ئاوەی "نالی" لە دەڵێ شیعرەکەدا دەڵێ "لەم شارەی دەردی غوربەتە.. لەم سازی هیجرەتە.. دڵ رەنگە ببێ بە ئاو و بە چاوا بکا عوبور". بەڵکو خودی تاراوگەش نەک هەمان ئاو و تاراوگەیەی ناوەاستی نەوەدەکانی سەدەی پەشوو نییە، لە بنەوانەوە گۆڕانکی سیحریی بەسەردا هاتووە. سەردەمی کۆچی ئێستا و ژیانکردن لە تاراوگە سەردەمکی تازەیە کە ڕەورەسمی خۆی هەیە و نەزعەی راسیستانە هاووەاتیانی خانەخوێ هەڕەشەیکن بەسەر سەریاوە، هەر ئاوەی بەم دواییانە "ژیژک" وتی "ئەوروپا لەبەردەم ڕەشبادایە" بەوەی لەشاوەکی تری پەنابەر بارەو ئەم کیشوەرە بەڕەوەن، هەموو زەنگەکانی مەترسی لەدراون، چوون هیچ کات هەندەی نهێ میدیا و ڕاسیزم بەم بەربەاویە وەنای کۆچبەریان ناشرین و دزێو نەکردووە، ئەمەش ڕەگەکی دەچێتەوە سەر ئاو و نەزعەیەی بە ئارە سەنترالیزم دەناسرێتەوە.

چیتر ڕاسیزم بە پەنهانی نەماوەتەوە، لەناو زەردەخەنە درێنەکاندا دانەپەشراوە، بەڵکو لەو فەرمە شاراوەیە دەرچووە کار لەسەر هەڕاسانکردنی تاکی پەنابەر بکات بگرێ لە ئێستادا لەسەر هەموو ئاستەکان وەسی و بەزاریی ئاشکرا دروست دەکات، تا ئاو ئەندازەیەی لەم دوو سێ ساڵەی ڕابردوودا هەوەی لەناوبردنی فیزیکیشمان لە چەند شوێن و شارەکی وەاتانی ئەوروپایی بینیی، بە تایبەت ئاو ژمارەگەلە دەستدرێژیی و کوشتوبڕەی لە وەاتەکی وەکو ئەمانیادا بەرامبەر بە بیانییەکان "ئاوسلەندەر" ڕوویانداوە. ئالەردا خاوەنکانی کۆچبەر پووچ دەبنەوە، ڕەگەیەکی تری لەبەردەمدا نامێنێت جگە لە خۆگرەدانەوە بە نیشتمان. جگە لە پەبووونی هەگبەی خاوەنکان بە گۆاندەوە بە زەد، بە ماڵی یەکەم و دواهەمینی ژمارەیەکی بەشووومار لەوانەی هەست بە دنیایی ناکەن، ئاخر نیشتمان و ماڵ هەرێک واتایان هەیە لە زەربەی زمانکانی دنیادا، وشەی ماڵ لە ڕەگ گریکییەکەی خێدا Komi جیاواز لە مانای دنیایی، بە واتای زادگە و نیشتمانیش بکارهاتووە.
ئەم شێوەلە نوێیەی ڕاسیزم، ڕەنگە نەتوانێت ببێتە لەمپەر لەبەردەم لەشاوی کۆچبەردا، چوون لە ئەندەشەی کۆچبەردا، ئەم ڕووە پەیندەوێیە بە پارادیس، گەیشتنە بەو ناشوێنەی لە مەشکیدا سکەجی کردووە. ناشوێن "یۆتۆپیا"ی ڕەژئاوا وەنایکی ساختەی داهێنراوی هەموو ئەو مرۆڤانەیە دیانەوێت بگەنە ژیانکی شایستە. لەم کاتەدا هەمان تەزکەی "ئیدوارد سەعید"م بیرکەوتەوە لە کتێبی "ڕەژهەاتناسی"دا گۆاڕی کردووە، کە ئەو پەیوایە خەرهەاتناسی

تەرمی بیرکردنەوە و روانینی لاڵی مرۆڤی رۆژئاوایی سەبارەت بە خەرهەڵات، بۆی سەرزەمینی سوڵتان و کەنیزەک و سێکس و ئیباحیەتە، لەکاتێکدا ئەم وێنایەکی تەواو ئایرۆنیە و بارگاویە بە ڕەحی ئیمپریالیستی خۆرئاواییەکان. ئەم هەمان وێنای خەرهەڵاتییەکانیشە بە خۆرئاوا، لە زیهنی هەر کەچبەرێکدا ئەوروپا پوفێکی گەورە و سەرزەمینی ڕفاهیەت و ئازادیە، هەر بۆیە قەدەری خۆیان دەدەنە دەست ریسکەکانی ڕێگە و هەموو خۆنە گەنجەکانیان بە کەیانەوە دەهێننە کیشوەری شەداری پیرەکان. دەگەڵەوە سەر ئەزموونی خۆم لە ساڵی 2000 هەر یەکێک لە ئەم وەاتەکمان دەستنیشانکردبوو بۆی بچین، بۆئەوەی بچووکترین زانیارییمان هەبێت لەسەر ئەو وەاتە، ئەم کەچە نائاگایی مرۆڤی ئەم دەردەخات بە هیچ بەرچاو ڕوونییەک زەد بەرەو ناشۆن مل دەنێت، لەگەڵ بەتاڵبوونەوەی یەتەپیاکە و بەرکەوتن بە گیروگرفتەکانی ژیان لە مانفا و لەمسی راسیزم و بە ویژدانی بازاڕی کار، هەست بە بوونی نیشتمان دەکات.
لەم نەوەندەدا لە دنیای بچوککراوەی دەستی گلوبالیزمدا هەست بە لەخۆبەگانە بوون تێیدا سەرهەڵدەدات و نوستالیژیاکانی وەک بورکان دەتەقنەوە. بەختیار عەلی، لە کتێبی "ناشۆن"دا دەنووسێت "غەریبی ئەم هەندەی بیری نیشتمان دەکات، بیر لە نیشتمان ناکاتەوە". بەڵام وایدەبینم هەموو ئەوانەشی بیر لە نیشتمان دەکەنەوە، بە هەستی غوبن و غەریبیدا تێپەڕیوون، لە چرکەساتی یەکەمەوە بیری نیشتمانیان کردووە، دواتر ئەو وابەستەبوونە ڕەحیە وەرچەرخاوە بە پەژڕی بیرکردنەوە لە نیشتمان. لەراستیدا ئەگەر مرۆڤی تاراوگەنشین تاسەر لەناو گۆڕاوی هەستکردن بە غەریبیدا بمێنێتەوە و دەسخەکراو سێیری خۆی بکات، ناتوانێت بە هیچ کۆ بگات جگە لە نەخۆشخانەی دەروونی.

*ناشۆن "یەتەپیا": لە ڕووی زاراوەسازییەوە ریشەی لەهەردوو وشەی لەکدراوی Ou واتە هیچ و Topia واتە شوێن هەڵهێنجراوە. دەکرێت ناشۆن بەو سەرزەمینە خەیاڵکردە میسالییە پێناسە بکەین هەموو شتێک تێیدا پێرفێکتە.
2020-3-11
ستۆکهۆڵم

کوردستان لە سەردەمی کۆرنادا هەشیارجەمال ...

لە ئێستادا کە قایرۆسی کۆرنا تەنگی بە زۆربەی جیهان هەڵچنیوە، سیستەمی تەندروستی زۆربەی وڵاتە پێشکەوتووەکانی جیهانی خستۆتە ژێر پرسیارەوە، هیچ چارەسەرێکی خۆرایان پێ نییە بۆ توشبووانی ئەم قایرۆسە و هەڕانە سەدان کەس لە وڵاتە جیاوازەکان گیان لەدەستدەدەن و هەزاران کەسی تریش وەک توشبووی نوێ تۆماردەکرێن، کوردستانیش بە بەش نەبووە لەم قایرۆسە کوشندەیە و هەڕبەڕ سەرباری هەواڵەکان، بەڵام ژمارەی توشبوان زیاد دەکات.

لە هەڕئاوای کوردستان، تا ئێستا بە فەرمی هیچ حاڵەتێکی قایرۆسی کۆرنا تۆمارنەکراوە، هەر لە سەرەتای دروستبوونی مەترسییەوە کە تۆمارکردنی یەک حاڵەت لە سوریا، قەدەغەی هاتوچۆی ڕاگەیاندووە، هەروەها ڕاشیگەیاندووە بە دەستنیشانکردنی قایرۆسی کۆرنا لە لێشی مرۆڤدا، ئامرێکیان داهێناوە، کە لە (30) چرکەدا دەستنیشانی قایرۆسی کۆرنا دەکات لە لێشدا. بەڵام بەهەی هەڕاری و کەمی پەداویستی پزیشکی و مادی چاوەڕوان دەکرێت بە قەد دوژمنێکی هاوشێوەی دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان قوربانی بخاتەوە، ئەگەر هاوڵاتیان هەڵنەبیری خۆپارێزیان نەبەست و پابەند نەبن بە ڕێنماییەکانەوە.
لە باکوری کوردستانیش لەم سەردەمی کۆرنایەدا دەوڵەتی داگیرکەری تورک لەسەر سیاسەتی هەگەزپەرستانەی خۆی بەردەوامە، لە هەڕانی ڕابردووەدا دووبارە دەستی کردۆتەوە بە قەکردنی سیاسی و دەستگیرکردنی سەرۆک شارەوانی شارە کوردییەکان و بەردەوامە لە هەوڵی سینەوەی گەلی کورد.

لە هەڕهەڵاتی کوردستانیش گۆشەسەندنی قایرۆسی کۆرنا بەردەوامە، کوردانی ئەو بەشەی کوردستان باس لەوە دەکەن کە دەوڵەتی ئێران هیچ لە خەمی خەڵکی ناوچەکەدا نییە و هەڕانە مەرگی ئازیزانیان دەبین و کەرتی تەندروستی ڕووی لە شکستە، چاوەڕوانی قوربانی زۆر ئەکرێت لە ناو ناوچە کوردییەکاندا.

هەرچی سیاسییە حوکومەتکانی باشوری کوردستانە لە جیاتی هاوکاری کردنی هەڕئاوا و هەڕهەڵاتی کوردستان و کارکردن بە دەزی کورد لە باکوری کوردستان بە هەر هەگایەک بێت، بەڵام پاش چارەکە سەدەیەک

لە حوکومەتانی ناتوانێت مووچەی مانگێکی فەرمانبەران دابین بکات و قایرۆسی کۆرۆنای کردۆتە کابووسێکی دڕندەی سەر ژیانی خەڵک، بە پارەی نەوتی دزراوی ئیمە میللەتە خەرتە لە خەندیوە یەک لەشکر میدیای سەبیری دروست کردووە، لە کاتێکدا کە پارێزگاری سلێمانی هەواڵی دڵزینەوەی چارەسەر، یاخود دابینکردنی دەرمان لەزاری کەمپانیایەکی ناوخۆییەوە بڵاودەکاتەوە، دەکۆنە هەڕشکردنە سەری، پرسی ئیمە قایرۆسە ترسناکەشیان کردووە بەململانێی حیزبی، وەزارەتی تەندروستیش سەرباری ئەوەی ناوچەی سلێمانی بە زۆنی پڕ مەترسی قایرۆسەکە دیاری کردووە و هێڵانە توشبووی نوێ تۆمار دەکرێت، بەڵام شەوان کە ئامارەکان بڵاودەکاتەوە زۆربەی دەرئەنجامی پشکنینەکان هی شاری هەولێرە، لە کاتێکدا قایرۆسەکە لە سنوری سلێمانیدا بەربڵاوترە.

هێشیارجەمال

...قایرۆسی کۆرۆنا و سەرمایەداری لە جیهانی حەمید تەقوایی

بڵاوبوونەوەی نەخۆشی کوشندەی کۆرۆنا زیانی کەمڵایەتی لە زیاتر لە سەدوحەفتا وڵاتی جیهاندا بەتەواوەتی شڵاندووە و لەزەرکیاندا بەکردەوەوەستاندووە. کارو وەرزش وهونەرو سەرگەرمی وگەشت وهەموو کۆبوونەوەو چالاکیەکی بەکۆمەڵکانی بەکردەوە وەستاوە. خەڵک لەماڵەوە دانیشتون وهیچ کەس نازانێت کە ئیمە بارودۆخە هەتاکەی درێژەی ئەبێت. قەیرانیکی تەندروستی-پزیشکی بەخۆرایی گەڵاوە بە قەیرانی ئابووری وسیاسی-کۆمەڵایەتی سەرتاسەری دونیایی لەدەڵاوکێدا ونکردووە. قسەی هێژ بووتە قەرەنتینەو لەماڵەوە دانیشەو کەبونەوە مەکە وتەوقەمەکە وباوەش بەیەکدامەکەن وپێکەوە مژین وسەفەر مەکەن. هەرچەند لە تەنها وگەشەگیرترو دورتر لەوانیتر بیت، باشترە!

ئینسانێک کە لەدایک بوی ژیانی کەمڵایەتی وکەبونەوەو هاوژیانی وپێکەوەبوون. ناچار بووە لەپیناو مانەوەی خۆیدا دورکەوتەوە، لەماڵەوە بمێنێتەوە، خۆپاریزی بکات لە دیدارو

بینینەوەی لەگەڵ دەست و نزیککەوتنەوە لەسەر شەقام "دورکەوتنەوەی کۆمەڵایەتی"لەگەڵ ئەوانی تر پەیوەبکات.لەوتەیکدا کۆمەڵگە لەپشتاو ماناوەی خۆیدا ئەبەت کۆمەڵگە نەبەت!ئەم ناکۆکیە لەکوێوە هاتوە؟بەواتەت قایرەسکی تازەدرکەوتوی نەناسراوو نەخشیەکی کوشندەو وپتایکی سەخت بەرپرسی ئەم بارودۆخەیە.بەڵام ئەمە تەنها هواڵتی قزیکەیە،ریشەی مەسەلەکە ئەمە نیە.
ئینسان بونەوەرکی کۆمەڵایەتیە.نەک تەنها کاروبارەکم ومانەوەی بەتەنیای، بەڵکو تەنانەت فیسیۆلۆجی ئینسان،نەک تەنها شوناسی کۆمەڵایەتی بەڵکو بونی بایۆلۆجی ئینسان،قەرزاری ژیانی کۆمەڵایەتیەتی.ئینسان لە دایک بوی کۆمەڵگەیەو پەیوستی بکۆمەڵگەیە.هەزی ئینسان لە هوبەونەوەی بەڕاو کارساتە سروشتیکان،ئاگر کوتنەوەو لافاو وزەمین لەرزەو کولەراوپتاو درەکوشندەکانی تر،هەروەها هەوە وچالاکی وژیانی کۆمەڵایەتیەتی،وە کاتکی ئەک ئەمە لەبەرامبەر کارساتکی سروشتیدا ناچار دەبەت ژیانی کۆمەڵایەتی بوستنەت،وە دەڕاوکێی توشدەبەت،دەنگ بەاودکاتەوە،دچتەوە ناوخەی ولەخەی دەپرسەت کشەکلەکودایە؟ئەبەت پایەی دژی کۆمەڵایەتی،وە هەر بەو پێیە دژی ئینسانی،بەت کوا بە مانەوەی خەمان ناچار بین ژیانی کۆمەڵایەتیمان بوستنین.گوایە ئەمە تەنها پتایکی کوشندە،بەڵکوهەموو ژەمی کۆمەڵایەتی ئیستایە کە نامێنە بە ئەمودا پشراوە بەرازونهێنی ئاەز.شتک کئەبەت لەهەمان ژەمی سیاسی-ئابوری-کۆمەڵایەتی ئستادا لەگەڵ ژیانی کۆمەڵایەتی ئینسان لەناکۆکیدابەت کە کۆمەڵگە لەبەرامبەر بە بەاوبونەوەی نەخشیەکدا بستنەت.

هاستیکەی ئەویە کە کۆمەڵگەی مرۆقایەتی لەگەڵ خۆیدا نکۆوتوتە ناکۆکی وبەپێی پێناسە ناتوانەت بکوتە ناکۆکی.ئەبەت بەبنەمای کشەکلە چینایەتی بونی کۆمەڵگەدا بگەەت.ئەوە کۆمەڵگەی ئینسانە یەکسان وئازادکان نیە کلەبەرامبەر قایرەسی کرنادا کوتوتە سرئەژنە،بەڵکو کۆمەڵگەی چینایەتیە.کۆمەڵگەیک کلەسەر بنەمای قازانج وکۆکردنەوەی سامانی هەرچی زەرتری کەمنەیکی مفتخۆری خاون سرمایە یەکخراوە.کۆمەڵگەیکی لەو شێوەیە کلە بەرامبەر بەاوبونەوەی نەخشیکی کوشندەدا تکدشکەت.ئەوە کۆمەڵگەی ئینسانە یەکسانکان نیە بەڵکو نیزامی چینایەتیە کناچار دەبەت خک لەماوە دانیشنەت هەتا بمنەتەوە.ئەزمەی کرنا قیرانی نیزامی سرمایەداریە نەک قیرانی کۆمەڵگەی ئینسانی.

کۆمەڵگەیەک لەگەڵ بەاو بونەوەی نەخۆشیەک"غافڵگیر" ئەبێت کە لەسەر بنەمای قازانج هەنان ئەکخرابێت. نەک لەسەر بنەمای وەامدانەوە بە پێویستیەکانی هاوەاتیان نیزامێک کە تا ئێو جێگایەکی دەست بە تەندروستی ودەرمان دەبات کە قازانجهێنەر بێت بۆی.
ئەمن بارودۆخەکە تایبەتە،سەرچاوەو ئیمکاناتی پزیشکی پێویستمان نیە، نەخۆشخانەو پزیشک وپەرستاری پێوستمان نیە.دەمامک ودەستکێش وجیهازی هەناسەدان (جیهازی تنفس)ی دەستکردی کەممان هەیە وهیتر وهیتر.بەڵام نامن کە چەندین ساڵە لە بودجەی خزمەتگوزاریە گشتیەکانیان بردوەو کردویانەتە بودجەی سەربازیەوە،هەموو ساڵێک لە بودجەو بیمە کۆمەاڵیەتی وتەندوستی ودەرمانیەکانیان کەمکردوەتەوە،ودەوڵەمەندەکانیان لە باج بەخشیوە،سەک هەڵگوشینی ئابوری وهەژاری وفڵاکەتیان گشتگیر کردوە،هەموشتەکیان سپاردوە بەبازاڕی ئازادو یاسا ئاتونیەکانی قازانج هەنانی هەرچی زیاتر.تەندروستی ودەرمانیشیان کردوەتە کااو ئێستا هاوار دەکەن کە ئامادەنین!پارێزگاری ولایەتی نیەرک دوەنە ڕاگەیاند کە بەاڵی زەروە تا دوهەفتەی تر ئیمکاناتیان سەرچاوەی پزیشکی یان کەتایی دێت وە گەر چارەسەری دەست وبرد نەبێت ناچارن وەک ئیتاڵیا لەنەوان نەخۆشکاندا هەڵبژاردن بکەن،ژمارەیەکی دیاریکراو چارەسەر بکەن وئەوانی تر بەمەرگ بسپێرن.لە وەایەتە یەکگرتوەکان،لەدەوڵەمەندترین وگەورەترین ئابوری جیهان،تەنانەت دەمامک ودەستکێش و جل وبەرگی وپێویستیەکانی نەشتەرگەری زۆر کەم بوەتەوە.ئەمن ئەم بارودۆخە پێش بینی کراو نەبوو وە غافڵگیر بوین.بەڵام باڵوە گەڕین کە لەم چەند دەیەی ڕابردودا پەتایی نەخۆشی هەروەها ئایدزو سارس وئیبەاڵ بە ئەندازەی پێویست زەنگی مەترسیان لەداوەو جێگایەکی بە غافڵگیر بون نەهێشتبوەوە، پرسیارەکە ئەویە کە بۆچی سەرباری گۆشەی سەرسوهێنەری تەکنەاجیا لەشەشی ئەلکترۆنی،شەشی پێشەسازی چوارهەم،تەنانەت دەوڵەمەندترین وەاتی دونیا بودجەو ئیمکاناتی پێویستی نیە بە بارودۆخی لەناکاو؟هەزاران ملیار دەاڕ دەکاتەپرۆژە ئەتەمیەکان وغەیر ئەتەمیەکانیان بە بارودۆخی جەنگیان کە لەوانەیە ڕوبدات،بەڵام کە دەگاتە سەڕەی سەاڵمەتی هاوەاتیان ئیمکاناتی تەواویان نیە!تەکنەاجیای شەڕو بنەکەکان وبارگا وکادرە سەربازیەکان نیان سەردەبنە ئاسمان،بەڵام لەکەینەوەی پزیشکی ونەخۆشخانەکان وژمارەی پزیشکەکان وپەرستارەکان هەموو ساڵێک سنوردارتر و کەمتر ولاوازتر دەبنەوە.
جیهانی سەرمایەداری پێش قەیرانی کرناش قەیرانی پزیشکی هەبوو،لەگەڵ کۆشەی کەم بونی پزیشک وخەستەخانە ودەرماندا

بڕڕەوبوون، بەاو بوونەوەی قایرەسی کرۆنا تەنها کێشەکەی بڕجەستەترو خراترکرد.ئایا نابێت لە جێگای کۆپانیاکانی بڕەهمهێنانی چەک و مەخزەنکانی هێگرتنی چەک وبنکەکان وبارگا سەربازیەکان وتەنانەت لە پەنای ئەوانەدا، نەخشخانەکان بڕو پێبدات وپێویستی پزیشکی ودەرمانی تایبەت بە بارودۆخی کوتوپڕی وەک ئەمڕۆ پاشکەوت بکرێت،؟ئایا بە نمونە لەئەمریکا خەرجی کەمەک لەوزیاتر لەودوو هەزار ملیار دۆلارەی بە هەرش کردنە سەر عێراق خەرجکرا، بەس نەبوو بە ئەوەی کە قایرەسی کرۆنا نەبێتە قەیران؟
نەک تەنها بە ئەمریکا بگرە بە هەموو دەوڵەتەکان ئەو کێشانەی کۆناوی دەبەن بە "ئاسایشی نەتەوەیی"،وە لە ڕاستیدا مانای واقیعیەکەی شتێک نیەجگەلە پاراستنی هێزو دەسەڵاتی چینی سەرمایەدار،لەپیش هەموو شتێکەوەیە. تەندروستی ودەرمان وپڕوردەو خۆشگوزەرانی کەمایەتی ولە وشەیەکدا پێویستیەکانی جەماوەری خەڵک لەژێر ڕۆناکی پیویستیەکانی قازانج هێنانی سەرمایەکان وبەرژەوەندی وپێداویستیە چینایەتیەکانی لەسەدا یەکە دەسەڵاتدارەکاندا دائینرێت.ئەزمەی کرۆنا بەڵایەکی سروشتی نیە، بگرە بەڵایەکی چینایەتیە.
لەم نەوەدا کەماری ئیسلامی بارودۆخێکی بۆتەواوەتی جیاوازی هەیە.لەئێراندا بەرژەوەندیەکانی چینی سەرمایەدار پێویستی بە چەوسانەوەی تونەد،بەمافی فراوانی چینی کرێکار وجەماوەری خەڵک،دەسەڵاتی دیکتاتۆری ئاشکراو تونەدوتیژی سەرکوتگەرئەم دیکتاتۆریەتە لەم چل ساڵەی دوایدا،لەگەڵ حکومەتێکی ئیسلامی ئۆپۆزسیۆنی کۆنەپەرست،تاوانبارو هەتا سەر مۆخی ئیسک گرندە نوێنەرایەتی دەکرێت.جیاوازی جمهوری ئیسلامی لەگەڵ دەوڵەتکانی تردا،تەنانەت لەگەڵ وهابانی دراوسێشیدا، لەئەوەدایە کەچەندین ساڵ لەبەرامبەر هیرش وخوباتی خەڵکەکدا کە چەندین جار بەدەنگی بەرز ڕایان گەیاندوە"بەوخە کەماری ئیسلامی "لەگەڵ ئەزمەیکی هەمەلایەنەدا دەستوئیخەیە.ئەو حکومەتە بە مانەوەی خۆی لەبەرامبەر شۆپڕشی ناڕازایەتی خەڵکیدا دەجەنگێت،وە ئیستراتیجی و ئامانج و ناوەرۆکی سیاسەتەکانی شتێکی تر نیە جگەلەمە.ئەم حکومەتە نەک تەنها هەتا لە قسەشدا بەرپرسیاریەتی وبڕیارنامەی نیە لەبەرامبەر کەمگەدا بگرە بەفەرمی وبەئاشکرا خەڵک بەدوژمن ناودەبات وناوەرۆک وئامانجی هەر سیاسەت وهەڵوێست وهەنگاوێکی جگەلە وبڕیارنەوە لەگەڵ ئەودوژمنەدا شتێکی ترنیە.ئیستراتیجی کەماری ئیسلامی دەتوانیت لە دوو وشەدا کورت بکرێتەوە: بکوژو بمێنەرەوە.
بەرێککەوتنی کەماری ئیسلامی لەگەڵ قەیرانی کرۆناش لەهەمان ڕاستادایە.کەماری ئیسلامی تەنها دەوڵەتێکە کەلەدونیاکەنەک ئاماری

نەخۆشەکان و قوربانیەکانی کرنا ئاناگەیەنیت، بەکو ئەوپزیشک وخەبەکە شریفەش کە ئاستیەکان دەزانن، بەتاوانی هەرش بەسەر ئاسایشی وەلات دەکەونە ژێر چاودێری. تەنها دەوڵەتەکە کە کەمەک وهاوکاریە وەرگیراوەکان بۆ ئەوبۆنەوەی کرنا ئەوانەی بازاڕی ڕەش دەکات وەیا دەیخاتە حسابی هەزە تیرۆریستەکان لە لوبنان وعێراق، وە تەنها دەوڵەتەکە کە بەاوبۆنەوەی قایرەسی کرنا بۆ هەرشی بایۆلۆجی بەسەر پایەکانی ئیسلام ناودەبات وبۆ ئەوبۆنەوەی ڕێگا بەدوعاکردن ئەدات. خەڵکی ئێران بۆ ئەوبۆنەوە لێگەڕێ کرنا ئەبەت لێگەڕێ ئینسانکوژە دەسەڵاتدارەکانیشدا ئەوبۆنەوە.. وهەر ئێستا ئەم ئەوبۆنەوەیە دەستی پێکردوە.

بگەینەوە بەسەرتایی باسەکە. پرسیارەکە ئەوەبووکە بۆچی بۆ پارێزگاری لەکەمەڵگە ئەبەت کەمەڵگە دابخرێت؟ ئەم ناکۆکیە لەکوێوە هاتوە؟ ئێستا ئەبەت وەڵامی ئەو ناکۆکیە ڕون بێت. بۆ ئەوبۆنەوە لێگەڕێ ئێزمەی کرناو ئێزمەو کارەساتی سروشتی تری لەم شێوەیە، ئەوەنەک کەمەڵگەی ئینسانی، بەکو ئەوە کەمەڵگەی چینایەتیەکە لەناودەبرێت. لە سیستەمێکداکەلێگەڕێ ئێزمەیەک کە جۆگەی پێشبینیە کەکەنترۆل دەکرێت غافڵگیردەبێت، جگەلەماڵوێرانیشاندن و لەکارخستنی کەمەڵگەو چالاکیە کەمەڵایەتیەکان چارەیەکی تریان نیە. ئەوبارودۆخەئەم دروستبوە ئەوە تەنها ڕۆگەی مانەوەیەلەبەرامبەر تارمایی مەرگەکە کە بەسەر دونیاوە لەهاتوچۆدایە. ئەمە تەنها ڕۆگەی ڕەوبۆنەوەیە لێگەڕێ نەخۆشی کوشندەی کرنا لەبارودۆخی ئێستای دونیادا. بەڵام ئەم بارودۆخەلەبناغەوە و لەبنەمادا دەتوانرا شتێکیتر بێت. مرۆڤایەتی گرفتار لە نیزامی سەرمایە دەیتوانی لە کەمەڵگەیەکدا بژیت کە میحوەرو بنەما وفەلسەفەو ئیستراتیجی سیاسی وئابوریەکەی دابینکەری پێویستی هەموو ئینسانەکان بێت. کەمەڵگەیەکی ئاوەها هەرگیز بەبەاوبۆنەوەی قایرەسێک توشی قەیران نابێت، هەتا ناچار بێت بۆ مانەوەی خۆی پەنابەرێت بۆ خەڵوەتی ماڵەکان.

قەیرانی کرنا قەیرانی ئابوری سیاسی کەمەڵایەتی بۆ پلە قوتر بەشوێنخەیدا ئەهێنێت. ئەوقەیرانانەی کە نێک تەنها نیزامی ئابوری بەکو بیرکردنەوەو باوەڕو فەلسەفەی سیاسی ومەنتیق و دونیا بینی جیهانی سەرمایەداری بەقوڵی لەژێر پرسیاردانابوو. هەربۆشۆی کەلەقەیرانی ئابوری ٢٠٠٨تەنانەت ئاگیاندنەکانی بۆرژوازی دانیان پێدانا کە حەق لای مارکس بوو، لەماوەی قەیرانی ئێستاشدا جارێکیتر بیروباوەڕی گشتی جیهان سەرنجیان چۆ لای مارکس وسۆسیالیزمی جۆری مارکس. جارێکی تر ئاشکرا بوو کە تەنها نیزامێکی سۆسیالیستی. نیزامێک کەلەسەر بنەمای دابینکردنی پێویستیەکانی

هەموو هاوڵاتیان یەکبخرێت، دەتوانێت ئەو جۆرە قەیرانانە بە هەمیشە چارەسەر بکات. ئەبێت هەوەبدەی وەئومێدەواربیت کە لە دونیای دوای کرۆنا سۆسیالیزمی مارکس، سۆسیالیزمیک کە بنەماکەی ئینسان وئینسانیەت، سەربەرزکاتەوە ببێتە بزوتنەوەیەکی کاریگەر.
تائەوجێگەی پەیوەندی بە کەمالگەی ئێرانەوە دەبێت، نابێت لەبیری کەی کەلەوانگەی خەبات وناڕازایەتیجەماوەریکانیشەوە کەمەگەر لەژێر دەسەڵاتی جمهوری ئیسلامیدا بارودۆخێکی تایبەتی هەیە. قەیرانی کرۆنا لە ئێران لە ناو ودەی ئاپێنەی جەماوەریدا بە هێنانەخوارەوەی حکومەتی جەلادانی دەسەڵات پێکهات. بزوتنەوەی سەرگونی خوازانێیک کەلە قەیرانی کرۆنادا دوبارەو بەهێزتر وپڕگرتوتر لە هەمیشە سەری بەرزدەکاتەوە و هەتا ئەوخاندنی حکومەتی تاوان وبە ئابڕویی وژێروژورکردنی نیزامی دژی ئینسانی سەرمایەداری لە ئێران بەرەوپێشەوە دەچێت. شۆڕشی سەرکەوتو لەئێران دەتوانێت سەرەتای دەستپێکی لەبەریەک هەڵوەشانی نیزامی سەرمایەداری بێت لەسەرتاسەری دونیادا.

٢٠٢٠\٣\٢٠

وەرگێڕانی کاوە عومەر
٢٠٢٠\٣\٢٣

وشەسازیی (وەبەرهێنانی زمانەوانیی لە کۆرۆنادا) … ئارام قادر سابیر

چلگیر، چلگیریی، چلە نشینی و چلگە. لەبەرئەوەی وشەی کەرەنتین یان کوارەنتین، لە بنەڕەتدا سێ واتا و دەخی لە خۆیدا هەڵگرتووە کە وەک سێ هەگبەز بوونیان هەیە،گ. یەکەم: لە هووی زەمانەوە چل هەڤ دەخایەنێت کە لە کەنەوە ژمارە چل پۆلەبار و حسابا تێکی لە زەر بابەتی سروشتی و مرۆیدا هەبووە، ئاماژەی وەرزەکان، ئاژەڵ و پەلەوەر و هووک، منداڵبوون و مەرگ، ئەفسانەکان، ئایینی، هتاد … دووەم: لە هووی دەخەوە کەنارگیری و دابڕینەوە. ئەو شوێنەش کە

کەنارگیرییەکەی تێدا دەکرێت، دەشێ بە (چلگێ) ناوزەد بکرێ. سێیەم: بە مەرەف و تێندروستییە. دەشێ لە جەرکانی دیکە چل و چلە جیا بکرێتەوە.

کەواتە لە زمانی کوردیشدا دەبە وشەکە لەباری مانا و تێگەیشتنەوە توانستی بەرامبەری لەگەڵ کوارەنتین هەبەت. بە نمونە لە وشەی (هاوەر) هیچ کام لەو هەڵگەزانە نین، چونکە بە جیاکردنەوەی ئاژەڵ (مەڕوماڵات) لە کاتی زان و دەشین و ...هتاد. لەبەرئەوە، بەوام وایە وشەی (چلگیر) یان (چلگیریی) و (چلەنشینی) دەشێ واتا بدات و لەسەر زاریش هەوان و خەشگەیە. کە واتای چل هەژ کەنارگیریی و گۆشەگیریی و خەدابەین دەدات بە مەبەستی تێندروستی مەرەف، چل هەژ + کەنارگیریی و گیرسانەوە لە جێیەک، هەروەها بە شوێنی کەنارگیرییەکە بگوترێت (چلگە).
پێشتریش لە چل گەردان و مشتەقاتی ترمان هەبوو: چلە، چلچرا، چلچلە، چلەی ماتەمینی، چلەی چوار وەرزی ساڵ، چلەی منابووون، شەوی چلە/یەلدا، تێنانێت تەمەنی کامەی لە چل ساڵی... تێنانێت فارسیش زەر وەبەرهێنانی تێدا کردووە. بە گشتی، چلگیریی بریتییە لە چلگیر-کردنی کەسێک یان کەسانێک یان زیندەوەرانێک لە چلگەیەک کە گومانی توشبوون یان تووشبوون بە نەخۆشییەکی درمی و گوازراوەیان لەدەکرێت.

ئەمڕۆ هەمان نمونەی سەوکانی دیکارتی فەیلەسوفە، کاتێک پێیوابوو بە دیاریکردنی بیرکە ڕاست و دروستەکان دەبە هەموو بیرکەکانی ئەقڵ و هۆش بە چەند هەنگاوێکی میتۆدیی لەک جیا بکەینەوە، دواتر دروستەکان بخەینەوە جەگەی خەیان و هەڵەکانیش لە دەرەوەی ئەقڵ و هۆش دەهێنەوە، چونکە سەوکی ساغ ناتوانێ سەوکی ڕیو چاک بکاتەوە، بەڵام سەوکی ڕیو دەتوانێ ئەوانی دی دابڕێنێ.

جیاوازییەکی کەم ئەگەر هەبەت، مرۆڤ بە فەدان شیاو نییە، چونکە هایدیگەر وتەنی دووجار فەدراوە! بەڵام میوەی ڕیو دۆشێ فەدرەت، بە گشتی نابێ ساغ و ناساغ تێکەڵی و بەرکەوتنیان هەبەت، هەرچەندە ئەمە بە نەخۆشی درمە نەک هەموو نەخۆشیەکانی تر وەک ئەوەی عەقڵانیەتی ئامرازیی بەرژەوەندخواز ئەنجامیداوە بە شێوەیەکی گشتگیر و جیاکاریەکی توند لە پێناو قازانجی زیاتردا.
ئارام قادر سابیر: مامۆستای بەشی فەلسەفە لە زانکۆی ڕاپەڕین

لەیادی 40 ساڵەی شەری قزلەروچەند راستییەك … ئەحمەد رەجەب

ئەمڕۆ 24/3/2020 یادی چل ساڵەی شەری قزلەرەو ڕوك چل ساڵ بەر لە ئێستاو لە ڕۆژی 24/3/1980 پێشمەرگە قارەمان و چاونەترسەكانی حزبی شیوعی عێراق بە مەفرەزەیەكی {16} كەسی بەرنگاری سوپاكەی دیكتاتۆر سەدام حوسەین و حزبی بەعسی عەرەبی و بە یاوەری جاشە خۆفرۆشەكان بوونەوە.
سوپاكەی سەدامی دیكتاتۆرو حزبی بەعسی عەرەبی خوێنڕژ پێنجەمین سوپای گەورەو مەدەرنی جیهان بوو، خاوەنی فڕۆكەی جەنگی و هەلیكۆپتەروو تۆپ و راجیمەو هەموجۆرە چەكێك بوو، بە یاوەری سەدان بەتالیۆنی خەفیفە (موستەشارو جاش) و دامودەزگای ئەمن و ئیستخبارات.
هەندێ لە هاوڕێیان و خەڵكی تر بیرەوەری و كتێبیان نووسیوەو ئەوەی سەیرە وتوویانە بۆ مێژوو ئەم راستییانە ئەنووسین تا نەوەكانی داهاتوو سوودی لێوەربگرن بەڵام زۆریان بە هەڵەداچوون و، لێرەدائاماژە ئەدەم بە نووسینی هەندێك لە هاوڕێیانی شیوعی و مەبەستی ژمارەیەكیان تەنها سێنگ دەرپەراندن و هیچی تر ئەگێنا بابەتەكانیان لە نووسینەكانم و نووسینی هاوڕییانی دیكە كە لە شەرەكە بوون وەرگرتووەو بە هەڵە دایانرشتووە.
دوو سێ هاوڕیی سەركردایەتی لە بیرەوەرییەكانیاندا بە هیچ شێوەیەك ئاماژن نادەن بە چەكی پێشمەرگەكان چونكە ئەگەر ئەو كارە بكەن سەرو گێیلاكی خۆیان ئەگرێتەوە و، ئەوان وەك بەرپرس مەفرەزەكانیان ناردووەتە قووڵایی خاكی كوردستان بە خراپترین چەك و بە بێ تەقەمەنی و تفاقی تر بێ نموونە مەفرەزەكەی قزلەر.
هاوڕێی بەڕێزم موهەندێ ئەلبەراك { دوكتۆر سادق} كتێبێكی بە ناونیشانی ئەی رەقیب نووسیوەو هەروا هاوڕێیەكی تر بە ناو { سەلام فەواز ئەلعوبەیدی} كتێبێكی بە ناونیشانی { بیرەوەرییەكانم لەبارەی ژیانی پێشمەرگەكان} و، ڕێزدار دوكتۆر عەبدوافەتاح عەلی بۆتانی هەندێ تێبینی و ڕاستكردنەوەی نووسیوەو جێی دەستخۆشییەو،

ئەڵێت کتێبەکەی سەلام فەواز سەرچاوەیەکی گرنگەو نابێت لە نووسینەوەی مێژووی خەباتی چەکداری پێشمەرگە شیوعییەکان و بەشداریان لە شۆرشی کوردا پیشتکێیی بخەن.
دەستخۆشی لە دوکتۆر سادق نووسەری { ئەی رەقیب} و سەلام فەواز نووسەری { بیرەوەرییەکانم لە بارەی ژیانی پێشمەرگەکان} و، هەروا ڕێزدار دوکتۆر عەبدولفەتاح عەلی بۆتانی ئەکەم و هیوادارم سەرکەوتوو بن و لە کۆتاییدا داواکارم لە هەردوو نووسەر د. سادق و سەلام ناوی شەرەکان و هاوڕیان راست بنووسن و هەروا ڕۆژەکان بۆ نموونە شەری قزلەر لە 24/3/1980 ڕوویداوە نەوەك 27/3/1980.
هاوڕێ فەیسەڵ ئەلفوئادی لە کتێبەکەی : لە مێژووی خەباتی چەکداری پێشمەرگەکانی حزبی شیوعی عێراق { 1978 ـــ 1989} ئەنووسێت :
مەفرەزەیەك لە 16 هاوڕێ و دۆستان بەرپرسی عەسکەرییەکەی مەلا حوسەێن و موستەشاری سیاسییەکەی هاوری فارس ڕەحیم ئەندامی محەلی سلیمانی بوون هتد… چەکەکانیان "" ئالی وغەیر ئالی "" 24/3/1980 چوونە ناو دێی قزلەر، هاوڕیان بریاریاندا بۆ نانخواردن بچنە ناودێ و ئەمەش پێچەوانەی بریارێکی ڕوونە کە نابێت بە ڕۆژ بچنە ناودێ، مەفرەزەکە پاسەوانی تۆندوتۆیان دانەناو، هاوڕیان بە پەلە چوون بۆ مزگەوت و چاوەڕوان بوون نانیان بۆ بێنن و، لەو کاتەدا 4 هەلیکۆپتەر لە نزیك مزگەوتەکە هاتنە سەر زەوی و بارەکانیان هەڵرشت 120 کەس بوون ویەکسر کەوتنە تەقە ڕووەو مزگەوتەکەو، پاشان 7 هەلیکۆپتەری تر هاتن و بارەکانیان هەڵرشت و ، نووسەر بە ئارەزووی خۆی زۆر شتی تری نووسیوە.
ڕاستە مەفرەزەکە 16 هاوری بوو هەر هەموو شیوعی بوون حەمە کریم قەرچەتانی بەرپرسی عەسکەری بوو، هاوڕێ فارس ڕەحیم لەوێ نەبوو قەت موستەشاری سیاسی نەبووە، چەکەکان خراپترین چەك بوون، چوونە ناودی پیچەوانەی هیچ بریارێك نەبوو هاوڕیان خۆیان بریار ئەدەن، لە ناودێ پێشمەرگە لەلایەن ئەنجومەنی دێکە بە سەرماڵاندا دابەش ئەکرێن و ناچنە مزگەوت تا نانیان بۆ بێنن، پاسەوانی تۆندوتۆ (کەس نازانێت مەبەستی چییە) خۆمان 16 کەس بووین من و هاوڕێ ڕەووف ڕەشید { بۆکەس} پاسەوان بووین.
هاوڕێ فەیسەڵ فوئادی مێژوو ئەنووسێت بەڵام مێژووەکە ئەشێوێنێت.
چل ساڵ بەر لە ئیستاو لە ڕۆژی (24) ی ئاداری ساڵی (1980) پێشمەرگە ئازاو دڵێرەکانی (حزبی شیوعی عێراق) شەرێکی پر لە قارەمانێتی و خۆبەخت کردنیان تۆمار کردو ئەتوانین بڵێن داستانێکی بۆ وێنە..
ڕژێمی لەرزۆکی بەغدا بۆ داپڵۆسینی جەماوەرو بە هێی جەژنی نەورۆزەوە هێزێکی گەورەی سەربازو جاشی هێنابووە شاری سلێمانی و

لە حاڵەتی ئامادەباش بوون، ساڵی (1980) بە هۆی باران و تەروتووشییەوە ئاهەنگەکانی نەورۆز خرابوونە رۆژی (24) ی مانگ و هێزەکانی دوژمن لە سەرپێ بوون بۆ سەرکوتکردنی هێزە بەرهەڵستکارەکان.
مەفرەزەیەکی قارەمانی حزب کە لە (16) پێشمەرگە پێك هاتبوو، بەیانی زوو دێی زۆڵی بناری شاخی سەرکەشی پیرەمەگروونی بەجێ هێشت و بەو سەرماو سۆڵەیە بەرەو دێی (قزلەر) کەوتەڕێ و ، بەفر شکاندن چوونە سەر شاخ و دابەزین بۆ دامێنی شاخ بوونە هۆیەکی سەرەکی هیلاك و ماندوو بوونی پێشمەرگەکان، لە کاتژمێری (11) دا پێشمەرگەکان چونە ناو دێی قزلەری سەر بە ناحیەی سەرچنار بۆ حەسانەوە، بەڵام پاش کاتژمێرێك هەڵکەپتەرەکانی دوژمن هاتنە ئاسمانی دێیەکە و یەکسەر سەربازو جاشیان هەڕشت و زوو بە زوو لە هەردوولا دەست کرا بە تەقەکردن.
بەڵی پێش چل ساڵ لە رۆژێکی وەك ئەمڕدا (24) ی ئادارڕۆمی ترسنۆکی فاشی و خۆنڕۆژی عێراق بە هێزێکی گەورە لە هێزەکانی تایبەتی (قوات خاصه) بە پاڵ پشتی جاش و بە (19) هەلیکۆپتەر هێرشێکی درندانەیان کردە سەر مەفرەزە قارەمانەکەی حزبی شیوعی عێراق لە دێی قزلەرو شەڕکی چەپۆ و نابەرابەرو سەختیان هەڵگیرساند.
دوژمنی ترسنۆك بە شێوەیەك هاتبوو، ئەیزانی مەفرەزەکە (16) کەسەو چەکەکانیان زۆر خراپە، بە خەیاڵی خاوی خۆی هاتبوو مەفرەزەکە دەستگیر بکات، لە راستیدا چەکی پێشمەرگەکان چەکی شەر کردن نەبوو، بریتی بوون لە (2) کلاشنکۆف و (8) ژۆسۆ و (5) ماوو* یەك برنەو، هەموو ئەو چەکانەش کۆن بوون و، لە کاتی تەقە کردندا ئەوەستان، بەڵام سەرەڕای هەموو ئەو کۆسپ و تەگەرەیە حەماس و وڕەی بەرزی پێشمەرگەو هاوڕیان لە پەرەسەندندا بوو.
پاش سێ چوار کاتژمێر لە شەڕەکە مەفرەزەیەکی ئازای پێشمەرگەی یەکێتی نیشتمانی کوردستان بە سەرکایەتی ئیسماعیل گەورەدێی لە قۆڵی چۆخماخەوە خۆی گەیاندە گەرمەی شەڕەکەو هاتن بە هانای برا پێشمەرگەکانیانەوە، لە کاتژمێری (6) ی ئێوارە دوژمن کەوتە پاشەکشێ و کۆکردنەوەی زیانەکانی و بە رووڕەشی بۆ مۆگاکانی گەرایەوە.
مەفرەزەکە برێتی بوو لەم هاوڕیانە:
1ـ حمه کریم قه ره جه تانی (حه مه صالح) 2 – حسن رشید (فەلاح) 3- کمال مام همزه (هەژار) 4- عمر حه مه بجکول (ملا حسین) 5- معتصم عبدالکریم (أبو زەهرە) 6- شفیق کریم (مامۆستا شاهۆ) 7- صلاح الدین حسن (مامۆستا خالد) 8- سەرباز مەلا ئەحمد بانیخیلاني 9- عومەر عەلی

(عمر بوره سلمی) 10- مامۆستا جەمال محمد امین 11- حەمەسالەح سورداشی (مامۆستا سەردار) 12- رەووف رەشید (بۆکەس) 13- محەمەد مەزلوم (أبو محەمەد) – 14ـ بورهان ئەحمەد (عەتا) 15- ئەحمەد رەجەب (سیروان) 16ـ (عەدنان .ط)**

لەم داستانە شکۆدارەدا ئەم هاوڕیانە شەهید بوون:
1- عومەر حەمە بچکۆل (مەلا حسین)، ئەندامی لێژنەی قاعیدە، کرێکاری کارگەی تەنقیحی سلێمانی.
2- شەفیق کریم (شاهۆ) مامۆستای زمانی ئینگلیزی لە سانەوی ڕۆشنبیر – سلێمانی، ئەندامی لێژنەی قاعیدە.
3- موعتەسەم عەبدولکەریم (أبو زەهرە) ئەندامی حزب، هونەرمەندو وێنەکێش {شێوەکار}.
4- حەسەن ڕەشید (فەلاح) – کرێکارو لێپرسراوی هێزی پاراستنی بارەگای کۆمیتەی ناوەندی لە بەغدا، ئەندامی قەزا، سلێمانی.
5- کەمال مام هەمزە (هەژار) ئەندامی حزب، کرێکار، سلێمانی.
بریندار بوونی (شەهاب) پێشمەرگەی دلێری یەکێتی نیشتمانی کوردستان.
شایانی باسە (3) هاورێ لەو هاوڕیانەی بەشداری شەری قزلەریان کرد لە شوێنی تر شەهید بوون:
1 – سەرباز مەلا ئەحمەد بانیخێڵانی لە داستانەکەی بەکربایفدا بە دەستی مێستەشارجاش تحسین شاویس شەهید کرا.
2- عومەر عەلی (عومەری پورە سەلما) لە کاتی ئەنجامدانی ئەرکێکی حزب و پێشمەرگە لە ڕووباری چەمی سوورەبان لە نزیك دێی چاڵە خەزێنە خنکاوو شەهید بوو.
3- سەلاح الدین حەسەن (مامۆستا خالید) ئەندامی مەکتەبی محەلی سلێمانی ـ لە کاتی ئەنفالە بەدناو چەپەڵەکەی ڕژێمی بەعسی ترسنۆکدا 1988 کەوتە داوی چەتەو چێکاوخۆرەکانی ڕژێم و شەهید کرا.
سەرکەوێ خەباتی ڕەوای حزبی شیوعی لە پێناو ئاواتەکانی گەل و نیشتمان..
مردن و سەرشۆری بێ دڕۆمنان.
تێبینی: مەلا حسین لە دێی چێخماخ تەسلیم بە خاك کراوە.
(4) هاورێکەی تر: شەفیق و أبو زەهرەو حەسەن و هەژار لە دێی (قزلەر) نێژران، بەڵام بێ بەیانی 25 ی ئاداری 1988 دوژمنی ترسنۆك لاشەکانیانی بێ شاری سلێمانی گواستەوە.
** عەدنان . ط لە پاش ماوەیەك زانرا عەدنان چێکاوخۆری ڕژێمی حزبی بەعسی عەرەبییە.
23/3/2020

ژیان جوانێ ...شیعر : سهراب سپهری وەرگێڕانی : پشکۆ ناکام

" زندگی زیبا است "

""""""""""""""""

..... ژیان
پەرەشی گەیشتنە بە هەمان
سبەینێ کە نایەت
تەنێ لە دوێنێ و نێ لە سبەی
لاپەڕەی ئەمڕۆ
پڕ لە " بوون "ی تۆ
شایەت ئەو خەندەیەی ئەمڕۆ
پەی قایل نەبوویت
دوا فورسەتی " هاوڕێگا" بوون بوایە
.....ئومێدێ وا بوایە
ژیان یادکی سەیرە
کە لە سینەی خاکا مایەوە
ژیان ، سەوزترین ئایەتی
ئەندێشەی پەڕیە
ژیان ، خەیاڵی یەک دڵۆپی دەریا
لە ئارامی ڕووبار
ژیان ، هەستی گوڵ گرتنی
یەک بەستانە، لە باوەڕی " تۆ"ێ وە وە ،،
ژیان ، باوەڕی دەریایە
لە بیری ماسیەکانا
لە " تەنگ " بوونی ناو دەریا
ژیان ، دەربەینی ڕووناکی خاکە
لە ئاوێنەی عەشقا
ژیان ، تێگەیشتنی تەنگەیشتنەکانێ
ژیان ، پەنجەرەیەکی کراوەیە
بە ڕووی دونیای "بوون"ا

تا ئەو پەنجەرەیە کراوە بە
دونیا بە ئەمەیە
.....ئاسمان
.....نوور " ەوونا کی "
.....عەشق
.....بەختەوەری بە ئەمەیە
دنیابین لە فورستی
کردنەوەی ئەم پەنجەرەیە
دەرگا بە نوور دانەخین
دەرگا بە ئارامی پە میهرەبانی
شەماڵ دانەخین
پەردە لە دڵا لابەین
بە پەرۆش و حەماسەوە
سڵاوێک بکەین
سڵاوێک بکەین

ئازادیی وەک بەهای بوون لە ڕۆمانی "١٩٨٤"ی جۆرج ئۆروێڵدا ... ئاسۆس ساڵح

ڕۆمان وەک ژانرێکی ئەدەبیی بەهەی پانتاییەی فراوانکەی ئامرازێکی گونجاوە بە نووسەران، تاوەکوو لە ڕێگەیەوە هزر و پەیامەکانی خۆیان بەکەمەڵگە بگەیەنن. ڕۆمانی "١٩٨٤" یەکێکە لەو ڕۆمانەی تا ئێستا گرینگی لە دەست نەداوە، بەتایبەت بە ئەو وەتانەی ئازادیی مرۆڤ تێیدا زەر کەمە. هەڕەها، بەهەی ئەو پەیام و ئاگادارکردنەوەی لە ناوەڕۆکیدا هەیەتی گرینگی خۆی پاراستووە. ئەم ڕۆمانە لە لایەن "ئیرک بلێیر" (١٩٠٣ – ١٩٥٠) نووسراوە، ناوی خوازراوی " جۆرج ئۆرۆێڵ"ە. ئەم نووسەرە خاوەنی چەندان وتار و ڕۆمانە، بەگشتی نووسینەکانی ڕەخنەی سیاسیین. لەم ڕێگەیەوە دیەوەت وشیاریی سیاسیی بەاوبکاتەوە. گرینگترین بەرهەمەکانی ئەمانەن: دەڕاو و دەرکەراو (١٩٣٣)، ڕۆژانەی بەرما (١٩٣٤)،

ڕۆمانی ١٩٨٤، لە سێ بەش پێکهاتووە، هەر بەشی دابەشی سەر چەند بەندێکبووە. بەگشتی ناوەڕۆکی ڕۆمانەکە باسی دەسەڵاتێکی تۆتالیتار دەکات، کە ئازادیەکانیان لە پێناو دەسەڵاتی حیزب و ڕێبەری گەورە نەهێشتووە و هەموو شتێک دەبێت لە پێناو حیزب و ڕێبەری گەورەدا بێت. ئەم ڕۆمانە چەند کارەکتەرێکی سەرەکی هەیە تێدا دەگوزەران، کە ئەمانەن: "وینستۆن سمیت"، ئەم پیاوەیە کە لە دەسەڵاتی ڕێبەری گەورە بێزارە، بیری ئازادیی و هەڵگەڕانەوە لە دەسەڵاتی ڕێبەری گەورە لە مێشکیدا چەکەرە دەکات، بە گەیشتن بەم کارەش چەندان کار و چالاکی دژە یاسا و بنەمانی حیزبیی ئەنجام دەدات. "جولیا" کچێکە ئەندامی حیزبە، بەڵام لە ناوەڕۆکدا وانییە، بەکوو دژی دەسەڵاتی ڕێبەری گەورەیە. جولیا ئەندامی ڕێخراوی لاوانی دژە سێکس، کەچی پەیوەندی سێکسی لەگەڵ چەندان ئەندامی حیز دەبەستێت و دواتریش لەگەڵ وینستۆن سمیت پەیوەندی خۆشەویستیی و سێکسیی دەبەستێت. "ڕێبەری گەورە" سەرەکی حیزبە، وێنە و پەستەرەکانی لە هەموو شوێنێک هەیە، لە فەرمانگە، شەقام و هەموو ماڵێکدا هەڵواسراوە، جگە لەمە بە تەلەسکرین چاودێری هەموو جوڵەیەکی مرۆڤ دەکات، هەمیشە ئەم ئاگادارییە بەسەردا دەکرێتەوە کە ڕێبەری گەورە چاودێریت دەکات. یەکێکی تر لە کارەکتەرەکان "ئۆبرین"ە کە لە ناوەندی حیزب بوو، هاوکات ڕۆڵی ئۆوەی دەگێڕا کە لەگەڵ "ئیمانوێل گۆلدستەین"دایە وسەر بە ئەنجومەنی برایەتییە. بەڵام وانەبوو، بەکوو پلیسی خیاڵ بوو لە کۆتاییدا هەر ئۆبراین، سمیت دەگرێت و لەسەر لادان و دژ وەستانەوەی بەرامبەر بەحیزب، لەکۆینەوە و ئەشکەنجەی دەدات. "ئیمانوێل گۆلدستەین" لە ڕۆمانەکەدا ڕۆڵی کەسێک دەگێڕێت کە دژی دەسەڵاتی ڕابەری گەورە و سیستەمی وەستاوەتە و بەهاوکراوە و کتێب و ئەنجومەنی برایەتیی دژی ڕێبەری گەورە پێکهێناوە، پشتر هاوشانی ڕێبەری گەورە بووە، بەڵام دوای ئۆوەی جموجۆڵی دژی شۆڕش و ڕێبەری گەورەی لە ئاشکرا بوو، ئیدی بەیاری کوشتنی بەسەردا بڕا، بەم هەیەوە ڕایکرد و خۆی شاردبووەوە. هەروەها لە ڕۆمانەکەدا چەند کارەکتەری دیکەی لاوەکیش هەن.

ناوچەی جوگرافیی ئەمانەکە لە سێ وڵات پێکهاتووە، کە هەمیشە دژی یەکتر لە شەڕدان. چیرۆکی ئەمانەکە لە "ئۆقیانووسیا"یە (ئۆسیانیا)، سیستەمێکی بەناوی "سۆسینگ"ە واتا سۆسیالیزمی ئینگلیزیی، کە ناوچەکانی بەریتانیا، ئەمریکای باکوور، ئەمریکای باشوور، ئوستوالیا و ئەفریقا باشوور دەگرێتەوە. وڵاتی دووەم "ئۆراسیا"یە، کە سیستەمێکی بلشۆفیزمی نوێیە. ناوچەکانی ڕووسیا و ئەورووپا و بەشێک لە وڵاتانی ئاسیاش دەگرێتەوە. وڵاتی سێیەم ناوی "ئەژهەدیاتی ئاسیا"یە، سیستەمێکیان عەشقی مەرگ یان خەفەوتاندنە. ئەم بەشە ناوچەی ئەژهەدیاتی ئاسیای دەگرێتەوە، وەک وڵاتانی یابان و کۆریا و چین و ڤێتنام ...تاد. جۆرج ئۆروێڵ جیهانی دابەشی سەر ئەم سێ بەشەکردووە، هەریەکەی بە وڵات و سیستەمێکی جیاواز داناوە. شایانی باسە جۆرج ئۆروێڵ لە یەکێک لە چاو پێکەوتنەکانی دەڵێت: "فەزای گشتیی چیرۆکەکەم لە بەریتانیا هەودەدات، ئەمە بە ئاوەڕی پیشانی بدەم ئاو وڵاتانەی ئینگلیززمانن، دوورنین لەوەی ئەم جۆرە شتانە تێیدا سەرهەبدات. دیکتاتۆرییەت، ئاگەر دژی نەجەنگی ئاوە دەتوانێت لە هەر شوێنێک بێت، سەربکەوێت." ئەم پەیامی نووسەرە بە مرۆڤایەتیی کە پەیوستە هەمیشە لە هەوڵی بەدەست هێنان و پاراستنی ئازادیی دابن، ئاگینا دەسهەڵات لێیان زاوت دەکات.

حیزبی فەرمانڕەوای ئۆقیانوسیا، چەند دروشمێکی هەبوون، بە هەموو شوێنێک باوکرابوونەوە، دروشمەکان ئەمانە بوون: "شەڕ ئاشتییە. کۆیلایەتیی ئازادییە. نەزانی هێزە"، هەروەها دروشمێکی تری حیزب ئاوە بوو کە دوو دەکاتە پێنج (٢ + ٢ = ٥)، لۆگۆی ئاوەی لە هەموو شوێنێک نووسرا بوو ئاگادارەبە "هەبەری گەورە" چاودێریت دەکات. ئەمانە بەناو هەموو قوژبنێکی کەهەگەدا باوکرابوونەوە. کەهەگەی وڵاتی ئۆقیانوسیا لە ژێر هەیمەنەی دەسهەڵاتی هەبەری گەورە و سیستەمی سۆسینگ، دابەشی سەر سێ پێکهاتە بووە. پلەدار و بەڕوبەرانی حیزب ٢% لایەنگر و ئەقڵگۆکانی حیزب کە هەبەری گەورە و حیزبیان بەهەموو شتێک دەزانی و لە دەسهەڵاتی دەرنەدەچوون ١٣% کەهەگەیان پێکهێنابوو. بەشی هەرە زۆری کەهەگەش لە پرۆلیتار و هەنجەران پێکهاتبوو هێزەکەی ٨٥% بوو. هەر ئەمەش وای دەکرد وینستۆن سمیت تاکە هیوای بە ئازادیی و ڕووخاندنی سیستەمەکە پرۆلیتاریا بێت و دەیگووت: "گەر هیوایەک هەبێ، تەنها پرۆلیتارە".

ئازادیی وەک بەهایەکی سەرەکی لە هەمانەکەدا جێختی لەسەرکراوەتە، کە چۆن بوون بەبێ ئازادی ماهیەتی نابێت و خاوەنی بژاردە و بوونی

خۆی نابێت، هەمیشە لە ژێرکاریگەریی ئەویتردا دەژیت. لێرەدا بە لێکدانەوەی دەقەکانی ئەمانەکە، پشت بە تێروانینی بوونخوازانەی ژان پۆل سارتەر دەبەستین لەمەڕ ئازادیی، هەڵبژاردن و بەرپرسیارەتیی ئازادییی خۆشەویستیی.

ژان پۆل سارتەر، بەهەی نووسین و هەڵوێستەکانییەوە ببووە فیلەسوفێکی خۆشەویست لە سەردەمی خۆیدا، کارەکانی لانەو هەڵشنبیران و قوتابییان و شەڕشگێران و خەڵکی ئاسایی ناسراو بوو، تەواوی دونیا ئاشنایەتییان لەگەڵ سارتەر پەیدا کرد. سارتەر لە کاتێک بووە زمانحاڵی بوونخوازیی، ئەوروپا لە بارودۆخێکی ناسەقامگیردا بوو، بەئومێدیی و هەڵشبینیی و داگیرکاریی و شەڕ ...هتد ئەوروپا و جیهانی تێنیبوو.

ئەو بابەتانەی سارتەر لە فەلسەفە بوونخوازییەکەی گرینگی پێداوە ئەمانەن: ئازادی، هەڵبژاردن، بەرپرسیارەتی ...تاد. بابەتی سەرەکی فەلسەفەکەی سارتەر ئازادییە، و دەبە تاک ئازادی خۆی بەدەست بهێنێت تا بتوانێ بە ئازادانە بریاربدات و هەڵبژاردن بکات. هەروەها، نابێت لەژێر کاریگەری ئەوانیتردا بێت. بوونخوازەکان باوەڕیان وایە بوون لە پێش جەوهەرە، واتە هەموو مرۆڤێک بەر لە هەرشتێک بوونی هەیە. سارتەریش وەک بوونخوازێک "لەو خاڵەوە دەست پێ دەکات کە بەوای وایە (بوون) دەکەوێتە پێش (ماهیەت)ەوە. واتە لە پێشدا مرۆڤ دێتە جیهانەوە؛ پاشان لە ڕێی کارەکان و هەڵبژاردنەکانیەوە (ماهیەت)ی خۆی پێک دەهێنێت. واتە بەبەوای سارتەر، پێشتر ماهیەتێک نییە بەسەر بوونی مرۆڤدا سەپێندرا بێت." (کەمەڵک نووسەر، ٢٠١٦: ل١٣) هەرچەندە مرۆڤ بە هەڵبژاردن و ئازادانەی خۆی نەهاتەتە بوونەوە، بەڵام لەم ژیانەدا مرۆڤ ناچارە بەوەی ئازاد بێت. دواجار هەر لە ڕۆژگەی ئازادی و هەڵبژاردن و بەرپرسیارەتی و چنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ ئەوانیتردا ناسنامە و ماهیەت بە بوونی خۆی دادەنێت. هەڵبژاردن و بەرپرسیارەتی، لە گرینگترین و سەرەکیترین بنەماکانی فەلسەفەی بوونخوازیی سارتەرن، "هەڵبژاردن کەڕەکی فەلسەفەی سارتەرە، بەپێی بۆچوونی ئەو، هەڵبژاردنی ئازاد بەپێی هیچ ڕاستیەکی هەبوو (Existent) بەرپرسیار نادرێت، چونکە کردەیەکە ئاراستەی بەشایی کراوە، ئەویش ئەو داهاتوویە کە بوونی نییە." (کەمەڵک نووسەر، ٢٠١٦: ل٥٧) کاتێک مرۆڤ هەڵبژاردن دەکات، نا بەت بکەوێتە ژێرکاریگەری بەرپرسیاری پێش وەختە و چەند بیر و باوەڕێکی کە پێشوتر لە هزریدا جێگیر بوونە.

سارتەر، جەخت لەسەر ئازادی مرۆڤ دەکاتەوە، دەبێت بە شێوەیەکی

بەرپرسیارانە هەڵبژاردن و بڕیار بدات، نەک وەتە ژێر کاریگەری ئەوانیتر. بەتەواوینی سارتەر، مرۆڤ بەرپرسیارە بەرامبەر ئەو کارانەی دەیکات. هەروەها لای سارتەر ئازادیی خۆیستیی گرینگییەکی زۆری پێدراوە و لەم بارەیەوە دەڵێت: "عەشق شتێکە کە هەرگیز نابێتە واقعیەت، بە من خۆیستی ئەوە شتێک نییە جگە لەوەی کە ئەوە ناچاربکەم خۆشمتان بووە و پێچەوانەی ئەم مەسەلەیەش هەر ڕاستە." (میهەرداد میهرین، ٢٠٠٩: ل٤٠٧) سارتەر بیر و تەواوینی خۆی لە بارەی خۆیستی دەخاتە ڕوو و پێیوایە خۆیستی ئازادی لەمرۆڤ دەستێنێ و دەبێ لە خۆیستیشدا ئازادی هەبێت. "بە وتەی سارتەر لەعەشقدا وەک تێکەڵەیەکی پێوەندییە مرۆییەکانی تر، ئامانجی ئەمە بکەیلەکردن یان بوونە کەیلەی ئەویترە، لە پێگەی ماسۆشی و سادیدا" (ی. ز لاڤین، ٢٠١٧: ل٥٨٤) سارتەر تیشک دەخاتەسەر مەترسی خۆیستی کاتێک کە من ئازادی ئەوی تر لەناو ئەبەم، و ئەویتر ئازادی من لەناو دەبات، یەکەمیان سادیستم 'چێژ لە ئازاردانی ئەویتر' و دووەمیان ماسۆشیستم 'چێژ لە خۆ ئازاردان' وەردەگرم، بەمۆش خۆیستی دەبێتە شتێکی ئازار بەخش، دەبێت لە خۆیستیدا ئازادی ڕەنگبداتەوە بە ئەوەی خۆیستێکی سەرکەوتوو بێت.

ڕووحی بەرەنگاریی و ئازادیی: جەرج ئەروە لەم ڕەمانەدا، باسی سەرکی ئازادییە، بەمانا سارتەرییەکەی دەیەوێت بڵێت ژیان و بوون بەبێ ئازادیی مانای نییە و لە جۆهەری خۆی دەکەوێت. ڕەمانەکە باسی دەسهەڵاتێک دەکات کە هەموو ئازادییە تاکەکەسییەکانی دسپلین و سنووردارکردوون. ئەمۆش لە ڕێگەی کارەکتەری سەرکی ڕەمانەکە بەناوی وینستۆن سمیت بەیاندەکات. دەسهەڵات کارەکی وایکردووە کە مرۆڤکان بەتەنهاش بن هەست بە ئازادیی نەکەن و لە ترس و دڵەڕاوکێ دابن، ئەمۆش لەڕێگەی چاودێریکردنی خەڵکەوە بە تەلەسکرن. سارتەر، ئازادیی بوون بەر لە جۆهەر دادەنێت، پێی وایە مرۆڤ دەبێت ئازاد بێت، ئەگەر ئازاد نەبێت ناتوانێ مانا بەبوون و جۆهەری خۆی بدات، دواتر هەر لەڕێگەی ئازاد بوونی خۆیەوە دەتوانێت جۆهەری خۆی بنیات بنێت، ئەگەر وانەبێت ناتوانێ مانا بەو بوونەی بدات و خۆی بوونیادنەری بوونی خۆی نییە، بەڵکوو لە ڕێگەی ئەوانیترەوە بۆی هەڵبژێردراوە. هەروەک سارتەر دەڵێت: مرۆڤ بێ ئازادیی خۆی لە دایک نەبووە بۆیە مەحکوومە بە ئازادیی. لەم ڕەمانەدا، هیچ ئازادییەک بوونی نییە تەنانەت بە لایەنگرانی حیزبیش، هەمیشە لە ژێر چاودێری وردی دەسهەڵات دان. وینستۆن سمیت کاتێک بڕیار دەبێت و لە دەوامی فەرمانگە دەگەڕێتەوە، لە ماڵەوە

دەست دەکات بە یاداشت نووسین، کە لەو کاتەدا نووسین قەدەغەبوو. لەسەر کاغەزەکێیدا پێنج جار بەدووای یەکتردا نووسی: "مەرگ بە بەبەری گەورە" (جەرج ئۆرویل، ٢٠١٨؛ ل٢٩) نووسینی ئەمە خەی مانادانە بەئازادیی لای وینستەن سمیت، هەرچەندە ئەم نووسینە خەی دەرچوون بوو لە یاسا و دژی دەسهەاتبوو. نووسینی ئەمە تا لەواری مەرگ نزیکی دەکردەوە، بەڵام وینستەن ڕووحی ئازادیی لەناوێدا چەکێیکردبوو. دەیویست لە ڕێگەی ئەم بەرهەنگاریی و دەرچوونە مانایەک بە بوونی خەی بدەزێتەوە. هەرچەندە نەی دەتوانی بەسەر ترسەکێیدا زاڵ بێت بەڵام ئەم نووسینە خەی مانادانە بە ئازادیی و بوون لای وینستەن.

حیزب کەمەڵە دروشمی هەبوو، یەکەک لە دروشمەکانی ئۆڕ بوو: دوو کە دوو دەکاتە پێنج. دەبوو باوە بەمە بکەن، باوە نەهەنان دووچاری تەنگژە و سزادانی زەری دەکردن. حیزب ئەمەی بە ئۆڕ دەکرد تاوەکوو بەڵکە دەبێت باوە بە لۆژیکی حیزب بکەن، ئۆڕی حیزب دەڵێت ئۆڕ ڕاستە. سمیت کە بیری دەکردەوە لە بەرامبەر هەڕەکی گەورە وەستاوەتەوە دەی دادەخورپا، بەڵام هەر بەوای بە ڕاسیەکان بوو، نەوەک لۆژیکی حیزب. لە یاداشتەکیتردا دەنووسێت: "سەربەستیی کاتە سەربەستییەە کە بتوانی بڵێی: دوو و دوو دەکاتە چوار. ئەگەر باوە بەمە بهێنەرە، ئیدی هەموو شتەکانی دی، خۆیان بەدووێیدا دێن" (جەرج ئۆروێڵ، ٢٠١٨؛ ل١٠٨) سمیت لەڕەدا بەرامبەر ئۆڕ باوەڵە دەوەستێتەوە کە بەسەریدا سەپێنەراوە. ئاماژەش بەوە دەدات کاتەک توانیت باوە بەڵاستییەکان بهێنیت ئۆکات دەتوانی ئازادییەش بەدەست بهێنیت، واتە دەرباز بوون لە دەست باوەی ئۆیدیکە، کە لەڕەدا دەسهەاتە. وینستەن هەوڵی ئازادبوون دەدات، بەڵام ناشتوانێ بە ئازادانە هەم ڕەفتار بکات هەمیش دەریببڕێت. واتە ئازادیی لە هزریدا هەیە بەڵام ناتوانێ بەرجەستەی بکات.

لە یەکەک لە ڕووداوەکانی ناو ڕەمانەکەدا، وینستەن سمیت و جولیا، پەیوەندی بە ئەبراینەوە دەکات، کە ئەندامی ناوندی حیزب بوو، هاوکات وا خەی دەرخست کە لایەنگری گەدستەینێ و ئەندامی ئەنجومەنی برایەتییە دژی دەسهەات. لە بەشەک گفتووگۆی نەوانیاندا لە یەکەم دیداردا سمیت و جولیا خواستی خۆیان بە ئازادیی و نەجات بوون لە دەسهەات دەربڕی. ئەبراین چەند پریسارەکی ئاراستە کردن بە بەڵە وەامیان دایەوە. " – ئامادەن ژیانی خۆتان بەخت کەن؟ + بەڵێ. – ئامادەن خۆتان بکوژن؟ + بەڵێ. – ئامادەن خراپەکاری وابکەن کە بەختە هەی مەرگی سەدان کەس؟ + بەڵێ. ..." (جەرج ئۆروێڵ، ٢٠١٨؛

لـ٢٢٦) ئەم گفتووگۆیە دەرخەری ئەوەیە کە ئازادیی لە پێش هەموو شتێکەوەیە لای سمیت و جولیا، چونکە سێ لەوە ناکۆنەوە ئاگەر تاوانیش ئەنجام بدەن تاوێکوو دەگەن بە ئازادیی. خواستی ئازادیی لای ئەوان لەسەروی هەموو شتێکەوەیە.

دوای ئەوەی وینستەن ئاشکرا دەبێت و دەسگیر دەکرێت لە زیندان لەگەڵ یەکێک لە گیراوەکاندا بەناوی پارسەنز قسە دەکات، ئەویان بەهەی ئەوە گرتووە چونکە لە خەویدا گوتبووی بمرە ڕەبەر گەورە و لەسەر ئەمە کچێکەی خەی شکایەتی لێکردبوو. پارسەنز دەڵێت: "بمرە ڕەبەری گەورە! بۆچی وام گوتووە. بیستم چەند جارە ئەوەم دووپات کردەتەوە. لە بەینی خەماندا بە، خەشحاڵم بەوەی کە بەر لەوەی کارەکە گەندتر بێت دەسیگیر کرام. دەزانی بۆتمام لە دادگا بڵێم چی؟ دەمەوە بڵێم سوپاستان دەکەم بە دەربازکردنم بەر لەوەی کار لێکار بترازێ" (جەرج ئەروێڵ، ٢٠١٨؛ لـ٣٠٧) ئەو دەربەینانەی پارسەنز دەرخەری ئەوەن کە ئەم کارێکتەرە، ناتوانێت هزری ئازادیی لە خەیدا چێکەرە پێبکات، بەڵکوو حەزی لە ژێردەستەییەکی مەحکوومکراوە. بە ئەمە هیچ قوربانییەک نادات. ئەم کارێکتەرە بوونێکی ئازاد نییە و ناتوانێت خەی بەیاری ئازادانە بدات بەڵکوو هەمیشە لەژێر نیگا و کاریگەریی ڕەبەری گەورەدایە. تەنانەت زمینە بە ئەو ژێردەستییەی خەشی خەشدەکات. کاتێک سەبارەت بە پەروەردەی کچەکەی دەڵێت: "هیچ قینم لێی نییە. بۆاستی سەریشم پێیەوە بەرزە. ئەمە، ئەوە دەگەیەنە کە لە پەروەردەکردنیدا درێغیم نەکردووە." (جەرج ئەروێڵ، ٢٠١٨؛ لـ٣٠٨) ئەمە بەمانای ئەوە دێت نێک تەنها خەی بوونێکی ئازادانەی نییە، بەڵکو کچەکەشی خستووەتە ژێرکاریگەریی ئەم تێگەیشنەی حیزب و دەسهەڵات.

دوای ئەوەی وینستەن سمیت و جولیا لەلایەن دەسهەڵاتەوە دەگیرێن، کە بەشی سێیەمی کتێبەکە بە ئەمە تەرخانکراوە. تێیدا بە جۆرەها شێواز سزا دەدرێن و ئەشکەنجە دەدرێن تا لەواری مەرگ. ئەمش بە ئەوەی مەشکیان بشەردرێتەوە لە هەر هزر و خەیاڵێک دژی ڕەبەری گەورە. لە زیندان کە ئیتر ئازادیی فیزیکیی نەما کار لە هزری ئازادییش دەکات. لە سەرەتا، کە سمیت دەگیرێت، هەوڵدەدات بەردەوام بێت لەسەر هزری ئازادیی و بەرگەی هەموو شتێک بگرێت و ددان نانێت بە هەزری حیزب. لەم بەشدا چۆنیەتی گفتووگۆی تێدایە کە جۆگەی تێڕامانن. بۆتایبەت گفتووگۆکانی نێوان سمیت و ئۆبراین، کە لە زیندانداا لێکۆڵینەوەی لەگەڵ دەکرد. وینستەن لەوەشدا هزری ئازادیی هەر هەبوو، بەڵام بەهەی ئەشکەنجەدانییەوە نەیدەتوانی بەردەوام

بەت، تەنانەت لە ژووری ١٠١ دا دەست لە جولیاش بەردەدات و داوا دەکات جولیا سزا بدرێت لە جیاتی ئەو. لە یەکێک لە گفتووگۆکان لەگەڵ ئەکەینەوە لەنوان سمیت و ئیبراینداء، سمیت لەوەش لەسەر یاداشتەکەی سووربوو، کاتێك ئیبراین دەپرسێت: "لە بیرتە لە دەفتەری یاداشتەکانتدا نووسیوتە: (ئازادی ئەوەیە کە بتوانی بڵێی دوو و دوو دەکاتە چوار؟)" (جەرج ئۆرویل، ٢٠١٨؛ ل٣٢٧) وینستۆنیش دەڵێت: بەڵێ لەبیرمە. لەوکاتەدا ئیبراین دەستی هێدەبێت و دەڵێت: وینستۆن چەند پەنجەم نیشاندایت، ئەویش دەڵێ چوار. ئەوجارە ئیبراین دەڵێت: "ئەی ئەگەر حیزب بڵێت چوار نییە و پەنجە، ئەوکات چەندە؟" (جەرج ئۆرویل، ٢٠١٨؛ ل٣٢٧) وینستۆن دەڵێت: چوار. ئەم بڕە هێستییە لەسەر ڕاستیی دەرخەری قسەکەی خەڵکێتی کە سەربەستی لە شتی بچووکیش دەت. لەگەڵ ئەوەی لەژێر ئیشکەنجە بوو بەڵام ویستی ئازادیی وای نەکرد وینستۆن بەپێی لەژیکی حیزب بیاربدا و بڵێ پەنج. ئەم گفتووگۆیە بەردەوام دەبێت تا ئیشکەنجەدانی وینستۆن زیاتر دەکەن. هەر بەردەوام دەبێت و دەڵێ چوار. بەڵام دواتر ئەقڕەی دەبێت و دەڵێت پێنج. بەڵام ئیبراین پێی بڵێ دەبات کە وینستۆن هزری هەر لای چوارەکەیە. ئازادانە نیگوتووە پەنج. ئەم ئازاردانە بەردەوام دەبێت تاوەکوو وای لە دێت وینستۆن دەڵێت: پەنج، حەزەم پەنج ببینم. وینستۆن ئازادانە بیاری نەداوە، تەنانەت حەزدەکات ئازادانە بیرنەکاتەوە تا لەم بارودۆخە دەربچێت.

دوابەدوای ئەوەی ماوەیەکی زۆر لە زیندانەدا دەمێنێتەوە، لە کۆتایدا وینستۆن هەوڵی ئەوە دەدات کە دژی هزری ئازادیی خۆی بووستێتەوە. ماوەیەک لە جاران باشتر خواردنی پێدەدرێن و ئاوی گەرم و جلی نوێشی پێدەدرێن تاوەکوو کەمێك هێزی گەڕاوەتەوە بەر و ئەو ددانانەی مابوونی ئەوانیشیان بۆ لابرد و بۆیان کرد بووە تاقمێ ددان. لە ژورەکەی کاغەز و قەڵەمێکی پێدەدرێ. وینستۆن دەستی کرد بە نووسین و ئەم سێ دروشمە دەنووسێت: "کۆیلایەتی ئازادییە. دوو و دوو دەکاتە پەنج. خوا دەسهەڵاتە" (جەرج ئۆرویل، ٢٠١٨؛ ل٣٦٣-٣٦٤) ئەم سێ دروشمە دەرخەری ئەوەیە حیزب توانیویەتیی لەگەڵگەی ئیشکەنجەدانی جێستەیی وابکەن هزری وینستۆن بگۆڕن و هزری ئازادیی لە مەشکی دەربکەن. کۆیلایەتیی ئازادییەیە خۆی دروشمەکە دژی ئازادیی و بوونەکی ئازاد، کاتێک مرۆڤ کۆیلە بێت ناتوانێ جۆهەر و هزرێکی ئازادانەی هەبێت. هەروەها، ڕازی بوون بەوەی دوو کە دوو دەکاتە پەنج ڕازی بوونە بە لەژیکی حیزبیی و هەموو ویستەکانی حیزب ئەگەر نا ڕاستیش بن. دروشمی خوا دەسهەڵاتی مانای ئەوە دەدات، کە دەسهەڵات دەتوانێت خۆی وەک خودا نیشانبدات، لەژیک ئاوەژوو

بکاتەوە، وابکات بپەرستریت و مرۆڤ بکاتە بەندەی خۆی.

لەم ڕەهەندا ئازاد بوون زۆر جۆختی لەسەر کراوەتەوە بەڵام، ئەنجامەکەی هەر کۆیلە بوونە. واتە حیزب بەسەر هزری ئازادانەی تاکەکەسدا سەردەکەوێت. ئەم ڕەشبینیی و بەئومێدییە بە ئەوە نییە مرۆڤ تەسلیمی دەسەڵاتی تەتالیتار ببێت، بەڵکوو بە ئەوەیە مرۆڤ هەوڵ بدات ئەم هەزرە ئازادەی هەیەتی بیپارێزێت تاوەکوو دەسەڵاتێکی تەتالیتار سەرهەڵنەدات و هەموو دەسەڵاتێکی بە زۆرتکردنی ئازادییەکان بێت.

هەبژاردن و بیاردان: لە ڕوانگەی سارتەرەوە، بیاردان و هەبژاردن دەبێت بە شێوەیەکی ئازادانە و بەرپرسانە بێت. مرۆڤ کاتێک هەبژاردن یان بیارێک دەدات نابێت لەژێر بیروباوەڕێکی پێشینەیی یان داپەسێنەر بێت. بەڵکوو دەبێت بەپێی بژاردەندی و چاکەی گشتی بیار بدات و بژارە باشکە هەبژێرێت. دەبێت لەم کاتەشدا هەست بەئازادیی بکات و لە دڵخۆشی ئازادانە دابێت. لەم ڕەهەندا، بەهەی نەبوونی ئازادیی تاکەکان ناتوانن خاوەن بژاردە و بیاری خۆیان بن. بەڵکوو هەموو کات لای دەسەڵاتی حیزب و هەبەری گۆڕەوە بیان دیاریکراوە، بەمەش دەگەین بەو خاڵەی ئازادیی لە بیار و هەبژاردنی کارەکتەرانی ناو ڕەهەنەکەدا نییە.

وینستۆن سمیت و جولیا، وەک دوو کارەکتەری سەرەکیی ناو چیرۆکی ڕەهەنەکە هەمیشە لەژێر چاودێری و هەژموونی دەسەڵات بیارەکانیان دەدا. وینستۆن بە ئازاد بوون بیاری هەڵگرانەوە لە دەسەڵاتی ئۆقیانووسیا دەدات. بەڵام دوایی زۆرێک لە بیارەکانی لە ئەنجامی نەبوونی ئازادییەوەن، تا دەگاتە ئەو ئاستەی دەستبەردری هەموو شتێک ببێت بە جولیاشەوە. جولیاش کە ئەندامی بزوتنەوەی لاوانی دژە سێکس بوو، وای لێدێت دەست لە هەموو بیارەکانی هەبگرێت، و دەستبەرداری وینستۆنیش بێت لە پێناو ژیانی خۆیدا.

لەو ساتانەی جولیا و وینستۆن لە پێوەندیی دان، لە ژوانەکیان جولیا جلەکانی ئەندامی حیزب دادەکەنێت و پشتێنی سوور کە هەمای ئەندامانی دژە سێکس بوو لە پشتی دەکاتەوە، حەزییەکی کورت و مکیاژێک دەکات بە ئەوەی بگەڕێتەوە سەر ڕەسەنایەتیی ژنیەتیی خۆی. بە وینستۆن سمیت دەڵێت: ”دەزانی دەموەت جاری داهاتوو چی بکەم؟ دەستە جلی ژنانەی ڕاستی وەگیر بهێنم و لەبری ئەم بەدلە دوابەاوە بیپۆشم. بیر لەوە دەکەمەوە گۆڕەوی ئاوریشم و پەڕاوی پاژنەبەندیشم هەبن. دەمەوە دەمەوە لەم ژوورەدا ژن بم نەک هاوەی حیزب” (جۆرج

ئاروە، ٢٠١٨؛ ل١٨٨) لە قسەکانی جولیا دیارە بە ویستی خۆی نییە بووەتە ئەندامی حیزب و دژە سەکس، بەڵکوو مەحکوومکراوە بەم شێوازە بێت و هەڵسوکەوت بکات. هەر بۆیەشە ویستی گیانەوەی بە سەر ژنیەتیی خۆی هەیە. ئەو هەڵبژاردنانە هی حیزبن نەوەک هی خوودی جولیا. ئەمەش ڕوونە کە بەشێوەیەکی ئازادانە ئەم هەڵبژاردنانەیان نەکردووە، بەڵکوو بەسەریاندا سەپێندراوە.

وینستۆن سمیت، بەهۆی ویستی بۆ ئازادیی دوای ئاوڕی لێدایەوە دەسەڵاتەوە دەگیرێت، لەکۆتاییەکانیدا زۆری لێگەڕێت دەکرێت، بۆ ئاوڕی بیخانەوە ژێرکاریگەریی و خەیان. ئەبراین بۆ وینستۆن دەڵێت: تۆ بۆ ئاوڕ لێرەی تا ئاقەت بکەین. واتە ئەم جارەی هەڵبژاردن و بەیارەکانت لەژێر هزری ئەمە دەبێت نەوەک ئازادانە بەیار بدەیت. لەکاتی لەکۆتاییەوە لە ژووری ١٠١ دا، ئەشکەنجەیەک بە وینستۆن ئامادەکرا بوو کە دوو جرجی گورە و برسی لەناو قەفەزێکەوە ئەخرانە سەر ڕوخساری وینستۆن. تاوەکوو ئاوڕی بەیارەکانی پێبگەن دوای ئەو هەموو مانەوەیە لە زیندان و ئەشکەنجەدانە گووتی ڕقم لە هەبڕی گورەیە. بە گەیینی بەیارەکەی ویستیان ئەم سزایەی بدەن، لە ئەنجامدا وینستۆن بەیاری دەست بەردار بوون لە جولیا دا، لەژێر ئەم مەترسیانە بەیاری خۆشویستنی هەبڕی گورەشیدا.
وینستۆن گووتی: "ئەم بڵێیە بەسەر جولیادا بڵێن! من نا! جولیا! هەرچی لەدەکەن باکم نییە. دەموچاوی ونجونجە بکەن، هەموو جەستەی هەدەن. من نا! جولیا! جولیا! من نا!" (جۆرج ئاروە، ٢٠١٨؛ ل٣٧٦) ئەم بەیارە و هەڵبژاردنەی وینستۆن بە ئەشکەنجەدانی جولیا ئازادیی تێدا نییە و لەژێر ئەشکەنجە بووە، هەروەها جولیاش هەمان شتی بەرامبەر وینستۆن کردبوو لەکاتی سزادانی. دوای ئازادکردنیان هەردووکیان یەکتریان بینییەوە بەڵام ویستی مانەویان نەبوو وەک جاران ئەمەش هەڵبژاردنی خەیان نەبوو بەڵکوو، دەسەڵات بەزەی بەسەریدا سەپاندن.
وینستۆن سمیت، پێشتر ڕقی لە هەبڕی گورە بوو، دوای توانی وابکات خۆشی بوێت ئەمەش دوای ئەهەموو ئازارەی چەشتی لە زیندان. لە کۆتادا هەماناکەدا واهاتووە کە وینستۆن: "بەسەرخۆیدا سەرکەوت. هەبڕی گورەی خۆشویستە" (جۆرج ئاروە، ٢٠١٨؛ ل٣٩٢) هەبێت بەیاردانی خۆشویستنی هەبڕی گورە بەیارەکی ئارزوومەندانە نەبوو، بەڵکوو مەحکوومکرابوو بەوەی دەبێت خۆشی بووێت، واتا هەڵبژاردنەکی تر نەبوو جگە لە خۆشویستنی هەبڕی گورە.

نووسەر لەم هەماندا، دەیەوێت لەسەر زاری کارەکتەرەکانەوە بڵێت:

لە دەوڵەت و دەسەڵاتی تۆتالیتاردا ئازایی لە بێباردان و هەبژارن نییە. لە دۆخێکی وادا مرۆڤەکان ناتوانن خاوەنی هەڵوێست و بڕیاری خۆیان بن، بەکوو بیان هەبژێردراوە و لای ئەوانەوە ئاراستە دەکرێن. هەر ئەمشە وادەکات بڵێین بگشتی لەم ڕەهانەدا، ئازادیی هەبژاردن و بێباردان نییە. بەکوو مەحکووم و وابەستەکراون بە بڕیارەکانی دەسەڵاتی حیزب و دەوڵەتەوە.
ئازادیی خۆشەویستیی: خۆشەویستیی بەبێ ئازادی سەر دەکێشێت بە ململانێ. هەر ئەمڕێ وادەکات سارتەر ئازادیی بکاتە جنچینەی خۆشەویستەکی سەرکەوتوو. ئەو پێی وایە ئەگەر ئازادیی نەبێت خۆشەویستییەکی ڕاستەقینە دروست نابێت. هەروەها، خۆشەویستی دابڕش دەکاتە سەر دوو جەر یەکەمیان خۆشەیستیی سادیستییانەیە، دووەمیش خۆشەویسکی ماسۆشیانەیە. هەردووکیان لە ئەنجامی خستنە ژێرکاریگەریی و نیگای یەکتر دروست دەبن. بە ئەوەی خۆشەویستی نەکەوێتە ناو ئەم دژواریییەوە، سارتەر ئازادیی لە خۆشەویستیی بە چارەسەر دەزانێت. لەم ڕەهانەدا، چەند جۆرێکی خۆشەویستیی تەدایە، وەک: خۆشەویستییی بە حیزب، سەرەک و وڵات. خۆشەویستییی بە ڕەگەزی بەرامبەر ...تاد. ئەم خۆشەویستیانە هیچیان لە فەزایەکی ئازادانەدا نییە هەربۆیە دەکەونە ململانێ و تەنگژەوە.

خۆشەویستیی نەوان وینستۆن و جولیا خۆشەویستییەکی ئازادانەیە. ئەم دووانە دوای یەکتر ناسین و پەیوەندی بەستن لە دۆخێکی تەواو داپڵۆسێنەردا، خۆشەویستەکی ئازادانە دروست دەکەن. هیچ کامیان ئەویتر ناخاتە ژێر نیگا و هەژموونی ئەویتر، تا کۆتاییش کە لەیکتر دادەبڕن بە شەوێکی وا قسە لەگەڵ یەکتر ناکەن کە قین لە دڵبن بەرامبەر یەکتر. لە یەکەم ڕوانیاندا، دوای تەواوکردنی سێکس، وینستۆن لە جولیا دەپرسێت و ئەویش وەڵام دەداتەوە: "پێشوتر ئەم کارەت کردووە؟
بگومان سەدان جار – یا، بەهەرحاڵ بیست-سی جار.
لەگەڵ ئەندامانی حیزبدا؟
بەڵێ هەموو جارێک لەگەڵ ئەندامانی حیزبدا" (جۆرج ئورڵ، ٢٠١٨؛ ل١٦٤)
دوای درکاندنی ئەم ڕاستییە وینستۆن دێی لە جولیا ناڕەنجێت، چونکە بەمە دەزانێ کە ئەندامانی حیزب لە ناوخۆیاندا لە پێشێلکردنی بنەما حیزبییەکانی خۆیانن. هەر ئەمڕێ واکات وینستۆن دۆخێش بێت و بە جولیا دەڵێت: "گوێ بگرە، چەند پیاو سواری خێت کردبێ، هەندێ زیاترم خۆش دەوێی، تەدەگەی؟" (جۆرج ئورڵ، ٢٠١٨؛ ل١٦٤) بەهەی ئەوەی خۆشەویستییەکیان لەسەر بنەمایەکی ئازادانە و ویستی خۆیان

بوو، یەکتریان نەدەخستە ژێر بەیارەکانی یەکتر و خەیان بەسەر یەکتردا نەدەسەپاند. لە کردار و گوفتارتاندا ئازادیی هەبوو و ڕاستییەکەیان بەیەکتر دەگووت. هەروەها هەکاری سەرکیش کە وینستۆن وای گووت ئەوە بوو، تەگەیشتبوو حیزب دەبێت لە ناوەخێ گەندەڵ بێت و هەرەس بهێنێت.
ئەم دووانە تەنها خۆشەویستییان لە نێوان بوو لەسەر ئەو بنەمایەش هەڵسوکەوتیان لەگەڵ یەکتر دەکرد. نەک لەسەر بنەمای ژن و مێرد یان هەر پەرەنسیپێکی یاسایی یان کۆمەڵایەتیی یاخود دینیی. ئەم ئازادییە لە هەڵبژاردنی خۆشەویسیی بە کەسێک وادەکات بەئاسانیی وازی لێنەهێنی. وینستۆن، لە ئازار و ئەشکەنجەشدا تا توانای هەبوو لە بیری جولیا بوو. خۆشەویستی ئەم دوو کارەکتەرەی ناو ڕۆمانەکە تەواو ئازادانە بوو لە باودەخێکی تەواو نا ئازاد و پێ دسپلیندا، ئەم جۆرە خۆشەوستییە لە نێو ئەم دووکارەکتەرە بەرجەستە بووە.

دەسهەڵات دەیویست هەرچی خۆشەویستییە بە هەڵبەری گەورە و حیزب بێت، بەدەر لەوە جێگەی قبوڵ نەبوو. ئەو خۆشەویستییەی حیزب دەویست بە هەڵبەری گەورە، لە دیدی سارتەردا دەچێتە چوارچێوەی خۆشەویستی سادیستییانە، چونکە ئازادیی لەم خۆشەویستییەدا بوونی نییە. بەکوو بەسەریدا سەپێندراوە. هەر ئەمەیە وادەکا وینستۆن ڕقی لە حیزب و هەڵبەری گەورە بێت. چونکە ئازادییان لە زەوتکردووە. تەنانەت دوای چەندین مانگ لە زیندان و ژێر ئەشکەنجە پێش ئەوەی بیبەن بۆ ژووری ١٠١ لە وەامی ئەبراینداد دەڵێت ڕقم لە هەڵبەری گەورەیە. بەڵام دوای وای لەدەکەن بڕزێر هەڵبەری گەورەی خۆش بووێت. لە کۆتا پەڕەگرافی ڕۆمانەکەدا جۆرج ئۆروێڵ ئاوا وێنای خۆشەویستیی وینستۆن سمیت دەکات بە هەڵبەری گەورە؛ ”چاوی بەیەک سیما دەوئاساکە. چل ساڵی خایاند تا تەگەیشت چ بزەیەک لە ژێر ئەو سمەڵە شەدا شاردراوتەوە. ئای لەو دەپیسییە و ئای لەو ستەمکارییە نا پەویستە! هەی ملهوڕی لەدەست خۆشەویستی سەرهەڵگرتوو! دوو دەڵپ ئەشک کە تەکەڵاوی بەنی جن بوون بەگەنایدا هاتنە خوارە، بەڵام هەموو شتێ لە جێی خۆیدا بوو. ململانێ کۆتایی هات. بەسەر خۆیدا سەرکەوت هەڵبەری گەورەی خۆش ویست.” (جۆرج ئۆروێڵ، ٢٠١٨؛ ل٣٩١-٣٩٢) لە کۆتاییدا حیزب سەرکەوتوو دەبێت لەوەی کە وینستۆن بخاتە ژێر کۆنفی خۆی و هەڵبەری گەورەشی خۆش بوێت. بەڵام ئەمە خۆشەویستکی ئازادانە نییە، بەکوو بەسەردا سەپێندراوە.

دەرئەنجام: لەم ڕۆمانەدا، نووسەر وستوویەتی ئازادیی بکاتە بابەتی سەرکی بەڵام، بە ئازاد بوونی کارەکتەرەکان کۆتایی نایەت. هەر

ئەم وادەکات هەستەکی تەش بینیی و نا ئومێدانە لە تەماندا بدەر بکەوێت لە بەرامبەر دەسەڵاتە ستەمکارەکان. بە گوتەی خودی نووسەر ئەم ئاگادارکردنەوەیە بە مەرەف تاوەکوو پارێزگاریی لە ئازادییەکیان بکەن گەینا تەنگە لە هەرکاتێک بێت دەسەڵات ببێتە دکتاتۆر بەسەر گەلەکیدا. نووسەر لە تەگەی هەردوو کارەکتەرەکە وینستۆن سمیت و جولیا بەرجەستەی خواستی ئازادیی لە مرۆڤدا وێنا دەکات. هەرەها، لاینگرانی حیزب و تەبەری گەورە وەک لەناوبەری ئازادیی و دەسەڵاتەکی تۆتالیتار وێنا دەکات، کە چۆن لە پێناو سەرەک و حیزب ئازادیان نەهێشووە و ژیانێکی دەدەسەریان بە بە گەل دروستکردووە. لە تەگەی دامەزراوەکان و تەکنەلۆژیاوە هەموو خەڵکیان خستۆتە ژێر چاودێری خۆیان.
لەم تەماندا، هەموو شتێک داگیرکراوە و ئازادیی لە دابەاوە. هەر ئەمشە وادەکات کارەکتەرەکان هەست بە ئازادیی نەکەن و هەڵبژاردن و بڕیارەکانیشیان پێویستە بۆ دڵخۆی حیزب درووستیکردووە. ئەو ڕووحە ئازادەی بەدوای هەناسەی ئازادییدا دەگەڕێت، لە کۆتاییدا لەناو دەبرێت. ئەمەش هەڵگری ئەو پەیامەیە کە سیستەمە تۆتالیتارەکان لە دەستی کەسێکی دیکتاتۆردا بێت، هەموو ئازادییەکان لەناو دەبات لەپێناو دەسەڵات و مانەوەی خۆیدا. هەربۆیە، بە ئەوەی مرۆڤ ئازادی لەزەوت نەکرێت دەبە بەرگریی لە ئازادیی بکات، چونکە بوون بەبێ ئازادیی ناتوانێ مانا بە جۆهەری بوونایەتیی خۆی بدات؛ مرۆڤ و ژیان بەبێ ئازادیی لە مانا دەکەون.

ئاسۆس ساڵح

لیستی سەرچاوەکان:

_ جۆرج ئۆروێڵ، ١٩٨٤، و: حەکیم کاکەوەیسی، چاپی سێیەم ٢٠١٨، چاپخانەی ئەندێشە.
_ ت. ز. لاڤین، لە سوقراتەوە تا سارتەر، و: ئارام مەحمود ئەحمەد، فەلسەفە بە هەمووان، چاپی یەکەم ٢٠١٧، چاپخانەی حەمدی.
_ مهیرداد میهرین، قوتابخانە فەلسەفییەکان، و: سیدە داود عەلی، چاپی یەکەم ٢٠٠٩، چاپەمەنی گەنج / سلێمانی.
_ کەمەڵێک نووسەر، بووڵگرایی تەبازێکی فکری و فەلسەفی، و: کەمەڵێک وەرگێر، سالی چاپی یەکەم ٢٠١٦، چاپخانەی سەردەم _ سلێمانی
_ مەریس کرانستۆن، سارتەر لە نێوان فەلسەفە و ئەدەبدا، و: سامان عەلی حامید، چاپی یەکەم ٢٠٠٨، چاپەمەنی گەنج / سلێمانی.

ئەم لە بریتانیا لەبردەم جەنگی هەمە جۆردایەن ... زاهیر باهیر

مەترسی کۆرنا بە ئەم سۆردەمەی ئیستا کەسێردەمی پشکۆوتوترین تەکنەلۆجیا و زانستە ، مەترسیەکی یەکجار گەورەیە و هیچ کەسکمان چاوەوانمان نەدەکرد کە بەم شێوەیە یەخمان بگرێت. ئابووریمان داماڵنێت، ژیانمان لەهەراسان بکات ، خوشەویسستمانمان لەببات ، پەیوەندی کەماڵایەتیمان کەتا بکات، بەوا و متمانەمان بە خەمان و بە زانستیش ئاوا لەق بکات.
هەوداوەکان بە پەلە دەن و دڕێن، بەیارەکانیش لەوان بە پەلەتر دەدڕن، ترس و نیگەرانی خڕاپکیش خراپتر کارایی خەیان دادەنێن، ژیانمان بارگران دەکەن، دەروونمان شێواوتر دەکەن.
ئەم لە بریتانیا نەك هەر لەبەردەم جەنگی هەوبەهووبۆونەوەی کۆرۆنادایین، بەڵکو لەبەردەم جەنگی سایکۆلۆجی حکومەتیشدایین، کە بەردەوام لە دەماندنی هەمانەی پێ لە ترساندنی خەڵکی و دڕێاوکێدایە. هاوکاتیش لەبەردەم جەنگی بژێوی و ماڵوماندایین، گەر کار وەکو ئەم هەفتەیە بەوات و کەمپەینی ترساندنی خەڵکی هەر بەردەوامبێت، بە تایبەت لە لەندەن دەبینین خەڵکی لەبەر بە نانیی، بە بەوونی کۆرسەی پەداویستیی بە هەموو چەشنەکانییەوە، بەدیارچاومانەوە، دەمرن. ئای کە سۆیەکی سەختە، ئای کە دیمەنکی لە یاد نەچوو و هاوکات خەمناکە.
ئەوەی کە زیاتر کارایی دەروونیی و نیگەرانیی تاك و کەماڵایەتی دروستکردووە، خودی هاتنی کۆرنا نییە ، بەڵکو هەنگاوەکانی حکومەتە کە دەینێت، گفتار و کردار و بەیارەکانێتی کە دەیدات، کە کەمپەینی بەردەوامی تێقاندنە. بەمەش کە دەیکات تا ئێستا دوو دەستکەوتی بەدەستهێناوە: توانیوێتی کەنترۆڵی خەڵکی بکات ، هەروەها خەڵکی وابەستە بە دەوڵەت بکات.
'تەنی بڵێن' کەنە پەڵەمانتاری بریتانیا و چەپ و سۆشیالیستی بەناوبانگی ئەم وەاتە لە یەکەك لەو 10 خاڵە گرنگەی کە وتوونی، ئەم یەکەکیانە" " وا تێدەفکرم کە دوو ڕێگا هەیە کە خەڵکی پێ

کەنترۆڵکردن، یەکەمیان تۆقاندن و ترساندنی خەڵکییە ، دووەمیان، تەشکاندن یاخود وەرنەگرتنیان".
لە ئاستیدا ئەم تۆقێنراوین و ئەم تۆقینەش سەرئەنجام تەکماندەشکێنێ و دوای کارەساتی گەرنا گەر بەخەماندا نایەنەوە، دەبێت شوکرانەبژێری دەوڵەت و خاوەنکاربین و بە هەموو شتێك ئازیبین هەر لە کرێ و موچەی کەمەوە، کەمبوونەوەی مافەکان و ئازادییەکانمان و مەرج و بەندی خراپی سەرکارمان تا دێگاتە زەری تر.
نکۆی لەوە ناکرێت کە ڤایرەسی کەرنا لە دوای سەردەمی جەنگی جیهانی دووەمەوە مەترسیدارترین ڤایرەسە. ئەوەشی کە وای لێکردووە لە بریتانیا مەترسیدار بێت ئەوەیە کە 10 ساڵ زیاترە حکومەتی موحافیزین بە بیانوی قەیرانی ئابووریەوە کە وەکو پاساوێکی سیاسیی، سیاسەتی دەستگرتنەویان [تەقەشوف] بەسەرمان سەپاندوە. ئەمەش کارایی خراپی لەسەر بەشی تەندروستی ئەم وڵاتە بە خراپی دروستکردووە، هەر لە تەرخاننەکردنی پارەی تەواو و بەتایبەتیکردنی هەندێك لە بەشەکانی لە کەرتی دەوڵەتییەوە و ڕێگادان بە دکتۆر باشکان کە نیوەکار کاربکەن و نیوەی دیکە لە کلنیکە یا خەستەخانە ئەهلییەکانا، بەی نەخشەی زەر کە بەشێکی بەهەی نەدارایی و نەبوونی پارەی تەواو بە خەپاراستن لە سەرما و گەرما و تد تا ڕادەی گەیینی یاسای بەشی تەندروستی کە لەتێك ستاندەری ڕێکخراوی تەندروستی جیهانا نایەتەوە. لەمانەش زیاتر هاتنەدەرەوەمان لە یەکەتەی ئەورپا کە دەڵاوکێیەکەی زەری بە دکتۆر و نەرس و کارمەندەکانی تەری کە لە وڵاتانی دیکەی ئەروپاوە هاتوون، دروستکرد زەربەیان ناچارکران کە بەجەمانبهێن و بچنەوە بە وڵاتانی خەیان. ئەمانە هەمووی وای کرد کە ئەە نوقسانی 50 هەزار نەرس و 5 هەزار دکتۆرمان لە بەشی تەندروستیدا، لە ئێستادا هەیە.
بەم جۆرە بەشی تەندروستی لەرە نە ئامادەکاری و نە دەرمانی تەوا و نە قەرەوێڵەی کافی و نە ئامراز و جیهازەکانی کە لە ئێستادا زەروورن ، هیچیانی نییە. ئەمە جگە لەوەشی کە تا ئێستاش دکتۆر و نەرس و کارمەند و کرێکارانی پاکگرەوەی بیناکان کە بەڕی پشەوەی ئەم جەنگەن پشکنینی [تست] ئەم پەتایەیان بە نەکراوە. ئەمەش تاوانێ کە کاتێك دکتۆرێك ، نەرسێك چارەسەری تووشبووان دەکات کەچی خەی لە هەبوونی ئەو پەتایە دنیا نەبێت!! لە دەڵاوکێ و نەبوونی متمانە بەخەیدا، بێت.
هەکاری نەپشکنینیش تەنها بەی پایە کەهەر پشکنینێك 20 پاوەندی تێدەچێت. ئەمەش بە دەوری خەی بواری دروستکردنی پارەیەکی خەیاڵی بە کلینەك و خەستەخانە ئەهلییەکان ەخسانەدوە، کە ئەوان ئەم

هەڵیان قەستەتوە کە لە بەرانبەر 250 پاوەند تا 370 پاوەند ئەوان ئەم پشکنینە دەکەن.
ئەمە بە لەوی تا ئادیەك لە دونیە ، 21/03 ، ژیانیان لە لەندەندا وەستاندووە بە داخستنی بار و نادی و کافی شپ و چێشتخانە و سینەما و شانۆ و یانەکانی وەرزشکردن و مەڵکردن و تد . ئەوە ئاستە کە دەوڵەت پڕە، 20/03 ، بریاری دا ئەوانەی کە لەو بەشانەدا کاردەکەن لە سەدا 80 موچەکەیان وەردەگرن کە خودی ئەمەش ئینگلیز پێی دەڵێت، Pay cut ، واتە موچە/کرێ بەین بە ئەژی لە سەدا 20 کە لە کاتێکدا کرێکاران و هەژاران هیچ ئەڵکیان لە ووەدانی ئەم ئافاتەدا، نەبووە.
هاوکاتیش لەم بڕیارەی حکومەتدا شتێکی بە ئەوانەی کە بە بە عەقد کار دەکەن [زیادە کۆنتراکت] کە زیاترن لە 600 هەزار، هەروەها ئەوانەی کە بزنسی بچوک یاخود کار بەخێیان دەکەن، تەدا نییە ئەمە جگە لە بارودۆخی زیاتر لە 5 ملیۆن خانەنشینکرا و زیاتر لە 3 ملیۆن منداڵ کە لە هەڵی برسێتیدا دەژین.
ئەو بڕیارە کە دەوڵەت دونیە دای لەبەر چاوی کاڵی کرێکاران نەبوو بەڵکو لەبەر دانەمانی ئابووریی بوو کە یارمەتی خاوەنکار و خاوەنکارگەو کەمپانیاکانی دا. چونکە گەر هەموو ئەم کرێکارانە بە پارە و موچە بچنەوە ماڵەوە ناتوانن بژین و دواتر زەمینە بە هاتنە سەر شەقامی خەڵکی و تێکشکاندنی هەرچی هەیە لە بینای دەوڵەتی و کەمپانیا و بانق و بوغازی گەورەی خواردن و کەلەوپەل و بردنی هەرچی تیادا بێت، کە لەم زروفەدا زەر ئەستەم دەبێت بە دەوڵەت کە بتوانێت ئاسایش بە ناو شار بگەڕێتەوە و هاوکاتیش مولزەم دەبێت بە قەرەبووکردنەوە.
هەرچی بزنسە زەرەر ناکات ئەنگە قازانج و سوود بێتە خوارەوە بەڵام ئەوتا دەوڵەت 330 ملیار دۆلاری بە تەخانکردون، باجی لەسەر هەڵپەساردوون ، بەڵك پارەی کرێکارەکانیان بە دەدات، خەشیان لە دائیرەی تەئمین شتێك پارە وەردەگرنەوە.
لە نانی ئەم هەنگاوەدا حکومەتیش بە ئەڵی خێی قازانج دەکات هەم بزنس و هەم بەڵك لە کرێکارانیش رازیدەکات و خێی شیریندەکات و هەڵبژاردنی داهاتووش مسۆگەر دەکات. لە لایەکی دیکەشەوە کار لەسەر دابینی پێیوەندی خەڵکی دەکات کە بە هەچ شێوەیێك نەچنە دەرەوە و لە ماڵەوە بن مسۆگەر کاری یەکجار زەرووریان هەبێت، ئەمەشی ئاوا ترساندووە کە گەر دراوسێیەکت پێویستی بە یارمەتی تە بێت ، نە هەموو کەسێك ئامادەیە بچێت بە دەمیەوە نە هەموو دراوسێیەکیش متمانە بە یارمەتیدەرانی دەکات لە ترسی قایرەسکە، نەبا بێی بەریت .

لەمانەش ترسناکتر ، کە رەنگە لە هەفتەی داهاتوو بێت، قەدەخەکردنی خەکییە هەر لەژێر بیانوی کەمکردنەوەی مەترسیی ڤایرەسەکە و یارمەتی دانی بەشی تەندروستی. کە خەکی ناچار بیگرێتە بەر چونکە ئەمان زەمینەسازییان هەفتەیەکە بە ئەمە کردووە بە وتنی ئەوەی کە ئەم دەردە تاکو بەهاری سالی ئایندە دەخایەنێت ، 4 کەس لە 5 کەسی ئەم وڵاتە تووشی دەبن کە بە هێڵەی سەدی لە سەدا 80 ی دانیشتوانی بریتانی، لە 5 کەس 4 کەس بە ژمارەش 7.9 ملیۆنیان داخەی خەستەخانە دەبن، ئەگەریی ئەوە هەیە ژمارەی قوربانییان لە نێوانی 318،660 و 531،100 کەس بن. ئایا شتێکی دیکە دەمێنیت کە لەمە زیاتر نیگەرانت بکات، بتترسێنێت، بە وورەت بکات ئادەستی تەنهایی و بە چارەیی و بە کەسییی بە ئومێدیت بکات؟
ئەوەی کە دەوڵەت هەوڵی بە نەداوە، بچوکترین ئامادەکارییی بووە لە بەرانبەر ئەم پەتایەدا کە 3 مانگە لە ئارادایە : لەوانە هیچ جۆرە سوودێکی لە ئەزمون و توێژینەوە و زانیارییەکانی چین وەرنەگرت، تا ئێستا دەماسك و دەسکەش بە کارمەندانی خەستەخانە نییە، دەرمانی تەواو نییە، ماشێنی یارمەتیدانی ژیانەوەی سییەکان کەم، پێشوەخت کۆنتراکتێك لە تەك هەندێك ئوتێلدا نەکراوە بە کردنی بەشکیان بە خەستەخانە گەر پێویستی کرد ، یارمەتی شارەوانییەکان بە بڕێکی زیاتر پارە نەکراوە کە ئەوان یارمەتی کەسانی پێکەوتە و پیر و منداڵان کە پێویستیان بە پێداویستی تەواو هەیە…تاکو شتێك ئەرك لەسەر خەستەخانەکان، کەمبێتەوە . لە مانەش گرنگتر لە 3 ساڵی ڕابووردووە 50 هەزار نەرس و 5،500 دکتۆر خانەنشینکراون و یاخود کاریان لە بەر فشار و باری تەندروستییان بەجێهێڵاوە ، حکومەت لە دوێنێوە، 21/03 وە داوایان لێدەکات کە بگەڕێنەوە " بەشی تەندروستی پێویستی پێتانە" . کاتێك کە ئەمانە نەکراون کەچی هێشتا بە ئابڕوانە لەبری هێنانەوەی پێزش و بڕێندان بە کردنی هەموو شتێك و دەنەواییکردنمان ، دێن دەمان تەقێنن تاکو تەمانبشکێنن .
سەرەڕای ئەمانەش، ئەمە لەژێر هەڕەشەی نەبوونیشداین، نەبوونی نان و سۆزە و میوە و وشکەداین، گەلێك لە سوپەرمارکێتەکان ڕەفەکانیان بەتاڵە ئەوەشی کە هەیە بڕێك دانراوە کە ناتوانیت لەوە زیاتر بکڕیت، شیر و پەنیر و گۆشت و ماسی و هەندێك خواردنی دیکە لە قەیراندان. لەو لاشەوە کۆگەوانەکان و خاوەنکۆگەکان باڕیا لە هەستاوە کە دەرەقەتی بازاڕ نایەن بە هەی ئەو تەفان و زریانەی کە ئەمساڵ بووە ئێستاش بە هەی کەرەناوە کە لە وەرزی بەرهەم ڕنین و کەکردنەوەیدا هاتنی 60 هەزار کرێکار لە وڵاتەکانی دیکەوە، لەدەستدەدەن. هەر بە گوترەی ڕاپرتێکی دیکە، کۆگەکان زیاتر لە 80 هەزار کرێکاریان دەوێت ئەمانە لە کوێوە بهێنن؟!! بەیە لاتان

سەیر نەبێت کە کەمپەینی کێمگەوان و خاوەنکێمگەکان داوا لە دەوڵەت دەکەن کە " سوپای زەویپان" بە بنەڕەت ، واتە سەرباز بنێرن بۆ کارکردن لە زەویپەکان.
جگە لەوەی سەرەوش بەهۆی سیاسەتی ئابووری لیبراڵ و بازاڕ و گۆڕەپانی گەینی کەش و هەواوە لە بریتانیا ساڵ بەسەر بەرهەمی کشتیاری و کێمگەکانی ئێرە لە کەمبوونەوەدا دەبێت. لەم بارەشدا بازاڕ متمانە دەکاتە سەر بەرووبوومی هاوردە لە وڵاتانی وەکو ئیسپانیا و یۆنان و تورکیا و ئەفریقاوە ئەمەش بە هۆی دەردی کەرناوە گرفتکی گەورەی دروستکردووە کە ئێستا بەشێك لەو وڵاتانە یا خێیان توشی ئەو دەردە بوون یاخود لە چاوەڕوانیی هاتنی ئەو ئافاتەدان.

زاهیر باهیر
22/03/2021
Zaherbaher.com

ناساندنێک بە هەمانی کۆتنی ئاسمانێکان … هەشیارجەمال

ئەم هەمانەی نووسەر و هەمانووس (جەبار جەمال غەریب) یەکێکە لە هەمانە هەرجوانکانی ناو ئەدەبی کوردی.

ساتەوەختی هوودواوکان دەگەڕێتەوە بە سەردەمی یەکێک لە جەنگە دیارەکانی ناوچەکە، ئەویش جەنگی ٨ ساڵەی نێوان عەراق و ئێرانە. کەمن نامەوێت قسە لەسەرکەی هوودواوکانی ناو هەمانەکە بکەم و بەخوێنەری بەجێ دەهێڵم.
نووسەر زەر وەرد کاری لەسەر ئەوە کردوە کە چۆن ئەم جەنگە لە هوکەشدا و بەپێی گەانەوەی مێژوو تەنها باس لە ژمارەی قوربانی و جەری جەنگ و ساڵانی شەڕ و هەی زلهێزکان دەکرێت، بەڵام جەبار جەمال غەریب لەم هەمانەدا بەزمانێکی ئەدەبی کاری لەسەر ئازارەکانی جەستە و دەروونی مرۆڤکان کردووە کە چۆن جەنگ ژیانی لە تەکداوە. خەزانەکانیان پەرتەوازە بوون و لەبەر یەک هەوەشاونەتەوە.

بەشکی زۆری شوێنی ووداوەکان شاری سلێمانیە لە باشوری کوردستان کە نووسەر وەک جوگرافی ناسک ناوی زۆربەی گۆڕەکان دەهێنێت. سەرباری ئەوەی کرۆکی ئەمانەکە جەنگ و کاریگەریەکانی جەنگ، بەڵام باسی دیارکانی ئەم شارە دەکات وەک جیاواز لەشارەکانی تر کە گرنگترینیان دیاردەی شەهیدگرتنەکە لە نێوان گەنجەکانی شارەکەدا. لەرەوە تێدەگەین کە ئەمەی تاکی کورد چەند لەبازنەیەکی دیاریکراودا بیردەکەینەوە. ئەم دەخی شاری ئاشنبیری بووە کە گەنجەکانی ئەو کات زۆربەیان کاریگەر بوون بە ئایدیا نوێکانی ئەو کات وەک چەپ و ناسیۆنالیست و حیزبەکوردیەکان کە ئەو دەمە لەشاخ بوون.

ئەم گەنجانە لەبری ئەوەی کەی ئاشنبیری و کتێب چالاکی ئۆژانەیان بێت، بەشکی ژیانیان بە شەڕ گەرمک بەسەر بردووە!

عوسمانییەکان و مێژوویەک لە تاوان و بەدبەختیان ... رزگار شوان

گەر بە مێژووی دەوڵەتی عوسمانی ئیمپریالیزم و بە مێژووی سوپای دەندەی تورکیادا بچینەوە، ئەو راستیەمان بۆ دەردەکەوێت، کە دەوڵەتی عوسمانی لە دروستبوونیەوە تا رووخاندنی، لەسەر بنەمای کوشتن و سەربڕین و خۆنەشتنی بێتاوانان و داگیرکردن و سووتاندن و ڕانکردن و دزی و تاڵانیکردن و دەستڕێژی و لاقەکردنی کچان و ژنان و بێناوکردنەوەی تەرس و تۆقاندن و بە دەربەدەرکردن و بە ڕاگواستنەوەی زۆرەملێی خەڵکی ڕەسەنی ئەو شار و وڵات و شوێنانەی کە داگیریان دەکردن، دروست بوونە.
دەوڵەتی عوسمانی یەکەمین دەوڵەتی تیرۆریستیە لە جیهاندا. داعشی تیرۆریستیش کە لە لایەن تورکیا و قەتەرەوە دروست کرا، درێژیان بە هەمان بەدەوشتی و بە کردەوە قێزەون و تاوانکانی دەوڵەتی عوسمانی دەدا.. خوێنەشتن و سەربڕین و دەستڕێژی و بەدەوشتی و دزی و تاڵانیکردن و بێناوکردنەوەی ترس و تۆقاندن لەوانەوە فێربوون.
دروشمی عوسمانییەکان ئەمە بوو (بسووتێنە، تاڵانکە، وەرانکە،

رابـویرە، بکـوژە) هەر شـار و وڵاتێکیـان داگیربکـردایە، بە چاوشکانـدنی خەڵکیـەکەی و بەـاوکردنەوەی تـرس و تۆقانـدان، بە هەزاران کەسی سڤیل و بێتاوانیان دەکوشت، تەنانەت دەستیان لە منداڵانی نەوە لانکیش نەدەپاراست. دەستڕێژیان دەکردە سەر کچان و ژنان، ئینجا ئەو وڵاتانەیان تاڵان دەکردن و وێرانیان دەکردن.. سووکایەتییان بە خەڵکەکەی دەکرد و بە چاوێکی زڕ سووکیشەوە لێیان دەڕوانین. بەشێکی زۆریشیان بە زۆرداری دەربەدەر دەکردن.
ئەم بەدڕەوشتی و بێڕەوشتی و نامەردی و تاوانە قێزەونانە تا ئەمڕۆش سوپای دوندە و ڕەگەزپەرست و خوێنڕێژی تورکیا درێژەی پێدەدەن.. چونکە ئەو خەسڵەت تاوانانە و کارە قێزەونانە بوونە بەشێک لە کەلتووری بەگانیان و بە بەشێک لە ئایدۆلۆژیای ڕەگەزپەرستی و دەمارگیریان.. تەرانیەکان تا ئەمڕۆش جگە لە تورک دان بە بوونی هیچ نەتەوەیەکی تردا نانێن و بە شایەنی ماف و ژیان و مانیان نازانن.. بە داخەوە کە نەوەکانی ئەمڕۆشیان بە هەمان ئایدیا و کولتووری بەگێن گەش و پەروەردە دەکەن. ئەمەش بەیارمەتی فەرمی کەمالە ئەتاتورکی ڕەگەزپەرستی گوبەگۆ بوو، کە لە ساڵی (١٩٢٣) دا، کەماری تورکیای فاشستی ڕاگەیاندا، ئەو بەیارە ڕەگەزپەرستییەشی دەرکرد، کە لە تورکیادا، جگە لە تورک هیچ نەتەوەیەکی تر بوونیان نییە، سەرکردە یەک لە دوای یەکەکانی تورکیا، تا دەگاتە ئەردۆگانی ڕەگەزپەرستیش، لەسەر هەمان ئەو ئایدیە بەگانە ڕەگەزپەرستییەی ئەتاتوک ڕوشتوون و دەڵێن و جگە لە تورک دان بە هیچ نەتەوەیەکی تردا نانێن و نانێن.. دیانەوێت نەتەوەکانی تر ژینوسایدبکەن یان لە بەتەی نەتەوەی تورکدا بیان تواننەوە.. بە هەناردەی ئەم نیازە گەورەیان
کەمڕەکوژیان لە ئەرمەنیەکان و لە ئەمەی کورد و لە یۆنانیەکان و لە ئاشووریەکان کردن. هەوڵی تێرکردنی زمان و کولتوور و داب و نەریت و بەهاکانی ئەم گەلانیان دا و دەدەن.. ئەمەش درێژە بە هەمان سیاسەت و ئایدیای ڕەگەزپەرستی دەدەن.
بە داخیشەوە کە نەوەکانیشیان، بە ڕەگەزپەرستی و تووندڕەوی و دەمارگیری کوردانە و بە رقی ڕەش و بە دژایەتی کردنی نەتەوەکانی تر، بە تایبەتیش دژایەتیکردنی نەتەوەی کورد گەش و پەروەردەیان دەکەن و رایان دەهەنن.
سەرتاپای مێژووی دەوڵەتی عوسمانی، میژوویەکی بەگانە پڕ لە خوێنڕشتن و کوشتن و وێرانکردن و تاڵانیکرن و بێڕەوشتی و دەستدرێژی و نامەردی و تاوانی قێزەونن. ماوەی حوکمانی عوسمانیەکان، پڕ یەکی ڕەش و قێزەون و شەرمەزاری تا هەتایە بە تەوەڵی عوسمانیەکان و بە تورکیای میراتگریانەوە، لە ئەتاتورکی

ڕۆژپەرستی گەورەبۆگەیشتوە تا دەگاتە ئەردۆگانی سیکۆپاتییەو..
ئەوەی کە پێی دەڵین مرۆڤایەتی و ڕەوشت و بەزەیی، لای عوسمانییەکان
و لای سوپای تورکیادا بوونیان نەبووە و نین.
باسکردن لە کوشتن و لە تاوان و لە کارە قێزەونەکانی دەوڵەتی
عوسمانی کە بەرانبەر بە گەلانی، ئەرمەنی و یۆنانی و عەرەب و کورد
و ڕەم و ئاشووریەکان ئەنجامیان داون، هێندە زەرن، باسکردن لەیان
بە دڵیان پەرتووکیش کەتاییان نایەت.. گەرچی تا ئێستا، چەندین
پەرتووک لە بارەی تاوانکانیانەوە دەرچوون، بەڵام هێشتا زەر
کەمن.
ئەمە لەم نووسینەماندا، بە کورتی و بە چڕی، وەکو نموونە، ئاماژە
بە هەندە لە تاوان و کارە بەدڕەوشتی و قێزەونەکانی سوڵتان و پاشا
و سەپای دەندەی تورکیا دەدەین:
لە کەشکەکانی سوڵتانکانی عوسمانیدا، لە ئیستانبوڵ، پێبوون لە
کەنیزەی جوان و لە خزمەتکار و لە کەیلە.. رابواردنی
سوڵتانەکانکان لەگەڵ کەنیزەکاندا، کارێکی قێزەونی بە ئاشکرا
بوو، باو و بەاوبوو لە نەویاندا. لە کەشکی سوڵتانەکاندا گەورە
فەرمانبەرێک هەبوو بە ناوی (ئاغای خەسانەدن) کە لە دوای
سوڵتانەوە، پلەگە و پایە سێیەمی هەبوو. ئاغای خەساندن، بەرپرس بوو
لە خەساندنی هەموو پیاوە خزمەتکارەکانی نەو کەشکی سوڵتانی..
ئەمەش تاوانێکی سەکسی بوو دەرهەق بە کەسانێکی بەتاوان و
بەدەرەتان.
خاتوو (مای دی تووروک) خەزانی خدەوی میسر، عەباس حیلمی
دووەم، لە بیرەوەرییەکانیدا دەگێڕێتەوە و دەڵێت:" لە کەشکی
سوڵتانەکاندا، دەستدرێژیکردن و لاقەکردنی کەنیزەکان بەبێ شەرم و
بە ئاشکرا ئەنجام دەدران، کە نیزەکان کە دووگیان دەبوون دەبوایە
منداڵەکانیان لەباربەبردنایە" بە جیاکردنەوەی ژنانی سوڵتانەکانیش
لە کەنیزەکان، دەبوایە کەنیزەکان باپاپەشیان (بە عەبایەکی ڕەش)
یان بپەشیایە.

ئەو شازادە ئەرمەنییە، گەلێ شتی تری بەدڕەوشتی لەبارەی
سوڵتانەکانی عوسمانییەکان دەگێڕێتەوە، کە لەنەو کەشکی سوڵتانیدا
ڕوویان داون، بە نموونە دەگێڕێتەوە و دەڵێت: "سوڵتان ئیبراهیمی
یەکەم، لەگەڵ وەزیرەکانیدا زەر جار گەشتی ناو شاریان دەکرد،
ڕۆژێکیان لەگەڵ پاسەوانەکانیدا، گەشتێکی نیو شار دەکات، چاوی بە
ژنێکی قەڵەوی جوان دەکەوێت و پێی سەرسام دەبێت، کە دەگەڕێنەوە بە
کەشک، بە پاسەوانەکانی دەڵێت، بە زووترین کات ئەو ژنە قەڵەوە
بدزنەوە و بۆمی بهێنن. پاسەوانەکانی دوای گەڕانێکی زەر

دەیدەزنەوە و دەیهێنن بۆ کەشک. سوڵتان لە خۆی نزیکی دەکاتەوە، ئامۆژگاری دەبێتە هۆی ئیرەیی بردنی ژنەکانی سوڵتان. سوڵتان ئەوارە خوانەخواستی رەکەدخات و بانگی ژنەکانیشی دەکات.. لە کاتی نانخواردندا، بە پاسەوانەکانی دەڵێت: هەموو ژنەکانم بەرن و لە ناویان بدەن و نەیان بینمەوە، ئەم ژنە قەڵەو بەسە و مەستی ئارەزووکانم دەکات"

لە ساڵی (١٩١٤ــ١٩٢٢) کە سوپای عوسمانی، لە ئیستانبوڵ و لە ئەزمیر و لە چەند شارێکی تر و لە یۆنانداندا، دەستیان بە کۆمەکوژی و سەربڕینی کریستیانە یۆنانییەکان کرد، لە پێشا بە تەواوی تاڵانیان کردن، زیاتر لە (٧٥٠) هەزار پیاو و ژن و منداڵیان لە کوشتن، لاقەی کچان و ژنیان کردن، بەشێکی زۆر لە کچان و ژنانی یۆنانی، مردنیان پێ باشتر بوو، لەوەی کە سوپای عوسمانی دەستدرێژیان بکەن، خۆیان فڕێدایە نێو دەریاوە، یا لەسەر گرد و چیا بەرزەکانەوە خۆیان هەڵدایە خوارەوە و خۆیان کوشت، تا ئەمەش شاخێکی بەرز لە (ئەسینا) ی پایتەختی یۆنانداندا، وەکو بیرەوەرییەکی رەش و قەزەوەن بە بەڵاوشتییەکانی سوپای عوسمانییەکان، سەردانی ئەم شاخە دەکەن، کە بە سەدان کچان و ژنانی یۆنانی خۆیان لەم شاخەوە هەڵدایە خوارەوە و خۆیان کوشت. بۆچی عوسمانییەکان یۆنانییەکانیان کۆمەکوژی کردن؟ یەکەم لەبەر ئەوەی کە تورک نەبوون و یۆنانی بوون و خاکی ڕەسەنی ئەو وڵاتە بوون، دووەمیش لەبەر ئەوەی کە موسڵمان نەبوون و کریستیان بوون.. عوسمانییەکان بەوشێوە نەوەستان، چەندین شوێنی پیرۆزی ئاینی و کولتووری و مێژووی یۆنانییەکان هەبوون، لە دوای دزین و تاڵانکردنی شتومەکەکانیان، هەر هەمووییانیان ڕووخاندن.. تەنانەت مزگەوتی ئەستای (سوڵتان ئەحمەد) لە ئیستانبوڵ، لە پێشا کڵێسایەکی یۆنانییەکان بوو، ڕمانیان و ئەو مزگەوتیان لە شوێنی دروستکرد. عوسمانییەکان، پێشتریش زنجیرە تاوانی دەندانەی تریان لە دژی یۆنانییەکان ئەنجامەدان و بە هەزاران کەسی سڤیلیان لێیان کوشت.

لە ساڵی (١٥١٦) دا، لە ڕۆژئاوای کوردستان بە تایبەتیش لە شاری (حەڵەب) دا، زیاتر لە (٩٠) هەزار پیاویان کوشتن و سەربڕین، دەستدرێژیان کردە سەر ژنانیش.. بازاڕ و سامانیشیان دزین و تاڵانیان کردن.. بە زۆریش قوربانییەکان لە(عەڵەویەکان) بوون، کە کوردن، ئەم کۆمەکوژییەی حەڵەب بە (سەربڕینی گرد) ناودەبرێت، چونکە سوپای دەندەی عوسمانی سەری سەربڕاوەکانیان کۆکردەوە و لەسەریەک کۆمەکیان کردن، شێوەی گردێکیان لە پێکهێنان.. ئامۆژگاری بە چاوشکاندن و ترس و تۆقاندنی خەڵکییەکە

بـــوو.
هەر لە ساڵی (١٥١٦) دا، سوپای عـــوسمانی، لە شاری (قـاهیرە) ی پایتەختی میسردا، زیاتر لە (١٠) پیاو و ژن و منداڵیان کوشت و دەستدرێژیان بۆ سەر کچان و ژنان کرد.
دکتۆر (جمال الغيطاني) میسری، باس لە داگیرکردنی میسر لە لایەن عـوسمانییەکانەوە دەکات و دەڵێت:"ژیانی مرۆڤ هیچ نرخێکی نەبوو، سوپای ئینکشاری عوسمانی، هەر ساتێک هەر کەسێکیان بویستایە دەیان کوشت، هەر ئافرەتێکیان بویستایە دەیان برد و بە ئاشکرا لاقەیان دەکرد، تەنانەت گەر لە نەو مزگەوتیش بوایە"
لە ساڵی (١٨٤٢) دا، کە عـــوسمانییەکان شاری (کەربـــەلا) یـان لە عـەراقیان داگیرکرد، زیاتر لە (١٠) هەزار ژن و پیاویان لە کەربەلا کوشت و لاقەی کچان و ژنانیان کردن.
لە ساڵی (١٩١٥) دا، (فەخری پاشا) شاری (مەدینە) ی سعـوودیی کرد مەڵگایەکی سەربازی عوسمانی و (مزگـەوتی پێغـەمبەر) یشیان کرد بارەگایەکی سەربازی، دوای ئەوەی کە چی کەل وپەل و شتی بەنرخ و بەڵگەنامەی مێژوویی تێدابوو، تاڵانیان کردن. دەستدرێژیشیان کرد سەر کچان و ژنانیان. بە زەرملەش بەشێکی زەری خەڵکی شاری مەدینەیان راگواستەوە و لە شار دەریانیان کردن.
لە ساڵی (٢٠١٨) دا، لە سعوودییەدا، فیلمێکی دیکەمێنتاریان لە بارەی تاوانکانی دەوڵەتی عوسمانی کە دەرهـەق بە عـەرەبەکانی ناوچەی حیجاز ئەنجامیان دان.
لە (٢٤ی/ ئەپریـــل /١٩١٥) دا شاڵـــاوە گەورەکەی ژینوسایـــدکردنی ئەرمەنییەکان دەستی پێکرد، کە تا ئەمڕۆش بە گەورەترین تاوانی کەمێکوژی مرۆڤ لە جیهانـدا دادەنرێ. پێشتریش زنجیرەیەک تاوانی تریـــان بەرانبەر بە ئەرمەنییەکان ئەنجام دابـــوون. عوسمانییە رەگەزپەرستەکان، کەمێـــک بوختـــان و تـــاوانی بە بنەمایـــان بە ئەرمەنییەکانە هەبەست کە خەڵکی رەسەنی ناوچەکە بوون بە ناپاکی و بە (تـــاوانی جوداخـــوازی) کە گەورەتریـــن تـــاوان بـــوو بە لای عوسمانییەکانەوە، ئەرمەنییەکانیان تاوانبار کردن، بە (کافـریش) ناویان بردن، بەڵام ئەم تاوانانە لە راستییەوە زەر دوورببوون و مەهانیان پێگـرتن.. هەموو تاوانکیان ئەوەبوو، کە تورک نەبوون و ئەرمەنی بوون، لە تورک رەشنبیرتر و شارستانی تر و زاناتر بوون.. لە پێشا چ رەشنبیر و نووسەر و ئەدیب و زانای ئەرمەنییەکان هەبوون هەمووییان گـــرتن.. سەریانیان بـــڕین یا لە سێدارەیان دان یا رادەیەکی زەری (مەرفـین) یان دەکردە گیانیانەوە و ژەهـراویان دەکردن، دەمردن. دواتر لەشکرێکی تایبەتیان بە ناوی (تیپەکانی حەمیدی) یەوە پێکهێنا، کە بە تایبەتی ئەرکی کوشتن و سەربڕین و لە

سەدارەدان و دەستدرێژی و بە زەر راگواستنەوەی ئەرمەنییەکانیان پەسپەرا بوو.
ئەم کەمەکەوژی و رەشکەوژییەی ئەرمەنییەکان لە لایەن عوسمانییەکانەوە، بە چەند ناوەک ناودەبرێت وەکو: (دەزخی ئەرمەنییەکان) و (تاوانی گەورە) و (قەسبخانەی ئەرمەنییەکان).. کە (ملیۆن و نیوەک) ئەرمەنییان بە دڕندەترین و نامەردترین شێوە، کوشت.. سوپای بەربڵاوشت و نامەردی عوسمانییەکان، بە بەرچاوی مەرد و باوک و کوڕ و براوە، دەستڕێژیان دەکردە سەر کچان و ژنانی ئەرمەنی و لاقەیان دەکردن، تانەت لاقەی کچانی تەمەن نە سانیشیان دەکرد.. دواتر رووتیانیان دەکردنەوە و هەڵیانیان دەواسین و لە سەدارەیان دەدان، یا بە شمشێر سەریان دەپەراندن.. لە دواییشدا هەموو پیاوەکان و کوڕەکانیان دەکوشتن. بەشکیشیان لە برسان و لە سەرما رەقبوونەوە و مردن.. ژمارەیەکی کەمیان بە رەزالەت دەربازبوون و رووبان لە رۆژئاوای کوردستان و لە باشووری کوردستان کرد.. ئەمە ماڵمان لە گەڕەکی ئەماس، لە شاری کەرکووک بوو، چەند ماڵەکی ئەرمەنی لە گەڕەکەکەماندا بوون. کە لە شاڵاوەکانی تورکیا رزگاریان ببوو و گەیشتبوونە کەرکووک.. دواتر هەندەک لەو خەزانانە خۆیان گەیاندە ئەرمینیا.

تراژیدیای ئەرمەنییەکان پەیوەندی قەزەوان و شەرمەزاریی بە نەوچەوانی تورکیاوە کە هەرگیز لەیان نابێتەوە.. هەموو ساڵێک لە ساڵڕۆژی (تراژیدیای ئەرمەنییەکان) دا، بە ملیۆنان تف و نەفرەت لە تورکیای خوێنڕژ و ڕەگەزپەرست و داگیرکەر دەکرێت.. ئەم تاوانە بەوپەنا هەر لە تورک دەوشێنەوە.
سوپای عوسمانییەکان لە نیوان ساڵانی (١٩١٥ ـ ١٩١٨) دا، زیاتر لە (نیو ملیۆن) سریان و کلدان و ئاشوریشیان بە دڕندەترین شێوە کوشت.. ماڵ و سامانیشیان بە تاڵان بردن و گوندەکانیشیان وێرانکردن، بە زەرەملەش لە خاکی خۆیاندا دەربەدەریانیان کردن و بەشکی زۆریان کۆچیان پێکردن.

عوسمانییەکان نامەرد و بەربڵاوشتەکان، شەوازەکی کوشتنی قەزاوەنیان داهێنا، بە تایبەتیش لە دژی عەرەبە یەخسیرەکان بەکاریان دەهێنا، کە بریتی بوو لە تەبەینی تەنیا (خازوخ) یا (قازوخ) خازوخ بریتی بوو لە دارەکی درێژ، کە سەرەکیا زۆر تیژ دەکرد، ئینجا سەرە تیژەیان دەبڕییە کەمی ئاو یەخسیرەوە، بە ئاوەی بە ئێشکەنجە و ئازارەکی زۆر و بە سووکایەتییەوە بیکوژن.. بە مەکوتەکیش لە سەرەکەی تری خازوخەکەیان دەدا، ماوەی چەند کاتژمێرەکی دەخایاند، بە ئاوەی زیاتر ئازاری ئاو کەسە بەدەن و بە رەزالەت بیکوژن، تا لە دەمیەوە یا لەسەر شانیەوە نووکە تیژەکەی خازووخەکە دەهاتە دەرەوە.. ئینجا خازوخەکەیان لە زەوی دەچەقاند.. بەم شێوە بەربڵاوشتی و نامەردییەی دوور لە هەست و بزەیی ئاو کەسە بێتاوانانەیان دەکوشت. جەلادە ئینجامدەرەکانی ئەم تاوانانە لە لایەن سوڵتانەوە خەڵات دەکران.

لە دوای هەرەسهێنانی شەڕشەکەی (شێخ سەعیدی پیران) و هەڵگیرساندنی شەڕشی (ئاگری) لە باکووری کوردستاندا، تورکیا ئۆپەراسیونەکی گەورەی سەربازی لە دژی کورد دەست پێکرد و تەڵەوشکیان پێکەوە دەسووتاند و دەستیان لێژن و مندااڵی کوردی ناو لانکیش نەدەپاراست.. چەندین کەمەکوژی و ڕشەکوژیان لە کورد کرد.. چەندین بەربڵاوشتیان بەرانبەر بە کورد کرد، وەکو پێشتر وتمان، کە بەدەوشتی و بەربڵاوشتی بەشکە لە خەسڵەت و لە کولتووری بەگەنیان.

دەگەڕێنەوە کە ئەفسەرەکی تورک بە کەمەک سەربازی تورکەوە، دەچنە گوندەکی نزیک شاری (وان) گوندی (گەرماوا ئەدمان) لە باکووری کوردستان.. ئەفسەرەکە بانگی کوخای گوندەکە دەکات و پێی دەڵێت:" دەبێ هەر ئێستا لەگەڵ کوڕەکەتدا بچن بۆ شار و (خواردنەوە

ـ ئارەق) بۆ ئەم سەربازانە بەڵێنن" کوڕخاش دەڵێت:" باشە ئێستا یەکێک دڵنەرم بۆیان بەڵێنێت" بەڵام ئەفسەرەکە رازی نابێت و پێی دەڵێت:" هەر دەبێت خۆت و کوڕەکەت بچن" دیارە لەم پێداگرتنەی، بەهانەی پێگرتووە و نیازێکی ناپاکی و خراپی هەبووە، کوڕخا ناچار دەبێت کە خۆی کوڕەکەی بچن بۆ شار تا خواردنەوەیان بۆ بهێنن. هەتا ئەوان و دڵنەوە، ئەفسەرەکە و سەربازەکانی بۆ زەر دەستڕێژی دەکەنە سەر ژنی کوڕخا و چەند ژنێکی تری گوندەکە و لاقەیان دەکەن. کاتێ کە کوڕخا و کوڕەکەی بەرەو گوندەکەیان دەگەڕێنەوە، ژنەکەی دەچێت و هانای بۆ دەبات و پێی دەڵێت:" ئەمانە بۆ زەر لاقەی ئەمەیان کرد" کوڕخاش قسە ناکات، لە کاتی میواندارێ و خواردنەوەکەدا، بۆ هاوکاری پیاوانی گوندەکە، ئەو ئەفسەرە نامەردە و هەموو سەربازە بەڕێوشتەکانی دەکوژن. دوایی پێیوەندی بە شەڕشگێڕانی شەڕشی (ئاگری) یەوە دەکەن و دەڵێن.
پاش بڵاوبوونەوەی ئەم هەواڵە و گەیشتنی بۆ دەوڵەتی تورک، ئەتاتورکی گەورەگەی خوێنڕێژ، فەرمان دەدات کە کەمەکوژی کورد لەو ناوچەیەدا بکەن کە سەربازەکانیان کوشتوون.. بۆ ئەم مەبەستەش هەزێکی سەربازی زۆبەلاح بۆ قورسترین و تازەترین چەکی کوشندەوە، دەنگڕەت و ئەپەراسیونێکی چەند مانگی ئەنجام دەدەن و لە چەند لایەکەوە، پێلاماری (دەڵێی زیلان) دەدەن.. زیاتر لە (١٨٠) گوندیان وێران کرد و هەموو خەڵکەکەیان کوشت کە نزیکەی (٤٧) هەزار کورد بوون.. کچان و ژنانێکی زۆری کورد، لەسەر بان یا لەسەر لووتکە شاخەکانەوە خۆیان هەڵدانە خوارەوە و خۆیان کوشتن، مردنیان پێ باشتر بوو لەوەی سوپای بەڕەوشتی تورکیا دەستڕێژیان بۆ بکەن.
مەخابین کە کەمەک جاش و خۆفرۆشی کورد، ببوون کەاوسووری پێش لەشکر و بۆ رابەر و بۆ چاوساغی سوپای تورکیا.. رەچەکی زەر ناپاکیان هەبوو لە سەرکوتکردنی شەڕشی ئاگری و لە لەشکرکێشی سوپای تورکیا بۆ سەر گوندەکان و وێرانکردنیان. زیاتر لە هەشت هەزار گوندیان لە باکووری کوردستان تاڵان کرد و وێرانیان کردن.

هەر لە (دەڵێی زیلان) دا بۆ سەدان خەزانی هەڵهاتووی کوردمان کەوتنە کەمینی سوپای تورکیا و شەهیدبوون، ژمارەی تەکەای کوژراوەکان لەو دەقەڕدا نزیکەی (٦٠) هەزار پیاو و ژن و منداڵی کورد بوون.. لەو کاتەوە دەڵێی زیلان بۆ (دەڵێی خوێن) ناودەبرێت. لە ئێستادا، فیلمێکی دیکەمێنتاری بۆ کوردی بەرهەمهێنراوە بۆ ناوی (دەڵێی خوێن) کە لە بەرهەمێنانی (سعاد ئەغەن) یە.

لە شکستیهێنانی شۆڕشەکەی (سەید ڕەزای دەرسیم)، لە ساڵی (١٩٣٦ـ ١٩٣٧) سوپای تورکیای ڕەگەزپەرست، بەتەپ و بەردومانی فڕۆکەی جەنگی، کەمەکوژی و ڕشەکوژییەکی تریان لە گەلی کوردمان کرد. کە بە (قەسابخانەی دەریسیم) ناودەبرێت. زیاتر لە (٩٠) هەزار پیاو و ژن و منداڵی بێتاوانی کوردیان کوشت.. بە هەزاران دانم دار و دارستانیان سوتاند، بە سەدان گوندی کوردیان تاڵانکرد و وێرانیان کردن.. بەڵام تورکیا تەنها دانی بە کوشتنی (٣٠) هەزار کوردا لە دەرسیم دا نا.
شۆڕشی ئارارات یا (شۆڕشی ئاگری داغ) لە ساڵی (١٩٢٧ ـ ١٩٣٠) لە باکووری کوردستاندا، کە لە لایەن ژەنەڕاڵ (ئیحسان نوری پاشا) وە سەرکردایەتی دەکرا، کە ئاڵای کوردستانیان لە سەر لوتکەی چیای ئاگری داغ و هەموو لوتکەکانی چیاکانی تری دەڤەرەکە هەڵکرد و شنەبای ئازادی دەیشکاندنەوە، ماوەی چوار ساڵ سەربەخۆییان ڕاگەیاند و پایتەختەکەشیان گوندی (کورداڤا) ی نزیک چیای ئارارات بوو.. زەبر و زیانێکی زۆریان بە سوپای تورکیا گەیاند.. تورکیا گەورەتری هێزی بو سەرکوتکردنی شۆڕشی ئاگری نارد، کە قورسترین و کوشندەترین چەکیان پێبوو. زیاتر لە پێنجا هەزار سەرباز دەبوون. لە چەند لایەکەوە گەمارۆی ئاگری داغ و ناوچەکەیان دا، فڕۆکە جەنگیەکانی تورکیا بە بەمبی ژەهراوی ئاگری داغ و گوندەکانیان بەردومان کردن.

کە شۆڕشەکە شکستی هێنا، سوپای تورکیا بە دڕندەترین و قێزەونترین شێوە ڕەفتاریان لەگەڵ خەڵکی کوردی ناوچەکەدا کرد.. بە هەزاران پیاو و ژن و منداڵانی کوردیان کوشت و گوندەکانیان تاڵان کردن و سوتاندیان، بەشکی زۆری خەڵکەکەشیان دەربەدەرکردن یا بە زۆرەملێ کۆچیان پێکردن.. کەمەکوژی کوردیان

ڕوا کرد، لە (٢٢٠) گوندی دەڤەرەکەدا زیاتر لە (١٠) هەزار کوردیان شەهید کرد.. (١٥٠٠) منداڵ و ژنی کوریان لە چاڵەکدا بەستنەوە و ئاگریان تێبەردان و سووتاندیانن.
بە سەدانیش ژن و منداڵی کوردیان هەڵدانە ناو ڕووبارەکان و خنکاندنیان.
ئەو ئەشکەوتانەش کە چەندین خەزان لە ترسا خۆیان تیا شاردبوونەوە، دەمکانیان بە بەرد گرتن و سواقیان دان.. تەکڵا زیاتر لە (١٥٠) هەزار کوردیان لە دەڤەری ئارارات و لە دەشتی زیلان دا کوشت.
زیاتریش لە ملیۆنێک کوردیان بە زۆرەملە ڕاگواستنەوە بە ناوچەکانی تورک. تورکەکی زۆریشیان هاوردن بۆ شار و ناوچە کوردستانییەکان بۆ مەبەستی گۆڕینی دیمۆگرافیای باکووری کوردستان لە بەرژەوەندی نەتەوەی تورک.

لە (١٩/١٢/١٩٧٨) دا، سوپای تورکیای فاشستی، پۆلاماری شاری (مرعش) یان لە باکوری کوردستان دا، مۆلاکانی تورکەکان ئەو فەتواییان دەرکرد:" ئەوەی کوردێکی عەلەوی بکوژێت، وەکو ئەوە وایە کە پێنج جار حەجی کردووبێت" زیاتر لە (٥٠٠) گەنجی کوردیان بە ئەشکەنجەدان و لەدان کوشت.. تەنانەت گەنجێکی کوردیان پارچە پارچە کرد و گەشتەکیان کوتاند.
کەمێکیش زۆریش لاوی کوردیان خستە نەو چاڵی پڕ لە مادەی (ئەسید) ەوە و ژەهراوی کران و کوشتیانیان.
لە ساڵی (١٩٩١) ەوە، تا ساڵی (١٩٩٤) پۆلیس و میتی حەرمزادەی تورکیا زیاتر لە (٤٥٠٠) کوردیان تیرۆرکردوون.. بەجگە لەوەی بە هەزاران کوریان بە بۆختان و بیانووی هەبەستراوی بە بنەما، خستوونەتە زیندانەوە و پیسترین ئەشکەنجە و ئازار دەدرێن.. هەر لەبەر ئەوەی کورد و تورک نین و خەڵکی ڕەسەن و خاوەنی ڕاستیی ئەو خاکەن.
هەر لە باکووری کوردستان، لە شارچکەی (ڕەبوسکی) یشدا، بە بەردومانی فڕۆکەی جەنگیەکانی تورکیا (ئەف شانگزێ)، بەبە تاوان (٣٤) کوردیان کوشت، کە منداڵیان لە نەودابوون.. ئەردۆگان لە پاداشتی ئەم تاوانە سوپاسالاری تورکیای خەڵات کرد.

بە پیلانی میتەکانی تورکیا، بە ئاگاداری ئەردۆگان، لە (٩/ ئوکتۆبەری/٢٠١٣) لە شاری (پاریس) ی پایتەختی فەرەنسا، سێ ژنە چالاکوان و تەکۆشەر و سیاسەتمەداری کوردی باکووری کوردستانیان تیرۆرکرد، کە ئەمە ناوەکانیان: ساکینە جانسز (سارا)، ڤیدان دۆغان (ڕۆژین)، لێیلا شایلەمەز (روناهی) کە بە شێوازێکی زۆر

نامەردانە تیرۆرانیان کردن. ئەم تاوانە یەکەکە لە تاوانە نەوددووتییەکان.. بە داخەوە کە هیچ لەکەینەوەیەکیان لەگەڵ ئەو تیرۆریستە میتانەی تورکیادا نەکرد.. ئەم چاوپۆشین و بەدەنگییە بووە هاندان بۆ ئەوەی تورکیا، تاوانی زیاتر لە دژی کورد ئەنجام بدات.
دوور نییە و نزیکە، کە هەموومان دڵنیابین، کە لە داگیرکردنی شاری (عەفرین) لە رۆژی (١٨/ ئادار/٢٠١٨) لەگەڵ چەند شارۆچکەیەکی تری رۆژئاوای کوردستاندا، بە هەڵکردنی چرای سەوز لە لایەن روسیا و ئەمریکاوە بە تورکیا، سوپای تورکیا و جاشە بەکرێگیراوەکانی ئەم شارانەیان داگیرکرد، نامەردییەکی زۆریان بەرانبەر بە کورد کرد و دەکەن.. تا ئەمڕۆش تالانکردن و کوشتن و بە سەروشوێنکردنی کورد لە عەفرین لە لایەن تورکیاو جاشەکانییەوە درێژەیان هەیە.

ئاشکراشە کە تورکیا چەکی کیمیاوی و فسفۆری سپیی سووتێنەر و بەمبی لەرێنەری وەرانکردنی لە کوشتنی ژنان و منداڵانی بێتاوانی کورد بەکارهێنان لە رۆژئاوای کوردستان بەکارهێنا و کەمەکوژی کوردیان کرد و بە هەزاران کوردی لە نیشتمانی بابوباپیرانیان بە زۆر دەرکردن.. بە داخەوە کە کەمتەرخەمی جیهانی تا ئەمڕۆش لەم تاوانانەی تورکیا بەدەنگن.. بەفەرمی لەمە و شەرمەزاری تورکیایان نەکردووە.
ئەوەش بە لای خوێنەرانی کوردمانەوە زانراوە. کە سوڵتان (سلێمی یەکەم) لە شەری سەفەویەکاندا لە رۆژی (٢٣/ئەوگوست/١٥١٤) دا بە یەکەمین جار لە مێژوودا، لە شەڕی (چالدیران) کە دەکەوێتە رۆژهەڵاتی کوردستا، ئەو شەڕەی نەوانیان عوسمانی و سەفەویەکان، بە دابەشکردنی کوردستان لە نێوانیاندا کۆتاییان پێهێنا، ــ بە هەزاران تف و نەفرەتیان لێبێت ــ دوایش سوڵتان سلێمی خوێنڕێژ، پلاماری رۆژهەڵاتی دا و تا گەیشتە شاری (تەورێز) و گرتی، لەم هەشتەیدا، زیاتر لە (٤٠) هەزار کەسی بێتاوانی بە دڕندەترین شێوە کوشت، بەشکی زۆریانی زیندەبەچاڵکردن یا بە ئاگر سووتاندیان، لەو چل هەزارە ژمارەیەکی کوردیشیان تێدابوو. هەر ئەم سوڵتانە خوێنڕێژە لە پێناوی دەستهاتی سوڵتانیدا، دوو برای خۆشی کوشت، ناویان (کورکود و ئەحمەد) ، باوکیان لە رایسپاردبوون، وەکو جگرەوەی خۆی بە دوای مردنی دەستنیشانی کردبوون.

بگومان، بە بگەوە، هەشەکانی داعشی تیرۆریستی دروستکراوی تورکیا. لەسەر داواکردن و فەرمانی ئەردۆگان و پشتگیری لەجستی ئەو

بوو، کە داعشی تیرۆریست و بێوشت لە رۆژی (١٣/ سێپتەمبەری/ ٢٠١٤) دا هێشیان کردە سەر شاری کۆبانی قارەمان لە رۆژئاوای کوردستان، لەم بارەیەوە، سەرکردەیەکی داعشی بە دیلگیراو بە ناوی (طە عبدالرحیم عبدالله) کە لە شاری (دیر الزور) لە لایەن شێقانانی رۆژئاوای کوردستانەوە دەستگیر کرا، دانی پێدا نا و وتی:" ئەمە لەسەر داواکردن و پێداگرتنی رۆجەب تەیب ئەردوگان، هەر بە فەرمانی ئەویش هێشمان بە سەر کۆبانی کرد و فەرمانەکەیمان جێبەجێ کرد" بەڵام شێقانانی کوردستان، وانەی ئەوتەیان بە داعش دا کە هەرگیز لە بیریان ناچێتەوە، کردیانیان بە پێندی زەمانە، سەریان پێ شێکردن و بوو بە سەرەتای بەزین و لێزبوونەوەی داعش و لە ناوچوونیان.. لە دوای (١٣٤) رۆژی شێی دەستوێخێی قارەمانانە لە (٢٦/ یونایەر/٢٠١٥) دا کۆبانی و هەموو کوردستان ئاهەنگی رزگارکردنی کۆبانیان گێڵا.. ئەمەش خەنجەرێک بوو کە لە دڵی ئەردۆگان درا.

هەر تورکیاش پیلان داڕێژ و نەخشەداڕێژی بە داعش دابشت و یارمەتی پێویستی دا و لەسەر فەرمانی ئەردۆگان، لە (١٠/ یونیە/٢٠١٤) دا شاری موسڵ یان داگیرکرد. کە لە (٩/ یولیە/٢٠١٧) بە هاوبەشی پێشمەرگە و سوپای عێراق رزگار کرا. بە داخەوە کە بەرپرسانی کوردمان زەر نابەخەدن و هیچ پێشبینییەکیان بە دوای رزگارکردنی موسڵ نەکرد، کەچی حەیدەر عەبادی بەو مەرج رازی بوو، کە پێشمەرگە نابێت بچێتە ناو شاری موسڵەوە ــ کە شارێکی داگیرکراوی کوردستانییە ــ هەر دوای رزگاری موسڵ، بە گۆڵکەمەیی عێراق و ئێران و تورکیا و بە هێشکردنی چرای سەوز لە لایەن ئەمریکاوە و بە ناپاکی هەندە لە بەرپرسە بازرگانە نەوت دز و گازفرۆشکانی کورد، بە سێ قۆناغی لە رۆژی (١٦/ ئۆکتۆبەر/٢٠١٧) دا، عێراقی داگیرکەر، کەرکووک وخانەقین و خورماتوو و مەخمور و پردێ یان داگیرکرد.. هەموو ئەم شکستیانە بە نەبوونی سەرکردایەتیەکی دەسەزی کورد دەگەڕێنەوە.. هێندەی دەسەڵات پەرست و پارەپەرست و بنەماڵە پەرست و بەرژەوەندی پەرستن، چارەکی ئەوە، بیر لە چارەنووس و لە بەرژەوەندییەکانی گەلەکەمان ناکەنەوە.. ئەی ئیستا بە ناوەرن موزایدە بکەن و بەڵێن کەرکووک قودس و دڵی کوردستانە؟؟

هێشی سەر شاری (شەنگال) یش لە باشووری کوردستاندا، لە لایەن داعشەوە، کە لە رۆژی (٣/ ئۆگوستی/٢٠١٤) دا داگیریان کرد، هەر لەسەر داوای ئەردۆگان و بە فەرمانی ئۆشبوو.. کە ویستیان بە تەواوی ژینەسایەدی برا ئێزیدییەکانمان بکەن.. کە ژمارەیەکی زەریان کەمەکوژکەران و ژمارەیەکی زەری کچان و ژنەکانیشیان

گرتن و بردیانیان، زۆر نامەردانە دەستڕێژیان کردە سەریان.. بەشێکی زۆریشیان لە شاری (موسڵ) و لە (ڕەقە) وەکو کویلە و کەنیزە فرۆشتیانن.. بە هاوکاری و بەشداریکردنی هەموو هێزە کوردستانییەکان، لە ڕۆژی (١٣/ئۆکتۆبەر/٢٠١٥) دا، شاری شەنگال لە داعش ڕزگار کرا.. تا ئەمڕۆش چارنووسی زیاتر لە سێ هەزار کچان و ژنانی ئێزیدی کورد نادیارە.. بە داخەوە کە حکومەتی هەرێمی باشووری کوردستان تا ئەمڕۆش بە جدی و دڵسۆزی و بە کرداری سەراغیان ناکەن و بەیان نگەڕاون و بە دواداچوونیان بە ئەم کێسە نەکردوون.. تا ئەمڕۆش گومانێکی زۆر لەسەر سیناریۆی چنییەتی و بە ئاسانی گرتنی شەنگال لە لایەن داعشەوە هەیە، کەمەک نهێنی ئاشکرابوو و ئاشکرانەبوو و دەستی لە پشتەوەیە.. ئەم دووڕو درۆ و پەویستی بە باسێکی تر.

هەموو ئەو کارە خۆکوژیانە و تەقینەوەی ئەو بەمب و ئۆتۆمبیلە مینەڕێژکراوانەی کە لە شارەکانی کوردستاندا دەقەنرێنەوە، زۆربەیان لە لایەن میتی تورکیاوە، نەخشیان بە کشرابوون و پەداویستییەکانیانی جبەجێکردنیانیان بە داعش دابین کردوون.

جا نازانم، (سوتان ئەردگان) بە چ خەڵەت و کار و ڕەفتار و ڕەوشتێکی باپیرە عوسمانییەکانیەوە، شانازی دەکات و دەنازێت..؟؟ بە خونشتن و کوشتن و دزی و تاڵانیکردنیان..؟؟ یا بە کەمەکوژی گەلانی بێتاوان و داگیرکردنی خاکەکانیان..؟؟ یا بە دەستڕێژیکردنیان بەسەر کچان و ژنان..؟؟ بەم تاوانە قێزەونانەیانەوە شانازی دەکات و دەنازێت..؟؟ یا بە مێژووی ڕەشیان کە سەرتاپا پڕە لە تاوان و بڕوشتیان..؟؟ ئەم تاوانانە و بە هەزاران تاوانی قێزەونی تر کە سوتانەکانی عوسمانی و سوپای دندەی تورکیا و ئەتاتورکی ڕگەزپەرستی گەبەگە، تا دگاتە خودی سوتان ئەردگانیش، کە بەرانبەر بە گەلانی بێتاوان و ئاشتیخواز ئەنجامیان داون.. بە تایبەتیش بەرانبەر بە گەلی کوردمان، هەموو ئەم تاوانانە پەی شەرمەزارین بە نەوچەوانی تورکیاوە.. کە هەرگیز لیان نابنەوە و ناتوانن بیان شارنەوە.

گەر بە راستی دادپەروەری و ویژدانی جیهانی و مرۆڤایەتی و مافەکانی مرۆڤ و یاسای نێدەوڵەتی هەبوونایە، دەبوایە لە دەمکەوە، ئەردگان وەکو تاوانبارێکی جەنگ بدرایەتە دادگای تاوانە نێودەوڵەتییەکان و دادگایی بکرایە.

تۆرانییە ڕگەزپەرستەکان، لە قایرەسی کۆرنا زۆر پیستر و مترسیدارترن. ئەوندەی ئەوان لە گەلانی بێتاوانیان کوشتوون.. بە

دە ساڵیش ڤایرەسی کۆرۆنا ئەو ژمارەیەی لە جیهاندا پێ ناکوژرێت.. بە دڵنیاییەوە، دژە کۆرۆنا دەدزرێتەوە.. بەڵام زۆر زەحمەتە کە دژە تیرانی ڕەگەزپەرست و دەمارگیری کوێرانە و ڕق ڕەش بدزرێتەوە.
(نیلسون ماندێلا) ڕاستی وت، کە دەڵێت:" گەر دەتوانیت تۆرک بناسیت.. بە یەک ڕۆژ ببە بە کورد.."

ڕۆژا شوان
نەرویج: (١/ نەورۆز/٢٧٢٠) کوردی… بەرانبەر بە (٢١/ ئادار/٢٠٢٠) زاینی.

خەپارەزیی – شیعر بە منداڵان… هەستەم خامەش

ئەمە چەند پاک و ژیرین
هەشمەند و هەشنبیرین

بەڵێ ئەمەی منداڵان
ناچینە جادە و کەڵان

خەپارەزین بە چاکیی
بە خاوێنی و بە پاکیی

بەڵکو بە تەندروستی
دوور لێ دەرد و لێ سستی

بژین بە بێ نەخۆشیی
لەشساغ بین هەر بە خۆشیی

شیعر بە منداڵان
هەستەم خامەش
هەولێر 2020

ماتەمینی و تاسەباری گشتی بۆ مرۆڤایەتی ئادگۆنم ... نیگار نادر

بۆ گشت هاوژیانانی خۆشەویست لەسەر ئەو زەویە

من وەک دانیشتوویەکی سەر ئەو زەویە، لەناخمەا زەر زەر بۆ ئازارو تاسەبارم بۆ مەرگی کتوپڕی نزیکەی نۆ هەزار مرۆڤی بێتاوان لەو جیهانە نائاسایشدا.
چ هەدەگرتنەکە کە چرکە بۆ چرکە دەبینین و دەبیستین باهۆزەکی قایرەسی گشتگیر هەیکردووەو بەکەمەە ئەو مرۆڤە جوانانە وەکو گوڵەای دەرخت بەردەداتەوە ، تەکرا هەموو دانیشتوانی جیهانی گوڵاندێتەوە ناو ماڵەکانیان و سیستەمی ئابووری پەکخستووە و ئاسایشی تەندروستی خستەتە تەنگژەیەکی قوڵەوە .
مرۆڤایەتی لەسەرەتای پەخستنە ناو ئاسایشی و هەڵاسازیەکی گەورەدایە ، یەکەم نیشانەشی بۆ سەرهەڵدانی ئەو ڤایرەسە توقێنەرە دەستپێدەکات، کە دەکرێ بڵێین بیرکردنەوەی سەکردوە، وایکردوە مرۆڤ دەستی نەواتە هیچ کارێک و بەبۆ جوڵە دەستبکەشتەوە لە تەواوی ئامانج و هیوایەکانی، تەنها ئەوندەی مرۆڤ لەدەستی بێت ، ئومیدکرنە بە دەزینەوەی ڤاکسینەکە خەرا ، نزا خوێندنە بۆ ئاوەستانی ئەو هووحەزانە لەدەستدەرچوە.
دەمەوێ لەرەوە هەر تاسەباریم نا ،بەکو ترسەکی گشتی ئابگۆنم ،کە پەیوستە لەژیانی داهاتووی سەر ئەو زەمینەدا چاوەڕێ بکەین ،حەتمەن هووبەوشیان دەبینەوە، ئەو ترسانەش بریتین لە بەهەزی و بەدەستهاتی زیاتری مرۆڤ و جگیرەوەی بۆ بەبەتەکان، لە دەستەوەستانی زانستی ئاستەقینە، شەواندنی ژینگە، زاڵبوونی سەروەری ئینفەتەکنەلۆژیستەکان ، تەکشکانی بەهای مرۆیەکان،سەرهەڵدانی جەنگە بایەلۆژیکان،خەرەندە بڕینە چینایەتیەکان، لە قەیران هاویشتنی تەندروستی مرۆڤکان، کەیلەبوونی * ئەلگۆریتمی هەشی دەستکردێ ، هتد..
لەرەبەدوا ئەمە دەبێت ئازایەتی ئاگیاندنی نائومێدی و ترسەکانمان، هەبێت، چونکە ئەو سەردەمە لەخەا نەکراوەتە سەردەمی

خواردنی خەرا ، بەناوبانگبوونی خەرا، دووەماندبوونی خەرا ، پێکگەیشتنی خەرا ، بەکو دەبێت چاوەڕی مەرگی خەراشی تێدا بکەین ، کە کەرەنا جەرکە لەو مەرگە خەرایە، ئەو مەرگەی کە هەموو مرۆڤایەتی سە کردوە لە چاوەڕوان نەکردنی دا.
.
بە خەم و پەنووسکەماوە سەری تاسەباری دادەنوینن بە قوربانیە بەخەسار رەیشتوەکانی ئەو باهەزە شووم، بە هەموو مرۆڤایەتی، بە کەسوکاری دەبەژانیان، بە بیرماندان و نووسەرانی راستەقینە.
هەروەها هەقیدارم ئەو باهەزی قایرەسە، کارەساتەکە نەکاتە مەرگکی سەرتاسەری گشتگیرتر ، ناچارمان نەکات بە دەستکەشانەوە دەکەشانەوە لە ژیانی داهاتوومان. لە دەیشم را سەلامەتی بە هەموو هاوژیانەکانی سەر ئەو زەویە دەخوازم و ئومێدەکەم لەو جیهانە نائاسایشەدا ، لە ئایندەدا بتوانین ژیانکی کامڵ ئارامتر بەسەربەرین.

.* ئولگەریتمی هەشی دەستکرد: گوگڵ ، ئامازۆن، فەیسبووک.

Negar nadir
٢٠٢٠\٣\١٩\

کەرەنا وئەرکی پاراستنی زەوی … بەهزاد ئەحمەد

لەماڵەکانتان بمێننەوە، دەرگاکان داخەن، پەنجەرەکان داپۆشن، پشوو درێژبن.
یەکتری لە باوەش مەکەن، یەکتر ماچ مەکەن، تەوقە مەکەن، با مەودای نێوانتان لە پێنج مەتر کەمتر نەبێت.
دەست مەدەن لە لووت و چاو و گوێ و دەمتان، گەر شوێنکەتان خورا، مەیخورێنن ،دەستمەدەن لە دار و دیوار و تەختە و ئاسن… ئەقڕبگرن، پشوودرێژبن.
خەتان لە ناو ماڵەکانتاندا دیل بکەن، پەداویستی و خەراک ئەوەندەی ئەیتوانن کەیکەنەوە، بخەن و بخۆن و لەناو جێگاکانتان بمێننەوە.

ئەمانە ئەو دڵنیانن ئەم ڕۆژانە گومان لەی دەبێت، ناوەکی هەموو ئەم ڕێنوماییانەی زانستە پزیشکییەکان لەسەردەمی باو بوونەوەی قایرەسی کۆرۆنادا توانا ی زانستە پزیشکییەکان دیاری ئەکەن بە ڕزگارکردنی مرۆڤ لە بڵایەک کە کۆئندامی هەناسە ی مرۆڤ ئەکات بەئامانج.
ئەگەرچی ئەم ڕێنوماییانە تا ئێستا تەنها ڕێکارێکن کە مرۆڤ بتوانێت بە ڕووبڕووبوونەوەی ئەم بڵایەڕاچاویان بکات، بەڵام هێشتا ئەمە مانای ئەوە نییە کە پرسیارە سەرەکییەکانمان وەلانین لە کاتێکدا کەجەهەشتنی ئەم پرسیارانن بووە هۆی ئەم قێرانانەی مرۆڤی ئەم سەردەمە ترسناکترین دۆخی تیابەرببکات.

ئەمڕۆ دوای ئەوەی مرۆڤ پێیوابوو زەوی ئاوەدان کردوەتەوە و شار و وڵاتەکانی لێک نزیک کردوەتەوە وئامراز و ئامێرەکانی داهێناون بە کارئاسانی و دوونیای کردووە بە گوندێکی بچووک، دوای ئەو هەموو شانازییەی مرۆڤ بەوەی کە هەر بە زەویەوە ناوەستێ و ماڵەکان ئەباتە سەر ئێستێرەکانی تر و هەوە ئەدات دەزینەوە لە گێردوندا بکات و نەبینراوییەکانی بخاتە ژێر تەلەسکۆپ و دیوە شاراوەکانی هەڵماڵێت، دوای هەموو ئەم شانازییانە ئەبینین شارەکان چۆڵ ئەکرێن و ڕەگای نەوان وەاتەکان ئەبەسترێن و مەودا بە دووری مرۆڤەکان لە یەکتر دیاری ئەکرێن، دوای شڵۆژ گەورە و جیهانییەکانی مرۆڤ بەرامبەر بە مرۆڤ، جارێکیتر کەلانەکان چۆڵ ئەکرێن و ماڵەکان ئەبن بە زیندان و حەشارگە و شارەکان چۆڵ و بە گیان ئەکەون.

ئەمە وا ئەکات بپرسین:

ئایا قایرەسێک ئاوا ولە ماوەیەکی کەمدا شکست بەو هەموو شانازییەی مرۆڤ ئەهێنێت؟
ئایا بەرهەمی چەندەها ساڵەی مرۆڤ کە لە زانست و تەکنەلۆجیادا خەی ئەنوێنێت، بەو ماوە کەمە هەرسئەهێنێت ؟
جگە لەو ڕێنوماییانە و جگە لە هیوایەک بە دروستکردنی ڤاکسینێک، زانست هیچ وەڵامێکی هەیە بە ئەمدەخە؟
ئەوەی ئێستا ئەگوزەرێت دەخەکە سروشت بەرهەمهێنەریەتی یان مرۆڤ؟
زانست چی ڕۆڵێکی نەرێنی لە بەرهەمهێنان یان بەاوکردنەوەی ئەم پەتایەدا هەیە ؟

ئەوە روونە کە تا ئێستا جیهان جگە لە زانستە پزیشکییەکان هیچ ئامرازێکی تری بەدەستەوە نییە بەرووبەروبوونەوە هەر نەخۆشییەک یان پەتا و قایرەسێک کە رووی تێئەکات، بەڵام دوای بانگەشەی مرۆڤ

بە گشت ئەو پشکەوتنە زانستی و تەکنەلەجیانە و یەکەم دەرکەوتەی دەستەوستانی مرۆڤ بە روبەروبوونەوەی وەها دۆخێک ،پرسیاریک سەرهەڵدات کە ئایا سەردەمی تێپەڕاندنی زانستە پزیشکییەکان نەهاتوو؟ ئەم پرسیارە هەڕوەندشەوە ناوستێت بەکوو تا ئەو شوێنە ئەوات کە ئایا ئەمە سەردەمی تێپەڕاندنی زانستە یان پاراستنی ؟

کێشەی زانست چییە ؟

دەزینەوکان و پەردەهەماین لەسەر نەزانراوییەکانی گەردوون وسروشت و زیندەوران، وەک بەشدەرکییەکان و ناسینی مرۆڤ بە هەردوو لایەنە بەرجەستەیی و نابەرجەستەییکەیەوە، وەک بەشە ناوکییەکان، تا ئێستا لە ئامانجە سەرەکییەکانی زانستن، لە ناویانیشدا زانستە پزیشکییەکانی تایبەت بە مرۆڤ و ئاژەڵ و ناسینیان ولەپرسراو لە چارەسەری نەخۆشی یان هەر کێشەیەک لە بەرکەوتن بە تەنەک یان شتەکەو ە کە دەبێتە هەی تەکچوونی سیستەمی کارکردنی لەشی ئەو زیندەوەر.

تا ئەمڕۆ مرۆڤ هیچ هەکارەکی راستەقینەی تر شک نابات پەنای بە ببات لە کاتی رووبەروبوونەوەی هەر تەکچوونە کە لە بونیاتی ناوکییدا جگە لەزانستە پزیشکییەکان، بەڵام ئەمە ش ئەو ناگەنێت کە زانستی پزیشکی وەڕامدەرەوەی تەواو بێت و رووبەڕووی قەیران نەبێتەوە.

دوای دەزینەوەی ڤایرەسکان و دەستەوستانی پزیشکەکان لە بەرامبەر هەندێک لەم ڤایرەسانەدا و بەتایبەتتر دوای سەرهەڵدانی کۆرۆنا و بانگەشەی سیستەمکان بە ناردنەوەی مرۆڤ بە ماڵەوە، چیتر زەنگەکی ترسناک دێتە گومان و ئیتر کاتی پرسیارکردنی مرۆڤ لە کۆموکوریەکانی زانست، ئەم پرسیارانەش کاتێک بەهایان ئەبێت پرسیاری فەلسەفی بن، چونکە زانست خۆی بەرهەمێکی فەلسەفییە (وەک یێکارت ئەڵێ) وهەمیشە فەلسەفە لەپرسراو و ئاراستەکەریەتی، بە جۆرێک ڕەهاکردنی زانست لەهەر دۆخێکدا شیمانەی سەرهەڵدانی قەیرانی گەورەی وەک ئەم قەیرانەن کە ئەمڕۆ مرۆڤ و ئامرازە زانستییەکانی تەکەوتوون.

لەدەرەوەی فەلسەفە هەموو جۆرە ڕەخنەکردن و تانەدانێک لە زانست، لە جۆری تانە ئاینی و بەهانە ووهمی بانگەشەکراو، ئەبێت قەدەغە بکرێت و ڕێگەنەدرێت ئەوانە شکستەکانی خەیان بخەنە پاڵ کەماسیەکانی زانست.

هەرچی کێشەی زانستە تەنها فەلسەفە بەیاردەریەتی، دابەانی زانست لە فەلسەفە دەرچوونیەتی لەو ئامانجەی بۆی هاتوتەدی و

ئاراستەگرتنیەتی بەرەو شێوازێکی مەترسیدار، شێوازێکی بێ پرسیار و بێ شیکار،جێشداماو لەبەردەم ئاستەنگییەکان و بگرە لەهەندە دەخدا خود بێ خود بەرەهەمهێنەری ئاستەنگ.
ئەوەش ئەو دەخڵیە کە ئەمڕۆ تێیدا، ئەو زانستەی بەرەو ئاستەرەکانی تر بەڕێدەکردین، ئەمڕۆ ڕێنومایی لەماڵ مانەوەمان ئەکات.

ئەوەی زانستی لە زادەیەکی پێ لە جۆڵ و پرس یای لە چییەتیەوە گەیی بە کەتەگۆرێکی بە ڕەگ(دیکارت) وپرسیارەکانیشی گەیی بە پرسیار لە چەنێتی(هایدگەر)، ئەوەی سەرزەمینی لە نشینگەیەکی دامەزراو و سەوزەوە گەیی بە کارگەی گەورە گەورە و دوکەڵ و مرۆڤی خستەسەر کەکەڵەی تەر نەبووون و زەوی دایدەست کەمەڵەک سەرمایەداری چاوبرسی و ئەوانی تری دامەزراند وەک کرێکار، ئەوە هەمان ئەو زانستەبوو کە پشتی کردبووە پرسیارەکان و هەمیشە وەڵامەکانی ناو خودی پرسیارەکانا زیندەبچاڵ ئەکرد.
ئەمانەی خوارەوە نمونەی هێندەک وەڵامی زانستی سەردەمن بە زیندەبچاڵ کردنی هێندە پرسیار:

• شەمندەفەر چییە؟ بە پێوستمانە / وەڵامی زانست: هەکارەکە بە ئاسانکاری گواستنەوە، پێویستمانە بەزوو گەشتن لە شوێنەکەوە بە شوێنەکی تر. پرسیار داخرا.
• فڕۆکە چییە؟ بە چیمانە / هەمان وەڵام بە بینی مەودای دوورتر. پرسیار داخرا.
بەم جۆرە کشان لە دووچەرخە و ئۆتۆمبیلەوە دەست پێدەکەن تا دەگاتە موشەک و دوور هاوێژەکان،هەمیشە بەدواداچوونی پرسیار بێ پرسیار جگەیەکی نییە لە زانستی هاوچەرخدا، مانەوەی زانستیهاوچەرخ لەم دەخەدا مرۆڤ لە بەرەهەمهێنەرێکی ئامانجدارەوە لە ناو ئەرکی فەلسەفیدا ئەگەڕێت بۆ بەرەهەمهێنەرێکی بێ ئامانج لە ناو کایەی زانستییەکیدا، بەم جۆرەش بەرەهەمهێنان لەپێناو بەرەهەمهێناندائەبێتە ئەرکی لە پێشینەی زانست و بوونی مرۆڤ لەسەرزەوی ئەبەستێتەوە بە خاوەندارێتی کردنی بە بەرەم هاتووە بە ئامانجەکانی، نەک هەر ئەوەندە بەڵکو خودی زانست ئەبێتە مۆتەکەیەکی گەورە بۆفەلسەفە و خاڵێک بە کۆتایی فەلسەفە دادەنێت (هایدگەر) و هەموو چەمک و بۆچوونەکانی فەلسەفەش ئەگەڕێت بە دەستەواژەی بێ مانا، ئەم دەخە سەردەمی کۆتایی مانایە.

سەردەمی کۆتایی مانا

مرۆڤ لە سەرەتای دەرکەوتنیەوە لە سەر زەوی هەموو هەوڵێکی بە مانا بەخشین بووە بە شتەکان، لەسەرەتاییترین ماناوە تا گەشتن بە فەلسەفە، دواتر فەلسەفش ئەچێتە دەخی چەقبەستنەوە، دەخی نادیاری وپەی نەبردن بە وەڵام تا لەدایک بوونی زانستە سروشتییەکان و بەدوایدا زانستە مرۆییەکان، ئیتر زانست ئەبێتە رکابەری گەورە و بەڕێنی گەورە خەیان ئەخزێننە نەو تەحەدییەکانیەوە، تا کار ئەگاتە ئەوەی زانست وەک یەکەیەکی لەکدابڕاو لە فەلسەفە خەی نمایش بکات، ئەمە چۆن؟

وەک پێشتر ئەرکی فەلسەفەمان باس کرد لە پرسیار لە چییەتی، هەروەک وتمان زانستی هاوچەرخ دورکەوتنەوەیە لە چییەتی شتەکان و کشان بە ئاراستەی چۆنیەتی شتەکاندا، یان قەتیسمان لە بینیندا ونناردنی وێنە لە بینینەوە بە شیکاری و بارنەکردنی بە گومان لە چییەتی چۆنایەتییەکان. (گەڕانەوە بە چییتیوونایەتی لای مارتن هایدگەر)

هەموو ئەمانە هێشتا بەتەواوی زانستیان نەئەکرد بە کایەیەک لە دژەوەی فەلسەفە، ئەگەر بهاتایەو خەی بارگاوی نەکردایە لە هەندێک لووتبەرزی و بەڕێنی گەورە گەورە، وەک دابینکردنی خۆشگوزەرانی ودەزینەوە و هەماهەنگی نهێنییەکانی ناوەوە و دژەوەی مرۆڤ و بچوک کردنەوەی مەودای نێوان مرۆڤەکان، ئەم بەڕێنانە و داهێنراوە زانستییەکانی تری وەک هەکارەکانی پەیوەندی و گواستنەوە و دەزینەوەی ئەنتەرنێتو گەشەسەندنی بیرکاری و بەرنامەسازی و کەمپیوتەر، مەبایلی زیرەک و ئەوانی تر، هەموو ئەمانەمرۆڤیان مەست کرد و هەستی خەبەشت زانییان بەرد تا ئەوپەڕی، هەروەک چۆنیش سەرقاڵییان بەبەکارهێنانەوە دایبەانەدن لە گومانی "بە بەکارهێنان؟".

زانست بە ئەم کارەی پەویستی بە پیاچوونەوە بوو بە چەمکەکانی ناو فەلسەفەدا، بەوەی مانادان بەکار و بارهەمی مرۆڤی لەئاستەکی بەرزەوە دابەزاند بە ئاستی شتە دووبارە و ڕبەتییەکان، بەوشەوە نەوەستا بەکوو دوای سەرکەوتنەکانی لە بارەبەت کردنی مرۆڤ و بەکاربردنی لەئیشی دووپات بووەوەی بە پرسیار و بە جوەدا، ئیدی ئەوەی زانی کە ئەکرێت بارهەمهێنانی خودی ڕبەت کار و بازرگانییەکانی ئاسانتر و بە تێچووی کەمتر بارێبکات، ئەوسا مرۆڤی کرد بە شتەکی بی سوود و بە کار و لە سوچی ماڵەکاندا گیریدان، هەر لەرەوە هەوڵەکان ناخودئاگایانە چۆبوونەوە بە ئەوەی زەوی بکرێت بە کارنتیخانەیەکی گەورە.

لەم کاتەدا مانا لە هەبوویەکی یەکلانەکراوە و نادنیا و مەزنەوە گەڕدرا بە شتەکی زەر دنیا و بچوک، ئەمەش سەردەمی کۆتایی مانایە

و هەر لەگەڵ خۆیدا سەردەمی کۆتایی فەلسەفەش، ئیتر بانگەشەکەرانی فەلسەفە دونیا پێکەکەن لە لێکدانەوە کرچ و روکەشەکانیان و سەرنجی خۆیک لە پرسیاری گەورەو ئەهمینە سەر شتەبچووکەکان، دەست لە بوونی خودی مرۆڤ هەڵگرن و سەرقاڵت ئەکەن بە لاوەکیترین شتەوە، تەنانەت رۆخنەکانیشیان لە زانست، رۆخنەی لاوەکین و تەنها وەک پێویستییەک بۆ تێرکردنی ئارەزووی رۆخنەیی مرۆڤ بەکارئەبرێن و هیچی تر.

کۆتا، هەنگاوێک نزیکتر لە مەرگ

نوێترین دەرکەوتەی نزیکی لە مەرگ ڤایرەسی کۆرۆنایە، تا ئێستا زۆربەی ئەو لێکدانەوانەی بە ئێم مەرگنوێیە کراون، ئەوانەی کەمێک هەزیان تیابێت هەر ئاوانەن کە بە دەوری بازنە زانستییەکەدا ئاسوودەنەوە، جگە لەمانەش ئەوانی تر بە خەیاڵی سیاسی و ئاینی هەندە مرۆڤی ناو ئەو سیستەمانە نوسراون.

هەندێک پێیان وابوو ئێم ڤایرەسە دروستکراوی ئەمریکایە، هەندێکی تر وتیان زادەی تاقیگاکانی شاری وهانی چینە، هەندێک ئەڵێن دروستکراوی سەرمایەداریە وشتی لەم جۆرە... ئەمە جگە لەوەی کەسانی ناوکایەی ئاینی و سیاسیش قسەیان هەبووە کە من بە پێویستی نازانم قسەکانی ئەوانتان بۆبیر بێنمەوە.

هەموو ئێم لێکدانەوانە جگە لەوەی ئەوەندەی تر دەستەواستانمان ئەکەن لە بەرامبەر ناسینی ئێم دۆخە، هیچ یارمەتییەکمان نادەن تا تێبگەین لەوەی هەرشی بە هەناوین، ئەمە لە کاتێکدا خودی ئێم ڤایرەسە هەڵگری لەڵی و ئاڵۆزییەکی زۆرە کە وا ئەکات تێگەشتنێکی ئاسان نەبێت.

ئەوەی لەمان دیارە مەرگ و ترسە کە لە گشت جۆگەیێک خۆی بە مەڵاس داوین، بە جۆرێک ناتوانی لە هیچ شوێنێک دڵنیابیت، ئەوەی لە بەرچاومانە چۆڵ کردنی شارەکانە، کەوتنی مرۆڤ، بەستنی رێگاکانە، داخستنی سنورەکانە، تەنانەت بەرەو گۆشەگیرکردنی مرۆڤ ئەڵێوات، کە ئیتر لەم کاتەدا هەر کەسێکی ئاسایی ئەتوانێت مەترسییەکان بە چاوی سەر ببینێت.

ئیدی جگە لە بینینی مەترسییەکە قسەیێک نییە کە بتوانین لە ناو ئێم دۆخەدا بیڵێین، تەنها شتێک بتوانرێت بووترێت ئەویە کە لە دەرەوەی ئەبینرێت، ئەویش بە هاتنەدەرەوە لەو بازنەیەی زانست و خۆپارێزی لە هەرکۆلکە لێکدانەوەیێک کە زیان بە بیرکردنەوە فەلسەفییەکە بگەێنێت.

گەڕانەوە بۆ پرسیارە مەزنەکان دەرچوونە لەو دۆخی سەرقاڵییەی

ئەم مرۆڤی پێ گیردەبێ، ئەو دڵخۆشی بەها لە مرۆڤ وەرئەگرتنەوە و ئیانکات بە تەنی هاوشێوە و دووپاتبوونەوەی بە پرسیار. ئەم دڵخۆشی دووپاتبوونەوەی مرۆڤ خەباتێ دڵخۆشی مەرگێ بە بوون یان نەبوونی هەر ڤایرەسێک، بەڵام کاتێک مرۆڤ راستەوخۆ مەترسییەکە هەست پێ ئەکات، ئیتر ناتوانێت بەردەوام بێت لەو نەرمەی پێی قورمیش کراوە، تەنانەت خودی سیستەمە قورمیشکەرەکە ئامۆژگاریت ئەکات بە وەستان، بە مانەوە لە ماڵەوە، لە کاتێکدا پێشتر هەمان سیستەم لە ماڵەکان دەریئەکردین و بەرەو کارگە و بازاڕەکان ئاراستەی ئەکردین.
ئەستاش ئەم سیستەمە بەئاگایە لەوەی کە ناکرێت تاسەر لە کونجی ماڵەکاندا بین و دەرگاکان لەسەر خەمان دابخەین، لە هەمان کاتیشدا ناکرێت پێچەوانەی ڕێنوماییەکان هەڵسوکەوت بکەین و ببینە هۆی نانەوەی کارەساتی لەو گەورەتر، واتە دڵخۆشکە بە هەردوو ئاراستەکەیدا بەرەو مەترسی ئەکشێت.

ئەی چی بکەن؟
ئەو دڵخۆشی سەرقاڵی ئەمرەمان پەمان ئەڵێی ئەوەیە کە هیچ نیازێک نییە بە خەداماڵین لە زانست، تەنانەت توانا و ئامادەییەکی لەم جۆرەش بوونی نییە، چونکە زانست بەشێکە لە بوونی ئەمڕۆیەمان و هەردووركەوتنەوەیەک لەگەڵ بەرەو دەوانەیی ئاراستەمان ئەکات، لە هەمان کاتیشدا ناتوانین نکۆڵی لەوە بکەین کە خودی زانست و تەکنەلۆجیا ئەگەر بەرهەمهێنەری ئەم مەرگەساتەش نەبن ئەوا بەشدارن لە دروست بوون و تەشەنەکردنیدا، ئیدی شەماندەفەر و فڕۆکە و ڕێگاکان تەنها مرۆڤ ناگوازنەوە لە جێگایەکەوە بە جێگایەکیتر بەڵکو لەگەڵ مرۆڤدا ڤایرەسکانیش ئەگوازنەوە.
ئەستا کە هەنگاوێک نزیکترین لە مەرگەوە، لە هەر کاتێکی تر گرینگترە گەڕانەوەمان بۆ لای پرسیارەزنەکان، ئەبێت جارێکی تر زانست بخەینەوە ژێر پرسیارەوە، هاوکات خودی زانست لەگەڵ هاوتەریب بوونی فەلسەفە گەشە بکات و بتوانێت لە قەناغی دووەمدا شوێنی یەکتربڕی خۆی لەگەڵ فەلسەفە بدزێتەوە.

کۆرنا و مرۆڤی دابەستە

تا ئەستا دوو ڕێگا هەیە بۆ ڕووبەڕووبوونەوە.

ڕێگای یەکەم داخستنی مرۆڤ بۆ ڕووی مرۆڤدا و مانەوە بۆ گۆڕەی توانا لە ماڵەوە، ئەم ڕێگا بۆ دابڕاندنی نەخۆشە لە تەندروستەکان و هەشتنەوەی نەخۆشە تا چاک بوونەوە یان مردن بۆ بە ئەوەی کەسێکی ساغ لێیەوە تووش بێت. بەڵام ئەم ڕێگایە پێویستی بە توانایەکی لە

بن نەهاتوو کە لە ئێستادا بەدی ناکرێت لەهەموو شوێنکی سەر زەوی، دواتریش مرۆڤ بە گۆڕی خایاندنی ئەم نەخشییە لە دابەستییدا ئەمێنێتەوە، مرۆڤی دابەستەش مرۆڤێک نییە دوای تێپەڕاندنی قێرانکە سودبەخش بێت.
دابەستە مرۆڤکی تێکشکاوە لەرووی دەروونییەوە و بەتوانایە لەرووی مشک و جەستییەوە، بەیە قێرانی دابەستکردنی مرۆڤ قێرانکی تر ئەبێت لەدوای کەرناوە، کە رەنگە ئەمیان کاتکی زیاتری بوێت بەدەرچوون لێی.
سەرکەوتنی مرۆڤ لە کەمی و زەری ژمارەیدا نییە بەڵکو لە بوون یان نەبوونی کەسانی هەشیاردایە، لەئێستاوە ئەوە دیارە کە مرۆڤی کەرنتینەکراو بە ماوەیکی درێژ مرۆڤکی تەندروست دەرناچێت، تەنها لەم دەخەدا مرۆڤ ئەتوانێت بەرگری لە ماندوی جەستەیی خۆی بکات، ئەویش ئەگەر بتوانێت بەجەستەیکی تەندروستەوە بمێنێتەوە، ئەگینا لە رووی دەروونی ناوکییەوە ئەبێتە کەسکی تێکشکاو ئەگەر لە ئێستاوە هەوڵی وشیارییەکی سەرتاسەری بە هەموو جیهان نەدرێت، هەشیارییەک هێوایەک دروست بکات بەداهاتوو، تا ماوەی کەرنتینەکردن درێژتر بێت مرۆڤ بتوانێت زیاتر هەزبهەنێتەوە ناو خۆی و بگرێ ئەوماوەیە وەک ماوەی گومانی دیکارتی بەرکات (بنوانە پرەنسیپی گومان لای رینیە دیکارت)

رەگای دووهەم پشت بەستنە بەو تووشبوانەی کە دوای تووش بوون چاک ئەبنەو ە.

ئەم رەگایە تا ئێستا زەر نەکەوتوتە جەبەجە کردنەوە، چونکە هەشتا لە سەرەتای بەاوبوونەوەی
نەخشییەکەداین و ئەم رەگایەش بەو پرەنسیپە کار ئەکات کە مرۆڤی بەهەز لە رووی جەستە و دەروونییەوە بتوانێت خۆی دەربازبکات لەو قایرەسە و ئەوانەی کە نەیانتوانی دەربازبن کەتاییان بێت، بە ئەوەی ئەمە بتوانین ئیشکی زەر گەورە بکەین بە رزگار کردنیان.
ئەم رەگایە لە ئێستاوە بەر تانە و تەشەر ئەکەوێت لە لایەن خەڵکانکەوە کە پێیان وایە رەگایکی مرۆڤانە نییەو هەوڵە بە کوشتنی پیر و بەتەمەنکان و خەرزگارکردنی حکومەتکانە لەو داهاتە زەرەی بە پیر وخانەنشین و خاوەن پێداویستی تایبەت و نەخشە درێژخایەنکان و ئاوانی تر دابین ئەکرێن، ئەمە جگە لەوەی ئەمە بە رەگا یان یاسای مەگەل باس ئەکەن، بگرە ئەشێن کە دوور نییە ئەمە دروستکراوی ئەو وڵاتانخەیان بێت بە گەانەوەی ئەو داهاتانە، ئەشێن هەر لەبەر ئەمەیە زەرەک لە وڵاتانی ئەوروپا و

ئەمریکاخەمساردن لە رووبەروبوونەوەیدا.

دوای کەرەنا، ئەرکی پاراستنی زەوی

ئەرکی دوای کەرەنا لە ئەستاوە دەست پێئەکات، جگە لەوەی باسمان کرد لەسەر شکستی زانست، کە شتێکە ئەبە دانی پیابنرێت و ئەشبێت دان بەوەدا بنرێت کە بەهەر جۆرێک بێت مرۆڤ و زانستەکانی بەشدارن لەنانەوەی ئەم قەیرانەدا، دوای ئەوەش دانایی لە هەموو کاتێکی تر بۆ مرۆڤ پێویستە و ئەرکی پاراستنی بەهامرێیەکان و پاراستنی زەوی لەسەر شانی داناکانی ئەمرێیە.
زانستیش وەک دوا بەرهەمی مرۆڤ شتێکە ئەبە پارێزگاری لە بکرێت تا ئەوکاتەی مرۆڤ ئەتوانێت لەقەناغێکەوە بیگەنێت بە قەناغێکی باشتر، لە ئێستادا هەر پشت کردنێک لە زانست پشت کردنە لە مرۆڤ ونانەوەی پاشاگەردانییە و گەڕانەوەیە بۆ سەردەمی چاخە بەردینەکان و خراپتریش.
ئەم قایرەسە و پاشکۆتەکانی تەنها پێلاماری مرۆڤ نادەن، بەڵکو پێلاماری بەهاکانیشی ئەدەن و هیچگومانێک نییە کە دەخی دوای رزگار بوون دەخێکی تەواو جیاواز ئەبێت لە دەخی ئێستا بۆ ڕاچاوکردنی ئەوەی ئەم دەخەی ئێستا چێند دەخاڵنێت، تا درێژتربێت قەیراناوی تر ئەبێت، بەیە ڕێگای کورت و دانایی زۆر و بیرکردنەوەی زۆر ئەرکی لە پێشینەی ئەمرۆی مرۆڤن بۆ دەرچوون لەم دەخە.

لەو دوو ڕێگای پێشتر کە باس کران، ئەکرێت چارەسەرێکی باشتر پێکبێت.

لە ڕێگای یەکەم دا ئەبێت پارێزگاری و جیاکردنەوەی مرۆڤ بخرێتە ژێر بارێکی تەندروستترەوە نەک بەمشێوەی ئێستا کە مرۆڤ دابەستە بکات، ئەبێت مرۆڤ بە زیندانیش لە ناو ماڵدا هیوای ئازادی لەدەست نەدات و بەرگەی چاوەڕوانی ڕۆژێکی باشتر و ئایندەیێکی باشتر بگرێت و بتوانێت خەی پێچەک بکات بەبیرکردنەوە و دانایی و هەمیشە لە ناو ئەو پرسیارە مەزنانەدا بژی کە مرۆڤایەتی لە سەرەتای بوونیەوە بەرهەمی هێناون، جگە لە پارێزگاری کردن لە توانای جەستەیی و دەروونی و بەرز ڕاگرتنی شکۆی مرۆڤانەی خەی، هەروەها هەست کردن بە ئازاری مرۆڤی تر لە کەمەگاکانی تر و بەرەنگاربوونەوەی دەخێکە وەک یەک جەستە و یەک گیان. بەمە مرۆڤ ئەتوانێت پارێزگاری لە تەوخمی خەی و لە بوونی سروشتی خەی وەک ئەوەی کە هەیە بکات و تەنانێت ئامادەش بێت بۆ ڕووبەروبوونەوەی هەر دەخێکی تری هاوشێوەی ئەمێش.

ئەمش لەمردا ئەبەت دەزگاکان و حکومەت و میدیاکان پێی هەستن، گەورەترین ئەرکی ئەمان بەرزراگرتنی هیوای مرۆڤ و راهێنانێتی بۆ بەرگەگرتن و تێپەڕاندنی دەخەکە.

لە رێگای دووهەمیشەوە مرۆڤ ئەتوانێت واقیعیانەتر دەخەکە ببینێت و هەست بە مەترسییەکانی بکات، بەوەش ئەتوانین بەشێک لە ئەنجامە خراپەکانی ئەم دەخە پێشبینی بکەین و بتوانین قبووڵی بکەین، ئەویش دوای ئەوەی هەموو توانایەکمان بەکارئەبەین بۆ دەرچوون بە کەمترین زیان.
بەڵام ئەوەی لەم رێگاوە هێڵەهێنجرێت ئەو ئەرکەیە کە چاکبووانی ئەم نەخۆشییە ئەکەوێتە سەریان، ئەرکی دوای کەرانا کە ئەرکی پاراستنی زەویە.
چاکبووان ئەبێت رابهێنرێن و فێربکرێن چۆن دەسکەوت و بەهاکانی مرۆڤ بپارێزن، ئەبێ پاڵە بکرێت لەدەوڵەمەندکردنی بیری چاکبووان و خۆشیان هەستیان بەوە بەهێزبێت و بزانن کە چ ئەرکێکیان لەسەرە، ئەمە ئەو کارەیە کە ئەبێت یەکسەر و بە دواکەوتن دەست پێ بکرێت و هیچ دەرفەتێک نییە بۆ دواخستنی، چونکە داهاتووی زەوی لە ئەستادا بەدەست ئەوانەوەیە و ئەوان ئەبنە بەرپرسی سەرکی پاراستنی زەوی.
دیسان ناچارم ئەوە دووپات بکەمەوە کە ئەرکی گەورە دوای پاراستنی زەوی ئەرکی گەلانەوەیە بەپرسیارە مەزنەکان و گواستنەوەی مرۆڤ لە سەردەمی قەیرانی زانستەکانەوە بۆ سەردەمی زانستی پرانسیپدارو پرسیاری دانەخروان.

گرووپی هاوپشتیی کەلان گرووپە خۆجێییەکانی هاوپشتیی گەلەک ... هۆزەن

لەنەو هەر کەلانێک کە ئەمە دەژین، کەسانێک هەن، کە بە هەکاری پیریی و نەخۆشیی و پەککەوتەیی و کەمئەندامیی توانای دابینکردنی پێداویستییەکانی خۆیان نییە، چ بە هەکاری نەتوانین و مەترسیی دەرچوون لە ماڵ، چ بە هەی نەبوونی توانای کڕین.

ئەم وەک هاوسێ و وەک مرۆڤ و وەک بەرپسیاریی هوشیاربوون، ئەرکی هاوپشتیکردنی ئەو کەسانە دەکەوێتە ئەستۆ، هەبێتە ئەگەر خەمان لە باری تەندروستیی و جەستەیی لەبار و گونجاو بین.

لەوانەیە بەهۆی دانەچەکانی ئەو هەست و بەرپرسیاریێ کەمایەتییەی سەرشانی خەمان، هەشتا ئەمەی لە دوای پاساو بگەڕێین و وەک خەدزینەوەیەک بپرسین؛ ئەی منداڵان و خزمانی خۆیان نایەن و ئەو ئەرکە لە ئەستۆناگرن و ئەنجامنادەن؟

بەجگە لەوەی کە ئەو پرسیارە لە هوشیاریی و لەجیک دوورە، دەکرێت پرسیارەکە پێچەوانە بکەینەوە و لە خەمان بپرسین؛ ئەگەر ئەمە لە دایک و باوکی خەمان دوور بووینایە و بەهۆی قەدەخەبوونی هاتووچۆیان دووریی شوێنی ژیان یان نەخشبوونی خەمان توانای فریاگوزاریی خزمانی خەمان نەبووایە، چی؟ ئایا هەر ئاوا وەک ئێستا کەمتەرخەمانە و نادڵسۆزانە دەمانگوت : بۆچی منداڵان و خزمانی خۆیان فریای ئەوان ناکەون؟

بەبێ گومان نەخێر و بەپێچەوانەی ئەوە خەزگەخواز دەبووین و زۆر سوپاسگوزار دەبووین، ئەگەر هاوسێیانی خزمانی ئەمە لە کاتی تەنگانە فریای ئەوان بکەون و پەداویستییەکانی ئەوان دابینبکەن.

دەی لەسەر هەمان بنەما، پێویستە هەر یەک لە ئەمە لە شوێنی ژیانی خەمان [لە ئاستی گوند و کەمان و گەڕەک] بە پێکهێنانی (گرووپی هاوپشتیی هاوسێیان) بانگەوازبکەین و ژمارە تەلەفۆنەک بە پێویندیکردن دەستنیشانبکەین. هەبێتە تاکو ئەو کاتەی کە (گرووپی هاوپشتیی کەمان) و (گرووپەکانی هاوپشتیی گەڕەک) پێکنەهاتوون، پێویستە هەر کەس لەنەو کەسانەکەی خۆی، لەوە کە هاوسێکان ئەو دەناسن و بەوای کەمایەتییان بە ئەو هەیە، پێویستە هەر کەس بەخەبکەوێت و چاوەڕێی دروستبوونی گرووپی کەمان نەبێت [هاوکاتی هەوڵدان بۆ دروستبوونی گرووپی هاوپشتیی کەمانەکەی خۆی، هەوڵبدات خۆی بۆ تەنیا ئەو ئەرکە ئەنجامبدات]، چونکە گرووپێ خۆجێیکان لەو دەستپێشخەرییە کەسیانەوە دەستپێدەکەن و سەرهەڵدەدەن و پابەندکردنی بەشداریکردنی هەر کەسێک و چاوەڕوانمانەوەی هەر کەسێک بۆ دروستبوونی گرووپەکان، دەبێتە هۆی دواکەوتنی دروستبوونی گرووپەکان، بۆ واتایەکی دیکە، بەو ئادەی کە هەر کەسێک زووتر لە شوێنی ژیانی خۆی بخەدەکەوێت، بۆ هەمان ئادە دروستبوون و سەرهەڵدانی گرووپەکان نزیکتر دەبێت.

چۆنیەتی سەرهەڵدانی گرووپی هاوپشتیی کۆمان؟

وەک پێشتر ئاماژەمان پێدا، کەسێک بە ناگەیاندنی ئامادەیی خۆی بۆ هاوپشتیکردنی هاوسێیانی پیر و نەخۆش و پەککەوتە و کەمئەندام یان هەر کەسێکی دیکە کە کەمەک و هاوپشتی ئێمەی پێویست بێت، لەگەڵ کۆمان بۆ هەڵواسینی بانگەوازێک بۆ پێکهێنانی گرووپێک بۆ هاوپشتیی هاوسێیان یان بۆاوکردنەوەی بانگەوازێکە لەگەڵ تۆی کەمایەتیی و نووسینی ژمارە تەلەفۆنێک بۆ پەیوەندی، هەبەتە ئۆگەر بکرێت لەسەر بانگەوازە چاپکراوەکە وێنەی کەسی بانگەوازکەر هەبێت، تاکو بۆای کەمایەتیی هاوسێیان بۆدەستبهێنێت، هەر ئاوا بۆ ئەوەی هاوپشتییانەی ئێمە لە هەوە و هەڵپەرستیی کەسانی دیکەی ساختەچی و دەستبەیان پەپاگەندەکەرانی ئامیار و مشەخۆر جیا بکرێتەوە.

پاش پەیوەندیکردن و ئامادەیی کەسانی دیکە، لەگەڵ کەبوونەوەیەکی ئاشکرا و بە لەبەرچاوکردنی باری تەندروستی و ئاسایی ئێستا، دەکرێت کەبوونەوەی پێکهێنانی گرووپەکە لەگەڵ چات-مەسینجەرێک بێت و هەموو هاوسێیان بتوانن بەشداریبکەن، بە نموونە چات-گرووپی فەیسبووکیی لە عیراق و چات-گرووپی تەلەگرامیی لە ئێران، لەبەر ئەوەی کە لەو دوو وڵاتە زەبەی خەڵک بەکاربەری ئەو دوو تەرانەیە و نائاشنا نییە و بەکاربردنی ئەوان ئاسانە، ئۆگەر نا چات-مەسینجەری دیکەی وەک سیگناڵ Signal و جیتسی Jitsi هەن، کە زۆر باشتر و پارێزراوترن. بەڵام بەداخەوە وەک فەیسبووک مەسینجەر و تەلەگرام گەلێی و گشتیی نەبوونەتەوە و زەبەری خەڵک ئاگاداری بوونی ئەوان نییە.

لەگەڵ کەبوونەوەکە، کەسانی ئامادەی هاوپشتیکردنی هاوسێیان خۆیان دەناسێنن و ژمارە تەلەفۆنی خۆیان بۆ پەیوەندیی ئادەگەیەنن و بەشدارانی دیکە دەتوانن ژمارە تەلەفۆنی ئەو کەسانە بۆ هەموو دانیشتووانی کۆمانەکە بگەیەن.

بەو جۆرە کۆمان بۆ کۆمان تاکو ئاستی گەڕەک و شار گرووپەکان پێکدێن و لە کاتی پێویست چالاکانی کۆمانەکان دەتوانن فریای کۆمانەکانی دیکە بکەون، بەڵام ئەوە بەس لە باری پێویستی و گرفتاریی چالاکانی ئەو کۆمانە. چونکە هاوپشتیی هاوسێیان بۆا و ناسین و دۆنیایی پێویستە، بۆتایبەت کەسانێک کە کەمتر لە ماڵ دەردەچن و پیر و نەخۆش و پەککەوتە و کەئەندامن، پێویستە دۆنیایی زۆرتریان هەبێت. هەبەتە، بە بەردەوامبوونی چالاکییەکان، بۆای کەمایەتیی پتەوتر و جێگیرتر و فراوانتر دەبێت و تەنانەت ئاستی

کێشەکان و گرفتەکیش تەدەپەینێت. بەڵام سەرەتا دروستکردن و گەشەنوەی پەیوستە، چونکە هەزاران و سەدان ساڵ ئیمپراتۆرییەکان و دەوڵەت و پارتییە ئامیارییەکان و دژگەکان و ئامیاران خرێکی لەنێوبردنی بەوا و هاوپشتیی کۆمەڵایەتین و دروستکردنەوە و گەشەنوەی ئاوەی لەنێوبردراوە، شێلگیرییەکی بەردەوامی پەیوستە.

ئەرکەکانی گرووپی هاوپشتی کەسان؟

لەباری نائاسایی ئێستا کەینی خراک و پەداویستییەکانی دیکە بە ئاو کەسانێی کە بە خەیان توانای دابینکردنی پەداویستییەکانی خەیان نییە، گەیاندنی ئاو کەسانە بە پزیشک و نەخشخانە، بەسەرکردنەوەی بەردەوام بە هەی تەلەفۆن و تەنانەت سەردانیکردن بەلەبەرچاوگرتنی ئەنوەییە تەندروستییەکان بە خپاراستن لە بەاوکردنەوە و تووشبوون بە پەتاکان.

بەڵام لە باری ئاسایی و نەبوونی پەتاکان، دەکرێت شونشینی و گشت و پیاسەکردن لەتەک کەسانێک کە هاوپشتی ئەمە دەخوازن. بە نموونە لە یابان خوەندکاران [قوناخی نوەندیی و ئامادەیی] هەر کەسە وەک بەشێک لە پراکتیک سەردانیکردن و کەین و چکردنی خواردن و پیاسەکردن لەتەک نەخشان و پیران و پکەوتان و کۆمئەندامان لە ئێستەدگرێت و بگورەی کات و حەزی خەی ئەژانە یان چەند جارێک لە هەفتە ئاو کەسانە سەردانیدەکات و زەر جار دەکرێت چەند خوەندکارێک لە کەسانی سەرپەرشتیکراو گرووپێک بە سەیران و گشت و چوونە سینەما یان چوون بە پەتووکخانەی گشتیی و باخی گشتیی و شونەکانی سەرگەرمیی ئەکبخان، یان ئەکخستنی کەبوونەوە و خواردنی بەیانی پکەوە لەنێو نوەندەکانی کەسان و گرفتێک پشنیاربکەن.

چنیەتی ئەکخستن و ئەنجامدانی هاوپشتی؟

کەسێک کە هاوپشتیکردنی کەسانی پیر و نەخش و پکەوتە و کۆمئەندام ئامادەیی خەی دەربڕیوە و ژمارە تەلەفۆنی خەی بەاوکردووەتەوە، لەلایەن ئاو کەسانەی هاوپشتییان پەیوستە تەلەفۆنی بە دەکرێت، یان بە چات-مەسینجەر لیستی پەیوستییەکانی پەدەگات، پەداویستییەکان لەو شونانەی کە کەسی داخوازیکەردەستنیشانیکردووە دەکەێت و دەگەیەنێتە بەردەگە و بە تەلەفۆن بەی پارەکە بە کەسەکە دەدرێت و کەسەکە هاوپشتیکراوەکە پارەکە لەنێو زەرفێک دەنێت و لەبەردەرگەکەی دادەنێت. لەباری هەبوونی نەخشی و گرانتا، لەبەر ئەشنایی ئەنوەنییە تەندروستییەکان، کەمترین نزیکبوونەوە و

بەریککەوتن دروووست دەبێت. بەڵام ئەگەر پەیوەستیەکان بەشێک لە کەمکەس کەمەڵایەتیەکانی بەخشینی خۆراک و پۆشاک و شمەکی دیکە بێت، ئەوا بە گەیاندنی کەمکەکە بە بەردەرگای کەسەکە هاوپشتیکراوەکە، بە بردنی کەمکەکە ئاگادارەکرێت و گرفتی پەدانی پارە و تووشبوونی پێتا نابێت.

چۆن لە خراپکاریی و فێوفێڵی کەسانی خراپکار بەردەگیردرێت؟

بەداخەوە، لەم کاتە کە لە هەموو کات زیاتر مرۆڤەکان بەتایبەت کەسانی پیر و نەخۆش و پەککەوتە و کەمئەندام ناچارن و کەمەک و هاوپشتیی دەخوازن، لە زەر شوێن، تەنانەت لە ئەروپا کەسانێک پەیدابوون کە بەناوی هێنوێنی تەندروستیی و بیمەی دەرمانیی و تیمی پشکنین و تەنانەت بەناوی کەمەک و هاریکاری لە خەڵکی ناچار پارە دەکەشنەوە.

لەبەرئەوە، پەیوستە هاوکاتی هاگیاندنی ئامادەیی خود بە کەمەک و هاوپشتیی هاوسێیان و دروووستکردنی گرووپی هاوپشتیی هاوسێیان، وێنە و ژمارە تەلەفۆن و ناونیشانی خود بە چالاکانی گرووپی هاوپشتیی کەسان و کەسانێك کە بە ئەوان کەمەک و هاوپستیی دەگەیێنین، بدەن و چالاییەکان ئاشکرا و هاگەیێندراو بن. هەر ئاوا دانیشتووانی کەسان بەتایبەت پیران و نەخۆشان و پەککەوتە و کەمئەندامان لە هەوڵی خراپکارانەی کەسانی نەناسراو ئاگادار و وریابکرێنەوە.

هەبەتە نابێت، ئەو ئاگادارکردنەوە و وریاکردنەوانە ببێتە هەکاری لێنەوبردنی بەوای کەمەڵایەتیی بە یەکدی و گومان دروووستکردن لێنەو هاوسێیان، بەڵکو پەیوستە بس بە هادەی بەرگرتن لە هەوڵی خراپکارانەی کەسانی مشەخۆر و دەستبە و بەرجوا سیفەت، ئاگادارکردنەوەکان بەردەوام بن.

چۆنیەتی یەکگرتنەوە و هاریکاری نێوان گرووپی کەمانەکان و یەکگرتنەویان لێنەو تەڵەی هاوپشتیی گەڵەک؟

لەتەک دروووستبوونی گرووپی هەر کەمانەک، پەیوستە دەستبەجێ بە بانگەوازکردن و هاندانی دانیشتووانی کەمانەکانی دیکە هەوبەدرێت و تاکو ئەو کاتەی کە لە کەمانەی تەنیشت گرووپی هاوپشتیی دروووستنەبووە، پەیوستە وەک نیشاندانی نموونەیەک لە باشیی گرووپی هاوپشتیی کەمان، بگوترێ توانا و کات لە پیران و نەخۆشان و پەککەوتان و کەمئەندامانی کەمانەکانی دیکە هاوپشتیی بکرێت و

ئەزموون و تێنوێتیەکانی خود بە ئەوان بگەیەندەین، ئەزموونەکان و چالاکیەکان و نموونەکان لەنەو شونشینی خەزان و پەیوەندی و گفتەی نەو تەنە کۆمەلایەتیەکان بەاوبکرێنەوە.

کاتێک گرووپەکانی هاوپشتیی دوو کەسان لەنێوان خەیان هاریکاریدەکەن و گرووپی دیکە دروستدەبن، پەویستە بە پەکهێنانی تەنەی گرووپە هاوپشتیەکانی گەنەک هەوبدرێت و هەر وەک کەبوونەوەی ئینتەرنێتیی چالاکانی گرووپی هاوپشتیی کەسانێک لە باری نائاسایی وەک ئێستا، یان کەبوونەوەی خەجێی لە باری ئاسایی دوور لە مەترسی پەتا و قەدەخەبوونی هاتوچۆ، چالاکانی گرووپە هاوپشتیەکانی گشت کەسانەکانی گەنەکەک کەبوونەوە بکەن و گفتوگۆبکەن و پەیوەندیی و چالاکیەکانی خەیان ئەکبخەن.

چۆنیەتی سەرپەرشتیکردنی گرووپەکان و ئەکخستنی بەیاردانەکان؟

گرووپە هاوپشتیەکانی کەسان و گەنەک، گرووپی خەبەخشانە و هاریکاریی و دوور لە قازانج و پلە و پایەی ئابووریی و ئامیاریی دەبن و لەوێش زیاتر گرووپەکان دارای هیچ پەیوەندی و تایبەتمەندیەکی پارتیایەتی و ئایدیۆلۆجیی و ئامیاریی نابن و نابێت بە پەپاگەندەی ئامیاریی پارتیی و ئەکخراوە ئامیاریەکان بواربدرێت؛ فیلەسۆفیی گرووپی هاوپشتیی کەسان و تەنەکانی هاوپشتیی گوند و گەنەک و شار بریتی دەبێت لە (هاوپشتیی هاوسە بە هاوسە) و بنەمای هاوپشتیکردن و پەیوەندییەکێش بنەما و پەیوەندییەکی کۆمەلایەتیی دەبێت و پەویستە لە هەموو پەیوەندییەکی بازرگانیی و ئابووریی و ئامیاریی و دەستبژێریی دوور بگیردرێت.

کاتێک ئەوە ئامانج و ئەوە شەوازی چالاکییکردنی گرووپە خەجێیەکانی هاوپشتیی کەسان و گەنەکەکان بێت، بەبە بگومان شەواز و ئاستی سەرپەرشتیکردن و بەیاردانیش گشتیی و کەسایەتیی (هەمووان ئابەریی، یان نابوونی ئابەریی) دەبێت و هیچ کەس سەرەک و هیچ کەس هاوسەرەک نییە و سەرکایەتی و ئەکخستن و بەیاردانی قووچکەیی بوونی نابێت، هەر ئاوا کە لە باری ئاسایی هاوسێیان هیچ کەس سەرەک و هیچ کەس ملکەچ، هیچ کەس فەرماندەر و هیچ کەس فەرمانبەر نییە، هەر ئاوا لە ئەکخستن و سەرپەرشتیکردن و بەیاردانی گرووپەکانی هاوپشتیی کەسان و گەنەک هیچ کەس سەرەکی کەسکی دیکە یان گرووپەکە نییە، هەمووان هاوئاست و هاودەنگ و هاوبەیار و هاوئەرک و هاوبەرپرسایریی دەبن، ئەک بە هەمان شێوەی سرووشتی ژیانی کۆمەلایەتیی.

ئامانج لە دروستکردنی گرووپی هاوپشتیی کەسان و تەی گرووپە هاوپشتییەکانی کەسانێکی گەنەک، بەس هاوپشتیی و کۆمەک و هاریکاریی کاتیی ئەم سەردەمەی بەهاوبوونەوەی پەتا نییە و پەویستە بە ئاسەی بەردەوامیی پاش تەپەڕاندنی ئەو پەتایە و بە بوارەکانی دیکەی ژیان و پەداویستییەکانی کەلانەکان و گەنەکان و گوند و شارەکان پەلبهاوێت و وەک تان و پۆی تەکخستنی کۆمەڵایەتییانەی دانییشتووان مرۆڤی کۆمەڵی ئازاد و یەکسان و دادپەروەر پەروەردە بکەن

بەجگە لەوە، لە باری ئاسایی و تەپەڕاندنی باری نائاسایی بەهاوبوونەوەی پەتا و مەترسییەکانی دیکە، دەکرێت گرووپەکانی هاوپشتیی کەسان پەکهەنانی بنکەی ئالووگۆرکردن و بەخشینی شمەکە زیادەکان، دروستکردنی باخچە کشتوکاڵییەکانی کەسان و گەنەک، بردن و هەنانەوەی منداڵان بۆ باخچە و فەرگە و تەکخستنی گۆشتکردن و سەیرانی هاوسێیان، دروستکردنی سندووقی کۆمەکی هاوسێیان، پەکهەنانی دەستەکانی پاراستنی کەسان و دابینکردنی ئاسایش بۆ دانیشتووان لە باری هەبوونی مەترسیی جەنگیی و سەربازیی و هەر ئاوا خاوێنکردنەوەی ژینگە و پاراستنی ژینگە و بازنەکانی هاریکاری و ئاووگۆرکردنی بەرهەم و پەداویستییەکان و … تد

نموونەی زیندوو لەو بارەوە، هەر ئێستا لە ئەمریکا و ئەروپا لەسەر بنەماکانی کۆمەکی بەرانبەرانە mutual aid دروستبوون و پەکدەهێندرێن و تەنانەت ئامانج و چالاکیی ئەوان زۆر لەو ئاستە زیاتر و فراوانترە، کە من لێرەو ئەم نووسینە وەک نموونە ئاماژەمداوە. ئەوش بۆ شەوەی تەکخستنی ژیانی کۆمەکان دەگەڵتەوە، کە لێرەوان هەرەم و کۆمەکانی ئەروپا و ئەمریکا جیاوازییەکی چەندایەتی و چەنایەتیی هەیە و لەو بارەوە نووسینەکەی من فرەتر ئاراستەی کۆمەڵی هەرەم و کۆمەکانی خەرهەڵاتی ناوین دەبەت، بەتەام هاوکاتیش وەک پەداویستییە سەرەتاییەکان بۆ پەکهەنانی گرووپەکانی هاوپشتیی هاوسێیان لێرەو کۆمەکانی دیکەی ئەروپا و ئەمریکا ئەو هەنگاوانە هەر بنەما دەبن.

هەژێن
۱۹ی مارچی ۲۰۲۰

دەوڵەتی کوردی لە دیدی ئەوانەوە! ...هەڵە بەرزنجەیی

" دەوڵەت گرنگترین داهێنانە لە مێژووی مرۆڤایەتیدا"... کارل. ق. دێیچ

ماوەیەکی باشە، بە وردی و بە دیقەتەوە سەرنج دەگرم لە بیروڕای گشتی تورکی و عەرەبی و فارسی و بە تایبەت ڕۆشنبیران و کەسایەتییە گەورە لێگیراوەکانی نەتەوە سەردەستەکانی دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان. ئاخر باری سەرنجی ئەوانم گەلێ لا مەبەستە، هەر نەبێت گوایە ئەم تاقمە بە چەند ئاوەک لەچاو سیاسی و دەسەڵاتدارەکانیان دا شەراونەتەوە!. وەک دەبینین ئەم دەستەیە جارەوجار گەر بە کزیی و لاوازیی و لەژێر لەویشەوە بێت، دەیانەوێ دەنگ هەبێن و شتە بڵێن خەیان لە دەسەڵات و عەوامی خەڵک جودا بکەنەوە...
ئەمە گومان لە دەنگە شەرمنەکانیان دەبێت، گوایە لەگەڵ مافی کورد دان و هەندێکیان وەک « حەسەن عەلەوی و سادق زەبەکلام » زیاتر هەنگاو دەنێن و دەڵێن: لەگەڵ مافی کوردا ین تا ئادەی دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوەیی.
لەڕاستیدا ئەمەش دیوەکی ئەو مەسەلەیە، کە دەنگە دەمودەست و بە شێوەیەکی ئەتەماتیکی ببێتە مایەی دڵخۆشی هەر تاکێکی کوردستانی.
لە گرفتێکە لەوەدایە کاتێ بە وردی دەچیتە بنج و بناوان و گەوهەری بڕچوونی ئەم دەستە و تاقمەوە ،دەبینیت، ئەمان زیاتر لەوانی دیکە لە پەرەشی پاراستن و چەسپاندن و زامنکردنی دەوڵەتێکەی خەیان و بەرژەوەندی باڵای نەتەوەکەیان و ستراتیژی ئاسایشی نەتەوەیی نەتەوەکەیان دان. لەم ڕووەوە هەرچیەک بە تە بخوازن، بە ئامانجی خزمەتکردنی پرسی نەتەوایەتی و دەوڵەتە زۆرکەکەی خەیانە.
بەواتایەکی دی ئەم بڕچوونە بەرهەمی قناعەتێکی چەسپاو و ئەزموونێکی دەوڵەمەند و باوەڕێکی بەرزی مافی گەلان و ڕێزگرتن لە ویست و خواستی ئەوانی تر نییە. ئاخر وەک مێژوو سەلماندوویەتی، ئەوان ! هەندە سوورن لەسەر دژایەتی بوونی کورد و ژیان و مافە سروشتییەکانی، تەنانەت مافی ژیانی ئاسایشی بە ناسەلمێنن و بە شایستەی چ هەقێکی نازانن. لە هەرڕوانگەیەکەوە بڕوانێ پرسەکەی تە، وا خەیان و هەموو ئاسایشی نەتەوەیی و بەرژەوەندییە دوور و

نزیکەکانیان هەر لەبیرە.
کاتێکیش بە کورد لەگەڵ خواست و داماڵزراندنی دەوڵەتدان، دەوڵەتی ناوبراویان وەک ئامانجێک گرتەکە بە پتەوکردن و مەحکەمکردنی پێگەی نەتەوەیەتی خۆیان لەو ململانێ و شەڕە ستراتیژی و پرسی ئاسایشی نەتەوەییدا ، کە بەدرێژایی مێژوو هەیان بووە و دەیان بێت. هەوڵێشی ئەوەیە کیانەکان دەستکردن، نەک بەرهەمی خەباتی میللی و جەماوەریی ، بۆیەکا هەمیشە لە دڵەڕاوکێ و ترس و نیگەرانیدان .
ئاخر لە ناوچەکەدا ململانێ و شەڕی باڵا دەستی ئێوانە، بەشێکە لە مێژووی تەمارکراوی ئاستەقینەی ناکۆکییەکانی نێوانیان. ئێوان تا ئێستا ترس لە کەشی کورد و رەهەندە نەتەوەییەکانی ، وا بەسەریاندا شکاوەتەوە بە تاکتیک لەگەڵ یەکتردا بوونەتە هاوپەیمان و لە نێوان خۆیاندا ناکۆکوتنامەیان مۆر کردووە.ناکۆکوتنامەی جزائیر بە نموونە.
جێی سەرنجە هەردوو لا کەکن لەسەر خاڵێک ، کە ئاسایش و بەرژەوەندی خۆیانی تەدا دەبینن‌وە. هاوباوەڕکانی عەلەوی، لە دیدی عروبەیانەوە داماڵزراندنی دەوڵەتێکی کوردی لە باشووری کوردستان، بە ستراتیژێکی باش و گرنگ دەبینن کە وەک قەڵغان بە پاراستنی دەروازەی ڕۆژهەڵاتی عارەبایەتی، لە هەرش و چاوتێبڕینی فارس و تورک بپارێزێ..بە هەمان پێودانگ و تێڕوانین، ئاغای زێباکەلام، دەڵێ: لەگەڵ داماڵزراندنی دەوڵەتی کوردیداین لە باشوور، بە نێت و ئاواتی پاراستنی دەوڵەتی ئێران لە هەڕەشە و مەترسییەکانی عەرەب و تورک.
هەردوو دەستەکەش بەس باوەڕیان بە دەوڵەتی کوردی لەو بەشەی باشووردا هەیە، کە بێتە دیوار و کەسپێ لەبەردەم خوون و ئاواتی نەتەوەیی خۆیان دا. دەنا زێباکەلام کورد بە فارسی ناسن لەقەڵەم دەدا و تەنانەت مافی خودموختاریشیان لە ڕۆژهەڵاتدا بە ناسڵمێنێ. ئەو پەی وایە کورد وەک ئێرانییەک ئەرکێ لەسەری شانی داکەکی بکات لە ئێران و بەرپەرچی ئەو هەڕەشانە بداتەوە، کە لە دەرەوە ڕووتە دەکەن.
شایانی ئاماژە پێدانە، گۆرە زانای تورکی دەستی کورد «ئیسماعیل بێشکچی» ، وەک تاکە دەنگی تاقانە و ناوازە، لەم دیدەوە بە دوور دەگرین، چونکە ئەو و باوەڕ و تێزەکانی و سزاچەشتنی زۆر و بەردەوامی تەکەشان و بەرگریی کردن لە پێناوی کورد دا ، بواری چ دەمەتەقێیەکی لەسەر دەسزیی و باوەڕی پتەوی نەلەقیوی زانستیانە و مرۆڤدۆستانەی بە کەس نەهشتەتەوە. لەتەک ئەوەشدا، بە دووری نابینم هەشتا لە نەو تورکدا کەسانی تریان هەبن، وا بیر بکەنەوە وەک ئێوانەی لەسەرە ئاماژەمان پێ دا.

کەواتە دەرئەنجام ئەوەوون و ئاشکرا دەبێت، تا 50% بەرەو ژوورتری تورک و فارس و عەرەب نەبنە بەشکچی ئاسایەکی زانست پەروەر و واقیعبین و مرۆڤدۆست و خاوەن هەوەست ، وا خەتەفرەدانە هەر چاوەڕێی داری زەبکەیت بەرت بە بگرێ و بەڵێت تورک و عەرەب و فارس تەواوانینی واقیعی و مرۆڤدۆستیانەیان بە پرسی کورد هەیە و ئیمە نا سبەی بەشێوەیەکی دیموکراسی دەتوانرێ چارەسەری کێشی کورد بکرێ!. ئاخر بنەمای سەرەکی دیموکراسی بە پێوەری زەرینە و کەمینە دەپێورە… کورد لە هەموو بەشە ناشروشتییەکانی تە ترەنجدراوە، کەمینەیە و هیچ کات تاکە بەیارەک بە دەنگ دان و دیموکراسی نا باتەوە.
ئەوەی لێرە گرنگ و هەستیارە ئاماژەی پێ بدەین، جێی داخە کەوا هەشتا سیاسی و ڕۆشنبیرانی کورد هەن، چەند گالیسکەیەک لە یەک ئەسپ دەبەستن!؟…خەباتی نەتەوایەتی کورد، وەک کێشەی نەتەوە و خاکەکی داگیر و دابەشکراو دەکەنە قوربانی دید و بۆچوونەکی ئاینزاییی یاخود ئایدۆلۆژی و مل بە خودی دەفاکتۆکە نادەن..
ئەوە واقیعی تاڵی کوردە بەدەست داگیرکەرەکانییەوە. دەکرێ بەبێن کەم وەنەو بە هاوتایە، لە ساختی و تراژیدیایی دا. کەواتە، دەستەبژێر و سیاسی کورد، پێویستە کار بە بەرهەم هێنانی گوتار و میکانیزمەکی تری خەبات و بەرەنگاری بکەن.، نەک خە وابەستە و دیلی دەقی کتێب و تیۆرییە نامۆکان بکەن.
بەداخەوە زەرینەی ئەم دوو بەرە ڕۆشنبیر و سیاسییەی کورد،جە پەنجەیان لە بەرهەمهێنان و داهێنانی کێشک و تۆلاری هزر و ڕۆشنبیریی کوردیدا نییە، بەڵکو هەر خەریکی گواستنەوەی هەڵە و جوینەوەی وتراوە سواوەکان و گرتنەبەری ئەزموونە شکست خواردووەکان و لاسایکردنەوە
پە لەناجەریی و دژاویی نامۆکان دەکەن. بەم هەیشەوە، کورد بە تەکەا ، لەو مەژووە جێنجاە و پە لە کۆرەوەرییەی خەیدا، وزە و سەرمایە و حەزو ئاوات و توانا و لەوشاوەییەکی گەورە و بە شومار و گرنگی بە فیڕۆ چووە.
لە ئێستاشدا، چاوپێکەوتنی بیرمەندێکی شیعەی لوبنانیم خوێندەوە« ئەنیس نەقاش» گوایە لە کتێبێکیدا بەناوی « الکونفیدرالیە المشرقیە» دەرەتانێکی باشی بە چارەسەرکردنی کێشە نەتەوەییەکانی وەک دەزی کوردی خستەتە بەرچاو.خواستی« دامەزراندنی کنفیدراڵیەکی ڕۆژهەاتیە لەسەر ململانە بە سیاسەت نەک بە ناسنامە»…واتە کوردێکی شیعە لەگەڵ فارسێکی شیعە و عەرەبدا یەکگرن و دژ بە کوردێکی سوننە و فارس و عەرەب بن… چونکە ناوبراو پێی وایە، « دابەشکردنی جوگرافیا لەسەر بنەمای ئەتنیکی و مەزهەبی و

ئاینی سەرەتای شەڕ نەوەک کەتایی» … هاوکات ناوبراو پێی وایە:« کێشەکان ئۆکاتە دەست پێدەکەن کە داوای دروستکردنی نەخشەی نوێ بکەین لەسەر بنەمای جیاکاری نەتەوەیی». واتە لە ئێستاوە کورد بۆ نییە داوای دەوڵەتی خۆی بکات . کاتێکیش دەسەڵاتی کورد ، وەک فارس و تورک و عەرەب نەبێت، شوێن و پێگەیشی لەوان لاوازترە. ئەم بۆچوونە دەیسەلمێنێ کە ئەو ناتوانێ لە خەیاڵی باڵا دەستی عەرەب و هەژموونی شیعەگەرایی دەرچێ و هەمیشە خۆی وەک عەرەب پێویستە باڵا دەست بێت و هاوشان پێشوەخت مسۆگەر بێت ، کە براوەی مەدانێ و هەروەها ڕەنگێ وەک شیعەش بەهەمان شێواز بیر کاتەوە. ئاخر ئەو فەزڵی عەرەبوون و موسوڵمان بوون بۆی سەلماندووە و پسووڕەکەی داوەتێ. ناوبراو پێی وایە :«دەوڵەتی بنیاتنراو لەسەر نەژادی و دین بەرەو ئاستەنگی گەورە دەبێتەوە». کەچی سەرسەختانە داکۆکی لە ئێران ودەوڵەتە دەستکردەکانی دیکەی عەرەبی دەکات. دەڵێ: »ناوی کوردستان لە ئێران هەیەتی، ئەوە لە دەوڵەتێکی یەکگرتوودا دەبێ… لە ئێران کورد وەک هەر عەرەب و تورکمان و فارسێک، چونکە ئێران لە شەش ئەتنیک پێکهاتووە و یاسا جیاوازییان لە نێواندا ناکات. ئەوە وەکو کۆنفیدراڵیەکی ئەتنیکانەیە لە ئیمپراتۆریەکی فارسیی بچووکدا«. کەواتە تە هەرچی بەدەست بهێنی هەر لەژێر کەف و هەژموونی ئەواندا دەرناچیت و ئێرن ئەو نموونە باڵا و سەرمشقەیە، مافی خەیاتی باڵادەست و ئیمپراتۆر بێت و تۆش لە پەراوێزدا ژیان بگوزەرێنی.

ئەم بیرمەندە دەڵێ« لەم کۆنفیدراڵیەدا شوێنێک بۆ زایۆنیزم نییە، بەڵام فەلەستین دەبێتە بەشێک لەو». ئەم ڕاگەیاندنە کتومت ناوەڕۆک و گۆهەری ناوون و ناواقیعی و عروبەچێتی و مەزهەبگەرایی بەدیار دەخات.ئاخر ناوبراو هەم مافی ژیان بە ئەوان/ جولەکە ناسەلمێنێ و هەمیش لە خەیاڵی گرد و مەکردنی وزە و توانا مرۆیی و ئابووری و سیاسییەکانی گەلانی ناوچەکەدایە، بە یەکخستنیان لە بەرە و سەنگەرێک دا، لەبەرامبەر جولەکە یاخود ئەوەی ئەو بەردەوام بە زایۆنیزم ناوی دەبات. کەواتە کورد و گەلانی دیکە دەبێت وەک عەرەب شەهیدی جیهادی و فەتوای لەناوبردنی ئیسرائیل ڕابگەیەنن. ئەمەش کتومت پاشکەیی و چوونە پەراوێزی شەڕ و ململانێیەکەوە نیشان دەدات، کە لە سوودی کورد و خودی ناوچەکەشدا نییە. بە کورتی و کرمانجی ئەرکی سەرەکی کورد دژایەتی داگیرکەران و سەربەخۆیی بەدەستهێنانە.

کاتێک دەڵێ: فەلەستین دەبێتە بەشێکی ئەو کۆنفیدراڵیە، واتە دەوڵەتی فەلەستین … ئەو نایەوە کۆنفیدراڵی لەنێوان گەلانی ناوچەکەدا دروست بێت، بەڵکو دەیەوە عەرەب بە 24دەوڵەتەوە و فارس بە ئیمپراتۆریەتەکەیەوە ببنە بەشێک لەو جوگرافیا سیاسییە و شەڕی

زایۆنیزم درێژە پێ بدەن. کەواتە ئەو دەزانین ، ئەو نایەوێ کوردی بەیەکگرتوویی و وەک یەک دەوڵەتی سەربەخۆ بێتە ناو هاوکێشەوە، بەڵکو وەک بەشێ بندەستەکانی چوار دەوڵەتە داگیرکەرەکەی. هەر لەم ڕوانگەیشەوەیە هەر هەوڵ و ئاماژەیەکی خەبات و ویست و داوای کورد، بە دەوڵەتی کوردی بێت، لەدەرەوەی ویست و کۆنترۆڵی ئەوانەوە بێت، یەکەواست بە کاری ئیمپریالیزمی دەزانن و بە ئیسرائیلی دووەم ناوزەدی دەکەن.
ئۆنیس نەقاش لە دوا پەرەگرافی قسەکانیدا دەڵێ: »کۆنفیدەالیزمی ڕۆژهەڵات، کۆشەی کورد چارەسەر دەکات.« ناسنامەی مەشریقی دەبێت» ئەمەش جۆهەری گەلانی دیموکراتیکە کە تیرۆریەکەی سەرەک ئۆجەلان داوای دەکات«.
وەک دەبینین ناوبراو، جەخت لەسەر تیرۆریەکەی ئۆجەلان دەکاتەوە. مەخابن سانانکە لە تیرۆریەکەی ئۆجەلانیش دا تارمایی پاشکۆیەکی گەورە لە دەزی نەتەوەیی دا بەرچاو دەکەوێت و جگە و پگە و ناونیشانی « دەوڵەتی نەتەوەیی » نییە.کەواتە هەردوو لا هاوبەشن لەم پرسە گەوهەرییەدا و بە خەیاییش نییە نقاش بە رامکردنی کورد هانای بە تەزەکانی ئۆجەلان بردووە.
لەرەدا لای ئەوان/ بە ئەوان گرنگ و داواکراو ئەوەیە، کورد بانگاشە و داخوازی «ناسنامەیەکی نەتەوەیی و نیشتمانەکی سەربەخۆ و بوونە دەوڵەت» تی نەبێت و بزری کات. ئەمەش ئەو دەرئەنجامەیە کە گوتاری ئایینی و ئایدۆلۆژیای ئینتەرناسیونالیست و ئەندێشەی کۆسمۆپۆلێتی و خەون و خەیاڵی یەتەبیایی، سەرەستەکانی دوور لە واقیع و دەروون نەخۆش و خاوەن گرێی خەبەکەمزانەکانی بەرەیەکی فراوانی کوردی پێ گرفتار بوون.
بە دیوەکەی تریش دا ئەو دیمەنە قەزەون و بێزارکەر و ئومێدکوژە نمایش دەکات، کە دەستەبژێری گەلانی سەردەست، چ جیاوازیەکی بنجیان لەتەک خەڵکی ڕەشک و سیاسی و سەربازی وڵاتەکەی خەیاندا نییە. بەداخەوە زۆری ماوە لەنەو شەرش و ڕاپەڕینەکانی کورد دا، ژمارە و ڕێژەیەکی بەرچاو لە ڕەگەزی گەلانی سەردەست ببین، هاوشانی کورد بە مافی نەتەوەیی و ژیان و دیموکراسی کورد تە بکەشن، وەک ئەوەی کاتی خۆی ڕەشنبیرە فەرەنسیەکان بە سەربەخۆیی جەزایر دژ بە وڵاتەکەی خۆیان کردیان.
کەواتە گەر واقیعبین بین و دروست ریال پۆلەتیک بخوێنینەوە، ئەوەمان بە دەستەلمە، دەمەکە
ئەو خەونە بەتاڵ بەتاڵەوە، ئەوان! ببنە بەشێک لەو تەکۆشرانەی بە ئامانجەکانی تە تە بکەشن. گەر هەشبن ! ئەوا ڕێژەیان لە پەراوێزدان.

شایانی گوتنە، لەم وانە مێژووییەوە، باشتر حاڵی بوون، کە پێویستە ستراتیژ و ئامانجی ـ بەدواوەتبوون ـ ی خەمان بووبن و ئاشکرا بکەین و لە هاوانگەی خەمانەوە لەسەر زەمینەی واقیعی کۆمەاڵیەتی و مێژووییو سیاسیەوە ، بەرامبەر بە خەمان و ئەوان! ئەم هەقیقەتە مێژووییە بیکەینە دەفاکتۆیەکی نەگۆڕی چەسپاو ، نەک بەدیار داری زە و خەونی نەزەکی ئەوانەوە دەش دابمێنین.

•

• هەڵە بەرزنجەیی 1.3.2020

خوێندنەوەیەکی هاوچەرخانە بۆ نەورۆز و مێژوی نەورۆز … دکتۆر مەولود ئیبراهیم حەسەن

نەورۆز کۆنترین و گەورەترین و گرنگترین جەژنی هەموو مرۆڤایەتیەو ئەو جەژنە شەرەتاوە لە کوردستان سەری هەڵداوەو هەر لە کوردستانیشەوە بۆ دنیا دا باڵو بووەتەوە،ئێستا بۆ تەواوی ساغ بوونەتەوە کە جەژنی نەورۆز هەمان جەژنی زیندوو بوونەوەی (دەمموزی-خوداوەندی سەمەریکان-تەممووز) ە کە لەداستانی هەرکۆنی سەمەریدا، بە پێی باوەی ئایینی سەمەریکان ، دەمموزی پاش ئەوەی شەش مانگ وەک سزادانێک دەچێتە (جیهانی ژێرەوە- بن دنیایە) لە جێژی نەورەدا کەدەکاتە جێژی یەکەمی مانگی یەکەمی ساڵی نوێی سەمەری ، دەمموزی زیندوو دەبێتەوە.ئەو زیندوو بوونەوەیە جێهەندێکی ئایینی ئەفسانەیی سروشتی فەلەکی هەیە، چۆن لەم جێژدا شەوو جێژ بەرابەردەبن و ساڵ نوێ دەبیتەوە هەر بۆیە ئەو جێژە کراوە بە جێژی یەکەمی ساڵی نوێ و کۆنتری ساڵنامەی مێژووییش لەوەوە دەست پێدەکات.کە بۆتە ئەمە ئەم ساڵ و ساڵنامەیەو زیندوو بوونەوەی دەمموزی بە دوازدە تا پازدە هەزارساڵ پێش زایین دەگەڕێتەوە ، کە هاوزەمانە لەگەڵ (کشتوکاڵی ئەشکەوت) لەدەورو بەری (ئەشکەوتی شانەدەر)و لەگەڵ سەرهەڵدانی (یەکەمین گوندی کشتوکاڵی-گوندی زەقیاچەمە) کە دیسان بۆتە ئەمە زەمانەکەی تا

پازدە هە زارساە پێش زایین دەواو. کە ئەو سەرەتا کستوکالێی ئەشکەوت و گوند دروستکردنە سەرەتای قۆناخێکی گرنگی شارستانیەتەو لەوەو مرۆڤایەتی پە دەنیتە قۆناخێکی تری ژیان ، کە زەر جیایە لەگەل (شارستانییەتی ئەشکەوت) ١هە ر ئەو گەرانکاری و پێشکەوتنێش لە ناوچەکە دەبێتە هۆی دروستبوونی (شاری حەسەن کیف) تەمەن دوازدە هە زار ساەیی و (پەرستگای گرە ناڤوکێ)و (شاری ژیر زەمینی دەرینکەیە) هە شت چین بە ژەر یەکەوەی کوردستان کە ئەم دووەش تەمەنیان بە دوازدە هە زار ساە پێش زایین دەگەڕێتەوە، کە ئەم دووشارو پەرستگا مەزنە هە رسێکیان کاری شاخکەلین وزەمین کەلین و بەردتراشینە کە دەتوانین بە سەردەمی(شارستانیەتی بەرد تراشەن)٢ ناوی ببەین!ئەگەر بەوردی سەرنج بدەین ئەوا گرە ناڤوکێ پەرستگایەی زەر گەورەیەو بازنەیە، هەروەها لە نەو شاری ژەرزەمینی دەرینکەیەش پەرستگا هەیە کە ئەمە لە لێکەلینەوەی (دەرینکەیە لەنەوان جیهانی ژەرەوەی داستانی دەمموزی و بەهە شتی ژەر زەمینی جەمشید) دائەوەمان سەلماندووە کە شاری ژەر زەمینی دەرینکەیەی کوردستانی باکوور هە مان جیهانی ژەرەوەی داستانی (عەشتارو دەمموزی) یە، کە لەویدا هە موو ئەوانەی دەچنە خوارەوە وەک سزایەک حەوت دەرگا دەبەن، کە لە دیرینکەیە لە حەوت دەرگا زیاتر هە یە ، ئەمەش پەمان دەێ ؛ شاری دیرینکەیە هە مان جیهانی ژەرەوەی داستانە سەمەریکەیە، کە دیسان دەکرە هە مان (بە هە شتی ژیرزەمینی جەمشید – وەر) ئەویش بەت .ئەمەش ەێگای ئەوەمان بە خەش دەکات کە بەێین: ئەو پەرستگایانە شوەن و جوگرافیای ەێوەسمی چوونە خوارەوەی دەمموزی و ەێژی زیندوو بوونەوەی بن !
ئەمە هە موی جارەکی تر دەری دەخات کە(جەژنی نەورەز) هە مان ەێژی زیندوو بوونەوەی دەمموزییەکە بە (جەژنی زەگموک)ناسراوە.دەمموزیش داستانەکی هەرە کەن و گرنگی سەمەریکانە ، سەمەریکانیش بە ەای زەربەی شارەزایان و میژووناسانی کوردستان و ەێژهە ەات ئەوانەن کە لە کوردستانەوە چوونەتە خوارەوەو لەوە قۆناخەکی تری شارستانیەتیان دەستپەکردووە، کە چوونە تە خوارەوە کوردستانیان چێ نەکردووەو پەیوەندیان لەگەێ دا نە بەاوە، بە بەێگەش ئەستا بەردەوام شوینەواری سەمەریکان لە کوردستان – هە موو کوردستان – دەدەزریتەوە ، شوینەواری پێش چوونە خوارەوەیان و دوای چوونە خوارەوەشیان. هە ر بەیە هە ندەک لە میژووناسانی ناوچەکە سەمەریکان بە باپیرانی کورد دەزانن و هە شن دەێن: سەمەریکان ئەوانەن کە لە ئەشکەوتی شانەدەر هاتوونەتە دەرەوە.
ئەمانە هە موی ئەوە دەسەلمەن کە نەورەز جەژنی زەگمەکی سەمەریەو

لە ژۆری زیندوو بوونەوەی دەموزی ئەو جۆرنە پیرۆزکراوەو بەردەوام پیرۆز دەکرێ ئەو جۆرنەش لە کوردستان سەری هەڵداوەوهە ر لە کوردستانیش بە دنیادا بەناو بووەتەوە، چونکە شارستانیەت و کلتوری سەمەریەکان کاریگەری بەسەر هەموو ئەو میللەت و وڵاتانەی دەورو بەرەوجیهانەوە هەبووە، هەر بۆیە(گوتی و میتانی وئیلامی و حثی و میدی و کاردەخیەکان و...هەموو ئەو هەزمو میللەتانەی لە مێژوودا دەنەوە ناو پەسەی مێژووی پیگەیشتنی کورد) ئەم جۆرنیان کردووەوجگە لەوانە نەورۆز هەر زوو پەش زاین و سەردەمی سەمەرەوەو ئەکەدو بابلی و ئاشوریش نەوزیان کردووەو ئەوەتە مێژوو باسی (نەورۆزی بابلی) مان بە دەکات و لەسەردەمی ئاشوریش بە ئەکیتە ناوبراوە ، ئەمەش ئاسایی بووە ئەم جۆرنە جیهانیە گەیشتووەتە هەروەاتەک و نەو هەر میللەتەک ئەوا ئەوانیش لە گەڵ کلتوری خۆیان گونجاندوویانە ، بە ڕام ..هەر رگیز نەیانتوانیوە میژووەکەی بگەڕن . ئەوەتە ئەستا لەم هەموو وڵاتانەدا نەورۆز ساڵانە یاد دەکرێتەوە هەموشە لە هەمان ڕۆژ ، بە نمووندە وڵاتانی میسرو هیندو چین و ئەفغان و تاجیکستان و ئازربایجان و ترکمنستان و قەرەغیزستان و ترکیاو زۆری تر ..! زۆربەشیان نەورۆز بە هی خۆیان دەزانن؛ بەڵام ؛ هیچیان هەندەی کورد بەگەڵی میژوویی و جوگرافی و مرۆیی و زەمەنییان نیە بە سەڵماندنی خاوەندارێتیەکە!

نەورۆزی جیهان

ئەم مێژووەی نەورۆز ئەوە دەسەلمێنە کە نەورۆز هەر لەسەرەتاوە ڕەهەندکی جیهانی وەر گرتووە و چووتە نیو پەیمان و ڕێککەوتنە گەورەکان ، لەسالی (۲۳۰زاینی) ئەردەشێری بابکان پاشای دامەزرێنەری ئیمپراتۆریەتی ساسانی لە شێکدا پاشای یۆنانی دەشکێنە ولە پەیماننامەیەک دا چەند خاڵکی بەسەرئەو پاشایەدا دەچەسپێنە ، یەکە لە خاڵکان ئەوە بووە کە لە وڵاتەکەی خۆی نەورۆز وەک جۆرنکی وڵات پیرۆز بکات . بە هەی ئەو کەنی و زۆری بەناو بوونەوەی نەورۆز بە نەو وڵاتاندا تەکەڵ بە میژووی زۆر وڵات و نەتەوان بووەو بە زۆر شێوە ڕووداوی ئەفسانەیی و مێژوویی و ئاینی دراوەتە پاڵ و لە هەر وڵات و لە نەو هەر نەتەوەیەک میژوەکی بە خۆی پەیدا کردووە ، کە بەم هەیەوە هەموان نەورۆز بە هی خۆیان دەزانن، بەڵام؛ کۆنتری و سەرەتایی ترین مێژوو بە نەورۆز مێژووی سەر هەڵدانیەتی لە کوردستان ، مێژووەک کە هیچ مێژوو نووسەک ناتوانی ڕەتی بکاتەوە ، هەر بەم هەیشە کە نەورۆز لە نیو کورد دا ڕەهەندی کلتوری و ئایینی و سروشتی و نەتەویی وەرگرتووەو تەکەڵ خوێنی خەبات بووە ، ئەوە هەرکوردە لە پێناو نەورۆز خوێنی

رژاو قوربانی بە داوە ، دیسان ئەو هە رکوردە مانگی یەکەمی ساڵی خۆی بە ناوی جژنی نەورزکردووە .
نەتەوە یەکگرتووەکان و بە جیهانی بوونی نەورز
نەتەوە یەکگرتووەکانساڵی ٢٠١٠ لەسەرداوای چەند دەوڵەتکی وەک ئیران و ترکیاو پاکستان و ئەفغانستان و چەندانی تر..کەمپەینی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان جژنی نەورزیان بە فەرمی کرد بە جژنکی جیهانی و وەک کلتوری ئاشتی ناساندیان ،تا ئێرە کارکی جوان و پیرۆز بوو، بەڵام؛ بەداخەوە نەتەو یەکگرتووەکان کەوتە هە ڵەیەکی گەورەوە، کە لە ڕووی میژوویەوە بە جژنکی ئیرانیان ناوبردوو تەمەنکیان بە سەد هە زار ساڵ خەملاند! لە کاتکدا ئەمە غەدرکی گەورەیە لە کۆنترین جژنی هە موو مرۆڤایەتی دەکرێ کە زیاتر لە دوازدە هە زار ساڵێ بە بەردەوامی ئەو جژنە لە کوردستان و تەواوی میزۆبۆتامیاو بگرە هە موو جیهان پیرۆزکراوە !
من لە لکۆڵینەوەیکدا بە ناو نیشانی (ڕیشەی مێژوویی نەورۆز لە سایت و مالپەڕە ئیرانیەکان) بە شێوەیکی زانستی مێژوویی سەلماندووم کە ئەو جژنە لە سەمەرەوە دەت و بە ئەم کارەش ەای زۆربەی شارەزاو مێژوو نووسانی ئیرانیم هەناوەتەوە ، کە هە موویان پێ لەسەر ئەوە دادەگرن کە نەورۆز لە سەمەرەوە دەت و جژنکی نەوان دوو ڕووبارانو تەمەنی زۆر لە سێ هە زار ساڵ پترە! لەوەش کە هە ندێک میژوو نووس نەورۆز بە جەمشید پاشای کیانی دەبەستنەوە ، کە دەڵێن : جەمشید بەسواری دووچەرخەی زیرینکی کە دەو بە ئاسماند بەرەو بابلیان دەبرد، بەتیشکی ڕۆژ زەی دوو چەرخکە بریسکایەوەوخەکەکە بەو ڕۆژیان گوت: (ڕۆژی نوێ – نەورۆز) هە ر ئەو مێژوو نووسانە خەشیان ئەوە دەڵێن و دەنووسن : ئەگەرچی نەورۆز زۆر پێش ئەوەڕۆژش پیرۆزکراوە . ئەوە جگە لەوەی کە هاتنی جەمشید بە بابیل زەمەنکەی دەهەنتەوە هە زارەی دووەمی پێش زایین ، کە ئەو زەمەنە زۆر درەنگە بە دروستبوونی نەورۆز، نەورۆزی سەری ساڵی سەمەری و داستانی دەمموزی . لەوە شدا دەتوانین ەای زۆر لە مێژوو نووسە ئیرانیەکان بهێنینەوە کە بە پەداگریەوە نەورۆز بە نەورۆزی دوو ڕووباران و سەمەر دەزانن، جگە لەوەی کە زۆر لەکۆڵەرو پسپۆری ترک و عەرەب و ڕۆژ ئاوایی ..نەورۆز بە جژنکی کوردستانی و کورد دەزانن و لە لکۆڵینەوەکانیان باسیان کردووە.
ناوی نەورۆز
وەک دەرکەوت نەورۆز لە زگمەکی سەمەریەوە هاتووە، ماناکەشی هە ر ڕۆژی نوێ و ساڵی نوێ دەکات، هە ر بۆیە ئەو ناوە لەگەڵ زمان و سەردەمکان شێوازی جۆراوجۆری وەرگرتووە، بەڵام؛ لە مانای سەرەکی خۆی دوور نەکەوتووەتەوە، لە ڕووداوەکی مێژوویی میدیەکان لە هە

زارێی چوارەمی پێش زایین لە ناوچەی هەواندز پاشایەکی میدیەکان بە سەر دوژمنە کەی دا سەر دەکەوێ ونە هەژ دەمینە بە جژنی نەورەز ، چەن ئەو سەردەمە هە موو سەرکەوتنەکان دەخرانە هەژی نەورەزو لە نەورەزا هادگەیندران ، پاشاکە ئەو نەهژێی کرد بەجژن تا هۆژی نەورەزو خەڵکەکە بەردەوام ئاهە نگیان دەگەڵا، هە ر بۆیە پاشتر بە نەورەز دەگوترا (جژنی نە هەژ) هە روەها لەسەردەمی ساسانیەکان بە جژنی نەورەزیان دەگوت (نوک هەژ) دواتر بە هەی نووسین و لەکنەکەردنەوەی (ز- ژ) لە نووسین دا بە هەی نە بووەنی (ژ) دەنووسرا(نوک روز) ئەمە بەردەوام بوو، تا- نوک- یش بوو بە – نو- نەو – و دواجار لە سەر – نەورەز – جگیر بوو، دیارە- نو- و- نوو- و- نەو- هە رسەکیان کوردین وئەمە بەردەوام بوو، بەڵام ؛ بە هەی نەبووەنی – ە- و- ژ- و بەکار نە هەنانی بزوێنی (ە)ی کورت نەورەژ لە جیاتی – نەوەژ – نوروز- دەنووسرا.پاشتر کورد بە هەی چارە سەر کردنی دەنگەکانی وەک – ە- و – ژ – بەکار هەنانی بزوێنی کورت (نەورەز) ی نووسی و بەردەوام بوو، بەڵام ؛ – ز- ی نەکرد بە – ژ – نەورەزی بە نەورەز هەشتەوە، ئەگەر بەوردی گوە سوکی گوە لە فارسەکان هابگرینو سەرنجی نووسینەکانیان بدەین ئەوا لە گەکردندا دەبەن: (نەورەز)و دەنووسن (نوروز) بەڵام، نەورەزەکەی ئەوان سوکترە لە – نەورەز – ی کورد.ئەوەش کە بەرەوی زارێی بە ناوی (نەورەز)دا کتێبی گەورەو کۆنی فارسی (شاهنامە) بوو ، بە هەی گرنگی و زۆر خوێندنەوەی بەردوامی شاهنامە لە ناوچە کەداناوی نەورەزیش کەوتەسەرزاران و نەو شیعرو دیوانەکانەوە .

نەورەز کلتوری داگیرکراو

لەکەڵەران بە بەڵگەوە سەلماندوویانە کە نەورەز جژنەکی کوردستانی و کوردە، ئەستاش نەتەوە یەکگرتووەکان بە فەرمی وەک جژنەکی ئیرانی ناساندوویەتی و تەمەنەکەی بە سە هە زار ساڵ لە قەلەم داوە ! بە هاستکردنەوەی ئەم هە ڵەیەی نەتەوە یەکگرتووەکان پەویستە(. پەرلەمان و حکومەتی هە رەم) لە گەڵ حکومەتی عیراق لەژنەیەکی پسپەر لە مێژووی کۆن وسەمەرو نەورەزو یاساناس ودبلۆماسی پەکبەنن و بە فەرمی داوا لە نەتەوە یەکگرتووەکان بکەن هە ڵەکەی خەی هاست بکاتەوە . بە ئەوەی نەورەز بە ناوی راستەقینە مێژوویەکەی خەی بناسرێ و بگەڕێتەوە وەاتی هاستە قینەی خەی .

نەورەزو چەند هەڵەهە ندەکی تر

ئەستا کە نەورەز بە فەرمی لە لایەن نەتەوە یەکگرتووەکان کراوە بە جژنەکی جیهانی و بەتەواوی ناسراوە ، پەویستە کورد وەک خاکەکی داگیرکراو سەیری بکات و هە وەی گەانەوەی بدات ، کە بە بروای ئەمە کارەکی ئەستەم نیەو دەکرێ هە وەی بەردەوام بەرهە می ببێت.

تا ئەو کاتە بە فەرمی دەکرێ پەیوەستە حکومەتی کوردستان (نەوەندی نەورۆز)٣* دابمەزرێنی و لەسەر زەر ئاستەوە کاری لەسەر بکات و بیکات بە پردی نەوان وەتان. بە تایبەت کە خاکی سەر هەڵدانی نەورۆز کوردستانەو دەکرێ چەقی ئەو نەوەندەش (ئەشکەوتی شانەدەر) بێت ،
نەوەندی نەورۆز پەیوەستچی بکات؟
نەورۆز بەو هەندە مەژووییو گرنگیەی کە هەیەتی شیاوی ئەوەیە لەزەر لاوە کاری بە بکەین .
یەکەم: دامەزراندنی تەپی شانەیی نەورۆزو ئەو تەپە بەسود وەرگرتن لە کلتوری یادکردنەوەو مەژووەکەی شانۆگەری و دراماو چەند ئالقەیی پەشکەش بکات وئەم دراماو سانۆگەریانە لەناوودەرەو بەاوبکرێن و لەسەر تەختە شانۆی وەتان پەشکەش بکرێن.
دووەم: سەنەمای تایبەت بە نەورۆز دابمەزرێ و بە فلمی جەراوجەر کار لە سەر کلتورو میژووی نەورۆزبکرێ و قەناخە جەراوجەرەکانی میژووی نەورۆز بەدنیا بناسرێندرێ ، هەر لەسەردەمی ئەشکەوت و گوندی تازەو تادەتە نەو شارو سەردەمی خەباتی نەتەویی و تادەگاتە ئەمڕۆ.
سێیەم : دامەزراندنی تیپی شایی و هەپەرکی و گۆرانی کوردی بۆتایبەت پەیوەندبە بە نەورۆزو ئەو تیپانە لەسەو لەسەمی زیندووکردنەوەو یادکردنەوەی کۆن و نوێی نەورۆز بژێننەوە،
چوارەم : دروستکردنی پەیوەندی هونەری و کلتوری لە نێوان هەموو ئەو وەتانەی کە لە کۆنەوە نەورۆز پیرۆزدەکەن ونەورۆزان ئەو تیپانە بنێ کوردستان و میهرەجانی گۆرەو جەراوجەر بگێڕن .
پێنجەم: دامەزراندنی تەپی هونەرمەندانی شانۆکارو فۆتۆگرافەر کە گرنگی بە بەنەکانی نەورۆزو سروشتی کوردستان بدەن و وێنە جوان و تابلۆگرنگەکان بکرێن بە پەستەرو بەدنیادا بڵاوبکرێنەوە.
شەشەم ؛ دامەزراندنی دەستەی شاعیران و نووسەرانی نەورۆز کە بەرهە می نەورۆزی ساڵانە کەرو سمینار بگێڕن و بەرهەمەکانیان چاپ بکرێن و بڵاو بکرێنەوە .
حەوتەم: ساڵانە پشبەکیی نێوان گۆرانیبێژو شاعیرونووسەرو شانۆکارو شانۆکارو سینەماکارو تیپەکانی هەپەرکێ سازبکرێ و یەکەمکان بە (خەڵاتی نەورۆزی) ٤*خەڵات بکرێن .
هەشتەم: کردنەوەی ئوتێل و چێشتخانەو فرۆشگاو شانۆو سینەما لەدەورو بەری ئەشکەوتی شانەدەرو پەشکەسکردنی خزمەتگوزاریکان وخۆشکردنی ڕێگاوبان لە هەموو کوردستانەوە تا شانەدەربە ئەوەی خەڵک لە هەموو وەتانەوە ڕووی تێبکەن.
نۆیەم : دامەزراندنی دەستەیەکی چالاکی میدیاکاری گەشت و گوزاری و

شۆنەواری تا ڕادەی دامەزراندنی کۆنالێکی تەلەفزیۆنی تایبەت بە نیوەندی نەورۆز بە بەاوکردنەوەو ناساندنی چالاکیە کانی سەبارەت بە نەورۆز.
دەیەم: ئەمانە هەموی دەبەتە هەی ڕەخساندنی هەلیکار بۆ چەندین هەزار گەنجیکچ و کوڕی کوردستان و گەڕەکی گەرمی ئابووری دروست دەبێت وکوردستان دەتوانێ بەم کارانە پێوەندی جەراوجەر لە گەڵ زەربەی وەاتان پەیدابکات و سودی زەری سیاسی و دبلۆماسی و ئابووری لێببینێ.
یازدەهەم: دامەزراندنی تیپی جەراوجەری وەرزشی نەورۆزو تێکەل بوون بە چالاکیە وەرزشیەکانی جیهان و بەناوی نەورۆزو بانگکردنی تیپەوەرزشیەکان لە ڕۆژانی نەورۆزو دروستکردنی پێشبڕکێی نەورۆزی و خۆشاتکردنی تیپە براوەکان بە (خۆشاتی نەورۆز)و بە ئارەزوی نەورۆزەوە.

دواجار ئەم کارو چالاکیانە بە نەورۆزو لە ڕۆژانی نەورۆز چاوی دنیای هاوچەرخ لە سەر کوردستان کەدەکاتەوەو زەر کەمپانیا جیهانیەکان بەمەبەستی قازانج و گەشەی ئابووری بە ڕێگای جەراو جەری ئەدەبی و هونەری و سینەمای و کلتوریەوە تێکەڵ بەم چالاکیانەی سالانەدەبن و بازاڕێکە گەرم تر دەکەنو کوردستان دەبێتە خاوەنی جەرەک لە (ئۆلەمپیاتی نەورۆز)٥* وهاوشانی ئۆلەمپیاتە جیهانیەکانی تر.

:
وێنەکان بژمارە
١-سفرەی نەورۆزی
٢-دیاری بردن بۆ پاشا بۆ بانەی نەورۆزپێش زایین
٣-شایی نەورۆزی کچانی ئامەد
٤-جەمشید پاشای کیانی خاونی – وەر- بۆ هەشتی ژەرزەمینی – دوازدە هەزار ساڵ پێش زایین
٥-ئێشکەوتی شانەدەرکەنترین ئەرشیفی هەموو جیهان
٦-ئاگری نەورۆز گەشاوەیە بەدەست گەنجانی ئاکرە
٧-هەڵکاری شاری دیرینکەیەی هەشت چەن بژێرێکەوە ی دوازدە هەزار ساڵ پێش زایین
٨-پەرستگای گرە ناڤوکەی دوازدە هەزار ساڵ پێش زایین
٩-شاری حەسەن کیف دوازدە هەزار ساڵ پێش زایین
١٠-نەورۆز لە هەولێر
١١-جەماوەری نەورۆز لە ئامەد

تێبینی: وێنەکان بە پێ ژمارەو لە دوێک لە نیو نووسینەکەدا باو دەکرێنەوە.

-
-
-

پەراوێزەکان:

١* شارستانییەتی ئەشکەوت : بە پێی ئەو لێکۆڵینەوانەی کە لە نیو ئەشکەوتەکان کراون بە گشتی و بە تایبەت ئەشکەوتی شانەدەر، دەری دەخات مرۆڤەکانی نێو ئەشکەوت خاوەنی جۆری ژیانی خێیان بوون و جۆرە بیرکەیەکی ئایینیان هە بووە و بیرکی ئەفسانەیی و جۆریک لە گوناسیی و خاون زمان و ژیانی کۆمەڵایەتی ئەشکەوتی خێیان بوون ، بۆیە دەکرێ بە شارستانییەتی ئەشکەوت بناسرێ، هەر بە م شێوەیە دەتوانین شارستانییەتی گوندو شارستانییەتی شارو شارستانییەتی دەوڵەت ناو ببەین، شارستانییەتی شار بە سەردەمی شارنشینی و شارە قەڵا دەگوتەوە و شارستانییەتی دەوڵەتیش واتە کەبوونەوەی چەند شارێک لە ژێر یەک جۆر حوکمی دەوڵەتی دابن،

٢* شارستانییەتی بەردتراشین : ئەگەر سەرنج بدەین لە کوردستان لە زۆر جیگا بەرد بەکارهاتووە و ئەشکەوت کەدراوە و شاخ تراشراوە ، ئەمەش شاری گەورەی دروستکردووە و ماڵی زۆری تێدا حەواوەتەو

نموونەی شاری حەسەن کەف و شاری ژێر زەمینی هەشت چین لە ژیر چینی دێرینکەیە کە دەگوترێ جێگای سی هەزار تا پێنجا هەزار کەسی بە مرۆماتۆ دەبووە. ئەم (شارستانییەتی بەردتراشین) ە لە پێش(شارستانییەتی قۆ) دێت.

٣* نیوەندی نەورۆز: دامەزراندنی نەوەندێک بە ناوی – نەوەندی نەورۆز- دەکرێ ئەم نەوەندە سەر بە پەرلەمان بێت و پڕۆگرام و بەرنامەی ساڵانەی خۆی هەبێت.

٤* خەڵاتی نەورۆز: بە هەموو ئەم جۆرە چالاکیانەی کە باسمان کرد وەک تیپی هونەری و ئەدەبی و سەنەمایی و وەرزشی و کلتوری ، لە پێشبڕکێی نیوانیاندا بە خەڵاتی تایبەتی نەورۆز خەلات بکرێن و ئەو خەلاتە نرخ و بەهای دیاری کراوی هەبێت.

٥* ئەلەمپیاتی نەورۆز : کە بووەنەوی ساڵانەی ئەم هەموو تیپە چڕاوجۆرە لە کاتی دیاری کراوی نەورۆزو دووبارەبووەنەوەی ساڵانەی بە خۆی شێوەیەکی ئەلەمپیات وەردەگرێ و دەکرێ هەر بەو ناوە ناوبنرێ .

دکتۆر مەولود ئیبراهیم حەسەن
نەورۆزی- ٢٠٢٠- هەولێر

نەورۆز لەسەردەمی کۆرۆنا … ئەحمەد کامەران

نەورۆز یاخود مانگی بەهار کە بە جوانترین وەرزی ساڵ دادەنرێت بە مێژەکان, هاوکات بە کورد ئەم وەرزە بۆی جیاوازترە لەگەلانی تر چوونکە خاوەن مێژوویەکی تایبەتی خۆی هەیە کە دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی کاوەی ئاسنگەر کە لەو ڕۆژەدا بەسەر زوحاك سەرکەوتوو دەبێت و مەشخەڵی ئاگری نەورۆز دادەگیرسێنێت ئەو ڕۆژەش 21ی ئازارە کە هەموو ساڵێك ئەم ڕۆژە بەیەکەم ڕۆژی نەورۆز دادەنرێت و وە هاوکاتیش بەساڵی نوێی کوردی دادەنرێت, ئەگەرچی بەدرێژایی مێژوو داگیرکەران و دووژمنانی کورد بەردەوام هەوڵیان داوە کە کورد ئەم

بۆنە تایبەتەی خۆی نەکاتەوە بەتایبەتی لەسەردەمی ژۆمی بەعس کە تەواوی ئەم بۆنەیەی لە کورد قەدەغەکردبوو بەڵام هیچ کاتێك نەیتوانی ئیرادەی کوردبوون لە تاکی کورد قەدەغەبکات.
هەڵبەتە کورد لەم مانگی بەهار و نەورۆزدا خاوەنی ڕۆژی (ڕەش و سپیە) ئەوانیش بریتین لە:
ڕۆژە ڕەشەکە لە 16 ئازاری ساڵی1988 وە دەستی پێکرد کە ئەویش بریتی بوو لە ئەنجامدانی زنجیرە شاڵاوێکی گەورەی ئەنفال و کیمیاوباران کە کرایە سەرگەلی کورد و بەتایبەتیش هەڵبجەی شەهید کە دەیان هەزاران کورد بەپیرو بەگەنجەوە بوونە قوربانی شاڵاوی ئەنفالەکەی ژۆمی بەعس کە ئیتر بەهار و نەورۆزی ئەو ساڵە بۆ کورد بووە نەورۆزێکی ڕەش.
بەڵام پاش چەند ساڵێك لەو ڕووداوە ڕەش و تاریکە کە کرایە سەر گەلی کورد بەڵام لە بەهاری ساڵی 1991 کورد توانی هەژی سپی بۆخۆی تۆماربکات ئەویش بە دەرکردنی بەعس بوو لە ناوچەکانیان دا کە ناویان لێنا ڕاپەڕین ئەگەرچی بڕینەکان و ئازارەکانی کورد هەروەکو خۆی مابوو بەڵام توانیان بەهارو نەورۆزی ئەو ساڵە بە خۆشی و بەهەژێکی سپی بەڕێ بکەن.
پاش 28 ساڵی دیکەدا لە بەهارو نەورۆزێکی تردا جارێکی تر کورد ڕووبەڕووی ناخۆشیەکی تر بووە کە ئەویش بڵاوبوونەوەی ڤایرۆسی کۆرۆنایە, هەرچەندە ئەم ڤایرۆسە بەتەنیا گەلی کوردی نەگرتۆتەوە بەڵکو هەموو جیهانی بەخۆیەوە سەرقاڵ کردوە وە هەروەها سەرلێشێواندێکی گەورەی لەسەر گۆی زەویدا دروست کردوە, تاکە چارەسەری ئەم ڤایرۆسەش لە ئێستادا بریتیە لە خۆپاراستن و دوورکەوتنەوە لە شوێنی گشتی و قەرەباڵغی , واتە نابێت هاوڵاتیان بۆ کاتێکی نادیار ڕووبکەنە شوێنەگشتیەکان و قەرەباڵغی دروست بکەن چوونکە دەرئەنجامەکەی دەبێتە هۆی بڵاوبوونەوە فراوانبوونی ڤایرۆسەکە, ئەمەش وا دەکات کە نەورۆزی ئەم ساڵ و دەنگە زوڵالەکەی حەسەن زیرەك لە سەیرانگاکانی کوردستان جمەی نەیەت هاوشێوەس ساڵەکانی دیکەدا, بۆگومان ئەمەش نابێتە هیچ کێشەیەك چوونکە گەشت و نەورۆز بۆنەیەکی ساڵانە و کەلتورێکە کە هەموو ساڵێك دووبارە دەبێتەوە بەڵام تەندروستی و جەستەی مرۆڤ هەموو ساڵێك دووبارە نابێتەوە, ئەگەر ئێمەش گرنگی بەتەندروستی خۆمان نەدەین دەرئەنجامەکەی دەبێتە هۆی زیانگەیەندان بەخۆمان و دەوروبەرەکانمان , بۆیە نەورۆزی ئەم ساڵ بە نەورۆزی خۆپاراستن لە تەندروستی خۆمان و خۆزان و کۆمەڵگاکەمان دادەنێین بۆ ئەوەی بتوانین بەشێوەیەکی سەلامەت سەربکەوین بەسەر ئەم ڤایرۆسە کووشندەیە کە هاتۆتە ناومانەوە.

شیعر بۆ منداڵان- نەورۆز … محەمەد بەرزی

ئەمڕۆ جەژنی نەورۆزە
یادەکی زۆر پیرۆزە

وەرە جوان و ئازاوە
ئاڵای بەرزی شکاوە

سەری ساڵی تازەیە
دنیا پڕ لە بزەیە

یەکەم ڕۆژی بەهارە
وەرزی گوڵ و گوڵزارە

جەژنی خۆشی و شادییە
پەیامی ئازادییە

مژوی کوردی ئازایە
داستانی کاوەی تیایە

٢١ / ٣ / ٢٠١٧

بۆ نەورۆزی ئەمساڵ … عەلی حەمەشید

ئەم نەورۆزە لە ماڵ دەبین
بەیارۆ بە هیچ کوێ نەچین
بەرگی کوردی دەکەینەبەر

لەماڵەوە نایەندەر
مەمی ڕەنگاو ڕەنگ دەهێنین
لەحەوشە دایدەگیرسێنین
ئاوا یادی دەکەینەوە
سرودەکەی دڵێنەوە

٢٠/٣/٢٠٢٠

عەلی حەمەشید

شیعر بۆ منداڵان … نەورۆز … ڕەستەم خامۆش

نەورۆزە ئەمڕۆ گیانە
وەرزی بەهاری جوانە
سەری ساڵی کوردییە
ڕۆژکی پڕ شادییە
سەیری دەشت و دۆڵ و شاخ
ببینن گوڵی نێو باخ
تەماشا کەن خەڵکینە
کوردستان چەند هەنگینە
دەگیرە ، ئاوەدانە
کاتی گەشت و سەیرانە
یاخوا هەر ئاوەدانبێ
ئازادیی بەرقەرارێ

ڕەستەم خامۆش

لە یادی 149 ساڵەی کۆمۆنی پاریسدا, یەکەم حکومەتی هێزاران لە مژووداو … عەلی محمود محەمەد

بزوتنەوەی مژوو، رەنگدانەوەی گەڵانکاری یە کۆمەڵایەتی و ئابووری و فەرهەنگی و زانستی وسیاسییەکانە لە سەر هەڵدان و دامرکاندنەوە، هەڵچون و داچون، گۆڕ سەندن و سست بونەوەی بەردەوامدایە, ئەم هەڵکشان و داکشانە، ناتوانێت ڕەگەز بێت، لە بەردەم ڕەوتی بەرەوپێشچوونی مژوو، ئەگەر بە ماوەیەك توانیبێتی رایبگرێت، یان ڕەوتی ڕوداوەکان بە پێچەوانەی گۆڕکردنی مژوو بوبێت، ئەو بارودۆخە تاکو سەر نەبووە، دژێت ستەمکاران و چەوسێنەران و کۆنەپەرستان بزوتنەوەی نوێخوازی سر بکەن، بە ماوەیەك لە ڕەوتی ئاسایی گۆڕسەندنی خێی بیوستێنن و پاشکۆێی پێبکەن ، وەلێ بە هەتا هەتایە ناتوانن ئەم پێیامێیان بسەپێنن, چونکە ژیان لە گۆڕکردنی بەردەوامە و ڕاوەستان و پاشکۆ بە دواوە ڕەتدەکاتەوە , کاروان بە ئازادی و یەکسانی وەك روبار ڕەگای خێی دەکاتەوە.

کۆمۆنی پاریس ، یەکەمین دەوڵەتی کرێکاران و زەحمەتکێشانی بیرو بازو بوو لە مژوودا تا ئەو کات، کە تێیدا زەنگی رزگاری خەیان ،لە چنگ سەرمایەداری و داگیرکاری ، دواکەوتویی و کۆنەپەرستی ، نیشتمان فرۆشی و سازشکردن بە بەها نیشتمانی و نەتەوایەتییەکان لێدا, بە دەنگی زوڵمێیان، جیهانی کۆن و پە مێنەتی ستەم و خیانەتی سەرمایەدارانی سازشکاریان هێنایە لەرزین , ڕەنجدەرانی بیرو بازوو کرێکارانی پاریس ، بە یەکەمین جار لە مژووی مرۆڤایەتی دا، دەوڵەتی سەربەخێی خەیان، بە هاوپەیمانێتی لە گەڵ،سەرجەم ستەمدیدانی دیکەی کۆمەڵگا دامەزراند, لە ڕابردوودا لە جەرگەی تەواوی ئیمپڕاتۆرێن و شەرشکانەدا ،پرۆلیتاریا بە چەك لە شۆڕەکان دەجەنگان ،خوێنیان شۆڕەی شاران، ناو باریکارد، سەنگەرەکانی پشتوێان دەنەخشاند ، کە کار دەگێشتە سەر ئاکامی ڕاپەڕین، بەرژواکان پشتر لە جەرگەی ئاڵ و گەڵەکان لە ترسا خەیان لە خەباتی چەکداری دزیبوونە دژ بە کۆنەپەرستی و دڕندەگایەتی ، سەری تەڵەکەبازی و دزێویان لە کون دەردەهێنایە دەرێ ، بە دوو دەڕپ فرمێسکی فێڵبازانە ،کە گوایە بە شەهیدانی ڕاپەڕین هەڵیان

رشتووە دەهاتنە پێشەوە، دەورو بەری دەسەڵاتیش کەسی تێدا نەبوو ،ئەوەی شەهید شەهید ، بریندار بریندار ،خەباتکاران لە سەنگەرەکانی پێشەوە، برسییەکانیش بە دوای پەیدا کردنی پاروە نانەوە بوون , ئەوانیش دەسەڵاتیان وەك پارویەکی زێڕین دەقەستەوە, بەرژوا لە سەرتاوە بە فێڵ و تەڵەکەبازی و پەیمانی درۆ، دەستی بەسەر دەسەڵاتدا دەگرت ، بە دوایدا دکتاتۆری بە پەردەی دا دەسەپاند بەسەر کۆمەڵگادا ،ئەمە باری سیاسی و شۆرشگێڕانەی ئەوروپا بوو تاکو بەرپاکردنی کۆمۆنەی پاریس, لە کۆمۆندا، کرێکاران بۆ یەکەم جار لە نەبونەوە بوون بە بوون .

لە پێناو بەرژەوەندی چینایەتی خۆیان ، کاریگەرتر و بە ئەنجام تر لە ساڵی 1848 هاتنە مەیدان , سەلماندییان بە بەرپا کردنی شۆرش، هیچ لە دەست نادەن، بەڵکو جیهانێك بە دەس دەنن.کۆمۆنی پاریس ، تەمەنێکی کورت ژیا تەنها 72 ڕۆژ بوو, قۆناغێوی دەسەاتکەی بەشێك لە پاریس بوو, , بەرژوازی فەرەنسی ، بە پشت ئەستوری کەنیسەپەرستانی ناوخۆو هەموو ئەوروپا بە تایبەتی ئاڵمانیا ،بە ئیمکاناتی مادی و مەعنەوی زەرەوە، تێکیان شکاند ، ئابووقەی ئەم کۆمارە ساوایەیان لە هەرچوار لاوە دا ،لە تەمەنی 72 ڕۆژیدا, بە وەحشیگەرییەکی بێ وێنە ، خوێنێکی خوێنیان کرد, نەیان هێشت لە سەر پێی خۆی ڕابوەستێت ، تا جیهان بە هەنگاوە شۆرشگێڕانەکانی ، ڕۆشن بکاتەوە, دەروازەی ڕزگار بوون لەبرسێتی و هەژاری و نایەکسانی بە مڕۆڤایەتی بخاتە سەر پشت ,کۆمۆن دەسەاتی نموونەیی چینی کرێکار لەمڕووداو، کە ڕاستەوخۆ کرێکاران و ڕەنجدەرانی کۆمۆە، دەسەاتیان بەرەوە دەبرد , لە دوبارەبونەوەی وەك خۆی بە جارێکی دیکە،پاش ئەم هەموو گۆڕانکاریییە هەمەلایەنە لە بوارە جەراوجەرەکاندا خۆنە , ئەو 72 ڕۆژەی کۆمۆنی تەدا ژیا ،72 ڕۆژی ڕاپەڕینی چکدارانەو خەباتی چەکدارانە بوو ، ئاگری چەك نیهەشت بیرکردنەوەو داهێنان ، ڕەی خەیان بگۆن ، کۆمۆنە زیاتر بە بریارە دادپەروەرانیەکانی و بە داهێنانکانی مڕۆوی مرۆڤایەتی ڕۆشن بکاتەوە ,ئەو 72 ڕۆژە ، بە هەردوو چینی کرێکار و سەرمایەدار، ڕۆژکە بە هەتا هەتایە لە بیر ناکرێت.

کرێکاران و دەستانی بە ئاواتی گەرانەوەی ، سەرمایەدارانیش بە ئاواتی نەبینینەوەی, کۆمۆن دەری خست ، ئەگەر جەماوەر دەسەاتدار بێت، لە ماوەیەکی کەمدا، دەتوانێت بەشکی زەر ،لە شوێنوارەکانی چەوساندنەوە، لە ناو بەرێت,لەو ماوە کورتەی کۆمۆن پەیدا تێپەڕی ، توانی زەر کار ، لە بەرژەوەندی چەوساوەکاندا ئەنجام بدات، کە

بەرژوازی بە دەیان ساڵ دەسەڵاتداریەتی، نەی توانی بەشکی کەمی جبەجێ بکات , هەرچەندە بەشکی زۆر لەو داواکاریانە ، لە بەرنامەشیدا هەبوو, بەڵکە بە پێچەوانەوە ، بە دوای تێکشکانی کەمەنە، بوونە سوررچاکی هەوشانەوەی دەسکەوتکانی ، هەوڵیاندا لە بیرو هۆشی رەنجدەرانی دەربکەن, ئەمە ئەوە دەرخات، ئەو چاکسازییانەی ئەمرۆ لە کەمەگای مرۆڤایەتی ئەنجام دراوە ،دیاری بەرژواکان نییە بە مرۆڤایەتی ، لە سەر سینی زێرین پێشکێشیان کردبێت,بەڵکە هەر یەکەی لەو دەستکەوتانە تاکو هەنووکە خوێنی لە دێتکێت و بەردەوام خوێنی لەسەر رژاوە، تێکۆشانی دوورودرێژی سیاسی بە کراوە .

بەرژوازی تا پێیان کرا ، کێڵداری ، چەوساندنەوەی بە پەردە، یاسای هەڵبژاردنی کەنەپەرستانە، بە درێژایی سەدان ساڵ تەمەنی دەسەڵاتیان دەنگدان و خەپاوتن ، تەنها بە خاوەند سەرمایە و پیاوماقوڵان و مەلاکەکان و پیاوان بوو … شەرو داگیرکاری ، کوشت و بری گەلانی ژێر دەست ، کاری منااڵن و ژێر دەستەیی ژنان،نیشتمان فرۆشی و دەست تێکەڵکردن لەگەڵ داگیرکەران..... سیمای دەسەڵاتیان بوو.دەستکەوتە کەمەڵایەتی و سیاسی و ریفەرمە ئابووریەکان، بەرهەمی تێکۆشانی کەمەنارەکان ، و هاوڕیانی کەمەنارەکان، و ئازادی خوازان، و تۆژە پێشکەوتنخوازەکانی کەمەگایە، لە درێژەی تێکۆشانی چەند سەدەی رابردودا. بە خەباتی خوێن، لە پانتایی جیهاندا، سەپاندویانە بەسەر دەسەڵاتداراندا.پەندو ئەزمونوکانی کەمەنە ، بە هەتا هەتایە، لە دە و دەرونی یەکسانیخوازاندا، بە زیندویی دەمێنێتەوە .ئەمەش مانای ئەوە نییە، تەواوی بِەرگە بە بِەرگەی ، کردارو یاساو رەساکانی کەمەنە ، بە پیرەز بزانرێت تا رادەی پەرستن , بەڵکە بەشێك لەو بریارانە ، دوێنە پێشکەوتنخوازانە بون ، ئەمرۆ ئەو ناوەرۆکەی لە دەس داوە , ژیان داخوازی نوێتری هەناوێتە پێشەوە, خوێندنەوەکانی دوێنێی کەمەنە، ئەمرۆ خوێندنەوەی نوێتری دەوێت لە یەکسانیخوازەکان .

ئەمرۆ پاش 149 ساڵ لە کەمەنە ،چینی کرێکارو چەوساوەکانی جیهان، دەبێت بە چاوێکی رەخنەگرانەوە، سەیری برگە بە برگەی دەسکەوت و پەندو ئەزمونەکانی بکەن، وانەی نوێی لە هەڵەنجن، پەندەکانی بکەنە چرای تێکۆشانیان بە سەما کردنی ئایندەیان بە گوێ.کەمەن دەوێتی رەمانسیانەی هەژاران بوو، لە لایەکی شاری پاریسی بچوکی ئەوسا دامەزرا ، وەاتێکی سادە ، بە پێیونێدی دەرەوە ، ژمارەی دانیشتوانی کەم و جوگرفیایەکی بچوك و تەمەنکی کورت , ئەم

تروسکەی روناکیبێ، لەناو شۆڕشگێڕانی ئەوسای ئەوروپاوە لە دایك بوو, جیهانی بە هەنگاوە مەزنەکانی ڕەشنکردەوە .هەرجارەك و هەر ڕۆژەك و هەر سەردەمەك کەمتر دەخوەنیتەوە ، لایەنی نوێ، ئەزمونی نوێ ، خوەندنەوەی نوێ بەرهەم دەهێنێت.دەتوانین مێژوی نوێی جیهان ، لە ئاوێنەی مێژووی فەرەنساوە بخوەنینەوە, مارکس ڕوداوەکانی فەرەنسا ، زۆرتر لە ڕوداوی هەر وڵاتێکی دیکە کاری تێکردووە ، ئەوەی بە فەرەنسا لە پەرتوکەکانی جەنگی ناوخۆیی و، هێزدەهەمی بڕمێردی لویس پۆناپارتدا نووسی, بەروداوەکانی هیچ وڵاتێکی نەنووسی ، ئەوەشی بە کەمێنەی نوسی بە شۆرشی 1848 ی ئەوروپا نەنووسی .

ئەمڕۆ لە هەموو کات زیاتر زۆر لە هێزسەنگاندنەکان رابردوو لەسەر کەمێنە کەوتەتە ژێر پرسیارەوە ، خوەندنەوەی نوێی کەمێنە لەم سەردەمە لە هەموو کات زیاتر دەتوانێت خزمەت بە بیری سیاسیستی بکات ، هەرچەندە ئەمکارە سەنگینە و لە پێش هەموو کارێکەوە پێویستی بە بیری ئازادە و دابڕانە لە چەمك و تێزە چەقبەستووەکان ، ئەوەی ئەم چرکە ساتە نوێیە ، پاش هەناسە هێکشانێکی دیکە کێن دەبڕێت و دەبەتە بەشەك لە رابردوو, چێن لە رابردوودا کەمێنەی پاریس کاریگەری گەورەی لەسەر بیری سیاسیستی دانا ، لەگەڵ خێدا زاراوەی نوێی هێنایە ناو بیری مارکسییەوە ، بەهەمان شێوە خوەندنەوەی سەر لەنوێی ئەمڕۆی کەمێنە جارێکی دیکە دەتوانێت کاریگەری لەسەر دوبارە بەرهەمهێنانەوەی بیری سیاسیستی هەبێت, تەنانەت لە هەندێك بواردا کەمێنە پێش خوەندنەوەکانی مارکس کەوت , سیاسیزمێك بتوانێت وەڵام بە داخوازی تێکشانی ستەمدیدانی کەمێ لەسەردەمی جیهانگیری و سەرمایەی گڵۆباڵ و شۆرشی چواری پیشەسازی و زیرەکی دەستکرد و لە دایك بوونی بریکاریا بداتەوە, سیاسیزمێك هەوادارانی بە داهێنانکانی ، لە ئێشکەوتیی خەوتویی دەربکاتە دەرەوە ، جیهانی ئەمڕۆ ، پارسەنگی هێزکان و پێشکەوتنی زانست و ئازادییەکانی تاکە کەس و شەوازی تێکشان و خە ڕێکخستن و قەیرانی سستەمی پەرلەمانی و ئاسەی دیموکراسیەتی راستەوخێیی کەمانەو قەیرانی ژینگەو تێندروستی کە وێك سەردەمی کەمێنە لە مێلاریا سوپای ناپلیێنی تێك شکاندبوو, هەژاران بەسەرچاوەی نەخشی دەزانرا, ئێستا جیهان لە شێوەی قایرەسدا دەستوەستانە, هێشتا قەیرانی ئێنتی بایەتیکیش لە ڕگایە و مەترسیدارترە, دەبێت ئەمانەو سەدان شکی دیکە بە شێوەی ریالیستیانە بخوەنێتەوە, بە ئەوەی چەپ و بیری سیاسیستی نێك لە کاروانی پێشکەوتن دوا نە خات، بەڵکە بیکاتەوە داهێنەری گۆڕانکاری مێژوویی وێك ئەلتەرناتیفی ئەمڕۆی

سەرمایەداری بیناسەت .

دەستپێشخەریکانی کۆمۆنە چی بوون

کۆمۆنی پاریس ,لە سستەمی بڕیاردانی دەسەڵاتدا ,توانی شۆڕشێك , لەبەرەی بڕیاردانیدا داهێنەت,لەپێش خۆیدا نموونەی نەبووە, داهێنانەکانی لە بڕیاردانیدا , بووە سەر مەشقی دیموکراتیزە کردنی دەسەڵات لەوکات, تەنانەت لە دیکانی دواتریشدا , گرنگترین کۆمەکانی دەسەڵات لە کۆمۆنەدا بریتی بوو لە :_1- سەرچاوەی دەسەڵاتداری لە کۆمۆنەدا, ئەو بڕیارانە نی یە لەسەرەوە قەبوو کرابێت لە بڕژەوەندی چینی سەرمایەدار بێت, بەڵکە ئەو بڕیارانەیە کە لە خوارەوە خەڵك دەیدات, بڕیارکان ئەنجامی کارو چالاکی داهێنەرانەی جەماوەر, نەك بڕژەوەندی دەسەڵاتداران .2- هەڵوەشاندنەوەی دامود دەزگای بیروکراتیکی دەوڵەتی, لە بڕامبەردا دامەزراندنی سستەمکی بەڵوەبڕایەتی نا ناوەندی دیموکراتیك . 3- هەڵوەشاندنەوەی سوپا و تەواوی هێزە چەکدارە پیشەیەکان و کۆمکردنەوەی پۆلیس , کە لە دژی جەماوەر و لە پێناو سەرکوت کردنی جەماوەر دامەزرابوون ,لە بەی ئەوە, چەکدار کردنی جەماوەر بە گشتی ,تا خەڵك پارێزگاری لە خەیان بکەن. 4- هەڵبژاردنی ئاستەوخەی کاربەدەستانی دەوڵەت, لادانیان هەرکاتێك زەربەی ئەوانەی هەڵیان بژاردووە بیانەوێت, یەکێك لە کۆماسیەکانی سستەمی پەرلەمانی ئەوەیە تا کەتا کات ناتوانرێت نوێنەرکان لابببردرێن, کە زەرجار لە بڕی بڕژەوەندی خەڵك, قازانجی سەرمایەدارو ئالیگارشیەکان جێبەجێدەکەن .

هەروەها دیاری کردنی لایەنی زەری کرێی بەرپرسانی بڕزی دەوڵەت بە 6000 فرەنك , کە زیاتر نەبوو لە مانگانەی کرێکارێکی شارەزا,ئەمەش دەربەی ئەوەیە, تەواوی ئیمتیازاتی فەرمانبەرێ گەورەکان هەڵوەشایەوە.ئەندامانی هەڵبژێردراوی کۆمۆن , ئەوەیان دەت کردەوە, لە نەوان خەیاندا, دەسەڵات دابەش بکەن , بەیار دان و ڕاپەڕاندن, لە یەکتری جودا بکەنەوە لە 29-3, دوای 11 ڕۆژ لە راگەیاندنی کۆمۆنە, ئەندامانی هەڵبژێردراوی کۆمۆن کۆبونەوە , لە نەوان خەیان کارکانیان دابەش کرد, بەسەر 9 کۆمیتە دابەش بوون, لە بڕی وەزارەخانەکانی پێشوو. یەکەم بەیار کە کۆمۆنە دای, ڕاگرتنی ئەو بەیارە بوو, کە دژ بە کرێچیەکان دەرچوبوو, تیایدا ڕاگرتنی دانی کرێی خانوی هەڵوەشاندبوەوە , بە گوێرەی بەیاری نوێ, ڕاگرتنی کرێی خانوی نەدراو, لە دوای بڕواری ئۆکتەبڕی ساڵی ڕابردووەوە, بە ماوەیەکی دیاری کراوو راگرترابوو, هەروەها بەیاری هەڵوەشاندنەوەی

دانی کردی خانوو , لە 1 ئەبریلەوە تا 1 یەنی , هەروەها ئەو موڵکە داگیر کراوانەی , پێشتر دەستی بەسەردا گیرابوو, گەڕانەوە بە خاوەنەکانیان .
فەرمانی دووەم نە فرێشتنی کەل و پەلە دانراوەکان لە بانکی فەرانسە . فەرمانی سێیەم هەوەشاندنەوەی سەربازگیری بوو . کە خەی لە هەوەشاندنەوەی بەیاری تەجنیدی زۆرە ملە و سوپای نیزامی دەبینیەوە .هەروەها لە فەرمانێکی دیکەدا, بەیاری بەش بەش کردنی قەرز بوو, بە گوێرەی کەمبیالاتی بازرگانی , بە ماوەی سێ ساڵ درێژ کرایەوە,ئەم بەیارەش لە بەرژەوەندی بەرژوای بچوکدا بوو, کە مایە پووچی ئابووری هەژێنەی لە دەکردن , بەڵام ئەم بەیارە , لە 12 ئەبرەیل هەوەشایەوە , وەستاندنی وەرگرتنی کەمبیالە و هەوەشاندنەوەی هەموو داوایەك, لە مەکومبیالە, هەروەها لە هەمان دانیشتندا, بەیار لەسەر جێگیر کردنی بگانەکان, لەو جێگەیەی بەیان دیاری کرابوو دراو. لە 1 ئەبریل بەیار لەسەر ئەوە درا , نابێت هیچ کارمەندەك لە کەمەنە لە 6000 فرەنك زیاتر وەرگرێت(1) . لە 2 ئەبریل , بەیاردرا لەسەر جیاکردنەوەی کێنیسە, لە دەوڵەت , وە هەوەشاندنەوەی بودجەی کاروباری ئاینی, بەیارکە لە چەند خاڵەك پێك هاتبوو , بریتی بوو لە : جیاکردنەوەی کێنیسە لە دەوڵەت – نەمانی بودجەی ئەوقاف – هەموو موڵك و بینایەکانی کێنیسەو کەمەڵە ئاینیەکان, ببنە موڵکی دەوڵەت-پشکنینی موڵکە داگیرکراوەکان و خستنە بەردەستی گەل .لە 8 نیسان , بەیاری هەوەشاندنەوەی فەرکردنی ئاینی لە قوتابخانەکان درا, واتە پەیوەندی خوێندن بە کێنیسەوە پچڕنرا.لە 6-13 ئەبریل چەندین بەیار دەرکرا, سەبارەت بەو شوێن و ئارمانەی , کە هەماو دەربەی گیانی شەفینیەتی فەرانسی بوون, ستوونی ڤاندەم کە نیشانەی یەکەم سەرکەوتنی ناپلۆن بوو, لە لایەن گەلەوە وەخێنرا.

لە 16 ئەبریل بەیار دراو, ئەو کارگەو فابریقانەی, کە بە بە هیچ هەیەك,لە کارکردن ڕاوەستابوون ,یاخود خاوەندەکانیان خەیان شاردبوەو ,یاخود هەڵاتبوون ,یان وایان بە باش زانیبوو کار ڕابگرن, ئەرکی بەڕێوەبردنیان, بە سندیکا کرێکارییەکان سپێردرا,ئەوانیش بە شوێو شێوەو کارکانیان ئەنجام دا, بە جێ بە جێ کردنی ئەم کارە, 43 کەمەڵەی بەرهەم هێنان و 7 کەمەڵەی بەکارهێنانیان هەڵك خست.
هەروەها کەمەن بیری ئیعدام کردن و (غەرامەت) لە سەر کرێکارانی هەوەشاندەوە.
لە 6 ئەبریل, لە ئاهەنگەکدا (مقصلە) یان سوتاند(2).لە 20 ئەبریل

بەیاری یاساغ کردنی کاری شەوانەی کرێکارانی نانەواخانەکان درا , ئەو کات باوبوو شەوانە نانەواخانەکان کار بکەن.هەروەها بەیار درا قازیەکان ئازادانە هەبژێردرێن, هەرکاتێکیش پەویست کرا لابردرێن. لە بەیارێکی دیکەدا, بەیاری قەدەغە کردنی سزادانی کرێکاران دژکراو یاساغ کرا, وە سزاشی بە دژکرا, وە بیرە بە دژینەوەی کار بە بکاران دانرا-واتە نەك بە تەنها بە تەنگی کرێکارانەوە دەهات بەڵکە لە هەوڵی دژینەوەی کار و وەسەر کار خستنی بکارانیش بوو ,هەروەها چاودێرێك و 8 مفەوزی دانا بەسەر هەَڵبژێردەی شەماندفەرەوە , تا کارو باری هەڵبژاردەی شەماندفەر ڕکبخات ,کە فەرەنسا لەو کاتە گەورەترین هەڵبژاردەی شەماندفەری لە دوای ئەمریکا هەبوو لە ئاستی جیهاندا , هەروەها دەستی بەسەر ئەو شوقانەدا گرت کە خاوەنکانییان هەڵاتبوون بەڵای تیر لە قەرسای بەسەر کرێکاراندا دابەشی کردن 3.هەرچی بواری پەروەردەو فێرکردنە, کەمەڵك بەیار لە بەرژەوەندی منداڵانی هەژار دژکرا ,لەوانە خوێندن بە زمرو خەڵایی بە هەمووان , لەگەڵ دابەش کردنی جل و بەرگ و خواردن بە خەڵایی بەسەر خوێندکارانەدا, کە لە ساڵی 1870 دا سێ یەکی منداڵانی فەرەنسە, ناچونە قوتابخانە, چونکە لە ماڵەوە نایانتوانی خەرجیی خوێندنییان دابین بکەن, قوتابخانەی ئاینیەکان, خەرجییان گران بوو, وە لە قوتابخانە ئاساییەکان جێگە نەبوو (4), بە پێسند کردنی خوێندن بە زەر و خەڵایی ,توانرا چەکی پەروەردە ,لە دەست بەرژەواو چینە داراکان دەربهێنرێت, کە لەوە پێش مافی خوێندن و پەروەردە, تەنها بە ئەوان بوو, لە هەمان پێوەندیدا, بەیاری زیاد کردنی موچەی مامۆستایانیش درا, بە ئەوەی بە باشترین شێوە, کارەکانیان ئاپەرێنن, هەروەها کار پێکردنی منداڵانیش قەدەغە کرا.

لە ماوەی 72 ڕۆژی دەسەڵاتداریێتی کۆمۆنەدا, هەمنی و ئاسایشی هاوڵاتیان دابین کرا , تەئمینی ئاسایش و ژیانی جەماوەر کرا, لەو ماوێیدا هەرچەندە شەِشیش تاز سەرکەوتبوو, پاریس خاڵی بوو, لە هەموو شوێنێك, تەنها چەند ئەوداوی بچوکی پەرتەوازەی لەرەو لەوە نەبەت, وەك ئەوداوی مێیدانی فنرەم ,هیچی کە ئەوی نەدا.دزی ,بەرتیل ,ساختەکاری سیمای دەسەڵاتەکانی پێشتر بوو, یەکێك لە تەکەبازەکان, وەزیری دەرەوەی فەرەنسە بوو , کەسیش لێیانی ناپرسیێەوە, بەڵام کۆمۆنە, یەکێك لە ئەندامانی خۆی, لەسەر ئەو شەوە کارانە دژکرد, بەیاری گرتنیشی دا .
هەروەها هەموو حکومەتەکانی پێشوو, هەموو کەبونەوەو ڕکخەوتننامەکانیان, بەنهێنی ئەنجام دەدا, کەس ئاگاداری ناوەڕۆکەکانی نەبوو, بەڵام کۆمۆنە ئەم نەریتەی توە دا , هەموو

شتێکی بێ جێماوەر ئاشکراکرد , تا ئاگاداری سەرجەم کەم و کوێیەکانی بن.لە 6 ئێبرێل کەمەن لە وڵام بە ئیعدام کردنی ئێندامەکانی لە لایەن ڤەرسایەوە, بڕیارێك دەردەکات, لە 26 ئایار پاش ئەوەی سوپای ڤەرسای سەدان کەس لە کەمنارەکان ئیعدام دەکات, لە وڵامدا کەمنەش 42 لە لایەنگرانی ڤەرسای, ئیعدام دەکات ,لە ناویاندا قەشەی پاریسی تێدا بوو.لە 21 ئێبریل کەمیتێ دانراوەکان دەسەڵاتی ڕاپەڕاندنیان پێ دەدرێت.لە 1 ئایار بڕیاری کەمیتەی ڕزگاری درا , کە دەسەڵاتی چاودێری هەموو نوێنەران و لیژنەکانی پێ سپێردرا, کە 45 لە گەڵ و 23 دژ بوون,لە 15-5 ,بڕدەنیەکان دژ بوو کەمیتەیە, بڕیاننامەیەکیان دەرکرد,کە پاشان ئێنترناسیۆنالی یەکەم, لە 21-5 ڕەخنەی لێو بڕیاننامەیە گرت.هەرچەندە بڕدومان و هەرشی ڤەرسای, لێو ماوەیدا بڕدەوام بوو, بڵام کەمنە بە داهێنانەوە, لێو ماوە کورتدا, ئەم هەموو بڕیارانەی دا , لە خزمەت جێماوەری هەژارو ستەمدیدەدا دەرکرد, کە بە ئەمڕۆ دەشێت زۆر قسەیان لەسەر بکرێت و مێژوو زۆریانی ڕەتداوە, هەندێکیشی بخرێتە بەر ڕەخنە.

لە خوارەوە دەموێت چەند بڕیارێك کە گرنگ لە دوای کەمنە بڕیاری لەسەر درا وەك چەسپاندنی دەسەڵاتی عەلمانی لە فەرەنسا بخەمە ڕوو , تەنها بە سەلماندنی ناوەڕۆکی پشکۆتنخوازانەی بڕیارەکانی کەمنە ,لەوانە-ساڵی 1879 بڕیاری هەڵوەشاندنەوەی پشوی بە زۆری هەڕەژی یەکشەممووان درا کە وەك ئەرکێکی ئاینی سەیردەکرا,خەبات دژ بە کەمڕەو ئاینیەکان و چەسپاندنی سیمای دنیایی بەسەر گۆڕستانەکان لە ساڵی 1881 درا, ڕێگە دان بە تەڵاق لە ساڵی 1884 , بڵاوکردنەوەی پەروەردەی گشتی بەسەر پەرشتی جول فیری, ساڵی 1883 خوێندن بووە خەڵایی لە دژگا دەوڵەتییەکان, ساڵی 1886 بڕیار درا پەروەردە تەنها کاری مامۆستا عەلمانیەکان بێت , تا ئەو کاتانە کەنیسەی کاسۆلیکی گرنگترین هاوپەیمانی پاشماوەی پاشایەتی خوازان بوو, بە هەموو شێوەیەك دژ بە دامەزراندنی سستەمی کەماری بوو 5. هەڵبژاردن لە سەدەی 19 لە بڕیتانیا و فەرەنسا وەك دوو پێشەنگی مەڵبەندی دیموکراتی لە جیهاندا دەنگدان تیایاندا تەنها بە دەوڵەمەندان بوو, تەنانەت ژنان تا چلەکانی ئەم سەدەیە مافی دەنگدانیان نەبوو 6. کەچی لە کەمنەدا دەرگای دەنگدان و خۆپاڵاوتن بە هەمووان بڕجیاوازی لەسەر پشت بوو .1- نصوص مختارة فردريك انكلس اختيار تعليق جان كاسا ترجمة وصفى البنى ص 343).2- کەمنەی پاریس –ئەبوبەکر خەشناو –سلصمانی 2002 ل 44.

کۆمەڵکوژی کۆمانە

لە 31 ئایاردا, لە کاتێکدا تیرە لە ناو لاشەی کۆمانەکان هاوستابوو وتی: (ئەم دیمەنە ترسناکە وانیە بە دوا دەژ).لە ئاکامی شەڕدا 20000 کۆمانەر کوژران لە ناو سەنگەرو شەقامەکان 30000, یش لە زیندانەکان مردن, دادگای مەیدانی تا ساڵی 1875 بڕدەوام بوو , هەروەها 13700 کەس لە وەڵات دورخرانەوە, لەناویاندا 60 منا و 8 ئافرەت هەبوون *.لە پاش تێکشکانی کۆمانە, ماركس و ئەنگلس بە شانازییەکی شۆڕشگێرانەوە ,بە پرۆلیتاریایان وت: (کۆمانە هەژەکانی جیهانی کەن وایان زانی بە تەواوی لەناو چوو, کۆمانە زیندووە بۆتەکو لە هەموو کاتێکی ئابردوو بەهێزترە و ئەتوانیین لە گۆڕتانا هاوار بکەین بژی کۆمانە).ئەجین پەتیەش لەو کاتەدا وتی (کۆمانە نەمرە , ناشمرە).تیریییش بە دوای سەرکوتکردنی کۆمانەدا وتی :(ئەستا بە ماوەیەکی زۆر لەگەڵ سەسیالستەکان تەواو)(7).

ڤیکتەر هەگۆش کە تا دواچرکەی ژیانی(ساڵی 1885 مرد) , بە شانازییەوە داکۆکی لەوە کرد ,کە پشتگیری لە کۆمانە کردووە (8). قسەکەی تیرە ئاست دەرچوو,لەوەی بە ماوەیەك بزوتنەوەی سەسیالستییان کپ کرد, تا ساڵی 1904 شەش لە جیهاندا دامرکایەوە (9).* ئەم ئامارانە ,لە سەرچاوەیەکەوە, بە یەکی کە دەگەڕێن .لە ڕۆژهەڵاتی کۆمانە هاتووە :(ئیعدام کردنی 30000 – لە 26 ئایار تا ئۆکتۆبەری 1874 لە 24 دادگای سەربازییدا 80 منا و 132 ژن و 9958 پیاو حوکمە دەن .270 کەس ئیعدام دەکەن و 4016 کسیش دور دەخرانەوە 326, کەسیش زیندانی دە کەن) .ڕۆژنامەکانی ئەوکات نووسیویانە کە ڕوباری سین سوور هەگەڕاوە, بە خوێنی ئەو هەموو کوژراوو بریندارانەی کە فڕە دراونەتە ناو ئەو ڕوبارەوە (گاورباخی ژمارە 6-2003-کیسرا هەورامی).** بە فەرمانی گالیفی جەلاد 20000 گولەباران و 45000 کرێکار وە کۆماریخواز گرتران ,لە ناو ئەوانە 15000 بە ئەشکەنجە یان هەڵواسین لە ناو بردران- موجز تاریخ حرکە نقابیە ج 1 ص 99).لە گشتدا ئەوە دەردەکەوێت دەیان هەزار بونە قەچی قوربانی کۆمان, گیان بەخت کردوان ژمارەیان یەکجار زۆرە , ئەمەش دەربڕی دڵندەیی بەرژوازییە , کە ئەمڕۆ خۆی , وەك مۆلایکەتی ئازادی و دیموکراسی و ئاشتیخوازی نیشان دە دات.

بە بۆرچاوی زۆر شایەد حاڵەوە پاریس ببووە قەسابخانە , یەکەك لەو شایەدانە هنری دونان دامەزرێنەری خاچی سوور بوو, وتی: ئەمەش کۆمەڵکوژی بوو لە شاردا ئەنجامدرا .لە 28 ئایار لە ڕۆکەت 1900

کەس لە سەدارە دران , لە گەستانی بابە لاشینز و مونبارناس و گەپانەکانی لەکسمبەرگ و باخی مزنسو و .. . فەن بەکارهێنرا بە سوتاندنی تەرمەکان , بە زیندویی پیاوانی کەمەن زیندە بەچاڵ کران بە تایبەت لە باخچەی سان جاك .بە پێی ئەژنامەی ئیفننغ ستاندارد پێشبینی ژمارەی کوژراوەکان ناکرێت , لەبەر زۆری , مەزەندە کرا بە 30-20 هەزار کەس , 4322 زیندانی " الكتاب الاسود للراسمالیە "ترجمە د.انگون حمصی , دار الگلیعە الجدیدە سوریا دیمشق 2006 , ل75 .13440 دادگاییکران لەوانە , 3313 بە غیابی دادگاییکران " هەمان سەرچاوە , ل76 .لە بەرواری 15-6 سەدارەدان لە جەنگەستانی بەلەنیا ئەنجامدرا , لە کوشتن دەستیان هەبەنگرت , تاکو بەگەنی تەرمەکان ناچارییانی نەکرد, لە کەنیسەی مادلین 300 کەس لە سەدارەدرا , لە گەپانی بانتیون 700-800 کەس لە سەدارە درا .لە دوای چەندین هەفتە لە هەوداوی سافوارین , پاککەرەوەکانی پاریس لە سەدارەدران , تەنها لە بەرئەوەی دەستکانیان هەش بوو, ئەمەش بەوە لەکدرایەوە بارود دەستکانیانی هەش کردبێت , لە خوارەوەی ئەلبون-نەف لە سەدارەدان بە ماوەی 8 هەژی هەبەق بەردەوام بووە, 3000 کوژراو لە زیندانی کالیدونیا و پردی پاپەکان و ئەنبارەکان " هەمان سەرچاوە ل87 ". هەروەها 70000 ژن و منداڵ بەبەریکران لە بەگەنامەی یاسایی , زیاتر لە 10000 کەس دوور خرانەوە " هەمان سەرچاوە , ل87 " .36909 زیندانی کەمەنی کرێکاری دەستی بوون " هەمان سەرچاوە , ل88 " .

1-الپقافە الجدیدە عدد 4 نیسان1987 –کومونە باریس محتواها گبقی و مچمونها الوگنی –یحیا علوان ص95.2-التاریخ الاقتصادی لعصر الامبریالیە ..ترجمە عبد الالە النعیمی ..الجزو الپانی .ف بەلیانسکی.مرکز الابحاپ والدراسات الاشتراکیە فی عالم العربی.الگبعە الاولی.ل8.3-نامیلکەی وتاری مارکسیزم و گیانی ەیقیزینیزمزچاپکراوی کەمەنی هەنجدەرانی کوردستان.4-کەمەنەی پاریس –ئەبوبەکر خەشناو ل 65.5-لینین حولە کومونە باریس ص 18.6-التاریخ الاقتصادی لعصر الامبریالیە ..ترجمە عبد الالە النعیمی ..الجزو الپانی .ف بەلیانسکی.مرکز الابحاپ والدراسات الاشتراکیە فی عالم العربی.الگبعە الاولی.ل19.7-ەژنامەی بەیان ئیمارات 26-8-2002.8-هەمان سەرچاوەی ژمارە 5.9-گاورباخی ژمارە 6-2003 کیسرا هەورامی.

کەرەنتا و جیابوونەوە ... نووسینی: بەکر ئەحمەد

قەدەغەکردنی هاتووچۆ و درێژکردنەوەی بڕیاری بوونی مانەوەی هاولاتیان لە مالەکانیاندا وەک یەکێک لە ستراتیژیەکانی کەمکردنەوەی ڕێژەی تووشبوون بە کەرەنتا لە بڕیارەکانی گیرا. لەم ڕیگایەوە، مەترسی بلاوبوونەوەی ڤایرسەکە سنووردارتر دەکرێت بەوەی کە فرستی بڕیککوتنی ئینسانەکان لە فەزای گشتی کەمدەکاتەوە.
بەڵام هاوکاتیش دەرفەتی پێکەوەبوونی زیاتری ئینسانەکان لە فەزای شەخسی و تایبەتیدا، لە ماڵدا زیاتر دەبێت.
هاوکێشەیەکی ماتماتیکی سادە دەکرێ باشتر ئەم وێنەیە بخاتە بەرچاو.
ئەگەر پیاو کرێکاری ماڵ بێت، ئەوا لە بیستو چوار سەعاتی شەو وڕۆژێکدا، ١٠ تا ١٢ کاتژمێر لە کار و سەعەتەکانی دیکەیشی لە ماڵدایە.
بەوەی کە پیاوی کەمدەگای کوردی بێ جیا لە سەعەتکار دەکرێ چەندەها سەعاتی دیکە لەدەرەوە بێت، دەرفەتی بینینی منداڵ و خێزان، تا دێت کەمتر دەبێتەوە.

شەقی کەرەنتا بێ ئەوەی کە ئینسان یەکتری تووشنەکات و لەماڵەوە بێت، ئەم هاوکێشە ماتماتیکییەی سەرەوە هەڵدەگێڕێتەوە و پیاو ناچاردەکات لە جیاتی ١٠ سەعات لەماڵەوەبوون، ٢٤ سەعات لە ماڵدا بگوزەرێنێ.
بەمەش فرستی بینینی هاوسەر و منداڵ لە چەند سەعاتێکی کەمەوە دەبێتە چەند بڕانبەر.
ئەم هاوکێشەیەش بۆ ژنی ماڵ، بەهەمان شێوە ئاڵۆگۆڕی بەسەردا دێت و لە جیاتی ئەوەی ماوەیەکی کەمتر هاوسەری ببینێ، ناچارە، هاوسەری خۆی وەک "مووی لووت" لە بیست وچوار سەعاتدا لەبەرچاودا بێت.
نیشاندانی ئەم وێنەیە بەمجۆرە، بۆ مانای ئەوە نییە کە ژنانی کورد کارناکەن و کەمدەگای کوردی لەمڕۆدا ئاڵۆگۆڕێکی بەسەردا نەهاتووە. بەڵکو لە چوارچێوەیەکی گشتی و بنەڕەتیدا ، هەشتاش کەمدەگای کوردی ملکەچی ئەم جۆرە لەکاردابەشکردنی دەرەوە و ماڵە.

بەیە ستراکچەری ئەم پێکهاتەیانەیی خەزان هاوبەرووی کەمالێک چاوەنجی تازەبێتەوە کە لەشەقکانی کەرنا بەئازار و دژیسەری تر نیە. بە تایبەت لە کاریگەریدانان لەسەر ئاوەی کە چ فشارێک لەسەر پەیوەندییەکە دادەنێت.
بەڵام ئاگەر ئەم ستراکچەرە پاتریارکییەش کە من ئاماژەم پێدا لەبەرچاونەگرین و تەنها سیاتەکانی پێکهاتووەی ئینسانەکان زیاتر بکەین لە ژێر هەلومەرجێکی نەرماڵ و نا نەرماڵدا، ئەوا کەمێک ریسک ناخۆیستانە دەنە پیش کەدکەرە کاریگەری سەیر لەسەر پەیوەندییەکە دابنێ. لەرەوەیە کە من دەمەوێ پەیوەندییەکی سەیر لەبەینی کەرناو جیابوونەوەدا نیشانبدەم.
بەڵام باشترە سەرنج لەو لەکێنەوانە بدەم کە دەکرێ کەمەککەری ئەم باسە بێت.
با سەرنجێک لە مەملەکەتی جیابوونەوە بدەین کە سویدە.
لە ٥٠٪ ی پەیوەندیە خەزانییەکان لە سویددا بە جیابوونەوە کۆتایی دێت. ئەم ژمارەیە هەموو ساڵێک لە هەلکشاندایە بە تایبەت لە سالەکانی دوای ٢٠٠٠وە.
بەگوومان جیابوونەوە لەم باسکردنەی منداڵ مانایەکی نەگەتیف ناگرێتە خۆیی و دەکرێ وەک هەکارێکی پۆزەتیف سەرنج بدرێت بەوەی کە ئینسانەکان کاتێک ناتوانن بەیەکەوە هەبەکەن، باشترە و ئاستربێ لەو پەیوەندییە بچنە دەر.
بە جیا لە هەکارە ئابووریەکان، دووركەوتنەوەی ئارزووەکان لە یەکتری، "دەپیسی" ، ئازاردانی فیزیکی و دەروونی لە پەیوەندییەکداڵ، کەمێک فاکتەری دیکە هەن کە وەک ریسکێکی سەیر کاریگەری لەسەر پەیوەندییەکە دادەنێت و ئاراستەی پەیوەندییەکە بەرەو جیابوونەوە زیاتر دەکات.
ئەم بۆشکە لەو ریسکە سەیرو سەمەرانەن کە ئاگەری جیابوونەوە لە سویددا زیاتردەکات.

کاتێک هەردوو بەیەکەوە لە پشوودان

مانگەکانی شەش و حەوت و هەشت و دوانزە کە پشووەکانی هاوین و سەری ساڵی تێدەکەوێت، بەرزترین ئامارەکانی جیابوونەوەی تیا تۆماردەکرێت. ئاخر کاتێک ئینسان لە ماوەیەکی زیاتردا یەکتردەبینێت، فرسەتی بینینی دیو و گۆشەی زیاتری بەرانبەرێکی بە دەردەکەت کە لە رۆژانی غەیری پشوو و دەردی سەریەکانی رۆژانەدا ئیمکانی بینینی نیە.
بەیە بەریەککەوتن و بەیەکداهەڵشاخانەکان زیاتردەبێت و فشارێکی زیاتر بەسەر پەیوەندییەکە دروستدەبێت.

کاتێک کرێی کارەکان کەمترە
کە کار فاکتەرێکی گرنگە بۆ ئەوەی پەیوەندییەک درێژ یان کورتخایەن بێت. بوونی خوشەویستی باشە کە دەکرێ کرێ بەرزتربکاتەوە، بە هەمان شێوە هەمان کاریگەری هەیە.
کرێی کەم و خوشەویستی کەمتر، بە یەکێک لەو ریسکە گەورانە سەرنج دەدرێت کە فشار بەسەر پەیوەندییەکە دروستدەکات.

کاتێک یەکێکیان کیشی دەدا بەزەنێت
کاتێک یەکێک لە پەیوەندییەکەدا "خرپن"ەو کێشی زیادە و کێشی خۆی دادەبەزێنێ، بەمەش بەخۆباوەڕبوونێکی زیاتر بە خۆی بەدەستدەهێنێ و ئەگەر لە پەیوەندییەکی ناسالمدا ژیان بەسەردەبات، ئەوا ئاسانتر هەنگاودەنێ بۆ ئەوەی پەیوەندییەکە جێبهێڵێت و کەسێکی دیکە بدۆزێتەوە.

کاتێک هەردوو گەنجن
لەبەر ئەو هەکارە سادەیەی کە لەو تەمەنەی ئەواندا نازانن چییان لە ژیان دەوێت و رێژەیەک لە یەکدی دوورتر دەکەونەوە.

کاتێک قسەت دەمەقاڵێ و قسەشێک لە نەودا رووندات
هیچ جووتێک نییە کە هەمیشە لە شادی شەریفدا بژین و دەمەقاڵێ و قسەشێک نەکەوێتە نێوانیانەوە. بەڵێ ئەوانەی کە هیچ کاتێک بیروڕاکانییان بەر بەریەکەوتنێکی رێژانە ناکەوێ ، فرسەتی ئەوەیان نییە کە دەرفەتێکی شیاو بە دەربڕینی نەگوونجاندەکانییان بکەنەوە و لە دڵخۆشی بوغزاویانەدا ژیان بەسەردەبەن.

کاتێک خەریکی نەژەنکردنەوەی ماڵ دەبن
بەوەی لەم دڵخۆشانەدا ئارەزوو ویستە جیاوازەکان لە هەڵبژاردنی رەنگ و قەنەفە و بەرز و نزمی دیوار و کەرەستەی موبەقەدا لە بەریەککەوتنێکی رێژانەدایە، فشارێکی زیاتر لەسەر جووتەکە پێک دێت.

کاتێک منداڵی بچووک لە نەوایە.

ئەمانەی سەرەوە بەشێکی کەم لەو ریسکە سەیر و سەمارانەیە کە لەباری ئامارەوە پشتراسکراوەتەوە و وەک ئەو ریسکانە تەماشادەکرێن کە دەکرێ پەیوەندییەکە بەرەو هەڵدێر بەرێت. بگوومان بەڵێ بەرچاوگرتنی ئەو چوارچێوە کولتووری و کەلایەتییەی کە هیچ بەهایەکی نائەخلاقی لەسەر چەمکەکانی "بەوەژن"ی و "بەوەپیاو"ی دانانرێت.

بەڵام ئەگەر بگەڕێینەوە سەر بابەتە سەرەکییەکەی خۆم، کۆرۆنا و جیابوونەوە، دەکرێ بەیاری نەچوونەدەرەوەی هەمووان لەماڵدا و زیادکردنی سەعاتەکانی لەبەرچاوێکتردابوون، گۆشە و لایەنی جەراوجێری پیشتر نەبینراو دەربخات و فشار و مەترسیی گەورەکەی کە هەمووان لەبەرانبەریدا لەماڵخزێنراون، قلشتی نێوان ئینسانەکان گەورەتر بکات و مەسافەی نێوان ئارەزو و حەزەکان نیوان ئینسانەکان زیاتر بکات.
ئەگەر کۆرۆنا خۆی ریسکێکی گەورەیە لەسەر ژیانی ئینسانەکان، ئەوا ریسکە لاوەکییەکانی دیکە کە بەهۆی کاریگەرییەکانی ئاوەوە بەرەکی بە ئینسان گرتووە، زەربێکی دیکە لە ئینسانەکان دەدات کە دەکرێ لە دوای سڕبوون و مردنی ڤایرەسی کۆرۆنادا، ڤایرەسی نەگوونجان لە نێوان ئینسانەکاندا ئەکتیڤ تر بکاتەوە.
بینینی پەیوندی نێوان دووئینسان لەم کۆنتیکستەدا، دەکرێ وشیاری ئاوان زیاتر بکات و ئاقلانەتر ئەم ئەزمەی رەحمی و سایکلۆژییە تێپەڕنن.

نووسینی: بەکر ئەحمەد
18-03-2020

ڤایرەسی کۆرۆنا و جیاوازی ئەمە و ئەوروپا ! … ئاری زەندینی

مەبەستم لە (ئەمە) هەرێمی کوردستانە واتە (حکومەتی هەرێمی کوردستان) کە لە ئێستادا لە نزیەمین (9) کابینەدایە کەچی ناتوانێت مووچە دابین بکات ! بەڵام لە پەتایی (ڤایرەسی کۆرۆنا) خۆی وا پیشان دەدات و خەڵکی چەواشە کردووە لە دەزگا راگەیاندن و ئەو راگەیاندنە سەبەروپاشکێی حیزب و حکومەتن هاوڵاتیانی ئەو هەرێمە وا چەواشە دەکەن کە باشترین سیستەمی تەندروستی و دەسزترین دەسەڵاتدارین بە رووبەرووبوونەوەی (ڤایرەسی کۆرۆنا) و چارەسەر کردنی هاوڵاتیان ! نازانم چۆن دەسزیەك چۆن سیستەمی تەندروستی چۆن حوکمڕانیەك لە ئێستادا هەموو دەیبینن خەڵکی ئەو هەرێمە چەند ناڕازیە و بێزارە ناتوانرێت (بەرمیلێك نەوت) ئامادە

بکات لە یەك ساڵدا ! .
کەسانێکی دیاریکراو لە بۆ بەرژەوەندی تایبەتی خۆی و دەست لە پشتدانی حیزب و دەزگا راگەیاندنەکان خەڵکی ئەو هەرێمە وا تێدەگەینن و باس دەکەن ئەزموونی رووبەروبوونەوەی (ڤایرۆسی کۆرۆنا) لە ئەوروپ سەرکەوتووتربووە وا دادەنێن پێش ئەوان خۆمان ئامادە کردوو باری نائاسایمان راگەیاندو دەوامی قوتابخانەکانمان ڕاگرت , ئەوە ئازایەتی نیە بەڵام بۆ هەرێمێکی قوربەسەری وەکو ئێمە ئاقڵی بوو زۆر ! چونکە دەسەڵاتدارانی ئەو هەرێمە باش خۆیان دەناسن ژێرخانی ئابووری سفرە و چ بۆ سەروبەریەك دەگوزەرێ لە کاتی کارەساتێکی واش دەزانن چ ماڵوێرنیەك تووشیان دێت هەروەك ئەزموونی مرۆڤکی نەدارونەخۆش کەم دەرامەت هەر زوو ئاگاداری خۆی دەبێت لە ترسان نەوەك لە بیرکردنەوەی ئاقڵانەوەوستراتیجیانە ئەو هەرێمە و ئەو حکومەتەی هەرێمەش هەر وایە هەروەك جارەك ڕۆژنامەنووسێکی بیانی دەیگێت خەڵکی ئەو هەرێمە لە کاتی کارەسات و شەڕ بیر لە هەڵاتن دەکەنەوە بەرەو چیاکان و سنوورەکان هەروەك بینیمان لە دوایی ڕاپەڕین و شەڕی داعش بەڵام لە پەتایی ڤایرۆسی کۆرۆنا مەجبووری لە ماڵەکەی خۆی بمێنێتەوە هیچ وڵات و شوێنکیان شك نەبرد, ئەوەش گوناح و خەتایی خەڵکی ئەو هەرێمە نییە بەڵکو دەسەڵاتدارانی ئەو هەرێمە لێی بەرپرسیارە ناتوانن خۆشەویستی دروست بکەن ئەگەر نا منکی هاوڵاتی ئەو هەرێمە چۆن حەزناکەم باشترین سیستەمی تەندروستی و خەمخۆرترین حکومەتمان هەبێت , ئەدی وا نابینن خەڵکی ئەو هەرێمە بۆ بەسیترین و سووکترین نەخۆشی روو لە وڵاتی ئێران و تورکیا وڵاتانی ئەوروپا دەکەن کوا باشترین وپێشکەوتووترین سیستەمی تەندروستی و بیرکردنەوەی عاقڵانەی (29) ساڵ حوکمڕانی کوردی ! هاوڵاتی ئەوروپی لە وڵاتی خۆی چارەسەردەکرێ بە پارەکی کەم و یان سیستەمی تەندروستی بۆ بەرامبەر کەچی هاوڵاتی ئەو هەرێمە لەبەر بۆ پارەیی و کەم دەرامەتی و نەبوونی پاڵپشتی تەندروستی دەوڵەتی و حکومی وازیان لە هەستیارترین ئەندامی جەستەی خۆیان دەهێنن کە (د)ە ناتوانن چارەسەری بکەن چونکە پارەکی زۆری دەوێ لە نەخۆشخانە تایبەتی وئەهلی و ناحکومیەکان !

جا لێرەدا گەر ئەوروپا درەنگتر بۆیایدا رووبەروی ڤایرۆسی کۆرۆنا بێت چ حکومەتەکان چ هاوڵاتیان لەبەر ئەوەیە ئەوان لە ژیانێکی ئاسایی و یاسایی و بەسیستەم و دوور لە گەندەڵی و بیرکردنەوەی ئاقڵانەوستراتیجی و دووربینی چونکە وڵاتانی ئەوروپا ژیانی خەڵکەکە بە سیستەم و داموودەزگاکانی حکومەت و کارگەوپیشەسازی و کۆمپانیاکان و داهات و بەرهەم بەسیستەمە کاریگەری دەبێت لە سەر

تاك به تاكی هاوڵاتيانی وەكو ئەو بۆ سەروبەری و بۆ سيستەمی لای خۆمان نييە بۆيە هەكاری سەرەكی بۆاوبوونەوەی ئەم ڤايرۆسە لە ئەوروپا زياتر ئەوەيە سروشتی ئەم ڤايرۆسە خۆی وايە لە قەرەباڵغی ی تەكەڵاوی و بەريەك كەوتن بۆاوەدەبێتەوە ئەوەش رووبە ئەوروپا بەهۆی خۆشگوزەرانی و سيستەم و گەشتياری خەڵك رووی تێدەكات مەسەلە ئەوەنيە ئێمە زوو بيرمانكردۆتەوە ئەوان درەنگ چونكە جياوازی ئێمەوئەوان ئاسمان و ێ ِسمان , ەش و سپی , مردوو زيندوو , مريشك و كەەشۆر ! بەام لای خۆمان كەس نازانێت پارەی مووچە لە كوێ دێت و كۆمپانيا و شوێنە حيزبی و تايبەتيەكان كەس باج و پارەی كارەبا نادات , جا بۆيە ئەو هەرێمە حكومەت هەبی نەبی خەك دەوام بكات نەكات هەر وەكو خۆيەتی هەرێمێكی بەكاربەرومشەخۆروگەندەە نەوەكو بەسيستەم و بەرهەمهێن ! لە ئەوروپا گرنگترين شت متمانە بە خۆبووني هاوڵاتيان و حكومەتە چونكە لە ژيانێكی رەفاهيەت و خۆشيگوزەرانی و يەكسانی دەژين دوور لە ترس و نايەكسانی بيريان بۆ شتی خراپ ناچێت وەكو هاوڵاتيانی هەرێمی كوردستان نين هەردەم ماَەكان و خانووەكانيان پێ دڵارو بووەتە كۆگايی خۆراكی (برنج و گەنم و جۆ ئارد وساوار) ئامادەی كارەسات و ماوەرانی ئەمەش بۆ متمانەيی خەكی ئەو هەرێمەيە تا سەر ئێسقان و سەد لە سەد لە حوكمەانی (30) ساەی دەسەاتی كوردی دوايی اپەينە مەزنەكەی بەهاری (1991) ! .

ڤايرۆسی كۆرۆناش بووە قۆزاغێی نمايشكردنی نژادپەرستی و مەزهەبی! ريبوار عارف

لە كاتيكدا كە ريگخراوی جيهانی تەندروستی گوزارشتی تووشبووني زياتر لە 185 هەزار كەس و گيان لێدەستدانی 7500 كەس دەدات، يەكيەتی ئەوروپا دويني 17.3.2020 لە هەنگاويكی تازەدا بريارى راگرتنی هاتنی پەنابەران و كۆچكردوان دەدات؛ بۆ پاساوی خۆپاراستن لە ڤايرۆسی كۆرۆنا. هەرلەمبارەوە (ئيمانوئل مكرون سەرۆككۆماری فەرەنسە) داوا دەكات كە هەموو ولاتانی ئەوروپا هەول بدەن

بەشیوەیەکی یەک دەست و یەکگرتووانە هەنگاوبنین بۆ جێبەجێکردنی ئەو بڕیارە.
بیرۆکەی داخستنی سنوورەکان سەرەتا لە ولاتانی ئەندامی ریکەوتننامەی شەنگنەوە دەستی پێکراو دواتر لە ئاست هەموو ولاتانی ئەورووپادا سەراسەری بوونەوە ئیستە بەجۆرێک نەک تەنیا یەکێتی ئەورووپا، بەڵکو تەنانەت کۆمیسیۆنی بالای نەتەوە یەکگرتووەکانی کاروباری پەنابەریش بەهەمان شێوە بریاری دەست راگرتن دەدەن لە هێنان و گواستنەوەی پەنابەران بۆ ولاتانێک کە تێدا مافی پەنابەریان پاسەندکراوە. داخستنی سنورەکان لە دۆخێکدا دێتە پێشەوە کە بەداخەوە ئیتالیا مەترسیەکی یەکجار گەورەی لەسەرەو هاوکات ئیسپانیاش لەبەر کەم کردنەوەی مەترسی قایرۆسەکە دەستیان داوەتە هەنگاونانێکی زۆر زیاتر بەمەبەستی ئارام کردنەوەی بارودۆخەکە.
لەروالەتدا ئەم بریارو هەنگاوانەی ئەورووپای یەکگرتوو ئورگانە نیودەوڵەتیەکان تەنیا بۆ پاراستنی گیانی هاوڵاتیان و ڕێگرتنە لە بڵاوبوونەوەی قایرۆسی کۆرۆنا، بەڵام هەقیقەتەکەی ئەوەیە کە ئەم لەژێکی خۆپاراستنە نەک تەنیا بارگاوێ بە کردەوەیەکي راسیستی و نژادپەرستانە، بەڵکو خودی بریارەکە بەتەواوی مانا نژادپەرستانەیە. وەک هەموومان ئاگادارین کە لەم چەند سالانەی ڕابردودا لە ولاتانی ئەورووپا جۆڵانەوەیەکی بەرچاو هەبوو کە خوازیاری داخستنی سنورەکان بوون بۆ ڕووی پەنابەران و کۆچکردوواندا. هاتنی ئەم قایرۆسەو بڵاوبوونەوەی بۆ نیو ولاتانی ئەورووپادا دەرفەتیکی گونجاوی پێکهینا کە ئەم ولاتانە بۆ بەهانەی ڕێگرتن لە قایرۆزی کۆرۆنا هەنگاوی یەکەم بنین بۆ جێبەجێکردنی ئەو خەونەی حیزب و ریکخراو جۆڵانەوەیي کە ساڵەهایە لە شەری داخستنی سنورەکاندان، کە بەدڵنیایی ئەم شەڕە تەنیا بەمەوە ناوەستێتەوەو ئەگەر وەک بریاریکیش شتیکی کاتی بێت بڵام وەک ئامانج و ستراتیجیک کە ئەم ولاتانە هەیانە ڕەوەندیکی بەردەوام و دریژکراوە دەبێت تا ئاستانەی کۆتای هێنان و ڕێگرتن لە هاتنی هەرجۆرە پەنابەرو کۆچ کردوویەک بۆ ولاتانی ئەوروپا!
بۆیە ئەوەی ئەمڕۆ لە ولاتانی ئەوروپا بەرچاوشنی ئێمە ڕووبەرووی دەبینەوە ئەوەیە کە حیزب و لایەنە ڕاسیستەکان وەک دیوێکی قۆمگەرای و ناسیۆنالیستی بۆ ڕاشکاوی و شانازیەکی زۆرەوە بانگەشەی ئەوە دەکەن کە ئەوان ساڵەهای ساڵە حکومەت ولایەنە دەسەڵاتدارەکانی ولاتانی ئەورووپایان لە مەترسی هاتنی پەنابەران و کاریگەریە نەرێنیەکانی ئاگادارکردوەتەوە لە هەوڵی کۆتای هێنان بەو سیاسەتانەدا بووین، بڵام بەڕاو حیزب و دەسەڵاتدارێتیەک لە

بەرمبەرمان وەستانەوەتەوە کە ئیستە خەشیان هەمان ئەو بەچەنانەی ئیمەیان هەیە کە سالەهایە ئیمە بەی دەجەنگین!
بەهەمان شیوە ئیمە ئەم رەژانە بە دیویکی تردا ئەم روانکە نائینسانیە دەبینینەوە ئەویش لە روانگەی ئیسلامی سیاسیەوەیە کە بەهەمان شیوە لیوان لیوە لە پشت بەستن بە رق و قینو پەنابردن بە ئاسان نیشاندانی مەرگ و لە نیوچوونی هەزاران ئینسان بە پاساوی ئەمری خوداو دیاریکردنی پیشوەختی چارەنووسی ئینسان لە دەرەوەی تواناو ئیرادەو دەست بەکاربوونی خەی. لەمەش خراپتر ئەوەیە کە ئیسلامی سیاسی ئەم قایرەسە بە تەلەیەکی ئیلاهی دەزانیت لە کوفارو هەموو ئەو کەس و کەمەلگایانەی کە ئینکاری بوونی خواداو ئاینی پیرەزی ئیسلام دەکەن. بەیە لەماوەی دوو هەفتەی رابردودا بینمان و بیستمان کە لە چ ئاستیکی بەرفراواندا ئەم جولانەوە کونەپەرستیە کەوتنە بانگەشەو فتوای قرکردنی کوفارو ملحیدەکان و بی بەها نیشاندانی هەموو بوونی کەمەلگای مرۆقایەتی لەدەرەوەی بازنەی ئاینی ئیسلامدا.
ئەوەی ئیمە لیرەدا بە رەشنی دەیبینین میتەدی جیاکاریە کە خالی هاوبەشی راسیزم و ئیسلامی سیاسی دەتوانیت لەوەدا یەکانگیربیت کە چەن هەردوولا بی باکن لە چارەنووسی ئینسان و چەن بە چاوی ئائیدەلەژیەوە مامەلە لەگەل ئەم تراژیدیا گەورەیەدا دەکەن کە بەرەکی بە چارەنووسی مرۆف گرتووە. ئەمیان دەلی دەبیت هەموو سنورەکان دابخەین بە پاراستنی ولات و میلەتی خەمان بەرووی پەنابەران و کەچکردواندا، ئەویتریشان دەلیت ئەمە تەلەو سزایەکی خودایە دژ بە هەموو بی باوەران و ملحیدین و کەسانیک کە بروایان بە ئاینی ئیسلام نیە. بەم شیوەیە قایرەسی کەرنا پیمان دەلیت کە گەورەترین قایرەسیک کە لە راستیدا هەرشە بەردەوام و گەورەکەی ژیانی مرۆقایەتیە هەموو ئەو جیهانبینی و ئایدەلەژیانەیە کە لە دەرەوەی نازنامەی ئینسانی بوون دریژە بە تەمەنی خەیان دەن. هاوکات هەقیقەتەکەی ئەوەیە کە کەمەلگتای مرۆقایەتی بە رزگار بوون لە قایرەسی کەرنا لەهەموو سەردەمیک زیاتر پیویستی بە بەرپا بوونی یەک بزوتنەوەی ئینسانیە لە دەرەوەی هەر جولانەوەیەکی نژادی و ئاینی و جنسی و ئایدەلەژی، جولانەوەیەک کە ئیرادە دەگەرینیتەوە بە ئینسان و نازنامەی ئینسانی بوون بە تەنیا چەکی راوەستانەوە دەزانیت کە لە سەنگەری زانست و ئینسانگەریدا ئاویتە بووبیت!
ئەوروپای یەکگرتوو ریکخراوە نیودەولەتیەکان ریکخراویکی تایبەتی وەک کەمیسیونی بالای نەتەوە یەکگرتووەکان، ئەگەر زەریەک پەیوەست بوونایە بەو نازنامە ئینسانی و تەنانەت بەو ریکەوتننامەي جنيفي سالي 1951یشەوە ئەوا دەکرا وەک ئینسان مامەلەیان لەگەل هاتنی ئەو

ئینسانانە بکردایەو ریگەی چارەسەرکردن و فریاگوزاریان بۆ دابین بکردنایەو بۆ بەهانەی بوونی ئەم قایرەسەوە لە مافی پەنابەری بی بەشیان نەکردنایە!

دووانەی لەیلەک موتـــوربەکراو … کەنعان مەدحەت

لە کلیلی دەرگا داخراوەکە دەگەڕێم
پەم لە مەشکی پووک و
بەرنامەی ژەنگن و
کەولەداویان دەکەوە
دەک بە هیچ رووبکردنەوەیەک نابەم
بە دەکی ژەهراوی ،
دەبە ،
هەمیشە بە هەنگاوکانمەوە بیگرە
ڕۆژانە قەدی ساڵنامە داتاشراوەکە
لە بەختەوە ئائتەکەنم
وەرزی پەلەنکردنی
گوڵە تیشکم پە ئاگەیانە
لە پەنجەرە درز لە کەوتکەوە
دزە بکاتە خانەخوەم و
لەبەر تیشکی ڕەشنایی سەرخەو بشکێنم
ڕۆژانە.. ڕۆژانە..
نێت ، بە ئاوازی لە باڵدانی پەپوولە و
خەرمانە شەو ،
بە لەڕەی شەپەل داڕژم
ڕۆژانە.. ڕۆژانە..
لە لق و پەپی درەخت دەپاڕێمەوە
ڕەم بەن ، ڕە ،
ڕە…
هەڕە و سەنگەر
وەک دوو هەمای ،

تابلۆی (دووانەی لەیەک موتوربەکراو)
لە پشانگا و بەن و
سەرتاسەری مزەخانەکانی مشکما هەبواسم
بەرلەوەی دەستی ئاوچیەکانم پێ بگەن
چوون بەرانی قەچ لەکراو
لەی بکەوم

ڤایرۆسستان … نەوزاد بەندی

ڤایرۆس زەرن ..
وەک ڤایرۆسی
بەینی مووچە و
خواردنی نیوەی ئاستی
یان سێ بەشی ..
ڤایرۆسی هەواڵی ناخۆش ،
بادانەوەی
هەزاربارەی
هەمان تەشی ..
ڤایرۆسی قسەی زلکردن
گەمژاندن و
دەروونی گەل کاولکردن ..
ڤایرۆسی خواردنی بودجە
هەر بە کاڵیی ..
ڤایرۆسی وون بوونی دۆلار
بە ملیۆنەها و بە ملیار ..
ڤایرۆسی بەدەنگی ولاڵیی ..
ڤایرۆسی کوشتنی خەونی
لاوان و
لەبار بردنی
دنیا جوانەکەی منایی ..
ڤایرۆسی ترس و دوو دڵیی..
چەکاوخەریی ..
دوو زمانیی ..

سەدان جار پیس و پەخێی
ڤایرەسی بە منەتیی تەواو
ڤایرەسی شەقتەهەدان لە
مامەستای پیری بەشخوراو ..
ڤایرەسی زوەم و نادادیی
ڤایرەسی قبول خاس لەناو
زانکەکانا و
کردنی زانست وزانین
بە جارە لە مەلها و نادی ..
ڤایرەسی یاریکردن بە
داهاتووی ملیۆنەها کەس ..
بە قازانج و بردنەوە نا ،
هەر بە هەوەس ..!
ڤایرەسی موچەی بن دیوار ،
پاروویی حەرام ، لول و دایس
ڤایرەسی ئاکردن لە دەست
داعش و حەسەن پلایس ..
ڤایرەسی لە برسا کوشتن ..
پەراوێزخستنی خەڵکی
کەمئەندام و ..
شکاندن وسەیرکردنیان
بەچاوی سوک و بە کەمکیی
ڤایرەسی کردنی گەمژه
به پڕۆفیسەر وبە دکتەر ..
ڤایرەسی کوشتنی زانا ..
لەدانی دانا بە سەد جار ..

ڤایرەس زەرن ..
زەرن ..
زەر ..زەر ..

پارادایمەکانی جەنگ لە جەنگی تەقلیدییەوە بۆ جەنگی بایۆ تەکنیکی ... نووسینی: ستیڤان شەمزینی

رەنگبێ کەنترین کتێب لە بارەی جەنگاوەرانەوەکەی "سۆن- تزێ"ی دانای چینی بێت بە ناوی "هونەری جەنگ". ئەم کتێبە پشکۆشکردنی چەند تیۆرییەکە لە بارەی کردەی جەنگ، هەڵبەت بەپێی ئەو کەنکستەی کتێبەکەی تێدا نوسراوە کە بە بیست و پێنج سەدە بەر لە ئەمڕۆ دەگەڕێتەوە. کاکڵەی تیۆرییەکانی سۆن-تزێ لەوەدا خۆی دەنوێنێت پێویستە جەنگ لە پێناوی ئامانجێکی ڕەوادا بێت، تەنانەت بیریشی لەوە کردەتەوە لەو کاتەی جەنگ سەرتاپای کەشەگۆ یان جیهان دەتەنێتەوە دەبێت ڕەچاوی بەها مرۆییەکان بکرێت، نابێت بە هیچ پاساوێک ئەو بەهایانە ژێرپێ بخرێن!. پرسیارەکە ئەوەیە داخۆ ئامانجێ ڕەواکانی جەنگ چین؟. ئەگەر تاوانبار نەکرێین بە ناواقیعبینی، دەمەوێت بڵێم جەنگکان هیچ بەهانە و ئامانجێکی ڕەوایان نییە!. ئەگەر لەو کتێبە دوورترێش بڕۆین، ئەوەی ئارکەلۆژیستەکان لەسەر گاشە بەرد و چەرم دەیدەزنەوە وەک پاشماوەی شارستانییە دێرینەکان، بەشی شەریان باسی جەنگی نەوان مەملەکەتەکان و پادشاکان دەکەن، تەنانەت ڕووداوی هەندێ هەڤانەی تێدایە، لە کاتی خوێندنەوەیاندا هەست بە جۆرێک لە تەقین دەکەین.

جێدەلی ئەوەی مرۆڤ لە ریشەوە بوونەوەرێکی شەڕخوازە یان نا؟ هەم بابەتێکی فەلسەفی و دەروونشیکارییە هەم بەم دواییانە بۆتە جێگەی سەرنجی زانستە نوشداریەکان. هەشتاش مشتومڕ لەو بارەوە بە پایان نەگەیشتووە، بەڵام ئەمە لەڕادا دەبێت جیاوازیی نیشان بدەین لەنێوان دەستواژەی "شەڕ" و چەمکی "جەنگ"!، بە واتای ئەوەی شەڕ کردەیەکە لەنێوان تاکەکاندا، بەڵام جەنگ بازنەیەکی فراوانترە و لەنێوان وڵاتان و شارستانی و بەرژەوەندییە دژ بەیەکەکاندا دەقەومێت. بەدیوێکی تردا مافمان هەیە بڵێین جەنگ لە دایکبووی ساتەوەختێکە مرۆڤ بەسەر گروپی نەتەوەیی و ئابووری و ڕەگەزیی جودا جودا دابەش بوو. لەم نێوەندشدا دووبارە پرسیاری ئەوەی مرۆڤ بە سروشتی خۆی شەڕخواز یان ئاشتیدەست؟ تا ئەمڕۆ بەرسڤێکی کەنکرێتی پێنەدراوەتەوە. ئەمە هەمان ئەو پرسیارەیە کاتی خۆی زانایەکی

مەزنی وەک "ئەنشتاین" لە "فرەید"ی دەکات. لە وەڵامەکەی "فرەید"دا ڕوونە: جەنگەکان بەشکەن لە غەریزەی مەرگدۆستی و دەروونی شێتانەگەزی خودی مرۆڤ، هەروەک ئەو ویستەش بە پەویستییەک دەزانێت بە بەردەوامبوونی ژیان!!. ئەمە بەرسڤێک بوو "ئەنیشتاین" چاوەڕوانی نەبوو.

ئەگەرچی بەرسڤەکەی "فرەید" دەتوانێت تا ئەندازەیەک رازیمان بکات، بەڵام پرسیارەکی خودی خۆم دەخەمە ڕوو: ئایا ناتوانین ئەو نەزعە شێتانەگەزی مرۆڤ بگۆڕین بە وزەیەکی پۆزەتیف؟. وەڵامەکەیم لا نییە، چوونکە ئەم پرسیارە هەشتا بە دوای وەڵامێکی قایلکەردا دەگەڕێت. لەگەڵ ئەمشدا لەبەرچاو نەگرتنی فاکتەرە ئابووری و سیاسییەکانی جەنگ تێکخکردنی وێنایەکە پەویستە هەموو بە شێوەیەکی هەڵە لە پشتی ئەو پاساوە دڕوونیانەوە بە شاردنەوەی چەند ڕاستییەک لە بارەی فاکتەرەکانی بەرپابوونی جەنگ. ئەمە ئەو قسەیە ئیلهامجیستەکانی جەنگ پێیان خۆش نییە، چوونکە جەنگ دەرئەپەدانە بە سیاسەت بە فەرمەکی تووندتیژ و مەرگبار. خولاسە مەبەستمە بڵێم: هەکاری هەگیرسانی جەنگەکان بەدەر لەو نەزعە شێتانییەی بەشەکە لە سایکەلۆژیای خودی مرۆڤ، کەچی لەملاوە فاکتەرە ئابووری و سیاسییەکان ڕەهەکی ئەجگار گرنگ دەگێڕن لە ڕاستای قەومانی جەنگەکان بە بەرینی مێژوو.
نکۆڵی لەوەش ناکەین جەنگەکان هەمیشە دیوەکی تری سیاسەتن، سیاسەتن بە فەرمی کاولکاریی و دەمارگیری، هاوزەمان مامانی گەشانکاریی ڕیشەیشن. هەروەک لە دەر زەمانەوە تاوەکوو هەنووکە تێبینی کراوە، زەرینەی گەشانکارییە سیاسیی و جوگرافییەکان بگرە تێکەڵاوبوونی شارستانێتییەکان بە هەی جەنگەکانەوە ڕوویانداوە. بە وێنە لە دوای جەنگی جیهانی یەکەم نەخشەی سیاسیی و جوگرافی تەنانەت کولتووری جیهان بەشێوەیەک گەڵا، نەستراداماس زیندوو بووبایەتەوە نەیدەتوانی بیناسێتەوە. لە پاش جەنگی دووەمی جیهانیش نەخشەی دنیا بە تایبەت کیشوەری ئەوروپا سەرلەبەر گەڵا، لە نوێدەکانی سەدەی رابردووش جەنگ لە ناوچەی باکان بە دیاریکراویی لە یوگسلاڤیای پێشوو بووە هۆوێنی گەشانکاریی گەورە، بەو ئەندازەی جوگرافیای ناوچەکەی بە جۆرێکی تر دیزاین کردەوە، ئەمیش بە لە دایکبوونی چەندین دەوڵەتی نوێ لەسەر پاشماوەی یوگسلاڤیا، ئەمەش کردەیەک بوو لە توانای پێشبینی نەک سیاستمەدار بگرە هیچ جادووگەرێکیشدا نەبوو، تەنانەت جۆرج ئەروێل لە ڕەمانی "باخچەی ئاژەڵان"دا توانی پێشگەیی ڕووخانی شورەوی بکات، بەڵام بە هیچ کلۆجێک نەیتوانی مەزندەی ئەو گەشانە بکات لە باکاندا هاتئارا.

بەگژ نەویستە لە بەربەیانی مژووەوە، جەنگ بەشک بووە لە سروشت و ژیانی مرۆف، ئەگەر دیقەت بدەین لەگەڵ گەشەی شارستانیتیدا رووخسارەکانی جەنگیش گۆڕاون. بە پێچەوانەی دیتنی "مارکس"ەوە زانست و پێشکەوتن نەک نەبووە هۆی خۆشبوودی بەکو لە هەموو لایەکەوە بۆتە هۆی گەورەتری هەنا و قوڕکەی خەست و خڕتر کردووە. ئەگەر بمانەوێت لە روانگەی "ئالڤین تۆفلەر"ەوە سەیری پرسەی پێشڤەچوونی شارستانی مرۆڤایەتی بکەین. جەنگ و ئامڕازە جەنگیەکان شانبەشان لەگەڵیدا لەبەرەوپێش چووندا بوون. تۆفلەر سێ قۆناغ دەستنیشان دەکات لە پێشکەوتنی ژیاردا، ئەوانیش قۆناغی "کشتوکاڵی، پیشەسازیی، تەکنەلۆژیی"ن. ئەم دروست پێچەوانەی دابەشکاریەکەی "کارل مارکس"ە کە پێنج قۆناغ دەستنیشان دەکات. ئەم سەردەمە تۆفلەریانەش تەنیا یەک شۆڕ و رووخساریان نیە، ئەگەر لە رووی ئابووریەوە هەردوو سیستمی فیودالیزم و سەرمایەداریی بن، ئەوا لە رووی جەنگ و ئامڕازە سەربازیەکانیەوە شۆڕشی جیاوازتریان وەرگرتووە.

قۆناغی کشتوکاڵی، لە رووی ئابووریەوە خاوەندارێتی زەویە لایەن مرۆڤەوە، سەردەمی کێڵداریی و فیودالیشی لە خۆیدا جەم کردۆتەوە، لەم پڕۆسەیەدا جەنگاوەران پەویستیان بە پاڵەوانە، بەو پێیەی ئامڕازە جەنگیەکان پەویستیان بەهێزی عەزەڵی زەر هەبووە، بەڵام لە قۆناغی پیشەسازییدا پارادیمی جەنگ دەگۆڕێ و بەکی کەمتر لە هێزی بازوو دەخوازێت، لە سەنگەری ئەمەی ئامڕاکان لە تیروکەوان و شمشێر و مەنجەنیقەوە دەگۆڕێن بە تفەنگی سادە و تۆپی دوورهاوێژ، ئەمەش سەردەمی قارەمان و سوارچاکەکانی بەکۆتا گەیاند، هەر لەم نەوەندەدا "دەنکیشت" سەربردەی ئەو گوزارانەوەیە لە قۆناغی کشتوکاڵییەوە بە پیشەسازیی، کارەکتەری دەنکیشت بەیەکا بوو بە قەشمەر، چوونکە هەشتا لەناو ئەو ئەندێشە کۆنەدا دەژیا، قۆناغێک مانئاوایی لە کردبوو. لە قۆناغی سەهەمدا "باڵادەستی تەکنەلۆژیا" ئامڕاز جەنگیەکان بە راددەیەک پێشکەوتنیان بە خەیاڵەوە بینی، هیچ پەویستیەک بە هێزی میکانیکی ئینسان نەما، لە جەگەی تفەنگ تۆقلیدیەکان و تۆپە دوورهاوێژەکان، فڕۆکەی شەبەح و ئاپاچی و چەکی پێشکەوتووتر رۆیان پەیدا کرد. لەم روانگەوەیە زەر جار دەوترێت جەنگی کەنداو "گەردەلوولی بیابان" تەنیا رووبووەوبوونەوەی رژەمی عەراق و هاوپەیمانان نەبوو، بەکو جڕکیش بوو لە بەرەو رووبوونەوەی هەردوو شپەلەکە، بەوەی ئەمریکا و هاوپەیمانانی نوێنڕایەتی شپەلی سەهەم بوون، دەوڵەتی عەراقیش میراتگری شپەلی دووەم و پیشەسازیی چەک و چۆ. هەنووکە مرۆڤایەتی لە سەردەمی

شەپۆلی چوارەمدایە، جەنگ جگە لە سیما تەقلیدییەکەی، فەرمی جەنگی زانیاریی و بایەتەکنیکی وەرگرتووە.

وەلە بە رواڵەت وەها دەردەکەوێت ژمارەی جەنگاوەرەکان کەمیان کردبێت، کەچی راستییەکە لە پێش چاومان شاردراوەتەوە، جەنگاوەرەکان لە جاران زۆرتر و قورسەتر لە ئاراداان. لەوانەیە جەنگە تەقلیدییەکان ژمارەیان وەک رابردوو هەندە بەرچاو نەبێت و بەهەی پێشکەوتنی زانستی پزیشکی و خەرایی چارەسەر و گواستنەوە ژمارەی قوربانییەکان کەمتر بووبنەوە، هەشتاش ئەمە مانای کەمبوونەوەی جەنگ ناگەیەنێت، هەرچەند سەمپۆی جەنگی دە بە پانزە ساڵی رابردووی عێراق و سوریا ئاگەر لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا بوایە بە جەنگێکی جیهانی نووزەد دەکرا، لە راددەی ئەم دنیایەمان کەم دەکاتەوە. بەڵام لە نموونەی ئەپەراسیۆنی کوشتنی "قاسم سولەیمانی"دا، راستەوخۆ هارد پاوەری شەپۆلی چوارەم خۆی نمایش دەکات کە بە فۆکەیەکی بێ فڕۆکەوان گەورەترین ئامانج پێکرا، ئەمە ئاگەر سی ساڵێک لەمەوپێش بوایە پێویستی بە شەڕی دەستوپێخۆی سوپایی دەبوو، تا ئەو پاشکشەیە بە ئێران بکەن، چونکە کوشتنی قاسم سولەیمانی لەناوبردنێکی سیمبولیکییە و واتای سەرەتای بینەوەی دەستی ئێران دەگەیەنێت لە دەرەوەی وڵاتی خۆیدا.
جەنگی لەم شەپۆلە تازەیەدا وەک حەربە وایە و توانایەکی سەرسوهێنەری هەیە لە شێوە گەیەندا، جەنگاوەرانی ڕۆژانە رووبەڕوون، لە تفەنگاوەرەکان کەمتر لە جاران دەنگیان دەبێت، کەچی ڕۆژانە دەیان جەنگی ئابووری و دەروونی و بایۆلۆژیی بە بەدەنگی رووبەڕوون، بە جۆرێکیش فریودراوین تەرمەکان دژمەرین وەک رووداوێکی ئاسایی نێک قوربانیانی جەنگ.
سامناکترین جەنگ لە سایەی شەپۆلی چوارەمدا بەڕووی دەچێت، ئەویش جەنگی بایۆلۆژییە. ئاگەرچی مێژووی جەنگی بایۆلۆژیی زۆر کۆنە، شێوە هەرە تەقلیدیی و ساکارەکەی خۆی لەوەدا دەبینییەوە سوپا شکۆدارەکان تەرمی کوژراوی یەکتریان دەخستە ناو سەرچاوەکانی ئاوی خواردنەوە، تاکو خنکان و نەخۆشی لە لەشکری بەرامبەردا دروست بێت. یان ئەورووپاییەکان لە ڕێگەی سیل و تاعون و کۆلەراوە هەشتا دەر سەدی ئەمەریکاییە ڕەسەنەکان "هیندە سوورەکان"یان قڕکرد و لەو ڕێگەیەوە دەستیان بەسەر ئەو قاڕەدا گرت، هەنووکەش نوێباوترین جەنگی بایۆلۆژیی لە ئاراداید، ئەمیش لە ڕەی هەرش و پەلاماری قایرەسیەوە.

ئەمە جیهان لە تراومایەکی گەورەدایە بەهەی قایرەسی "کۆڤید

نەزدە" ناسراو بە "کەرنا"وە.، کە بە بەوای من جەنگکی بایەلۆژیە لە دژی بەرژەوەندیی هەندێک دەوڵەت. رووسەکان کەرنا بە چەکێکی بایەلۆژیی ئەمریکایی لە قەڵەم دەدەن، ئەوەش لەسەر زاری سکرتێری حزبی لیبرال دیموکراتی راستڕەوی رووسی لە ئینتەرڤیۆیەکی رادیۆیەدا جەختی لەسەر کرایەوە بەوەی گوایە ئەم قایرۆسە دەستکردی ئەمریکایە، ئەمەش کاردانەوەی زۆری لێکەوتەوە و سەنتێری دیراساتی راندی ئەمریکی ئەم هەواڵە چەپی رووسەکان لە ڕێی ماسمێدیاوە بە لوڵەی تەپڵک پەناسە دەکات، تەپڵی خیانەتی و چەواشەکارانە دانپێدانێت بە شکڵی ئەمریکاوە. بە وردبوونەوە لە جێری قایرۆسەکە و جوگرافیای بڵاوبوونەوەی، گوومانەکان زیاتر دەبن بەوەی ڕەتناچێت ئەم قایرۆسە لە ڕەی شەمشەمەکوێرەوە بڵاوبووبێتەوە.
هەرچەند زانست سەلماندوویەتی شەمشەمەکوێرە تاکە شیردەرە بتوانێت بفڕێت و زەرتڕین قایرۆس لەگەڵ خۆیدا هەڵبگرێت و بگوازێتەوە، بەڵام پرسیاری سەرەکی ئەوەیە هەزاران ساڵە چینییەکان مار و دووپشک و زەر مەروو و گیانداری تر وەک خواردن بەکاردەهێنن، بۆچی تازە ئەم قایرۆسە پەیدا بووە؟. ئایا هەزاران ساڵە شەمشەمەکوێرە هەمان دی ئێن ئەی ئۆستای نەبووە؟. هەرچەند ئەوەش فەرامۆش ناکەین بە دووریی بیست و حەوت کیلۆمەتر لە شاری "وهان" کە مەڵبەندی تۆشنەکردنی کەرنایە، لە ساڵی 2017وە "پەیمانگای وهان بۆ لێکۆڵینەوەی قایرۆسەکان" دامەزراوە، وەکو پێشتر لە ڕەمانی "چاوی تاریکییەکان"ی "دین کۆنتز" لە ساڵی 1981دا، بڵاوبوونەوەی کەرنا لەو شارەوە پێشبینی کرابوو.

هەر لەم دەرفەتەدا دەمەوێت هەما بە ئەوە بکەم، تاکو تەکنەلۆژیا پێشبکەوێت جەنگ زیاتر توانای دەنادەنی دەبێت، لەم ڕاستایەدا جەنگی بایەلۆژیی هەڕەشەیەکە لەسەر ئایندەی مرۆڤایەتی، ڕەنگە دەقەترین و بە بارووتترین جەنگیش بێت، وەلێ هەتاکو کەمپانیاکانی بواری چەک دروستکردن مابن، جەنگی تەقلیدیش هەر بڕەوی دەمێنێت بە تایبەت لەم ناوچەیەی ئەمەی لە دەژین. کەمپانیاکانی چەک هەر خەیان ئایدەلۆژیای تۆندئاژۆ و حزبی پەگیر و دەوڵەتی دیسپۆتیستی و فەرمانڕەوای دیکتاتۆر دەهێنن سەر شانۆ، هەر خەیشیان دژکانیان دروست دەکەن و بازاڕی چەک فرۆشتنیان گەرم و پڕ هەمەنتر دەکەن. ئەمە ئەو داستانەیە چەند سەدەیەکە ئەمەی خەڵکی ڕۆژهەڵاتی زەمین پاڵەوانە کاریکاتێرییەکین.

نووسینی: ستیڤان شەمزینی

2020-3-2
ستۆکهۆڵم – سوێدا

ناساندنی کتێب: بڵاوکراوەی دووەم … هێڵ بەرزنجەیی

بڵاوکراوەی دووەم

بەرهەمی نووسینی شێرین ساندبێرگ و ئادەم گرانت…… لە ئینگلیزییەوە : محمەد حەمە ساڵح تۆفیق
لە بڵاوکراوەکانی هیوا فاوندەیشن …… چاپی یەکەم:۲۰۱۹ …… ۲۵۹ لاپەڕە
" ئەم کتێبە لەبارەی توانا و گیانی مرۆڤانەوە دەدوێت بە کەشکردن.

ئەمە بەدوای ئەو هەنگاوانەدا دێگەین کە خەڵک دەتوانن بینین،چ بە یارمەتیدانی خۆیان، یان بە خەڵکانی تر. هەروەها کێ و پشکنین لە سایکۆلۆجیای ئاسایبوونەوە و تەحەداکانی بەدەستهێنانەوەی متمانە و دووبارە گەڕانەوەی خۆشی و ئاسوودەیی دەکەین… هەروەها مشتومە لەسەر ئەو بوارانە دەکەین کە دەبنە هۆی دروستکردنی کەمێگە،کەمپانیای خۆگونجێن و منداڵانی بەهێز پەروەردە دەکەن و دووبارە خۆشویستی دەچێنەوە".ل٢٤
کاروانی ژیانی مرۆڤ هەمیشە بە ڕاستە شەقامێکی تەخت و بێ کۆسپدا ناڕوات. بۆشکی زۆری ڕێگاکەی پێکهاتووە لە هەوراز و نشێو و لەڤ و پێچاوپێچ. بۆواتایەکی دیکە دنیا، بە حەز و خواست و پڕگرامی پێشوەختی نەخشە بۆکێشراو ناچێت بەڕێوە. گرفت و ناخۆشی و تەنگانە و پێشهاتی جۆراوجۆر دیاردەی دانەبڕاوی چارەنووسی ژیانی هەر تاکێکە. زۆر گرفت هەن، چارەسەریان بە هەر جۆرە ئامازێک بێت بە سانایی دەکرێت. مرۆڤیش بەیە سەروەر و بڕیادەستی ئەم گەردوونەیە، چونکە توانای هۆش و بیرکردنەوە و زاڵبوونی هەیە، بەسەر

دەوروبەروو و چارەسەری کێشەکان دا.
ئەم یاسا بەگشتگیرە، لەوە بەدەر نییە، کە کێشە دەروونییەکان و ئازارەکانی وەک شێلگیرییەکی قورس و گران لەسەر دڵ و هەناو هەڵدەکێن و قرچەی لێ هەڵدەستێنن، جەستە هەڵا هەڵا دەکێن و تونا و وزە دەگووشتن و بێرکردنەوە بەرەو وشک بوون و دەبڕان و هیوا و ئاسەی ژیان تەڕخ و ڕەش دەکەن، زامێکی دەروونی قووڵی بۆئازارن، مەرەق کەڵ و بەستەزمان دەکەن. ئەم بوونەوەرە بە ئاوەڵی بەرەو ڕوویان بەتاڵ، پڕویستی بە خۆاگریی و بەربەرەکانییەکی زۆر هەیە. هەندێک جارانیش بە تەنها لە عەدەم نایەت و بە ئاوەڵی لەژێر باری سەختی دەرد و ئازارەکان دا ڕاست بەتاڵ، ناچاری کەمک و هاوکاریی ئاوانی دیکە دەبێت.
دەروازەی باسەکە بە ناسینی کچ و کوڕێک دەست پێدەکات و دوایی هاوسەرگیریی دەکەن و دەبنە خاوەنی دوو منداڵ. پاش ١١ ساڵ پێکەوە ژیان لەناکاو ژنەکە دەکەوێ بەسەر کەستی مەردەکەیدا. ئیدی ژنە دەچێتە دەخێکی ئاڵۆز و دژوارەوە و سەری دنیای لە دەتاوە یەک. بە ناچاری و هەناسەساردی و خەمباری شان دەداتە بەر لەرفەی شێلگیرە بە ڕوحمەکانی ئازگار. خەمی خەی لەبیر دەچێتەوە و خەمی منداڵەکانی دەبێتە سەرباری خەمەکان و هەروەک خەی دێرە بەدیوەکەدا: " پێی زەحمەتە هەواڵی مردنی باوکیان بداتە منداڵەکانی" و بەدیوە گەورەکەشدا، لە پێشی ئاوەدا گێنگە دەخوا،کە "جارێکی تر منداڵەکانی نەگەنەوە دەخی ئاسایی ژیان". بەڵام ژنە (شەریە) لە مەودایەکی کورتدا،دوای ئاوەی چیرۆک و بەسەرهاتی دێیان ژنی تری کەست کەوتوو و خەمبار و لەقوماو دەبیستە و دەخوێنێتەوە،وەڕ دەداتە خەی و دێیەوە گورجوگۆڵانە و زوو ڕاست بەتاڵ بەووی ئەم ناڕەحەتییەدا وئیلهام وەردەگرە لە: "شاعیران و فیلەسووفان و زانایان وایان فەریان کردووین،کە ژیانمان تا سەر هەمیشە لەیەک ئاستدا نابێت".
هەر لەسەرەتاوە تا کۆتایی پاڵەوانی باسەکان بە گشتی ژنان/ دایکانی لەقوماو و کەسکەوتوو و ماندوی دەستی ژیان و گورزخواردووی دەستی قەدەری بەرەحمانەی قورس. دایکانێک دوای مردن و لەدەستدانی هاوسەریان بە کێشە منداڵەوە دەکەونە گێژاپانی جەنجاڵ و سەختی ژیانەوە. ئەم باس و بەسەرهاتانە پەم وایە هەبوونی لە سەرتاسەری کوردستاندا،شتێکی نامۆ نییە و ڕەنگە خەزان و گێژاوێک نەبێت ئەم دیاردەیەی نەبێ. باوک شەهید دەبێت، لەسەدا دەرە و کەمێک منداڵ لەدوایدا بەسەر ژنەکەدا جێ دەهێنێ. برا لە سەدا دەدرە دایک و کەمێک خوشک لە کەمێگەی باوکسالاریدا تێنیا دەمێننەوە. ئەم کەپلە شیعرەی مامۆستا شەرکە بەکەس پێناسەیەکی

جوانی ئەم دەخەیە.
چاوی زستان، بە وەنەوز، پووی ئارامی لێک نانێ شستە
باران، هەزار بەهار، نادا بە کوێی گریانێ
شەوی تاریک، وەها چڵکی لەسەر سنگی شار داداوە... لە سێوانی، هەر
ماڵکدا، دار ئەرخەوانێ واوە
چیرۆکەکانی نێو کۆمەڵگەی کوردەواری هەموو دێانزانین و لێی
تێدەگەین. ئەوانەشی لێرەدا ئاماژەیان پێ کراوە، زیاتر هی
کەسانێکی کەست کەوتوون و خەفەت و داخ و نائومێدی هێندەی مشتێک
لەسەر دڵ و دەروونیان پێکەی کردووە و هەموو ئاسۆ گەشکانی ژیانی
لێ گرتوون. بەڵام نەبەزیون و کەنەدەرانێ لە زەریای ژیاندا سەوڵ
لێدەدەن.
ئاخر واقیعی ژیانی ئەوروپا، وەک کۆمەڵگەی پیشەسازی و مەدەرنێ و
شاری گەورە و کاری سەخت و کەتوبەندی گرێبەستەکانی کاردن، لە مێژە
پەلوپۆی مرۆڤی ئەم دەڤەرەی بەستووە و تا ڕادەی پووکاندن شکەتی
کردووە. مرۆ زەرجار ناچاربووە، بەتەنیا ڕووبەڕووی سەختی ژیان
بێتەوە، هەربۆیە دیاردەی هاوسەگیریی و منداڵ خستنەوە کز و سستێ و
بێزەکەی زۆر نزمە. تاک و تەکخراو و دەوڵەتە بەژئاوایی و
مەدەرنەکان بەوە ناسراون، بە هەر کار و بەرنامە و پرۆژەیەکیان لە
هەر ئاستەکدا بێت، ١ـ ٣ پلان و بژاردەیان هەس. ئەمەش وای کردووە
ئامادەکاریی پێشوەخت بە گەلە ئەگەری کراوە بکەن و لەمەشدا گەلە
سەرکەوتوون. کەواتە ئەوە نهێنی سەرکەوتنی مرۆڤکانێ،کە دەبێت ئەو
میکانیزم و خەسڵەتەی ئامادەکارییەی پێشوەخت بە ڕووبەڕووبوونەوەی
ئەگەرە جۆراوجۆرەکان ئامادە بکاکەن و حازربەدەستی بکەن و
بپارێزن، تا بتوانن بەرەنگاری چرکەساتەکانی لەقەومان ببنەوە.
کۆمەڵگە تێژهەڵاتییەکان کە هەشتا گەشەی پێویستی ژیانی پیشەسازی و
تەکنەلۆژیا و مەدەرنییان تێنەپەڕاندووە، لەگەڵ ئەوەشدا
پێیوەندییە مرۆییەکان لەرەش وردە وردە بەرەو کاڵبوونەوە و
خاوبوونەوە دەچن.
لەلایەکی دیکەوە دنیای ئەمڕۆ بەختی بێت، شانەگرییەکی تراژیدیایی
بە بانەوێیە و سیخناخە بە شەڕ و کارەسات و کوشتن و مەرگی
بەردەوامی ئازیزان و لەدەستدانی کەسە خۆشەویستەکان. بەم جۆرە
زەمینەی لەبار لە ئاردایە، بە خەمبار بوونی مرۆڤ هەست ناسک و
دەروون پاکەکان. ئیدی بە بەربەستکردنی دامانی هەموو بەها
جوانەکانی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی، مرۆڤکان پێویستیان بە پەداویستی
و ئامراز و هەکارەکان هەیە لە لایەک وەک کەرەسەی ماددی و لەلایەکی
تریشەوە دە و دەروونەکی بەهێز و ویست و خواستەکی پڕایین و گیان و
ڕەحەکی لێک نزیک بوونەوە و هاوکاری یەکتر کردن و خۆشەویستی و

بەهانا چوونی یەکترەوە.
بنەڕەتدا، مرۆڤ گۆڕەکان،کە کۆی ژان و ئازارە قورسەکان بوون، لە ژیانەوە فێربوون ڕێگای سەخت بە خۆیان و کەسانی تر تەخت بکەن. کتێبەکە"بژاردەی دووەم" پێش لە بەسەرهات و سەرگورشتەی جەراوجۆر و وانەی گرنگ و بەچووەنی زانستانەی پزیشک و دەروونناس و کۆمەڵناسەکان. هاوکات نموونەی زیندووی لە کولتوور و فەرهەنگی گەلانەوە هێناوەتەوە. لە کارەساتە مرۆییەکانی ڕۆژگاری مەڕوو و هاوچەرخەوە باسگەلێکمان دەخاتە بەرچاو بە بەرچاوڕوونی وفێربوون و بەرزکردنەوە باوەڕبەخۆبوون. ئەوەتا دەڵێت:"فەرهەنگی ئەمریکی وای سەپاندووە کە لە وەڵامی چۆنیت؟دا تەنها وشەی ،باش، بەس نییە… بەڵکو پێویستە ،،زۆر زۆر باش،،مان هەبێت". یاخود گۆڕ خۆیی دی "خۆیی ئەمریکی" ببینێ. ئەمەش بە خێی کردنەوە پێنجەرەیەکی نوێ لەبەردەم بیرکردنەوەمان دا، کە چۆن و چەند گۆشبین بین و باوەڕ پتەو هەڵسوکەوت بکەین و پەرچە کردارمان بە کردارەکان چۆن بێت.

ساتە مرۆ دەکەوێتە تەنگانەوە، تەنانەت داشتنی ستەیەک و دەربەینی وشەیەکیش بە خێی ئاماژەیە بە هیواگەشی یاخود هیوابڕاوی بە ژیان. نووسەر دەنووسێ: " من هەمیشە هەست بە ترس دەکەم" ئەو دوای باوەڕ بەخۆبوون و ئابوونەکەی دەیکاتە" من هەندێ کات هەست بە ترس دەکەم". لەم هەڵسانەوە و وەرچەخانەدا ،وەک سەرەتا و پرنسیپ هەر دەبێت پشت بەخۆت ببەستی، ئاخر وەک دەڵێن: گۆڕ خۆکی تر سەرت بە بخوەنێ، ئازارەکەت بۆتەواوی ناشکێ. ئیدی ئەو بوونەوەرەی ناوی مرۆڤ، بە حەتمی لە کاروانی ژیانیدا ڕووبەڕووی کەسپ و کەست و کێشە و دەردیسەری دەبێتەوە، دەبێ بچێتە ناو سەنگەرەکەوە، بە ڕووی لەقەوماندا بەرەنگاری بکات و لەگەڵ سەختی و نالەباری هەڵکەوتوو و بارودۆخدا خێی بگونجێنێ و بە ئەزگار بوون لە کارەسات و نەهامەتی و کۆڕەوەریەکان. هەوڵی گەیشتە ترۆپکی دڵخۆشی و شادی بدات. ئەمەش ئەو هاوکێشەیە، کە پاڵەوانی سەر شانۆکەی ژیان هەر مرۆڤ و مرۆڤ و کردە کۆمەڵایەتی و داهێنانە سەرسوڕهێنەرەکانی. لەڕشدا ئەرک و پێداویستی سەر شانی هەر تاکێکی تەندروست و سوودبەخشی کۆمەڵگەیە، باوەڕ بەخۆبوون لە خۆیدا بخوەقێنێ و گیانی هاوکاری کردنی ئەوی تر لە خۆیدا ساز بدات و بکاتە پرنسیپ. ئەوجا بەم دوو چەکەوە و پێکەوە، دەرەتانی بەرەنگاربوونەوەی هەڵەش و کارەساتە دەرەکی و دەتەزێنەکانمان پێ جێبەجێ دەبێت.

هەر تاکێکی کۆمەڵگەش بە بازنەیەکی پێوەندی گرێ دراوە، کە لە چەقی بازنەکەوە دەست پێدەکات. دایک و باوک بە منداڵەکانیانەوە و

دایک و باوکی خۆیان و برا و خوشک و پاشان خزم و ئۆجا هاوڕێ و دەستانەوە. هاگرتنی پەیوەندی لەم هەوبارەشدا، خۆشەوودی و جوانییەکی زیاتر بە ژیانمان دەبەخشێ . ئۆمێد لەکەس شاراوە نییە، بە ئۆوەی تێگەیشتنەکی کامڵ یاخود نیوە کامڵمان بە ژیان هەبێت، گرێکە ئەزموونداری بکەین و لە ئەزموون و تاقیکردنەوەی سەرکەوتووانەی ئەوانی تریشەوە فێر بین. هێرۆک س. کێرکگاردی فەیلەسووف دەڵێ:" ژیان تەنها بە درەنگ وەختەوە دەتوانیت لەی تێبگەیت، بەڵام دەبێت پێشوەختە بزانیت چۆن دەژیت". کەواتە بەوانە چەند هونەرە مرۆ بتوانە بەژگارە ناخۆش و دڵتەنگییەکانی ژیان بگۆڕێ بە شادمانی و هیواگەشی. ئەم کارەش هەر بە مرۆڤ دەکرێ.
لە وڵاتە پێشکەوتووەکانی جیهاندا، بە هەزاران جۆری میتۆد بە لەکۆڵینەوەی لە سەر تراوما و دەردە دەروونی و کێشە کەسیەکان کراون و هەن. بودجەی زۆبەلاحیشیان بە تەرخان کراوە، هەر بە نموونە لەوڵاتی بەریتانیا وەزارەتێکی تایبەت بە کێشەی (تەنیایی) مرۆڤەکان دامەزرێندراوە. چونکە ئەم دیاردەی تەنیاییە هەڕەشەیەکی زۆر لەسەر مرۆڤی سیستەم و کۆمەڵگە پێشکەوتووەکان. شکست و تێکشکان و سەرنەکەوتون و نەگەیشتن بە ئاوات لە قەناغێکدا، دەبێت ببنە مایەی فێربوون و سوود لەوەرگرتن و وانەی سوودبەخش بە ئایندەیەکی بە شکست و دۆڕاندن و هەڵاتن...
" یەک لە باشترین ڕێگاکان بە ئۆوەی بە جوانی خەمان ببینین،داواکردنە لە خۆکی تر کە ئاوێنەیەکمان بە بەرز بکەنەوە". سا بنەڕەتە کامڵ پێند لەم ڕستە زیندووەدا هەیە و چ پەیام و جوانییەکی تێدا حەشار دراوە. هێرۆها چ بە مرۆڤ دەڵێ، هێرۆک چۆن دەڵێن: یەکە لە گەڵپانەکەدا یاری نەکا، نازانێ یاریزان بە هەڵە دەکات". مرۆ چەند داهێنەر و مۆعلانیش بێت، هەشتا پێویستی بە سەرنج و تێبینی بەرامبەر/ هاوڕێ و دەستەکی هەیە، تا پێی بڵێ،ئەمە شێوە و شێواز و باش و خراپی و جوانی و ناشیرنێتی. نەشتەگەر و نووسەر ئاتۆ گاوێندە دەڵێ:" وەرزشکاران و گەرانیبەژان، هاهێنەریان هەیە،ئاخۆ ئەوەش هەتانە؟". چ خەش بوو هەر تاکێک هاهێنەر و ئامۆژگاریکەرێکی هەبوایە، بە گیان و هەستی مرۆڤدۆستی و نیشاندانی ڕێی ڕاست و فێرکردنی کردەوەی چاک، لەسەر سەکوچکەی زێردەشتی مەزن(بیری چاک و قسەی چاک و ڕەفتاری چاک) بهاتینایەتە گەڵپانی ژیانەوە. ئاخر هەموو پێویستمان بە زانینی زیاتر و پەروەردەی باشتر هەیە.

هەر کاتێ پێویستت بە باوەشێکی نەرم و مەجلیسێکی گەرم و چێژێکی خەشی ژیان بوو، گەڕێکت بوو پێیەک لە بەرهات و

کورد وەریەکانی ئەوانی دیکە دابدەی و ئەزموونت دەوڵەمەند بکەیت، پەنا بە ئەم کتێبە و ئامێژگاریەکانی بەرێ، وەک گەپاڵ و دارشەق تا بە هەورازەکانی ژیان هەڵگڵۆی و بە دڵ و نشوەکانەدا شۆبیتەوە و هەتا هەموو ڕۆژگا سەختەکانی ژیان بە هونەر و داهێنانی داهێنرانەی خۆت نەرم و پێدەشت بکەیت. بە باوەڕی من هەق هەموو کەسانی بواری پەروەردە و فێرکاری و دەروونناسی و ستراتیژی ئاشایەیشی نەتەوەیی ئاگایان لەم باسوخواستانەی ناوەڕۆکی ئەم بەرهەمە بێت، چونکە کەموزۆر پەیوەندی ڕاستەوخۆی هەیە بە مرۆڤکانی نیشتمانی داغانبووی ئەمڕۆ و چارەنووسە خەمناک و بەختەوەریەکانیانەوە. ئاخر لە کوردستانی فرمێسک و خوێن، لە ئەنجامی شەڕی داسپاوی داگیرکەران بەسەرماندا،(ئەنفال و هەڵەبجە و داعش و لە سەدارەدان و ڕاوەدوونانی …هتد)،کوەڕوەری و کارەسات و گوناحەکانی دەستی خودی خۆشمان، ژمارەی بەوڕژن و برا گۆشمردە بوو، ئافرەتی لەقوماو و تاکی بەدەرەتان هەندەی گۆڕەی دارەکانیان لە هاتووە. بۆ ئەوەی لە دوا لاپەڕەکاندا بەکورتە نووسینێک باس لەوە دەکات بۆچی ئەم کتێبەی هەڵبژاردووە و کردووە بە کوردی ،کە دەبێتە تەواوکەری بۆچوونەکانی من لەم بووڕدا.
ئەوجا پێش ماڵئاوایی جێی خۆیەتی دەستخۆشیەکی باش لە مامۆستا محەمەدی وەرگێڕی ئەم بەرهەمە نازدارە بکەم. هەم بە هەڵبژاردنی ئەم بەرهەمە ناوازەیە،کە ڕەنگە لە داهاتوویەکی نزیکدا زیاتر بایەخی دەرکەوێ و گەلێ کەس خێی تێدا ببینێتەوە.، هەمیش بە ئەو زمانە تەڕو پاراوە و سەلیقە وردەی لەڕدا بە خەرجی داوە… لەڕاستیشدا، پتر ئیرەیی دەبەم بەو حەوسەڵە و بیندەڕێی و پشووەدرێژیەی هەیبووە، لە وەرگێڕانی ئەم بابەتە نویەدا بە کتێبخانەی کورد. دەستخۆش مامۆستای بەپەرۆشی وشە و ڕەشنبیریی کوردی، بە ئەم دیاریە ژیکەیەتان بە کتێبخانەی کوردی. ماندوو نەبن لە خزمەتکردن.

سەرنج: هەموو ئەو وشە و ڕستانەی خراونەتە نێو دوو"…" وەک لە کتێبەکەوە وەرگیراون.

هەڵە بەرزنجەیی ١١/٣/٢٠٢٠

کتێب: دیدار لە بارەی شیعر و ژنامەنووسی … نژاد ءەزیز سورمە

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن ...

کتێب: ئامیان… چوارینەی شیعری … نەوزاد مەرگەیی

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن .....

حیجاب وئازادی پێشین چاوپێکەوتنی ژنی ئازاد لەگەڵ حەمید تەقوایی

ژنی ئازاد: دوو هەفتە تیدەپەڕیت بەسەر هەواشاندنەوەی یاسای قەدەغەکردنی حیجاب لە لایەن دەوڵەتی ئیسلامگەرایی تورکیاوە لەشوێندەوەتیەکاندا.پارتی دەسەڵاتداری دادوگەشەو لایەنگرانی ئەردۆغان دەیەن پەسەند کردنی یاسای نوێ،ئازادی دەربڕین دەگەڵتەوە، بە وەاتەک کەلەسەدا ٩٨ی دانیشتوانەکەی موسەمانن.بۆچونی ئەو چیەلەم بارەیەوە؟

حەمید تەقوایی:قەدەغەکردنی حیجاب لە شوێنە دەوڵەتیەکاندا هیچ پەیوەندی بەئازادی ئاین ودەربڕینی ئاینیەوە نیە.ئەمە بەشکە لە

پشگرتن بە دستەوەردانی ئاین لەدەوڵەتدایە و لەاستیدا لە بنمایی جیایی دین لەدەوڵەت وسیکولاریزمەوە سەرچاوە دەگرێت.هەرکەسێک ئازادە هەر ئاینێکی هەبێت بەڵام مافی ئەوەی نیە، کە لە ناوەندە دەوڵەتیەکان وهەروەها ناوەندەکانی پەروەردەو بەرهەمهێناندا سود لە نیشانە ئاینیەکان وەربگرێت.حیجاب وەک سەلیب وئەستێرەی داود،هەمزەکی ئاینیە و نابێت هیچ لەم سمبولانە لەناوەندە دەوڵەتی وپەروەردە وبەرهەمهێنانەکاندا نیشان بدرێن.

ژنی ئازاد:ئێستا مەرجی وەرگرتنی تورکیا لەیەکیتی ئەورپادا قوبوڵ کردنی چاکسازیە لەواتەدا.دەوڵەتی تورکیا بانگەشەی ئەوە دەکات کە یەکێک لەو چاکسازیانە هەڵوەشانەوەی یاسای قەدەغەی حجابە لە شوێنە دەوڵەتیەکاندا.بۆچی ئەبێت یەکیتی ئەوروپا مەرجێکی لەو شێوەیە دابنێت وەلەبنەڕەتیشدا ئەگەر مەرجیکی لەو شێوەیەدابنرێت تاچەند بەرژەوەندیەکانی خەڵک،وبەتایبەت ژنانی تورکیا دەستبەردەکات؟

حەمید تەقوایی:ئەگەر ئەم مەرجە ڕاست بێت، هەکارەکی گەلانەوەی دوبارەی ئاینە بە سیاسەت وقوتابخانەوچالاکی کەمەڵایەتی وەڕشنبیری، وە فرەکلتوری(ماڵتی کەلچەریزم)سەردەمانەکە لە ژێرئاوا تیئەریزە وئاراستە دەکرێت.بەشێکی تری کیشەکە ئیمتیازدانی وڵاتانی ئەوروپایە بە بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسی وهێزە ئیسلامیەکان لە ئەورپا بە ئامانجی دەستەمۆکردن وگەلایەکردنیانەوە، ئەم هەنگاوانە لەخزمەتی بەرژەوەندیەکانی خەڵک وەیا ژنان دا نابێت،بەڵکو لەگەڵ ئامانجی سیاسی وئابووری وبەرژەوەندی چینی دەسەڵاتداری ئەو وڵاتانەدا لەبنەدو بەست و سازش ومامەڵە لەگەڵ هێزو دەوڵەتە لەادەبەدەرکەنەپەرستە ئیسلامیەکاندا خزمەت دەکات.

ژنی ئازاد:ئیوە دژی ئەوەن کە ژنان بەیژیەک بەنە دائیرەونشوێنە دەوڵەتیەکان بە حیجابەوە .ئایا ئەم دژایەتیەی ئەوە بەر بەئازادی جل وبەرگ پێشین ناگرێت؟بۆچی ئەوە باوەڕتان بەئازادی جلوبەرگ پێشین نیە بە کەسانی پێگەیشتو؟

حەمید تەقوایی:حیجاب جۆرێک نیە لە جلوبەرگ پێشین.ژنان لەبەر مەدێل وجوانی ولەباری وەیا ئاسودەی وپاراستن لە گەرماو سەرما،سەرپۆش وپێچەو بورقەعیان هەڵنابژێرن.بەڵکو بەهەیی جیاجیکردنی دەستورە ئاینەکەیانەوە دەبنە باسەپۆش.هیچ ژنێک لەبەردەم ئاوێنەدا لەخەی ناپرسێت ئەمە چاکێت وپانتۆڵ لەبەرکەم یان حیجاب بدەم بەرسەرمدا!هەر جلێک بپۆشێت ناچارە کە حیجابی بکات بەسەردا.هەر ئەم ڕاستیە سادەیە نیشانی ئەدات کە حیجاب پۆشاک

نیە.لە بنەڕەتدا فەلسەفەی ئاینی پشاک نیە بۆکو"بەدور ڕاگرتن"ی ژنانە لە چاوی پیاوانی نامەحرەم.حجاب پێچانەوەولە پاکەت نانی سەکسی ژنانە وەک کالا کەهەر خاوەنێکی دەتوانێت بیکاتەوە.من ڤەدیەی ئاخوندێکم بینی کەلە مینبەرێکیدا ژنی دەچواند بەو سەرپۆشەیە کەلەسەر کەبابی سەفەری دادەنێن.ئەیوت ئەگەر ئەتانەوێت پیاوەکان هەستیان بە ژنەکانتان نەجوڵێت ئەبێت حجاب بکەیتە سەرژنەکانتان!(لینکی ڤیدیەکەی لەخوارەوە دادەنێم)
خاڵێکی تر ئەوەیە کە تەنانەت ئەگەر حیجاب بەجارێ پشاکێکیش بزانین دیسان لە هەموو شوێنێک وناوەندێکی دەوڵەتی وکەمەڵایەتی پڕی ناگرین.هاوڵاتیەکی ئازاد هاوڵاتیەکی ئاسایی هەرچی پێ خۆش باڵبەری کات،بەنام پەرستارێک،یا پۆلیسێک،یا وەرزشکارێکی تەپی پێ ناتوانێت لەسەر کارەکەی خۆی ئامادەبێت.تەنانەت زۆرێک لە یانەو ڕیستۆرانت وئێنجومەنەکان وهیتر کەدی جل وبەرگیان هەیە کەئەگەر لەو ڕیعایەتی نەکەیت لەو ناوەندە هێگاتان پێنادەن.کاتێک هاوڵاتیان دەچنە پێوەندی کاری کەمەڵایەتی وبەرهەم هێنان ئەبێت بڕیارکانی ئەو کارە وێان ئەو کەمەڵە دیاریکراوە پێیەوبکات.کەسێک کەنایەوێت ئەم سنوردارکردنانە قبوڵ بکات لەو پێوەندی وکەمەڵە دیاری کراوانەدا بەشدار نابێت.

ژنی ئازاد:ئایا بەنایاسایی کردنی حیجاب، لە ناو بزوتنەوەو باوەدارانی بە ئایندا هێوایەتی نادەیتێ؟
ئەگەر حیجاب کەنەپەرستانەو دواکەوتوانەیە،کەوایە،ئاینی خۆی وڵەناویشیاندا ئیسلام کە زۆرتردواکەوتوە وە کەنەپەرستانەیە.بۆچی هاوناگونجێنیت کە هەموو ئایندکان قەدەغەن؟

حەمید تەقوایی:لە بڕیەک کەوتن لەگەڵ ئایندا ئەبێت جیاوازی لەنێوان ئاین وەک باوەڕێکی کەسی وئاین وەک کاری دەوڵەتی-کەمەڵایەتیدا قبوڵ بکەین.ئاین لەهەردو بارەکەدا کەنەپەرستانەو دواکەوتوانەیە،بەنام هەگای هەبوونەویان وەک یەک نیە.ئاین وەک باوەڕ ناتوانیت ونابێت قەدەغەبکرێت.هەگای خەبات لەدژی باوەڕی ئاینی هەشنگڕی وکاری زانستی و فەرهەنگیەوە نەک قەدەغەکردنی یاسایی.ئەوەی کە دەبێت قەدەغە بکرێت دەستەوەردانی ئاینە لە ژیانی کەمەڵایەتی هاوڵاتیان-دەوڵەت وسیستەمی پەروەردە وسیستەمی دادوەری وناوەندەکانی بەرهەمهێنان وهیتر.بۆچی کە ئەم کارە نەک بە باوەڕ بەکو لەگەڵ ماف وئازادی وهاوڵاتیان لەناکۆکیدایە.تەنانەت کەمەگایەک کە بیروبۆچوونی ئازادی باوەڕ(عەقیدە) وەک باوەڕی تایبەتی زامن بکات ئەبێت سیکۆلاریزم وسیناریۆی مەزهەب لە کاروباری

کۆمەڵاتیدا وەک بنەما وەربگرین .لەهەر رژێمێکدا کە ئایینێکی دیاریکراو-وەک ئایینی فەرمی وئایان ئایینی زۆرینە وەیا حکومەتی پاپای فاتیکان وەیا ولایەتی فەقیە وهیتر-پێگەیەکی تایبەت بەدەست ئەهێنێت بیەوێت یان نا باوەڕداران بە ئایینەکانی تربەهاوڵاتی پلەدوو هەژماردەکرێن .نمونەی زیندو پێگەی بەهائیەکان ودەروێشەکان وئایان تەنانەت ئەهلی سونەیلەژێمی کۆماری ئیسلامیدا .

ئەرکی دەوڵەت بەدور لەاگرتنی کۆمەڵگەیە لە یاساو سونەت وکارکردی کۆنەپارستانەو دژی ئینسانی مەزهەب.تەنانەت لە ئاستی پراتیکی وفەردی وکەسی لەهەر شوێنێک کە ئەو سونەتانە لەگەڵ ماف وئازادیە سیاسی وکۆمەڵایەتی وحورمەتی هاوڵاتیان و تەنانەت مافی ئاژەڵانیشدا ناکۆک دەبێت ئەبێت قەدەغەبکرێت.بەشودانی منداڵانی کچ دەبێت قەدەغەبکرێت،تەنانەت ئەگەر دایک وباوک وکچەکەش خۆیان ڕازی بن.حیجابی منداڵان وخەتەنەی کوڕانی منداڵ وزنجیر وقەمە وشاندن وسەربڕینی ئیسلامی ئاژەڵانیش ئەبێ قەدەغە بکرێت.بڕیاری ئەم قەدەغەکردنانە ناکۆکی ئەو سونەت ویاسا وکردەوانەیلەگەڵ مافە سەرتاپیەکانی هاوڵاتیان وئایان ئاژەڵاندا.لێرەدا ئیتر تەنانەت تایبەتمەندی و یاان سەرچاوەی ئایینی ئەم کردەوانە گرنگی نیە.ئەوە گرنگ نیە کەسێک بە فەرمانی خودا وئایان لەبەر دەمارگری میللی وئاسیستی وئایان بە هەی ئاژەزی دەرونیەوە ئەم کارانە دەکات.گرنگ ئەوەیە کە ئەم کردەوانە لەگەڵ مافە سەرتاپیەکانی هاوڵاتیاندا ناکۆکەو هەر بەو هەیەوە دەبێت قەدەغەبکرێت.

هەتا ئەو شوێنەی کە مەسەلەکە پەیوەست دەبێتەوە بەبابەتی جێ مەبەستمان کە حیجابە، هەر بەو شێوەیەی کە ئەونمکردەوە حیجابیش وەک هەر دەرکەوتن و سومبوڵیکی ئایینی تر ئەبێت لە ناوەندە حکومی وپەروەردەیی وبەرهەمهێنانکاندا قەدەغەبکرێت.بەڵام حیجاب تەنانەت وەک هەڵبژاردنێکی کەسی وڵەدەرەوەی ئەم ناوەندانەش کارێکی کۆنەپارستانەیە کە لە ئەوانین بێ ژن وەک کاڵایەکی سێکسی خۆشی دەبینێت وە دژی حورمەت وکەرامەتی ئینسانی ژنانە.لەباری عەمەلیشەوە حیجاب-وەک پەڕاوی دارین کە یابانیەکان لەپێی کچانیان دەکرد-ناکۆک بوو لەگەڵ جوڵان ویاری وچالاکی لەشولاری کچەمنداڵەکان وچالاکی فیزیکی وەرزشی ژنانە.حیجاب کەت وبەندێکە کەهەر لەمنداڵیەوە ژنان دەباتە دواوەو لە پێگەی ژێردەستەیی پیاودا ڕایدەگرێت.بەو دەلیلەیە کە ئەمە خوازیاری لەنەوچونی حیجابین لەکۆمەڵگەدا،بەڵام بە گەیشتن بەم ئامانجە نەک بەیاسا بەڵکو دەست بە کاری فەرهەنگی وزانستی وڕۆشنگەری دەبەین.

ژنی ئازاد: ئەگەر ژنانی سەرو تەمەنی یاسایی خۆیان لە یەفراندەمکی ئازاددا بین حەزدەکەین حیجابمان هەبێت، ئەوە قبووڵی ئەکەن؟ ئەگەر قبووڵی نەکەن ناچنە ڕیزی ئەو بزوتنەوانەی کە گوێ بە دەنگ زەرینەی خەڵک نادەن وپیشێلی دەکەن ؟

حەمید تەقوایی: ئەی خەڵک معیاری دەست نیشانکردنی ڕاستی نیە. ئەگەر لە سەردەمی گالیلەدا لە ئەورپا یەفراندەمیان بکردایە ئەگەری زۆر هەبوو کە سوانەوەی زۆری بەدەوری خۆردا دەنگی نەدەهێنا! کەسای کاسلیک کە ئەوسەردەمە گالیلەیان ناچار بەتەبەکردن کرد لەسەر ڕاستیدا نووسەرەکانی زەرینەی ئەوسەردەمەی دەکرد. ئەی زەرینە لەبنەڕەتدا دیموکراسی بە بڕیاردانی عەمەلی- بەرەوپێبردن بایەخی هەیە، نەک بە دەستنیشانکردنی باش لەخراپ وڕیان ڕاست لەهەڵە. دەربارەی حیجابیش هەر هەمان کار ڕاستە. ئەگەر تەنانەت هەموو خەڵکی کەمەگەز دەنگ بدەن بەحیجاب ، ئەوە حیجاب نابێتە کارێکی ئیجابی وپیشکەوتوخوازانە. هەر بەو شێوەیەی کە دەنگی هەموو کەلەکان بەکەیلایەتی .کەیلایەتی ناکاتە جێگای قبووڵ ومەبەست پەدراو. ئەبەست ئاگامان لەوەبەست کە شتێک بەناوی حیجابی ئیختیاریەوە بوونی دەرەکی نیە. تەنانەت ژنانی ئاینی کەوا بیردەکەنەوە بەئیرادەی خۆیان حیجابیان قوبووڵکردووە لەڕاستیدا بە زەری ئاین- ئەخلاقی- سونەتێک کە لەلایەن کەمەگەزەوە بەتایبەت پیاوانی خێزان-وڵەوەاتێکی وەک ئەراندا لەلایەن دەوڵەتەوە- دەسپێنرەت ملیان داوە*.

وەرگێڕانی کاوە :عومەر

۲۰۲۰\۳\۱۱

۲۰۱۳\۱۰\۲۱ لەژنی ئازاددا بەاوکراوەتەوە

بەاوکراوەی فیتنە- بزوتنەوەیەک لەپێناو ڕزگاری ژناندا

لینك به اراجیف آخوند

https://www.youtube.com/watch?v=LCNlwlA_CgA

مندرج در زن آزاد شماره ۱۵

سەزی کچێك بە باوکە زیندانی

کراوەکەی لەتابلۆیەکدا... ن: ئەحمەد کامەران

دەربارەی سزداری و خشەویستی مۆقەکان بۆ یەکتری مژوویەکی زۆرکۆنی هەیە کە هاوکاتە لەگەڵ دروست بوونی مۆقایەتی لەسەر ئەم گۆی زەویەدا, ئەگەر چی جاروباریش ئەم پەیوەندییە سزداری و خشەویستیەی مۆقەکان دەگۆڕت بۆ پەیوەندەی ڕق و کینە کە دەرئەنجامەکەیشی زۆر ڕووداوی ناخشی لێدەکەوتەوە لەنێوان مۆقەکان ئەگەر چی لەپاشان پەشیمانی بەدوای ئەو مۆقە تۆیەدا دێت کە هەستاوە بەتۆیی و هەفتاری ناشرین بۆ بەرامبەرەکەی بەڵام لەکۆتایی دا کارەکە لێك ترازانی لێ کەوتەتەوە , بۆیە دەبێت بەردەوام مۆقەکان بەخشەویستی و سزدایەوە بۆ یەکتر بژین هەتاوەکە کۆتا چرکە ساتەکانی ژیانیان , چوونکە دەرئەنجامی خشەویستی نێوان مۆقەکان دەبێتە دڵخشی دەکان و بەخشینی ئاسوودەیی بەیەکتر و جوانکردنی سیمای کەمەگا ... هتد

ئەگەرچی خشەویستی مۆق پێك دێت لە دوو هەگەز کە ئەویش نێر(پیاو) مێ(ئافرەت) ئەمە بە واتای ئەو نایەت کە خشەویستی تەنیا لە گۆشەی دڵداریدا کۆ بکرێتەوە کە ئەویش لەنێوان (کچ و کوڕدا)ووەدات, نەخێر بەڵکو سنوری خشەویستی سنورێکی زۆر فراوانی لە هادەبەدەری هەیە کە هیچ پێوانەیەك ناتوانێت هەژماریان بکات هەرچەندە زۆر جاری وا هەیە دەبینین مۆق خشەویستی بۆ ئاژەڵك دروست دەبێت کە ئەوەش شتێکی ئاساییە چوونکە ئەو مۆقە لەکۆتایی دا سزکی لەو ئاژەڵو بینیوە بۆیە هەستی سزداری بۆی دروست بووە کەچی جاری وا هەیە سزی ئاژەڵك بۆ مۆقێك زۆر لەوە گەورەترە لە سزی مۆق بۆ مۆقێکی دیکە, چوونکە مۆقی وا بوونی هەیە کە بەردەوام ئارەزووی ئەوە دەکات مۆقی بەرامبەرەکەی کەسکی هەزیل و یسواو کێلەی خۆی بێت یاخود بەردەوام هیوای ناخشی و دڵانی بۆ دەخواست لە ژیانی دا...

بەڵام دەربارەی سزی خشەویستی مۆقەکان بەشی زیاتری دەکەوێتە بەر هەگەزی مێ(ئافرەت) کە بەردەوام خاوەن دڵکی بەسزە بۆ خشەویستی, ئەمەش بەهۆی ئەوەی هەگەزی مێ(ئافرەت) دەبێتە پیرزترین هەگەز کە ئەویش بوونی بە دایك , چوونکە کاتێك هەگەزی مێ دەبێت بە دایك هەست و سزی خشەویستی زیاتر دەبێت بۆ بەرامبەرەکانی بەتایبەتیش بۆ منداڵەکانی کە ئامادەیە لەپێناویان دا هەموو شتێك بکات.

یەکێك لە نمونە جوانەکانی خۆشەویستی هەگەزی مێ کە پێیەتی لە وەفاداری و قوربانیدان ئەویش لە تابلۆیەکدا بەدی دەکرێت کە لەلایەن هونەرمەندی شێوەکار(بێنزە)وە کێشراوە لەساڵی 1630ز کە ئێستا ئەو تابلۆیە لە مۆزەخانەی رایکس میوزایم لە ئەمستردام(هۆلەندا)یە.
تابلۆکە وێنەی پیاوێکی پیری زیندانی کراوە لەگەڵ کچێك کە لە هەمان کاتدا کچ و باوکن , دیمەنێك تێدا دەبینین لەنێو ئەو تابلۆیەدا کە زۆر تووشی سەرسوڕمانمان دەکات کە کچەکە مەمکی خۆی لەکراسەکە دەردەکات وبەمەمکەکانی شیر دەدات بە باوکە پیرە زیندانی کراوەکەی.
کێشانی وێنەی ئەو تابلۆیە لە ڕووداوێکی ڕاستەقینەی مێژوویی وەرگیرا لە ڕۆما , پیاوە پیرەکە ناوی (سایمۆن) وە کچەکەش ناوی (پیرۆیە) سایمۆن سەرکردەیەکی سەربازی ڕۆمایە کە لە جەنگێکدا شکست دەهێنێت لەبەرامبەر جەرمانەکان, ئیتر دەستبەجێ پاشای ڕۆما بڕیاری زیندانی کردن بۆ سایمۆن دەردەکات بۆ هەتا هەتایە, وە پاشای ڕۆما فەرمانی کردبوو کەهیچ جۆرە خواردنێکی پێ نەدرێت, بەڵام تەنیا کچەکەی بۆی هەیە سەردانی بکات بەمەرجێك هیچ خواردنێکی پێ نەبێت, بەڵام لەکاتی لەسەردانی کردنی پیرۆی کچی بۆ لای باوکی ڕاستەوخۆ بە مەمکەکانی شیر دەدات بەباوکی ,کەئەمەش وای لەسایمۆن کرد بەهێزتر بێت,ئیتر ڕۆژکیان پاشای ڕۆما بەو کارەی کچەکەی سایمۆن دەزانێت , هەربۆیە زوو بڕیاری ئازادکردنی سایمۆن دەدات کە ئەمەش وەکو وەفایەك بۆ خۆشەویستی کچێك بۆ باوکەکەی کەبۆ دواجار ئەو تابلۆیە دەبێتە سیمبولێکی جوان بۆ خۆشەویستی و وەفاداری.
وێنەی تابلۆکە دیمەنێکی پڕاو پڕ لە تراژیدی و خۆشەویستی بۆمان نیشاندەدات , وە لەهەمانکاتیشدا پەیامێکیشمان پێ دەدات کە دەڵێت: مرۆڤەکان ئەوکاتە جوانن کە هەست و سۆزی خۆشەویستیان بۆ یەکتری دەردەبڕن و دووردەکەونەوە لە هەموو جۆرە ڕق و کینەیەك, وەکو لە دیمەنی ئەو تابلۆیە بینیمان ئەوەیە کە خۆشەویستی کچێك بۆ باوکەکەیەتی کە لە کووچێکی زیندان دایە, هەرکاتێك خۆشەویستی لەنێوان مرۆڤەکان کۆتایی هات و گۆڕا بۆ ڕق و کینایەتی ئەوکاتە ئیتر دەبێت بەڕۆن مرۆڤایەتی کۆتایی هات.
لە تابلۆکەدا دیمەنێکی تر بەر چاومان دەکەوێت ئەوەیە کە هەگەزی مێ (ئافرەت) چەند هەگەزێکی بەوەفان کە توانیویانە هەتاوەکو تاڕادەیەکی بەرچاو سۆز و خۆشەویستی بداوبکەنەوە , بەڵام ئەوەی کە جێگای داخە لەلایەن بەشێکی زۆری پیاوانەوە خوێندنەوەو تێگەیشتنیان بۆ ئافرەت لە گۆشەیەکی جەستەدا کۆی دەکەنەوە واتە تەنیا بۆ ئارەزوو سێکسیەکان لێیان دەڕوانن کەئەمەش بیرکردنەوەیەکی هەڵەیە

که دەبێت بەپێچەوانەکەیەوە بیر بکرێتەوە لەبەرامبەر هەگەزی مێ(ئافرەت) چوونکە لەکێتایی دا مێژ لە دوو هەگەز پێك هاتووە ئیتر پێویست بەوە ناکات هیچ کام لە هەگەزەکان خۆی زاڵ بکات بەسەر هەگەزێکی تر بەڵکو دەبێت هەردووکیان لە یەك ئاستدا بن و شان بەشانی یەکتر لەسەر ئەم گۆی زەیەدا درێژە بەژیان بدەن و سۆز و خۆشەویستی بابکەنەوە بۆ یەکتری...

جادانی باری لە ناکاو ئامادەکردنی / پارێزەر/ لوقمان مصطفی صالح

یاسای باری لەناکاو یاخود نائاسایی (حاڵەتی طواری) جیاوازە لەگەڵ یاسا بەرکارەکانی تری ووڵات،لە بەرئەوەی لەلایەن سەرکی ووڵاتەوە بۆ بڕیارێکی تایبەت بە مەرسوومیك دەردەچێت، بە پیی ئەحکامی عورفی یان ئەوەی پیی دەلین باری لەناکاو ، دەتواندرێ باری لەناکاو بسەپێنرێ بەسەر هەموواڵات یاخوود بەشێکی یا ناوچەیەکی دیاریکراو بۆتەنیا،زۆر جار ماوەکەی دیاری دەکرێت، کە بۆ چەند ماوەیە و کەی کۆتایی پێدێ .

کۆواتە لە هەرێمی کوردستان پشت بەست بەقانونی ژمارە (١)ساڵی ٢٠٠٥ سەرکایەتی هەرێمی کوردستان ەعێراق هەموارکراو دەقی مادەی (١٠) بڕگەی(٨ ، ٩) تایبەت بە دەسەاتەکانی سەرکی هەرێم بۆ (جادانی باری نائاسایی و سەرپەرشتی کردنی کۆبونەوەی ئەنجومەنی وەزیرانی کوردستان)دەرهەق بە جادان و توندترکردنی ەنمایەکان. بۆنمونە.. بڕنگاربونەوەی ئافاتی (کارەنا) کە لە ئەستادا بڕکی دونیاو کوردستانیشی گرتووە،بەمبەستی پاراستنی ژیانی چین و توێژکان کە زۆرورەتکی ئەخلاقی و قانونی و شرعیە لە پێناو پاراستنی گشتی و بڕژەوەندی گشتیدا.

ئەم یاسایە (یاسای باری لە لەناکاو) ئەو دەسەاتە دەداتە دەسەاتی جێبەجێکار کەهەسێ بە سەندنەوەی چەند سەلاحیاتیك لە دەسەلاتی(تەشریعی و قەزائی) بۆ دەسەلاتی جیبەجیکردن.کە تا ادەیەک دەسەلاتی ەهای دەبێت لە پیادەکردنی دەسەاتەکانی خۆی.وەک

دیاریکردنی(ماف و ئازاد)ی هاولاتیان و دەستگیرکردنی گومانلیکراون ویاخود ئوکەسانی کە سەرپێچی بریارەکان دەکەن بە ماوەیەك كە دیاری نەکراوە بەبێ ئاراستەکردنی تاوانەکەیان، یان بێبەشکردنی مافی گردبوونەوە یان(منع تجول)و لە کات و شوینی دیاریکراو .

وە دەستوور هەمیشە ئەو لایەنە بەرپرسیار دیاری دەکات کە هەلدەستێ بە راگەیاندنی بارودۆخی لەناکاو و وە ئەو حالەتانەی کە یاسا ریگەی داوە باری نایاسایی تیدا رابگەیەندرێت، کە ولات ووبەرووی دەبێتەوە وەکو :رووداني سروشی و مرۆیی وەك ئاوی ئستا لە هەرەمی کوردستان دەگوزەرێ بە هۆی بڕاو بوونەوەی کەرتنا ڤایرس باری لەناکاو ڕاگەیەندراوە.وە بە پێی یاسا سزای بۆ دانراوە کە هەرکەس سەرپێچی بکات.

سزای سەرپێچی بریاری لیژنەی دەستات پێدراو

مادەی (240) یاسای سزادانی عیراق / هەرکەسێك سەرپێچی بریاری فەرمانبەر کە لە خزمەتی گشتی دایە یان لیژنەی شارەوانی یان لیژنەی ڕەسمی دەسەلات پەروی کرد سزا دەدرێت بە بەندکردن [حبس] زیاتر نەبێت لە [٦]شەش مانگ یان بە پێبژاردن زیاتر نەبێت لە ١٠٠ دینار(هەبەتە بری پارەکە لە ئستادا هەموارکراوەتەوە)

نمونە :

١ــ سەرپێچی کرنتینە قەدەغەی هاتووچۆ ــ

٢ــ سەرپێچی ئوکەسانی لەدەرەی ولات گەراوەتەوە عیراق و کوردستان ناچن بۆ لیژنەی پزیشکی پشکنینی کەرنە و کرنتینە ــ

تاوانی زیان گەیاندن بە تەندوستی گشتی

مادەی (368)لە یاسای سزادان / هەرکەسێك کارێك بکات بێتە هۆی مەترسی بلاو بوونەوەی نەخۆشیەکی ترسناک زیان بە ژیانی خەڵك بگەیەنێ سزادەدرێت بە بەندکردن [حبس] بۆ ماوەیەك زیاتر نەبێت لە [٣]سێ ساڵ ــ

مادەی (369) لە یاسای سزادان / دەڵێت گەرهاتوو بەهۆی بلاوبوونەوەی ئەم نەخۆشیە خەڵك مردن یان بووەهۆی بریندار (بعاهة مستديمة) سزادەدرێت بە زیندانی کردن [سجن] بۆ ماوەیەك زیاتر نەبێت لە [15] ساڵ ــ

نمونە /سەرپێچی ئوکەسانی هەڵگری نەخۆشی کەرنەن ناچن بۆ لیژنەی پزیشکی فحسی کەرنە کرنتینە لەناو خەڵك دەسوڕن و دەبنە هۆی بلاو بوونەوەی نەخۆشی.

کرۆنا.. پەتایەکی تازەو سەر دەمیکی نوێ ... دکتۆر مەولود ئیبراهیم حەسەن

چەندخاڵێکی گرنگ بۆ بەرچاوی هەموان.

کرۆنا وەک پەتایەک کە ئێستا هەموو جیهانی گرتووتەوە، بەسروشتی دروست بوونێ و بەاو بوونەوە.. یان دروستکراوبێ و سیاستی پیلانگێڕیی بەدواوە بێت! نە خۆشیەکەو بوونێ بە واقیع وقوربانی لێکەوتەوەو بە سەتان هەزارو ملێونانی خستووەتە خەپارەزیی وهەموو جیهان ڕۆژ بە ڕۆژ چاکترو توند تر دەکەوێتە بەربەرەکانی ئەم نەخۆشیە سەرتاسەریەی هەموودنیا، ئەرکی بە هەموو وڵاتێک و شارێک و ماڵێک و تاکێک پێیداکردووە، هەر بۆیە دەتوانین بڵێن.. یەکەمینجارە هەموو مرۆڤایەتی بە یەک شێوە ژیان بە سەردەبەن. ئەم ڕەوشە نوێیە لە داهاتوودا سەرتاسەری ژیان دەخاتە قۆناخێکی ترکە زۆر جیادەبێت لە پێش بەاوبوونەوەی کرۆنا! گەلانکاری لە باری دەروونی تاک و پێوەندی خیزان و کۆمەگاو سیاسەتی حکومەتەکان .هەر ئێستا سەرەتای ئەم گەلانکاریە بەدەرکەوتووە. ئەمە ڕەوشی هەموو ڕووداوە گەورەو فرەوانەکانی جیهانن..هەر بۆیە ئەرکی زانکەکان و لێکەرەکانە هەر ئێستا بە هیوای لێکەنەوەپێویست و زانستیانە چاوی خۆیان بکەنەوەو لە نەو ڕووداوکانی وڵات بە پسپۆری خۆیان داتاو بڕگە کبکەنەوەو بە دوای ئەنجامی زانستیەوەدا بگەڕێن و زیانەکان بکەن بە مایەی تاقیکردەوەی بەسود و دەرس وەرگرتنی پێویست.

چەند لایەنێکی نوێی گرانکاریەکان..

-گەلانگاری ئەدەبی و هونەری و میدیایی ، ئێستا بەرووبی بەرچاوە کە قۆناخێکی نوێی ئەدەب و هونەرو میدیایی دەستی پێکردووەو ئەرکی پسپۆرانی ئەم بوارانیە دەست بکاربن و لێنگەڕێن ئەم سەرتایە لە ڕێگای ڕاست و دروستی خۆی دوور بکەوێتەوەو هەو ناڕێکی نەکەن بە کارێکی باوو کارچاکەکان برەو پێبدرێن و کەسە چاککردووەکان ئافەرین بکرێن.

-لە ڕووی تاکەوە تاکی وڵات زۆربەی هەرە زۆری لەماڵەوە خۆی

خستووەتە خەپارەزی و بەکار لەسنووریکی بەرتەنگ شەوو ڕۆژ بەسەر دەبات ، پەیوەست دەکات پسپۆرەکان هاریکاری ئەو تاکانە بکەن کەژیانی نەوماڵەوە بە تاقەت و نیگەرانیان دەکات ، بەرنامەی زانستی و پیاوانی شارەزا لە ڕادیۆ تەلەفزیۆنەکانو میدیا بەگشتی ڕۆنمایی و ڕۆنیشاندەریان بن بۆ خۆ گونجاندن لە گەڵ ئەم ڕەوشە نوێیەو دەرچوون بە تەندورستی.

- خیزانەکان بە یەکەمجار هەموو ئەندامانی خێزان پێکەوە بە ماوەیەکی درێژ لە ماڵەوەکەدبنەوەو دەمێننەوە، پەیوەستە پسپۆرانی خانوادەیی ئەوانیش لە میدیاکان هاوکاریان بکەن وڕۆنیشاندەریان بن بۆ خۆگونجاندن و دەرچوون لەم ڕەوشەو بە سەلامەتی دەروونی و جەستەیی و ڕۆشنبیریەکی پەیوەست.
-حکومەت پەیوەستە وەزارەتەکان هەر ئەستا لەکەنەوە لە توانای خەیان بکەن و کەم و کورتی و لایەنە باشەکانی خەیان بناسن و کەم و کورتیەکان بەرە بەرە کەم بکەنەوەو خاڵە باشەکان ڕۆژ بە ڕۆژ بە هێز بکەنو پەیوستیەکان بەردەست بکەن .
-ئابووری ..پەیوستە تاک و خیزان و کەمەڵگەو حکومەت بە چاوەکی ترو بە شارەزاییەکی زەرتر بیر لە دارایەکی خۆاگرو بە هێز بکەنەوەو بەردەوام داهاتوو و ئەم جارە پێشهاتانیان لە بەر چاو بگرتو ئامادەیی پەیوستی بە ڕۆچاوبکەن.
-لە ڕووی تەندروستیەوەزانکەکان و پسپۆرەکان بەوردی پێشهاتە نوەکانی نەخۆشی و پەیوستیە دەرمانی و کەرستەیەکان دەستنیسان بکەن و نەخشە بە داهاتوو بکێشن.
-وەزارارەتی ناوخۆ پەیوست دەکات بەوردی کەسانی شارەزایی خۆی دابنێ و ڕۆژ بە ڕۆژو شوێن بە شوێن سەرنجی کارەکان و کەم و کورتی و پەیوستیەکان بدات و ئامێرو ماشێن و کەرستەی پەیوست پەیدا بکات و شەوازی سەرکەوتوو هەڵبژیری بە داهاتوو.
-پەروەردەو خوێندنی باڵا پەیوستە هەرچە زووە بیر لە جۆری خوێندنی جۆگرافیاو بکەنەوەو ئامێرو کەرستەی پەیوستی بە پەیدا بکەن و نە هەڵن منداڵ و گەنجەکانمان لە خوێند دوور بکەونەوەو سارد ببنەوە، هەرچی زووە تواناکانیان بخەنە کارو بیانخەنە بەدەم جۆرەکی تر لە خوێندن کە زەرتر پشت بە خۆ دەبەستە ، ئەمەش دیسان پەیوست بەتەلەفزیۆنی تایبەت و بەرنامەی زانستی و پەروەردەیی دەکات کە بگونجێن لە گەڵ ئەم سەردەمەدا.

-وەزارەتی کشتوکال پەیوستە ئەم وەزارەتە هە رچی زووە پلانی سەوزکردنی وەات وزەرکردنی بەرهە م دابنە ودەستی شارەزای جوتیارەکان بخاتە کارو گرنگیەکی پەویست بە گوندو جوتیار بدات و ئامۆری تازەو ەگاکانی زانستی گونجاو لە گەڵ ئاوو هەوای وەات بخاتە بەردەم جوتیارەکان ویارمەتی بەرهەمهێنانی دانەوڵەو گۆشت و شیرەمەنی ومریشک و هەلکەبداتو لەم ووەو جوتیارەکان بخاتە پەشبەکی بەرهە م چاکی و زەریەوە.
-بەندەاوو ووباروکانیەکان و ئاوی ژێرزەوی دەخوازن بە بەرنامەی کورت و درێژ زەر بکرێن و چاک بکرێن و هە موو کوردستان بگرێتەوە، چێن ئەمانە یارمەتی کشت وکال و سەوزکردن و جوانکردنی وەات دەدەن .
-ەگاو بان و پردەکان پەویستە بەبەرنامەی سەرتاپاگیرچاکبکرێنەوەو زەربکرێن، چێن ئەمانە یارەتی دەری زووگەیشتن وەزگارکەری نەخۆش و پەویستەکانن و دەبنە هەی ئاسان و سەلامەتی هاتووچۆکردن لە نەو شاروگوندەکانی کوردستان.

دکتەر مەولود ئیبراهیم حەسەن
١٧/٣/٢٠٢٠
هە ولێر

زاناکانی بەریتانیا داوای گۆڕینی پلانی حکومەت دەکەن … ئاسەکمال

٤٤٤ زانای بەریتانی داوای گۆڕینی پلانی حکومەت دەکەن کە مەترسی زیاتر لەسەر ژیانی خەڵک دروست دەکات.
ئەم زانایانە بەپێی بەراوردی داتای توشبوانی بەریتانیا کە یەك دەتەوە لەگەڵ توشبوانی وەاتانی ئیالیا، ئیسپانیا، فەرەنسا و ئەمانیا، دەەن ئەگەر حکومەت بەیاری دورکەوتنەوەی کەمایەتی

نەدا، واتە دووركەوتنەوەی خەڵک لە یەکتری لە بەنە وشوێنە گشتیەکاندا و بگومان شوێنی کاری بە کۆمپانیش لە کارگە و فرمانگەکاندا دگرێتەوە، ئەوا دیان هەزار لە چند هەژی داهاتودا توش دبن.
هەروەها دەخنە لەو بە دربەستیەی حکومەت دگرن کە باسی "توش بونی بە کۆمەڵە دکا" کە گوایە دواتر مناعە و بەرگری لەش زیاد دکا و دەڵێن گۆشەی ئەستای ئەم پەتا و قایرەس بەری پە ناگیرە و لە کاتی تەقینەوەی بەاوبونەوکەیدا لە چند هەفتەی داهاتودا ملۆنەها کەس توش دکا وئەمە بەیوبەری تندروستی وخستەخانەکان دخاتە ژێر فشارێکی گەورەو و ژیانی خەڵکیکی زۆرتر دخاتە مترسیەوە.
ئەوان پشنیاردکەن کە حکومەت پەوری دورکەوتنەوەی کۆمەڵایەتی پەیەو بکا تاکو گۆشەی ئەم قایرەس خاوبکاتەوە کە بەمە ژیانی هەزاران کەس دپاریزرێ.
پارتی کرێکارانی ئەپزسیونیش دەخنەی لەم بە دربەستیەی حکومەتی پارێزگارانی سەرمایەدارانی بەریتانیا گرتوە کە پشتی کردەتە کارکردن لەگەڵ ناوندە نودەوەتیەکان بە بەرگرتن بە بەاوبونەوەی ئەم پەتایە لە ئاستی جیهانیدا.
سەرکی حکومەت زۆر بەشەرمانە ڕایگەیاندوە کە دبە خەڵک خۆی ئامادەبکا بە ئەوەی کەس نزیکەکانی لەدەست بدە ن و ئەگەر منالان نەچنەوە قوتابخانە باوک و دایکیان ناچنەوە سەرکارکانیان و هاوکات ئاشکراشە کە خزمەتگوزاریە تندروستیەکان هەر ئەستا کورتیان هێناوە لەوی بتوانن فریای پشکنین بە هەزاران توش بو بکەن و پەداویستیە سەرتاییەکانی پاکوخاوێنیش بە خەڵک فراهەم نەکراوە . ئاشکرایە ئەم پلانە بە دربەستیەی حکومەت تانیا نەخشەی زیان نەگەیشتن بە کەمپانیا گەورەکان و ملیاردەرەکانی بەریتانیایە و ئامادنیە ژیانی کرێکاران و خەڵکی بەریتانیا لەم بەڵایە بپارێزێ، ئەگەر فشاری زیاتری لەسەر دانەنرێ.
گوێنەدان و بەدربەستی ئەم حکومەتە بە ژیانی خەڵک بەردەوامە و تا ئەستا وەڵامی ئەم پشنیارانەی زانایانی بەریتانیای نداوەتەوە.
…http://maths.qmul.ac.uk/…/UK_scientists_statement_on_corona

ئاسکمال
لندن

بیرتانە … ڕەسوڵ ئەزیز محەمەد

بیرتانە دەتانگوت هەشتا زووە کەی کاتی ماڵاوایەر دەتانگوت هەشتا ئەوارێیە خە مریشک نین بە ئەمە هەشتا هەر نیوەڕۆیە: هەموو ئەو ڕۆژانە بەسەر چووون دایکت؛ باوکت و خوشک و برایکانت یان خەزانکت تەلەفۆنیان دەکرد: ئەستا دەمەوێ ئەو ئەستا دەمەوێ یانزدە و دوانزدەی شەو بوو دەبە ئاخ بە ئەو ڕۆژانە بخەیی کەنایەتەوە. پەشتر لەهەر دەنگەدەنگکی ماڵاوە سولفت لە ئەتەمبەل دەدا و دەڕەیشتیت، بەڵام ئەستا بە دەنگ ئاقە دانیشتووی خواخواتە کەس نەڕە بە دەستوچاوت بشە.

یەکسەرلەدوو خولەکی کەناڕەکان پەت دەڕەن؛ ئەستا تە وەک گووڕەی ماڵاوە ئاقە دانیشتووی ئەستا کەنترەلی تیڤی لەدەستی تە دایە لەجیاتی هەمووان دەڕەیت سەیرەکەن دونیای ئاژەڵەکان چەند سەیرە؛ لەبیرتان چوو دەمەتاقەی ئەوە سەبارەت بەرشە و ریاە دەگەیشتە لای بەتەمەنەکان ئەوانیش دەیانگوت خە دیسان براکوژی هەڵنەگیرساوە؛ یان لەماڵاوە بە پرس هەڵدەستا و دەڕەشتی. ئەستاش دەتەوە بچیتە دوکانەی ئەوبەر وادەزانیت کارەنتینە لەبەر دەرگا وەستاوە؛ ئەوانەی خەزاندارن بەناچارە گوە بە خەزانەکانیان رادەگرن باسی وات گوە لە دەبە پەت سەیرە و لەدەی خەتدا دەڕەیت دەبە راست بە؟ دیارە ئاگام لەهیچ نییە هەواڵی ئەوبەری گەڕەک لەچەند خولەکەک دەزانیت و دەزانیت لەم ماوەیە چەند کەس تەڵاقدراوە و کە هاوسەری دووەم و سێیەمی هەناوە؛ دەزانم ئاخ بە ئەو ڕۆژانە هەڵدەکشی کە لەبەرزاییەکانی کەسنەزان و ئەزمەر، هاوار و دەنگی گەرانیتان پەلیسیشی هەناوە ناو شایی. لەبیرتان چوو یان بەبیرتان بەنمەوە کاتەک باسی کچە شەخ و شەنگەکانی بەیرووت و مەسکە و پاریستان دەکرد ئەستاش بەحەسرەتانە تا سەر زەی کەڕەک بەڕن؛ ئەستاش لەدیار ماڵاوەدا دوو خولەک جارەک سەری ڕەزامەندی دەلەقەنن°.

کەرنا … شیعر بە منالان –

محەمەد بەرزی

پەتا و دەردی کەرەنا
گەیشتە هەموو دنیا

ئاوی پاک و وریایە
زەر دوورە لەو بەلایە

دەرمانکەی لا هەونە
ئاوی گەرم و سابوونە

لە ماڵەوە خەی ئەگرە
تا ئەو پەتایە نەگرە

ناوەستە لە لای کەس
کەکە کەکی ناوەستە

پژمە و کەکەی ئەوانە
پە پەڵە لە کەرەنا

٢٠٢٠ / ٣ / ١٧

کەرەنا ... شیعر بە مندالان – وەستەم خامەش

بەرەڵا بووکەڵەی کەرەنا
بووکەڵە دووركەوە لەمان
ئەنماییمان وەرگرت
چەند پاکە شوشن و جەمان

تا بژین بە لەشساغی
وا بکەی پابەندین
پابەند بە ئەنمایی

واتا ژیر و هۆشمەندین

بەختەن بێ و بەیارماندا
بەردەوام دەستمان بشێن
بێ شۆنی قەڵەباغ
ناچین و هەرگیز ناڕەزین

تەندروستیمان دەوێ
بێ خەمان و ئەو خەڵکە
ژینمان خۆشدەوێ و دەڵێین
خۆپاراستن بێ کەڵکە

شیعر بۆ منداڵان
ڕەستەم خامۆش
هەولێر ٢٠٢٠/٣/١٧

خەرتاوی پێکەنینی منداڵەکان … عەلی مستەفا

سەرەتا قسەمەک بۆ کتێبی شێوە سپیییەکان، یاداشتی پیاوێکی جوو لە پەناو ئازادی گەلی جووڵەکە و بنیاتی دەوڵەتی ئیسرائیل.

شێوە سپیییەکان، یاداشتێکە لەو ووداوانەی کە واقیعێکی تاڵ و پڕ کارەساتمان بۆ دەگێڕنەوە، هەقیقەتێکە لە گێشتن و فرمێسکی شادوومانی، ئەویش نووسەری نەو واقیعی ووداوەکان لە دوا دێری کتێبەکەیدا دەڵێت:(بەڵام خۆ هێژەکەش دێت و ئەویش لەبەر خەرتاوی پێکەنینی منداڵەکان پاڵبداتەوە). ئەوە ئەو ئومێدەیە دواجار دەمانگەینێتە ئەو باوەڕەی، لە دوای هەموو کۆفڵاتێکی سیاسی، ئابووری، کۆمەڵایەتی و… دان بەخۆماندابگرین و ژیرانە هەنگاو هەڵبگرین بۆ ئەوەی ببین بە هێمز و یاداشتێکی نەمر و زیندوو بۆ پێکەنین و گۆشاندنەوەی منداڵانی گەل و نیشتمان.
شێوە سپیییەکان- مەناحەم بەگن هەم نووسەر و هەم وێچاغی هەموو ئەو ئارەزوانەی لە پەناو گەلی جوو و خاکی پیرزدا بە ووویدا دەتقنەوە، شەفیقی حاجی خدر وەک هەروا وەرگێڕانەکەی کردووە و

سەرنجمان بۆ بندین دەبات. ئەم کتێبە ئەزموونێکی شاوە ئەدەبییە، لە نێو مەغزای سیاسی و جەنگێ دژەاوکانی مرۆڤایەتی. چەنییەتی گۆڕانەوکان ئەگەر لە شێوە واقیعییەکە نزیک، بەڵام هونەرێکی وەستایانەیە بتوانیت لە نێو ئاو هەموو جەنجاڵیانەی نێو ژینگە کەنکریتییەکاندا، ڕەنگ بەبەر هەموو دیمەنێک و بەرنگاریی و نائومێدیدا بکەیت، گرنگە بتوانیت ئادەست نەبوون لە نێو ئازاری نائومێدیدا بکەیتە تروسکایییەک بۆ ئاوەی دواجار منداڵانی نیشتمان بۆ پێکەنینەوە باسی ئازادی خاکی پیرەز و گۆڕانەوەی ئازادی خوازان بکەن. (بەتار) ڕەکخراوێکی قەرخکاری سیاسی و سەرمایەکان نەبوو، بۆ پێچەوانەوە کۆگەیەک بوو بۆ پیتاندنی بیری جوو و ئازادی خاکی پیرەز و بۆ دیهێنانی ئامانجی دیان ساڵەی دەوڵەتی ئیسرائیل.
ئاخر بەراستی ئەمانە ئامانج و ئیمانی بچووک و کەم نەبوون، هۆبەتە ئازار و بەربەستی گەورش دێنە پێشاوە، بەڵام ئامانج و ڕێگای ڕاست نایەت لە هیچ شتێک سڵ بکرێتەوە. نووسەر بەرپرسێکی باڵای ئەم ڕەکخراوە بووە و لە پێناو بەها گەورەکان خەباتی کردووە، تەنانەت ئادەستی هیچ ئیرادەیەکی ئاسایشی سڤیەتی و کەمپە جەرا و جەرەکانی زەرملەی سەربازی کارگەری و داکردن نەبێتەوە. ئیتر هەموو ئەمانە ئیمانن بەو دەڕپە خوناوانەی بە ئایندە خەونیان پەوە دەبینی.

نووسەر لە پاڵ هەموو ئاو کەشش و تەکەشانەی لە پێناو بەهاکانی خاکی ئیسرائیل کردوویەتی، بە وریایی و هۆشاریەوە گوفتار و ڕەفتاری نووساندووە، تەنانەت هەستی گومان و جیاوازییەکانیشی لا پرسێکی گرنگ بووە، لە شوێنێکدا لەسەر دەسڵات و حکومەتەکانی ناوچەکە بەچوونی جودای هەبووە وەک دەڵێت: هیتڵەر یان ستالین هیچیان بە ئەمە باش نین، بەڵام جیاوازیشیان هەیە، ستالین پاڵتە خوریەکەم لەبەر دادەکەنێت، کەچی هیتڵەر گیانم. لا٢٤ ، ئاو خەباتە پە مەترسییە بووە کە تەواوی جووەکان لە پێناو سەربەرزییەکی یەکجارەکی کردییان، لە پاڵیدا هیچ باوەڕێک و سەرمایەیەکی باوەڕپێکراویان نەبووە، بۆیە بە گومانەوە دیانەوانییە سیاسەت و هاوپەیمانەتییەکانی دونیا. دوو دەوڵەتی گەورەی جیهانی ڕوسیا و ئەمانیا کە لە جەنگی جیهانیدا لە هەمبەر یەکتردا جگە لە خوێنی یەکتر بگرە جووەکانیان کردە سووتەمەنی نێو ئاگرەکە و زەر خراپ جووەکانیان لەبەین دەبردن، بەتایبەتی ئەمانیای هیتڵەر، کە کورەی بە توانەوەی جوو بنیات ناو، لە بەینی بردن.

جوو، میللەتێکی تیکەشەر و پڕت و بڵاو، بەردەوامیش لە ئازار و

ئەشکەنجە دابوونە، چونکە بەردەوام لە خەبات و هەوڵ دابوونە بۆ بەدیهێنانی ئامانجە سەرەکی و نیشتمانییەکانییان. گرنگترین شت کە لە نەتەوەی جووداً بە دی بکرێت، ئەوەیە تا ساتی بەدەستهێنانی مافەکانیش یەکگرتووبوونە، کەمەک و هاوکارییان بە بنیاتی دەوڵەتی جوو بەسەریەکەوە ناوە. هەبەتە نەتەوەی وا ئۆگەر سەرژمێریەکەی بگاتەوە ئاستی خوارەوەی پێکهاتەی نەتەوەیی بەهەی ئەو جۆرو ستەمەی لێیدەکرێت، هەژمێک دێت لە پاڵ پێکهێنینی مندااکان دابنیشێت و مارشی سەرکەوتن بەسەر هەموو نەیارانی لەبەدات، ئەو کاتەیە کەوتن پاشەکشەشی ئەستەم دەبێت، وەک هەنووکە دەبینین دەستی بنیاتی جوو لە هەموو پێکهاتەکانی دونیادا جەسەر دەگرێت و یار و نەیار لە ئاستیدا هەوەستە دەکەن.

ئەم کتێبە لە زەرەشت نزیکی کردەوە، خوێندنەوەی زەری بە هەنام لە بارەی ئەو جیهان و واقیعە بەبنەوانەی تێیکەوتووین، سەرنجی جوان و ئومێدبەخشانەشی پێدام، بەتایبەتی کاتێک جوو لە پەناو ئازادی و بنیاتی دەوڵەتی جوولەکە هەموو مردن، بەڵام دواجار پەیامی ئامانج سەردەکەوێت.
کورد وەک نەتەوەیەکی زیاتر لە (٣٠) ملیۆنی تا ئێستاش خوێن بە دەوڵەتەوە دەبینێت، ئاخر هەکار زەرن، دەبا لەگەڵمین تا دەینە سەر باسە دروستەکەی. نووسەر دەڵێت: تراژیدیای ئەوان، تراژیدیا تایبەتەکەی ئەوان، کە لە مێژووی خەباتی مرۆڤایەتیدا وێنەی نەبووە، من لەرەدا دەگەڵمەوە. من ئەوانم لە جێش و خرێش و کەساسی خەیاندا بینی، من ئەوانم لە دڵشادی خەیاندا و لە بندینی بەمرادیشدا بینی.

ئاخر هەرگیز سووتانەوە وکووزانەوەی ئەو کەسە بەجێشانە، ئەو بەوادە نەگبەتانەم نەبینییوە، هەرگیز دامان و کەوتنکی لە هی ئەوانم بەزەبرتر نەبینییوە. لا ٣٤ ، ئۆگەر قسەکردن بێت لەو ستەم و ئازارانەی کە لە بەندیخانەکاندا هەبوونە، ئەوا کورد لە پەناو ئازادی خاک و نەتەوەکەی زەری لەم چەشنە ستەم و ئازارانە چێشت و هاکێشی بەر پەتی قەنارە کران و نەگەڵانەوە، ئەمە هەمووی ئەو ئازار و تراژیدیا واقیعییانەن کە بەسەر گەلانی چەوساوەدا هاتوون، لە نەویشیاندا گەلی کورد، ئەوەتا جوولەکە لە ساڵی ١٩٤٨ وە بوو بە خاوەنی کیان و دەوڵەتی خۆی و کەمەگەی عەرەبیش چ دەنگ بای لەوەنەهاتن. ئەم ئازارانەی کە گەلی جوولەکە لە بەندیخانەکانی یەکێتی سۆڤیەت و ئەڵمان و پۆڵۆنیا و فەرەنسا و تەواوی دنیادا بینییان بوون بە مایای شانازی بە دەوڵەتی ئیسرائیل و گەلەکەی،

هەمووی لە میژووی شانازی و سەروەریدا نووسراوە. هیچیان نەبوون بە بەند و باوی منەت بەسەر خاک و میللەتەوە، راکەشی ئاکەشی پەست و سەرمایە مەستی نەکردن، ئامانج سەرکەوتنی گەل بوو بەسەر شکستە نەخوازراوەکان.

لەبارەی گرتنەکە کەلەسەرتای کتیبەکەوە دەخوینرێتەوە، وەرگێ گواستنەوەی کردووە، لە زمانەکەوە بە زمانەکی تر، بەڵام خۆ ئەوە کەم نییە و ئاسانیس نییە، سەرەتای دەرکەوتنی دیمەنەکە لە نێو سێگۆشەی یەکتر خواردنەوەدا، ئەم وەرگێانە بە ئەمەی کورد پیویستییەکی یەکجار گەورەیە، دەبوایە زووتر ئەم ئینگلیزی زانە، ئەوانا یەکەکی تر بە وەرگێانی ئەم کتێبە و هاوچەشنەکانی هەستابایە، چونکە هاوەاتی و کەسایەتی کوردیش بەم چەشنە کەوتوونەتە بەر شەپەلی گرتن و دەزیندان خستنی لە لایەن نەیاران و کاربەدەستانی سەردەم و چەرخە جوداکان. بە گرنگە جوانتر و خراتر ئاشنای خەبات و تەکەشانی گەلانی تر بین؟ بە کەلتوورەکان خراتر دەگوازرێنەوە و سەرنجی نەرممان بۆیان دەبێت؟ ئاخر ئەمە بەشکی گرنگە لە ژیان و ئەزموونی خەباتی مەدەنی و هۆشنبیری نەتەوە، دەبێت خۆرا پەنجە ببردرێت بە کاری پۆیست و میللەت لە ژێر هەژموونی تەسکی تاک بیری و پێیەوی کەسی دەرباز بکرێت. خەباتی سیاسی و شۆشگێڕی کورد بە شۆوێک سەری هەڵدا و خوێنی لە پەناودا ڕژا و دۆیان سەرکردە و هەڵەی ئەم میللەتە بوونە قوربانی و لە ئاکامدا تەواوی ماندی بوونی خەبات پیچەوانە هەڵگێایەوە، ئەمەش مایەی شانازی نییە بە هیچ تاکەکی میللەتی کورد، چونکە ئەزموونی ئیداری و کارگێڕی کورد لە پاوانی خەباتگێاندا فشەلی هێناوە و تەواوی ئامانجەکان بوونەتە بابەتیکی قەرخکاری، ئەم قەرخکارییەش لەسەر حزب و تاکە کەسیدا خۆی بینیوەتەوە، بەم پەودانگەش بازرگانی سیاسی و سیاسی حزبی بەرهەم هاتووە، لە کاتێکدا پەویستبوو سیاسی نیستمانی بەرهەم هاتبوایە.
کورد و جوولەکە دوو نەتەوەن بە درێژایی هەژگارەکانیان خەباتیان کردووە لە پەناو بەدەست هێنانی مافە هەواکانیان و مسۆگەر کردنی چارەنووسی خاک و میللەتەکەیان. هەبەتە ئازار و شکەنجەی زۆریش بە هۆویاندا مسۆگەر و بەردەوام بوو. گرتن و تەهەدان و برسی کردن و ئاوارەیی و دەربەدەری... چی نەما ئەم میللەتانە بەسەریان نەیەت، بەڵام دواجار جوولەکە دەبەتە دەوڵەت و مافەکانی تەواو مسۆگەر دەکات، تەنانەت دەستەکی درێژیشی هەیە بەسەر جیهانەوە و هاوپەیمانی بەهێزیشی هەن. ئەوەی جێگای نیگەرانییە کورد وەک بابەتەکی سیاسی و گەلەکی ستەملێکراو ماوەتەوە لە ناوچەکەدا،

هەبەتە هەرەمکمان هەیە، ئەویش جگای ئومیدی سەقامگیری و بەتەنگەوەچوونی نیشتمانی و سیاسی نیە بە تەواوی گەلی کورد لە هەموو دونیادا.
لە خوێندنەوەی ئەم کتێبەدا زەرشت لە جیاوازی و خاڵە لەکچووەکان دەکەونە بەرچاو، کە جگای خۆیەتی لە ئاستی فراوانتر وەک توێژینەوەیەکی ئەکادیمی لە بواری سیاسەتی دەولی نوخبەیی دیراسەی لەبارەوە بکرێت، بە ئەوەی بتوانرێت کەمکی جگرەوەمان بە بکات لە پانتایی سیاسی و پەیوەندی دیبلەماسیدا.

عەلی مستەفا
٢٠٢٠

خوێندنەوەیەك بۆ ڕەمانی کەلیدەر ی محمود دەوەتئابادی … وەرگێڕانی: سیامەند شاسواری – زانا خدر

ڕەمانی دە بەرگی کەلیدەر چ لە ڕووی قەبارەی کتێبەکەوە چ لە ڕووی ناوەڕۆکەوە بە مەزنترین شاکاری ئەدەبی ئێرانی دادەنرێت. لە ڕووی ناوەڕۆکەوە کتێبکی قوڵ و دەوڵەمەندی تژی لە پرسیاری فەلسەفی، هەر لە سەرەتای خوێندنەوەی دا، خوێنەر ئەگەر بەرکەوتنیشی لەگەڵ پرسیارەکەدا نەبێت لە نێو کتێبەکەدا، خۆی دەپرسێت(بۆچی؟). کتێبکی پڕ بایەخ و پڕویست بە ئەمەی کورد کە باس لە هەوتی مێژوویەکی زەرگرنگی کوردەکانی خۆراسان دەکات، کتێبك کە ئەتوانین وەك سەرچاوەیەکی سەرەکی دابنێین بۆ زانستی (دەروونزانی کەمەڵایەتی- تاکی کورد).
لێرەدا هەوڵ ئەدەم بەو زمانە کرچ وکاڵەم بە چەند دێرك چەند لایەنکی کتێبەکە شەن و کەو بکەم بۆ ئەو خوێنەرە بەڕێزانەی ئاشنای ئەم کتێبە گرنگە نین. هیوادارم لە گەورەیی کتێبەکە کەم نەکەمەوە! هەموومان لە ئەزموونی ژیانی خۆمان و کەسانی دەوروبەرمان، ڕێژك

لە ژان ناچار بووینە بپرسین: بۆچی مرۆڤ ئەترسێ؟ تاکەی مرۆڤ ژێردەستەیی و کۆیلایەتی قبوڵ ئەکات؟ هەنگە دەوڵەتئابادی کە لە ژیانی خۆیدا چەندین کاری جیا جیای ئەنجامداوە، زۆرترین جار ئەم پرسیارەی ئاڕاستەی ناوەوەی خۆی کردبێت.
لابەتی دەڵێت: ڕاستە بەستنەوەی خەڵك لە سەرەتادا کارێکی قورسە، ئەویش بە جۆرێك پێویست دەکات زەبر و زۆری تێدا پیادە بکرێت، وەلێ ئەوەش ڕاستە کە نەوەی دواتر بە ئاسانی ملکەچ دەبێت.(خۆبەکێلەکردن/ئاتین دولابەتی. وەرگێڕانی: ژێبوار سیوەیلی و مراد حەکیم).
ئەوەی لەم ڕستانەدا دەوڵەتئابادی بەمان دەگەیەنێتەوە، قبوڵکردنی ئەو ملکەچی و ژێردەستایەتییەی خەڵکی خۆراسانە، واتە قبوڵکردنی کۆیلایەتی لە ژێردەستی ئاغاکاندا. ئالاجاقی وەك نوێنەری کۆخایەکی ستەمکار و مژووی ستەمکاری سەر کوردەکان و ئاغاکانی ئالاجاقی وەك نوێنەری تەواوی مژووی کورد لە جاشایەتی و قبوڵکردنی بوون بە دەربار. جوتیار و خەڵکی برسی و ڕەش و ڕووتی مەبەندەکە، وەك نوێنەری بەشمەینەت و زەلیل و کۆیلەیەکی ترسنۆکی داوخاو.
دەوڵەتئابادی دەڵێت: زۆرجاران ڕووی داوە کەمەڵك لە بن دەستەکان، لە خاڵی پەینەوەی ترس و گەیشتن بە سازان، گەیشتونەتە ئادەی ستایشی جەللادەکەیان و هەموو ئەوینە ونبووەکانی خۆیان لەودا دزیوەتەوە و لە باوەڕی خۆیان ئاخنیوە! ئەمە هیچ نییە مەگەر خۆشاردنەوە لە ترس، لە پەنای ترسدا. جۆرێك هەڵاتنە لە دەڵاوکێی بەردەوام، تاو نەهێنان لە بەرامبەر خۆفدا، خۆ هەڵاواردن لە ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو دەسەڵاتەی خۆت بە شکست خواردووی مسۆگەری ئەو ئەزانی و وەها ملکەچی شکۆ و مەزنایەتییەکەی بوویت، هیچ ڕێگەیەك لە بەرامبەر خۆتدا نابینی جگە لەوەی ببێ بە شتێکی وا لە پەنایدا خۆت بشاریتەوە.
ئەمە هەمان ئەو قسەیە کە لابەتی دەڵێت: دەست و پێوەندەکانی زۆردار خۆیان نەفی دەکەن و هەرچی لە دەستیان دێ دەیکەن بێ ئەوەی هەزامەندی زۆرداران وەدەست بهێنن، نەك بێ ئەوەی بخۆیان زیانێکی ئاسایی بژین. .(خۆبەکێلەکردن/ئاتین دولابەتی. وەرگێڕانی: ژێبوار سیوەیلی و مراد حەکیم).

هەبەت ئەمە ڕووونە کە هەمیشە دەسەڵات سیاسەتی برسی کردن و زۆر لێکردن بەکار ئەهێنێ بێ بە کێلە کردنی ئەوی تر، بەڵام بۆچی کۆیلایەتی قبوڵ ئەکرێ؟ مەگەر خەڵکی ناتوانن ڕووبەڕوو ببنەوە؟ ناڕازی بن؟ چی دەکرێت لە بەرامبەر دەنگی ناڕازی گشتیدا؟
گومحمد کە یەکێکە لە کارەکتەرە یاخییەکان و ڕووبەڕووی حکومەت و

ئاغا هەساوە و دەیەوێ داد بسەنێ بە خەڵکی. بە گشتی ئەمە یەکێکە لەو هەزاران کەسەی چیتر کێلایەتی و ترس و دڵەاوکێی قبوڵ نییە، ناتوانێ هەروا بژی. ئەم فیگەرە، یان ئەم جۆرە لە تاك و کەسانی جورئەت پەیدا کردوو، چقڵی چاوی ستەمکارانن، بە هەر جۆرێ بووە ئەیانەوێ ئەم دەنگە ناڕازییە بدەنگ بکەن. سەید شەرزا کە یەکێکی وەك گوڵمحمد بوو، دواتر بوو بە پیاوی میری و خێی بەدەستەوە دا، لە گفتوگۆیەکیدا لەگەڵ گوڵمحمد، دەڵێت: کێلەی دەسەڵات! دەسەڵات چەندە بەهێزتربێت، ئەوان لە بەرامبەری دا ئاسانتر خۆ بەدەستەوە ئەدەن و مل کەچ ئەکەن.

ئەگەر بپرسین بۆچی؟ هەنگە ئەمە سەختترین ئەنجام بێ کە دەوڵەتئابادی پێی گەیشتبێ: لەبەر ئەوەی بێوایان بە هیچ دەسەڵاتێك لە خۆیاندا نییە. لەبەر ئەوەی کراوە بە مۆشکیاندا کە دەسەڵات بەس شیاوی ئەوانەیە کە لەوان چاکترن. هەرچی چێن بێت دڵی خۆیان بەوە ئەدەنەوە کە دەسەڵاتی بەهێزتر چاکتر ئەتوانێ بیانپارێزی. هەنگە بیرت لەوە کردۆتەوە کە بۆچی هەمیشە چاویان لە یەکێکی تۆرە؟!. لەبەر ئەوەی کە هەرگیز خۆیان بە ئادەمیزاد ناژمێرن. لە منی ببیسە گوڵمحمد ئەم خەڵکەی من دیومە هەرگیز بە چاوی مرۆڤی سەربەست و خاوەن ماف سەیری خۆیانیان نەکردووە و هەرگیز لە ناخی خۆیاندا بەخۆیان ناگەڵێن.

هەمیشە حوکمی کەسی یاخی سەرکوتکردن بووە، بە درێژایی مێژووی کورد ئەمە بینراوە. لە وەڵامی گوڵمحمد کاتێ دەپرسێ: بۆچی دەسەڵاتی میری سەری منیان دەوێت؟
سەید شەرزا دەڵێت: تۆ لەو کەسانەی کە خێت ناسیوە و خێت دۆزیوەتەوە، جیاوازی تۆ لەگەڵ ئەوانەی ئێشیان بە کلکی گاوە گرێدراوە، هەر ئەمەیە. تۆ خێت ناسیوە و متمانەت بە خێت هەیە، تۆ بەوات کردووە کە مرۆڤی.
.....
لایەنکی تری ئەم ڕێمانە، هەڵوەستە کردنە لەسەر پیاو سالاری، کە زۆر بە ورد و قوڵی، لەم ڕێمانەدا، دەروونی تاکی کوردی داوەتە بەر نەشتەر و دەیەوێت لەم لایەنەی بکوڵێتەوە.
شێرە وەك باییزی هەمیشە ئامادەی نۆ مێژووی کورد، باییزی کچانی ستەمدیدەی دەستی پیاو سالاری، ئافرەتێك قوربانی داب و نەریتکی ستەمکار و قێزەون. ئەوەی جێگەی سەرنجە دەوڵەتئابادی جوان پەی بەم پاداکسە بردووە لە نۆ دەروونی پیاوی کورد و داب و نەریتی کوردیدا، لەلایەك خزمەت بە پیاو دەکات، کچی بێ هەڵەگرێت، خەڵکی لە

پێناو دەکوژێ، ژن دەرەکا و پەراوێزی ئەخات و لێی ئەدا، لەلایەکی تر کچی خۆی نادا بە پیاوێك کە خۆی هەڵی ئەبژێرێ، پرچی کچی هەدوو کەوتووی ئەبڕێت، پێی لە ماڵی خۆی قەدەغە ئەکات، قبووڵی ناکاتەوە و بەر نەفرەتی ئەخات.
مەدیار، خاڵی شێرۆ، هاوڕێ لەگەڵ گومحمد برای شێرۆ و، مام و پورزای شێرۆ، هەوڵی ڕاندن و هەڵگرتنی سەوقی دەدەن، بۆ مەدیار، کە عاشق و مەعشوقن. لەم فەزاغە، کاتێ شێرۆ چاوی براکەی بەسەرییەوە نابینێت، لە هەمان شەوی نوتەك دا، هەدووی ماە دەروێشی خۆشەویستی دەکەوێت. ڕزگار بوون لە داب و نەریت و هەڵاتن بەرەو باوەشی عەشق.

پەناگەی ماهـ دەروێش و مەنزڵی نوێی لەگەڵ شێرۆ، پشت قایم بە ئاغای گوند، بابقولی بوندار، گوندی قەڵاچیمەنە. هەمیشە دەسەڵاتداری داماڵراو لە ئەخلاق و ئینسانییەت، کاتێك کەسێکی هەڵاتو یان زەلیل و داماو دەکەوێتە داوی، هەوڵی قڵستنەوەی ئەم هەلە دەدات. بەردەوامی خوا ئەم هاوکێشەیە هەروا بووە، بابقولی بوندار یەکێکە لەو نا ئینسانانەی، هەلی ئەوە بەدەست ئەهێنێ، شێرۆ بکات بە کەنیزە و ماهـ دەروێشیش بکات بە غوڵام.
بەگمحمد، برا بچوکی شێرۆ، کاتێ دەزانێ خوشکی هەدوو کەوتییە، شوێن پێی خوشکی هەدەگرێت و دەچێت لە قەڵاچیمەن پرچی خوشکی دەبڕێت و بۆ باوکی دەهێنێتەوە. تێی خوێنەر، کاتێ ئەم دیمەنانە بەسەر یەکەوە لە یادگەتدا شەن و کەو ئەکەی، لەخێت دەپرسیت: بۆچی قژی کچەکەیان کە هەدوو کەوتووە ئەبڕن، بەمانای بۆ بەری بوون و پاککردنەوەی شەڕف، بەڵام سمێڵی کوەکەیان نابڕن کاتێ کچێك هەڵەگرێت؟

هیچم باس نەکردووە، ئەمە مشتێکە لە خەروارێك: دووڕوویی، فێڵی ئاغاکان، نانەوەی دووبەرەکی لە نێو چینی جوتیار و چەوساوە، هەڵگەڕانەوەی ژیانی زەنگین بۆ هەژاری و داماوی، نێکەری کردن، خۆشەویستی، شەڕ و هەڵاتن... داستانێکی مەزن، کە من بە پێویستی ئەزانم بخوێندرێتەوە.

ئایا خودا بوونی هەیە ؟ … کاوە هادی

ئەمە چەندان هەزار ساڵە ، نەوە بۆ نەوە درێ دەگوازینەوە . هەرکەس مەرام و هەنجەتی خۆی هەیە لەم درێژاگواستنەوەدا . دڵنیام هۆکاری لەدایکبوونی ئەم هەموو درێژیانە تەنها درێژکردن نەبووە . داخوا مرۆڤەکانی دەپانزە هەزار ساڵ پێش ئەمە ، چیان لە بارەی گەردون زانیبێت ؟ چۆن لە خۆرهەڵاتن و خۆرئاوابوون تێگەشتبن ؟ چۆن تاریکی و روناکی یان مردن و ژیانیان شرۆڤە کردبێت ؟ هەزاران هەزار دیاردە و روداوی بۆ وەڵام ژیانی لا جەنجاڵ و تاڵ کردبن ، بە تایبەت بۆ مرۆڤە بۆ چارەکانی ئەو دەمە ، لەو دەمەوە هتا ئەم ساتەوەختەش مرۆڤەکان هەرگیز کۆکوتەبا نیین و کۆکوتەباش نابن لە ئاست وەڵامە ئاڕاستەکاندا ، بەئاشکەرا و بەنهێنی تەواوی مرۆڤایەتی رۆکەوتن لەسەر بوونی خودایەك کە خوڵقێنەری ئەم هەموو موجیزە و دیاردە سەرسوڕهێنەرانەیە ، بەڵام هەنووز کۆکنین لە سەر شێواز و هەنگ وڕوخسار و هەڵسوکەوتی ئەو خودایە .

دایکان و باوکان لە خۆشەویستی جگەر گۆشەکانیان ، لە ترسی ئازار و ئەشکەنجەی دژەخ ، لە مەلابانگدانەوە هەتا نیوەشەو درێی شاخدار شاخدار دەخەنە مێشکی منداڵکانیان ، قەبارەی هێندێ درێ هێند گەورەیە ، بەدوری نازانم خۆشیان باوەڕیان پێ هانیبێت یان لانیکەمەکەی ئەوە ناکەن کە خۆیان دەیڵێن . بەهەرحاڵ جەرگ شیرینە، بەڵام دەبێت دایك وباوکێکی نەخوێندەوار چۆن بتوانن؟ بەرەنگاریی کەسێك بکەن کە دوانزە علمی هەبێت و نەك هەر خۆیان بەکو داپیرەوباپیرەیشیانی لێکدی حەڵ کردبێت هەموو کەمەگە رۆژ لەم کەسانەڕ دەگرن و ئەوان لەم دونیادا بە تێپزی خۆیان کردێتە جێگرو نمایندەی خودا ، کام خوداش ئەو خودایەیی کە لەم دەقەرەی ئەوان باشترین خودایە ، هەمووان کۆکن کە ئەم خودایە تاك وتەنهایە ، ئەوان چند ئەم خودایەیان خۆشبوێت ئەویش هەر هێندە ئەوانی خۆشدەوێت !!!.

مەلا یان مامۆستای ئاینی ، وەك هەموو کاروکاسپیەکی دی سەرقاڵن بەم پیشەیەوە ، هەر وەك تووتی ئەوەی فێرکراون دەیڵێن و دەیڵێنەوە .جارجارەش لە پێناو پوچوپارە و ماڵی دونیادا ، کێچکت لێ دەکەنە فیل فیلێکیشت لێ دەکەنە کێچ . ئەو باسوخواسەی لە بارەی بەهشت و دژەخ دەکرێن نەك سوکایەتیە بە مرۆڤ و مرۆڤایەتی ، بگرە

سوکایەتییە بە خۆیان و ئەو خودایەیی کە خۆیان بۆخۆیانیان خوڤاندوە ، من لێرەدا هیچ نمونەیەکی ئەو سوکایەتی و گاڵتەجاڕییە باس ناکەم بۆ ئەوەی قەدرگران . بەخشی یان بە ناخشی زۆر تا کەم ئەم نمایندانەی خودا دەنگی ناڕازیان کپ کردوە ، سەری ڕازیبونمان پێ دەلەقێنن . کێ دەتوانێت دەستی دێخوازەکەی بگرێت و لە ماڵی باوکی کچەوە بی گوازێتەوە بۆ ڕەزامەندی مەلای گەورەك ؟ کێ دەتوانێت لە پرسەی ئازیزێکیدا بە کاکی مەلا بڵێت ئەڕۆ فێتەفێت ، من جەرگم سوتاوە تۆش خەریکی وێنە و درۆ و دەلەسەییت ؟.

هێند خەوخۆش و ئەقڵسوك نیم بە چواردەوڵەتێ نووسین ، کۆنترین و ئاوەزترین گرفتی مرۆڤایەتیتان بۆ حەل بکەم ، یان هێندە ڕووقایمبم گفتی وەڵامی ئەو هەموو پرسە بۆ وەڵامە وەك هێلکەی پاکراو بخەمە نێو چنگتان . من بۆ هیوا و ڕەشبین نیم ، دەکرێت لەلای ئێمەیش کار لەسەر ئەو پرسەی ئاوەزانە بکرێن هەرچێن لە وڵاتانی پێشکەوتوو خاوەن ئەقڵدا کاریان لەسەر کردەوە . بەڵام دەبێت کەسانی پسپۆڕ و شارەزا هەر وەك تەنی جاڕجاڕکە کاری بۆبکەن ، بەکو ڕۆژێك دابێت مرۆڤەکان بە ئارەزوی خۆیان بۆ ترس و لەرز نڕۆ و مێ هەرچی لە دڵ و دەروونیاندایەتی هەڵی بۆژێن ، جا ئەو دەمە هەرکەسە ئازادە لە هەڵبژاردنی وەڵامی دڵنشینی خۆیدا . من تەواو تێدەگەم لەو چین و توێژانەی کە دەڵێن زمان ڕەحمەتە سەر ڕەحمەتە . بەڵام پێ بەدەنگ هاوار دەکەم خەڵکی هەژار و دڵساف خەڵکی پاك و خاوەن ویژدان ، سەرانی تێ سەرانی وڵاتەکەت سەرانی ئەم دونیا گەورەیە ، هەموویان وەڵامی ئەو پرسیارە چاك دەزانن کە خودایەك بوونی نییە و هیچ کەس نمایندە و پەیامبەری ئەو نییە لەم دونیایەدا .

ئەوە کاری فەیلەسوف و زاناکانە ، باس لەبوون و نەبوونی خودا بکەن ، یان ڕونترباڵم گەر بڵوات بە بوونی خودایەك هەیە ئەوا خودایەك لە نزیك تێ بونی هەیە ، خێ ئەگەر بڵوات بە بوونی خودا نییە ئەوا دڵنیابە هیچ خودایەك لە ئەرز و ئاسمان بوونی نییە . بەڵام تەنانەت گێلەکانیش چاویان لێییە کە بەناو خەمخۆر و سەرۆك حیزب و سەرۆك وڵات و خاوەن پێستە باڵاکان ، چێن بە درۆ و دەلەسە و بە ناوی خودا و ئایین و مەزهەب ، ئاوەیان کردێتە پەیژەیەك بۆ سەرکەوتنی خۆیان و گەمژاندنی هەتاهەتای ئاوە . جێگەی داخە جەنگ و ترس و برسێتی لەو دەڤەرە بەدبەختەی ئێمەدا زەمینەیەکی لە بارە بۆ بەردەوامبونی ئەم هەموو نەهامەتی وباوەکردن بەم چیرۆکە سەیروسەمرانەی دەستی مرۆڤ ، دواجار هۆکاری ترس و تۆقان و ماکاولی خۆی بە دەستی خۆی .

من گەشبینم بەڵام هەرگیز هێندەش گەلەکە نیم ، چاوەڕوانی سەرکردەیەکی باڵا یان نیمچەباڵابم ، کە دەتوانن بەجێ لە جێرەکان کار بکەن لە پێناو ڕۆشنگەریدا و ئەم ڕاستیانە وەك خۆی بخەنە بەر چاو و هزرمان ، ئەوان لە پێناو من و تۆدا ملی خۆیان لە چەقۆ ناسون ، ئەوان سەرکەوتنی خۆیان دەوێت . بەداخەوە تەواوی سەرکردە دێرین و نوێکان ، نەك کار ناکەن لەو بوارەدا بەکو ئامادەن لە پێناو دەسەڵات و مانەوەی خۆیان ، میللەت سەد هێندەیتر بگەمژێنن و خاك و خێمان هەرزان فرۆشکەن .

کاوە هادی

لەو خۆشیەی کە هەیانبووە! – نوسینی: ئیساک ئاسیمۆف – وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە: ئیدریس مستەفا

ئەو شەوە ، مارجی، لە یادەوەرکەی خۆیدا نووسیتی. لە سوچێکی سەرەوەی لاپەوەرکە بەرواوری ١٧ی مانی پێنجی ٢٠١٥٥ی لەسەر بوو، نوسیبوی: ئەمەکە، تەمی، کتێبێکی ڕاستەقینەی دەزیەوە." کتێبێکی زەر کەن بوو. باپیرەی مارجی جارکیان وتبوی کاتێك منداڵ بووە باپیری پێی گوتبوو ڕۆژگارێك هەبوو چیرۆکەکان چاپ دەکران لەسەر کاغەز. کتێبەکەیان کردەوە لاپەڕەکانی زەرد و ژەنگاوی ببون، و زەر عەنتیکە بوو ئەو وشانەی لەسەر نوسرابوو کە لەسەر شاشەکان دەبینرێن بەڕام نەدەجوڵان و لە جێ خۆیان بوون. کاتێك دەگەڕانەوە بۆ لاپەڕەی پێشووتر کە خوێدنابوویانەوە وشەکان هەر لە جیی خۆیان مابوون.
تەمی وتی: "ئەوە چیە! کاتێك کتێبی ئاوها دەخوێنیتەوە و لێی تێواو دەبی قەست دەکەی فڕێ بدەیت. لە شاشەی تەلەفزیۆنەکەی ئێمەدا ملیۆنێك کتێبی تیدایە و دەشتوانێ زیاتریش بگرێ، کەجی ناتوانی فڕێی بدەی."

مارجی وتی: " ئەوەی منیش وایە. ئەم یازدە ساڵان بوو هەندەی تەمی کتێبی ئەلەکترۆنی نەدیبوو. تەمی سیازدە ساڵان بوو. لە تەمی پرسی: ئەم کتێبەت لە کوێ دۆزیەوە؟. تەمی بە کتێبەوە سەرقاڵ بوو، بە ئەوەی سەیری مارجی بکات وتی: لە مامی خەمان ، لە هەورەبانەکە لەسەر رەفەکان بوو." ئەی باسی چ دەکات. مارجی لە تەمی پرسی. تەمی وتی: "باسی قوتابخانە دەکات."
مارجی بە قەزەوانیەکەوە وتی: مەکتێب؟ چی لە بارەی مەکتێبەو نوسراوە؟ ئەی کە رقم لە قوتابخانەیە." مارجی زۆر رقی لە قوتابخانە بوو، بۆتایبەت دوای ئەمە زیاتر رقی لێیە. مامۆستا ئەلەکترۆنیەکەی ماڤەویان چەند تاقیکردنەوەیەکی یەک لە دوای یەکی جوگرافیای دابوو پێی،، بەڵام لە هیچیان باش نەبوو بوو. بۆیە دایکی بە بۆتاقێتەکەوە سەیرکی مارجی کرد و سەرکی لەقاند. ناردی بە شوێن کابرای میکانیکدا بۆ چاکردنەوەی مامۆستا کۆمپیوتەرەکەی.
کابرای میکانیکی هات، کورتە بالایەکی سوورە بوو، دەڵاڵەکی سەفەری پێ بوو، پێی لە کەرەستەی چاکردنەوە بوو وەک وایەر و دەنگفیسی کارەبایی. خەندەیەکی بە مارجی کرد و سەوکی داپێی و کەوتە هەوڵشانی مامۆستا ئەلەکترۆنیەکە. مارجی هیوای خواست نەتوانێ بە زووبی چاکی بکاتەوە، بەڵام کابرا توانی مامۆستا ئەلەکترۆنیە کۆمپیوتەرەکە چاک بکاتەوە. شاشەیەکی گەورە و رەشی ناشیرین هەبوو، هەموو وانەکان و پرسیار و وەڵامەکانیشی تێدا خەزن کرابوو. ئەو بەشەی مارجی زۆر رقی لە بوو، بەشی خانەخوێندن (هەم-ەرک) و لاپەڕەی تاقیکردنەوەکانی لە خەگرتبوو. ئەو لە تەمەنی شەش ساڵیەوە، دەبوو یەکبینە هەمووبان بنوستەوە بە کەدی تابێت ئینجا مامۆستا ئەلکترۆنیەکە یەکسەر مارکی دادنا لەسەری.
کابرای میکانیکی خەندەیەکی کرد و سەرکی خەشیی لەقاند دوای ئەوەی تەواو بوو. بە دایکی مارجی وت: "خاتوو جێنس، خەتای کچەکەت نیە کە ئەنجامی باشی نیە. وانەی جوگرافیاکە خەی گرفتی خەرایی هەبوو. ئەم شتانەش هەندە جار رووددات. کەمەک هەواشم کردەوە بە تەمەنی دەوربەری دە سالی.بە گشتی پڕۆگرامەکان ئەستا باش دەکەن بەڵام." لەگەڵ ئەم قسانەدا دەستکیشی هەنا بەسەر مارجیدا.
مارجی زۆر بە تاقەت بوو چونکە ئاواتی دەخواست مامۆستا ئەلەکترۆنیەکە لە ماڤەوە چاک نەبوایتەوە و بیان بردایە بە چاکخانە. چونکە جارکیان مامۆستاکەی (تەمی)یان بردبوو بە چاکخانەکە و دوای زیاتر لە مانگێک هەنایانەوە بەی، بەشی مێژووەکەی تەواو خراپ ببوو. مارجی بە تەمی گوت:"بە هەموو کەس لە بارەی قوتابخانەوە دەنوسێت؟." تەمی بە سەرسوڕمانکەوە سەیرکی

کرد و پێ وت:" ئاخر مەتەبەکەیان لێ هی ئەمێ ناچێت هەی بێ عەقڵ. ئەوێ جارێک لێ قوتابخانێ بووێ کێ سەدان سال پێش ئێستا بوونی هەبووە." بێ دەنگێکی بەند، بێ وریایییەوێ وشەیەکی گەورەی دەرپەراند "چەند سەدەیەک پێش ئێستا."
مارجی کەمێک بریندار بوو، وتی:"ئاخر من چووزانم ئەوان چ جارێک قوتابخانەیان هەبووێ چەندان ساڵ پێش ئێستا." کەوتێ سەر خوێندنەوەی کتێبەکێ و وتی:"ئەڕێ بێ راست مامۆستاشیان هەبووێ." تەمی وەڵامی دایەوێ، وتی:"بێ دەناییەوێ مامۆستایان هەبووێ، بەڵام مامۆستای ئاسایی وەک ئەمەی نا بەڵکو ئەوان مامۆستای مرۆڤیان هەبووێ." مارجی بێ حونەرکەوێ وتی:"چی! مامۆستای مرۆڤ؟ چۆن مرۆڤ مامۆستا بووێ." تەمی وەڵامی دایەوێ:"بەڵێ، دەگەڵ خوێندکارێ کچ و کوڕەکانیش دەدوا و پرسیاری لێدەکردن و هەمەرکیشی دەدانێ بێ ماڵەوێ." مارجی هەر دەیگوت:"ئاخر مرۆڤ ئەوێندێ عاقڵ بووێ ببێ بێ مامۆستا." تەمی یەکسەر بەی سەندەوێ و گوتی:" بێ دەنیاییەوێ مرۆڤ زۆر عاقڵ بوون. ئێستاش باوکم وەک مامۆستاکەم (ماموستا ئەلەکترۆنیەکێ) شت دەزانێ." مارجی گوتیەوێ:"باوەناکەم. مرۆڤ هەندەی مامۆستاکەی ئەمێ شت بزانێ." تەمی گوت:" بەڵێ پەم وایێ ئەوێندەی مامۆستاکەمان دەزانێ."
مارجی ئامادەیی ئەو جارێ لێ گفتوگۆی نەبوو. وتی" من حەزناکەم کەسێک بیتێ ماڵەکەمان و دەرسم پێ بڵێتەوێ." تەمی هاواری کرد بەسەریا و وتی "مارجی تۆ شت زۆر نازانی. مامۆستاکەیان لێ ماڵیان نەدەژیا لەگەڵیان، بەڵکو خانوێکی تایبەتی گەورەیان هەبووێ و هەموو مندالەکان جوونێ بێ ئەوێ خوێندویانێ." مارجی وتی "هەموو مندالەکان یەک شت فێردەبوون؟." تەمی گوتی "بەڵێ ئەگەر لێ یەک تەماندا بوونایێ." مارجی وتی:"بەڵام دایکم ئەڵێ مامۆستا دەبێ ئامادەکرا و جێگیرکرابێت لێ شوێنێک کێ وانەی جیاواز بڵێتەوێ و پێ بێ پێستی عەقڵی هەر کچ و کوڕێکی خوێندکار بێت." تەمی کەمێک گیف بووێ و وتی:"ئەوان ئاوها نەیانخوێندووێ و مامۆستاش ئاوها وانەی نەگوتەتەوێ. ئەگەر حەزت پیی نیێ مەیخوێنەرەوێ و تەواو." ئەمێ بەو مانایێ نیێ من حەزم پیی نەبێ، مارجی یەکسەر وەڵامی دایەوێ و ئینجا کەوتێ خوێندنەوەی ئەو قوتابخانێ سیروسەرانەی کتێبەکێ باسی دەکات.
هەشتا نیوەی پەرتوکەکەیان تەواو نەکردبوو، دایکی مارجی هاواری کرد: "مارجی کاتی مەکتێبێ." مارجی وەڵامی دایەوێ: "جارێ نا دایکێ." دایکی دیسانەوێ هاوری کرد و وتی "ئەڵێم هەر ئێستا. هەروەها کاتی تەمیشێ دەبێ بروا." مارجی چاری نەما و زانیتی هەر دەبێ بڕوات بێ تەمی وت:" دەتوانم دوای قوتابخانێ کەمێ کەمێ

لەگەڵتدا بیخوێنمەوە.؟" تەمی شانکی بە قنجی بە هەڵتەکاند و وتی: "بە نا." بە دەم فیکە لێدانەوە کەوتە ڕێ و کتیبە تەزاوێکەی خستە بن هەنگڵیەوە.
مارجی چوو بۆ ژووری قوتابخانەکە کە مامۆستا ئەلکترۆنیەکەی لە دامەزراوە. ڕەنگ لە تەنیشت هەدەی خۆتنکەیەوە بوو. مامۆستای ئەلکترۆنی کراوە بوو بە دەرس گوتنەوە لە کات و شوێنی خۆیدا، تەنها شەمموان و یەکشەموان نەبێت. دایکی پیی وابوو کچان دەتوانن باشتر فێر ببن ئەگەر لە کاتی ئاسایی خۆیاندا بچنە ژووری قوتابخانەکەیانەوە. شاشەکە کرایەوە و دەڵێ: لە پڕۆگرامکەمدا دانراوە کە ماتماتیک وانەی ئەمڕۆمان. بە ئەوەی دەرسکەمان بە ابشی بروات تکایە (خانەخوێندن)ی هەمەرکی دوێنێ بخرێ شوێنی گونجاوی ناو کەمپیوتەرەکە. مارجی بە بە تاقەتیکەوە دەستی بە خوێندن کرد، بەڵام دەی هەر لای ئەو شتەوە قوتابخانانە بوو کە لە کتێبدا باپیرە گەورەی باپیری باسی کردووە کاتێ منداڵ بوونە. ئەو کاتانەی منداڵانی دەرودراوسێ کەدەبوونەوە، قسانیان دەکرد و دەتریقانەوە، ڕۆژانە و لە یەک کاتدا بەیەکەوە دەچوون بە قوتابخانە. تاوێک لە ناو گڕەپانی مەکتەبەکە بزم و ڕزمیان دەکرد و ئینجا دەچونە پڵەوە و دواتر هەموان بە یەکەوە ڕێی مالەویان دەگرتەبەر بە قسەی خۆش و پێخنینەوە. هەموان بە یەکەوە یەک شت فێردەبوون چونکە هەر کەسەو یارمەتی ئەوی تری دەدا لە شتەکدا گەر لایان قورس بوایە و ئەرکی خانخوێندنیش ئاسانتر دەبوو. لە هەمووی خۆشتر مامۆستاکان مرۆڤ بوون. لەو کاتەدا گەپی مامۆستا ئەلکترۆنیەکە فلاشی دەکرد و دەیوت ئەم هاوکێشەیە بنوسەوە. مارجی ئاگای لە دەرس هەر نەمابوو بەڵکو هەر بیری لەوە دەکردەوە منداڵان جێندە کاتی خۆشیان بەسەر بردووە لە قوتابخانە. لە دڵی خۆیدا دەیگوت: ئای لەو خۆشیی هەیانبووە!

نوسینی: ئیساک ئاسیمۆف

گۆڤاری کەلەن ژمارە 7

ناوەڕۆک

- ژمارە حەوت، دواهەمین ژمارەی گۆڤاری "کەلین"ـە
- لە خزمەت "مەم و زین"ی ئەحمەدێ خانیی دا

وتار، هەخنە و لێکۆڵینەوە:

- تراژیدیای ئۆقین لە مەم و زینی ئەحمەدێ خانییدا/ بەرەقان
- بە ڕوانگەوە بوون، سەرکێشیی و مەیلخوازیانەی "ئارتێر ئامیر"یە/ سێران محەممەدە سووڕە
- وێنەی ئیستێتیکی شیعریی لە (سەمای بەفری ئەواران)ی جەلال بەرزنجی دا/ فەهمی حەمەد حەسەن
- ئازادییبوون لە ڕوانگەی بوونخوازیی سارتەرەوە، لە شیعری بەکر عەلیی دا/ ئاسۆ ساڵح مەحموود

چیرۆک:

- کتوپڕێک ئا/ فریا یونسی

مەلەفی چیرۆک: چیرۆکی چیرۆکنووسانی باشووری کوردستان.

- پیرەمێردی سەربان/ شاناو عەبدوڵا
- گوڵانەوەی ڕووحێک/ ئۆژین فەهمی
- دەوزەی ڕەشکان/ سەفین موراد
- بووکەڵەی مەدرن/ دابان عەتار
- دایکم منی کوشت/ جەبار عەزیز عەبدوڵەحمان

شیعر:

- سێ شیعری ئەرسەڵان جەلەبی: (ئەمریکا، لەرکا و کانفڕمیست)
- زەوی لە کەللەی مندا بە کۆکی یەک شەق نایە../ هاوکار مووسا
- (...)/ ئارام فەتحی
- حیکایەتی ئامزس/ ژیار ئەسوەد

سینەما:

- گفتوگۆیەک دەربارەی فیلمی: هیرۆشیما، خۆشەویستەکەمان/ لە ئینگلیزییەوە: ئاڤین کامەران
- مێژووی سینەما و یەکەم فیلمی سینەماییی/ لە ئینگلیزییەوە: جاوان حوسێن
- فیلمی (بیرەوەریی- Rememory)/ حوسێن نادر

هێرشبەئازارکی بەردەوام … هێشبارجەمال

لەگەرمی شەری هەردوو دەوڵەتی دراوسێ عێراق و ئێران لە لایەک، کە نزیکەی سێدان کەسی لە هەردوو دەوڵەت دەکردە قوربانی.هەروا ماوەیەکی درێژ و نەهامەتی بە تاک بە کاتی هاوڵاتیانی هەردوو وڵات دەهێنا، لەلایەکی تریشەوە شەپی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد لە باشوری کوردستان لەگەڵ حوکومەتی عێراق، کە لە لایەن سەدامی دیکتاتۆرەوە بەڕێوە دەبرا، کە بە هەی ئاوەی بەشکی زۆر لە سەرکردایەتی سیاسی ئاو کاتی کورد خوێندنەوەی وردیان بە دەخەک نەبوو.

هەربۆیە بوونە بەشک لەو ململانێ و شەڕە سەختەی بە ماوی هەشت ساڵ بەردەوام بوو. هەربۆیە قەزای هەڵەبجە بە شەوێکی کاتی کاوتە دەست بەشک لە هەزی پێشمەرگە، پاشان ڕژێمی سەدام بەشاوێکی دێندانە کاوتە بەردومانکردنی شارەکە بە چەکی کیمیای قەدەغە کراو. کە لەچێند خولەکێکدا زیاتر لە (٥) هەزار کەسی شەهید کرد و هەزاران کەسی تری بریندارکرد.
بریندارەکانی چەکی کیمیاوی، لەجیاتی چارەسەر لە نەخۆشخانەکانی عێراق، ڕەوانەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و وڵاتی ئێران کران. کەتا ئێستاش ژیانی بەشک لەو بریندارانە و کەسوکاری شەهیدان لەژێر کاریگەری ئاو کیمابارانەی ئاو کاتدا ماون.
ئێستاش کە (٣٢) ساڵ بەسەر کیمیابارانی هەڵەبجە دا تێپەڕیوە، سەرباری ئاوەدانی شارەکە و کردنی بەشک لەپرۆژە خزمەتگوزاریەکان بە شارەکە. هەروەها کردنی شارەکە بە پارێزگا، بەڵام ئاو شارە بریندەکەی سارێژنەبووە، ئازارەکی بەردەوامە. چونکە خزمەتگوزاریەکانی هەر لەئاستی پەداویستیدا نین. ئەمە سەرەڕای بوون بە پارێزگا هیچ سیمایەکی شاری پێوە دیار نیە. تەنها ناوە و لایەنە سیاسیەکانیش لەجیاتی خزمەتکردنی شارەکە لەگەڵ نوێنەرانیان لە حوکومەتەوە، شارەکیان کردە شوێنی ململانێی سیاسی و لەبەرانبەردا خەڵک قوربانی دەدەن.
هەروەها تائێستا حوکومەتی هەرێمی کوردستان نەتوانیوە وا لە حوکومەتی عێراق بکات قەرەبووی کەسوکاری شەهیدان و بەرکەوتوانی

چەکی کیمایی لەو شارە بکاتەوە.
سەربارەی ئەوەی حیزبەکوردیەکان لەزەربەی وەحشیانەی جیهان و ئەوروپا نوێنەرایەتیان هەیە و ساڵانە پارەیەکی زۆری بە تەرخان دەکەن.
بەڵام وەک پەیوست کاریان بە کەیسی هەڵەبجە نەکردوە بە ئەوەی لەسەر ئاستی جیهان وەک جینۆساید بیناسێنن.
بەبۆنەی ئەمساڵ بە خەمگینی هەڵەبجە هیمای خۆشحاڵیە! چونکە بۆ یەکەمجار لە مێژوی کۆماری ئیسلامی ئێران هیچ یادێک بۆ قوربانیانی(٣٢)ساڵ بەسەر کیمیابارانکردنی شارەکەدا ناکرێتەوە.
هەربۆیە ئەمش وادەکات کە نەکردنەوەی یادەکە هاوشێوەی ساڵانی ڕابووردوو، پارەیەکی زۆر نەخورێ و گەندەڵی تێدانەکرێت و دواتر بە خزمەت بۆشارەکەی بفرۆشنەوە. هەروەها بەڕێنی گەورەی بە ناوەڕۆکی بەخەڵکی شارەکە نەدرێت کە دواتر بەدەنیاوە هیچی لە جێبەجێ ناکرێت.

بڕیاری دادگای باڵای تاوانکاری عێراقی تاوانی کۆمەکوژی پێشمەرگەکانی گۆرانی شوانی شارەوە ؟ … عەلی مەحمود محەمەد

ڕ ش ڕ ناسراو بە ڕ ڕ سەرکردەیەکی کۆمەڵە, سکاڵا لەسەر حکومەتی ئێرانی بەرامبەر بە تاوانی کۆمەکوژی 71 پێشمەرگەی گۆرانی شوان لە چوارچێوەی تاوانی کیمیابارانی شاری هەڵەبجە لای دادوەری لێکۆڵینەوەی لقی سلێمانی دادگای باڵای تاوانکاری عێراقی تۆمار دەکات لەسەر ناوی سازمانی کوردستانی حکا ناسراو بە کۆمەڵە" سکاڵاکە لای من پارێزراوە", بە پێی وتەی وەرگیراوی سکاڵاکەر 60 پێشمەرگەی کۆمەڵە لە میانی تاوانکە گیان بەخت دە کەن و 11ش وەک دیل دەکرێن دواترلە زیندانی شاری سنە ئیعدام دەکرێن, کە بەخێی ئیعدام کردنی دیلی جەنگ تاوانکی دیکەیە بە پێی ڕێکەوتنامەی

جنەف, "پەشتر لە گەڵ دادوەری بەڕێزی ناوبراو ك ع ر گفتوگۆمان لەوبارەیەوە كردبوو وە زانیاری پەیوستمان خستبووە بەردەستی", ئەو تاوانە وەك كات و جوگرافاو ئەكتەرەكانی تاوانی هەڵبجە دەچنە چوارچێوەی هەمان تاوانەوە, پاش وەرگرتنی وتەی ناوبراو لە چوار لاپەڕە بە ژمارەی " 2202,203,2204,2205 " لە دەسپێی ئامادەكراو بە دادگای باڵای تاوانكان , وەك سكاڵا خرایە ناو دەسپێی تاوانی كیمیابارانكردنی شاری هەڵبجەوە , دەبوایا لە كاتی دادگای دەسپێی هەڵبجە بەشەك بوایە لە پرسەی دادگاییەكە, لە كاتێكدا تاوانی ناوبراو بە پێچەوانەی تاوانی كیمیابارانكردنی شاری سەردەشت لەسەر زەوی عێراق و لە چوارچێوەی تاوانی هەڵبجە لە روی جوگرافیاو كاتەوە روی دابوو,بە هەموو پێوەرێك دەبوایا سكاڵاكە پەسەند بكرابایە و بچوایتە دەستوری كاری دادگاوە,كەچی بە پێچەوانە فەرامۆش كرا بەهەی نا سەربەخۆیی و سیاسی بوونی خودی دادگاكەوە, تەنانەت نێك سكاڵاكەر بانگ نەكرا بە دادگا وەك هەموو سكاڵاكەرانی دی دەسپێی كیمیابارانكردنی شاری هەڵبجە لە كاتی دادگا , بگرە لە دەسپێكە دەركراو وەڵامیش نەدرایەوە بە رەتكردنەوەش , لەوكاتانەدا بە دواداچوونم بۆی كرد بەڵام بە هودە بوو, دیارە هەمان دەسپێ لە كاتی دادگایكردنی فرانس قان ئانرات لە وڵاتی هەڵەندا كاك م ب م برد بۆلای داواكاری گشتی هەڵەندا بە سكاڵاكردن لە كەماری ئیسلامی ئێران لەوەش دەسپێكیان پەسەند نەكرد, بەهەی بەرلێكۆتنی بەرژەوەندییەكانی هەردوو وڵاتەوە.

تاوانی شەهید كردنی پێشمەرگەكانی رۆژهەڵات " كەمەڵە , سوپای رزگاری و حیزبی دیموكرات.." لە كاتی ئەنجامدانی تاوانی هەڵبجە, تاوانێكی نەونەتەوەییەو كات و شوێن ناتوانێت دەسپێكە دابخات, لە هەر كات و شوێنێك دەتوانرێت بهێنرێتەوە بەر رۆژف بە نموونە سكاڵاكردن لە دادگایەكی وەك وڵاتی ئەرجەنتین , ئەم تاوانە بەشكە لە تاوانی هەڵبجە و دەبوایا ئێستا ناوی ئەو قوربانیانە لە پاڵ ناوی قوربانیانی هەڵبجە جوت بكرابایا لەناو مەنمەنتی هەڵبجە و هەموشیان لە گەستانە رەمزییەكە كەلی تایبەتی خۆیان هەبوایا, وەك ئەو پێشمەرگانەی لایەنە بەشداربووەكانی باشور كە لەو رۆژگارەدا گیانیان بەخت كرد, لە پێناو خوونە ناشرینەكانی سەركردەكانیان, هاوكات لایەنە بەشداربووەكانی شەڕی هەڵبجە لە " ینك, پدك, حسك, بزوتنەوەی ئیسلامی, مەجلس ئەعلاو حیزبی دەعوە.." , بە فەرمی داوای لێبوردنیان لێیان بكردبایا بەهەی ئەوەی بە ئاگاداركردنەوەیان خستیانیانە ناو جەهەنەمی شەڕكەوە, بە تایبەت " كەمەڵەو رزگاری" بەهیچ شێوەیەك لە بیارە ئاگادار نركراونەتەوە

لە شەڕکە بە پێچوانەی هەندێك باوکراوی هەندێك بڕپرسی باشور, وە پێویستە قوربووی کەسوکاریانیان بکرێتەوە وەك شەهیدی هەڵەبجە لە روی قوربووی مەعنەوی مادی تەمار بکرابانایاو مەنمەنتکیش

بە قوربانیانی ڕژهەڵات لە گەستانی شەهیدانی هەڵەبجە دروست بکرابایا.

عەلی مەحمود محەمەد بڕواری 9-3-2006

کورتە چیرۆکی – پاقلە … هاشم عەبدوڵا

ئێوەی لە بازاڕ دوکاندارەکان بەزار دەکا کەمفرۆشی و بە موشتەریە ، بەڵام ئێوەی لە کتێبفرۆشی بەزاری دەکردم سیرەی پاقلە فرۆش بوو هەفتەی جارێک وەک مەندوب دوکانەکانی کتێب فرۆشی بەسەر دەکردەوە ئێو کتێبانەی خوێنەریان کەمبوو کتێبفرۆشەکان پێیان دەدا ئێویش بەکاری دەهێنا دەیکرد بە زەرفی قوچەکی و پاقلەی تەدەکرد بە کەیارەکان تەنها من کتێبم پێ نەدەدا سیرێکی دەکردم و کە دەیبینی گرنگی زەر بە کتێبەکان دەدەم بە گاڵتەوە دەیوت "مامۆستا لەڕ ئێوانەی قازانج لە کتێب دەکەن پاقلە فرۆشەکانن نەک نوسەرەکان" بەتامی پاقلەکەی ساردی دەکردمەوە لە تووڕەیی .
دەمێو عەسرێک سیرە لە پێش دوکان بە دیارکەوتەوە داوای پاقلەم لە کرد بەدەم پاقلە خواردنەوە خەریکی خوێندنەوەی پەڕە قوچەکیەکەی پاقلەکە بووم خوێندنەوەی سەرنجی ڕاکێشام هەستم کرد ئەم نوسینەم پێشتر خوێندۆتەوە سەیری کتێبی سەر عەرەبانەکەم کرد جگە لە پەڕەکەی نەو دەستم سە پەڕەی تری لە بەکارهێنابوو
-"سیرە کام کتێب فرۆشی سەرخۆش ئەم کتێبەی پێدای؟"
سیرە سیرێکی کتێبەکەی کرد
-لەڕ نەمهێنا پیاوێکی پیر پێیدام .
ئێو ڕۆژە لە بری بەزارکردنم پرسیاری لە مشکم دروست کرد سەرنجی ڕاکێشام چونکە کتێبەکە یەکێک بوو لە باشترین و پڕفرۆشترین ڕۆمان کە باس لە قارەمانێکی جەنگ دەکا توانوێتی لە جەنگ ڕزگاری بێت و

بگ□□تەوە نیشتیمان، وەک لەکەڵەرەک کەوتمە پرسیارکردنەوە
-هەر ئاوا بە خۆای ؟

- لە کوێ پەی دای؟

سیرە کە خەریکی سەروبن پەکردنی پاقلە بوو ەوی تەکردم
-لە کەڵانیک پەاوەکی شەل منداڵەکەی داوای پاقلەی کرد
پیاوەکەش پارەی پە نەبوو منیش دەم پەی سوتا جێیەک پاقلەم
بە خۆایی پەی دا پیاوەکە زەر دەی پەخەش بوو سوپاسی کردم
□□شتەوە ماڵەوە هاتەوە کەڵان ئەو کتێبەی پەدام .
-سیرە ماڵەکە پە دەزانیەوە؟

سیرە سەیرەکی کردم وەک ئەوەی ماندوو بە لەم پرسیارانە
-بەڵی بەڵام بەچی لات بەتە موزوع و لەی دەکەیەوە؟
-سیرە □□نگە ئەو پیاوە بەستەزمانە کتێبی چاک و زەری هەبە
با لە دەستمان نەچە دەترسم لە بە پارەییان هەمووی هەراج کا
عەرەبانەکەت لەرە بە جە بەڵە لەڵای دوکانەکەم خەراکە با
بەینە ماڵەکە.

سیرە بە تکا لەکردنەوە
-مامەستا ئەستا زەر ماندومە با بەیانی بچین.
-دەم مەشکێنە ئەو جارە ئیشم پەت بووە.

هەرچی پارە هوبوو لە دوکانەکم هەنام سیرەم ەازی کرد و بە
پەشە خەم دا □□یشتین بە ماڵی پیرە پیاوەکە لە دەرگامان دا
پیاوەکە دەرگای کردەوە سیرەی ناسیەوە بەخەرهاتنی کردین
دانیشتبوین سیرە بەهەی پەشەکێیەوە لەگڵە منداڵان هاوڵێیە
منداڵی پیاوەکە لەگڵە سیرە قسەی دەکرد منیش لە ماڵەکەم
دەەوانی ماڵەکی زەر بە سەروبەر بوو هەژاریان پەوە دیار بوو
هیچ کتێبکیشم نەبینی بەخەم نەوەستام و یەکسەر چومە سەر
بابەتەکە

-کتێبکەم بینی تە بە سیرەت دابوو دیارە کتێب دەخێنیەوە
مامە گیان؟

پیاوەکە بەدەم پەچانەوەی جگەرەوە وڵامی دامەوە
-نەخەر من کتێب ناخوێنمەوە تەنها ئەو کتێبەشم هەبوو پیاوێک
بەدیاری پێیدام .

کە کتێب ناخوێنیتەوە بەچی دیاری لەم شوێیان بە هەنای
پیاوەکا کە بوو ؟

-نازانم ئەفەندیەک بوو چەند ساڵێک لەمەو بەر زەر دەهات بە
ماڵەکەم دەی وت باسی ئەو نەهامەتیانەم بە بکە کە بەسەرت
هاتوون لە جەنگ دا قەڵەمێک و دەفتەرێک لە دەست بوو هەر

قسەیەکم دەکرد دەینوسیەوە گرنگیەکی زۆری پێ دەدام من پێموابووە فەرمانبەری حکومەتێو بە بەدواداچوون و قەرەبوکردنەوە پاداشت کردنی لەقەوماوانی جەنگ هاتووە منیش هەموو ژیان و معاناتی خەمم پێ دەوت دواین جار هات کتێبەکەی بە دیاری پێدام و بەگەرمی دەقەی لەگەڵ کردم و پێ وتم جەگای شانازی بە وەتەکەمان کتێبەکەش هەر لە ماڵەوەم دانابوو هەستم کرد هیچ سودێکی بە من نیە بۆو پاقلە فرۆشم دا تا پاقەی تێبکا و سودێکی بە ئێو هەبە .
بە گرنگیپێدانێکی زۆرەوە گوتم لە پیاوەکە گرت پاش ئەوەی لە قسەکانی تەواو بوو سەیرێکی پیاوەکەم کرد لە بابەتەکە تێگەیشم حەوسەڵەی دانیشتنم نەما هەرچی پارەم پێ بوو بە پیاوەکەم دا پێم وت سەیرێکی کردم بە سەرسوڕمانەوە پێم وت -تکایە بابە ئینکاری کردن وەری گرە هەمومان لێم نیشتیمانە قەرزاری ئەوەی قارەمانین.
بە سیرەم وت "درەنگە ئێوارە هات بابەینەو"خواعافیزیمان لە پیاوەپیرکە کرد و لە ماڵەکە هاتینە دەرەوە لە ڕێگا بیرم لای چیڕۆک نوسی بەستەزمان بوو کە هەوەی دابوو واقع بنوسێتەوە لە ڕێگەی نوسینەوە ناتوانی پاڵەوانەکان لە مەینەتی دەربهێنی بە هەموو هەستناسکیەوە هەوڵبدەی لە دەرون و خولیاو ئاواتەکانیان ناگەی ئەوەی قارەمانەکە دیویست ستایش و ناوبانگ نەبوو، بە درێژای ڕێگای گەشتنەوە بازاڕ بیرم لەمە دەکردەوە گەیشتینەوە بەردەم دوکانەکە سیرە چوە لای عەرەبانەکەو کتێبەکەی دەست دایە سەیرێکی کردم ویستی کتێبەکەم پێبدا ئێو چەند پەڕەی کە لە کتێبەکە لەکرا بوو هەستی جوڵاندم کە لەبنەڕەتدا ئەم کتێبە چەند پەڕەکی کەمە بیرەکەی ئەوەی لا دروست کردم کە پێویستە کەتایەکی جوانی بە دروست بکرە پێویستە قارەمانەکە لە کۆتایی دا دەخۆش بەدیارکەوی بە سیرەم وت " بوستە نەڕەی" چەند کتێبکی ڕەمانوسی ئەفەندیم لە دوکانەکەم دا هەبوو بە سیرەم دا بە ئەوەی بە پاقلە فرۆشی بکاری بێنە هیچ پارەیەکم لە وەرنەگرت لە بری پارە داوام لەکرد هەموو ڕۆژێک بە خەڵایی پاقلە بدا بە منداڵی پیاوەپیرەکە .

هونەری کۆلاژ، مێژوو .. تەکنیک .. ئەزموون … نووسینی نەژاد عەزیز سورمێ

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن …

گووتاری پۆپۆلیستی و خوونی بچووکی ڕۆشنبیرانی کورد … ستیڤان شەمزینانی

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن ….

ڕۆشنبیری ڕاستی کێیە؟ ... ڕزا شوان

لە دەستپێکی ئەم نووسینەدا، پێویستە ئەوە بڵێین کە ڕۆشنبیری پێویستی بە بڕوانامەی ماستەر یا دکتۆرا یا نومرەی باڵا نییە.. ئەوە ناگەیەنێت ئەوەی بڕوانامەی نەبێت، ئیتر ڕۆشنبیر نییە.. ڕۆشنبیری بە پسپۆرییەکی دیاریکراوەوە نەبەستراوەتەوە، کە پێویستە بیکەی بە پسپۆریت بە ئەوەی ببیت بە ڕۆشنبیر.. پێویستە بزانین کە ڕۆشنبیر کێیە؟

هەر نەتەوەیەک لە نەتەوەکانی جیهان دەتوانێت مامۆستا، پزیشک، ئەندازیار، ئەفسەر، پیشەکار لە هەموو بوارەکانی زانیاریدا دروست بکات.. بەڵام ناتوانێت بە ئاسانی نووسەرێک یا شاعیرێک یا ڕۆشنبیرێک یا هونەرمەندێک دروست بکات. چونکە ئەم پیشەسازییە، بریتییە لە بەهرەی خودایی، کە لەگەڵ مرۆڤدا لەدایک دەبێت. بە درێژایی ڕۆژگاریش ئەم بەهرانەی گۆڕیوە.. بەهرەمەندان دەبنە خاوەنی خەیاڵ و بیرکەر و داهێنان و بەخشین.. تا دەگەنە پلەی ڕۆشنبیری.
ناتوانین وشەی یا زاراوەی"ڕۆشنبیری" بخەینە پاڵ هەرکەسێکی فێربوو و خوێندەوار،
یا هەرکەسێکی خاوەن بڕوانامەی بەرز و باڵا و بڕوانامە بکەین بە پێوەر بۆ ڕۆشنبیر، یا هەرکەسێک چەند پەرتووکێکی خوێندەوە، یا هەرکەسێک هەشت نە بابەتی نووسی و بڵاویکردەوە، یا هەرکەسێک لە سێ و چوار دیداری تەلەفزیۆنیدا دەرکەوت.. ئیتر بە ڕۆشنبیر ناوی بەرین.
ڕۆشنبیری ڕاستی، پێویستی بە کەمێک مەرج و خەسڵەتی ڕۆشنبیریە.. خوێنەران و خەڵکیش لە میانەی بەرهەمە ڕۆشنبیریەکانی و داهێنانکانی و ڕەفتارکانیەوە، بیاری ئەوە دەدەن کە ئەو کەسە شایەنی ئەوەیە کە بە ڕۆشنبیر ناوزەند بکرێت، یا بە کەڵکەڵەشنبیر یا بە ناڕۆشنبیر ناوببرێت.
بەداخەوە کە لە ئەمڕۆدا لە کوردستاندا، بە ڕاست و بە چەپدا وشەی ڕۆشنبیری دەبەخشێنەوە.. خراوەتە پاڵ ناوی چەندین کەسانی هیچ لێبار، کە هەموو شتێکن بەس ڕۆشنبیرنین، سە

شەو و سەرژ لە مانجەکدا بیان کوەنن، دەپک رەشنبیریان لەنایەتە بەرهەم.
هەر کاکک، کەمەک پەرتووکی خوەندەوە و لە سەدیمانەی تەلەفزیەنیدا دەرکەوت و هەشت نە قسەی باق و بریقی کرد و چەند دریەکی شاخداری هەەشت، چەند چەند نووسراوەکی کرچ و کاڵی بەاوکردەوە، لە دوو کەکدا بەشداری کرد.. ئیتر خەی بە رەشنبیر ناودەبات. هەندەش فیزل و لەخەبایی دەبەت، ئەفلاتوون و ئەرستە و پیرەمەردیش بە شاگردی خەی نازانەت.. ئا ئەمەیە پەتای رەشنبیری لە کوردستاندا.
رەشنبیری راستی ئەو کەسەیە، کە توانا و بەکگراوندەکی رەشنبیری باشی هەیە. بە هەموو واتای وشەکەوە، کەسەکی نوەخواز و گەانخواز و داهەنەر. توانای داهەنانی رەشنبیری هەیە.. کەسەکە کە خووی بە خوەندنەوەوە گرتووە، خوەندنەوە بووە بە بەشەک لە ژیانی.. بە دابەان بابەتی هەمەجۆرە دەخوەنەتەوە. بە شەوازەکی راست و دروستیش سوود لە و زانست و زانیارییانە وەردەگرەت کە دەیانخوەنەتەوە. بە وردیش لەکدانەوەیان بە دەکات، بە شەوازەکی لەژیکیش سەرنج و روانینی خەشی لە بارەی ناوەرەک و بیرەکانی بابەتەکانەوە دەردەبەت. هەستیش بەوە دەکات کە رەشنبیری ئاسە و سنووریکی دیاریکراوی نییە.. بەکو رەشنبیری کانییەکی ئاو زوەاڵی هەمیشە خوەە و لەبەری دەوات و لەیدەخورەتەوە و وشەک ناکات.
رەشنبیری راستی، کەسەکی هەشیارە و ویژدان زیندووە، خاوەنی هەوەست و بیر و را و بەچوون و تەوانینی خەیەتی.. بەوا و متمانەیەکی زەریشی بە تواناکانی خەی هەیە.
ئاگاداری پەشکەوتن و گەانکاریەکانی سەردەمەکەیەتی.. ئاگاداری ئەو بارودخەیە کە گەل و نیشتمانەکەی پەیداتەدەپەەت..
رەشنبیری راستی، کەسەکی تووندرەو و کەللەق و دەماگیر نییە، خەی ناسەپەنەت، کەسەکی کراوەی میانەەوە، بیرفراوان و قووە. رەزلە را و بیرەکە و بەچوونی جیاوازی کەسانی تر دەگرەت.. بە شەوازەکی لەژیکی و دروستیش رەخنە دەگرەت و هەستی کەسیش بریندار ناکات.. کەسەکە هەموو بیرەکەکان دەخوەنەتەوە، گوە بە هەموو راو و تەوانینەکی جیاوازیش دەگرەت. هەموو ئەو بابەتانەش کە دەیانخوەنەتەوە یا گوەی لەاندەبەت، بە وردی شیان دەکاتەوە و لەکیان دەداتەوە و بیر و را و روانینی تایبەتی خەی لەبارەیانەوە دەبەت.

رەشنبیری راستی، کەسەکئ ئازادە و خاوەن هەوەست و پرەنسپەکی

نگۆ، ناچەتە ژێر رکەفی ئایدۆلۆژیایەکی تەسکی سنووردار و لایەنداری داخراوەوە، کە نەتوانێت سنوور ببڕێنێت و نەتوانێت بە ئازادی گوزارشت لە را و بۆچوونەکانی بکات.. ئازادی بە رۆشنبیر، فاکتەرێکی پێویست و گرنگە، چونکە رۆشنبیر بەبێ ئازادی رۆشنبیر نییە و ناتوانێت بە راستی و راشکاوی گوزارشت لە هیوا و خەون و بۆا و پرەنسیپەکانی بکات.. رۆشنبیر لە میانەی ئازادییەوە، ئاسۆکان لە بەردەمیدا واڵا دەبنەوە و کۆش و هەوایەکی گونجاویشی بۆ داهێنان بۆ دەخسێت، بۆ دڕبینی ئەوەی کە لە ناخی دایە.
بوونی ئازادی و دیموکراتی و بوونی سەقامگیری سیاسی و ئابووری و ئارامی و ئاسایش، فاکتەری سەرەکین و پاڵنەر و هاندەرن بۆ ئەوەی رۆشنبیر بەبێ ترس و چەکەرە گوزارشت لە هزر و لە بۆچوون و بیرکەکانی بکات.
رۆشنبیری راست، کوردستان پەروەرێکی دەستەزە، لە ئاستی کێشە و ئازارەکانی نەتەوەکەیدا.. بڵایەن نییە و دوورپەرێز راناوەستێت و نابێت بە تەماشاکەر. بەڵکو بە پێچەوانەوە، خەی بە رەنگ و دەنگی گەلەکەی دەزانێت و سەرسەختانە داکۆکی لە مافە رەواکانی دەکات، لە دووتوێی هزر و بیریدا، کۆشکان و خەم و ئازارەکانی گەلەکەی لەکەڵ کردووە.. بە ئۆپۆزیسیۆنی توانایەوە خەبات دەکات و دەجەنگە.. خاوەنی پرۆژەیەکی رۆشنبیرییە بە هۆشیارکردنەوە و بە راپەڕینی گەلەکەی لە نەزانین و دواکەوتن چەوسانەوە و وژەردەستی، لە خەو رایان دەپەڕێنێت و بەرەو ئازادی و رزگاری پێشیان دەکەوێت و دەبێتە هەڵگری پەیامێکی پیرۆز، دەبێتە باڵەزی نەتەوەکەی و پشتڵکارییەکان و تاوانکانی داگیرکەرانی کوردستان بە گەلانی جیهان دەگەیەنێت.
رۆشنبیری راستی، هەرگیز سازش لەسەر پرەنسیپەکانی ئازادی و دیموکراتی و دادپەروەری و یەکسانی و مافەکانی مرۆق ناکات.. ئازا و دڵێر و چاونەترسە، لە چاوسوورکردنەوە و هەڕەشەی داگیرکەرانی کوردستان و دەسەڵاتدارانی خەسپێن و ستەمکاران سەناکاتەوە.. ئامادەشە کە باجی ئەم هەڵوێستانەی بدات.
چاو لە گەندەڵی و لە دزینی سامانی گەلەکەی و لە پشتڵکارییەکان ناپۆشێت و بەدەنگ نابێت، هەردەم دژی پشتڵکارییەکانی مافەکانی مرۆق و ژنان و منداڵان دەوستێتەوە. پەردە لەسەر تاوانکان و کارە دزێو و قێزەونەکان هەڵدەماڵێت و رسوا و شەرمەزاری تاوانباران دەکات و نەفرەت بارانیان دەکات.

ڕۆشنبیری راستی، لەوانەیە کە کۆمەڵگەکەی بە یاخی بوو لەو ڕاستییەی هەیە و لە سەردەمکەی بزانن، کۆمەڵگە بە وشکی ڕەفتاری لەگەڵدا بکەن و یان گاڵتەی پێبکەن، لەوانەیە بە هەی بیرکە دژە باوکانییەوە، یا وەستانەوەی لە دژی ئەو نەریتە بەماوە بەسەرچوانەی کۆمەڵگەکەیەوە، لەمە و نەفرەتیشی بکەن.. بەڵام ڕۆشنبیری ڕاست بە ڕەخنەگرانی زەر و بە کۆمی لایەنگرانی کاری تەناکەن، گرنگ بەلایەوە شکاندنی بەستەڵەک و گەیاندنی ئەو پەیام و ئەو بیرکانییەتی، کە بەرە و گەڵان و داهێنان و هەناندی داهاتوویەکی باشتر بە کۆمەڵگەکەی ئاراستەیان دەکات.. چونکە ڕۆشنبیری ڕاست و هۆشیار، خەی بە وێژدان و بە ئۆقەی نەتەوەکەی دەزانێت، کە هەست بەوەش بکات کە هەڕەشە لەسەر مافەکانی گەلەکەی هەیە و کۆمەڵگەکەی سەرکووت دەگرێت، دەستەوەستان و بێدەنگ و بێهەڵوێست نابێت.. ڕۆشنبیری ڕاست هەڵگری ڕاستییە لە ڕووی زەردارییدا.. هەڵگری چرایە لە تارێکیدا.. خەنجەرێکە لە ڕووی ناڕەواییدا.
ڕۆشنبیری ڕاستی، نابێت خەفرۆش و قەڵەمفرۆش و بەکرێگیراوبێت، بە پارە و گیرفان پڕکردن و پاڕووی چەور و دەستکەوتی تایبەتی، خەی بەدەنگ و ڕاستییەکان هەبگەتەوە، لە ئاستی ستەم و زەرداری و تاوانکانی تاوانباران و گەندەڵی و دزی و پشێلکارییەکانی دەسەڵاداران، خوی کوەر و کەڵ و لاڵ بکات و پشت لەگەڵەکەی بکات.
یا ببێت بە تەشیەس و شان تەکەن و پیاوداناری دەسەاتداران، ببێت بە زوناژەن و چەپەڵدەری گەندەکاران و مافیا و دزکانی سامانکانی گەلەکەمان، ستایشیان بکات و بە بە ناەوا بە شان و باڵیاندا هەڵبدات.. مامحەمەییان لەبەردەمدا بکات.
تا ئەمەش کۆمەڵگەی کوردیمان، بە دوای ئەو ڕۆشنبیرە ڕاستی و دەسەز و ئازا و هۆشیارانەدا دەگەڕێت ـ کە زەر کەمەن ـ تا چرای ڕۆشنبیری کوردی بەرزبکەنەوە و پێشی جەماوەری گەلەکەمان بکەون و ببن، بە دەنگ و ڕەنگی ڕاستی کورد. لە ڕەگای زانست و زانیاری و هەزری نوێ و داهێنانەوە، نوێخوازی و گەشانکاری ئەنجام بدەن و کۆمەڵگەی کوردیمان ڕابەرێنن و پێشی بخەن.. مژدەی بنیادنانی داهاتوویەکی گەشتر بە کورد و کوردستان ڕابگەیەنن.
میللەتەکەمان چەن دەتوانێت ڕاپەڕێت و لە شکستی هەبستەوە و لە چەوساندەوە و کۆڕەوەری ونەهامەتییەکانی و لە پەرتەوازەیی و ململانێی حیزبە دەسەاتدارەکان ڕزگاری بێت.. گەر ڕۆشنبیرانی

هۆشیار و دڵسۆز و کوردستان پەروەری بە راستی نەبنە رابەری راپەڕین و بە چرا هەڵگری ڕۆشنبیری.
لە ئەمڕۆدا، دەسەڵاتدارانی کوردستان و بەرپرسانی باڵای پارتە سیاسیەکان لە کوردستاندا، بەپێی بەرنامەیەکی داڕژراوی لە بەرژەوەندی خۆیان و بنەماڵەکانیان، بە قورخکردن و خەسڵاندن و درۆدان بە مانەوەیان لە دەسەڵاتدا.. پارێزەکی زۆری میللەتەکەمان بە کەینی ڕۆشنبیران و کەسکۆ ڕۆشنبیران و نووسەران و میدیا و ڕاگەیاندنی بەکرگیراو لە پارەی گەلەکەمان خەرجدەکەن.. بە ئەوەی بە شان و باڵیاندا هەڵبدەن و ستایشیان بکەن، وەکو کەسی شیاو لە شوێنی شیاودا بیاناسن و ڕەوایی بە دەسەڵاتیان بدەن و بیانخەنە سەرووی یاساوە.. لە کاتێکدا کە ئەمانە کەسانی نەشیاون و شوێنی شیاویان قورخکردوون.. کەمێک کەسانی فشەڵی هیچ لەبارن.. ئەم کەسکۆ ڕۆشنبیر و نووسەرانە، ڕەشکی ناپاک و قەزەوەنیان هەیە. لە پاڵپشتیکردنی ستەمکاران و گەندەڵکاران و دزەکانی دەسەڵات.. بوونە بەشێک لە ئەوان و بە بەشێک لە تاوانەکانیان دەرهەق بە گەلەکەمان.
پەم وایە، جاشی قەڵەمفرۆش زۆر ناپاکتر و مەترسیدارترە لە جاشی چەکهەڵگرتوو.
خوێنەرانی دڵسۆز و کەسانی هۆشیاری گەلەکەمان، دەتوانن بە ئاسانی ڕۆشنبیرانی ڕاستی و دڵسۆز لە ڕۆشنبیرانی درۆزنە و خەفرۆش و بەکرگیراو جیابکەنەوە.
لە کاتی ایدا حزبدەکەم ئاوڕش بەیەین، زۆرم پێخۆشە کە گەلی کوردمان بەبەت بە خاوەنی هەزاران ڕۆشنبیری ڕاستی و دڵسۆز و پاک.. بەڵام ئەوانەی پێیان دەڵێن ڕۆشنبیر، کە بە ڕاستی ڕۆشنبیربن و لە ئاستی پیرۆزی ئەم وشەیەدابن و بزانن کە چ بەرپرسیارێتییەکی گرنگ و چارەنووسازیان بەرانبەر بە ئەمڕۆ و بە داهاتووی کورد و کوردستان لە ئەستۆ دایە.. پێویستیشە بە کرداری و بە ئەنجامیش ڕۆشنبیری و دڵسۆزی خۆیان بسەلمێنن.

ڕۆژا شوان
نۆرویج: ١٥/ ئادار/ ٢٠٢٠

کێشەنا و گەندەڵی ... ئاری زەندیقی

حکومەتی هەرێمی کوردستان گەندەڵی و بێباکیەکەت بەتام و عەیب بووە بەڵام لە سایەی حوکومداری تۆ وشەی عەیبەش عەیب نیە, زۆر ترسناکتری لە پەتای کێشەنا کێشەنا پەتاییەکە دێت و دەڕوا ململانێی ژیانە لەسەر زەوی هەروەکو پەتایەکانیتر سروشتییە ! وا مەزانە لەبەر کێشەنا تۆمان لە یاد نییە لە ناو قەبریش تا چل ڕۆژیش گۆشتمان نامێنێ هەر باست دەکەین تۆ بەو هەموو شان و شەوکەت و ناوبانگیە بە درۆ و دەلەسە ناتوانی منێکی هاوڕاتی و مامۆستا ڕازی بکەی کەچی غەدرمان لێدەکەی , لە شایيدا لە زەماوەندا لە شین و گۆڕان لە سەرە مەرگ و ئاویلکەدان و شەو تا بەڕۆژ دەبێتەوە هەر تۆم لە بیرە ئەی حکومەتی هەرێمی کوردستان .

لە پەتایی کێشەنا هەر مەجال وەردەگری ئەی زاڵم چەندی پێت بکرێت مووچە دوادەخەی بەس بزانم تۆ چیت بە چی خێت دا هەڵدەگرێی , ململانێی ئێمە و تۆ زۆر سەختترە لە پەتای کۆرونا , دەردەسەری پاشەکەوتی مووچە و دواکەوتنی مووچە سەرباری کەمی خزمەتگوزاری و نەدانی نەوت و بێ قانوونی لەم هەرێمە , کێشەنا لە سەرووی 28پلە گەرمی نامێنی و بەهۆز دەبێت بەڵام تۆ لەسەرووی 100پلەی گەرمی فەهرەنهایەتی بەهێزتر دەبیت بەرامبەر فەرمانبەران و مامۆستایان و خەڵکی کەمدەرامەت , دەتوانم و دەزانم خۆ بپارێزم لە کۆرَنا بەڵام نازانم چۆن خۆم لە تۆ نەجات بدەم و قورتارکەم , پێوستم بە ئێنمایی تۆ نیە دەزانم بە پارەوموچەی من دەژی و چاکە دەکەی ساڵت کردێتە نۆ (9) مانگ سێ مانگ مووچەی خەڵك بێ خێت پاشەکەوت دەکەی پێژەی پێ ئەنجام دەدەی ئەوە مناڵیش دەزانی وەڵا عەیبە . تۆ بوی بە پەتا پەتای (لوتکەی گەندەڵی) لە هیچ کونجی ئەو دونیایە شتی وا نییە ! ڤایرۆسی کێشەنا هەناوولوت و قورگمان دەگری بەڵام تۆ هەموو گیانمان گرتووە تۆ لە ناو ماڵەکانیشمان وازمان لێناهێنی منداڵی سێ ساڵەش دەزانی تۆ (45) ڕۆژ مووچە دەدەی چونکە حەفازەودایبی دوو جار بەکاردێت . پەتایی تۆ هەرچوار وەرزە نەك یەك وەرزی تا سەد ساڵیتر زانستی پزیشکی هاوچەرخ ناتدۆزێتەوە ! ڤایرۆسی کێشەنا (کۆڤید 19) مناڵ و تەمەنەکان ناگرێتەوە بەڵام تۆ هەموو تەمەنەکان ناپارێزی زاڵم , مردن بە کێشەنا کۆتایی بەژیانی مرۆڤ دەهێنی بەڵام مرۆڤەکان لە هەرێمە دەمرن هێشتا زۆم

و خەفەت و شایستە دارایی و پاشەکەوت و پلەبەرزکردنەوە هەر بۆ نەگەڕاندەوە بۆ شەرم بۆ دەبێ بازرگانی نەوت و گەنمی لە دەرەوە بهێنە بیدا بە بە غدا قوربەسەر جوتیاری فەقیر بکە چ نەمایە نەکەی گەر تۆ نیی ئەی بۆ دەسەڵاتی بەسەر ئەو کەسانە نیە کە لە ڤایرسی کۆرۆنا خراپترن . هەموو کات و وەختێك تووشی بارووی دۆخێك دەبی داوای هاوکاری لە خەڵك و خەڵکی دەوڵەمەند و وڵاتان دەکەی ئەی بە خۆت چیت بەس مژولی خەوتن و خواردن و ئابواردن و کەیف و سەفایی , نە ئیمانم بە تۆیە نەباوەڕم بە تۆیە هەتا دونیا مایە ئەوە بۆیاری خۆمەوقەناعەتی خۆمە پێویستم بە کوردبوون و کوردایەتی نییە چونکە جەنابت هەند دیموکراتی فەرقی من و عەرەب و بەنگلادیشی نییە لەم هەرێمە ! ئەگەر باسی کوردایەتی و کوردبوون دەکەی پاشەکەوت و مووچەی تەواو و دوانەکەوتن و پلە بەرزکردنەوەوشایستە دارایەکان بگەڕێنەوە بەڕام تۆ خەڵکت وا پەروەردەکردووە کە باسی مووچە بکەی بە دەرزەکەری لە قەڵەم بدەی و فشەت پێ دێ (26) مووچەی فەرمانبەرانت لایە بە سەر بڕندی دەڤی دەبێت بەغدا بیداتەوە ئەوە چ سەر ئێشەیەکە فەرمانبەر تووشی دەبێت . حکومەتی هەرێم بە خوای کەس تێی خۆش ناوێ چونکە هەبژاردن بە خۆت دەیکەی قەڵەمی لێدەدەی و دەنووسی , نەوت و بایع و ئازوخەومووچەوداودەرمان و دەرزی ئەنسۆلین و پارەی هەندێك لە فەرمانبەرانت و نیوەی فەرمانبەرانت لە بەغداوە بۆ دێت بابزانم ئازایەتی تۆ چیە ناتوانی گەڵکێك ئاوەدان بکەیەوە ئاو کارەباوقیرتاوبکەی هەر دەڤی بوودجە نیە ئەویش هەر بە غداد بۆ واز لە بەغداد ناهێنی بۆ بەغداوبارودۆخی نێدەوڵتی و هاوپەیمانان نەبێت یەك مانگ ناتوانی خەڵك بەڕێوە ببەی ! ئەوە چ حوکمڕانیەکە ئەفسانەیە خورافەیە یان تابلۆیەکی سوریالییە , تۆ ناهێلی بایکۆت و خۆپیشاندان بکەین و گردبوونەوە ئەنجام بدەین مەجبوورین بە نووسین ناخی خۆمان دەببین چونکە گەندەڵیەکەت بەرەوە ئەوە دەچێت ببیت بە دزی ناوەرم بڵێم دزی ! بەسە ئیتر پیاوی چاك بە دەستنوێژهەگرەو روو لە قیبلە دوعای چاکەوکاری چاکە ئەنجام بدە نەك چاکسازی بە قسە پاشەکەوت و مووچە ریکبخەوە ئەگەر نا بەتەمای چوونە هەبژاردن لە من و لە کەسانیتر مەکە ئەی چۆن من هاوڵاتی گرنگم یەك دەنگ بۆ هەبژاردن بە خۆت ناڤی یەك دەنگ کاریگەری هەیە .

زۆر عەیبە بۆ منی هاوڵاتی و ئەگەر بە کوردم دەزانی خۆشگوزەرانم نەکەی مەخسەدم ئەوەی مافی مرۆڤ هەیە لەم هەرێمە نیە سفرە , کاروچاکسازی و کردەوەکانت هەموو کاتی و بەنج و پینەوپەیە تا قیامەت ئەوە ئیشتە ! دەشزانم ئەو قسانەی من بە وێنە حیساب دەکەی هەروەکو چۆن قسەوێنمایی و چاکسازیەکانت لای خەلکی وێنە و لای

لایيه بۆ مناڵكی ناو بۆشكه , بۆیاڵم داوه هەتا مردن بەوشۆوه باست بكەم بەتایبەتی ئەو (48) كاتژمێرەی باری نائاسایت ڕاگەیاند لە ماڵەوه زیاتر گەندەڵیەكانت بەدیاربكەوێت ئەو بەرواڕەی ئەو وتارە دەنووسم تاكو ئێستا ئەو حكومەتی هەرێمی كوردستانە (26) موچە و ملیۆنەك و نیو دینار جیاوازی موچە و ئەمساڵیش (2020) بە (40) ڕێژ موچە دابەش دەكات , وەی لێهاتیە ئەوەی پیاوبی بە ناپیاوی دابنێن و ئەوەی مەرد بی بە نامەردی دانێن و ئەوەی عاقڵە بە شێتی دانێن ئەوەی داوای موچە بكات بە دەرزەكەری دانێن ئەوەی داوای خۆپیشاندان بكات بە خائینی دانێن, وەرە (30) سی ساڵ حوكمڕانی بكەی كەس تێی خۆش ناوێ بەو هەموو پارەوترسەی دەدەنە خەڵكی ئەو هەرەمە , كەنا زەاتیە لە چاو تێ حكومەتی هەرێم , خۆش حكومڕانی .

لە گۆشگیریی چوار دیواری ڕێژی یەكەمی كەرنـاوە … نووسینی : نەوزاد بەندی

پزیشكێ چینییەكان بەردەوام بە شەو و ڕۆژ لە هەوڵی دزینەوەی چارەسەر بوون بۆ كەرنا بۆ جەرگ دایبیان هەڵگرتبوو ، كاربەدەستانی ئەمەیش ٣٠ ساڵێ كشەی كارەبایان بۆ چارەسەر نەكراوە و كام قات و بینباخیش گرانبەهایێ ئیپێشن ..كام ڤێلا و تاوەر مەدرنێ ، بۆ خیانی ڕێ دانێن ..
مرۆڤ كێ ئەركی سەرشانی خۆی نەزانی و ..خۆی لەگڵ كەسانی تردا بەراورد نەكرد بە مەبەستی بەخەدا چوونەوە و خۆ چاككردن ، ئەوێ لە بازنەی مرۆڤایەتیی دەردچێ و ..لە دابەستێ و پێكەر و مردووەوە نزیك ئەبەتەوە ..
كشەكێ لەرەدایە ، مرۆڤی كورد نابێ پشكەوێ ..نابێ بیر بكاتەوە ..نابێ داهێنان بكات ..نابێ بەرهەمهێن بێ ..بێ ئەویش كەمڕێ پێكەری سارد و سڕ و بێ گیانیان كردووە بە بەرپرسی ..
لە هەر چركەیەكدا كێ دەژیت ..لە هەر دیمەنێك كێ دەیبینیت ..لە هەر هەنگاوێ كێ دەنێیت ، حەقی خوەندنی فاتیحایەكت هەیێ بێ گیانی

دەرچووی دەستات ..
ئازاربەخشترین ساتیش ئەو ساتەیە کە سەفەر دەکەیت و ..سەیری خزمەتگوزاریيە گشتیەکانی گەلان دەکەی ..سەیری شەقام و پرد و میترۆ و تراموای و ئوتۆبیس و دار و درەخت و جوانکاریی شارەکانیان دەکەیت ..ئا لەو کاتەدا هەست دەکەی زەر خراپ دەماندووتۆ ، خۆت و ماڵ م منا و داهاتوو و مرۆڤایەتیت ..نایشزانیت کەی و لە کوێ و چۆن ئەو قومارەت کردووە ...!

کێ ئەبێتە سەرۆك وەزیرانی عێراق و کەی؟... ئەحمەد رەجەب

پێنج مانگە خەپیشاندان و راپەرین لە بەغداو شارەکانی ناوەراست و خواروی عێراق دەستیپێکردووەو سەرەرای تێهەدان و گرتن و ئازارو ئەشکەنجەدان زیاتر لە پێنج سەد شەهیدو بیست و پێنج هەزار بریندارو هەزاران بەسەروشوێن کەس نازانێت عێراق بەرەو کوێ مل ئەنێت و بە هەوێ بارودۆخەکەو بێتوانایی حکومەتەکەی عادل عەبدولمەهدی لە دەزینەوەی چارەسەر بێ داخوازییەکانی جەماوەرو خەپیشاندەران ناچارکرا دەست لەکار بکێشێتەوە.
سێ مانگە حکومەتەکەی عادل عەبدولمەهدی لە کارکەوتووەو حزبەکانی شیعە سەریان لێشێواوەو رووپاکردە ئێران و لە شاری قوم بە سەرپەرشتیاری ئێران کۆبوونەوەو لە هاتنەوەیاندا کەسیکیان بە ناو (محەمەد تەوفیق عەلاوی) دا بە سەرۆك کۆمار بێ ئەوەی ببێتە سەرۆك وەزیران بەڵام محەمەد عەلاوی لە پاش یەك مانگ خۆی و ناوی کابینەکەی چوونە پەرلەمانی عێراق و، لەوی بە هۆی ناکۆکی نێوان شیعەکان شکستیهێناو کشایەوە.
تا ئێستا لایەنێ شیعەکان لێ دیاریکردنی کاندیدی سەرۆك وەزیران دوورن و، رۆژانە کۆئەبنەوەو تەنها ناوی دوو کەس یان سێ کەس تاوتوێ ئەکەن و ناگەنە ئەنجام و، بەوەش کێشەیان بێ سەرۆك کۆمار بەرهەم ساڵح دروستکردووەو، شاراوەش نییە بەرهەم ساڵح لە ژێر فشاری ئێران و حزبە شیعەکانەو تا ئەم ساتانەدا چاوەروانە کەسێك لەلایەن ئەو حزبانە دەستنیان بکرێت.
مستەفا کازمی بێت یان عەلی شوکری یان کەسێکی تر ئەبێت لەلایەن

ئێرانەوە کەدەنگی لە سەر بێت ئەمە لەکاتێکدا خرپیشاندەران ئەڵێن : ئێمە بریار ئەدەین کە ببێت بە سەرۆك وەزیران، ئێمە خاوەن بریارین، خەڵك خاوەن بریارە، خەڵك بە دەنگی بەرز ئەڵێن : ئێران بێ(دەرەوە بێ دەرەوە) و، ئەوە کەسە لەلایەن حزبەکانی خاوەن دەسەڵات بەربژێر ئەکرێت پێویستە کەسێك بێت خەڵك پێی قایل بێت نە ئەمریکاو ئێران، پێویستە هەموو لایەك تواناو ئیرادەی خەڵك پشتگوێ نەخات.

خەڵك بەرپژێریکی ناوێت تەنها لەلایەن بەرهەم ساڵحەوە پەسەند بکرێت و، حزیە شیعەکان دژ بە خواست و داوای خەڵکن، ئەو خەڵکە دژ بە پرسەی سیاسی و تایفەگەری و پشکپشکێنەو گەندەڵی و دزیی راپەریوەو ئەیانەوێت عێراق لە دارمان و گەندەڵی و هەژاری و برسێتی و نەخۆشی رزگار بکەن و، لە پێناو نەمانی مڵیشیاو چەك بە دەستەکان تێئەکۆشن و، بە دوای ناسنامەی نیشتمان بوون ودیموکراسی راستەقینەو و دادپەروەری کۆمەڵایەتی ئەگەڕێن.
دەستلەکارکێشانەوەی عادل عەبدولمەهدی تەنها سەرەتا بوو، خواست و داوای خۆپیشاندەران و خەڵکی راپەریو درێژەی ئەبێت و، سوورن لە سەر هەڵوەشاندنەوەی ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق و تا هەنوکە خۆپیشاندانەکان بە ئامانجەکانی گەل نەگەیشتووەو، پرسەی سیاسی ئاواتەکانی گەل ئەکوژێت و لە ناویان ئەبات و، ئەمەش هەڵکی زێرینە بێ چەسپاندنی چاکسازی گەورەو، هەرسێ سەرکایەتییەکە (سەرۆك کۆمار، سەرۆك پەرلەمان و سەرۆك وەزیران) دەست لە یەحەی خەڵك بەربدەن و، هەڵبژاردنی پێشوەختە بکرێت و، ئەوانەی بەشدار بوون لە دارمانی ئابووری و کۆمەڵایەتی عێراق سزابدرێن.
ئێران بە ناوی ئاین و ئیسلامەوەو لەڕی حزبە شیعەکانی خاوەن دەسەڵات گیروگرفت و کێشەکانی ئەگوازێتەوە بێ عێراق و وڵاتانی ناوچەکەو بەو شێوەیەش هەوڵی زیاتر ئەدات بۆئەوەی ئەو وڵاتانە بخاتە ژێرهەیمەنەو کۆنترۆڵی پاسداران و سوپاکەی و هەر سەبارەت بە دانانی کەسێك بێ سەرۆك وەزیران عێراق و، بێ ڕکخستنی ناوماڵی شیعە عەڵی شەمخانی ئەمنیداری گشتی ئەنجومەنی ئاسایشی نیشتمانی ئێران خڵی گەیاندە بەغداو، یەکسەر لە گەڵ سەرکردەکانی حزبە شیعەکان کۆبووەوەو، بڕیاریان دا سەرۆك وەزیرانی عێراق سەر بە هادی عامری و موقتەدا سەدرو نوری مالکی و ئەوانی تر لە سەر تەلەفزیۆن و سەتەلایتەکان رایاگەیاندو وتیان شەمخانی ئامۆژکاریمانیکرد بێ ڕکخستنی ناوماڵمان و زاڵبۆن بە سەر کیشەکانی نێوانمان و دیاریکردنی کەسێك بێ پێستی سەرۆك وەزیران و، دیارە ئەو کەسە ئەبێت بە پێی خواستی ئێران دابنرێ

عەلی شەمخانی لە کاتکدا وەاتەکەی دووچاری کارنا بووەتەوە سەردانی عێراقی کردو، ئارەزوومەندانە هاتووچۆ ئەکات و کۆبوونەوە ئەنجام ئەدات و، تەمێی شیعەکان ئەکات و، لە رووی ئەمن وئاسایشەوە لە گەڵ فالح فەیاز راوێژکاری ئاسایشی نیشتمانی عێراق کۆبوونەوەو باسی بارودۆخی عێراق و حەشدی شەعبی و دەرکردنی هێزەکانی ئەمریکا و هێزە بیانییەکان کردو، لە پاش گەرانەوەی بارودۆخی ناوخێی عێراق و ناوچەکە بە هۆی بڕدومان و هێرشکردنە سەر بنکە سەربازییەکانی ئەمریکاو هاوپەیمانان روو لە گرژی و ئاڵۆزی ئەکات.
لە کاتی نووسینی ئەم وتارە هەواڵێك باوکرایەوە کە حزبە شیعەکان کێکن لە سەر ناوی نەعیم ئەلسوهەیل ببێت بە سەرۆك وەزیران و، ئەم نەعیمە راوێژکاری سەرۆك کۆماری پێشووتری عێراق بووەو کوری برای تاڵب ئەلسوهەیلە کە لە لایەن حزبی بەعسی عەرەبی لە لوبنان کوژراو، ئەگەر زۆرە پێستەکە وەربگرێت وچانسی زیاترەو رۆژانی داهاتوو پەردە لە سەری لا ئەبات.

.15/3/2020

کارنا تیرۆکی نوێی بایۆتیرۆریزم یان کۆلۆنیالیزمکی ڤایرۆسی ... نیگار نادر

بایۆتیرۆریزم (Bioterrorism) بریتییە لە ئەنجامدانی هێرشی بایۆلۆژی، لێگەڕی ناردنی ڤایرۆس، یا پەتای کوشندە، یا ژەهر و بەکتریایەکان، بەمەبەستی نەخۆشکردن و کوشتن، لەلایەن دەوڵەتێك یان تیرۆریستان و دوژمن و نەیارانی هەر دەوڵەتکەوە، بەرامبەر دەوڵەتیکی تر، هێرشکان ئاستەوخۆ، لە ڕێگەی ناردنی ڤایرۆسکان، یان لێگەڕی مرۆڤەوە و، مرۆڤ دەبێتە هێگریان و گواستەرەوەیان، یان ناڕاستەوخۆ، لە ڕێگەی ئاوی خواردنەوە ، هەوا ، خواردەمەنی ، کەلوپەل و دەرمانەوە باودکرێنەوە .

بایۆتیرۆریزم، بە جۆرە شێوازی جیاواز ، هێرشەکان بە پلان و تاکتیکی جیاواز، ئاراستە و هێرشی پێ ئەنجامدراوە، هەر لەبەرئەوەشە، زیاتر بە قایرۆسی سیاسی دەناسرێت ، بەمەبەستی زەبر وەشاندن لە سیستەمی ئابووری و سەرچاوەی مرۆیی وگەیەنی باکانسی هەرزە هەڵبژاردنەکان بەکارهێنراوە ، هێرشەکان دەوڵەتان، سانایە بە داشتنی ستراتیژیەتی بایۆبەرگری (biodefense)، بودجەی زۆر گەورە تەرخانکەن، بەمەبەستی دەزینەوەی ڤاکسینەکان، لەبەر سەختی هەکاری دەستنیشانکردنیان و پێشگیری و بەرەنگاربوونەوەیان ، هەر لەبەرئەوەشە، کە هێرشی قایرۆسی بە یەکێک لەسەرکەوترین هێرشەو مەترسیەکان دەژمێردرێت ، کە ئامانجی تێکدان و زەبروەشاندنە لە ئاسایشی نەتەوەیی هەر وڵاتێک لە جیهاندا .
هێرشی بایۆتیرۆریزمی (قایرۆسی)، بەبەراورد لەگەڵ هێرشی تیرۆرستی چەکداری ، مینەڕژی و تەقینەوەی بۆمب، بە یەکێک لە خەترترین هێرشکان دادنرێت، لەسەر ژیانی هاووڵاتیان و تێکدانی ئاسایشی کۆمەڵایەتی و ئاسایشی تەندروستیان ، هەر بۆیە زەربەی بیرمەندان و سەکۆلارەکانی ئاسایشی نەتەوەیی، پێیانوایە لە سەردەمی بەجیهانیبووندا، ئۆگری ووەدانی ئەو هێرشە قایرۆسیە ، دەهێندە زیاترە لە ئۆگری ووەدانی هێرشە تیرۆریستیەکان، و قوربانی زۆر زیاتریشی لێدەکەوێتەوە، هەڕەشەیەکی مەترسیدارو شاردراوەشە بە سەر ئاسایشی مرۆڤایەتی.
لەو سەردەمەدا، دەوڵەتان شانبەشانی کۆین و دروستکردنی چەک و بنیادنانی هێزی بەرگریان، بەردەوامن لە تۆژینەوە و دروستکردنی تاقیگەی تایبەت، بەستانداری جیهانی ،بەمەبەستی بەرگریکردن لە هێرشی قایرۆسی بە بەرەنگاربوونەوەی بایۆتیرۆریزم و چەکی بایۆلۆژی ، لەتاقیگە بایۆلۆژیەکاندا، جۆرەها ئامێری سەردەمی و تەکنەلۆژی بەکارهێنن، بە دەستنیشانکردن و دزینەوەی هەر هەوڵێک، کە گومانبکرێ ئۆگری هێرشی قایرۆسی و بەکتریایی، وە دەبێتە هۆی تێکچوونی باری تەندروستی و گیانلەدەستدانی هاووڵاتیانیان، هێرەها سانایە ڕاپۆرتی پێشبینیکردنی ئۆگری گومانویترین هێرشی چەکی بایۆلۆژی، دەخرێنە بەر دەستی ئەنجوومەنی ئاسایش و دواتریش لایەنی پەیوەندیدار، بە پاراستنی ئاسایشی تەندروستیەوە.
لە مێژووی قایرۆسکاندا پاش تاعوون و کۆلێرا و گرانتا و سیل، کە مزەندە دەکرێت بە سەدان هەزارو ملیۆنها مرۆڤیان کوشتبێت، لەسانی شەستکاندا، ئایدز دیارترین قایرۆسە، کە مرۆڤایەتی تووشی ترس و هەژان کردبێت، دواتریش لەسەردەمی بەجیهانیبووندا، ئێنفلۆنزای باڵندەو بەرازو سارس و ئیبۆلا، لە شاشەی میدیاکانی جیهانەوە راگەیەنران ، بەناو دواتر زۆر بەخێرایی، بەبە ئاوەی

زیانی گەورە بەدەن چارەسەریان بۆ دۆزراوەتەوە و نەبوونە جێگای زەندەقچونەکی جیهانی ، بەڵام ئەمجارەیان ئەوەی لەگەڵ سەرهەڵدانی ڤایرۆسی کۆرۆنا دەرکەوتووە، پەیامێکی جیاوازتر بۆ جیهان دەدات، هاوتای جیاوازی سەردەمەکە، کە سەردەمی کۆلۆنیالیزمی تەکنەلۆژیایە .

کۆرۆنای سەردەمی کۆلۆنیالیزمی تەکنەلۆژیا ، چرکە بە چرکە، لە جۆرەها سەرچاوەی میدیایی و سوشیالمیدیایەوە، چەندین زانیاری دروستکراوو ، ئاراستەکراو و تەمووماوی بەئاودەکانەوە، کە سەدانبار خراپیەکەی زیاترو تیژترە، لە خراپی تێشنەکردنی ڤایرۆسەکە، و جیهانی بەگشتی تووشی تەقاندنەکی سەرسوڕهێنەر کردووە! ئەوەی ئەو ڤایرۆسە لەوانی تر جودای دەکاتەوە، ئەوەیە کە کەی ئاسایشی دەروونی مرۆڤەکان، ئەو جیهانەی پێکەوە شواندووە، پەیامێکی ترسناکی بۆ ژیانی داهاتوومان هەڵگرتووە، کە جارە دروست ناتوانرێ دەستنیشانبکرێت ، چونکە وەک چۆن سروشتی ڤایرۆسەکە نادیارەو شێوەی خۆی دەگۆڕێ، بەهەمان شێوەش تا ئێستا پەیام و دەرهاویشتەکانی لە گۆڕاندایە.

کۆرۆنا چ زەنگێکە؟

کۆرۆنا زەنگێکی ئاگادارکردنەوەیە، بۆ ئەوەی بزانین لێرە بەدواوە ئەو جیهانە چەندە مەترسیدارە، بۆ ئەوەی تێبگەین هەموو سیستەمی ئاسایشی جیهانی، سیستەمی تەندروستی جیهان ،سیستەمی بەرگری دەوڵەتان، هەموو داهێنانە زانستییەکان ، هەموو چارەسەرە پزیشکیەکان ، دەرەقەتی ڤایرۆسێک نایەن!، کە بچاو نابینرێ ؟! هەموو ئەو دژە ڤایرۆس و تاقیگەی پشکنین و چاودێریانە ، سیستەمی پشکنینی سەر سنووورەکان ، سیستەمی ناسا لەئاسمان، ناتوانن بەرگری لەو ئیزرائیلە گچکەیە بکەن، کە سنووڕەکان ناناسێ، و هاوشێوەی تۆی ئینتەرنێت بە جیهاندا هەڵگدادەکوتێت و مرۆڤەکان پێکەوە گرێدەدات؟!
بەدرێژایی مێژووی هاتنی پەتاو ڤایرۆسەکان، گومان لەسەر پەیدابوون و دروستکردن و سروشتی بوونەکەیان هەبووە، هەندێکیان کە بە دروستکراو ناودەبرێن، بەمەبەستی قەکردنی مرۆڤایەتی ، وەک قەکردنی نژادی و دینی و سیاسی و ئابووری، لەنێوان دەستەڵاتدارە پانخوازەکانی ئەو جیهانەدا، سەریانهەڵداوە ، بە نموونە ئایدز کە لەئەفریقاوە سەریهەڵداوە، تا ئێستاش لێبەدەکە بە مرۆڤ هەڵپەستەکان و مرۆڤ هەمیشە لێیان دەسەمێتەوە، بەڵام تائێستا کۆرۆنا زەر ناوونە، هاستە لە چین سەریهەڵداوە، بەڵام سنووربەزاندنە تیژەکەی زەر گوماناویترە.
لەئێستادا دوای پیشەسازی چەک دروستکردن و، پیشەسازی دەرمان

دروستکردن، لە ترۆپکی پیشەسازییە قازانجبەخشەکانی جیهان دژمیردرێت ، لەبەرئەوە دوورنییە، چارەسەری کێشەناش بکەوێتە ناو ئەو بازنە سەرمایەداریەی کە ئامانجی بێت قازانجکی گەورەی لێداهاتوودا پێ گەرەنتی بکات! یان زەنگێک بێت بۆ پێکەوە بەستنی، تەندروستی مرۆڤکانی هەموو جیهان و دەستەمۆکردنیان، بە هەڕەشەیکی کوشندەی وەک کۆرونا لە داهاتوودا بۆ فەرمکی جیاوازتر.

هەرشی ئەو قایرەسە(کۆرونا)، ئەوندە کتوپڕ، تائێستا هیچ لە زاناو فەیلەسوف و بیرمەندو سکەلارکانی جیهان، نەیانتوانیوە دیدی خیان بۆ زانستی وبۆ وردی لەسەر بوەشێنن، تەنها هەندێک مزەندە هەن، کە ئایا سەرهەڵدانی شێوەکی بایۆلۆژی نوێیە؟ یان ئەوتا تاکتیکێکە بۆ بەدەستەوەگرتنی جەوی ئیمپراتۆریەتی پیشەسازی و ئابووری ئەو جیهانە ؟ یا تێکەوخاندنی سیستەمی جیهانی و شکاندنی باڵانسی هێز؟!.

لە ئێستادا هەموو ئاماژەکانی کۆرونا پەمان دەڵێن، کە جیهان بەگشتی خراوەتە کۆرنتینەیکەوە و لەنەوان دووەیانێکدا قەتیس ماوە، ئەویش : بەرزبوونەوەی ڕێژەی قوربانییەکان و توقاندێکی گشتگیری جیهانی و کوشتنی بەکەمەی هەزارەها مرۆڤ ، یان دەزینەوەی دەرمانێکی چارەسەری دژە قایرەسەکەیەو، بەمەبەستی قازانجێکی بازرگانی و ؟ ناساندنیەتی وەکو فریادەسێکی گشتگیر، بۆ ئەو جیهانەو هاوشێوەی جەنگی دژە تیرۆری، پاش یانزدەی سێپتەمبەر و سەرهەڵدانی داعش، بەیانووی پاراستنی سیستەمی ئاسایشی جیهان.

لە دووماهیێدا بەدیدی من ، لەو سەردەمە سەرمایەداریەی نیولێبرالیزمدا بەتایبەت نیولێبرالیزمی ئابووری، کۆرونا کۆلۆنیالیزمکی قایرەسی نوێیە، بە هاهەنگی لەگەڵ کۆلۆنیالیزمی تەکنۆلۆژیا سەریهەڵداوە، لەسەرەتای یەکەمی ئەو سەدیەوە، بە ئامانجی تەقاندن و هەڕەشەکردن لەسەر ئاسایشی تەندروستیمان ، هەروەها چۆنیەتی خۆپاراستن و سەلامەت مانەومان، لەلایەن سیستەمکەوە سەرکردایەتی دەکرێت ، کە لێداهاتووشدا جیهان دەکاتە کۆلۆنییەکی تەندروستی هەدەمگرتوو ، جەنگکی بایۆلۆژی نوێ دەبێت، هاوشێوەی جەنگی دژە تیرۆر لە جیهانکی بە سیستەمدا، کە کولتوورەسەنکان دەهاێت، و لێداهاتووشدا ئاسایشی مرۆڤایەتی بەو جۆرە هەڕەشانە دەشێژنێت، و دەیانخاتە ژێر کۆنترۆڵ و رکەفی خەیەوە.

ژێدەرکان:

https://www.historyofvaccines.org/content/articles/biological-weapons-bioterrorism-and-vaccines_1

2_
https://www.thelancet.com/journals/laninf/article/PIIS1473-3099(18)30298-6/fulltext
3_ https://www.dhs.gov/biowatch-program
4_https://sphcm.med.unsw.edu.au/news/could-mers-coronavirus-be-bioterrorism-new-study-shows-why-could-be-one-explanations-paradoxes
5_https://www.teleforwarding.com/blog/technology-colonialism-a/-summary

نیگار نادر
٢٠٢٠\٣\١١\

شانۆی چۆساوەکان لە سیاسەتدا نووسینی: زاهیر عەبدوڵڵا

ساڵی 1964 بەرازیل کودەتایەکی سەربازیی بەخۆیەوە دەبینێت کە ئەمریکا پاڵپشتی ئەو کودەتا سەربازییە بوو. تەواوی بەرازیل بەسەربازگە دەکرێت و عەسکەر دەسەڵاتێکی تەواو وەردەگرێت، ئەوەش تەواو پێچەوانەی دید وبیروباوری ئاوگەستە بوا بوو، کە ئەو کاتە وەک کەسێکی چالاکوانی کولتووری دەناسرا، لەساڵی 1971 ئاگستەبوا لەلایەن هەزی سەربازیەوە دەدەفنرێت و ئازارو ئەشکەنجەیەکی زۆر دەدرێت لەسەر بیرو باوەڕە کۆمۆنیستی و ئەکتیڤیستیەکەی، ئەویش بەناچاری هەڵدێت و ڕوو لەوڵاتی ئەرجەنتین و پاشان وڵاتی فەرەنسا دەکات.
لەساڵی 1984 دا کاتێک ئاگستەبوا دەگەڕێتەوە بۆ بەرازیل بۆ چەند میتەدێکی جوراو جۆری شانۆیی کار دەکات، لەگەڵ ئەوەشدا سەنتەرێک بۆ شانۆی چۆساوەکان دادەمەزرێنێت. بوا لەو تەدگات کە پێویستە گۆشە بۆ کارکەی بەدات و بەدوای چەند فەرمکەدا بگەڕێت بۆ گوزارشتکردن لە شانۆی چۆساوەکان و. گەرەنتی بەردەوام بوونی ئەو شانۆیی هەبێت.
بوا تارمای ئەو چۆساندنەوەیی هەر بەسەرەوە مابوو کاتێک

دگەڕێتەوە، ئەو دیووە ئەستاش لە ناخی هەموو تاکەکماندا چەوسێندنەوەیەک هەیە،کە هەموو نەمەکان و پێتا خراپەکانی کۆمەڵگای تێدایە، چەوسێندنەوە لە ناخماندا دژی، جا بەهوشیاریەوە بێت یان ناهوشیاری. کێشەش لە ناخی خۆیدا حوکمرانی قبووڵکردووە، بۆیە دەبێت بە پێی یاسا ئەو چەوسێندنەوەیە، لەکۆمەڵگاو لە ناخماندا بنەبڕ بکرێن.

هەر لەبەر ئەوە، لە شاری ڕیو دی جانیرۆ، شانۆی یاسادانان (The legislative theatre) دامەزرێنەت، کە فۆرمێکی تری دراماییە، کە جاری وا هەیە تیشک و ئاسۆکانی بۆ داهاتوو درێژدەبێتەوە، وەک بناغەیەک بۆ گۆڕینی واقیعیەتی کۆمەڵایەتی. کە پەیوەندیەکی تەواوی شانۆ و سیاسەت دەخاتە بەرچاو، بیرکردنەوە لەم فۆرمی کارکردنە، ئەوەیە کە بەشداران خۆیان کاریگەربن لە پرسەی شانۆو سیاسیدا.
ئەمە نەک تەنها پەویستمان بە گۆڕینی خۆمان هەیە، بەڵکو پەویستیشمان بە گۆڕینی کۆمەڵگا هەیە، باشترین جۆرێش بۆ ئەم گۆڕانکاریانە، گۆڕینی یاساکانە. ئەم میتۆدی شانۆی یاسادانانە سەرنج و حەزی خۆکانەکی زۆری بۆ گۆڕین و گۆشکردنی پرسە لۆکاڵیەکان ڕاکێشا، بۆتایبەتی لای تاکەکان وگروپە تایبەتیەکان، ئەوانەی بەشێوەیەکی تراديسۆنی و تەقلیدی کاریان دەکرد.

بواڵ لە ساڵی (1992) بۆ ئەنجومەنی شارەوانیی شاری (ڕیو دی جانیرۆ) هەڵبژێردرا، ئەو هەزو دەسەاتێی کە لە ئەنجومەنەکەدا هەیبوو، بەکاریهێنا بۆ ئەوەی کە بەشێوەیەکی جیاواز کاربکات. بواڵ لەو ماوەیەدا لەگەڵ 19 جۆر گروپی دووچاربوو بۆ کێشەو نەهامەتی لەکۆمەڵگادا کاری کردبوو. ئەو هەوڵیدابوو لەگەڵ ئەو جۆرە لەخەڵک و گروپانەدا نمایش پێشکێش بکات، کە لەبارەی کێسەر و کێشەو پێداویستیەکانی خۆیانەوە بدوێن. (کە ئەمە دەڵێن کۆمەڵگای بچوک واتە وەک تۆڕی جوتیاران، کاسبکاران، پارێزاران، کرێکاران، کرێنشینان، شوفێران، مامۆستایان، نەخێش و پێکەوتە یان ئەوانەی دووچاری نەخێشی ئایدز بوون، هتد.. هەموو ئەمانە ئەم تۆڕانە کۆمەڵگا گەورەکە پێک دەهێنن) لە نێوی خۆشیاندا، هەر کۆمەڵێک و گروپێک لە گفت و گۆدابوو لەگەڵ کۆمەڵە لۆکاڵیەکە و گروپەکەی خۆیدا. لەگەڵیشیدا لە لە دیالۆگدا بوون لەگەڵ کۆمەڵکانی تردا. ئەم گروپانە لە ناوخۆیاندا فێستیڤاڵیان دروست دەکرد، لەناو ئەم فیستیڤاڵانەدا پێشنیارێکی زۆر دەهات و دروست دەبوون لەبارەی ڕێکخراو کۆمەڵگا بچوکەکەی خۆیان.

ئەکتەرێک و پارێزەرێک پێشنیازەکانیان کەدەکردەوە لە شێوەی یاسادا پێشنیازیان بە بواڵ دەکرد، ئەو پێشنیازانەش دەگەڕا بە یاساو لەسەر مێزەکەی بواڵ دادەنرا. ئەویش لەدەستەکەی خۆی لە ئەنجومەنی شارەوانی هەموو ئەو پێشنیارانەی پێشکێش بە هاوێکانی دەکرد، بە قسەلەسەرکردن لەسەری بە ئەوەی بگەڕدرێت بە یاسا. هەموو پێشنیازەکانی بواڵ لە خێکەکەوە دەهاتن و بە ئەنجومەنەکە دەڕێشتن. هیچ پێشنیازێک لە خودی بواڵەوە نەڕێشتبوو، ئامرازی بەدەستهێنانی پێشنیارەکانیش تەنها ئەو جۆری میتۆدی کارکردنە بوو. هەروەها لە سەردەمی بواڵدا 13 لەو پێشنیارانەی خێک، لە ئەنجومەنەکەدا بوو بە یاسا. ئەو جۆرە میتۆدی کاکردنی شانێیە لەدواجاردا دەبێتە دەنگ و فەرمێکی هاوکار و هونەری و دەستپێشخەر بە گفتو گۆ. پاشان ئەم جۆری شانێیە، شانۆی یاسادانان بەزەربەی ووڵاتانی دونیادا بەاودەبێتەوە. بەسەرکەوتنێکی گەورە ئەژمار دەکرێت لە کەنەدا و بەریتانیادا.

لەساڵی 2008 بواڵ کاندیدکرا بە خێاتی نۆبە لە ئاشتیدا، بەهۆی کارەکانی لە دژی چەوساندنەوە، ئامرازێکی هونەری و بەیارمەتی شانۆی چەوساوەکان، ئەوەش لەلایەن خێکەوە دانی پێدانراوە وەک گەورەترین ئامرازی زانیاری و کەمپەینگا. ئەوکەسانەشی بواڵیان بە وەرگرتنی خێاتی نۆبە کاندید کرد لە ناویاندا ئەندامانی حوکمەت، براوەکانی خەلاتی نۆبە، ئەندەمانی مەحکەمەی نێودەوڵەتی، پرۆفیسۆرەکانی زانستەسیاسیەکان و ئەندامانی پەرلەمان بوون.

ئەگستە بواڕ
لە 16/ 3/ 1931 لە بەرازیل لەدایکبووە
لە 2 / 5 / 2009 بە دواجار ماڵئاوایی دەکات.

کارکووکەخەم – سیانزدە – ئەمجەد شاکەلی

ئەگەر لەنەو تەلەفزیۆنە کوردییەکاندا، یەک دانە وەک باشترین و کارامەترین و چالاکترین و هەڵکوپکترین و بەڕەک ترینی دیکەش هەبێزردرێت، پەم وایە تەلیفزیۆنی هوواو ئەو دانیایە. وەک بە خەیشیان زەر جاران دەڵێن"یەکەمی بە کابەر"ە. ئەمەی دیەەم هەڵکلام نییە بە هوواو، بەڵکە هاستییەکە و زەرەک لە شارەزایانی بواری میدیا ددانی پەدا دەنێن، لە ئەمە بە هیچ شێوەیەک ناکاتە بە عەیبی و بە خەوشی و نەبوونی کەماسی لەکەن هوواو. هوواو، هەڵکلامەکی یەکجار فرە و بەردەوام و وەڵسکەر بە کاڵا و خەراک و بەرهەمی تورکی، ئیدی لە ئاڵتوونسا و برنج و مەبیلە و ناوماڵە و پەشاک و شیر و سەدان شتی دیکەوە تا دەگاتە پەخشکردنەوەی هاستوخەی گوتار و چالاکییەکانی سیاسەتکاران و بازرگانان و پەشانگە و شوێنە گەشتیارییەکان و فیلم و شتگەلی دیکەی تورکیا، دەکات. دیارە نەک هەر ئەستا، بەڵکە تەنانەت لەو دەمەشدا، کە تەواوی خەڵکی کوردستان باسی لە بایکەتی کاڵا و شتومەکی تورکیی دەکرد.
ئەو مەشک پەکردنەی مرۆڤی کورد، لە لایەن هوواو و گەلە تەلەفزیۆنی دیکەی کوردییەوە، لە تورکیا و تورکی و تورکایەتی و شتگەلی دیکەی پەوەنددار بەو ناو و وشانەوە، کاریگەرییەکی یەکجار نەئەنی و خراپی لەسەر مرۆڤی کورد، بەتایبەت نەوەی نوە و خەڵکانکی هاڵا و بەهەز دەبەت. ئەو هەڵکلامانە گەورەکردنەوەی تورکیا و تورک و بچووککردنەوەی کوردستان و مرۆڤی کوردە.

ماوەیەکە هەژانە چەندین جار هەڵکلامک لە هوواوەوە پەخش دەکرەت، کە گوەت لەی دەبە لات وایە یەکەک لە شتە هەرەگورەکان یا گورەترین شت لە مەژووی کورددا، هوویداوە یا هووداتە! دەنگکی

پاک و ڕوون و پەهێز مژدەیەک ڕادەگەیەنێت، بە خۆشک، نەک هەموو خۆشکێک، خۆشکێکی تایبەت، بە دانیشتووانی شاری کەرکووک، وەک ئەوەی هیچ هەما و شوبهەوارێکی عەرەبانەدن لە کەرکووک نەمابێت و تەواوی عەرەبی هاوردە گۆڕابێتنەوە، وەک ئەوەی مزگێنی ڕزگاربوونی کەرکووک و تەکڕبوونی بە هەرەمی کوردستان ڕابگەیەنێت، وەک ئەوەی کەرکووک و تەواوی ئەو دەڤەرانەی نەهاتوونەوە سەر هەرەم، گۆڕێنرابێتنەوە، وەک ئەوەی لە زاخۆوە تا زربانیەوە و بەدرە و جەسسان، واتە تەواوی باشووری کوردستان، ئازاد کرابێت و ئیدی گەلی باشووری کوردستان خاوەنی تەواوی خاکی خۆیەتی، مژدەکە وا دەتە بەرگوێ! کەچی ئەو مژدەیە بە کەرکووکییان، مژدەی چای، کیسەیەکی چای بەنداری ڕەنگ بەڕەنگ، کە کابرای مژدەدەر بە "چای معطر کیس رصاصي" ڕەکلامەکەی بە دەکات و مژدەکەی بەو هەموو هەز و وزەیەوە بە دانیشتووانی کەرکووک دەگەیەنێت، وەک ئەوەی کەرکووکییان پەرووشی ئەو مژدەیەن و بەو مژدەیە ئیدی تەواوی کێشەکانی پتر لە سەد ساڵیان چارەسەر دەبن. ئەو هەستەیەی "چای معطر کیس رصاصي"یە و بەو دەربڕینە عەرەبییە توند و خەستە، بە جۆرێک دەتە بەگوێ و بەرچاو، هیچ وشەیەکی کوردی بە چای معطر کیس رصاصي نەبێت!

2020-02-27

ئایا کێنا دەبێتە گیوتین بۆ ملی خامەنەئی و ئێران دەکاتە ناوەندی دەستپێکی ڕێنسانس لە ناوچەکەدا؟

کێیوان فەرامەرزی .....

حکومەتی ئائینی ئێران پێیوابوو لە پێناو چەندپاتە پتەوکردنی ژێربینای هەڕەشەکی رژیمی جیهل و خورافە دەتوانێ بە دانخستنی بنکە ئائینییەکان وەک ئیمامزادە و حوسینییە و مزگەوتەکان بیسەلمێنێ کە ناوەندە مەزهەبییەکان توانایی

بەرەنگاریيان بەرامبەر بە ڤايرەسی کۆنا هەيە و لە هەمانکاتدا درێی شاراوەيان بە گيردەبوان بە موقەددەساتی شيعەگەری ئاشکرا نەبە.
نوێنەرانی ئاسمانی پێيان وابوو بەشاردنەوەی ئاستيەکان لەوانەيە تا ئاشکرابوونی توشبوونی بە کەمێی خۆک بە نەخۆشی، هەم خۆک دەنە سەر سندوقی دەنگدان و يادی ٢٢ی ڕيبەندان هەم چارەسەری نەخۆشيەکە دەدەزرێتەوە.
بەرپرسايەتی ئەو تاوانە گەورەيە ئاستەوخۆ دە کەوێتە سەر شانی دەسەڵاتدارانی رژيمی ئێران کە لە پێناو مانەوەی خۆيان سەروەت و سامانی گشت ئێرانيان فيدای بەرژەوەندييەکانی خۆيان و ئائينيان کردوە، لە هەموو وڵاتانی دنيا بەشێک لە داهات و تانەت پاشکۆتەکانيش بە کاتی قەيرانەکانە، کەچی لە وڵاتی ئێران تەنيا بودجەی ناوەندە ئائينييەکانی قوم هەشتا بەرابەری بودجەی تەرخانکراوە بە قەيرانە سەراسەرييەکان! تەنانەت خەرجی ديارێکراو بە گوێی خومەينی چوار بەرابەری بەی ئەو پارەيەيە کە بە قەيرانەکان دياری کراوە!
نەکەی کردن و شاردنەوەی بەئەنقەستی ئاستيەکان يانی هەڵاتن و خۆشاردانی لە بەرامبەر بەرپرسايەتی گيان لەدەستدانی بە کەمێی هاووڵاتيان، هاندانی قوربانيانی خوافە و تاوانی خۆيان ئادەستی بنکە ئائينييەکان و خۆيشيان لە باشترين نەخۆشخانەکانی ئامريکا و ئەژئاوا!
سون تزوی يەکێک لە مەزنترين پسپۆرانی نيزامی چينی بوو کە لە شەش سەد ساڵ پێش ميلاددا دەژيا: لە هەموو شتێکدا فريودانی دوژمن ئاساسە واتە بەلادابردنی دوژمن بە گەيشتن بە ئامانجەکان نيشانەی لێهاتوويی و بەتوانا بوونە لە داهێناندا لە پێناو شکستی دوژمن، دوژمنی کە ماری سەدارەش خۆکی وڵاتەکەی خۆی و دنيای دەرەوەيە کە جيا لە ناوبردنی ناڕازيان نيزيک نيو سەدەيە بە فريودان و درێ کردن خۆکانەکی لە دەوری خۆی ئاگرتوە بەناو ئەم جارە ئەم کەمينە خۆکەش بەيان دەرکەوت کە ئاشکرا نەکردنی توشبوانی نەخۆشی بە کۆنا بەگەيەکی حاشاهەڵنگرە بە سەلماندی نيزيک نيوسەدە فريودان و درێ لە گەڵ بيری گشتی جەماوەری ناو کەمەگا ئيتر نە کەماری سەدارە مەشروعييەتی ماوە و نە خۆشەک باوەڕ بە درێی سەر مەنبەرەکانيان دەکات، بەيە دەڵێن کۆنا کەچی خستە کەوێی پاشماوەی حکومەتەکەی خومەينی بە نموونە زەر بەرپرس هاتنە سەر مەديا سەراسەرييەکان و بە درێ بە فريودانی خۆک وتيان ئەمەش نەخۆشين!

لە سەر ڤايرەسی کۆنا کۆژانە بەدەيان بەچوون دەکەوێتە ناو تەڵە

کۆمۆنیستیەکان، هێرشی ئامریکایە بۆ سەر چین لە هەمبەر شێوەی ئابووری! پاشگەزبوونەوەی ئەمریکایە لە سەر گلۆبالیزاسیۆن-جیهانگیریی ئابووری! لە وڵاتی چین لە کاتی دروست کردنی چەکی بیۆتێریکی ئەم قایرۆسە درزی کردۆتە دڕاوە! مرۆڤ بە گشتی و بۆتایبەت لە چۆن شێوازی بەکارهێنانی خواردەمەنی گۆریو و بۆتە لاواز بوونی سیستمی بەرگری بەشر بەرامبەر بە نەخۆشیەکان! ئەوانە و سەدان بەچوونی دیکە لە لایەن خۆکانێک دژنە ناو باسکان و دبنە پرسیار، هەموو ئەوانە لە کۆمۆگای ئیرانیدا لە بەرژەوەندیی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی ئیرانیایە کە خۆکی پە فریو بدات و خۆی وەک پارپرس بەرامبەر بە خۆک نیشان بدات وە تاوانکانی لە کاتی ئەم قەیرانەدا حەشار بدات.

دزیی سپای پاسداران لە یارمەتی وڵاتانی دڕاوە قزۆنە بۆنام ئەم دیاردە نامرۆڤانەیە کردەوەیکی تازە نییە کاتێک ١٦ی ئازاری ١٩٨٨ لە لایەن ڕژیمی بەعسەوە هێرشبجە بە بۆمبی شیمیایی کۆمۆکوژی کرا دنیای نوودەوڵەتی یارمەتییەکانی خەیان ڕەوانەی کوردستانی باشور کرد زەربەی خۆاک، پشتاک وە ئاو کاڵ و پڵانەی وا لە لایەن نەتەوەیەکگرتەکانەوە وەک یارمەتی بە خۆکی هێرشبجە ڕەوانە کرابوون لە شارەکانی ئیران لە لایەن سپای پاسدارانەوە ببونە کالای بازرگانی و کاسپییان پێیو دەکرد لە سەر شەقامەکانی زەربەی شارەکان دەفرۆشران، هیچ گومانی تێدا نییە زەربەی ئاو یارمەتییانەی وا بە بەرنگاری لە هەمبەر ڤایرۆسی کۆرنا ڕەوانەی ئیران کراون لە لایەن کاربەدەستانی حکومەت، بۆتایبەت سپای پاسدارانەوە دەستی بەسەردا گیراوە و دواتر یا کاسپی پێودەکەن یا ئادەستی لق و پۆقەکانی سپاسی قودس لە وڵاتانی دەوروبەر دەکرێ، ڕۆژنامەی شپیگڵی ئاڵمانی باس لە ناردنی دەیان تەن کاڵ و پێلی پێوەندیدار بە کۆنتڕۆڵی ڤایرۆسی کۆرۆنا بە ئیران دەکات لە حاڵێکدا لە نەخۆشخانەکان ئاسوارەک لەم یارمەتییە نابیندرێت و باسی ناکرێت و دیسان لە سەر شەقامەکانی ئیران و ناو بازاڕ بە نرخێکی گران بۆتە داهات بە سپای پاسدارانی ئیران.

وڵاتانی ڕووس و چین لە دانیشتنەکانی شوڕای ئەمنییەتی نەتەوە یەکگرتوەکان لە ساڵی ٢٠١٩دا لە سەر کەیسی ئیران نەتەنها نەکەیان لە ناکارامەبوونی دەسەڵاتداریی ڕژیم دەکرد بەکە لە بەرامبەر تروریسمی نوودەوڵەتی و سەرکۆبەیی کۆماری ئیسلامی ئیران پشتیان لە هەموو یاسا نوودەوڵەتییان کرد، ئەشتاش هیچ دوور نییە لە هەمبەر داخوزییەکانی دنیای دژە دیکتاتۆر و تڕۆریسم، نەتوانایی یا

بەئەنقەست کەنتەن نەکردنی ڤایرەسی کرۆنا لە لایەن کاربەدەستانی رژیمی ئێرانەوە بۆتایبەت محەمەدی سەعیدی نوێنەری دەست نیشاندەی خامنەئی لە شاری قوم، دوو وڵاتی زلهێزی ئەندامی شوڕای ئەمنییەتی نەتەوە یەکگرتوەکان واتە چین و رووس رووبەڕووی مشتە کوتەیەک ببنەوە.
زۆر کەس دڵنیان خە ئیتالیا و زۆر وڵاتی دیکە وەک ئێران گیردەی ڤایرەسی کۆرنا بوون و نەیانتوانیوە کەنتەنی بکەن ئەگەر وایە ئەوانیش تاوانبارن، ئەم بڕاوەردە زۆر ناڕەوایە لە بەر ئەوە کە لە ئیتالیا یا زۆر وڵاتی دیکەی گیردە بە ڤایرەسی کۆرنا هیچ شتەک شاراوە نییە و هاووڵاتیان ئاگادار دەکرێنەوە هەروەها پێداویستییەکانی لەبەردەست، تایبەت نییە بە چەند دەسەڵاتدار و لە ناو حکومەتدا قەفیسی نەخواردوە جیاوازی دز و دەسز لە کردەوەی دەسەڵاتداراندا روونە، ئیتالیا پێنج سەد ساڵە ئەسپاردەکردنی بەڵا و نەخۆشی بە ئائین ڕاوناوە بۆتە مەهدی تەمەدونی ئوروپا کەچی حکومەتی ئێران تازە وەک یاسای کلیسا لە سەدەکانی سزدە و چواردە، هانی خەڵک ئێدات پێنا بە ئیمامانی شیعە ببن و گیا دوعا شفا بەخشە!
نە دوعا پێشنیارکەی خامنەای بۆی کرد نە نوشتەکەی ڕەحانی کە وتی لە ئیگای دورەوە زیارەتی ئیمامانی مردوو بکەن!
مەبەست لە ئاماژەکانی سەرەوە ئەوەیە ئەگەری ئەوە هەیە کە دوای تێپەربوونی خەڵکی ئێران بەسەر ئەو ئیپیدمییە، بکارامەیی رژیم و بکوشتدانی خەڵک لە پێناو بەرژەوەندیی مانەوەیاندا تەکنە بە ناڕەزایەتییە سەراسەرییەکان ببێت و خەڵک بیکەنە چەکی ڕامایینی ڕژیمی جەهل و خورافە و تاوان. هەروەها ئێران نموونەی ڕینسانسێک بۆ خۆی و ناوچەکە لە مێژوی مرۆڤایەتیدا تۆمار بکات.

کێیوان فەرامەرزی

ڕۆژی باشووری کوردستان لە

ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵای نەهریدا-4- هەوڵ بۆ سکۆتنی

بەشی چوارەم
کۆنگرەی سەرۆك هۆزە کوردەکان لەنەهری

دوابەدوای شکستی یەکەمی شۆڕشە چەکداریەکەی شێخ عوبەیدوڵا دژبە بابی عالی ساڵی (1879) و ناڕەزایی هەندێك لە سەرۆك هۆزە کوردەکان دژ بە شەڕی عوسمانی، ناچار شێخ دەبوایە بەدوای تاکتیکی دیکەدا بگەڕێ، شێخ بیری لە کۆنگرەیەکی فراوانی سەرۆك هۆزەکان کردەوە، بۆئەوەی لەم کۆنگرەیەدا ئامانجەکانی خۆی بەسەرکە کوردەکان بگەیەنێ و ئاراستەیان بکات، بەرەو ڕاپەڕین بەمەبەستی ئازادکردنی کوردستان، بۆ ئەمەش بانگەوازی سەرۆك هۆزە کوردەکانی کرد بۆ بەشداری کردنی کۆنگەکە لە نەهری.
ئەو کۆنگرەیە بەئامادەبوونی زۆربەی سەرانی خێڵەکان، ناودارانی کورد، پیاوانی ئایینی و نوێنەرانی هەموو چینەکانی کۆمەڵ لە گوندی نایری (نەهری) ناوچەی شەمزینان بەسترا، تێدا بۆیاری پێکەوەنانی (کۆمەڵەی خێڵە کوردەکان) درا ئەویش بە نۆرەی خۆی بۆیاری بەرزکردنەوەی ئاڵای خەباتی شۆڕشگێڕانەی دا دژی هەردوو دەوڵەتی تورکیا و ئێران.
دوای بانگەوازی شێخ عوبەیدوڵا زۆرێك لە سەرۆك هۆز و پیاوانی ناوداری کورد لە نەهری کۆبوونەوە، لەئەنجامدا یەکێتی کوردان"کۆمەڵەی کوردان" وەکو کۆنفدراسیۆنکی خێڵەکی لەسەر دەستی شێخ عوبەیدوڵا لە تەموزی (1880) دروستبوو، ئەم کۆنگرە خێڵەکیەی سەرۆك هۆزە کوردەکان زیاتر کاریگەری هۆکاری ڕۆحانی شێخ عوبەیدوڵا و ڕایەڵە زۆر و زەوەندەکانی تەریقەی نەقشبەندی بوو، نەوەکا هۆکاری بابەتی ناو کۆمەڵگا، کە سەرۆك هۆزە کوردەکان لەسەر بانگەوازی شێخ عوبەیدوڵا هاتبوون بۆ نەهری.
شێخ لە کۆنگرەکەدا وتارێکی بۆ ئامادەبووان خوێندەوە، وتارەکەی شێخ عوبەیدوڵا و خواستەکانی بۆ دامەزراندنی کوردستانێکی سەربەخۆ لەلایەن زۆربەی بەشدارانی کۆنگرەکەوە پەسند کرا، هەموو بەشداربووانی کۆنگرەی نوێنەرانی خێڵە کوردەکان بەتۆکەای دەنگ ئامادەیی خۆیان بۆ خەبات و گیانبازی لە پێناوی ڕزگاری کوردستان پیشاندا. دوای گفتوگۆ و هەڵسەنگاندنی بارودۆخی ئەو ڕۆژگارە بۆیار درا ئەمجارە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بن دەستی ئێران ڕاپەڕین

ئەنجام بدرێ.
کاپتن کلایتن دەڵێت: شتێکی بەگەنەویستە نوێنەرەکانی لە هەموو لایەکدا سەرقاڵ بوون، هەوڵی ڕاکێشانی نەك تەنیا هەموو خەڵکە کوردەکان، بەڵکو نەستوری و ئەرمەنیەکانیشیان دەدا، داوایان لێ دەکات بدەنە پاڵی. ئەو کوردانەی هاتوونەتە وان دەڵێن، شێخ عوبەیدوڵڵا ناردوویەتی بەدوی خەڵکیدا و داوایان لێ دەکات دژی ئێران ڕاپەڕن، واتەواتیش هەیە دوای ئەوەی شێخ لە ئێرانیەکان دەبێتەوە لادەدات بۆسەر تورکەکان، من لەو باوەڕەدام ئەو (شێخ) پلانێکی بەربڵاوی هەیە بۆ ڕێکخستنی هەموو کورد، لەوانەشە ئێستا سەربەخۆدا بەسەرکایەتی خۆی. یەکەم شت هەلومەرجەکان سەرنجیان بۆ لای ئێران ڕاکێشاوە. هەوڵ دەدات حکومەتی ئێران ناچار بکات وەك فەرمانەوای کوردەکانی ئێران دانی پێدا بنێت، پاشان لائەداتەوە بۆ ئەو تەوەفە و هەوڵ دەدات مافەکانی لە تورکان وەدەست بێنێ.

ئاراستە کردنی ڕاپەڕینەکە بەرەو ڕێژەەکانی کوردستان

لەکاتی بەستنی کۆنگرەکە و دوای گفتوگۆی نێوان بەشدار بووانی کۆنگرە، چەند هۆکارێك بوونە هۆی ئەوەی ڕاپەڕینەکە لە کوردستانی بن دەستی ئێرانەوە دەست پێ بکات، شێخ عوبەیدوڵڵا کاتێك هەستی بەدووایی لەناو کۆنگرەکەدا کرد، کە چەند سەرۆکێکی کورد حەز بەوە ناکەن لە دەوڵەتی عوسمانی ڕاست ببنەوە، ئەوسا بڕیاری دا نەخشەی ڕاپەڕینەکەی بگۆڕێت بۆ کوردستانی بن دەستی ئێران، شێخ نەك دەوڵەتی عوسمانی، بەڵکو ئێرانیشی بەدوژمنی کورد دادەنا، دووربینی شێخ لەوەدابوو بارودۆخی هەڵکەوتووی لەدەست نەدا، ئەو بارودۆخەی وەك خۆی ڕوونی کردەوە، کە بریتی بوو لە دۆخی سیاسی و ئابووری ئێران، کە لەگەڵ دەوڵەتی عوسمانی لەشەڕ دابوون، هەروەها نیاز وابوو ناوچە بەپیت و بەرەکەتەکانی کوردستانی ئێران ببنە بەردی بناغەی ئابووری دواڕۆژی بزووتنەوەکە و پشخستنی، بەتایبەت لە بەرپاکردنی شۆڕش لەئێراندا مەسەلەی دابین کردنی ئازوخەی هێزەکەی ئاسانترەدەکرد، بۆ پێداویستیەکانی خۆی بۆ شەڕکردن لەگەڵ دوژمنی سەرەکی و بەهێزدا واتە دەوڵەتی تورکیا، هەروەها ئەو بەشەی کوردستان لەبن ڕکێفی ئێران دایە بارودۆخی لەبارترە، ئێران لەمەڕدا لاوازترە، بەوە براکانی خۆمان ڕزگار دەکەین، شێخ عوبەیدوڵڵا ئاوڕێکی تەواوی لە دووبەرەکی و ناحەزی ئایینی نێوان کوردە سونی مەزهەب و ئێرانیە شیعی مەزهەبەکان دایەوە، جگەلەمەش حیسابی پەیوەندی نێوان دەوڵەتی عوسمانی و ئێرانی کرد. ئەو پەیوەندیەی دوای شەڕەکەی ڕووسیا و عوسمانی سارد وسێ تێ کەوت،

هەروەها شەی ئێران لەگەڵ خەڵە تورکمانەکان. شێخ عوبەیدوڵا ئەوەشی لەیاد نەکرد، ئاوڕ لە کێشەی دووبەرەکی بداتەوە، لەسەر کێشەکەی (گیرات) لە نێوان ئینگلیز و ئەفغانستاندا پەیدابووو، ئەو دووبەرەکی و بەیەکداچوونەی ئێرانی ناچار کردبوو، بەشکی هێزەکانی بەرەو ناوچە ئاژەڵاتیەکانی بنێرێت، ئەوەش بگومان لەسەر حیسابی لاوازکردنی هێزەکانی بوو لە ناوچە ئاژاوایەکاندا، سەرەڕای ئەوەش شێخ لەناو کوردەکانی ئێراندا ناو و شارەتێکی گەورەی هەبوو، گەلێك لە عەشرەتە کوردەکان بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ خۆیان بەپیاو و ژێردەستەی شێخ دادەنا، نەك حکومەتی ئێران، هەرچی کێشەی ڕزگارکردنی کوردەکانی دەوڵەتی عوسمانییە، ئەوە خرایە قۆناغی دووەمی ڕاپەڕینەکە،سەرەڕای هەموو ئەوانەش لەهیرش بۆ سەر ئیران شێخ وای بۆ دەچووە، گریمانی هەراسان کردن و توڕەکردنی دەوڵەتەی ئەوروپاییەکان کەمترە.

دوای تەواوبوونی کۆنگرە و داشتنی نەخشەی کارکردن، شێخ عوبەیدوڵا بۆیاری بەرپا کردنی شۆشی دەرکرد. لە وتارەکەی شێخ عوبەیدوڵا لە کۆنگرەی تەموزی ساڵی (1880)ی نوێنەری خەڵەکاندا خوێنرایەوە، دەردەکەوێ ئامانجی جوڵانەوەکە ڕزگاری کوردستان و پێکەوەنانی دەوڵەتی سەربەخۆ بووە.
ویلیان جی ئابۆت کۆنسوڵی گشتی ورمێ بۆ میستەر تۆمسن دەنووسێت: ئێستا شێخ هیچ نهێنیەکی لە نیازەکانیدا نەهێشتۆتەوە، پێژەکەی ئەوەیە خۆی بەسەرکی ئەمارەتێکی کوردی دابنێت و هەموو کوردستانیش لە تورکیا و ئێراندا بلکێنێت بەیەکەوە.

بەگەنامەکانی بەریتانیا دەڵێن دەوڵەتی ئێران لە زێر دەمکەوە چاودێری و ئاگاداری شێخ عوبەیدوڵا بووە بۆ شۆش و بەم بۆنەیەشەوە لە ساڵی (1878)ەوە تا ساڵی (1880) دەوڵەتی ئێران چەندین یاداشتنامەی بە دەوڵەتی عوسمانی پێشکەش کردووە، تیایدا دەوڵەتی عوسمانی لەوە هوشیار کردۆتەوە کە نزیکەی (5) هەزار کوردی چەکدار، لەسەر سنوورەکانی ئێران- عوسمانی خۆ بوونەتەوە، … کەچی دەوڵەتی عوسمانی هیچ جارە هەوڵست و کاردانەوەیەکی لەبەرامبەر ئەم خۆسازدانەی شێخ عوبەیدوڵا نەنواندووە، … تا ناچار دەوڵەتی ئێران لە ڕێگای موحسین پاسای باوەزی ئێرانەوە لە ئەستەمبوڵ، ڕۆژی (22- 12- 1880) یاداشتنامەیەکی لەو بارەیەوە بۆ ئاگاداری بەدەوڵەتی بەریتانیا پێشکەش کردووە.

لەو کاتەدا عوسمانی بەدڵخۆکی لاوازدا تێدەپەڕی بەو پێیەی پێژە نەتەوەییەکانی ئەرمەن هەمان شێوە بەرەو ڕووی بەرژەوەندی بابی

عالیش دەبوونەوە، بۆیە زۆر ئاسایی بوو هەر هیچ نەبێ تا کۆشەکان دەگەنە بوارێکی قوڵتر عوسمانی لەبەرامبەر بزووتنەوەکەی شێخ عوبەیدوڵڵا چاوبپۆشێ و دواجار عوسمانی تێگەیشت بزووتنەوەکەی شێخ چەکێکی دووسەرەیە، هەم بۆ گوشار خستنە سەر ئیمپراتۆری قاجار و هەم بۆ ووبەووبوونەوەی پڕۆژە نەتەوەییەکانی ئەرمەن، پێدەچێت شێخ لەسەر ئەم ئەنجامانەدا هاوکۆشەی لەشکرکێشیەکەی پێچەوانە کردبێتەوە و ئەمجار ویستوویە لە کوردستانی بندەستی ئێرانەوە دەست پێ بکات، دواتر کوردستانی بندەستی عوسمانی ڕزگار بکات و بانگی یەکگرتنەوە و سەربەخۆیی کوردستان هەبدات.
ئەگەرچی ئەمانە و کۆمەڵێك هۆکاری دیکە بۆ ئەم کارە هەبوون، بەڵام تائێستاش ڕوون نیە هۆوتی ووداوەکان لە گەرمەی شۆڕش و ئاپەینی دژ بەبابی عالی چۆن کۆنتڕۆڵ کران و چۆن شێخ عوبەیدوڵڵا کۆتایی بەم ئاپەینە هێنا و ئاراستەی ئاپەینەکەی لە دژی عوسمانی و بابی عالی واز لێهێنا و لەشکرکێشیەکانی ئاپەینەکەی بۆ سەر ئیمپراتۆری ئێرانی قاجاری گۆڕی، بۆ گومان دەبێ شێخ لەوە ئاگادار بووبێ، ڕووسیا دەوڵەتی ئێرانی بەنزیکیری حەزادەی خۆی دەزانی و ئامادە نەبوو ڕێگا بەکەسێکی دیکە بدات دەست بۆ ئەم نزیکەیە دژێ بکات، بگومان دەبێ شێخ لەوەش بێ ئاگا نەبووبێ، دەوڵەتی عوسمانی هەر هێندە پشتیوانی دەکات تاکو گرفت و گێچەڵێك بۆ ئێران دروست بکات، تا بتوانێ لەو ڕێگایەوە داواکاریەکانی خۆی بەسەر ئێراندا فەرز بکات، بەتایبەت کە عوسمانی کۆمەڵێك کێشەی زەوی و ئاوی لەگەڵ ئێراندا هەبوو.
لەلایەکی دیکەش ڕۆژی ئینگلیز لە ناوچەکە بەهیچ شێوەیەك دروست بوونی دەوڵەتێکی کوردی لەبەرژەوەندی ئەو نەبوو.هاوسەنگی ناوچەکەی تێك دەدا. بەتایبەت بۆ ئەم مەبەستە کلایتۆن سەرکونسولی ئینگلیز لە وان، ڕووبەڕوو لە دوو دانیشتن لەگەڵ خودی شێخ ئەوەی بۆ دووپات کردبووەوە، بەریتانیا ئامادەیە بەرەو ڕووی هەموو "گەڕە لاوژەیەك" و بۆ یاساییەك بوەستێ، کە ببێتە مایەی هەڕەشە و مەترسی بۆ سەر یەکێتی ئیمپراتۆری عوسمانی. لەکاتێدا هەموو مژوونووسەکان لەسەر ئەوە کۆکن شێخ عوبەیدوڵڵا دەیوست دەوڵەتێکی سەربەخۆ بۆ کورد دابمەزرێنێ، ئایا شێخ عوبەیدوڵڵا حیسابی چۆن لەسەر ئەم ڕووداوانە کردووە، ئەمانە کۆمەڵێك پرسیارن بەهیواین لەداهاتوودا وەڵامەکەیمان بەڕوونی دەست کەوێت.

ماویەتی .....

ژێك لە ژەكانی زانكم … ئەحمەد كامەران

قناغی زانكۆ یەكەكە لەهەرە قناغە جوان و كورتەكانی ژیانی مرۆڤی خوێندەوار كە تێیدا بەچەندین خۆشی و ناخۆشی تێماردەكات, بەڵام بەردەوام ئەوەی كە زۆر خۆشتر دەبێت لە زانكۆ ژە خۆشەكانە.
2020|1|27 ژی دووشەم بوو وەكو هەمو ژەكانی ترم بەرەو كۆلێژەكەم بەڕێ كەوتم بەڵام ئەم ژە بۆ من جیاوازتر بوو لە ژەكانی تری كۆلێژم , چوونكە میوانی شاعیر و نووسەری جوانەنوس و سەركەوتوو مامۆستا سەلام عومەر بووم بۆیە ئیتر ئەو ژەی كۆلێژم تەنیا بیرم لەلای ئەوە بوو كە بگەمە لای مامۆستا, بۆگومان هەستم بە دڵخۆشی دەكرد كە وەكو قوتابیەكی كۆلێژ و نووسەرێكی تازە پێگەیشتوو بڕۆمە خزمەتی نووسەر و شاعیرێكی جوانەنوس كە خاوەنی خەرمانێكە گەورەیە, پاش ئەوەی دوو محازەرەی كۆلێژم تەواو كرد ئیتر بۆ كاتژمێرو نیوێك مەهتمان هەبوو بۆ دەستپێكردن بە محازەرەیەكی تر, منیش خۆم ئامادەكرد بۆ ئەوەی بەرەو لای مامۆستا سەلام عومەر بڕۆم, ئەو شوێنەی كە من بۆی دەڕۆیشتم خۆشبەختانە بۆ من نزیك بوو كە لە تەنیش كۆلێژەكەمان بوو ئەو شوێنەش بارەگای سەرەكی حزبی شوعی بوو, كە تێیدا مامۆستا سەلام عومەر لە بەشی ڕاگەیاندنەكەی بوو. منیش بە دەفتەرو مەلزەمەكانم كەوتمە ڕێ و نزیك بوومەوە لە دەرگای سەرەكی حزب كە برادەرێك لەپێش دەرگاكە وەستابوو چەكدار بوو جلێكی جوانی سەربازی لەبەردابوو لەگەڵ كاوێكی سووردا ,منیش لێی نزیك بوومەوەو سڵاوێكم لێی كرد و ئەویش گوتی: بەخێربێت فەرموو,كاتێك كە گوتی فەرموو منیش تۆزێك شەڕام و زمانم پاش و پڕشی كرد , بەهەرحاڵ گوتم من میوانی مامۆستا سەلام عومەرم لە مەكتەبی ڕاگەیاندن , ڕاستەوخۆ پیاوە چەكدارەكە گوتی. فەرموو بەڕۆز بەخێربێیت , منیش خۆم بەژووردەوەدا كرد كە ئەمە یەكەم جارم بوو بۆمە ناو ئەو بینایە گەورەیە , هەموو كاتێك كە لە كۆلێژ تەواو دەبووم لە چاوەڕوانی پاس دابووم بەڵام بەبەردەوامی چاوێكم لەسەر ئەو بینایە گەورەیە بوو كە زۆر بە ئاوات بووم جارێك سەردانێكی بكەم و بەناویدا بگەڕێم بۆگومان لەكۆتایی دا توانیم سەردانێكی نێو ئەو بینایە بكەم , كاتێك چوومە ژووردەوە لە دەرگای

سەرەکیەکەوە حەوشەیەکی گەورە هاتە پێشم بەڵام من خۆم لە بنەڕەتدا شارەزای جیاگاکەی مامۆستا سەلام نەبووم بەهۆی ئەوەی یەکەم جارم بوو سەردانی ئەو شوێنە بکەم بەڵام لەبەرامبەر م ناونیشانی کەناڵی ئێگام هاتە پێشم ئاستەوخۆ تۆزێك وەستام و چوومە نێو بیرەوەری ئێژانی جوان و ناخۆش , ئەو ئێژانەم بیردەهاتەوە کە بینەری چەندین بەرنامەی جوانی کەناڵی ئێگا بووم, بەڵام ناخۆشیەکەی بۆمن ئەوە بوو کە بەبیرم هاتەوە یەکەم ئێژی پرسەکەی خاڵم هونەرمەند (تەها ئاغاجان)دا کە کۆتایی هات گەیاندیانەوە ماڵەوە ئاستەوخۆ خستمە سەر ئێگا بینیم کورتەیەك لەژیانی خاڵم نیشان دەدات ئیتر زۆر دڵم تەنگ بوو ئەو ئێژە , بەڵام ئیتر لە خەیالەکەم دا بەخۆم هاتمەوەو کەمەڵێك پیاوی بەتەمەن بەلام دا تێپەڕین و سڵاوکیان لە من کرد هەموویان بە کەسانی ئێشنبیر و نووسەر دەچوون چوونکە من دەموو چاوی ئەو جۆرەکەسانە دەناسم بەتایبەتی هەڵسوکەوتیان, ئیتر منیش بەوشوێنەدا ئێیشتم کەئەو پیاوانەی لێ هاتن بەڵام ئەوانەچوونە دەرەوە لە بارەگای حزب وابزانم کۆبوونەوەو شتی وایان هەبوو بەڵام د. کاوە محمود و کاك هیوا عومەریان تێدا نەبوو کە زۆر سەرسامی ئەم دووکەسایەتیەم لەبواری سیاسەت و نووسین دا, بەهەرحاڵ خۆم بەشوێنێك دا کرد و کەمەڵێك برادەر وەستابوون منیش سڵاوم لێیان کردو پێیان گوت: بۆزەحمەت ئێرە مەکتەبی ئاگەیاندنە, برادەرێك وەڵامی دایەوەو گوتی: بەڵێ ئێرە مەکتەبی سیاسی حزبە , مەکتەبی ئاگەیاندن لەتەنیشتمانەوەیە ئیتر بەمنی نیشان دا وتی ئەوەیە لە نهۆمی سێیەمە مامۆستا سەلام عومەر , منیش سووپاسم کرد کەوتمە بەرەو نێو مەکتەبی ئاگەیاندن کاتێك چوومە ژوورەو چێ بوو کش و مات کەشکی ئارام و ئێشنبیرانە بوو لەناکاو شتێك بەناو مشکم دا هات گوتم: ئەگەر هەموو ئێژێك لێرە بم بۆخۆم من دەبمە نووسەرێکی گەورە چوونکە بەڕاستی کەشەکە زۆر خۆش و ئارام بوو دەنگی هیچ جەنجاڵیەك نەهات بەس نەمزانی کتێبخانەی لێ بوو یاخود لێی نەبوو,هۆاش هۆاش بەرەو نهۆمی سێیەم بەڕی کەوتم بێ دواجار گەیشتمە نهۆمی سێیەم بەڵام ئەوەندە ماندووبووم وەکو ئەوە وابوو کە بەیانیەکەی زوو هەستاوم بێ کرێکاری , نهۆمی سێیەم زۆر گەورەو بوو کەمەڵێك ژووری لێ بوو هەر ژوورێك ناوێکی لەسەر نوسرابوو منیش خۆم بەژوورێك داکرد نووسرابوو نووسەران چوونکە گوتم ئێستا مامۆستا لەم ژوورە بێ خۆی دانیشتوە لە کەشکی پێ لە ئارامی دایە , ئاستەوخۆ دەرگاکەم کردەوەو کۆکی گەنجی قۆزم بەپێش چاو کەوت ئیتر دەمزانی مامۆستا پەیوەندی بەم ژوورەوە نیە , ئەویش گوتی بەخێربێی فەرموو, منیش گوتم سووپاس بەسە بەدوای ژووری مامۆستا سەلام عومەر دەگەڕێم ئەو لێرەیە , ئەویش گوتی بەڵی ئەوەتا

ژووره‌كه‌ی منی برده لای ژووره‌كه‌ی مامۆستاو له ده‌رگاكه‌ی كرده‌وه كۆه قۆزه‌كه به مامۆستای گوت, مامۆستا سه‌لام میوانت هاتوه بۆته ژووره‌وه كاتێك چاوم به مامۆستا سه‌لام كه‌وت بینیم له‌سه‌ر قه‌نه‌فه بێ خۆی دانیشتوه هه‌ركه منی بینی ڕاسته‌وخۆ گوتی: به‌خێربێیت كاك ئه‌حمه‌د فه‌رموو وه‌ره ژووره‌وه , منیش به‌ڕاستی تۆزێك شه‌رمم بێ هات كه‌وا له‌گەڵ كه‌سایه‌تیه‌كی وه‌كو مامۆستا سه‌لام عومه‌ر دابنیشم, ئیتر چوومه ژووره‌وه دانیشتین به‌یه‌كه‌وه ده‌ستمان كرد به‌قسه‌و گفتگۆو هه‌ندێك ئامۆژگاری جوان و به‌سوود له‌لایه‌ن مامۆستاوه وه‌رگرت و له پاشان هه‌ستایه‌وه پێ به‌ره‌و لای مێزه‌كه‌ی ڕێشت بێ ئه‌وه دوو كتێبی جوانی ناسكی خۆی بێ من بێنێت و به دیاری پێشكه‌شم بكات , كتێبه‌كه دانه‌یه‌كیان ڕۆمان بوو به‌ناوی جن بێ خێیم ده‌بات, وه دانه‌كه‌ی تریش ناوی دیوانێكی شعری جوانكیله بوو به‌ناوی هۆلانه‌یه‌ك له پێشمه‌ك كه له‌پێشتردا له ڕۆگای پی دی ئێف له‌ناو مۆبایله‌كه‌مه‌وه هه‌مووێم خوێندبوو كه جوانترین ڕۆژانی بۆمن تۆماركرد ئه‌و دیوانه‌شعره به‌نام ئه‌مجاره‌یان به‌هه‌ردوو شێوه‌كه‌ی له‌لامه كه به‌كتێب و هه‌میش به‌نێو مۆبایله‌كه‌م دا,ئیتر بێ كاتژمێر قسه‌و ئامۆژگاری به‌نام بێ كۆتا جار ماڵئاوایم له مامۆستا كرد و وێنه‌یه‌كمانیش پێكه‌وه چركاندو, وه ڕاسته‌وخۆ گه‌ڕامه‌وه بێ كۆڵێژ ئیتر .

هاوشێوه‌ی كتێبه‌كانی ترم ئه‌م دووكتێبه‌ی مامۆستاش له‌نێو كتێبخانه‌كه‌م به‌جوانی ڕیز كردو پاش هه‌فته‌یه‌ك له ته‌وابوونی خوێندنه‌وه‌ی كتێبێكی دیكه‌م , له‌پاشان ده‌ستم به‌خوێندنه‌ی ڕۆمانی جن بێ خێیم ده‌بات كه ڕۆمانه‌كه‌ی مامۆستا سه‌لام عومه‌ر بوو له 278 لاپه‌ڕه‌ پێك هاتبوو, هه‌ڵبه‌ته ڕۆمانه‌كه جیاواز بوو له‌و ڕۆمانانه‌ی تر كه خوێندبوومه‌وه, چوونكه ڕۆمانه‌كه‌ی مامۆستا ڕۆمانێك بوو ده‌رباره‌ی ژیانی خۆی كه به‌درێژایی ته‌مه‌نی به‌تایبه‌تی ڕۆژانی پێشمه‌رگایه‌تی و پێك هێنانی خێزان چه‌ندین ئازار و ناخۆشی بینیوه به درێژایی ئه‌و ڕۆژگاره, به‌ڕام له‌لایه‌كی تری ڕۆمانه‌كه‌ی پەیامی باوه‌ڕبه‌خۆبوون و چێك نه‌دانی ده‌دا به‌خوێنه‌ران,به‌ڕام ئه‌وه‌ی كه سه‌رنجی منی له‌نێو ئه‌و ڕۆمانه ڕاكێشا كۆتایه‌كانی بوو چوونكه ژیانی له‌نێوان دوو ئه‌ستێره‌ی جیاواز به‌سترابوو, كه ئه‌ستێره‌یه‌ك زۆر دادپه‌روه‌ر و هیچ جۆره جه‌نگ و جیاوازی ئاین و حزب و ڕه‌گه‌زی تێدا به‌دی ناكرێت هه‌مووی زۆر ئاسایی ده‌ژین, به‌ڕام ئه‌ستێره‌كه‌ی تر ئه‌و ئه‌ستێره‌یه كه‌ئێمه ئێستا تێدا ین پێیه‌تی له جه‌نجاڵی و جه‌نگ.

2020|3|13

کرێنا … مەولود ئیبراهیم حەسەن

ئێستا..
من هه ست دەکەم
بەتەواوی
مرۆڤێکی جیهانیم،
ئەو نیە من و ترەمپ
هه ردووکمان
وەک یەک
لە کرێنا دەترسین!

ئەمە جاری دووەمە
خەم لە ماڵەوە بمێنێ دەکەم
جاری یەکەم
فیراری شەشی هه شت ساڵە بووم
ئەمجارە
هه ڵاتووی دەستی کرێنام.

لە هه موو ژیانما
لەگەڵ دوژمنەکانما
هه ر چەکەکیان هه بووبێ
ەوو بێ ەوو بوویمەتەوە،
ئەمە جاری یەکەممە
لەدەست کرێنا ەادەکەم.

لە هه موو شەشکماندا
پێکەوە سەنگەرمان لە دوژمن گرتووە
ئەم جارە
لە نەو سەنگەری ماڵەوە

بە چەکی ئاو
بەتەنیا
شەڕی دوژمنەکی جیهانی دەکەم.

هەرچی پەشکەوتن و شارستانیەت هەیە
هەموویم وەلا ناوە
تەواو پشتم بە ئامۆژگاریەکانی داپیرم بەستووە
لە شەڕی گرانی کۆرنا
بەتەواوی
خەم دەخیلی
سیرو
لەیموون و
زەنجەبیل و
بیبەر کردووە.

دەرگای هەموو پەرستگاکانی
بە ڕووی خواپەرستان داخستووە
کرۆنا کردی
ئاوەڕی هیچ داگیرکەرێک نەیکردووە .

لەو ڕۆژەوە دەستت گوشیوم
تا ئێستا نەمشوشتووە
لە پشکنینا دەرکەوت
هەرچی قایرەسی کرۆنا هەیە
بە گەرمی خۆشویستی
هەمووێت کوشتووە..

* ١٣/٣/٢٠٢٠ – هەولێر

پەشاکی کوردی … عەلی حەمەشید بەرزنجی

ئەی کورد و کوردستانین
خاوەن کلتوری خەمانین
چونکە پەشاکمان کوردیە
زەر جوانە لە وەنەی نیە
وا شانازیی پێوە دەکەین
دەیسەلمێنە کە ئێمەە هەین
بەو پەشاکەوە ناسراوین
دەیپارێزین هەتا ماوین
ئازاوە و جوان و ڕەنگینە
لالای هەموومان شیرینە
کاتێ دەیپۆشین ئاسودەین
هەست بە خۆشی و شادی دەکەین
لە هەموو شوێنکی جیهان
ناسنامەیکە بۆ کوردان
…
١١/٣/٢٠٢٠

کەرنا … نەوزاد بەندی

کەبوونەوە بۆ سوودکان
کە پێ پێن لە غەیبەت و
جوینەوەی قسە بۆتامکانی
قاچاخ کرد ، کەرنا

پێز لەدانی خاوەن پرسە
قسەباغکان و
دەشکانی خاون پرسە چەکانی
قاچاخ کرد ، کەرنا ..

گرتنی جادە وشوستەی
شارەکانی
بە سەدان هەزار مرۆڤی بە ئیش
کە سەیری یەکتر ئەکەن و
پوشە ناخەنە سەر پوشە ،
یاساغ کرد ، کۆرونا ..

باری ساختەی
جوملە فرۆشی بە ڕەحم و ..
سەیران و حەیوانخواردنی
تەنگە ئەستوورەکانی
نەهێشت ، کۆرونا …

کفر و لووتبەرزی و
بەندگەی
لە بتەکانی سەرزەمین ،
سەندەوە ، کۆرونا ..

نمایشەکی بچووکی
ڕۆژی قیامەتی نیشاندین ،
بە بە تکت
بە خۆایی
هاتنیش بە هەموانە ،
کۆرونا ..

بیری ئەوانەی خستەوە
کە دنیایان لەسەر خۆیان
تاپۆکردبوو ،
کە نەک دنیا ،
خۆیشیان موڵکی خۆیان نین ،
کۆرونا ..

دەی سەدان هەزار لاوی
بە ئیشی
قوتنەی مانەی دایەوە ،
کاتە بازرگانەکانیشی
بە بە ئیشی ناساند و
ڕاپەچی چوار دیواری

ماڵی کردن
کەرەنا ..

شتی ترشی ئەنجام دا ،
کە زەر زەرن
کە نابژەرەن ..
کەرەنا ..

16ی سێ داوای لێبوردن بکەن لە خەڵکی هەڵەبجە … عەلی مەحمود محەمەد

مرۆڤ کە بیرکردنەوەی باشی هەبوو بە کردارەکانی, ویستی لەسەر چاکەکاری و خزمەتی مرۆڤ بێت ,کرداری خراپ ناکات ,چونکە بیرکردنەوە دەگۆڕێت بە هەست و کاریگەری لە سەر کردارە خودییەکان تاك و گروپ دادەنێت, بەڵام شەڕی هەڵەبجە یەکێك لە بیرکردنەوە نەفرەتلێکراوەکانی هەندێك سیاسیەکانی ئۆکاتی کورد بوو کە کرا, بیرکەکەیەکی خراپکاری بوو ئەنجامدرا, بۆیە چاوەڕوانی ئەنجامی باشی لێناکرا چونکە نیەت لە کارەکە چاکەکاری نەبوو, بەهەی ئەوەی بیرکردنەوەی خراپی لە پشتەوە بوو, ئەویش لە پێناو بەرژەوەندی گروپەکان کە خەی لە چەند پارتێکی سیاسی دەبینییەوە " ینك, پدك, حسك, بزووتنەوەی ئیسلامی"گەل تەکەڵاو بە شەڕکی ماوەرانکەر کرا, کە دوو دەوڵەتی دەوڵەمەندی ئێران و عێراقی هاڵی بوو, لە زەر لاوە ئەپەراسیۆنە هاوبەشکانی ئەم لایەنانە لە گەڵ ئێران دەیخوەنیتەوە شوێن پەنجەی شەیتانانە بە تاوانکەوە دیارەو ناشرینیەکانی بە عەبای دەاوی ئەستای ئەم سیاسیانە بە هەتا هەتایە ناشاردرێتەوە, مەژووی تاوانی هەڵەبجە مەژوویەکە لە ناو گازو ئەسك و پروسك و ناشرینی و تاواندا غەرق بووە, لە هەموو 16ی 3 یەکدا سەر دەردەنێتەوە, هەموو بکەران و بەشداربووانیش تا ئەستا سزای خیان وەرنەگرتووەو قەرەبووی مادی و مەعنەوی قوربانیان نەکراونەتەوەو راستیەکانیش تا ئەستا لە دەمی ئەکتەرەکانەوە بەاو نەکراوەتەوە

وەك خۆی.

ئەوانەی تاوانیان ئەنجامدا لە هەڵەبجە ,لە بەعسەوە بۆ ئێران و بۆ حیزب و تاکی لایەنە کوردییەکان ((چونکە تاوانی دزی دڕندە ئەستۆی تاکەکان, بەڵام لێپرسینەوەو سزا لە نەخشەی تاوانەکە لە ئەستۆی لایەنەکانە, کە نەیانکرد ئەوجا دەبنە شەریکە بەش لە کەی تاوانەکە)), ئەوان هەموو لەو رۆژانە مرۆڤایەتیان لە ناخی خۆیاندا کوشت, بۆیە هەر هەوڵەك بۆ سووککردنی تەمەتەکەیان بدرێت و داکۆکیان لێبکرێت دەچێتە چوارچێوەی خیانەت لە قوربانیانی تاوانەکەو رزگارکردنی تەمەتبار لە لێپرسینەوەو دەرخستنی راستیەکان, راستی تاوانێك وەك گەورەترین تاوانی چەکی کیمیاوی بەرامبەر بە شارێکی سڤیل نشین لە مێژووی مرۆڤایەتیدا.
تاوانی هەڵەبجە هەر ئەوە نییە کە نغرە بوونی شار لە گازی کیمیاوی و 5000 قوربانی و ئازارەکانی کامیل عەبدوالقادرەکان و عەلییەکان و لوقمانەکان و حیکمەتەکان و ئاراسەکان و ..... هوی دڵندەیی ڕژێمی بەعس دەربخات, ئەوانەی ئەمڕۆ قازانجیان بینیوە لە هوخاندنی سەدام بۆن لە هەڵەبجە, لەسەر مانمێنتی قوربانیان و کەلاوەکانی نەعلەتی ڕژێمی بەعس بکەن و شەرعیەت بە دەسەڵات و کردارەکانیان و جەنگەکانیان بدەن, سیاسیەکانی کورد هەمیشە قازانج و تام لە بینینی ڕۆژی قوربانیەوە دەبینن, ئاخ و ئەف بە هەڵەبجەی دیکە دەکۆشن تا بازرگانی زیاتری پێبکەن, تەمەتبارانی 16-3ش کە دزیان کرد و هەڵەبجەیان بە هەڵەکانیان بە ئەو مەرگە ساتە برد بە هەنانی سوپای ئێران, ئەو رۆژانەی دواتر خەیان بە بەشەك لەو قوربانیانە دەناسنن, بە ئەوەی چیاووکی سیاسیان پێ بدرێت.
ئەو جەنگاوەرانەی لە پێلاماری هەڵەبجەدا, ڕزگار کردنی دراوی ناو بانکەکەی هەڵەبجەیان بە بەهاتر دەزانی لە ڕزگار کردنی خەڵکی هەڵەبجە, وەنای کەسایەتی راستەقینەی ئەو فەرماندارانە دیاری دەکات, واتا لە پلە بەندی بەهاکاندا لای ئەوان هەمیشە پارە گرنگترە لە مرۆڤ وەك دواتر رونتر سەلماندیانەوە لەو کاتەی کرانەوە حوکمداری کوردستان پاش ڕاپەڕینی خەڵکی کوردستان, پارێك هەمیشە تاقیکردنەوەی باڵا بووە بە فەرماندارانی کورد و هەمیشە بڕەو بەباوەڕی و خیانەتیانی بردووە وەك عەلی وەردی دەڵێت: تا بەرژەوەندی زیاتر بێت باوەڕ لاواز تر دەبێت .
چیرۆکی تاڵانکردنی بانکەکەی هەڵەبجە, تاکو دنیا دنیایە, لە پاڵ وەنەکەی عومەر خاوەر, دەربەی مەزۆمیەتی خەڵکی ئێم شارێیە, کە لە چرکە ساتەکدا روح و ماڵ و سەرمایەکانیان هەموو پەکەوە هوزەمان دزران, بەینی بانکی هەڵەبجە لە دیرکی تاوانکاندا بوو بە

سومبولی تاڵان و بڕی شار لە لایەن هێزی گەلەکۆمەوە گوایە بە بەختەوەری و یەکسانی دەستیان داوەتە چەك و پەیمانی بوون بە ڕەبەن هودیان دابوو بە گەل لە دواتر لە مافیا خراپتر بوون, بوون بە کارگاو کارخانەی بەرهەمهێنانی دزی نا قانوونی , کەچی لە پەڕی دەبن بە گەورەترین دز, هەروەك چۆن عومەر خاوەر بووە بە سومبولی 5000 شەهید بەهەی منداڵکەیەوە , ئاوا ئەوانیش بوون بە ناشرینترین دزی کوردی .
تاوانی هێرشبەجێ پێڵ لە چیرۆکی سێیر و سەمەرە ,چ لە لایەن بەعس و ئێرانەوە , یان لە لایەن لایەنە بەشداربووکانی کوردییەوە , بەمەش هەندێك پشمەرگەی تاوانکار بوونە جێلاد جەماوەریش بووە قوربانی دەست قوربانی وەك ئەدوارد سەعید دەڵێت "بوونە قوربانی قوربانی", جیهانی غەریب و عەجائیب , ناشرینی بە وێنە. ناشرینیەکانی ئەو کات, بە دەستپات و هەزو دووەمەندی ئەمڕۆی تەمەتباران هەرگیزاو هەرگیز ناشاردرێتەوە و جوان ناکرێت , وەك پشکەی بن خەڵەمێش , بە زەبروزەنگیش پرسیارەکان لە قوڵگی جەماوەر خۆف ناکرێن, هەر دەبێت لاپەڕەکانی هەڵبدرێتەوە بە ئەوەی وەك خەی چۆن بووە ئاوا بچێتە مێژووە. ئەزموونی ناشرین و سەرنەکەوتوو پێویستی بە شیکردنەوەی قول هەیە نەك شاردنەوە, پێویستە لەکەینەوە و لەکدانەوەی لەسەر بکرێت, پێویستە بە بەچوونی نوێوە سێیری ئەو ئەزموونە بکردرێت, هەموو ئەزموونەك بە نرخە ئەنجامگیری لەکدانەوە و لەکەینەوە لە سەری بکرێت, شیکردنەوەی ئەزمونەکان باشتر کەس سەرکەوتوو و شکست خواردووەکان لە قەناغە مێژوویەکاندا دەناسێنێت, نەك شیعارات و لە خشتە بردنی خەڵك بە دروشمی پۆپۆلیستانە, لە ئەزموونە تاڵەکان مرۆڤەکان وەك ئەوەی هەن دەناسرێن و دەمامکەکان هەڵدەماڵرێن و رووەکان ئاشکرا دەکرێن.

هەڵسوکەوت بە تایبەت ناشرینەکانی وەك هێرشبەجێ , پێچەوانەی بیروباوەڕ ,لایەن توشی قەیرانی ناسنامە دەکات, ئەمەش وایکردو وا دەکات هەموو بیروباوەڕەکانی تەمەتبار بکرێتە ژێر پرسیارەوە,گومان لە سەر هەموو رابردووی تاوانکار دروست بکات, هێرشبەجێ بەم ئەرکە هەستا و ئەم پەیامەی گەیاند, تەواوی بیروباوەڕی ئەو شەرشگێڕە ئەفسونیانەی بردە ژێر پرسیارەوە, کە تاوانیان بەرامبەری کرد, تاوان تەنها گاز بارانکە نییە کە بەعس و خاوەند گازو چەکەکانن, بگرە هەنانی سوپای ئێران , کردنی شار بە بڕی شێڵ, تەپبارانکرنی خەڵکی سڤیل, بە بارمتەگرتنی خەڵکەکەو نەهێشتنی دەربازبونیان, تاڵان و بڕۆ … هەموو تاوانبارن .
سەرکردەکانی ئەوکات, ئەوانەی کە بەیاری ئەم کردە سەربازییەیان دا

, هیچ کات نایانەوێت باس لێم تاوانێ بکرێت و بڕۆ روی ڕۆخنە ببنەوە, یاخود هەر قسەیان لەسەر بکرێت ,چونکە لە نیەتیاندا نییە دووبارەی نەکەنەوە, جەرج سانتیانا دەڵێت :ئەو کەسانەی کە ناتوانن ئابردوو وەبیر خۆیان بهێننەوە, تاوانبارن بە دووبارە کردنەوەی((ل132, نهێنی سەرکەوتن لە ژیاندا-برایان تریسی ,و.محەمەد شەهدی ,دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ڕۆژهەڵات 2009)), کەواتە نهێنی دان نە نانی ئێوان و ئێمان بە ڕاستییەکان چییە , جگە لە بردنەوەی گەل بە نەهامەتیەکی دیکە نەبەست.یەکەم کاری هەڵزە داگیرکەرەکەی هەڵەبجە لە دوای 15ی ئازاری 1988, نە پاکسازی شار بووە لە هەڵزە سەرکوتکەرەکان, نە ڕەکخستن و هوشیار کردنەوەی خەڵك بوو لە هەموو ئاگادارەك, نە سەردانی ڕەکخستنەکان و ماڵی شەهیدان بووە, نە خەمی بریندارانەوە ... بەڵکە تاڵان بووە:پاش شکستی چاوەڕوانکراوی هەڵەکانی بەعس و دابەزینی هەڵە کوردی و ئێرانییەکان و مەجلیسی ئەعلا, کارەدزێوەکانی تاڵان و دزی و فەرهودی فەرمانگەکان لە لایەن دەسەڵاتدارانی نوێوە دەستیپێکرد کەوتنە فڕاندنی سەیارەو مومتەلەکاتی دائیرەکان,پاشان بووە کەشف و کێبڕکێ بە داگیر کردنی بیناکان بە کردنیان بە بارگای حیزبی (لقین- ئەو هەڵە ستراتیژییەی کیمیابارای لەکەوتەوە- یاسین ڕەسول عوسمان – ژمارە 87 بەرواری 15ی مارتی 2009 ل12).

ئەوەندەی لە شەی هەڵەبجە گرنگی بە پاراستنی بانکی شار و پارەی ناو قاسەکەی درا لە لایەن فەرماندە سەربازییەکانی پێشمەرگەو ئێرانەوە, بە ئەندازەی زەڵیلکی ئەوەندە گرنگی بە سەلامەتی خەڵکی شار بدرایا, ئەوە ژمارەیەکی زۆر کەمتر لەوەی ئێستا هەیە قوربانی دەدرا, کە دواتر وەك خۆیان چەندین جار دووبارەیان کردەوە , ژمارە زۆرەکەش 5000 بۆیان بوو بە نیعمەت و دەستکەوتی هەڵەبجە لە دۆیان ملیۆن دیناری ناو بانکەکەی کردە ملیارها دۆلار, ئەوانەی ئێستا من دۆیانناووسمەوە, وتەی من نین , بەڵکە شایەدی و وتەی خودی فەرماندەکانی هەرشەکانن بە سەر شاری هەڵەبجەیە, وەك دەبینیین لە ناخۆشترین هەل و مەرجی سەربازیدا , لەسەردەمی مەرگی بە کەمەڵی گەلدا , فەرماندەکان هەموو بیر و هۆشیان لای دەسکەوتە و ژیانی چەندین هاوڵاتی خۆیان دەخنە مەترسییەوە لە پێناو پاراستنی پاروویی چەوری ناو قاسەکە : ئەوارەی یەکەمی گرتنی هەڵەبجە , یەکەك لەو شوێنانەی بایەخی زەرمان پێ دا ((بانقی)) هەڵەبجە بوو – کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بۆهاری 1988- شۆکەت حاجی مشیر ل 52 .

دوای گرتنی شاری هەڵەبجە ینك ئەرکی پاراستنی بانکەکەی گرتە ئەستۆ ,بۆیە هەموو تەمەتەکان بڕۆ ڕووی ئەو دەکرێتەوە لە بۆینی

بانکەکە ((چەند پشمەرگەیەکی ینك کە ژمارەیان 15 کەس دەبوو بە سەرپەرشتی م,ح,ع ماوەتی بە فەرمانی بەرپرسەکیان بانکیان گرتە ئەستۆ ,لەو ماوەیدا دووجار بە کەستاروو لەحیم هەویان دا قاسەی بانکەکە بشکێنن, بەڵام بە هەی تەکمەیی قاسەکەوە کە لە ناو دیواردا بوو ,بەیان نەشکێنرا (لقین – ژمارە 87-ل15).قادری سەعید سەفی بەڕێوەبەری بانکی هەڵەبجە بەی پارەی ناو بانکەکە دیاریدەکات ((بانکی هەڵەبجە ئۆوکات بەی 780000 دیناری خەڵکی تێدا بوو هەموی دزرا)) (کە بانکەکەی هەڵەبجەی بەی – لقین ژمارە 87 – ل 16 – هونەر حەمە ڕەشید – عیرفان ئەحمەد-بژار ناشاد) .قادر سەفی سەعید: بانك دوو کلیلی هەبوو, یەکەکیان لای من بو, یەکەکیشیان لای بەرپرسی سندووق بوو,ئەوانەی بانکەکەیان بەی کلیلیان نەبوو, بەڵکە بە تی ئێن تی دەرگاکەیان تەقاندبوەوو شکاندبویان,دواتر هەمویان دزیبوو ,کە ئەمە دوایی گەڕاینەوە بە هەڵەبجە ,بەمان دەرکەوت بەم شێوەیە دزراوە (لقین ژ 87 –ل17).بەڵام پشمەرگەیەکی ئۆوکاتی ینك رای جیاوازیان لەمبارەیەوە هەیە : فایەق گۆپی دەڵێت : (بانقی هەڵەبجە پێش تەقاندنەوەی کلیلەکەی وەرگیرابوو لە بەڕێوەبەری بانقەکە, پێش تەقاندنەوەی پارەکە دزرابوو,من وامبیستووە بەڕێوەبەری بانقەکە کلیلەکانی داوەتە شۆکەتی حاج مشیر و ئەو پارەکەی دزیووە ,یەکێتی و پارتیش دواتر هەندك لە کادیرەکانی خۆیان سزا دا لەسەر ئەو بابەتە ,هەندك لەو کەسانەیان گرت وەك کەماڵ شاکیر لە سنە ,بەڵام دوایی حکوومەتی ئێران دەستیخستە ناو کارەکەو سوحیانکرد لە نەوان خۆیاندا, بەڵام ئەوە دەڵێم کە مامۆستا شاهۆ حەمەی حەمە سەعید یەك شتیان نەدزیووە,کە ئەوان زۆر دژایەتی منیش دەکەن لە ناوچەکە ,ناکەکی نەوان نەوزاد نەرۆی و شۆکەتی حاجی مشیر لەسەر مەسەلەی هەڵەبجە بوو ,کە شۆکەت هەندك شتی هەنابوو ,بەڵام نەوزاد شکاندبووی (لقین -87 –ل17), بەمجۆرە دەبینین بە 870000 دیناری ئۆوکاتە دەیان ئاوی نەخواردەتەوە بەڵکە پەلاماری شتی بچوکیشیان داوە.

لە کاتێکدا هەڵەبجە بەنی سەو سیرە بۆگەنی خۆردەل دای گرتبوو, قوربانیان بە لۆری تۆرمەکانیان بار دەکرا و بە کەمە دەنۆژران بە سەر یەکتریەو بە بۆرچاوی کامیراکانی جیهانەوە, عومەر خاوەر خۆی ئەبەدی بە ڕزگارکردنی کوێە تاقانەکەیەوە دەبینی, مردن بە موو لە هەمووانەوە دوور بوو, کەس باوەڕی بە چاوی خۆی ناکرد, لەو شوێە چارنووس سازدا فەرماندەی گشتی ڕزگارکردنی هەڵەبجە خۆی پەمبەیی بە ڕزگارکردنی قاسەکەوە دەبینی,ئەمەی خوارەوە وتەی من نیە, بەڵکە دانپێنانی خودی فەرماندەی هەرشکەیە بە سەر هەڵەبجە, وەات

بە وڵات خۆك دەربڕت لە بری داو درمان بە کەسرەو مکینەی لەحیم و موجازفە بە روحی هاوکانییەو دکات بە دراوکەی ناوی : بە شەوی 16-17-3-1988 چەند بە ئامڕی هکی تکی هەوم دا تاوکو ((کاك مجیدی حاجی علی)) م پیدا کرد و لم پرسی کە لای بانقکەیە ئایا ئەو ئستا لە کوێن , وەسامی دامەو ئمە وە هموو پشمرگکان لە شار نماوین و کس خی لناو شاردا ناگرت لە ترسی کیمیاباران , کس خی نادا بە کوشت بە پاسوانی کردنی بانق. ووتی خمت نبە نك هر ئمە هیچ کس لەو گەکدا نماوە لە ترسی کیمیاوی, بە ەژی 18-3-1988 تزك بارودخکە هور بوویەو بەردومانی ناو شار کزبوو , دوبارە داوام لە((کاك مجید حاجی علی)) کرد کە بە خی پشمرگکانی بەنەو ناو شار بە پاراستنی بانقکە کە تا بزانیین چی لە بکەین هر بو شویە بە هزار حال توانیمان پشمرگکانی ازی بکەین بەنەو ناو شار ئاگایان لە بانقکە بت هرچەندە هموو ئیان ووت ((کاك شوکت)) پشمرگە ناتوانە لناو شاردا بمنە , هندکیان بریندار بووبوون یشتبونەو بەرو ووتی خیان لە دیوی ئرانەو , ئوشی کە ماوە خیان ناخنە بر مترسی مردن لبر قاصیك کە نازانرە چی تدایە- کارساتی کیمیابارانی هبجە بهاری 1988- شوکت حاجی مشیر ل53 .تنها بە نیگابانیکردن لسر پاراستنی قاسکە نوستان, بکە کمك پشمرگەی بچارە , جستەی خیان خستە بر مترسی بیاری چاوچنکانەی فرماندکانیان, لەو ەژاندا نك تنها مرف, بگرە برد و شاخ زویش خی لبردم شونواری ژهر بارانکە ناگرت, کچی نیگابانی و پاراستنی بانککە بردوام بوو بە چرکش لی جیانبنەو, ئگر هموو خکی هبجە گیانیان بدایا بە تزك داوو درمان, زگارکرانی شار گویان لیان نبوو وك بینیمان و خوندمانەو لە زمانی خیانەو, مش نابوو بە میوانیان چونکە ماسکی دژە گاز و درزی دژە کیمیاویان پبوو , بام بە شکاندنی قاسکەو پاراستنی دستکوتکان ناوی لە هوی بوچاندا بوون و بە دوای حتمییتەو بوون بی تا پیدای بکن, وتان دگان بە پیداکردنی ئامر و دزگایك تا نچیرکیان بە ئازاد بکات و درگاکیان بە بکاتەو شاد بنەو بوی لە پناویدا باوئامانجکانیان کرد قوربانی .

هشتا تارمایی کیمیاوییکە بە تواوتی لسر شار نیشتبوەو, ترمی قوربانیان لە گە بە کمکان نرابوون, برپرسانی پشمرگە بە شاری پاوە لە رژهاتی کوردستان دچن بە هنانی کسرە و لحیم تا قاسکەی پ بشکنن, بە ئوی دستیان بە

دەسکەوتەکانی ناوی بگات و غەنیمەکەی حەڵاڵ بکەن : بە ئەم مەبەستە ((کاك حامید و مامۆستا صالح)) پێشتر بە پاوە لەوە ((دینەمۆ کۆسرەکیان هێنا)) چونکە لە هەڵەبجە کارەبا نەمابوو بەهۆی بوردومانکەوە . پێشتبوون زۆر هەوێیان دابوو بە بینەوەی قاصەکە بەڵام بە سوود بوو هیچی لە نەبێی بوییەوە چونکە پەڵایەکی زۆر قایم بوو . بە پێژی 19-3 هاتنەوە لام ووتیان هیچ سوودی نی یە و ناکرێتەوە – کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیرل 54 .لە 16-3 بە دواوە شار بەتە وێرانە, نغرە بووە بەسەر یەکدا , ژەهریش کردوێتی بە جەهەنەمە راستقینەکەو رۆژی حەشر, بەڵام بەرپرسان بە بست لە قاسکە دوورناکەونەوە, قیبلەی ئەوان قاسێیە لەو رۆژە پە نەهامەتی و حەشردا, لەو کاتێی هەزاران کەس لە خەڵکی هەڵەبجە کوێر دەبن بە گازی کیمیاوی, ئەمان نیگابانی چەتر دەکەنەوە لەسەر قاسکە, چاوکانیان زەقتر دەکەنەوە بە پاراستنی تاڵانییەکەی ناوی, گوێ بە شوێنەواری گازی کیمیاوی نادەن, لەو کاتێی سەدان منداڵ بەبە سەرپەرشتیار دەمێننەوە لە پەناگەو ناو شیوو دەڕەکان و لوتکە ساردەکانی هەورامان خەیان گرمەڵە دەکەن و لە برسان فرمێسکانیان دەخنەوە و دەبنە نیچیری ئێرانیەکان و تا ئێستا نابینرێنەوە, هەزارانیان بەدەم سوتانەوە خەزگەیان بە مەرگ دەخواست, کەچی ڕزگارکەرانی هەڵەبجە نا بگرە وێرانەرانی, دەورو پشتی قاسکە چەڵ ناکەن لە پەناو گەیشتن بە دەسکەوتەکەی ناوی , پەڵەیانە زوو بیشکێنن و پارەکەی ناوی فریای ئەوخەڵکە بخەن و گەرمیان بکەنەوە , کە لەو دیوو سنووروە لە برسان و لە سەرما یەك لە دوای یەك بەدەم ئازارەوە سەر دەنێنەوە !! , ئەمێە درێزنی و دوێوێی سیاسی کورد , کەچی گوایا لە ناکاودا زرمەی ناخەشتر لە کیمیابارانکردنی هەڵەبجە دەبیستن , خەونەکانیان دەبەت بە سەراب, هەرچەندە جەماوەر ئەوەندە درێی بە کراوە باوەڵی بەم سیناریێی خوارەوەش نیێ((بە ئاگاداری ئەم نوسینەی کاك شەوکەت لە وەڵامە بە تەمەتبارکردنەکان بێێ وەك داکەکینامەیەك نوسراوە تا تەمەتەکان لەسەر خێی بەوێنەتەوە , بێێ پەیستە لەکەڵینەوێی ورد بکرێت ئەوجا بەیاری تەمەتبارکردن بدرێت)) : شەوێ 21-22-3-1988 لە کاتکدا من و مامۆستا صالح قادر و کاك حامیدی حاج خالید و کاك قادر کەکەیی لەگەڵ کەمەڵکی تر لە لێپرسراوەکانی ((ی ن ك)) لە عەبابەیلە بووین سەعات ((10)) شەو گومان لە تەقینەوێەکی گورە بوو لە ناو شاری هەڵەبجەدا – کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیرل5 5 .

کە ئەم هەواڵە جەرگبڕە ناخۆشە دەبیستن, بێشك بەلایانەوە لە بەردومانکردنی شاری هەڵەبجە جەرگبڕتر بوو, ئێشی لە 5000 تەرمی شار گەورەتر بوو, بۆیە بە پەلە خۆیان دەگەیەننە بانقەکە تا فریای خۆنەکانیان بکەون, بە بان تەرمەکانا دەڕۆن و ئاوە لە نوزەی بریندارەکان نادەنەوە, پە بە بان سەری قوربانییەان دەنێن, بە ئاوەی زوتر دەست لە ملی دینارە سوزەکان بکەن , کەچی بە وتەی خۆیان بەبە ئومێدی دەگەڕێنەوە, هەرچەندە زەربەی خەڵکی هەڵەبجە گومانیان لە ڕاستی ئەم وتەیە هەیە : هەر شەو سەعات ((12)) کاك حامیدی حاجی خالید و مامۆستا صالح کە ئەو هەواڵیان بیست یەکسەر زیاتر بە هەڵەبجە, سەردانی بانقەکیان کردبوو کە دیبوویان بە تەواوی دیوارەکانی ڕووخاون و ((قاصەکەی)) تەقیی بوویەوە … کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل 56 .

کەچی ئەوان چەند کاتژمێرێك خۆیان دەگرن , کە بە پێی سیناریۆی پێڕشیەکان پێشوی خۆی بۆت ڕاست نییە((سەر لە بەیانی من و مامۆستا صالح زیاتر یە هەڵەبجە و سەردانی لای بانقەکەمان کرد هیچ پاسەوانێکی لە نی یەو قاصە و بیناکە هەموی تەقێنراوەتەوە لە ناو بەرد و ئاسن و دیوارە ڕوخاوەکانیدا تەنها دوو نیوە تورەکەی بچووك پارەی ئاسنمان دەزیوەوە لە ((10 فلس +25 فلس +50 فلس+100 فلس+250 فلس)) کە هەمووی نەی ئەکردە شەش هەزار دینار . سەیر لەوەدابوو کە هەموو ماندووبووین تەنها یەك لەت دیناری کاغەز یان 10 دیناری یان 25 دیناریمان نەدەزیوەوە کە بیسەلمێنە کە قاصەکە بە پارەوە تەقێنراوەتەوە , ئەگەر چەند نموونەیەکمان دەست کەوتایە دەرئەکەوت قاصەکە بە پارەوە تەقێنراوەتەوە- کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل 57 .
دوای تەقاندنەوەی قاسەکەش لە خوێنی بە ناهەق ڕشاوی پارەکەی ناوی خۆش نابن و لەپرسینەوەی لەسەر دەکەن , کەچی خوێنی 5000 هاووڵاتی کەس نییە لەی بپرسێتەوە و تەرمەکانی بژمێرێت و خاوەنداریێتیان لە بکات, لەپرسینەوەکانیش بە شاردنەوە نەك دەرخستنی ڕاستیەکان : پێش نیوەڕۆی 23-3-1988 لەوە کەبوینەوە کە لەپرسراوی یەکەمی حیزبەکان هاتبوون لە ناوچەکەدا , چونکە کەبونەوەکە لەسەر داوای من بوو , لە پێشدا من قسەم کرد پێم ووتن تەقینەوەی ئەم بانقە نابێت هەروا بە ئاسانی بڕوات بە تایبەت ئەمەڕۆك ((ی ن ك)) لەپرسراوی یەکەم بووین لە سەرەتای شەڕدا کە شاری هەڵەبجە گیراوە ل58 .گرنگ نییە بانکەکە و پارەکەی ناوی کوێبێتە دەست کە, کە زەرەر ڕیوایێت و چیرۆکی جەراوجۆری لەسەر دەگێڕنەوە, گرنگ ئەوەیە ئەوەی

دزیویی‌تی بەشەك بووە لە هەزی بەناو ئەزگارکەری هەڵبجە " سەری هەڵبجەیی‌کان بە بەعس ماڵکۆشیان بە هەرشبەران " .ئەوەی جێگای سەرنجە بە ئەمە, ئەوەندەی گرنگی بە بانکەکەی هەڵبجە دراوە, هەزاریەکی ئەوەندە گرنگی بە چارەنووسی خاوەند پارەی ناو بانقەکە نەدراوە!, دیارە بە ئەوەی ببن بە خاوەندی شەرعی پارەی بانقەکە تاکە ڕێگا ئەوەیە لە خاوەنەکەی ئەزگاریان بێت .بینیمان هەڵبجەییەکان پشکۆ بە مەرگ بردراون, شەریشِ لەسەر میراتەکانیان سازکراوە, هەموو کات لە مێژووی نوێی کورددا شتێ بە دەسکەوتی شۆڕشگێڕانە نەك خەڵکەکەی .

قەرەبووکردنەوە و داوای لێبوردنکردن

پشیلە هەر پشیلەیە و تاوانیش کە بیکات هەر تاوانە , دەستەبات یان ئەپەسیەن , چەکداری حومەت یان چەکداری نەتەوەیەك داوای رزگاری بکات, پێویستە لێپرسینەوە لە بکەرانی بکرێت, ئەو لایەنانەی (ینك , پدك, سەسیالست ,بزووتنەوەی ئیسلامی,مەجلیس ئەعلا- کەماری ئیسلامی ئێران) کە بەیاری ئەم جەنگە نەگریسەیان داو هەڵبجەیان بە چالاکیەکەیان هەبژارد و دەستیان کرد بە تاڵان و ڕەگ گرتن لە خەڵك و بە بارمتە گرتنیان تاوانیان ئەنجامداوە بە تایبەتی بەیار بە دەستانی ئەوکاتی ئەو لایەنانە کە تا ئەستا بەدەنگیان هەبژاردووە, هەموو ئەوانەی گلاونەتە تاوانکەوە بە تایبەت ڕابەرە دەست پێشتوەکانیان لە بەیاردان, ڕابەرایەتیکردن, زانینی جەنگەکەو ئاگادارنەکردنەوەی خەڵك و لایەنەکانی ڕژهەڵات,دزیکردن و ڕەگ گرتن لە هاووڵاتیان بەرپرسن لە بەشەك لە تاوانەکە و پێویستە داوای لێبوردن بکەن لە قوربانیان و بنەماڵەکانیان و بە مێژووش پێویستە ڕاستییەکان دەرخرێت و بە دەکۆمێنت بکرێت, هاوکات لایەنەکانیان پێویستە لە مومتەلەکات و بودجەی حیزبەکانیان بەشەك لە قەرەبووکردنەوەی هەڵبجە بە تایبەت بانکی هەڵبجە و دزینی ماڵی هاووڵاتیان بگرنە ئەستێ .
کەمپەینگاکان کاتەك سەرکەوتوو دەبن کە ڕابەرەکانیان پرسیاری بجە و باش لە خۆیان بکەن و دان بە هەڵەکانیان بنێن, ئەوان نەیان زانیوە کە کونی بچوك دەبێتە هۆی نقوم بونی کەشتی گەورە, بەیارەکی هەڵەی سەربازی بچووك ((هەڵەی گەورە بوو)) لەوانەیە تاوانی مەزنی وەك هەڵەبجەی لێبکەوێتەوە .ئەو چەکدارانەی ئەو ڕۆژە هەڵەبجەیان کرد بە شایەنگای سەفەری پاسداران بە کەربەلا ,هیچ گرنگیان بە هاووڵاتیان نەدا ومرۆڤایەتیان لە ناخی خۆیان کوشت:سام لابود یەکە لە کرێکارەکانی کەشتی ماریا لوئیزا گیانی خۆی بە تەمار

کردنی فلیمێك لە برینـدار بـوونی دوولـفیـن بـەهـی ئـاوە ماسی لە مـترسی هاویشت ل242- هـنگاوی بچووك بـ سـرکـوتنی گـورە -ئـانـتـنی ئـابینز ,و.

محـمـد شـهدی -دـزگای چاپ و بـاوکراوەی ئـژهـەـات 2010 , کـچی ئـم سیاسـیانـ بـ هـنگـاوی شـەی هـاوبـش لـ گـە ئـران نـك دـلـفینـك هـزاران مـرـف و گیاندارو گوندیان نغـر کردو خـشیان وـك بـرزـکی بانان بـ گیرفانی پـەوـ بـی دـرچوون.پـویستـ لایـنـ سیاسیـکانی بـشـدار بـوو لـ شـەی هـەـبجـ قـربـووی ئـوانـ بکـنـوـ کـ نـیتوانیـووـ گـرـنتـی پاراسـتنی ژیانیـان بکـن بـ تـایبـتی لـ تاوانـکانی جینـسایدـ, دـبوایا لایـنـ سیاسیـکان گـرـنتی پاراستنی ژیان و مالـ و ئاسایشی هاووـاتیانیان بکردایـ لـ بری دزینی مالـیان و رـگـ گرتن لـ رزگارکردنی خـیان و هـشتنـوـیان وـك بارمتـ لـ کـاتی جـنگـدا کـ بـخـی تـوانی جـنگـ.بـیـ ئـوان هـمـوویـان لـ تاوانـکدا هاوبـشن,ئـویـ نـیانتوانی هاوکاری و کـمـکی ئـو خـەکـ بکـن کـ ژیانیـان خسـتـ مـترسـیـوـ .لـ کاتـکـدا لایـنـ کوردیـکـان هیـچ کـسـکیان سزا نـدا بـرامبـر بـو هـمـوو کـارـ دزـوانـی لـ هـەـبجـ و ئـنفال ئـنجامدران کـچی دـبینین :ژـنـرال یاماشیتا لـ گـە 900 یابانی دیکـ لـ دوای جـنگ بـ تاوانی جـنگ ئـیعـدامکران ,بـ تـاوانی ئـوـ ئـیعـدام کـران لـ کـتـایی جـنگـدا سـربازـکانی تاوانیـان ئـنجـام دابـوو ,لـو کـاتـی کـنتـەـی بـسـریانا نـمابوو ((ژـنـرال یاماشیتا)) 501 سنـ الغزو مستمر –نعوم تشومسکی,المدی ,گبعـ الپانیـ 1999ص386.

بـ پـچـوانـشـوـ زـر جار لـ مـژوودا لـ ژـر پـردی ـزگار کردندا تاوان ئـنجام دراوـ و کـچی لـ تاوانبار نـپرسراوـتـوـ:سالـی 1965 زانکـی ئـکسـفـرد دکتـرای شـرـفـی بـخشـی بـ تـرـمـان کـ فـرمـانی بـردومانی هیـرـشیماو ناکازاکی دا , لـ کوردستانیش بـ هـمان شـوـ زـر جار دـبینین خـەـات دـبـخشـرـتـ ئـو تاوانبار و تـمـتبارانـی پرسـی جینـسایـدی گـلـی کـورد.لـ کاتـکـدا خـەـکـی هـەـبجـ بـەـی دـبـنگـی بـیـاردـرانی شـەی هـەـبجـوـ سـرو مالـیان چـوو , ئـو پـارـیـی دایـان نـابوو بـ رـژی رـش بـووـ پـاروی چـوری دزـکـان ,هاووـاتیـك ئـاوا چیـرـکی هاووـاتیـکی داماو دـگـەـتـوـ کـ هـولی وـرگـرتنـوـی پـارـکـی بـووـ لـ بـانکی هـەـبجـ :بـانکی هـەـبجـ دـکـوـتـ ناوـندی شار و بانـکـی کـن و تـکمـ بوو, لـو کاتـدا پـیاوـکـی دراوسـمان بـەـوـبـری بـوو , زـر بـاش لـ یـادمـ لـ حـوشـکـماندا باوکم و بـەـوـبـری بانك و چـند پـیاوـکـی دراوسـمان

گفتوگۆیان دەکرد دەربارەی هەرشەکە و ئاینندەی هەڵەبجە و کاردانەوەی ,پیاوەی هەورامی هات و داوای 16000 دیناری سویسری دەکرد, بەڕێوەبەری بانك سوێندی خوارد کلیلەکانی لەسەندراون و ئاگای لە بانك نەماوە, لە راستیدا نازانم ئایا پیاوانی رژێم کلیلەکانیان لەسەندبوو یان پێشمەرگە و هێزە کوردییەکان (لقین –ژ87 –ل15).

ئەم کارە دژوارەی لە هەڵەبجە ئەنجامدران هەموو دەچنە چوارچێوەی تاوانە نەونەتەوەییەکانەوە کە زەربەیان ئەران ئەنجامی داون ((تاوانە گەورەکە کە کیمیا باران و ئەنفالکردنی خەڵکەکەیەتی بەعس ئەنجامی داوە)) ,بەپێی مادەی 8 خاڵی د,فەقەرەی ئەلف لە ئەرکانەکانی تاوان بە پێی پەیماناەی رەما "پێشێلی گەورە بەرامبەر بە پەیمانەی جنێف 12-8-1949 کرا لە :"لە ەوخاندن و دەست بەسەردا گرتنی مومتەلەکاتی نا سەربازی چ حکووومی یان سڤیل"قوتابخانە,کارخانە,کتێبخانە,نەخۆشخانە,بانك... ". ئیعدامی بە دادگایی دیلەکانی کەمەڵ و ناچار کردنی یەکیان بە کارکردن لە ێزەکانی بەرامبەر ,پەلاماری ناوچەی سڤیل نشین, دەرکردن و گواستنەوەی خەڵکی هەڵەبجە دوای داگیرکردنی … .المادە8(2)(هه)5جریمە الحرب المتمپلە فی النهبالارکان1-ان یقوم مرتکب الجریمە بالاستیلاو علی الممتلکات معینە.2-ان یتعمد مرتکب الجریمە حرمان المالك من هژه الممتلکات والاستیلاو علیها للاستعمال الخاص او الشخصی.
3-ان یکون الاستیلاو بدون الموافقە المالك.
4- ان یصدر السلوك فی السیاق نزاع مسلح غیر دولی او یکون مقترنا به.
5-ان یکون مرتکب الجریمە علی علم بالڤروف الواقعیە التی تپبت وجود نزاع مسلح ((ص309وپائق اساسیە مختارە ژات صلە بالمحکمە الجنائیە الدولیە "منشورات محکمە الجنائیە الدولیە",گبعە الپانیە 2009)).
دەبوایە دوای راپەڕینی خەڵکی کوردستان, بەرپرسانی دەستێیشتووی لایەنەکانی جەنگی هەڵەبجە بچونایەتە سەر مەزاری شەهیدان و داوای لێبوردنیان لە هاووڵاتیان بکردایە, لە بودجەی حیزب و حکووومەت رژێیکی زەریان بە قەرەبووکردنەوەی خەڵکی هەڵەبجە ببەدایەتەوە, هاوکات بە نرخی رژێ و بە خستنە سەری قازانج بە پێی هێزی کەینی ئوکاتی ئو 870000 دینارە لوکاتە قەرەبووی زەرەرمەندانی بانکی هەڵەبجەیان بکردایەتەوە, هەرچەندە هەنگاوکی زەر بچووکی ناتواو لەم بوارەدا نراوە وەك بەڕێوەبەری بانکی ئو سەردەمە دانی پێدا

دەنێت, ئەوەش لام روونە زۆربەی بەر دەستێیشتووانی ناو حیزب کەوتووە: قادر سەفی سەعید : ئەمە تا ماوەیەکی زۆر پارێکانمان بە ئەو کەسانە دەگێڵایەوە کە داوایاندەکرد, بەڵام دواتر وەستێنرا , بەهەی ئەوەی خێڵەك زۆر دڕیانکرد,لەوەی کە چەندەك پارێیان لە بانقدا بووە (لڤین –ژمارە 87 – ل 17).لە کۆتاییدا دەڵێم کاتی ئەوە هاتووە سیاسییە بەیار بە دەستکانی ئەوکاتی لایەنکانی شەڕی هەڵەبجە بـا لە 16ی ئـادار بچنە هەڵەبجە و داوای لێبـوردن لە خەڵکەکەی بکەن و لە مومتەلەکات و بودجەی حیزبەکانیان قەرەبووی زیانلێکەوتوان و هەموو دانیشاوانێکەی بکەنەوە .پەویستە ئێکترانی ئەوکاتی پێلاماردان, بەین, هەنانی پاسدار , ڕێگا گران لە خەڵك, بەشداربووانی ئەپەراسیۆنە هاوبەشکە, نەخشە داڕێژران دان بە راستییەکاندا بنین , داوای لێبوردن بکەن, قەرەبووی قوربانیان بکەنەوە.

یە … کۆرنا … ئەحمەد هەسوە

"بازرگانی و هەر جۆرە چالاکی و جوڵەیەکی مرۆیی پێکی کەوتبوو. خەڵکی بە تۆندی نیگەران بوون بەرامبەر دەردێک کە بووتە هۆی تێکدانی ئەو شێوە ژیانەی کە دڵقیان پێوەگرتبوو لەگەڵ ئەو خوو و نەریتە باوانەی کە هەست و دەروونی ئەوانی لەسەر ڕاهاتبوو. بەیەخێک تووشی شۆڕان، ترس و تۆقینی لەو پەتا تازەیە هاتبوون چونکە تاعون بووبووە لەمپەر لەبەردەم هەست و خوویاندا لەلایێک و بەرژەوەندیەکانیشیان لەلایەکی دیکەوە. بەڵام بەرەنگاربوونەوەی تاعون کوا بە گوێرەی هەست و بەرژەوەندیەکان بەڕێوەدەبرێ؟!"
ئەوەی سەرەوە پەرەگرافێک لە نێو ڕۆمانی "تاعون The Plague" ی ئەلبێر کامۆیە لە ساڵی ١٩٤٧ باوکراوەتەوە کە باس لە سەرهەڵدان و باوبوونەوەی تاعون دەکات لە شاری کۆنارەیایی "وەهران Oran"ی جەزائیر لە ساڵانی چلەکانی سەدەی بیستدا. شاری وەهران "ئەران" لە مژووی خێدا چەندین جار باوبوونەوەی پەتا و تاعونی بە خۆیەوە بینیوە کە دواهەمینیان لە ساڵی ١٩٤٤ دا بووە. هەبەت کە هەموو ئەو جارانەی پەتا یان تاعون لەو شارە باوبووەتەوە، ژمارەی توشبووان و قوربانییان ڕێژەیەکی زۆر نەبووە.

مانەکە چەندین کارەکتەری جودا و دژبەیەکی تێدایە لە باری بڕوون و جیهانبینییەوە لە ئاست کۆمەڵگەلی وجودی و هەم لەباری بڕپرسیارێتی و ژدبوون "جدییەت" ەوە لە ئاست ژیانی کەمەڵایەتی و فەزای گشتییدا. ئەم بیر و تێگەیشتنە جیاوازانە لە گفتوگۆیەکی قووڵ و درێژدان لەمەڕ پرسگەلی جوداوە، بەڵام ئەوەی کە هەمووان دەخاتە نێو یەک بڕوە و وادەکات هەمووان هاوشانی یەکدی ڕاوەستن، بەاوبوونەوەی تاعونە.

دکتەر بڕنارد ڕیە کە پاڵەوانی سەرەکی نێو مانەکەیە، کەسێکی بیرفراوان و ڕەشنبیرە کە پیشە و زانستی پزیشکیی وەک ڕەگایەک بە بڕجەستەکردنی لەخەمدابوونی ئینسان و بەتەنگەوە چوونی مرۆڤ دەبینێت و فریاکەوتنی ژیان و ڕزگارکردنی ژیان بە کاری هەرە سەرەکی و لەپێشینەی خۆی وەک ئینسانێک بە تەنیشت هەموو ئینسانەکانی دیکەوە، هەم وەک پزیشک کە پیشەیەکە بە تەنیشت هەموو پیشەکانی دیکەوە و پتر نیە و زانستی پزیشکییش زانستێکە بە تەنیشت هەموو زانستەکانی دیکەوە، دەبینێت. دکتەر ڕیە لە پێوەندیەکی قووڵ و پڕ گوتوبژدایە لە تەک کەمەڵەک لە هاوڕێیانی کە لە دەوروبەریدا دەژین، کە پیشەی جیاواز و پلەی خوێندەواری و بڕوانامەی جیاوازیان هەیە. دکتەر ڕیە لە سەردان و دەواکردنەکانیدا بە نەخۆشەکانی هێندەی ژیانپەبەخشینەوە و چاککردنەوەیانی بە گرنگ هێندە ئەوەی بە گرنگ نیە کە وەک پزیشکێکی زیرەک و دانا ببینرێت، هێندەی پەبەخشینی ئاسودەیی و ئارامیی دەروونیی بە نەخۆشەکانی و پشکۆشکردنی ڕەز و خۆشەویستی بە ئەوانی پڕ گرنگ هێندە کەڵکە کردنی سەروەت و سامانی بە گرنگ نیە. هێندەی زیندەگیی، جا هی هەر کەس بێت، بە گرنگ هێندە پارەوپوڵی بە گرنگ نیە.

ڕیە هەر لەسەرەتای دەرکەوتن و کەم کەم بڕاوبوونەوەی تاعونەوە، کە کەم کەم و دواتر زیاتر و زیاتر هاتنەوە دەرەوەی مشک و جرجەکان بەنیوە مردوویی و لە دەخی گیانەڵادا لە زەراب و سەرنوڵک و شوێنکانی دیکەوە و دەرکەوتنیان بە مردوویی لە هەر کون و قوژبنکدا هەمای سەرهەڵدان، دەرکەوتن و بڕاوبوونەوەی پەتایەک بوو کە دواتر بوو بە تاعونکی ترسناک و کوشندە، ڕیە هەر زوو دەرکی بە گۆڕیی و دەندیی تاعونەکە کرد و بڕیە تەواوی ووزە و توانای خۆی کەکردەوە و خۆی بە تەرخانکرد کە بۆ هێزەوە پەیانددگەیشت بە دەواکردن و ئاگالێبوون لە هاوسەرەکەی خۆی کە نەخۆشیەکەی درێژخایەنی هەبوو.

“یەکەمین شتێک کە تاعون بە دیاری بە هاووڵاتیانی ئەم هێنای، نامەبوون بوو. واتا غەریب بوونی مرۆڤ بە شار، شۆقام، شتەکان و مرۆڤکانیدی”
دوای ماوەیەک، گشت دەروازەکانی شارەکە داخران و شارەکە بەتەواوی دابڕانرا “بە قەولی ئێستا کەرەنتینquarantine یان کەرەنتایم quarantime کرا” لە شوێنەکانیدی، کە ئەمەش بوو بە هۆی لێکدابڕانی خزمێک لە نزیکان و خۆشەویستانیان. واتا تاعون بوو بە هۆی لێکدابڕان و ئاگالێنەمانی خزمێکی لەیەکدی تا ئاددەی نامە بوونی خزمێک بە یەکدی و تەنانەت نامەبوون بە شوێن و شتەکانیش.

ئەم لە گفتوگۆکانیدا هێندە بە قووڵی ئەرگیومێنتسازیی دەکات دەربارەی هاوکاری و هاودەردی بە مرۆڤ تا ئاوەندەی ئیمکان و لە توانا و تاگەیشتنماندا بێت نابێت کەمتەرخەمی بکەین بە هەر کەسێک کە پێویستی پەمانە بە بەرچاوگرتنی پەداهێگوتن و ستایش یان پاداشت و سوپاسێک کە بەدەستی بنەین لێوپێوەندەدا. ئەنجامی گوتوبژکان بەو بارەدا دەکەوێتەوە کە هاوڵێیانی ئەم خەبەرخشانە چەندین گروپ و تیمی تەندروستی پێکدەهێنن بە هاوکاریکردن و فریاکەوتنی ئەوانەی تووشی تاعون دەبن و کارئاسانییکردن بە پزیشک و پەرستاران لە نەخۆشخانە و ناوەندەکانی چارەسازییدا. هێندە ژمارەی تاعونلێدراوان زۆر دەبن تا وایلێدێت بواری خواردن و خەوتن هێندە کەم دەبێتەوە بە پزیشک و پەرستاران هەروا بە خەبەرخشانی تیمە فریاگوزارییە تەندروستییەکان بە ئاددەیەک تەنها چەند کاژێری کەم خەوتن و تەنها دوو ژەم خواردنی بۆپلە، بەڵام ئەم هێندە شەو هیچ ناخەوێت و هێندە شەویدی تەنها چەند کاژێرێکی زۆر کەم هەروەها خواردنیش تەنها ژەمێک.

لە وەها دەخێکدا، یەکێک لە خەبەرخشانی تیمە فریاگوزارییەکان کە هاوڵێیەکی ئەیەیە و لە گفتوگۆکانیاندا بیروبۆچونی جودا و هێندێکجار دژ بە بیروبۆچونی ئەیەی هەیە، لە کاتی سەرقاڵبوون بە تاعونلێدراوێکی زۆر بەتەمەن کە خەی لە بنەمادا نەخۆشیی دیکەشی هەبووە، وە بەو هەکارەی کە تاعونلێدراوان گەلێک زۆرن و فریاناکەون، هەروەها هەمووان ئوون دەزانن کە کابرای زۆر بەتەمەن دەمرێت، بەجۆرێک هەر خە پێوە سەرقاڵکردنێک و دەواکردنێکی نێک نایگەیەنێتە چاکبوونەوە بەڵکو ناتوانێت چەند ئاژێکیتر زیاتر بخاتە سەر ژیانی ئازاراویی و واوێتریش هیچ چارەسەر و تەدا مەسرەفکردنێکی دەوا و دەرمان تەنانەت نێک ئاژێک بەڵکو چەند کاژێرێکیش ناخاتە سەر تەمەنیی، بەیە هاوڵێکەی ئەیە دەڵێت با واز

لەوانە بەنین بە خەیان بمرن کە هەر دەمرن هەرچی بکەین و نەکەین، بەجێی ئەوە بە خەڵکی دیکەوە سەرقاڵ بین و ئەو دەواودەرمانە کە هاتۆتە کزی و زەر کەم بووەتەوە بە ئەوانی دیکە بکاربەنین کە هەنگاوێ ئەنجامکی هەبێت. بەڵام ئەم وەک هەمیشە بەچونە نێگەتیڤکەی خەی پاتە دەکاتەوە و دەڵێت:
هەرچی دانایی و زانستێک کە دەیزانین لێگەڕێ دەواودەرمانێک کە بەردەستە و هەر ووزە، کات و توانایێک کە لە ئیمکانماندایە دەبێت لەهەر کەسێکدا بەخەرج بدەین بەبێ لەبەرچاوگرتنی ئەوەی تەمەنی هەرچەندێک بێت و هەر نەخۆشیی و دەردێکی هەیە و تەنانەت ئەگەر نێک کاژێرێک بەکو خولەکەکیش بە لەژیاندا مانەوەی زێتر نەکات.

لە کۆتاییدا کە تاعون پاشکشە دەکات و شارەکە بەرەو ڕزگاربوونی تەواوەتی دەچێت لەو پەتا دەندەیە، خەڵک دەکەونە ئاهەنگگێڕان و دەربڕینی شادمانیی خەیان وسوپاسگوزاریی پێشکەش بە ئەیە دەکەن، بەڵام ئەیە بەو هەیەی کە بەو سوپاسگوزاریی و ڕێزلێنانە کەیفساز نیە، بەیە هەر زوو لێگەڕێ هاوڵێکانی و ئەوانەی لە دەوروبەریدان بابەتی قسەکردن و گفتوگۆ دەنێتە گۆڕێ و لە پەیوەند بەو گیانی هاوکاری و هاودەردییەی کە هاوڵێکانی و خەبەرخشانیدی لە نەو گروپ و تیمە فریاگوزاریێ تەندروستیێکاندا پێشانیاندا "هەڵبەت کە دەبێ هەما بە ئەوە بکەین کە ئەیە باوەڕی نێگەتیی بەوە هەبوو کە لێگەڕێکانی ئاکاری بەرزی مرۆیی لە وێنەی چاکەخوازی، ژیاندۆستی، هاوکاری و هاودەردی مرۆڤ لە هەمبەر مرۆڤدا، لێگەڕێ زاڵ و بەهێزکانی نەو سروشت و دەروونی ئینسانن سەرباری هەر بارودۆخێک و هەر ژینگەیێکی فەرهەنگی و کلتوری، واتا ئەم لێگەڕانەی بە بنەمایی و نێگەتیڤ دادەنان لە نەو وجودی ئینساندا لە هەر جێیێکی ئەم دنیایەدا" دەڵێت: "ئەوەی لە نەو نەهامەتییەکاندا مرۆڤ فێری دەبێ، ئەوەیە کە لەنەو کەسکاندا ئەوەی شایان بە ستایش و پێداهەڵگوتنە زیاترە لەوەی شایان بە سەرزەنشتکردنە. "

دەقی ئەدەبی لە نیگاری

کاریکاتێریدا – بەشی (4) – هەندێن خشناو

لەسەر بناغەی بوونی یان نەبوونی دەقی ئەدەبی (توانج) لە کاریکاتێردا ، دەتوانرێت کاریکاتێر پێکبهێنن بکرێت بۆ چەند جۆرێك ئەوانیش: 1- کاریکاتێری بێ دەقی ئەدەبی. 2- کاریکاتێری بەکارهێنەری دەستەواژەی ئەدەبی یان ئامرازەکانی دەربڕی زمانەوانی.

3- کاریکاتێر لەگەڵ توانجدا:

ئەو نیگارە کاریکاتێرییەیە کە پشت بە توانجی ئەدەبی دەبەستێت بۆ رووبەڕووکردنەوەی ناوەڕۆکی تابلۆکە، توانجەکەش بە رەگەزی دووەمی تابلۆکە دەژمێردرێت، نابێت تێکهێڵێك بکەین لە نێوان ناولێنان و ئەو توانجەی کە بوونی کاریگەری نابێت لەسەر ناوەڕۆکی تابلۆکە، وەکو دەستەواژەی (سێزە گەرمەکان) لە نیگارەکەی مەحمود ئەلزەواویدا، کە سێبەرەوەی ئەو دەستەواژەیە هیچ کاریگەرییەکی نابێت لەسەر گەیاندنی ناوەڕۆکی نیگارەکە بە بینەران، بەڵام ئەو توانجەی کە ئێمە مەبەستمانە ئەوەیە، کە بەبێ ئەو تابلۆکە سەری لێدەرناکرێت، یان لێکدانەوەی جیاوازی بۆ دەکرێت، بۆ نمونە تابلۆکەی مەحمود کەحیل، سەبارەت بە هەڵبژاردنەکانی باشوری ئەفریقیا، کە سندوقی هەڵبژاردن دیارە و لەلای راستیەوە کاغەزی دەنگدان و لە لای راستی سندوقەکەش وشەی (بەڵێ)، و لەلای چەپیەوە چەند نارنجۆکێك و لە چەپی سندوقەکەش وشەی (نەخێر) نووسراوە، و لە پشتەوەی سندوقەکەش نووسراوە (هەڵبژاردنی باشوری ئەفریقیا). ئەگەر ئەم رستەیە لابدەین، نازانین رووداوەکە باسی چی دەکات، و نیگارەکەش شێوەیەکی گشتی وەردەگرت، بۆیە لێرەدا توانج گرنگە، و خوێنەر ناتوانێت بزانێت کە مەبەست لێی تایبەت ئەو هەڵبژاردنەی باشوری ئەفریقیایە.

4- کاریکاتێری هاوشان لەگەڵ دەقی ئەدەبی گاڵتەجاڕدا:

ئەو کاریکاتێرەیە کە بۆ دەرخستنی ناوەڕۆکەکەی پشت بە دووجۆر ئامرازی دەربڕ دەبەستێت، شێوەکاری و ئەدەبی. لەم جۆرە کاریکاتێرەدا دەقی ئەدەبی و نیگاری شێوەکاری دوو ئامرازی تەواوکاری یەکترین، و هەردووکیان یەکەیەکی تەواو و پتەو پێکدێنن،

بەتەنیا و بەبێ یەکتری ناتوانن دەربڕی خۆیان بن، لەوانەیە دەقی ئەدەبی گفتوگۆیەك بێت لە نێوان پاڵەوانانی کاریکاتێرەکە، یان چەند رستەیەك بێت لەسەر زاری پاڵەوانێکی کاریکاتێرەکە، یان دەقێکی دوور و درێژیش بێت، بۆ نمونە کاریکاتێری هونەرمەند (سەرگی ستیلماشونۆك) لە بڵاوسیا، کە لە دوو نیگار پێکدێت، لە یەکەمیاندا باوکەکە کوڕەکەی ناچاردەکات بە خواردن و دەڵێت (دەبێت بخۆی ئەگەر نا ...)، لە دووەمیشدا کاتێك کوڕەکە گەورە دەبێت، بۆینباغی باوکی دەگرێت و هاواردەکات و دەڵێت (دەمەوێت بخۆم ئەگەر نا ...)، دەتوانین کاریکاتێرەکەی هونەرمەندی میسری (جومعە) و کاریکاتێرەکەی هونەرمەندی میسری (عادل سەعید) هەروا بە نمونە بهێنینەوە، کە لە هەردووکیاندا یەکێك لە پاڵەوانەکانی کاریکاتێرەکە رستەیەك دەردەبڕێت. هونەرمەندی فەڵەستینی تیرەرکراو (ناجی ئەلعەلی) بە بەکارهێنانی دەقی ئەدەبی دوور و درێژ و هەندێك جار هێنراوەی میللی ناوبانگی دەرکردبوو، لە زۆربەی کاریکاتێرە میسریەکانیشدا واباوە کە گفتوگۆ و توانج هەیە، لە کاریکاتێری سوریایشدا زۆرکەم گفتوگۆ و توانجی ئەدەبی دەبینین، ئەمەش پاڵەنکردنی کاریکاتێرەکان نیە، بەڵکو ئادەربڕینکە لەسەر دیتنی زۆرێك لە کاریکاتێرە بەردەستەکانی ئەم دوو وڵاتە.
دەبێت بگەڕێینەوە سەر قسەکردن لەسەر بەکارهێنانی دەقی ئەدەبی لە کاریکاتێردا، ئەوە بەبیربهێنینەوە کە نابێت دەق بەردەمی شێوەکاری بگرێت و پاڵی پێوەبنێت بۆ پلەی دووەم، بەڵکو پێویستە هاوسەنگیەك لە نێوانیاندا هەبێت، کە نابێت کاریکاتێرەکە گرنگی و بایەخی نەمێنێت، بوونی و نەبوونی وەك یەك وابێت، لە حاڵەتێك توانرا دەست لە شێوەکاری بەربێت لە کاریکاتێردا، و قایلبوون بە دەقی ئەدەبیش بۆ گەیاندنی ناوەڕۆکی بابەتەکە بەس بێت، ئەو کات ئەو بابەتە ناتوانرێت بە کاریکاتێر ناوبنرێت و نابێتە کاریکاتێر، چونکە شێوەکاری تێدا وەکو هێڵکارێکی یاریدەدەر خراوەتەنێو، بۆ زێترکردنی کاریگەری بابەتەکە، دەتوانێن ئەو کات بڵێین کە بابەتەکە دەبێتە بەشێك لە هونەرەکانی ئەدەبی گاڵتەجاڕ، زیاتر لەوەی کە کاریکاتێر بێت، چونکە قایلبوون بە دەقی ئەدەبی بەسیەتی بۆ گەیشتن بە جەماوەر بەبێ شێوەکاری، ئەگەر دەقە ئەدەبیەکەش بسڕینەوە، ئەوا شێوەکاریەکە چەند هێڵکی سەرلەشێواوی بۆ مانا دەمێنێتەوە، ئەمەش بە دڵنیاییەوە کاریکاتێر نیە.
بۆیە پێویستە لەسەر هونەرمەندی کاریکاتێریست پشتر کارەکەی خۆی شێوەکارییانە و دواییش ئەدەبیانە بونیات بنێت، بەمەش هاوسەنگی پێویستی دەستدەکەوێت، ئەگینا نیو کاریکاتێر و نیویش ئەدەب بەرهەمدەنێت، لەگەڵ ئەوەی کە دەقە ئەدەبیەکەش دەگاتە خوێنەر،

کەچی دووەم لە شێوە سەرکەوتووەکانی ئەدەبی گاڵتەجارەوە.

گرنگی وەسف لە هایکوی تەقلیدی سەرهەنگ خامۆش ...

وەسف لە هایکوی تەقلیدی بە مەرجێکی سەرەکی دادەنرێت وات چۆن وەسفی دیمەنێک دەکرێت کەدەبینیت جا ئەگەر خۆیان بێت یا هەست کردن هەندێک جار وەسفەکە ئەوەندە ئیستاتیکایانە خۆی دەنوێنێت و سەرنجی خوێنەر ڕادەکێشێت جوانترین وێنا بەرجەستە دەبێت هەرچەندە خودی دیمەنەکەش بەم شێوەیە نەبێت بە نموونە گۆزەیەکی شکاو یا گوڵدانێکی شکاو یاخود کەلاوەیەک گرنگ ئەوەیە تە چۆن وەسفی ئەو دیمەنە دەکرێت و سەرنجی خوێنەر ڕادەکێشیت کە ئەویش باس لە سادەیی و جوانی واتە(سابی و وابی) دەکات کە بە ژانرێکی سەرەکی هایکو دادەنرێت، لە فەلسەفەی ڕۆژئاوا وەسف بە هەکارێکی سەرەکی دادەنرێت لە هایکو بە ئەم وێنا کردنەی کە بۆچاو دەبینرێت چونکە زهنی خوێنەر زێتر تەکەز بە جوانی ئەو وشانەی هایکست دەبێت کەباس لەو دیمەنە دەکات، هایکستانی کورد هەندێکان جگە لە ساکاری و گواستنەوەی وێنە هەر وەک لە سەرەتا باسم کرد چ لەڕوانگەی خۆیان چ درک کردن، هەر بۆیە هەندێک جار لەسنوری چەق بەستوی ڕواڵەت و دیالێکت دەردەچن پێنا دەبەنە ئەو ڕۆبازە ڕادیکاڵەی کە زوربەی هایکستانی سەردەمی و ئەوروپی پێیوەستن پێی بە تایبەتی وەسف کە هەموو مەرجەکانی سینەگرافی و سادەیی دوور ئاماژەی واتە (کارەمی) لە بەدی دەکرێت، هەر وەک (شیکی) شاعیر لەم بارەوە دەڵێت پێویستە وەسف لە هایکودا گواستنەوەی ئەو دیمەنە بێت کە هایکست ڕاکشاوانە باس لەو دیمەنە دەکات خوێنەر توشی واق وڕمان دەکات کە هەستەکە ڕاستەوخۆ لە دیمەنەکە وەرگیرابێت نەک لە دیدگای خود کە ئەمەش پێی دەگوترێت (شاسە)، مەرج نیە هایکوی تەقلیدی یەکسەر پێیوەست بە بە خودی وەرز یا بابەتێکی دەست نیشان کراو دەکرێ وشەیەک گوزارشت لەم وەرزە یا لەو بابەتەوە بکات کە ئەمەش پێی دەگوترێ (کیگۆ) ، هەر بۆ ئەمەش لەم ڕوانگانەدا چەند هایکوێکی هایکستانی کورد دەخەمە بەرچاو:

کۆمێتێک

هەڵکەیەکی گەرم،
گارەگاری مریشک

قوبادی جەلیزادە

★★★

چە بە چە
لەگەڵ باڵکانیدا چاوم دەفڕێ ـ
بولبول!

ملکە ئەحمەد

★★★

ئاسمانی جێش داوە،

تەنیایی ئەکاتە میوانی ڕۆح
خۆرئاوابوون!

سۆزە بەرزنجی

ڕاپەڕینی شیعریی کەنعان مەدحەت لەتیف بەوار …

دواهەمین شیعری شاعیری بە توانا کەنعان مەدحەت لە یادی ڕاپەڕیندا هاتە بەرچاوانی خوێنەران، لەو شیعرەدا شاعیر زۆر کارامانە بە دوای زمانێکی تردا دەگەڕێ بەدەر لەوەی ڕۆژانە قسەی پێ دەکەین تاکو شیعرەکەی بخاتە خانەی نەمرییەوە، ئەو شیعرە هەرچەندە تایبەت نەکراوە بە جەنگەو زەمانێکی دەستنیشانکراوەوە، لەبەرئەوە دەتوانرێت بە هەموو ژینگەو زەمانێك بکاربێت- مادام ئەو سیمایانەی لەو شیعرەدا دەردەوشێنەوە لە واقیعی کەمەگاو مرۆڤکاندا بوونی هەبێت، کەم شاعیریش هەن ئەو پێتە باریکە بدزنەوە و ڕایەڵەی بابەتکانی پێ بهێننەوە، لەو شێوازە جادوویییە شارەزابن کە نهێنی ئەو دەقانە لە خەیانی دەگرن، ئەمەش کە لە کەتاییدا فرەواتایی دەبەخشێتە دەقەکان.
شیعرەکەی شاعیری بە توانا کەنعان مەدحەت ناونیشانی ڕاپەڕینی لە خۆ گرتووە، لەمەوە دەردەکەوێت کە نزیك لە یادی ڕاپەڕینی ساڵی

١٩٩١دا شاعیر دیاوەت روانین و دیدگای شیعریی خی لەو فەرمدا پشکش بکات، بە ئاوی کس داوای نووسینی ئاو شیعرکی لکردبت یان لەبارامبەردا خلات و شاباشی بکن، نووسینی ئم شیعرە تنیا لەبار ئاوییە کە ویژدانی زیندوو و ئازموونی داوەمندو مرقدستانی شاعیر داوای ئاو هاوستی لدکن، شاعیر وك چن شیعرکی دابشی ٣ کپلە کردووە، هرواش هر کپلیك دربین لە زمنکی دیاریکراو دکات، بم شاویی خوارەوە:

١- زمنی رابردوو/ کپلی یکم

٢- زمنی ئستا / کپلی دووهم

٣- زمنی داهاتوو/ کپلی سهم

شاعیر لسرتادا زر شاعیرانە و بە شاوازکی شیعریی دستپکی شیعرکی بو هموو چیرکە مرگساتانی رابردوو دست پدکات کە ئاو دوو حیزبە نابووتی لمە خمان کە ماوی ٣٠ سا بە ناوی میللتاوە قرخی دسلاتیان کردووە و دکوژن و دبن و ددزن پاوانی سرکین تیایداو شان بشانی ئاو چیرکە جرگهژنانی پشتر کە رژمکی دیکتاتری عرب ئکترکی بوو بسر خکی سقیلی نتاوکمانیان هنا و بداخاوە ئستاشی لگدابت بردوامی هیە، کواتە کاتك چیرکك بوونی دبت کە بسرهاتك هبت و شایستی گانوە بت، لبار ئمیە شاعیری شگاو مرقدستی کورد کنعان مدحت زر سرنجراکشانە خونر دخاتە ناو ململانی ئم دقە پە هماو کدوە، بوی کە بائاگادار بین ئستاش خمان بشکین لەو چیرکانە، چونکە چیرککان تواو نبوون و کارسات و قیران یك لە دوای یك دروست دکن دیانکن بە یخی میللتاوە، کواتە شاعیر زر جیهانبینانە لە دودندکی بندوە دوانت و دت ستم هر ستمە جا گر فارسك یان عربك یان تورکك یان کوردك بیکات، تم هر تمە، تاریکایی هر تاریکاییە، چ یکتی و پارتی روناکیمان لسر بکوژننوە یان بعس و جندرمو ئیتلاعات، بام ئم چیرکی کنعان دووبارکی یکتی وپارتی لە خ دگرت کە دیمنکان زر ئازتر دکات و دخکە زر نالبارتر دکات، ئاو دوو حیزبە مافیاییە وکو دوو تواری گی زوی وان، هرچند دست لناو دست دنن و بیکوە نوتی هاونیشتیمانانی ئاو پارچە زویە ددزن، بام لە ژرەوە چاە بە یکتر هدکنن و همیشش هر میللتی تدکوت، هر وك بچوکترین نموونە گر لەو کسکی یکیتی تعین بت لرش دبت یککی پارتی تعین بت، ئیتر با درچووی زانکی گیرفان خاییش لە ژر سایی ئم دساتە مافیاییدا سیربخوات و زونا لبدات، ئم دوو بارکییە گر رژگارك

گشتبەتە ئەو رادەیەی ئەسیری جەنگی یەکتریيان گوللەباران کردبێت کە دژی هەموو پرەنسیپە جیهانییەکانی کاتەکانی جەنگ و ئاشتییە، ئەمەش وەك شاعیر دڵێت بەشە ئاگرینییەکانی چیرۆکەکە بوون، ئەوا ئەستا بە عەبادی شونەجەناکەکان تەسلیمی ئاغای شەمخانی دەکرێت، گەر شۆشگێڕەکانی پەکەکە لە ساڵی ئیبراهیم خەلیلەوە تەسلیمی جەندەرمە بکرێن، ئەوا خەباتکارانی ڕۆژهەڵات لەسەر شەقامەکانی پەنجوێن و سلێمانیدا بە ڕۆژی ڕووناك تیرەر دەکرێن و لە باشماخەوە یارمەتییە لۆجستیکییەکانیان دەگاتە سیخوڕەکان. لە فڕۆکەخانەی سلێمانییەوە ئەو فڕۆکەوانەی بەشداری لە کیمیابارانی هەڵەبجەدا کرد ڕەوانەی دەرەوەی وڵات دەکرێت!

چیرۆکەکان.. تەواوبوونیان نییە

تەمەکی ئانماڕی

دووبەرەکییەکی یەکسان..

لە نیوان بەشە ئاگرینییەکاندا

هەمیشە

بە کۆڵە

لە کۆپلەی ژمارە دووەدا باری ئەستا دەکەوێتە بەر تیشکی ئەفراندنی شیعرییەوەو ئەو هەموو تاوان و کوشتارو ستەم و تاڵانییەی لە ڕابردووەدا ویژدانی بەشێکی زۆری مرۆڤکانی کوشت، لێرەدا پێ دەنێتە قۆناغێکی نوێوە دەبێتە ئارەزووی ڕەنگاوڕەنگ لای بەشێکی تری ئەو هاوڕاتییانەی چاویان لە گەڵانکاری و خەبات و فرە دەنگییەوەیەو دیانووت لە ئاڵای سوزو زەرد ڕزگاریان بێت، لە ئازاری ١٩٩١دا ڕاپەڕینیان کردو کەچی مافیاکان بەرکەیان خوارد، لە شوباتی ٢٠١١دا خۆپیشاندانیان کردو بە هەزی ئاگرو ئاسن کپ کرایەوەو سەاو لە شەهیدەکانی ئازادی، ئیتر لێرەدا شەوازی خەبات دەگۆڕێت و شۆشگێڕەکان دەست دەکەن بە مانگرتنی سەرانسەری، بایکۆتی هەموو ئەندام و بەیارو ئەرگانە حیزبییەکان دەکەن و دوکانەکانیان دادەخەن، ناچن بە فەرمانگەکان، جۆرەی ژیان دەوەستێنن تا کاتی پاکبوونەوەی ژینگەی کوردستان لەو قایرەس و بەکتریا زیانبەخشانە، دروشمیان ئەوە دەبێت کە بەیەك دەنگ دەڵێن: ئیتر بەسە میللەت دەیەوێت بە دادپەروەریی بژی، گەل دەیەوێت بەری ڕەنجی ڕاپەڕین بخوات.. هاتنی ئەم زەمانە حەتمییەو یاسای سروشتیش وایە زوەم دەتوانێت هەر هەندە درێژە بکێشێت، قەزافی و زەینولعابدین بن عەلی نموونەیەکی دیارن کە جامی ڕقی میللەتیان بەسەردا ڕژا، شاعیر دڵێت میللەتی مافخوراو لە ژێر دەسەاتی سەکوچکەییدا مان دەگرێت، لێرەدا وەستانەك وەردەگرین و دەڵێین سەکوچکە ڕاڤەی زەرە؛ ئایا دەسەلاتی کۆو باوک و کۆزایە؟ یان پارەو کورسی و خیانەتە، یاخود

نوماینەکردنی هەر سێ حوکمەتە فاشیستەکەی ئێران و سوریاو عێراق کە ئەو دوو حیزبە هیچ سێ و دوویەك ناکەن و زەرجاریش بە شەرمانە بە تەسفیەکردنی یەکتر پەنایان بە دەبەن وەك چەن لە ئابی ١٩٩٦دا پارتی پەنای بە حوکمەتی بەعس بردو یەکەتیش بە ئیتلاعات و پاسداران.

بە خوێنی
یادووریێ تەقنەرەکان
کەمەڵ ئارەزوویەکی هەمەڵەنگ
لە ژێرخانی سێ کوچکەدا..
مان دەگرن

شاعیری شەڕشگێڕی کوردو ئەفرێنەر کەنعان مەدحەت لە کەپلەی سێدا قەڵەمبازێکی جوان دەدات و خوێنەر دەخاتە کەشکەی پێ هیواو ئومێدەوە، خەیاڵەك پێ لە گوێی رەنگاوەڵەنگ، خەشیەك تەمی سەر خەرمانەد بڕوانەتەوە و سەری هەمووان سوك بکات لەو مەراق و خەخواردنەوانەی یەخەی گوڕەو بچووکی گەلی کوردی گرتووە، دەبێت شەڕش و راپەڕین بەسەر ئەو گەندەڵانەدا بکرێت، تا ئەوانە دەماست بن نەگبەتی بەرمان نادات، ئەوانە ئەکسپایەر بوون و زەمەنیان بەسەرچووە، دەبێت خەباتی سوراچاکان سەرلەنوێ بدرەوشێتەوە و خەشی و زەردەخەنە بە هەموو مافخوراوان بگەڕێتەوە، داوای خوێنی ١٢ هەزار کوژراوو بە سەروشوێنی شەڕکانی ناوخە لەسەرانی ئەو دوو خەڵە بکرێت، خوێنی سەردەشت و کاوەکان بزر نابن، دەبێت میللەت بە قوڵ دەرگاو پەنجەرەی مەکەو مەبەندو لقەکان سواغ بدات و بە هەتا هەتایە ئەو پەڵە رەشەی سەرچاوەی دواکەوتن و نەگبەتی و کارەسات و قەیرانەکان بوو هەڵبداتەوە و توەی بداتە ناو زەبدانی مێژووەوە، میللەت دەبێت دەی بە تیشکی ئەستێرەیەك خەش نەبێت، ئەوانە گرگن و بچوکن و هەمووان تیشك لە مانگ و خەرۆە وەردەگرن، ئەی بۆچی خەمان راستەوخۆ لە خەری راستەقینەی سەربەستی و یەکسانی و دادپەروەریی بەهرەدار نەبین؟ لەبری ئەوەی چاوەڕوانی موچۆو نیوکیلەی برنجی ئەکسپایەری بایعی بین وەکو سەدەی پەمان بدەن با بەدەستی خەمان بیسەنین و داهاتەکان بە یەکسانی دابەش بکرێت و بنخانی ولاتی پێ بونیات بنەین، ببینە خاوەنی ئیرادەی پەڕایی و یەکەیزیی لەسەر بنەمای دەسەزیی بەهێنە دی نەك ئینتیمای حیزبیی، با بەکاری و چەوسانەوەی کەمەڵایەتی و سیاسی قەڵاچێ بکەین، چی لەوە خەشترە دەست بە خەبات بکەین و هیوای گەڵانکاری و لە گەڵانانی گەندەڵیی و عەقڵیەتی فاشیستی حیزبی قەڵاچێ بکەین کە کەنتڕۆڵی هەموو گەردیلەیەکی ژیانیان کردووە لە کوردستانی باشوور لە پەناوی بەرژەوەندی دوو بنەماڵەدا، کوا پشکەوتن و گەڵانکاری لە عەقڵدا؟

کوا خوەندەواریی و پەروەردە؟ کوا دەسەزیی و داهێنان و گەشەپێدان؟ ئەمانە هەموو لە لایەن مەبەندو لق و مەکەو تاسەندراون و گەە بزرن، لە ژوورە ئینفیرادەکانیاندا رەژانە ئەشکەنجە دەردرێن، با لە گەە شاعیردا خەباتی مرۆڤدۆستی و نیشتمانپەروەریی دەست پێبکەین و دزەکان وەدەرنەیەن، ئەوانە نایانەوێت کەس تێبگات و هەناسەی راستەقینەی ئازادی و مافەکان بدات، ئیتر بەسە با ئەو تەمەنە کورتەی ژیان بەس بێ ەەزالەتەوە بەسەر بەرین، لە پیناوی چیدا وامان لە دەکەن ئەی جانەوەرە سەوزو زەردەکانی رەژە شووماکان! ئیتر میللەت دەبێتە خاوەنی بەیارو بەدەستی خەی مافە زەوتکراوەکانی دەسەنێت..

چی لەوە خەشتر
سەرلەنوێ
سوار بێ هەورازا سەرکەوێ
لە جەی مەکێ و
مەبەندە..
سەنگەر هەبژێرە
ئەستێرەکان راماڵی و
خوو ،
بە مانگەوە بگرێ

ماسادۆنیا و گۆرانییەکانی … و نەژاد عزیز سورمێ :

(ماسەدۆنیا) وەاتەکی هووتان و ژیانی تێدا گرانە ، گۆرانییەکانیشیان بە هەنگی
وەاتەکەیانە .. گۆرانی کۆیایەتی و تراژیدی ، نۆشکی ئەو هووتەانانەن ، وێنەیان
پێبەپێی کارەساتەکانی مێژووی پێکهاتنیانە ..
ماسەدۆنیا کەوتووەتە نێوان وەاتانی سەبستان و بۆگارستان و ئەلبان و گریك ، پایەتەختی شاری سکۆپیایە و زمانەکەیان ماسادۆنییە کە دەگەێتەوە سەر سەاڤی باشوور ، زەربەی دانیشتوانیشی سەاڤین لە پاێ هەندێ ئەلبان و ەەمان و کەم تا

كورتەكى تورك .
سەاقيیەكان لە سەردەمى ەەمە بيزنتينيەكانەوە (سەدەى 9 و 10)
بوون بە كريستيان ، لەسەدەى چواردەيەميشدا تورکە عوسمانييەكان
وەك داگيركەر هاتنە ناويان ..
لەگەە ئەو هەمووو بەرگرى و بەرەنگارى و نااەزايى و
خەەاگرتنەيشياندا
حوكمى عوسمانى تا سەرەتاى سەدەى بيستەم مايەوە .
دواى شەى دووەمى جيهان ئەو وەاتانە هەموويان ئازاد بوون ،
ماسادەنياش
بوو بە كەمارەكى ناو كەمارەكانى يەكيەتى كەمارەكانى يەگسلاف .
ەاستيى ئەو شەش سەدەيەى بەسەر ماسادەنيادا تەپەى برينى قووە و
پە لە
كارەسات و ەووداو و پەشهاتى جەرگبەى بەخەوە بينى ، قوربانى
زەريان دا ،
گەلەك ياخى بوون و بە چەل و چيايان كەوتن ، زەريان وايان لە هات
چەك هەگرن و تا ئەو ەادەيەى ەەگرى بكەن ، بەتايبەتى ەەيان لە
بازرگانە تورکەكان دەگرت و ەووتيان دەكردنەوە .
ماسدەنييەكان گيانفيدايى ەەەەكانيان هەميشە لەبيرە كە چەند لە
پەناوى سەربەخەيدا ماندوو بوون و قوربانييان داوە .
ئەم گەرانييانە كە زەربەيان لە داب و نەريتى خەيانەوە هاتوون
سەير دەكەى هيچيان
خاەى نين لە تراژيديا .

(1)
ئيقە دەزيندانى دايە
هەەيەكى لەسەر شانى هەەدەنيشە
چاوى ئيقە هەەە ئاو دەدەن
لە سيمايشى تەر دەبە ..

- ئەى باەدار
  ئەوا گەورەو بەهەز بووى
  منيش دەتنەرمەوە ماەە .
- ماەەكەتان چەن بناسم ؟
- حەوشەى ماەمان كانييەكى سپى لەيە
  دارەكى وشكى بەسەرەوەيە
  سە مەلى ەەش لەسەر ئەو درەختە وشكەن
  مەلى يەكەم

که لە سپێدەوە دەگری تا ئێوارە
خوشکمە
مەلی دووەم
کە لە نیوەڕۆوە دەگری تا نیوەشەو ،
ژنەکەمە .
ئەوەی هەرگیز لە ناڵە و فیغان ناکەوێ
ئەوە دایکمە .

(2)
خێر دادەکشێ
کچێك لەبەینی دوو دارستانی سەوز و
دوو دەریاچەی سارد
گوێ دەچنێ ..
لە خوا بەدەر
کەسی لەگەڵدا نییە
کەس نییە ئاگاداری بێ
کە لەسەر خۆڵدا پاێ کەوت
بەردێکی لەبن سەری بوو
بەرد مارێکی لەسەر بوو
(خوایە ئەو کیژە بمرێنە
تا پرچی بکەم بە هێللانە و
لە گۆشتی دەم وچاوی بخەم
چاوەکانی بخەمەوە ..)
خوا نزای ماری قبووڵ کرد
کچەکە مرد
مار ،
پرچی کرد بە هێللانە و
لە گۆشتی دەم وچاوی خوارد
چاوەکانی خواردەوە .

(3)
مانۆلا لەسەر (فاردار)
خەریك بوو پردێك
دروست بکا
بەڕۆژ ئیشی لێ نەدەکرد
حەزی دەکرد شەوان دەستی بداتێ
چی بکا باشە ؟

سەرکاری نارد
مانۆلیکای ژنی بانگ کا

- مانۆلیکا
سەرۆك منی ناردووە
لە قەراخی ڕووبارییە تێی دەوێ
زووکە ، تا پێت دەکرێ لەزێ بکە .
- بە مانۆلا بڵێ
کوڕەکەم دەنوێنم و دێم .
کوڕەکەی دەنێو لانکێ نا
تێی هەڵکردە گرانیانیان بڵێی
- (ئەم بابت منی دەوێ
بە زووترین کات لەسەر فاردار ئامادە بم
ئەگەر بێ خۆشەویستی بێ
کراسێکی سپی دەپۆشم
ئەگەر بییەوێ بمکوژێ
کراسێکی ڕەش
ئەگەر بێ ژوانێ بێ
بنووە ئەم خەوی خۆرت بێ
گەر بێ مەرگ بێ
ئەم خۆرا لەخەو ڕابە)
بەرەو فادار شەڕ بووەوە
- مانۆلا بێ چیت بووم ؟
گەر بێ ژوانێ بێ سپی
گەر بشتەوێ بمکوژی ، ڕەش دەپۆشم ..
مانۆلا دەستی گرت
لەسەر دیواری :
- (من هەرگیز سووم لەخۆ نییە
مانۆلا ! بەزەیت بە کوڕەکەماندا بێتەوە
کە دەگری و
لە دوای من وەڕ دەبێ)
لەو کاتەدا
منارەکە لە خەو ڕاپەڕی و
خۆرا بەرەو فادار هات
هاواری دەکرد و دەگریا
باوکی دەستی گرت و ئامۆزی تۆوەرێنا
پێکەوە

هەردووکیانی
بە دیواری پردەکەوە نووساند
لەو دەمەدا پرد بیینند بوو و
بیناش نەما .

(4)
سەگەکان دەوەن ..
کەواتە شەانییەکان خەریکن دەن..
خت لەنو ئەم خاکە ەشداگەاوەدا
لەنو سنگی زینییەوە.. بشارەوە..
شەانی هاتن..
لیان پرسین:
-کوا براکەت؟
-ت پیاو خراپی
نازانم براکەم لە کویە..
-گەر پمان نەلی،
چاوەکانت دەژنین..
پی نەوتن..
چاویان ژاند..
-پمان نای کوا براکەت؟
ئەگەر نەی دەستت دەبین..
دەستیان بی..
-جی براکەتمان پ نای؟
ئەگەر نەی قاچت دەبین
قاچیان بی و یشتن..
بە زەوی ەشداگەاودا ەت بوون..
لەو ، لە سنگی زینییەوە
(بیستان) یان دزیەوە..
گرتیان..
پەلیان بەزنجیرکی زیوین بەست و
بەرەو دارستانکی دووریان برد..
(ئالینا) قیژاندی
بیستان برام
نە چاوم هەیە بتبینم
نە دەست باوەشت پدابکەم
نە پم هەیە لەگەت بم..

(5)

ژگاری ەش
(ستوجان)ی ماندوو کردبوو
نە خراك .. نە پارە
نی مندالیش..
ستوجان خوشکیکی دەوەمەندی هەبوو
مگەلی مەو حەوت خەرمانی هەبوو..

- خوشکم
  نەختی گەنمەشامیم دەویست
  بی خراکی زارکان.. برازای ختن
- ستوجان ، برام
  بەو ییەدا شبەرەوەو
  چاوەوانی کاروان بکە
  (300) ئستری نەواون ..
  لە دوای کشان و تاوتووکردنی گەنم
  پاشماوەکەیت دەدەمی
  ……..
  ستوجان ، برام
  تەنیا دەنکیکیش زیاد نەبوو
  ستوجان دەستی دایە تەلیسەکی
  چووە شینکاو پی کرد لە لم ..
  هەی گرت بەرەو ماەوە..
  کە منالەکانی بینیان..
  خرا بەرەو پیریییەوە هاتن..
  پی خواس .. برسی..
  لمی وردو زییینی بی هەشتن
  خواردیان..
  مردن..
  گیکی بی هەکەندن ، هەمووی نانی ناشت..
  خیشی لە ماە هاتەدەر ببتە ییگر .

(6)

هەموو شەوی ،
بە کراسکی خونا ویییەوە دتە لام
کەللەسەری باوی تیا پچراوە..
دایە ئەمری بەیانی دەستکی بی هنام

ئەقەیەکی زۆری پێوەبوو..
من دەزانم ئەو دەستە هی کێ بوو ،
ئای دایە
بۆچی منت دایە ئەو پیاوە
ئەو دەستە بۆاوە
دەستی کوستاندینی برام بوو..

(7)
بۆگدانا
لەسەر لووتکەی ئەو گردەدا خەو بردییەوە..
پەلکەگیا .. رایەخی بوو..
سەرینی .. گوڵی چیابوو
قەدی سەوز.. لێفەی بوو
شوانێکی لاو.. بەلایدا رابوورد
نەدەویست هەیبستێنێ..
نە دڵی دەهات جێی بهێڵێ..
بۆیە بەهەموو هێزیەوەدەستی کرد بە شمشاڵ لێدان..

(8)
گەرگوڵت ویست ،
شەونم لەسەر پەڕەی دابۆ..
بەیانیان وەرە
ئەگەر ئاوی شیرینت ویست
لە نیوەڕۆیانا وەرە..
بەڵام کاتی خۆشەویستی .. ئێوارانە.

(9)
کوڕو کچێك
یەکدییان خۆشدەویست و
ماچیان نەدەزانی ..
کچ کوڕەکەی بە چاوی ڕەشی ماچ دەکرد
کوڕەکەیش دەنکە تڕی
لە دەمی کچەکە دەنا ..
گوڵی لە خشپەی پێی دایکی بوو
دەچووە بازاڕ تاڕەگیایان بکڕێ ژەهراویان بکا
کوڕەکە لە نیوەڕۆدا مرد
کچەکە لە شەوا
لە یەکدی بەستن

به پەیتوونکی چوارئەسپی هەیگرتن
کچ لە دووەیانکدا و
کۆیش لە سێیانك نژرا
کچەکە بوو بە بنەمۆ
کۆەکەیش بوو بە گۆ
کچ هشووی دان
کۆ چی گۆ
پك گەیشتن و لك ئانان
دایك هەوای پ گەیی
چەقیەکی هنا
هشوو و چەکانی بی
دوو ئاگری کردەوە
هەر یەکی دەیەکی هاوت
خەمشەکەیشی ک کردەوەو
بە باخچەیدا باوی کردەوە
باخچە هیحانی ل شین بوو
هیحان پیاوان لە بن شەپقەکانیان دەنن
کچانیش لەبەر بەرک
منانیش لە دەستی دەگرن ..

(10)
س سا بوو ستوجان
داوای بجانای دەکرد و
دایکی داواکەی هت دەکردەوە
بجانا خشیدەویست
چووە ژوورەکەی
سندووقە تازە بیەکراوەکەی کردەوە
کراسە سپییەکەی دەرهنا
دەبەری کرد و خی پ خەمانند
جی لە حەوشەی ماڵدا اخست و
لەسەری پا کەوت
خی مراند ..
کە دایکی بینی
هەموو قژی خی نییەوە
دەستی کرد بە نالەو فیغان
برایەکانی وتیان :
ئەم کچە فریومان دەدا

ده‌چین له دارستان مارێك دێنین
پێوه‌ی ده‌نێین
چوونه دارستان
مارێکیان هێنا و پێیان وه‌نا ،
نه‌بزووت

- په‌نگران دێنین
  هه‌ر نه‌بزووت
  وتیان با ستوجان بانگ که‌ین
  ئه‌گه‌ر مردنه‌که‌ی ساخته بێ
  بگاته ئێره دێته‌وه‌خێ
  هه‌ده‌ستێته‌وه
  ستوجانیان بانگ کرد
  ستوجان هات
  ده‌ستی ده‌مه‌مکان گێڕا
  هه‌ستایه‌وه ..
- ئای چ شیرنه‌خه‌وێك بوو
- مارمان پێوه‌نای نه‌بزووتی
  بۆچی پێوه‌ی نه‌دای ؟
- دایه
  که مارتان پێوه‌نام
  وه‌کو شه‌ونم بێ من وا بوو
  که په‌نگرتان پێوه‌نام
  خێر هێمنی ده‌کردمه‌وه
- بۆجانا
  ئه‌ی که ستوجان ده‌ستی بێ مه‌مکان بردی
  بۆچی له‌خه‌و ڕانه‌په‌ڕی .. نه‌ترسای؟
- ئای ئای
  توخوا ستوجان ده‌ستی بێ مه‌مکان بردم ؟
  که‌واته ده‌بێ شووی پێ بکه‌م !

(11)

- ستوجانیکا
  لێوت بۆچی
  له لێکه‌ی زه‌رهه‌گه‌ڵاو ده‌چن ؟
- له ئه‌ژمه‌تان
  له داخی سه‌فه‌ری تۆ بێ (ماربێژێ)

- ستەجانیکا خۆشەویستم
  بە مەرگی ئەسپەکەم
  دەستم بۆ هیچ ئافرەتێکی دی نەبردووە
- ئەسپ خۆراکی کسێکانە
  بە چاوانم سوێند بۆ بخۆ
- کوڕم بمرێ
  دەستم بۆ ئافرەتی دی نەبردووە
- کوڕ هی هەردووکمانە
  بە چاوانم سوێند بۆ بخۆ .
- لە ژمارە 10ی تەموزی 1980 ی گۆڤاری (الاقلام) ی وەزارەتی ڕۆشنبیری
عێراقییەوە کراوە بەکوردی – بڕوانە ل 67 .

خوێندنەوەی یەکەم ڕۆمانی فەرهاد پیرباڵ و شتی تریش… ئەحمەد کامەران

بەرواری 2020|2|26 بوو کەهاوکات کەتا ڕۆژی دەوامی کۆلێژم بوو ئەمەش بەهۆی بڵاوبوونەوەی ڤایرۆسی کۆرۆنا بۆیە هەفتەیەك زووتر بۆیاری پشوویان دا,بۆیە منیش بڕیارم دا کە ئەم یەك مانگەی پشوو لە ماڵەوەم بۆ خۆم بەهەڵکی گرنگ بیقۆسمەوە کە بەشتی بەسوود و گرنگ بەڕۆی بکەم چوونکە لە بنەڕەتدا قوتابیانی زانکۆ لە کاتی پشووەکاندا دەبێت بەشکی کاتەکانیان بۆ خۆیان بەشتی بەسوود و گرنگ بەسەر ببەن بەتایبەتیش کاتێك تەرخان بکرێت بۆ خوێندنەوەی کتێب, نەك زۆربەی کاتەکان خێت بەشتی بۆ کەڵك زیانبەخش بەسەر ببەیت, هەربۆیە بڕیارم دا لە کۆلێژەوە بکەومە ڕێ بۆ بازاڕ بۆ کڕینی کتێب لە خانەی ئاشتی , وە بڕیارم دا ڕۆمانێکی فەرهاد پیرباڵ بکڕم ئەویش بەناوی (مولازم تەحسین و شتی تر…) کە چاپی سێیەم بوو بەڵام ساڵەکەی ڕوون نەبوو بەس ئەوەی من بزانم لە 2001 چاپ کرابوو , ئیتر بەهەر حاڵ ئەوە بۆ من بووە یەکەم ڕۆمانی فەرهاد پیرباڵ کە بیکڕم , بەڵام لە پێشتردا لە ساڵی 2019 لە

پشانگای نوودەوەتی کتێب یەك کتێبی فەرهاد پیرباڵم کێی بە ناونیشانی(ئەوکتێبانەی ژیانیان گۆڕیم) کە لە کۆمەڵك وتاری ئەدەبی پڕك هاتبوو , وتارەکان زۆر جوان و بەپێز بوون بۆیە ئیتر حەز م چووە خوێندنەوەی کتێبەکانی فەرهاد پیرباڵ بۆیە ئەم جارەیان بۆیارم دا یەکەم ڕۆمانی ئەو بخوێنمەوە کە هەرچەندە چەندین ڕۆمانی دیکەی هەیە, کە لەفرسەتێکدا هەوڵبدەم ئەوانی تریش بخوێنمەوە.

خودی (د.فەرهاد پیرباڵ) بەلامەوە گرنگ نیە کە سەر بە چ هێزێك و چ لایەنێکە ئەوەی بەلای منەوە گرنگە ئەوەیە کە نووسەرێکی کوردە و هیچی تر… ,بەڕام بەداخەوە دەبینین بەردەوام ڕووبەڕووی دژایەتی کردن و سەرکوتکردن دەبێتەوە , ئەمەش ئەوە بڕمان دەردەخات کوردستان لەژێر هەژموونی دیکتاتۆری دواکەوتن دایە لەسایەی ئەم حکومەتەوە , چوونکە ئازاردانی کەسێکی وەکو فەرهاد و نمونەکانی چەندین پرسیار و بڕشایی بەدوای خێی بەجێ دەهێڵێتەوە, بۆیە فەرهاد پیرباڵ بەشێکە لەو نموونەی جوانەی کوردستان و شاری هەولێر کە دەبێت بە هەموولایەکەوە ڕۆژی لێبگرین, هەموو جارێك باسی ئەوە دەکرێت کە وڵاتانی تر کەسانی وەکو ئەفلاتۆن و ئەرستۆ و هێگل و ئەلبێرت کامۆیان هەیە لەگەڵ َ چەندین کەسانی تر… کەچی دەگوترێت کورد هیچ کەسێکی هاوشێوەی ئەوانی نیە, نەخێر بەپێچەوانە کوردیش بە چەندین کەسی جوان و ئەزموونداری هەیە لەبواڕە جیاوازەکان دا, دیارترینیانیش فەرهاد پیرباڵە کە وەکو سیمبولێك وایە بۆ گەلی کورد بە نووسینە جوانەکانی توانیویەتی خزمەتێکی بەرچاوی گەلەکەی بکات, یاخود لەپاڵ ئەمانەوە بەداخەوە هەندێ تاکی کوردی نەفام هەیە کە بە فەرهاد پرباڵ بەکەسێکی شێت لە قەلەم دەدەن کە ئەمە خێی لە بنەڕەتدا هەرکەسێك ئەم وشەیەی لە دەمیەوە بێتە دەرەوە لە بەرامبەر د.فەرهاد ئەوە سەرەتا خێی کەسێکی نەخۆش و شێت و دواکەوتووە.

ڕۆمانی مولازم تەحسین و شتی تر… باس لە ڕووداوەکان و نەهامەتیەکانی گەلی کورد دەکات بەدەستی ژێمی بەعسەوە , ئەگەر چی ناوەکەی گۆڕاوە بۆ مولازم تەحسین بەڵام خێی لە ڕاستیدا لە سەردەمی بەعس لەشاری سلێمانی کەسایەتیەکی دیاری بەعسی هەبوو کە خەڵکی زۆر لێی دەترسان وە پیاوێکی زۆر مەترسیدار بوو ناوی مولازم موحسین بوو بەڵام لە ڕۆمانەکەی فەرهاد پیرباڵ ئاماژە بەناوێکی تر دەکات کە لەبنەڕەتدا هەر ئەوکاسایەتیە بەڵام ناوەکەی گۆڕاوە, وە لەهەمان کاتیشدا دوو کارەکتەری سەرەکی تریش لەنێو ڕۆمانەکەدا بوونی هەیە ئەویش بەناوی جوامێر و ئەختەر, کە جوامێر بەڕووبەری

کشتوکاڵی سلێمانیە بەڕام لەپاشان بەرەو شاخ دەڕوات پێش ئەوەی بڕوات بۆ شاخ ئەختەر خۆشەویستەکەی دەکاتە (ژن) و دواتر بەجێی دەهێڵێت کە لەم نێوەندەدا ئەختەر دەبێتە قوربانی جوامێر و مولازم تەحسین و چالاکیەکانی حزب لەشاخ کە دواتریش سەرکردایەتی شاخ ئەختەر دەکەنە بەرپرسی ڕێکخستنەکانی شار بۆ ئەوەی ڕاپۆرتیان بۆ بنوسێت و ڕەوانەی شاخی بکات, چەند جارێك جوامێر بەڕێنی پێدەدات بیخوازێت بەڕام دەڕێت سەرکردایەتی حزب ڕازی نین جارێ, چوونکە ئەختەر لەناو سلێمانی ببوە بە بنێشتە خۆشەی دەمی خەڵك کە بە قەچە ناویان دەبرد کە بەردەوام دەیان گوت: ئەم کچە جوانە جارێك لە باوەشی جوامێرەو جارێکیش لەباوەشی مولازم تەحسینە بەخوا بەجوانیەکەی دڵی هەردوکیان بۆ خۆی بردوە ئیتر لەگەڵ چەندان قسەو قسەلێکی دیکە.

ئەگەر چی بۆ دواجار سەرکردایەتی شاخ بڕیاردەدەن کە مولازم تەحسین لە بۆسەیکدا بگرن بیبەنە شاخ ئەمەش لە ڕێگای جوامێر و ئەختەرەوە ئەم کارە دەبێت ئەنجام بدرێت بەڕام جوامێر لەلایەن مولازم تەحسینەوە سەری لەلاشەی لێدەکرێتەوەو , لەپاشانیش کە مولازم تەحسین کاری بە ئەختەر تەواو دەبێت بە پاسەوانەکانی دەڕێت ئەم قەچەیەش لێرە دووربخەنەوە, چوونکە مولازم تەحسین ئەختەری وا هەڵخەلەتاندبوو کە گوایە دەیەوێت هاوسەرگیری لەگەڵ دا بکات بەڕام تەنها بۆ ئەوە بوو کە کارەکەی خۆی پێ ئەنجام بدات و لەپاشانیس ئەختەریش لەناو ببات....
لە دیوێکی نێو ڕێمانەکە بەشێك لە ئازارەکانی گەلی کورد بڕمان دەخاتەڕوو کە چەند ڕێژگارێکی ناخۆشیان تێپەڕاندوە لەگەڵ دەسەڵاتی دیکتاتۆری بەعس, وەهەروەها بەردەوام هەوڵی سەرکوتکردنی شۆڕش و خەباتی کوردانیان دەدا لە پێناو سەربەخۆیان , ئەگەرچی خوێنی دەیان ڕێلەی کورد بەکچ و کوڕو پیاو و ژنەوە بوونە قووربانی بەڕام بۆ دواجار بەعس کەوتە مێژووی ڕەشەوە.

2020|3|4

ناوی کتێب: تیۆری سیاسی لای عبدالله ئۆج ئالان … نووسینی: نۆزاد خالد صالح (نۆزاد مۆرگۆیی)

ناوی کتێب: تیۆری سیاسی لای عبدالله ئۆج ئالان
بابەت: توێژینەوەی فەلسەفی
نووسینی: نۆزاد خالد صالح (نۆزاد مۆرگۆیی)

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن ….

دەبێت خۆمان بە هانای خۆمانەوە بین! … د . زاهیر سوران

بەڕێزان لە هەموو لایەکەوە زانیاری بێ بنەمای چەواشەکارو دژ بە یەك بڵاوەکرێنەوە لە بێ باوکیدا میللەت گیری خواردووە! لە نێوان بەرداشی حکومەت و سوزو هەستی ئەو کەسانەدا کە بارودۆخەکە تێکدەدەن و نایانەوێت تێبگەن کە هەلومەرجەکە چەندە مەترسیدارە!

ئەمە میللەتێکین بە قسە هەموومان دکتۆرین! ئەندازیارین، شیکەرەوەی سیاسی و سەربازین! راوێژکارین، شارەزاین، قسەزان و مەلابەزێن و بێ عەیب (خۆش) و دڵسۆزو خەمخۆرو ئازاین بەڵام بە کردەوە لەدوای داووەین واتە قەین!

لە وڵاتان بێ نمونە: سوید ژمارەی تووشبووان گەلێك لێرە زیاترە بەڵام کەس خۆی ناشارێتەوە دانیشتوان بە تەلەفۆن پەیوەندی بە لایەنی تەندروستییەوە دەکەن و گەر پێویست بوو پێیان دەڵێن: لە ماڵدا بمێننەوە وئیتر کەس ناکەوێتە کۆمێنت نووسین و جنێو قسەی ناشایستە بە چەپ و راستی خۆیدا، ئێمە قەرەباڵغی سەرجادەو بازارو شایی و کنیسەو شوێنە گشتییەکان فرەکەم بوونەتەوە.

لای خەمان بە پێچەوانەوە ئیتر لە بەیانییەوە خەلك خەریکی ناوبازارە بێ گشتی پشتەمەخزەو برنجی کوردی وکەلوپەلی یاپراخ، دەیی سەد ساڵە یاپراخیان نەخواردوە! بێ ئەو دەشتە. نازانم ئەم میللەتە بێ ئەوەندە خەریکی ورگییەتی؟ قسەی قڕی سەد ساڵ لەمەوبەر دووبارە دەکەنەوە بەڵام پاکوخاوێنی تاك وکۆو کەلوپەلی ڕۆژانەی پیس و قسەو ئامۆژگارییە بەنرخ و پۆیستییەکان پشت گوێ دەخەن؟

هاوڵاتی بەڕێز وەزعەکە خراپتر مەکەن، تکا دەکەم ئەم پێنچشەمۆو هەینییە لە مالەوە مەیەنە دەرەوەو ماڵەکانتان پاکژبکەنەوە، دەسکی دەرگاکانتان دەسکی بەلوعەو دەمانچەی تارەت گرتنەکانتان کە ڕۆژانە دەیان جار دەستییان بێ دەبەن نێو ئۆتۆمبیلەکانتان (تەکسی و کڕستەرە کانە ٢٠ نەفەرییەکان) پاکژ بکەنەوە.

ئەوەتا ڕکخراوی تەندروستی جیهانی داوا لەدەستەڵاتدارانی ئێراق دەکات کە دڵخەکە مەترسیدارەو جڕی ٢ ی مەترسیدارەکەی ڤایرسەکەش لە ئێران بڵاوبۆتەوە! گەر کەمتەرخەم بین ئەوا کوردستان بەدەردی ئێران دەڕوات و کۆنترۆل لەدەست دەدات. بەڵام لای کورد هەمووی دونیاو شتێك فشەیەو کەسیش کردارێکی باش نانوێنێت لەبەرئەوە پێویستە:

١- پێویستە حکومەت بە جورئەتەوە وخێراو (چوارشەممە پاش نیوەڕۆ تا شەممە بەیانییەکەی) هاتووچۆ ڕابگرن بێ ئەوەی قەرەباڵخی دروست نەبێت و بەوردییەوە سەیری هاتنەژوورەوەو بەرز بوونەوەی ژمارەی نەخۆشەکان بکەن، ئاگرکوژێنەرەو پۆلیس و ئاسایش بخەنە ئامادەباشییەوەو با لە ئۆشکگریی خۆیاندا بن.

٢- پێویستە حکومەت ڕگە بدات تەنیا وتەبژی ئەنجومەنی وەزیران و وەزارەتەکانی تەندروستی و ناوخۆ قسان بکەن گەر دەتوانن دڵخەکە بەڕێوە بەرن، با ئیتر وەزیرەکان لە شاشەکان دوور بکەونەوە (دیاردەیەکی ناشیرینە) با ئیتر پارێزگاکان نەیەنە سەر شاشەکان با بڵاوکراوەکان لە لایەنکەوە بێت کە وەزارەتی تەندروستییە.

٣- نابێت دەستەڵات بە کۆمەنت نووسانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و بەرژەوەندی پەرستیانی ئەملاولا دەستخەڕ ببن کە تەنیا خەمی گیرفانی خۆیانە هیچ حسابێك بێ میللەت ناکەن، دەتوانن ئینتەرنێتیش دابخەن، بێ نا ؟ ئەوە گەر دەسزن خەمی میللەتتان بێت گوێ لە قسەی زلی ئەم و ئەو مەگرن، دەسزی و خەمخۆری خۆتان بێ میللەت نیشان بدەن!

٤- دەبێت حکومەت هەیبەت بێ خۆی بگەڕێتەوە (لە هەندێك هەل و

مەرجدا، لە پێناوی پاراستنی ئاسایشی نیشتیمانی و سەلامەتی دانیشتواندا دەبێت بە تۆپزی یاسا بەرقەرار بکرێت) پێویستە کەسانی بڵیاردەری خانەویست مەلەفی ڕاگرتن لە قایرسەکە بگرنە دەست.

٥- پێویستە حکومەت تەلەفزیۆنەکان ئاگاداربکاتەوە ماتریاڵی بێ سوودو ترسناك و زیانبەخش و چەواشەکار بڵاونەکەنەوە. ٦ کاتژمێر جارێك باسی کارەنا بکرێت، کامێنت نووسین قەدەخە بکرێت لەبەر ئەوەی تەلەفزیۆنەکانیش بەبێ ئەوەی هەست بە لێپرسینەوە بکەن بەس بێ ئەوەی بازاڕیان گەرم بێت (ژمارەی بینەرانیان زیاد بێت) کەسانی جنۆفرۆش و کامێنت نووسی کوردیی نەزانی جنۆفرۆش کەدەکەنەوە لە بابەتەکان. ئەوە ئازادی نییە ئەوە بەهەڵایی و تێکدانی شیرازەی ئاسایشی تەندروستی و نەتەوەیی ئەم میللەتەیە ئێوە بەرپرسیارن بێ مژوو فریای کەون!

گەر حکومەت بەهانی ئەم نامەیەوە نەهات و ئەنجامی نەدا ئەوا دەبێت هەر کەس لە لای خۆیەوە خۆی هۆشیاربکاتەوەو بەڵام قەیران دروست مەکەن ئەوە کردارێکی پێشوەختەی بەسوودە تا کاتێکی دیی.

بەڕێزان زانستییانە پێتان ئەیەژم: تکایە لەم ڕۆژانەدا لە ماڵەکانتاندا بمێننەوە داخستنی فەرمانگەکان مانای گەشت و گوزارکردن نییە بە مانای کەمکردنەوەی قەرەباڵخییە لە پێناو سەلامەتیتاندا . لەم هەلومەرجەدا هەموو هاتووچۆیەك وسەردانێك مەترسیدارە لەبەر ئەوەی ژمارەی ئەو هاوڵاتیانەی کوردستان کە بە پارە لە دەروازەی مونزرییەی سەر بە ئیراق بێ خۆدزینەوە (بندیوار) لە جوداکردنەوەی ٢ هەفتەییەکەی خۆمان بەبێ بڵویژدانانە هاتوونەتەوە نێو کوردستان زۆر لەوە زیاترە کە دەزانراو ڕۆژانە لەزێدبوونداید(ئیراق خۆی بە ئەنقەست ئەو خاڵە سنووریە دا ناخات) و زۆر زۆر مەترسیدارە!

تکایە پشت و پەنای یەکدی بن چاوەڕێی دەستی بێگانە مەبن!

د . زاهیر سوران
پسپۆری نەخشیەی گشتییەکان و درمییەکان، سلێمانی
٢٠٢٠ / ٣ /١٠

کۆرنا و بەرپرسیارێتی تاک ... پارێزەر/ لوقمان مصطفی صالح

بەرپرسیارێتی تاك لە کۆمەڵگادا گرنگی خۆی هەیە،چونکە خودی مرۆڤ خۆی لەبەرپرسە و دەبێت پابەندی سەرجەم یاساو ڕێساکانی ژیانیشبێ کە لە ڕێگەی هەڵقوڵاوی داب و نەریتی ناو کۆمەڵگەکەی خۆی پەیڕەوی دەکات، کە بەگومان لەم جۆرە بەرپرسیارێتیەدا تاك خۆی لە ناو کۆمەڵگەدا دەرئەنجامی ئەرێنی ونەرێنی هەڵدەگرێت و هەندێك جاریش دەرئەنجامەکان و لێکەوتەکانی بە هەردوو جۆرەکەیەوە کاریگەری دەبێت لەسەر خۆزان و کۆمەڵگا بە گشتی.

ئەم بەرپرسیارێتیە زیاتر لەکاتێ هەستیارە کاندا دەردەکەوێ،کاتێ قەیرانێك دێتە ئاراوە جاچی دروستکراوبێ یاخوود سروشتی، بە نمونە ئەم پەتا گشتگیرە کە بە(ڤایرسی کۆرنا)یاخود(کۆڤید ۱۹)ناسراوە،کە هەموو جیهانی بە خۆیەوە سەرقاڵکردووە، بۆتە مۆترسی بۆ سەرجەم مرۆڤایەتی.

لێرەدا تاك دەتوانێ بە شێوەیەکی ئەرێنی ڕۆڵی مێژوویی خۆی ببینێ،هەر لە هاوکاری و ووریاکردنەوەی خۆزان و دەوروبەری لەو مۆترسیە سامناکەی کە ڕووبەڕوی مرۆڤایەتی بۆتەوە، نەک بە پێچەوانەوە ڕۆڵی نەرێنی بگێڕێ،کەواتە بەشداری تاك بریتییە لە کۆمەڵێك چالاکی کە هاوڵاتیان چ وەك تاك یان وەك گروپ ئەنجامیدەدەن.دەتوانێ هەوڵبدات بەرژەوەندی گشتی بپارێزێت و بەشداربێت لە پرسەی نەهێشتنی قەیرانەکان بە سروشتی و دەستکردەکانیشەوە، بەشداربێ لە بەیاردان و بڕیاردانی وڵات و گۆشکردنی کۆمەڵگادا.

ئەم بەشداریکردنە یان ئەم چالاکییانە دەکرێت مادیی یان مەعنەوی بێت، دەکرێت لە ڕێگەی خستنەڕووی بیروڕایەکەوە یان لە ڕێگەی کارەوە یان کۆمەك و تەمویلکردنەوە یان هەر ڕێگەیەکی دیکەوە بێت کە دواجار دەبێتە هۆکاری تێپەراندنی قەیرانەکە و گۆشکردن و پێشخستنی کۆمەڵگا لەسەرجەم ئاستەکان.

مەبەست لە چالاکی تاک لە ناو کۆمەڵدا بریتییە لە بەشداریکردنی تاک یان گروپ لە کۆمەڵێ چالاکی جۆراوجۆر، لەوانە بەشداریکردن لە ڕێکخراوە خێرخوازییەکانە بە دوو مەبەست: لایەك بە سەلماندنی بوونی کۆسایەتی خۆیەتی، لایەکی کەشەوە هەست دەکات بەو ئەرکەی کارەکی مرۆڤانەی ئەنجامداوە،هەروەها دەتوانێ هەڵمەتی خەباخشانە بۆ چاودێریکردن و بەدەمەوچونی بەساڵاچوان منداڵان و خاوەن پێداویستی تایبەت بکات، سەرپەرشتیکردنی منداڵانی بێ دایک و باوك

و بۆ نەوا، ڕەکخستنی جووڵەی هاتووچۆ، بەشداریکردن لە هەڵبژاردنەوەی تەندروستی بۆتایبەت پۆتای ڤایرۆسی کۆرۆنا و هەستان بە پاککردنەوەو پاراستنی ژینگە بە دەرباز بوون لەم دەردە کوشندەیەی کە ڕووی تێکردووین…هتد بکات.

ئەمان: ئامارتات … نەوزاد مەرگەیی

ناوی کتێب : ئامەرتات
بابەت : ئەمان
نووسینی : نەوزاد خالد صالح(نەوزاد مەرگەیی)
تیراژ : (500)دانە
نرخ : (4000)دینار
شوێنی چاپ : چاپخانەی ئەژهەات/هەولێر
لەبەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان ژمارەی سپاردنی (622)ی ساڵی 2015ی پێ دراوە

بۆ خوێندکەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرەبکەن ….

ئەی داد بۆ داد … نەوزاد بەندی

پێکەنین و لە هەمان کاتدا قوڕ بەسەریی لەوداییە کونسوڵی چین کە بەرگری لەشی هەزار ئەوەندەی ئەمە زیاترە ، دەمامکی کردووە ، کەچی بەڕێوەبەری تەندروستی و کاربەدەستانی کورد بێ بێ دەمامکن ..
ئاخر کەشکەی لەوداییە ..بە متمانەیی خەڵک بەرامبەر ئەم دەسەاتە لەرەداییە ..لە ئاگەیاندنکاندا ئەڵێن دوو کەس زیاتر کەبەنەوە بە قەبالغیی ئەژمار ئەکرێت و ئەبێ دوور بینن لەیەوە ، کەچی پێنج شەش کاربەدەستی عاشقی کامەرا و سەڤی و کونسوڵ ، سەریان کردووە

بۆ سەری یەکتردا هەتاکو زومی کامێراکە بیانگرێتە خۆی ..
بۆ خاڵێک ئەبن بەبۆ دەمامک قسە مەکەن ، خەیشیان بۆ بۆ دەمامک و نزیک لە یەکەوە ، ئەوەی ئەیانبینێ ..
ئاخر ئەمەیە کە نازانم ناوی لە بنێم چی ، ئەمەیە نەخوێندەواریی بە کردار ..ئەمەیە دوو فاقیی لە شێوەی درامایەکی پێکەنین هێن و لە هەمان کاتدا تراژیدیدا ..
بژی کونسوڵ
بژی کامێرا
بژی قات و بۆینباخ
بژی بازرگانیکردن بۆ کەرناوە ..

تکایە خۆتان بەم خوارەوانە هەڵمەخەڵەتێنن! … د زاهیر سوران

لەو کاتەوەی کە ڤایرەسی کۆرۆنا ناسراو بووە بە (کۆڤید ١٩) و دەرکەوتووە چەندین ماڵپەر، کەس و لایەن، زانیاریی هەڵەقومەڵەق و چەواشەکار بڵاودەکەنەوە! بەبۆ ئەوەی هیچ زانیارییەکی پزیشکی لێخۆ گرت بێت، لەسەر کاریگەریی هەندێك خۆراك (چەندین پرسیاری سەیرو سەمەرەم لێکراوە لەسەر ئەم بابەتانە) ڕاستە پێشتر کاریگەرییان هەبووە لە چاککردن و باشترکردنی تەندروستی یان بەهۆزکردنی کۆئەندامی بەرگریی لەشدا بەڵام لەم ماوە کورتەدا ئەو ڕاستیانە دەرکەوتوون، کە هیچ کام لەم خۆراکانە کاریگەریی ڕاستەوخۆ یان باشیان لەسەر ڤایرەسەکە نییە! تەنیا خۆ هەڵخەڵەتاندنەو بەس و هەندێك کەس دەروونی وای لێك دەدەنەوە کە ڕاستن بەڵام لە ڕووی زانستییانەوە هەڵەن! گرنگترین و ناسراوترینییان ئەمانەن:

١-سیر

ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی دەڵێت: ڕاستە کە سیر خۆراکێکی تەندروستەو دژی میکرۆبەکان دەجەنگێت، بەڵام هیچ بەڵگەیەك نییە کە مرۆڤ دەپارێزێت لە ڤایرەسی کۆرۆنا.
جاری واش هەیە زێدەخۆری زیانبەخشە بە تەندروستی بۆ نمونە: کاتێك خانمێك ١،٥ کیلۆگرام سیری خواردبوو تووشی ئەوە بوو بوو کە لە نەخۆشخانە بمێنێتەوە بۆ چارەسەر.

بەلام سەوزە، میوەو ئاو، هەموویان یارمەتی دەرن بۆ ئەوەی بە تەندروستییەکی باشەوە بمێنینەوە. وەک هیچ بەگەیەك نییە کە ئەمانە لە ڤایرۆسەکە دەمانپارێزن.

٢-مەعجیزە
هەندێك کەس دەبێژن کە گوایە مەعجیزە (دووەم ئێکسیدی کلۆر) کە بۆ سپیی کردنەوەی جلوبەرگ و پاکژکردنەوەی قوماش و پەڵە بەکاردێت یارمەتی لەناوبردبردنی ڤایرۆسەکە دەدات.
ساڵی پار بەکارهێنەرانی خۆراك و دەرمانی ئەمریکایی ئاگاداریەکی بڵاوکردەوە لەسەر مەترسی خواردنەوەی مەعجیزەو وڵاتانی تریش هەمان ئاگادارکردنەوەیان بڵاوکردەوە، لەبەرئەوە تکایە تووخنی مەکەون.

٣-پاکژکەرەوە خۆماڵییەکان (لە ماڵدا دروست دەکرێن)
لە ئیتالیا کە ئێستا گەرمەی بڵاوبوونەوەی ڤایرۆسەکەی تێدایە مەترسی نەمانی پاکژکەرەوەکان لە بازاردا لە ئاردایە . لەبەرئەوە خەڵکی هەوڵدەدەن لە ماڵەوە پاکژکەرەوە دروست بکەن کە هیچ سوودێکی نییە لەبەرئەوەی کە:
ئەو پاکژکەرە دروستکراوانە ڕێژەی ئەلکهولیان ناگاتە لە ٦٠-٧٠% و تەنانەت مەشروباتی وەك ڤۆدکا ڕێژەی ئەلکهولەکەی تەنیا دەگاتە لە ٤٠% کە ڤایرۆس ناکوژێت.

٤- ئاوخواردنەوە هەر ١٥ خولەکێك
مەپەرۆك لە فەیسبوك ئامۆژگاری پزیشکێکی یابانی بڵاوکردۆتەوە کە گوایە ئاو خواردنەوەی ٤ جاران لە کاتژمێرێکدا ڤایرۆسەکانی نێو دەم دەردەکاتە دەرەوە! هەرچەندە لە زاراوەی ئارەبییەکەی دا نزیکەی ٣٥٠ هەزار جاران سەیرکرابوو بەنام مامۆستایانی زانکۆی بڵمفیەد دەڵێن: هیچ بەگەیەك بۆ ئەمە نییە کە فرە ئاو خواردنەوە ڤایرۆس دەکاتە دەرەوەی لەش.

٥-گەرماو دووركەوتنەوە لە ئایسکرێم.
زانیاریی زۆر هەیە کە گوایە بەرزی پلەی گەرما (وەك کورد خەوی پێوە دەبینێت) ڤایرۆسەکە بکوژێت لەبەرئەوە دەڵێن: ئاوی گەرم بخۆرەوە و بە ئاوی گەرم خۆت بشورە یان بە فیێن قژت هیشك بکەرەوە.
هەرچەندە ئەو زانیارییانە لەلایەن چەند کەسێکەوە تەزویرکرابوو بە ناوی (ڕێکخراوی یۆنیسکۆ) وە بڵاوکرابووەوە وەڵێ دواجار ڕێکخراوەکە بڵاوکراوە تەزویرەکەی بەدرۆخستەوە، ئەمیش درێ دەرچوو.
ئێمە دەزانین ڤایرۆسەکان بە گشتی لە هاوین دا ماوەیەکی کەم

لەدەرەوەی لەشدا دەژین، بەڵام تا ئێستا زانستییانە نازانرێت ئایا بەرزی گەرمای هاوین چەندە کاریگەری هەیە لەسەر خودی ڤایرۆسەکە؟
هاوکات دەڵێن: گەرمکردنی جەستەو خۆ دانە بەرتیشکی خۆر هیچ سوودێکی دژی ڤایرۆسەکە نییە!
هەروەها خواردنەوەی ئاوی گەرم پلەی گەرمی لەش ناگۆڕێت گەر بێت ونەخۆش نەبێت و پلەی گەرمی لەش بەرز نەبێت.
هاووڵاتیانی بەڕێز، هەرچەندە زانایانی ئەم بوارە دەڵێن: کە هێشتا زۆر زانیاریی لەسەر ڤایرۆسەکەو نەخۆشییەکە نازانرێت بەڵام ماوەی خەمڵێنراوی کۆکەوتنی ڤایرۆسەکە، واتە لەو ڕۆژی تووشبوونەوە بە ڤایرۆسەکە تا دەرکەوتنی نیشانەکان لە یەکێکی تووشبوودا نزیکەی ٥ ڕۆژی گەرەکە.
ئەو کەسانەی کە تا ١٢ ڕۆژان نیشانەیان تێدا دەرناکەوێت، لەوانەیە ئەوانە هەڵگریی هەوکردنەکە بن.
گەر گومان دەکەیت تووشبوویت یان لەو شوێنانەوە هاتوویت کە ڤایرۆسەکەی تێدا بڵاوبێتەوە، باشترین ئەرکی مرۆڤانەو ئەخلاقی سەرشانت ئەوەیە کە بۆ ماوەی ٢ هەفتە خۆت لە ماڵەوە گل (بھێیتەوە) بدەیتەوە بۆ ئەوەی کەسانی دیی بۆ تاوان تووش نەکەیت.
لە کۆتاییدا دەمەوێت ئاگادارتان بکەم کە زانیاریی هەڵەو چەواشە زوو بڵاودەبێتە بەڵام ئەوەی راست و هەقە زۆر ڕەقەو جاری وا هەیە باوەڕی پێ ناکرێت. تکادەکەم دەروونی خۆتان چەواشە مەکەن بە نووسینی نازانستی و خۆتان بە ماڵپەڕە دروستکراوەکانەوە سەرقاڵ مەکەن، باشترین ڕێگا خۆپاراستنە بەڵام بەم شێوازەی خوارەوە:

١-خۆت لەو کەسانە نزیك مەکەرەوە کە تەندروستییان باش نییە!
٢-دەست مەبە بۆ چاوەکانت و دەموڵوت، هەروەها پەنجە مەکە بە لووتتدا کاتێك دەستەکانت نەشوردراون و پیسن!
٣-تکایە لە کاتی کۆکەو پژمین دا دەستەسڕی کاغەز بەکاربھێنەوە فڕێی مەدە تەنیا بیکەرە نێو نایلۆنی خۆڵەوە تا دەتوانیت بەزووی دەستەکانت بشۆرە.

د زاهیر سوران

پسپۆری نەخۆشییە درمییەکان و گشتییەکان، سلێمانی .

سەنگ و قورسایی حزبی شیوعی و ناحەزان... ئەحمەد رەجەب

ناحەزان و دوژمنانی شیوعییەت لە چاوپێکەوتن و لێدوانەکانیان هەلیان بۆ ئەرەخسێ و هیرشی توندو تیژو ژەهراوی و دوور لە راستگۆیی ئاراستەی حزبی شیوعی ئەکەن بە بۆ ئەوەی رابردوو تێکۆشانی ئەو حزبە ماندونەناسەو رۆڵی کارامەی لە پێناو چەسپاندنی ئاوات و خواست و ئارەزوو ئازادی گەل و نیشتمان بەننە بەرچاویان و کۆرانە قسەی پڕپوچ ئەخەنەنە پاڵی ئەو حزبە مەزنە خاوەن تێکۆشان و هەزاران شەهید.

لەگرتەیەکی ڤیدیۆیی و، لە بەرنامەی رووداو مژووی کەناڵی NRT لە چاوپێکەوتنکدا لە گەڵ بەڕێز : حامید حاجی غالی ئەندامی سەرکردایەتی یەکێتی نیشتمانی کوردستان و بەرپرسی نووسینگەی کۆمەڵایەتی پەردە لە سەر زۆر شت هەڵئەداوەو ئەوەت ئەمەی یەکێتی لە گەڵ پارتی دیموکراتی کوردستان و حزبی سۆشیالیستی کوردستان و ئیسلامییەکان بانگەشت کراین بۆ ئێران و لەوێ لەسەر چۆنێتی گرتنی شاری هەڵەبجە ڕێککەوتین و هەروا چۆنێتی هێنانی سوپای پاسداران و، لە هاتنەوەماندا بۆ خۆ پاراستن لە چەکی کیمیاوی ماسك (قناع) و دەرزیان بە سەرماندا دابەش کرد.

پێشکەشکاری بەرنامەکە پرسیاری کردو وتی : ئەی ماسك و دەرزیتان دا بە خەڵکی شار ؟.

حامید: نەخێرو، کۆ ئەتوانێت بەو شەوە ئەو کارە بکات.

پێشکەشکار: ڕۆڵی تۆ لەو ئۆپراسیۆنە، ئۆپراسیۆنی گرتنی شاری هەڵەبجە چی بوو؟

حامید : بەرپرسی سەربازی پێشمەرگەکانی یەکێتی بووم و، بە موقدەم (تارانی) م وت من هیزەکانم ئەنێرمە پێشەوەو، موقدەم تارانی زۆری پێخۆش بوو.

پێشکەشکار : هەندی لایەن لە مەترسی ئەو جۆرە ئۆپراسیۆنە ئاگاداریان پێداون ، وەك حزبی شیوعی و ئیسلامییەکان.

حامید : حزبی شیوعی چی ، کەی ئەو قورسایەی هەیە بەشداری بکەن یا نەکەن ، پەنجا کەسێکن!.

پێشکەشکار ئاماژە بە زۆر شت ئەدات وەك : تاڵانکردنی پارەو زێری بانقی هەڵەبجەو تەقاندنەوەی و ، تەقاندنی بینای توتنەکە (تنقیحەکە) و بردنی کتێب و هەموو دەستنووس و شتی ترو، ئەوەن بۆ یەك ئەنکوستیلە پەنجەی مردووتان بریوەتەوە و، ئیوە تاوانبارن

بەوەی خەڵکتان ئاگادار نەکردووەو، سور ئەزانن سەدام حوسەین بەرامبەر بەو کارەی ئیوەو ئێران دەستناپاڕێزێت و، بۆچی فڕۆکەوان(تارق ڕەمەزان) کە کیمیاوی ڕشت بە سەر هەڵەبجەو سۆسنان لە سلێمانی ئازادتان کرد

حامید وتی : نەمانزانی سەدام حوسەین کیمیاوی بە سەرماندا ئەرژێنێت و، من ئاگام لە بردنی پارەی بانقەکە نییەو وابزانم ئێران بردوویەتی و، پەنجەو دەستی کەس نەبراوەتەوەو ئەوە بوختانەو، سەبارەت بە تارق ڕەمەزان نازانم چی بڵێم دیارە (خەت مایلە) و کارێکی باشی بۆ کورد کردووە بۆیە ئازاد کراوەو ، حامید حاجی غالی ئەندامی سەرکردایەتی یەکێتی خێی لە زەر شت دزییەوەو وەڵامی نەداوە بەڵام هاوکاری ئێران لە کرتنی هەڵەبجە بە شانازی ئەزانێت.

لەمیانی ئاخافتنەکانی بەرپرسی مەکتەبی کۆمەڵایەتی یەکێتی زەری شتی باسکردو ڕاشکاوانە وتی ئێمە هیچمان نەکرد بەڵکو خەڵك ڕاپەڕینی کردو، من بەرپرسی عەسکەری بووم وەك حامیدی حاجی غالی هیچم بۆ ڕاپەڕین نەکرد بەڵام بەرێز حامید ئەندامی سەرکردایەتی و بەرپرسی مەکتبی کۆمەڵایەتییە و نابی بە هیچ شێوەیەك زمانی زبر بەکار بهێنێت وهەوڵ نەدات مێژوو بشێوێنێت و ڕاستگۆیان قسە بکات و، بۆ بیرهێنانەوەی لە سەنگ و قورسایی حزبی شیوعی پێویستە بە خێدابچێتەوە،

لە سەرەتای تێکۆشانی چەکداری پەیوەندی نێوان حزبی شیوعی و یەکێتی نیشتمانی کوردستان بتەوو سەقامگیر بوو، لەو سەردەمەدا جاروباری گرژی و ناکۆکی ودەمارگیری ڕووی ئەداو، زەر جار ڕۆکەوتن لە نێوان هەردوولا ئەکراو، لە شەرو پێکدادان لە گەڵ ڕژێمی خوێنڕژی حزبی بەعسی عەرەبی بە هانای یەکتر ئەچوون و، هاتووچۆو وسەردانی یەکتر لە نێوان جەلال تاڵەبانی سکرتێری گشتی یەکێتی و عەزیز محەمەد سکرتێری حزبی شیوعی عێراق گەرم بوو، بەڵام بە کرداری دوژمنکارانە ناحەزان توانیان شەرێکی خوێناوی لە پشتاشان دروستبکەن و، بووە هۆی شەهید کردنی 67 شیوعی و(لێرەدا وەبیر بەرپرسەکەی کۆمەڵایەتی یەکێتی ئەهێنمەوەو ئەڵێم شیوعیەکان 50 یان 60 کەس نین کاکی بەرپرسی کۆمەڵایەتی بەکو خاوەنی هەزاران شەهیدن.

لە پاش قەسابخانەکەی پشتاشان و، ئاشتبوونە جاریکی تر تێکۆشان لە دژی ڕژێمی بەعسی عەرەبی لە نێوان پێشمەرگەکانی حزبی شیوعی و یەکێتی درێژەی هەبوو وەك گرتنی شارچکەی قەرەداغ و، شەرکەی قەلاقایمزو کەلەش و گەرمیان لە ڕۆژانی ئەنفالداو، خوێنی شەهیدانی شیوعی و یەکێتی تێکەاو بوو ، تەنها لە بەرنگاری فاشیستەکانی بەعسدا لە 9 ی نیسانی 1988 لە ئاوایی تازەشارو شیخ حەمیدی بناری

گل خۆنی 8 قارەمانی شیوعی بە سەرپەرشتی مولازم سامی و 12 قارەمانی یەکێتی نیشتمانی کوردستان بە سەرپەرشتی فەرماندەی شەهید نازم بچکۆل و، بەرنگاربوونەوەی هاوڕیانی حزبی شیوعی و هەڤانی یەکێتی بۆ زیاتر لە ماگنك دژ بە رژێمی دیکتاتۆری بەغدا لە دێە کاکاو شاخی چەکوش لە قەندیلی سەرکەش.
بۆشك بەرز حامید حاجی غالی وەك فەرماندەو پێشمەرگەی دڕین ئەزانێت شیوعییەکان و حزبە نەبەزەکەیان حزبی شیوعی هیچ کات لە تێکۆشان دوانەکەوتووەو رۆیان دیارە لە شەهکانی : قزلەر، سێکانی، بادینان، باەکایەتی، سوڵەمیش، بۆقامیش، شەقلاوە، سماقوڵی ، گەرمیان و نەوجول و هتد…
10/3/2020

مەرگ وشوناسی نەمریبووون … سەدیق سەعید ڕواندزی

ڕانانێك بۆ کتێبی دڵشاد مەریوانی نوکاری چیڕۆکی کوردی

زۆرن ئەو مرۆڤانەی،کەلە دوای مەرگیان نەمر دەبن وشوناسی مانەوە و نەمری وەردەگرن.ئەم جۆرە مرۆڤانە، لە بری ئەوەی مانەوەیان لە ژیان نەمریان بکات،ئەوا چیڕۆکی مەرگ و مردنیان دەبێتە شوناسێك بۆ هەمیشە مانەوەیان بە زیندوویی لە یادەوەری ئەمەدا.ئەمە بەو مانایە نییە، هەموو مردنێك وەستگەیەك بێت بۆ نەمریبوون، چونکە کەم نین ئەوانەی لە ژیان و دوای ژیانیش، لە پەراوێزی مێژوودان.بەکو نەمریبوون بەو مانایەی ژیانی ئەوان لە مەرگییانەوە دەست پێ دەکات.ئیدی ئەوان بە ڕوح، بە مێژوو، بە داهێنانەکانییان هەمیشە لە نێو ئەمەدان، با بە جەستەش ونبن.یەکێکیش لەو مرۆڤە نەمرانە، نووسەری شەهید(دڵشاد مەریوانی)یە.

بۆگومان ئەم ناوە، ناوکی دیارو ئاشنایە لە نێوەندی ئەدەبی کوردی ولای هەموومان. نووسەرێك کە ژیان و نووسینەکانی، یاخیبوون لە دژی دەسەڵات و گەان بە دوای سەربەستی و ئازادی. مرۆڤێك، تینووی

ئازادی وسەربەخۆیی، هەربۆیەشە دواجار بەدەستی فاشییە بەعسییەکانەوە، لە سێدارە دەدرێت. چیۆکی ژیانی ئەم نەمرە، لێرەوە دەست پێ دەکات.کتێبی(دڵشاد مەریوانی نوکاری چیۆکی کوردی) هەوڵێکی دیکەیە، لە پێناو ناساندنی ئەزموونی ئەم نووسەرە شەهیدە، کە نووسەرێکی فرە بەهرە بووەوە لە چەندین ژانری ئەدەبییەوە، دەقی نووسیوە. ئەم کتێبە، لە چەند باسێکی سەربەخۆ پێکهاتووە. لە باسی یەکەمدا، نووسەری کتێبەکە دیدو هەڵسەنگاندنی نووسەرانی کوردی لە بارەی ئەزموونی نووسینی مەریوانییەوە خستۆتە ڕوو. کە هەموویان باس لەوە دەکەن کە مەریوانی، نووسەرێکی فرە بەهرە بووەوە لەیەك کاتدا، شیعرو چیۆك و ڕۆمان و شانۆنامە و لێکۆڵینەوەی ئەدەبیشی نووسیوە. بە تایبەتیش تۆوانینی خۆی لە بارەی چیۆکی کوردییەوە خستۆتە ڕوو لە ڕووی مۆژوویییەوە. باسی دووەم، لێکۆڵینەوەیەکە لە بارەی ڕەگەزی ناونیشان لە چیۆکەکانی مەریوانیدا. کە لە یەك کاتدا، ناونیشانی چیۆکەکانی جۆراوجۆرن و هەندێکیان نوێن و هەندێکیشیان ئاسایی و کۆن. وەلێ ئەوەی جێگەی سەرنجە ئەوەیە، کە مەریوانی هەموو جارەکانی ناونیشانی کردۆتە تایتلی دەقەکانی.ئەو لەیەك کاتدا ناونیشانی(پیشەیگیانەوەرانئامێردرەختناوکاتشوێن)ی کردۆتە ناونیشانی چیۆکەکانی. ئەمەش دەلالەتە لەوەی کە ناونیشان، وەك دەسپێك و یەکەم ئەڵقەی بە یەکەوە گرێدانی خوێنەر بە دەقەوە، بایەخێکی زۆری لای ئەو هەبووە. بۆ هەریەك لەو ناونیشانانەش، نووسەری کتێبەکە، نموونەیەکی ڕاڤەکراوی هێناوەتەوە. ئەم هەمە جۆریە لە ناونیشان، ئاماژەیەکە بۆ دنیابینی فراوانی مەریوانی لە بواری نووسینی چیۆکدا. کە مەبەستی بووە، هەموو بابەتێك لە چیۆکدا بەرجەستە بکات. لە باسێکی دیکەی کتێبەکەدا، نووسەر ئاماژە بە سیماکانی نوخوازی چیۆك لای ئەو نووسەرە شەهیدە دەکات و بۆای وایە،کە چیۆکنووس لە میانەی ئەو تەکنیکانەی لە چیۆکەکانیدا بەکاری هێناون،توانیویەتی چیۆکی کوردی لە فۆرمی مۆپاسانی دەربهێنێت. لەم ڕوانگەیەشەوە گرنگی زۆری بە کورتبڕی و چڕکردنەوەی وێنە و زمان، ڕەمزو زمانی ناڕاستە وخۆ،کۆتایی کراوە داوە. کە ئەم سیما هونەرییانە،بەشێکن لە هونەری چیۆکی نوێی کوردی. وەڕای ئەمەش مەریوانی، دووجار لە تەکنیکی دیکەی لە چیۆکەکانیدا خستۆتە کە ڕوو کە پێشتر نەبووە، ئەوانیش تێکهەڵکێشکردنی شیعرو چیۆك بەیەکەوە، هاوکات تەکنیکی دانانی بۆشایی، کە هزری خوێنەر لە بەردەم پرسیارو ڕامان ڕادەگرێت.
مەریوانی مەبەستی بووە چیۆکەکانی پرسیار لای خوێنەر دروست بکەن وبچێتە نێو دنیابینی شاراوەی چیۆکەکانەوە. بەشێکی دیکەی ئەو

کتێبە، کە بەڕواى من وەك خوێنەرێك گرنگى تایبەتى خۆى هەیە، ئەویش بڕاوکردنەوەى سنزدە چیرۆکى ئەو نووسەرەیە کە لە کۆبەرهەمى چیرۆکەکانیدا نین. بەمەش دەکرێ بڵێین ئەوەى پێشتر کۆکراونەتەوە لە چیرۆکەکانى، ناتوانرێت ناوى کۆچیرۆکى لێ بنرێت. چونکە ناکرێت کۆ بەرهەم بێت و بەڵام چەندین بەرهەمى دیکەى تێدا نەبێت. ئەمە لەلایەك، لەلایەکى دیکەوە، ئەم سنزدە چیرۆکە، لە چیرۆکەکانیدا نەبن. ئەم چیرۆکانە، دنیابینییەك کۆیان دەکاتەوە کە ئەویش مرۆڤدۆستى و هاتنەوە بەگژ جیاوازى چینایەتى و کارکردنە لە پێناو دنیایەکى یەکساندا. کە مرۆڤەکان هەموویان وەك یەك هاوماف و هاوژیان و هاوسەربەستى بن.

خوێنەر کاتێ ئەو چیرۆکانە دەخوێنێتەوە، کە زۆرینەیان لە دواى شکستى شۆڕشى کورد لە هەفتاکانى سەدەى ڕابردوو نووسراون، دەگاتە ئەو بڕوایەى کە ئەم نووسەرە شەهیدە، هەر لە سەرەتاوە بڕواى بە مردن و لە سنوارەدان لە پێناو وشەى ئازاد و مرۆڤى ئازاد و نەتەوەى ئازاد هەبووە. چونکە لە ناوەڕۆکى ئەو چیرۆکانەدا، زۆر بە ڕاشکاویى، بەگژ ئەقڵى فاشییانەى بەعس و ئەوستەمە سیاسییە دادێتەوە،کە لە مرۆڤ دەکرێت. مەریوانى، چونکە هەگرى بیرێکى سۆسیالیزمى بووە، ئیدى مرۆڤ دەکاتە چەقى چیرۆکەکان و لە خەم و ئازارەکانى دەدوێت. لە چیرۆکى ڕۆژانى ژیانمدا،کارەکتەرى چیرۆکەکە لە شۆەى شووشە عەترێك خۆى دەردەخات. هەموو ڕۆژێك قوتابییەکى تەمەن هەڤدە ساڵى هەژار دێت و بەدیار جامخانەکەوە دەوانێتە (پاترا)، وەلێ پارەى نێو گیرفانى، بەشى ئەوە ناکات عەترەکە بکڕێت.عەترەکەش نایەوێت کەسانێك بیکڕن کە زەنگینن.ئەمەش وەك هەمایەك بۆ نەبوونى دادپەروەرى لە نێوان مرۆڤەکاندا، کە مەریوانى ڕەخنەى دەکات.

لە چیرۆکى گرەوەى ئینجانە دەڵێت:(نانەواکانى هەموولایەك یەك بگرن،با تەنووڕەکان دابەش بکەین). بڕگومان هەموومان دەزانین کە نانەواچییەکان، لە چ چینێکى کۆمەڵگەن، هاوکات، تەنوور کە ئامرازى دروست کردنى نانە، کاتێ دابەش دەکرێت، بە مانای ئەوە دێت هەمووان وەك یەك دەبین و یەکسان دەبین. نانەواکان یەکگرن،دروست ئەو دروشمەیە کە دەڵێت_(کرێکارانى جیهان یەکگرن!).لە چیرۆکى ڤاڵیمدا، چیرۆکنووس لە چاوەڕوانى هاتنى فریادرەسێکدایە، کە کارگەى نارنجەکان بکات بە کارگەى بووکە شووشە، ئەمەش وەك هەمایەکە بۆ نەمانى شەڕو ئاشووب لە ژیانى مرۆڤدا.لە چیرۆکى چونکەکانیشدا، مەریوانى زۆر بەڕاشکاویى، بە زمانێکى ڕەمزئامێز،

هەخنە لە ژەم و کارەکتەرەکانی دەگرێت. جارێکی دیکە بە گژ ئەقڵی جیاوازیی چینایەتی و پلەبەندی مرۆڤدا دێتەوە، لە ژێر ناوی شوناسی کۆمەڵایەتی و پیشەیی.
کاتێ داوا لە مامۆستایان دەکرێت، کە هەمای زانست و فێربوونن، ڕێزی پێشەوە بۆ پیاوە گەورەکان چەسپێبکەن. لێرەوەش نووسەر هەخنە لەو ئەقڵە دواکەوتووە دەگرێت، کە پێی وایە شتێك هەیە بە ناوی مرۆڤی گەورە و مرۆڤی بچووك. پێگەی مامۆستاو پەروەردە، لای دەسەڵاتێك نیشان دەدات، کە بۆای بە مرۆڤی گەورە و مرۆڤی بچووك هەیە.کە ڕێزی زانست و خوێندەواری لا نییە. بەکو تەنها،ئەوانەی بەلاوە گرنگن، کەلە خزمەت ئایدیا فاشییەکەی دایە. لە چیڕۆکی هەوڵستی جوتیارێکیشدا، باس لەو هەوڵستە مرۆڤدۆستییە دەکات،کاتێ جوتیارەکە دەینوێنێت. شوفێرێك کۆی جوتیارەکە دەشڵێت و دەیکوژێت، کەچی باوکی منداڵەکە، لە هەوڵستێکی جوان و مرۆڤدۆستانەدا، شوفێرەکە دەبەخشێت و هیچ کاردانەوەیەکی بەرامبەر نابێت.لێرەوەش چیڕۆکنووس ئەو پەیامە دەگەیەنێت، کە دەبێ لێبوورده و بەخشندە بین. هەرگیز بیرلە تۆڵە سەندنەوە نەکەینەوە، چونکە دواجار هەموومان هەر مرۆڤین. ناکرێت وەڵامی خوێن بە خوێن بدەینەوە.
بەگشتی فەزای ئەو سیانزە چیڕۆکە،فەزایەکە کە تیایدا مرۆڤ چەقی باسەکانە.چیڕۆکەکان ڕەهەندێکی مرۆڤدۆستییان هەیە، کە باس لە جیاوازی چینایەتی وپێگەی مرۆڤ دەکەن. هەخنە لەو ئەقڵە سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئایدۆلۆژییە دەگرێت، کە بۆای بە پلە بەندی مرۆڤ و جیاوازی چینایەتی هەیە. دژی ئەو تۆانینە دەوستێتەوە، کە مرۆڤ لەسەر بنەمای هاووڵاتی پلە یەك و پلە دوو دەبینێت. لەو چیڕۆکانەدا، هەخنە لەو دەسەڵاتە دەگرێت، کە ئازادی وسەربەستی،ژیانێکی شکۆمەندانە و مرۆڤانە بە مرۆڤ ڕەوا نابینێت. هەخنەگرتنێك کە دواجار لە پێناویدا ژیانی خۆی کردە قوربانی و تەرمەکەشی نەدۆزرایەوە. بەمەش ئەو مرۆڤە کەڵەگەتە، بە جەستە ونبوو، وەڵێ بە ڕوح ، بە مێژوو، بە نووسینەکانی هەمیشە لە نێومانداید.لە کۆتاییدا دەست خۆشانە لە نووسەری کتێبەکە برای چیڕۆکنووس و لێکۆڵەر(سابیرەشید) دەکەم. ئەم نووسەرە، چەند ساڵێکە وەك سەربازێکی ون، شانی داوەتە بەر کۆکردنەوە و نووسینەوە و بە ئەرشیفکردنی مێژووی چیڕۆکی کوردی. کارێك کە لە ڕاستیدا ئەرکی دەزگاو ناوەندێکی ئەکادیمی و توێژینەوەییە، وەڵێ لە غیابی ئەواندا، بۆگومان دەبێ کەسانی وەك ئەو بیکەن. کە دواجار کارەکەیان و خۆشیان ناویان دەچێتە مێژوو، ئەمەش گەورەترین شانازییە بۆ خۆیان و ئەدەبەکەشیان…

*پەراوێز: ناوی کتێب،دڵشاد مەریوانی نوێکاری چیڕۆکی کوردی، نووسینی:سابیر ڕەشید، پێژەی کتێبخانەی چیڕۆکی کوردی_زنجیرە 4،ساڵی چاپ 2019….

*ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی(ڕۆگای کوردستان)ژمارە(1210)ی ڕۆژی 3/3/2020بڵاوکراوەتەوە…

جیاوازبوون: فۆرمێك لە بیرکردنەوە … سەباح ڕەنجدەر

لە داهێنانداپێویستە شکڵی جیهانێك بناسین و خۆشمانبوێ، جیهانی جیاوازییەکان. جیاوازییەکان بەشێوەیەکی کردەیی گوزارشت لە هەقیقەتی جیهان و ڕۆکخستنی ئەزموونەکان دەکەن. ئەستێرەی چلپەی خۆداشتنن. خوڵقاندنی جیهانی جیاوازییەکان، جیهانێکی تەواو ڕەسەن و هونەری ژیانێکی بەگەردە، تەنیا شتێك هەڕەشە لە داهێنان دەکات، نەبینینی جیاوازییەکانە، نەبینینی هونەری ژیانێکی بەگەرد و پەی پێنەبردنە.
بینین و دانپێدانانی جیاوازییەکان لە هێزی ڕووبی داهێنان و پێکهاتەی ڕووداوەوە سەرچاوە دەگرێت و پەرە دەستێنێ، دەبێتە بابەتی دەربڕاو و بابەتی دەربڕ، بەئاستی داهێنەرانەی خۆیدا دەڕوات و ڕۆڕەو دەکاتەوە. گۆران و وەرچەرخان و واقیع و خەیاڵ و دەنگ و زرینگانەوە و سەرمەشقییەکان، لەدایکبوونی جیاوازییەکان و تەواوکەری ژیانێکی بەگەردن، واتاکانی نوێبەخشی دیاریدەکەن و پەی پێدەبەن، بەڕام زمانی هاوبەشی هەموومان نییە.
نالی و گۆران، هێگرییەکی تایبەتیم بۆیان هەیە، جادووگەر و خۆداڕۆژن لە زمان و وێناکردندا. دوو شاعیری گەورە و جیاوازی زمانی کوردین. ئەو زمانەی داهێنەری زۆری پەروەردە کردوون و خستوونیەتە سەر سەکۆ و پێشانی داون، شەرمێکی ترسناکم بەرانبەریان هەیە، نموونەی داهێنانیان دامەزراندووەڕ، لەناو خوێندەوارانی کەمەگای کوردیدا لەشوێنی شیاوی خۆیان داندراون، خاوەن تاج و تەختن.

نموونەیەك نوێنەری گشت نییە. لە هەمانکاتیشدا سنووردار ناکرێت: نالی شیعری: (مەستوورە)ی لە ئەنجامی ناکۆکی نێوان میرنشینی بابان و میرنشینی ئەردەڵان. لەژێر کارتێکەر و ڕاسپاردەی سەرلەشکر و فەرمانڕەواکانی بابان وەك دەربارێك فریوی خواردووە، بۆ لەکەدارکردنی سەرلەشکر و فەرمانڕەواکانی ئەردەلان نووسیوە، دەرباربوون ڕێگایەکی تایبەتی دەربڕینە، تیرت لە کەوان پێ دەترازێنێت و بەشێوەی جۆراوجۆر فریوت دەدا، وەك دەق، دەقێکی تابڵۆی ئێستێتیکی و پێ هونەری جۆراوجۆرە و خەیاڵی خوێنەر دەگەیەنێتە ئاستی باڵا، فۆرمی گۆشەنیگای هەیە. مەستوورەی لەخەونێك، دەیەوێ قەدەغەکراوەی لێ لەدایك ببێت. وەرگرتووە، خەونی هونەری شیعرییەت، کاری لەسەر پێکهاتە زمانەوانییەکان و دیوی نهێنی زمان کردووە، وریایی نیشان داوە. هیچ بوارێکیش بۆ ئەگەر و گومان نەماوەتەوە وەك مەبەست و مەرام ئاراستەکراوە، خوێنەسکی چێژ و چەشەی کەسایەتی خۆی تێدا نییە، دەسەڵاتی ئاراستەکەریش پشتیوانی و هەلی بۆ ڕەخساندووە.

ئەم پرسیارەی لەم پرس و هەکار و بەرهەکارەوە دەبێت بکرێ. خۆ حەبیبە تاکە دەبەری بگەرد و پاراوی شاعیر بووە، ئەگەر مەرام و مەبەست و تاکتیکێکی سیاسی نەبووبێت، بۆ ئەم ئەزموونە بگەرد و پاراوەی لەگەڵ ئەمدا تاقی نەکردووەتەوە، ئەمە پرسیارێکی ناڕوون و لێ نییە.

مرۆڤێکی داهێنەر و پێ زانیاری، بە زانیاری هاوچەرخی وەك گران، بە وردی بیری نەکردووەتەوە و گەوهەری بابەتی نەناسیوە، کەوتووەتە ژێر کاریگەری ئایدیاڵیزیا و پووەری گەردوونبوونی شیعری بگەرد و پاراوی تا ئاستێك لە چەند شیعرێکیدا، بەتایبەتی لە شیعری: (ڕەنگای لەنین)، یان شیعری: (مۆسکۆی ئەیار) لە دەست ترازاوە، یان لێی گۆڕاوە. خاوەن بنەما پێویستە لە هەموو کاتێکدا پابەندی بنەماکانی خۆی بێت و لێی فڕبتەوە، زاڵبوونی تەوانینی ئایدیاڵیزیا بۆ شیعری بگەرد، دەزەخێکی زیندووە، لەقووڵایی بێیار و هەڵبژاردندا دەیهاڕێ.

داهێنەر، کە هەموو هەستەکانی لە دەقێکدا کۆدەکاتەوە و دایدەهێنێت و لێی دەبڕێتەوە. دەبێتە نموونەی دەربڕینێکی ناوازە، هیچ شتێك ناتوانێت ئازادی ئازار بدات، چونکە هەستی بە ئەزموونی خۆی کردووە، خوێنەریش بانگەوکات هەست بە ئەزموونی خۆی بکات و نموونەی دەربڕینێکی ناوازە ببینێت، کە ڕوەك تەواوکەری بوون مامەڵی لەگەڵدا کراوە، لەو مامەڵەکردنەدا ئازادی دەچێتە ناو خەیاڵەوە. دیوی ڕاستەقینەی ڕووداوەکان سروشتێکی ئەفسانەیی و حاڵەتێکی شیعرییان هەیە. دەگونجێت لەگەڵ باری ئاڵۆزی جیهان لەبەر یەکدا

ابگیرن و پوانەیان بۆ بکرێ، بە پەلەپەل و گیانکی تووەییەوە نەنووسرێن، بە سروشتی خۆی شێوە وەردەگرێ و لەکەی پکهاتەکانییەوە کامە دەبێت و دەبێتە ئەزموونی کەسی.
هەمیشە لکەرانی هەما و ناسنامە و مارك و ئەزموونی تاکەکەسی داهێنەر لەناو شتە گوتراوەکاندا دەدزنەوە و پشکنینی شارەزایی و دانایی لە مانای کراوەدا بۆ دەکەن، دەیخەنە بەردەم هەڵبژاردنی زمانی کلتوور و ساتی داهێنان. داهێنەر بەهای خۆی دەناسێت و بە تێگەیشتنەوە دەخوێنێتەوە و قووڵ دەبێتەوە، ئایە و تانپۆی تاوتووکان ورد دەچنێت، خۆدروستکردنکی ئاستەقینە دەکاتە بنەمای وردبوونەوە. لە یەکێتی بچوون و ئومێدی فریودەر و وڕانکردنی ژیان و بەلادەداچوونیش دوورەکەوێتەوە، لەکارتکردن لە خوێنەر و هەکاری کارتکردن لە خوێنەریش نزیکدەبێتەوە.
شیعر هەرچەندە خودیی و فەنتازیش بێت، بەڵام دەبێ لە گەوهەر و ناوکیدا پەیوەندییەك لەگەڵ خوێنەر دروستبکات. خوێنەریش قەت ناتوانێ بە تەواوی دار و پەردووی داهێنانەکەی بەرجەستە بکات. وێنەیەك ئەگەر خەیاڵییش بێت، کە بووە نووسین و نووسرا، دەبێتە هەقیقەت و واقیع تێدا دەگۆڕێ، خوێنەر دەخاتە باوەشی ئستێتیکایەکی نەبینراو و پەروەردەکردنی زەینییەوە. تکی بەرفراوانی پەیوەندییە زەینییەکان دێتە ئاراوە و نیشانە زەینییەکان دەناسێنێت.
لەم باروبوارەدا شیعر واقیع دروستدەکات. کاتەکان تێدا تکەڵ دەبن و ێتمکی کراوەی پەیوەندی دامەزراندن، وزی پەیوەندی و کرداریش لەخۆی وەردەگرێت. خەیاڵ بانگی شاعیر دەکات بینووسێت و ووبەووی هەقیقەتی بکاتەوە، پڕ بنێتە دنیای بوونەوە و بەرشتەکان بکەوێت و شتەکان ناوبنێت.
من هاووڕاتیم، شاعیریشم. وشیاری ئستێتیکی دروستدەکەم. لەگەڵ وڕاتەکەمم و دژی دوژمنەکانی دەوەستمەوە و دەجەنگم. ووگەنمای ئستێتیکی دەدرەوشێنمەوە، بەڵام لە ناخکی باوەبەخبوو و کاریگەرییەکی ئاستەقینەدا بە بچووکترین هەڵەی دەسەڵات ناڕەم بەڕێ، بە ووونی لە بنەڕەتی هەڵە دەدەم. لە بنیادنانی نوێبەخشیدا، پشەوی بەڕێوەبردن و دامەزراندن دەکەم و مژوو دەخەمەگەر. بە تەواوی کارامەییەوە، باوەڕم بە پاکی و بڵایەنی شاعیر هەیە. بەو باوەڕەی خودا بە نردراو و پەیامبەرانی تەورات و ئینجیل و قورئانی بەخشیوە، ڕێنوێنی کردوون بۆ بەڕێوەبردن و دامەزراندن. لەوانەش دوورکەوتوومەتەوە، کە کەمەڵك گوجیلەی بە حەوەحەو بە کلکیانەوە بەستراونەتەوە و ئاوچی فیستیقاڵ و خەاتەکانن.

واقیعم وەك ئەوە دەوێ، كە لەناو تابلۆكانی محەمەد عارفدا هەیە و دەیەوێ ڕەنگایەكی چالاك بۆ وشیاربوونەوەی كۆمەڵگا بكاتەوە. سروشتیشم وەك ئەوە دەوێ، كە لەناو تابلۆكانی ئازاد شەوقی دا هەیە و سووڕە لەسەر سەركێشیی، هەم ئەفسانەن و هەم هەما. توندوتیژییان بەرانبەر وێناكردن تێدا نییە، وزەی دەسەڵات لەخۆیان وەردەگرن. واقیع و سروشت بنەچەی ئەفسانە و هەماكانن. ناتوانین ناەزایی بەرانبەریان دەربڕین بۆئەوەی بچینە ناوچە قووڵەكان و لە ڕووداوی مەرگیش نەترسین، یان بوونی شاعیر بەرانبەر بوونی واقیع و سروشت ڕانەگرین، شیعری بۆگەرد واقیع و گشت شتەكان تاقی دەكاتەوە. نەك واقیع و شت ئەو تاقی بكەنەوە.
ئەگەر من هەر لەدایك نەبوومایە، یان بمردبوومایە، یەكێكی دی واقیع و سروشتی بە دیدی من دەبینی و دەربڕینی لێ دەكردن. نموونە: زگار جەباری، یان ژیار ئەسوەد ..... تاد، گرینگ ئەوەیە بیركەرەوەیەك بە فیكر دەژیا و دەربڕینی لە واقیع و سروشت دەكرد و توانایی و ئامادەیی منی دەسكاند، بەرانبەر بوونی واقیع و سروشتی ڕادەگرت. ئەمە ناوكی جیاوازییەكانە، لەیەك شوێن ناوەستێت، بەشداردەبێت لە بیركردنەوە و دەركەوتەكان، هێز بۆ واقیع و سروشت و خێی دروست دەكات.
ئەدەب بەخشندە و مهرەبانە لەگەیدا مامەڵەم خۆشە و هەر زوو چێژ و چەشەی وشەم دەزییەوە و شاگەشكەبووم، خوێن لە بۆبەی پشتمەوە بۆ مشك و دەم جما و هەڵكشا، خانەكانی سووڕی دەورانی چالاككرد. هەمیشە لە ئاسۆیەكی دوور بە وێناكردنێكی زەینییەوە دەست پێدەكەم و خوێنەریش ئاشنای ئەو هەستەم دەبێت و توانایی و ئامادەیی من دەناسێت، لە چەند شیعرێكمدا درێژدادەیم كردووە و چەندان لێكچوون، كە پێویستییان بە بژاركردن بووە، بژارم نەكردوون و هێشتوومنەتەوە، یەك لە كەمتەرخەمی و نەزانینی من بووە. گرفتی چێژ و چەشە دەهێننە پێشەوە و مەیل و ئارەزووی خوێنەر دەكوژن، وەنەوز دەدا و پەرشی بۆ خوێندنەوە كەم دەبێت. ئەوكات ئەم ڕووداوە لە شیعری من ڕووی دا، كە بیری سوریالیزم بەسەرمدا زاڵ بوو، وێنەم بەسەریەكدا كەڵەكە دەكرد.
كە جیاوازبم بە ئازادیی تەواوەوە، لە بنەەت و چێنیەتییەوە جیاواز دەبم، پێویستیم بە پاپشتێكی گرینگ، نووسین و پێكهاتە و توانایی و ئامادەیی خۆم لە بیركردنەوە و ڕووداودا هەیە و بەس، دەقی نایابیش بە وێنە نایابەكانییەوە لە یادەوەری خوێنەر دەمێنێتەوە و دەبێتەوە جووڵەی ئاگایی، نائاگاییش سەرزەمینێكی نەناسراوە، ئەوەی ئاگاییە گونجاوە. ئەوەی نائاگاییە بابەتێكە بیری لێدەكرێتەوە ئاخۆ بۆ نییە، ئەگەر هەبوو ئایە دەبێتە گونجاو،

یان نا.
لە فەرهەنگی هیچ نەتەوەیەك ووی نەداوە شاعیرێك هێزی ئەوەی تێدابێت، شاعیرانی دی بداتە دواوە و بیانخاتە بازنەی مەترسییەوە، خۆی بە تەنیا بمێنێتەوە. نەمویستووە لە شاعیرانی هاوچەرخ و دەوروبەرم جیاوازبم. هەوڵم داوە لە ئەزموونی خۆم جیاوازبم، جیاوازیم لە دیوی ئەو دیودا نییە.
لە ناوەوەی خەمدایە. ئاستداریەکانیش لە ماك و شەواز و ماناکاندایە. لە شوێنەواری ئەزموونی پێشتریشم بەتاڵ ببمەوە. گوڵایەڵی ئەو ڕەحە جیاوازانە دەبم، کە ڕەنوێنیم دەکەن بۆ جیاوازبوون و حەز و توانام بەکاربهێنم، بە سادەیی و ڕاستگۆیی دڵخ بگڕم و پێوەرکم هەبێت بۆ بەکاربردنی کار و تواناکانم لە بەڕێوەبردن و دامەزراندندا، مەسیقاش پێش زمان دەربڕینی لە هەستەکان و پێداویستییە جیاوازەکانی ڕەحی مرۆڤ کردووە.
مرۆڤ، کە لە ئازارە باوخوازەکان ڕادەکات بۆ کەناڕێکی چێژبەخش دەگەڕێت تا هەکاری چارەسەری ئازارە باوخوازەکان بدۆزێتەوە، دەچێتە ناو ڕەهەندی چێژبەخشی شیعری بۆگەرد و پاراو و جیاوازەوە. لە جیاوازبووندا شیعری بۆگەرد و پاراو خۆی کەشف دەکات و خۆیمان پێشکەش دەکات.
جیاوازیبوون بەخشینێکی هەستییە، تەمەنم لە پێناوی دانا. جەستە و ڕەحم بۆی تەرخانکردووە، بە قووڵایی نادیاریەکان و ئاوێنەی هەستەوەردا ڕۆچووم و لێکدانەوەم بۆ دروستبووە، ژیان لەناو شیعردا بگەیەنم بە واتا ڕاستەقینەکەی خۆی. ستایشی جیاوازی و داهێنان دەکەم. هەوڵدان بۆ دۆزینەوەی داهێنانی جیاوازییەکان شتێکە لە ژیاندا ونە.
لە شاعیرە جیاوازەکان زۆر فێربووم، تا خەون و بەرزەئاواتەکانم بەرجەستە بکەم و دڵخی پەروەردەکردن وەربگرن. پەیوەندی جیاوازییەکان بەهێزن و منیان وەك شاعیرێك پەروەردە کرد و پانتاییەکی لێ حاڵیبوونیان بەکارکردن و نیشانەکردن بۆ کردوومەتەوە، لەناویدا ئەرکی بوون و بەخشین و توانایی و ئامادەیی خۆم بەسکەنم، ژیان لەناو شیعردا بگەیەنم بە واتا ڕاستەقینەکەی خۆی، کە باڵاترین پلەی خۆبوونییە. پرسیاری کارکردن و نیشانەکردنی لێ دروستدەکەم و دەیخەمەوو. باش و خراپی لەبارەوە دەڕم، هەندێك نیشانە و پرسیاریش بە هەواسراوی دەهێمەوە، لە ووترین فڕمیشدا، چێژ لە پەانپەی کلاسیك و پەانپەی نوێبەخشی وەردەگرم، لە چییەتی زیندووبوونەوەی دەپرسم، ئەم پرسین و پرسینەوەیە لە نێوان من و شیعردا وەك جەنگکی گەورەی بکۆتایی دەمێنێتەوە، پێداگری لە پێناوی مانەوە دەکەم، تا شەهیدم دەکات.

دەچمە ڕوونترین فەزای بوونەوە، کە هەموو فەزاکانی دیکە تێیدا کۆتاییان پێدێت.

ئاداری 2020 هەولێر
سەباح ڕەنجدەر

د. ساما مانیی لە چاوپێکەوتنێکی تایبەت بە شارپریس، سەبارەت بە ٨ی مارس

د. ساما مانیی لە چاوپێکەوتنێکی تایبەت بەشارپریس بە ٨ی مارس، باس لەدۆخی ژنو ژیانی جەندەریی لەهەرێمی کوردستان بەتایبەتی لەووی فەلسەفییەوە دۆکات و وردەکارییەکەی دۆخاتەوو

شارپرس: بە تێڕوانینی تۆ لە ڕوانگەی فەلسەفیەوە، پرسی ژن لە کوردستاندا بەرەوپێش چووە یان بەرەودوا؟

د. ساما مانیی: پێم خۆشە کە لە تێڕوانینی فەلسەفیەوە بەت نێک سیاسی، گەرچی بە سادەیی قسەکانم ئەکەم بەڵام بە تێڕوانینی فەلسەفی وەڵام ئەدەمەوە. چونکە من هیچ حەز لە باسی سیاسی ناکەم، گەر باسی سیاسەت و سیاسیکاران بکەم لە سوودی خیانە چونکە باسکردنەکەم هەوڵێکن بۆ تێگەیاندن، گەرچی پێی نازانن.
لەبەر ئەوەی کە کەسانیتر هەن لە تێڕوانینی سیاسیەوە و لە تێڕوانینی فەمینیستیەوە و لە تێڕوانینی جەندەرناسیەوە دەتوانن باسی پرسی ژن بکەن لە کوردستاندا، بە پێویستی دەزانم لە ڕوانگەی فەلسەفەوە باسی بکەم و لەهەمان کاتدا لەبەر ئەوەی ماوەی ساڵێکە لەسەر فەلسەفەی جەندەر دەنووسم تێڕوانینەکەم فەلسەفەی جەندەریە کە باس دەتە سەر پرسی ژن/جەندەر لە کوردستانا.
تێڕوانینی من لە ڕوانگەی فەلسەفەوەیە بگشتیە، چونکە فەلسەفە ماڵی خەمە و لە ماڵی خەم بە ئاسانی و بە ئاسودەی دەدوێم. لەو لایەنەوە لە فەلسەفەدا هەبوونی ‘ئاستە ڕە’ ی بەرەوپێش چوون بەئاسانی پەسەند ناکرێت لەبەر ئەوەی ئاستە ڕەگاکان زەمینەی

نگۆیان پوویستە، ئەو زەمینە نگۆشە نیە، چونکە کۆمەڵگە و کەلتور بەردەوام گۆڕانکاریان تیا ڕووەدات.

بۆ ئەمووکۆمەڵگەیەک -هەر کۆمەڵگەیەک- بۆ کۆمەڵگەی کوردستانەوە، کۆمەڵگەیەکی نەچەقیوە و هەمیشە لە جووڵەو گۆڕانکاریدایە، هەزی جیا جیا دەوری تیا دەبینێت کە لە زانستی کۆمەڵناسی و زانستی سیاسیدا پێیان دەوترێت ' هەزی گیرفانیی' و مەبەستیان لە پارە وەرگرتن نیە، بەڵکوو مەبەستیان لە گیرفانی بۆ هەزی بچوک بچوکن لەناو کۆمەڵگەکەدا، وەکو: خەزان، حیزب، بنەماڵە، شار، زانکۆکان، دەزگاکانیتر، بزوتنەوە سیاسی و ئەپۆزسیۆنی و هۆشنبیری و ڕەخنەگراوەکانی ژنان و لاوان و هتد. لە هەزە گەورەکەشدا حکومەت و پەرلەمان و ئابووری و هتد هەن. کەوتۆتە سەر ئەوەی پارسەنگی هەزەکان چۆن و پێوەندییان بەیەکەوە چۆن لەهەر کۆمەڵگەیەکدا. ئەم هەزانە چۆن و بۆچ لایەکدا ئەو گۆڕان و جووڵەیەی کە بەردەوامی هەن لە کۆمەڵگەکەدا دەبەن و ئاڕاستەیان دەکەن. بۆ نموونە بۆ یاسایەک دەکرێت گۆڕانکاریەک لە کۆمەڵگەدا ڕووبدات کە توانای چارەسەرکردنی کۆمەڵێک کێشە و هەڵگریشی لە کۆمەڵێک کێشە بکات، ئەوەش هەندێک کەس بە بەرەو پێشچوونی دەزمێرێت و هەندێکمان بە باشکردنی ژیانی بەکۆمەڵیی دەزمێرین.
هەروەهاش بۆ بومەلەرزەیەک یان تاعونێک یان جەنگێک دەکرێت جۆرە گۆڕانکاریەک لە کۆمەڵگەیەک یان چەند کۆمەڵگەیەکدا ڕووبدات کە دەکرێت بۆ بەرەودوا چوون بزمەردرێت. ئەوەی گرنگە لێرەدا ئەوەیە مادام دەزانین کۆمەڵگە شتێکی چەقیو و وەستاو و نگەر نیە، دەتوانین دەستکاری ئەو گۆڕان و جووڵە بکەین و بۆ ئاڕاستەیەکدا بیبەین کە بۆ فەراهەمکردنی ژیانێکی خۆشتر و باشتر و ئاسودەتر لە کۆمەڵگەکەدا بێت؛ ژن نیوەی ئەو کۆمەڵگەیە و هەموو کۆمەڵگەیەک، دەبێت دەستکاری و بڕیارهەنانی جووڵە و گۆڕانکاریکان و باڵانسی هەزە گیرفانیکان ناو هەر کۆمەڵگەیەک بەردەوام حساب بۆ ئەوە بکات نیوەی کۆمەڵگە ئاسودە بن و ژیانێکی سەربەرزانەتر و خۆشتریان بۆ فەراهەم بکرێت؛ بۆ کورتی حیساب بۆ کردنیان بەرنامە و پلانی باش دروست دەکات و پێوەری کۆمەڵگەی باشن.

شارپرەس: تۆ باست لە فەلسەفەی جەندەری کرد، فەلسەفەی جەندەری چیە؟

د. سامان مانیی: فەلسەفەی جەندەر، لەبەر ئەوەی بوارێکی نوێیە لە فەلسەفەدا، زۆر کەس هەر نەشیبیستوە، هەرلەبەر ئەو نوە بونەشە فەلسەفەی جەندەری لە کوردستانا نەناسراوە و ناخوێنرێت لە

زانکۆکاندا، لە بازنەی ڕۆشنبیریشدا باس ناکرێت.
هەر لەبەر ئەوەش بووە، کە دوو ساڵێک لەمەوبەر، هەر پاش تەواوکردنی دوکتۆراکەم زۆرم هەوڵدا لە زانکۆی ئەمریکی لە سلێمانی بەشی فەلسەفە بکەمەوە و کۆرسی فەلسەفەی جەندەری تیا ڕێکبخەم و بیەمەوە، بەڵام نەیانهێشت، خۆ سەرەکی زانکۆکە ئاگادارە چەندم هەوڵدا و تەم گەیاندن ،هتد.

دوەم هەوڵم لەو بارەیەوە، لە فەلسەفەی جەندەریدا بوو بە کوردی، نوسینی دوا کتێبی ‘هەگبەی زانین’م بە فەلسەفەی جەندەر تەرخانکردوە ، ئەو کتێبەم تایبەتە بە فەلسەفەی جەندەری ونوسینی تەواو بوە هەر هەندەی ماوە کە لە چاپ بدرێت و لە کوردستان بڵاو ببێتەوە، هەوڵ ئەدەم زوو ئەمە بکەم.

سێیەم هەوڵم لە فەلسەفەی جەندەریدا لە سەرەتای ساڵی ڕابوردودا بوو، بە ‘پرۆژەی باشکردنی ژینگەی ئەکادیمی ژنە لە زانکۆکانی کوردستان دا’. ئەوە پرۆژەیەکە لە خزمەتی گشتیدایە و بوودجەی ناوێت، سوود بە نیوەی کەمگەی کوردی دەگەیەنێت و سوود بە هەموو زانکۆکانی کوردستان دەگەیەنێت بە بە جیاوازییان. جگە لەمەش، پرۆژەیەکی زۆر بە سوود و باشی فەلسەفەی جەندەریی یە، ویستم چەند ساڵێکی ژیانی خۆمی بە تەرخان بکەم : هەم پرۆژەیەکی فەلسەفی بوو، هەم پرۆژەیەکی جەندەری بوو، هەم پرۆژەیەکی ئەکادیمی بوو. سەرەڕای ئەوەش ‘لە مشتمایە’؛ مەبەستم لەوەیە بە کردنی ئەو پرۆژەیە هەستم ئەکرد ‘لەمالی خۆمدام’ چونکە پێ بە پێستی شارەزایی و پسپۆیم بوو.
ئەو پرۆژەیەم لە مانگی حەوت و هەشتی ساڵی ڕابوردوەوە پێشکەش بە وەزارەتی خوێندنی باڵا کردووە. جارە نازانم ئەدەن بیکەم یان نا؟ پێش کەتایی سەری ساڵی ڕابووردوو نوسینێکم لەسەر بڵاوکردوەتەوە لە ڕۆژنامەی کوردیکاندا بە ئەوەی بەدەنگی لەسەر بجوڵنم و دوا نەکەوێت. ئەمانە ئیشی منن، زۆرم پێخۆشە بە پرۆژەی لەو جۆرە لەسەر ئەرزی واقیع تیۆریە فەلسەفیەکان بخەمە جێبەجێکردنی پراکتیکیەوە لە بواری ئەکادیمی و فیکری و ڕۆشنبیریدا، ئەو پرۆژەیەم لەسەر تیۆری فەلسەفی ‘زەین و بیرکردنەوە لە ژینگەی ژیانکردندا’ یە.

فەلسەفەی جەندەری جیاوازە لەوەی کە بە ‘فەمینیزم’ و ‘جەندەرناسی’ ناسراوە و دەخوێندرێت لە ناو بوارەکانی سیاسەت و کۆمەڵناسیەوە. بەڵام فەلسەفەی جەندەری پێیوەندی هەیە بە هەردووکیانەوە، لەبەر ئەوەی لە تەوانینی فەلسەفەوە لە بابەتەکانی ئەوان دەڕوانێت هەندێک لە ئارگیومێنتەکانیشیان ڕەت دەکاتەوە، هەندێکیتریان

پشتەست دەکاتەوە، فەلسەفەی جێندەر ئارگیومێنتی فەلسەفی خۆی هەیە لەسەر ئەو بابەتەی کە هاوبەشە لە نێواندا کە ئاویش پرسی ژن/جێندەرە.
فەلسەفەی جێندەری و ئەوەی کە من نوسیومە لەم کتێبە نوێیەمدا، 'فەلسەفەی سیاسی' نیە سەبارەت بە پرسی ژن/جێندەر. لە فەلسەفەی سیاسیدا هەروەکو ئەوەی کە لە زانستی سیاسیدا هەیە، یان لە تیۆریکانی فەلسەفەی سیاسی هەن، لەوانە بە نموونە: مارکسیزم و لێکدانەوە و دەرکەوتە جیاکانی وەک کۆمۆنیزم و سۆشیالیزم و سۆشیال دیمۆکراتی، هەروەها کاپیتالیزم، لیبرالیزم، و پۆستمۆدیرنیزم و هتد. هەر یەک لەوانە سەرنج وتێگەیشتنی خۆیان هەیە لەسەر پرسی ژن/جێندەر. بەڵام فەلسەفەی جێندەر گەرچی ئامانجیەتی لەسەر هەموو ئەوەی لە تیۆریدا هەن سەبارەت بە ژن/جێندەر، بەڵام خۆی نابەستێتەوە بە هیچ کامیانەوە و زۆر کەمتر باسی ئەو تیۆریانەش دەکات کە لە فەلسەفەی سیاسیدا هەن .

ئێستا کە ڕوونم کردەوە فەلسەفەی جێندەری چی ناکات، بە ئەوەی دەریخەم باسی چی دەکات، بە کورتی دەڵێم هەموو ئەو نوسینە فەلسەفیانەی کە لە بواری فەلسەفەدا هەن و ئاشنایی دەخەنە سەر پرسی ژن لە تێگەیشتنە فەلسەفیەکاندا، هەموو ئەو نوسینە تیۆریە فەلسەفیانەی ژن لە بواری فەلسەفەدا دروستی دەکەن؛ دەچنە ئەو خانەیەوە کە پێی دەڵێین فەلسەفەی جێندەر یا فەلسەفەی جێندەریی.
بە نموونە، ئەم کتێبە تازەیەم کە ئاماژەم پێکرد، دەچێتە پاڵینکردنی فەلسەفەی جێندەریەوە لە بواری فەلسەفەدا، لە کاتێکدا کتێبەکانیترم نوسینی فەلسەفی ژنەکن لە بواری فەلسەفەدا. ئەم دوو پاڵینکردنە گەرچی هەردووکیان هەر لە فەلسەفەدان بەڵام جیاوازیەک دەرئەخەن لە ئاستەکەیاندا، نەک لە بوارەکەیاندا. جیاوازیەکەیان جیاوازی ئەو بابەتەن کە لەسەری دەنوسم لە فەلسەفەدا، ئەگینا وەکوتر هەموویان هەر فەلسەفەن، ئەم جیاوازیە تەنها ئاماژە بەوە دەکات کە ئەمە تەنها فەلسەفەی جێندەری نانوسین بەڵکوو فەلسەفە دەنوسین و ڕاڤە دەکەین و هەرلەبەر ئەوەشە کە فەلسەفەی جێندەری دەنوسین.

کەواتە، پرسی جێندەر یان پرسی ژن، تەنها لە گۆشەنیگای سیاستکردن و فەمینیزمی و ئیشی ڕێکخراوەیی و مۆبلایزکردنی ڕێکخستنی ژناندا نابینرێت، پانتایی زۆرە، ئەو لێبڕانەی کە هەبوون وەکو فەمینیزم و جێندەر و فەلسەفەی سیاسی یان مارکسیزم و لیبرالیزم وهتد، جێگەی هەموو بیرکردنەوە وهەوڵەکانی ژن ناکاتەوە لە بواری فیکریدا.

ئەم(مەبەستم لە ڕۆگەزی مێینەی مرۆڤ) کە نیوەی هەموو کۆمەڵگەیەک لەسەر ڕووی ئەم زەوییدا پێک دەهێنن، بە گومان جیاوازیمان زۆرە و بیرکردنەوەمان جیاوازە و ئەو بوارە فیکریانەی کە تیایدا هەین و ئەنوسین زۆرن، لە ڕووی ئەزموونکردنی ژیان و خوێندنیشەوە جیاوازین، ئەزموونی ژیانمان جیاوازی هەیە و زۆر لە بابەتی جیاواز وەردەگرین و زۆر لە بابەتی جیاوازیش دەبەخشین. ئەم جیاوازیانەمان دەبێت ببینرێت وبە جیاوازیەکانەوە کەبکرێتەوە وەکو ئەزموونی بیرکردنەوە و مێژووی ژن.

بە پێویستم زانی کە نوسینی فەلسەفەی جێندەری بە کوردی بهێنمە فەرهەنگی کوردستانەوە. پێش خستەرخانکردنیشم بە فەلسەفە، جێندەر و کۆرسی مێژووی بیرکردنەوەی فەمینیستی ئەورەپی و مێژووی یاساکانی جووتبوون لە ئەمەریکا م خوێندەوە وەکو بەشێک لە بەوانامەی بەکالۆریۆسەکەم لە زانکۆی لەندەن دا، لەناو کۆمەڵێک لە کۆرسیتر سەبارەت بە دەوڵەتانی تازە پێگەیشتوو/ دروستبوو وەکو ئەوانەی پاش کۆلۆنیالیزم دروستکراون، هەروەهاش مێژووی دروستبوونی دەوڵەت لە ئەورەپا و هتد. ئەوانە هەمویان لە سێ بواردا بوون، مێژوو، کۆمەڵناسی و زانستی سیاسی، بەڵام فەمینیزم و جێندەریان دەگرتەوە و زەمینەی تەوانینەکی فراوانیان لەلا پێکهێنام لەسەر فیکر و ناوەرۆکی بوارە ئەکادیمیەکانی دەرەوەی فەلسەفە و پرس و ئاراستەکانیان. هەر لەبەر ئەوەش هانیان دەداین بیانخوینین شان بەشانی فەلسەفە، زۆر بەسوود بوون و تێگەیشتنێکی فراوانیان لا دروستکردم و یەکێکن لەو ئیشانەی کە باش بووە کردوومن.

شار پرس: بە ڕای تۆ، کۆمەڵگەی ئەمە تا چەند بە ئاگایە لە پرسی ژن /جێندەر؟

د. سامان مانیی: من لەدایک بوو و گەورەبووی کوردستانم، گەرچی لە ئێستادا کە سەرنج ئەدەم لە ژیانم، دەبینم کە زۆربەی ژیانم لە بەریتانیا و ئەورەپا ژیاوم. بەڵام پێش ئەوەی ببم بە پێشمەرگەی پێش ئاپەین و زۆر پێش ئەوەی بەمە هێندەران، لە دایەی حەفتاکان و هەشتاکاندا لە کوردستاندا خوێندنەوەی زۆرم لە فەلسەفەی سیاسی دا کردبوو، لەبەر سیاسەتکردن. ئەو خوێندنەوانە وای کرد کە بە ئاسانی ببینم لە کۆدا تیۆریکانی فەلسەفەی سیاسی کورت دەهێنن لە پرسی ژن دا و لە کۆدا ئاراستەیکی بەهێز دەبەخشن بە پرسی ژن ، هەر لە سەرەتاشەوە هەوەم دا ئەوە لە سیاسەتی کوردی بگەینم.
مێژووی ژن لە سیاستدا و تێکەڵبوونی بە فەلسەفەی سیاسی (ئەوەی پیاوان پێی دەڵێن ‘دەستو پێنجە نەرم کردن’) لە مێژووی کورد دا

هەیە و بەڵام مژوو بە ڕاستی نەنوسراوەتەوە لە کوردستانا، لەبەر ئەو هۆیانەی کە هەموو دەیانزانین.
ئەگینا خۆپەروەردەکردن و خوێندنەوە بەشێک بوو لە ڕۆشنبیری وسیاسەتکردن لە شەست و حەفتا و هەشتاکاندا، دایکی من گەرچی خوێندەوار نەبوو بەڵام لەبەر ئەوەی خۆی سیاسیکار بوو (نزیک لەبەر باوکم) لەسەرەتای شەستەکاندا باسی لە گرنگی نەوت دەکرد لە دروستکردنی دەوڵەتی کوردیدا بە گەنجەکەکەمان، هەتا بەڵێی لیبراڵانە و چەپانە بیری لە ژن و ژیانی ژن دەکردەوە. ئەو کاتانەوەک ئێستا نەبوو، هەرکەسێک سیاسەتی بکردایە و هەوڵی خۆپەروەردەکردنی خۆی بدایە مەحاڵ بوو تێپەڕنەکات بە کۆچەی فەلسەفەی سیاسیدا و تێوانینی ئەو تیۆرە سیاسیانە لەسەر پرسی ژن نەخوێنێتەوە یان بەر گوێی نەکەوێت، جا چ ژن بوایە یان پیاو،کەوتبوە سەر هەوڵی خۆی و توانای لە تێگەیشتن و حەز بە تێگەیشتن پێش سیاسەتکردن و لەکاتی سیاسەتکرندا.

نەوەی پێش من ونەوەی من و نەوەی دوای من، لە شەستەکاندا لە حەفتاکاندا و لە هەشتاکاندا چیمان دەخوێندەوە؟ فەلسەفەی سیاسی، فەلسەفەی ئەڵمانی، کەی بیری چەپ بە کۆمۆنیزم و سۆشیالیزم و سۆشیال دیمۆکراتی یەوە، هەروەها کاپیتالیزم و بیری لیبراڵی، هەموو ئەمانە بەشێکن لە فەلسەفەی سیاسی و هەریەک لەمانەش تایبەتی و لێکدانەوەی خۆی هەیە و تەوانینی خۆی هەیە لەسەر پرسی ژن، ئێگەر تەنها ئەوانەشت بخوێنایەتەوە جگە لە فەمینیزم و شۆپڵی ڕەوتەکانی ڕەخنەگری لەو تیۆریانە، مەحاڵ بوو بەر پرسی ژن نەکەوتیتایە.
لەبەر ئەوەیە کە دەڵێم ئەوانەمان کە ڕۆشنبیر بووین و بە ڕۆشنبیریەوە چوینە ناو سیاسەتەوە، کە لەسیاسەتدا ئیشمان دەکرد تەوانینی خەمان بەخشیوە بەو سیاسەتە لە ناو کوردستاندا و دروستمان کردون و گۆڕەمان کردوون، بەرکەوتنمان هەبووە بە پرسی جێندەر و فەمینیزیم و تەوانینە جێندەریەکانی ناو فەلسەفەی سیاسی و ڕەنگدانەوەی ئەوە هەیە لە مژوودا، بەڵام بە مەبەست شاردراوەتەوە.

تە بە پرسیارەکانت هەر لە سەرەتاوە دەمبەیتە ناو باسکردنی سیاسەتەوە ، من حەز بە باسکردنی سیاست ناکەم وەکو وتم ، وازم لە سیاسەتکردن هێناوە لە ١٩٩٣ وە. لەگەڵ ئەوەشدا ئەبێت قسەکەم تەواو بکەم، ئەبێت ئەوەش بڵێم کە هەموو ئەوانەی سیاسەتیان دەکرد ڕۆشنبیر نەبوون، مەبەستیشم لە ژن و پیاوە. ئەو تەوانین و بڕچوونە هەیە کە ‘سیاسەت’کردن و ‘ڕۆشنبیری’ تێکەڵ دەکات، یان

چوونە شاخ و پشمەرگایەتی لەگەڵ هێشتبیری تەکنۆ دەکات، چ بە خوێندنەوەی مێژوو بێت یان بینینی حاڵی ئێستا/حاڵی حازر. سپێکترەمێک لە پاڵینکردنی جیاجیامان هەیە لە بزووتنەوەی کورد دا، 'قوربانی' مان یەکجار زۆرە، 'قارەمان'مان زۆرە، 'خەبەخش'مان زۆر بوو، 'ئازا' مان زۆرە، 'جەنگاوەر'مان زۆر زۆرە، 'توشبوو' ی سیاسەتیشمان یەکجار زۆرە بە بەنەی ئەندامێکی خێزانەکەیەوە. هەموو ئەمانە هیچیان خراپ نەبوون، بە پێچەوانەوە کەسانی باش وگرنگی کوردبوون، کەمێک لەو خەسڵەتانە جێی شانازین، بەڵام لە جوملەی هێشنبیران نین. لە کاتێکدا مێژوو و زانستی مێژوو ناسی و نوسینەوەی مێژوو دەبێت پاڵینکردنەکان لە یەک جیا بکاتەوە، ئەمە زۆر گرنگە بۆتایبەتی بە کورد، جگە لەوەی پایەیە لەهەر کێتورێکدا، دەبێت بەهێند وەربگیرێت.

شارپرس: ئاگەر بڕاوردێک لە نێوان سیستەمی ووڵاتانی ڕۆژئاواو و سیستەمی کوردستانا بکەین لەسەر پرسی ژن، کام لەو دوانە باشترە ؟

د. سامان مانیی: پرسیارەکانت بەدوای وەڵامێکدا دەگەڕێن کە چارەسەری بنەڕەتی بدۆزنەوە، ئەمە لایەنێکی ئیجابی هەیە و لەناو ڕۆژنامەگەرە هێشنبیرەکانی کوردی دا و هەروەهاش لەناو هێشنبیرەکاندا بەگشتی، زۆر دیارە و دەیبینم لە قسەکردنیان لەگەڵ مندا. لایەنە ئیجابیەکەی بریتیە لە حەزی تێگەیشتن و تێگەیاندن و کەتایی هێنان بە کێشە و پرس و نەهامەتیەکان، ئەمە حەزێکی ڕەوایە، من ئەو جۆرە حەزەم بەلاوە پەسەندە. بەڵام، بە کەتایی هێنان بە هەموو ئەوانە، دەبێت لەیان تێبگەین، بە ئەو تێگەیشتنەش ئیشی ووردی دەوێت، بە سەدان لێکۆڵینەوە و توێژینەوەی بە کاڵتی بەرز پێویستە. سەرەڕای هەموو ئەوەش هێشتا لە وەڵامی پرسیارەکدا ئەو هەموو لێکۆڵینەوەیە خێی دەرنابڕێت و خێی نادات بەدەستەوە.

بەکورتی ئەمەوێت بڵێم، ژن نە لەسەر زەمینێکتر دێژی و نە کەمێگەی تایبەت بە خێی هەیە و نە بەتەنیا دێژی، لەو کەمێگەیەدا دێژی کە پیاو و ژن پێکیان هێناوە، ژیانی ژن وەکو ژیانی پیاو پێویستە بە سیستەمی سیاسی و جەنگاکان و سیستەمی ئابووری و تێگەیشتنی کێتوری و ڕەوتی هێشنبیری و ڕەوتە سیاسیەکان و کواڵتیی و ئاستی بەرزی هێشنبیری و ئێکادیمی ، هتد. لەبەر ئەمەیە بە وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارەت دەبێت لە پێشدا بە تەواوی هەڵسەنگاندنی سیستەمی سیاسی ئۆرۆپا و ڕۆژهەڵات بکەم، بڕاوردی جۆری حیزبەکانی ئۆرۆپا و ڕۆژهەڵات بکەم، پێگەکانی دەسەڵات لە ناو کەمێگەی ئۆرۆپا و ڕۆژهەڵات بڕاورد بکەم، سیستەمی ئابووری لە ئۆرۆپا و لە

ژەنەرالەکانی ئەورووپا و ژاپۆن بهێنم، یاساکانی ئەورووپا و ژاپۆن بهێنم، پرسی توندبوونی دینداری لە ئەورووپا و ژاپۆن بهێنم، تیۆرییەکانی یاسایی و کۆنتڕۆڵی بە 'خۆشویستی' و 'هاوسەریکردن' و 'جیابوونەوە' و شتی وەدیتری ژیانکردن لە کۆمەڵگاکاندا بهێنم لە نێوانی ئەورووپا و ژاپۆنیەکاندا ناوەند/ کوردستان.
لەمانەش گرنگتر زۆر مەسەلەیتریش هەن کە فیکرین و پەیوەندیان هەیە و کاریگەرن لەسەر ژن و پرسی ژن، بە نموونە وەکو ئازادی بیروڕا دەربڕین، ئازادیە شەخسیەکانی تاک، هتد. ئەمانە و زۆرێتریش کە پەیوستن لەو بهێنەکارییدا هەبن و لە پرسی ژن دا تاووتوێ بکرێن، ئەو بهێنەکارییانە، بە نموونە، وەکو مۆژووی فیکریی ئەورووپا و مۆژووی فیکریی کورد، هەروەهاش پاشخانی فەلسەفی ئەورووپا و پاشخانی فەلسەفی کورد. هەر وەڵامێک بە ئەو پرسیارە دەبێت هەموو ئەوانە بگرێتەوە کە باسی پرسی ژن لەو بهێنەکردنەدا بکات.
ئەمە بە دیدارێکی کورت ناکرێت. لەوانەیە بە یەک کتێب یان تۆژینەوەی وورد و دوورودرێژ بکرێت، وا من باسم کرد کە چۆن دەکرێت، هیوادارم کەسێک بیکات بە کتێبێک و سوودی هەبێت.

شارپرەس: پرۆژەکانت چین لە کوردستان؟ بۆتەمای چی بکەیت لە کوردستاندا کە پەیوەندی هەبێت بە مەسەلەی جێندەرەوە؟

د. ساماە مانیی: من خەم ژنم و کوردم و لە بواری فەلسەفەدا هەم، هەموو ئەو بەربەستانەی دەخرێنە بەرپەم ، بە هەر بهانەی ڕەگرتنێک بێت بریتیە لە نادادپەروەری جێندەری، گەر نادادپەروەری جێندەری نەبێت دەبوایە پاپشتیەکی زۆرم بکرایە و یارمەتیدانەکی زۆرم بکرایە بە هەموو پرۆژەکانم. ڕاستیەکەی، هەرواشم چاوەڕێ دەکرد، لەبەر ژمارە کەمی ژن لە بواری فەلسەفەدا لە کوردستانا. هەر لەبەر ئەوەشە تا ئادەی سەرسوڕمان پەم سەیربوو لە گەڕانەوەی پەشوومدا لە ٢٠١١-٢٠١٣دا زۆر ناحەقانە و تونددوتیژیانە ناچاریان کردم بە کردنی دوکتۆراکەم ئیستیقالە بکەم لەو پیشەیەی تیا دەژیم ، کە فەلسەفەیە.

بیرکردنەوەکانم و نوسینەکانم و ئیشەکانم لە بواری فەلسەفەدان، هەندێک لە ئیشەکانم کە لە ئابووردودا کردوومن دەچنە خانەی فەلسەفەی سیاسی و زانستی سیاسیەوە، لەبواری سیاستدان. هەندێکیان لەبواری جێندەردا بوون و هەن ، لە ناو بازنەی سیاسیەوە و لە پشمەرگایەتیدا و لە ناو ڕەوەندی کوردانی تاراوگەدا: بە ڕەخستنی کەرس و بە ڕەخستنی کەنفرانس و بە وتار نوسین و بە هەڵوەست

وەرگرتن و بە پرسیار ووروژاندن لە کۆ و بۆنەکاندا مەسەلەی جێندەریم خستۆتە ڕوو و تاووتوێ کردوە .

لە ئێستامدا، دەمەوێت هەندێک ئیش لە فەلسەفەی جێندەری دا بکەم، شان بەشانی ئیشە فەلسەفیەکانیترم. لەبەر ئەوە چەندین پرسیار هەبووون و هەوەم بە دان بیانکەم لە کوردستان لەم چەند ساڵەی ڕابووردودا.
بەڵام کەس ناتوانێت هیچ بکات ئەگەر حیزبەکان نەیەڵن بیکات، هەموو ژنەکیش دەتوانێت شتی باش بکات ئەگەر حیزبەکان داینەن لە شوێنی باش دا و پرسیاری باشی بخەنە بەردەست.
ئەمە تەنها مەسەلەیەکی سیاسی نیە، بەڵکوو فەلسەفیش، پێشتر لە کتێبێکدا باسی ئەوەم کردوە کە کاتێک کەسێک دانیێت لە پێگەیەکی بەرزدا بە نموونە، گەر پێشتر هیچیشی نەزانیبێت یان تواناو تێگەیشتنێکی کەمیشی هەبووبێت، لەو پێگەیەدا هەندێ زانیاری دەکەوێتە بەردەست هەر بە حوکمی پێگەکەی فەر دەبێت، لەبەر پێگەی خەزانیێش هەندێ هاندەرێت ئیتر توانای تیا دروستبێت.
پێچەوانەکەشی ڕاستە، بەهەمان شێوەش گەر بەردەوام نەگەی لە کەسێک بگریت هەرچەندێش بەتوانا و لێهاتوو بێت، هەموو تواناکەی لەدەست دەدات و لێهاتوییەکەی دەپوکێتەوە و نامێنێت، ئەمە ڕاستیەکە کە دەبێت وەکو ژەهر نەشی بکەین.

بۆیە پێداگرم لەسەر ئەوەی هەموو ژنەکی کورد وەکو یەک ‘نادادپەروەری بەرامبەر ژن’ بەرناکەوێت، هەندەکمان زەرمان بەردەکەوێت و هەندەکمان کەمتر و هەندەکمان بە ئاستەم بەریکەوتوە، ئەو بانسە پێویستی بە ڕاستکردنەوە هەیە و تێڕوانینی جێندەری دەبێت هەموو ئەوانە ببینێت، ئیشکردنیش لە پرسی ژن دا دەبێت هەموو ئەوانە بگرێتەوە وڕاستیان بکاتەوە.

جگە لەمانە، وا یەکەم کتێبی فەلسەفی ‘فەلسەفەی جێندەری’م بە زمانی کوردی نوسیوە و تەواو بووە، لەم یەک دوو مانگەدا بڕاوی دەکەمەوە، بە مەبەستی دروستکردنی فەلسەفەی جێندەری لە بواری فەلسەفەی ئەکادیمیدا، هەروەهاش لە ناوەندە ڕۆشنبیریەکاندا.

پەیڤکی خەمناك بۆ کچبران و پەنابران … زاهیر باهیر

ئەی نەگبەت، ئەی سەر لەشەنراو . پەنجەی سەرکەتنی چی بەرزدکەیتەوە، خۆ قەڵای خەیبەرت نەگرتووە..، خۆ دووژمنت نەشکاندووە..، تەلبەن و سنورەکانی نەو دەوڵەتانت نەبەزاندووە…، لەشکری ئەسکەندەری گەورەت بۆ فەتارات نەبردووە…..

باوانەکەم تۆ سەرت لەشەنراوە…، تۆ سوکایەتی دونیات لە نیشتمانی "خەتا" پەکراوە…، ژیانت لەتاکراوە..، خاکت لەزەوتکراوە.. فرۆشراوە..، سەراپای ژیانی خەت و خەزانت بۆ کەیلە کراوە…
ئەزیزی من، تۆ ئەڵاهو و ئەکبەری چیتە ، گەورەیی و مەزنیی کە؟ ئەو کەسەی کە پەروەردگارە لای تۆ..، ئەو کەسەی کە دادوەر و بەخشندە و میهرەبانە لای تۆ…، ئەو زاتەی کە هەموو کارەکی باش و خراپی دەخەیتە ئەستۆ… ئەو.. هەم دادوەرە و هەم زالمە و هەم ڕەحیمە لای تۆ ….

کەسەکەم ئەو ئەڵاهەیەی کە تۆ هەر بەکەرپەلەیی لە باوەشی دایکت کەوتیتەخوارەوە و بە ناویەوە گەش کرایت، بانگیان بۆ گوە و مەشکدا هەڵدایت، بۆ پاکی و گەورەیی و بەخشندەیی و میهرەبانی و سەرچاوەی ژیان و مردن… ، ئەویان پۆ ناسیت… دەی بیرە بکەرەوە بزانە بۆ چی تۆی ئاوا دەربەدەرکرد ، بۆچی تۆی لە ژیانی نەو خەزان و هاوەڵان و خەڵکانی خەت ، بۆ بەش کرد… بۆچی ئەمەتکەی خۆی بەو دەردە برد.. ڕەژەك تۆفانکەی نوح، ڕەژەك بومەلەرزە، ڕەژەك تاعونی بۆ نازە کرد…ڕەژەکی دیکە جەنگی ئەهلی .. گروپی تیرۆریستی… داگیرکردنی سەربازیی بۆ دروست کرد … پەشتریش نەبوونیی ،نەخشی، بۆ کاریی بۆ ژیانی بۆ دابینکرد. ….

ئەی بەدبەخت هەشتا هەر ئەڵاهو ئەکبەر!!، هەشتا هەر متمانە و بەوای بۆ سەر و بەر!! هەشتا پاڵاناوە و ئاهو ناڵەو سوپاسگوزاریی بۆ بەرهەم و بۆ بەر!!…ئاخر چی تر ماوە بیچژی؟! ، چی تر ماوە نەیبینی..مەگەر لە ئەستادا هەر جامی ژەهری مردن نەنۆشی…

باوانەکەم من دەزانم کە تۆ لە چ جەهەنەمەکەوە هەڵهاتویت و ملت بۆ حساب بۆ بەهەشت ناوە، ئومەدی دواڕۆژ و ئایندەی خەتت لەسەر بنیاتناوە… بەهەشتەك کە جەستە تێیدا زیندووە و ڕۆح تێیدا مردووە

… پەیوەندیی حەقیقی نەوان خەڵکی تەیدا نامێنێ و لە کەڵک کەوتووە … ئاوەڵای لای تە جوانە و بەهادارە … لەرە بە بەهاو ناکار… بەهەشتکی بە بنەمایە… نە شرابی بەلاش و نە حەری خەڵایی و ووپشی تیایە …

.. هە هە باوانی باوانکەم …. کاتک کە لە شاشەی تیڤیەکانەوە دەتبینم کە چ سوکایەتییەکت پێدەکرێت ، لە سەفرەکەتا چ سەرمایەکت لە دروست دەکرێت ، لە لایەن دەندە دووپشکانەوە چ ئازار و ئێشکەنجەیەکت دەدرێت… لەگەڵ هاتنی وەنەکەتا….لە تک بینینی شەوەی شەواوتا ، لە نەو دەشدامان لە بیرکرنەوەی داهاتوتا …. گریانم بێت دەت….دەم ژان و ڕەحم بڕی تەڵە، و تەڵە کردنەوە لە سەرۆران و دەوڵەت و سیاسەتمەداران ، دەگرێ…. قەستەم بەمە بەمبایەك و پیایانا بتەقمەوە … بەمە ئوبارك لە ژەهر و ئاو و خواردن و خواردنەویان، ژەهراویکەمەوە… قەسمتە بەمە بەمبکی چنرا و داڕژراو سەیارکانیان ، تیارە شەخسییەکانیان، کەمپنیاکانیان بە زیانی کارگرانییان …. بتەقنمەوە …تاکو بە هەمیشە لەسەر ڕوی نەخشەی جیاوازکاری و زەردارەتی و چەوساندنەوە ….وەنەیان جەستەیان … یادەوەرییان …. پلانیان ….بسەمەوە … بەڵام کاتك وەنەکانتان … لەسەر شاشکە دەڵەوتەوە … منیش هەدی هەدی ڕەحم کەمەك ئارامی تەدەگەڵتەوە …کەمەك هەش و گەشم تەدەتەوە و بیردەکەمەوە… کەشکان بەمە بنەبە نابەت ، جیاوازییەکان و نایەکسانییەکان و نادادوەرییەکان بەمە لەناو ناچێت ..

کەس داماوەکەم، تە وادەزانی بە گەیشتنت بە ئەرە کەشە نامێنێ … وادەزانی ئاو و هەوای ئەرە ئارامیی و بەختەوەریی هەمیشەیی دەنێ ؟ … تە نازانیت … تە هەشتا تەپوتەزی ڕەگە لە جەستەی شکەتت نەبووتەوە …. تە هەشتا ڕەنگی هەڵپەوکاوی ڕەگای هات و نەهاتت، ئاسایی نەبووتەوە ، تە هەشتا دەی لە دە کەوتوت … مەشکی ماندووت …ئارام نەبووتەوە …. من دەزانم گەیشتنیشت بە ئەرە کە چ دەردەسەرییەك چاوەڕوانتە .. چ مەترسییەك هاوڕێ وهاوکاتتە.. چ بەخەرنەهاتنەك و ڕووگرژییەك بەرەو ڕووتە…چ نامەییەك چاوەڕوانتە …. چ مەتەکەیەك لە خەونی شەوانتا میوانتە …

وای ئەزیزم….لەم هەموو نەهامەتی و دەردەسەرییە … لەم تالوکەییەی ژیان و بە چارە نوسیە…لەم غوربەتی " بەهەشتە" و تەنهاییە … من لەرەوە دەم بەت ژان دەکات … کە تە ئاوا دەبینم، بارو دەخی تە گەر من تەزەك گیانی مرۆیانەم تیادابەت..ئەمەی تە ژیانم لە تاە دەکات….

پەویستت نییە کە قسەی من بە هەند وەرگریت … زەروور نییە کە ئەزموونی من و زەری ترمان لە چاو بگریت …. هەر گیزیش ناکرێت خواستی خەت و چارەنوسی خەتیش بکەیت … بیدەیتە دەست حیکایەتی یەکەکی دیکە … بەیار بەیاری خەتە و چیت دەوێت، بیکە … بەڵام هاوکاتیش سەرنجامەکەی پەسەند و تەحەمول بکە.

زاهیر باهیر
07/03/2020

Zaherbaher.com

ڕۆژی باشووری کوردستان لە ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵای نەهریدا-3- هەسوە بەسکەنی

بەشی سێیەم
گەشەکردنی ڕاپەڕینەکە

لەماوەیەکی کەمدا ڕاپەڕینەکە پێشکەوتنی زەری بەخۆوە بینی و زەربەی ناوچەکانی باشووری کوردستانی گرتەوە، سەرەتا دەوڵەتی عوسمانی ویستی لەڕێگای نوێنەر و ئاگادارکردنەوە، وابکات شێخ واز لە ڕاپەڕینەکەی بێنێ، لەوبارەیەوە باوەزخانەی فرەنسا لەپاشکۆی ڕاپەرتی ژمارە (149) تەراپیا (28)ی ئۆکتۆبەری (1879) دەڵێت: لەوەتای دوا بروسکەنامەی (39)دا کە شەرەفی ئەوەم هەبوو لە مژووی (8)ی سێپتامبەری ڕابردوو بۆ جەنابی بەڕێزتان ڕەوانە بکەم، شێشی چەکداری کورد چووەتە قەناغێکی ناسك و گرنگی زەری بەخێیەوە گرتووە، لە ژمارەیەك لە مزگەوتدا ناوی شێخ عوبەیدوڵا سەرکی ڕاپەڕینەکە لەجیاتی ناوی سوڵتان لە خوتبە یا نوژی هەینی دا خوێندراوەتەوە. هەروەها لەوەشیان دەنیا کردمەوە ئەم شێخە لەقەبی پاشای بە ژمارەیەك لە نزیکانی خێی بەخشیوە. ئەوەشی ڕاگەیاندووە تورکەکان بەهیچ شێوەیەك موسەمانی تەواو نین.
بۆیان نووسیوم فەیزی پاشا دوو کەسایەتی کورد یەکێکیان لە کەرکوك

و ئەوی دیکەشیان لەسلێمانیەوە وەکو وەفد نارد بۆ تە لای شێخ عوبەیدوڵڵا، تا ئاگاداری بکەنەوە و هەوڵ بدەن بۆ ئەوەی بۆیار بدات مل بدات، بەڵام هەوڵەکانیان بێ سوود بووە و ئەم نێراوانە سەرنەکەوتوون.
ئاپەڕینەکەی کورد گەلێك لە ناوچەکانی کوردستانی تورکیا و ئێرانی گرتەوە، لەبەرئەوە مایەی سەرسوڕمان نەبوو ئینگلیز بەئاگاداریەوە چاوی تێ ببڕێت و هەوڵی لەناوبردنی بدات. مەجەر تڕێتری کونسوڵی بەریتانیا لە ئەرزروم ئاپەڕینەکەی کوردی هێندە لا گرنگ و سامناك بوو، ناچار ماوەیەکی درێژ لە ئەرزروم مایەوە و بەشداری هەموو ئەو خۆئامادەکردنەوەی کرد بۆ کە لێدانی ئاپەڕینەکەی کورد لە گەڕابوو.
ئەستەمبوڵ دوای ئەوەی زانیاریەکی باشی لە خۆئامادەکردنەکەی شێخ کەکردەوە، کەوتە خۆی لە پایزی (1879) موشیرسامی پاشای لەشکری چوارەمی ئاسپارد ڕەوشونی پێویست بگرنەبەر و بەرەو ئاپەڕینەکە بچێت، حکومەتی عوسمانی کەهەستی بەمە کرد خێرا موفتی وانی نارده لای شێخ، بەنیازی ئەوەی گفتوگۆی لەگەڵدا بکات، هەرچەندە گفتوگۆکە هەفتەیەکی نەخایاند، بەڵام ئەنجامێکی ئەوتۆی نەدا بەدەستی کاربەدەستانی عوسمانی بێت، شێخ عوبەیدوڵڵا مەبەستی خۆی بۆ موفتی خستەڕوو، بەتایبەتی ناڕەزایی خۆی دەربارەی دەستگاکان و خراپ بەکارهێنانی بەڕێوەبەرایەتی ئەو دەستگایانە دەربڕی.
داوای گفتوگۆ لەگەڵ شێخ عوبەیدوڵڵا لەلایەن عوسمانیەوە
هەموو ئەو دەنگوباسانەی لەلایەن چاووێاکانی ئینگلیزەوە دەربارەی کوردستان کەدەکرانەوە، خێرا دەگەیشتە سامی پاشا. ئەمەش وای کرد سامی پاشا ئاگای لە دۆخی ئاپەڕینەکە بێت و بزانێت چۆن هەنگاو هەڵبنێ و چی بکات. سامی پاسا حەزی کرد چاوی بەشێخ بکەوێت و داوای ڕوون کردنەوەی هەیەکانی ئاپەڕینەکەی لێ بکات، بەڵام شێخ ئازی نەبوو چاوی پێی بکەوێت و لەگەڵیدا کەببێتەوە.
شێخ هێی پەلاماردانی پیاوەکانیشی بۆسەر ئەو هێزەی لە موسڵەوە هاتبوو، بەوە ڕوون کردەوە لەبەر پاراستنی نیشتەنیە بۆ دەسڵاتەکان بووە" پاراستنی ئەوانە لەدەست درێژی کردنی ناڕەوای سەربازەکان" بە ئەرکێکی پێویستی سەرشانی داناوە.
سامی پاشا هەر کە گەیشتە وان خێرا داوای لە شێخ کرد لەگەڵ بەحری بەگی نوێنەر و یاوەری سوڵتان عوبدولحەمیدی دووەمدا بکەوێتە گفتوگۆ، بەحری بەگ ئاسپێرابوو بەهەموو جۆرێك جا لەڕێی پارەوپول و دەم چەورکردنەوە یان لەڕێی بەڕێن و گفت بەخشینەوە بێت وا لەشێخ بکات واز لە نیازی ئاست بوونەوە بێنێت. کاتێ بەحری بەگ کە گەیشتە هەکاری ئەم وتەیەی دا:"من دەعوەتی شێخ دەکەم بچێت بۆ ئەستەمبوڵ،

ئەگەر بەرهەستی بکات، ئەوا منیش لای خۆمەوە بە هێزەکانی ئیمپراتۆریەتەوە دەکشێمە سەری".
لەپاشکۆی نامەیەکی ئیرل گرانڤل بۆ مستەر گۆشن ی ناردووە، دەڵێت: " وروژاندنێك ئێستا لە ئارادایە بەحری بەگ دەچێت بۆ لای سەرۆك خێڵە کوردەکان و هەندێ جار بەڕێنیان دەداتێ، هەندێ جار ئیستعگاف، وەهەندێ جاریش هەڕەشە بەکاردێنێت، بۆ یەکخستنی هەموویان لەدەوری یەك سەرۆك هەمان سەرۆك کە شێخ عوبەیدوڵایە." کە ئاپەڕین نەکەن و وازبێنن، بەڵام ئەمەش سوودی نەبوو، هەتا زمان لوسی و بەڕێنەکانی بەحری بەگیش ئەنجامیان نەدا، شێخ فەرمانی دا بەهەموو کوردەکانی ژێردەستی باج و سەرانە نەدەن بە میری و لە ووویان ئاست ببنەوە، ئەوەشی بەوە بۆ میری ڕوون کردەوە گوایە کاربەدەستان بۆ بەزەییانە باجێکی لە پلە بەدەر لە میللەت دەستێنن.
ئاپەڕینەکە لەماوەیەکی کەمدا ناوچەیەکی فراوانی گرتەوە، دەربارەی فراوانی ئاپەڕینەکە لەیەکێك لە بەگەنامەکانی بەریتانیدا هاتووە:"ئەم کەمەیە لە هەموو شوێنێك لکی هەیە.
کۆتایی ئاپەڕینی یەکەمی شێخ عوبەیدوڵا
هەر لەسەرەتای ئاپەڕینەکەوە دەوڵەتی عوسمانی هەوڵی دەدا بەهەر شێوەیەك بێت ئاپەڕینەکە بوەستێنێ، لەبەرئەوە داوای لەشێخ کرد لەگەڵیاندا بکەوێتە گفتوگۆ، هەرچەندە ئەنجامی ئەو گفتوگۆیانە نادیارە، بەڵام بەپێی فەرمانی لەشکرکێشی عوسمانی بۆ ئامێدی و لێدانی ئاپەڕینەکە وادیارە گفتوگۆکان سەرکەوتو نەبوون، بەڵام شێخ عوبەیدوڵا بۆ زیاتر خۆئامادەکردن بۆ ئاپەڕینەکە بروسکەی بۆ سەرۆك وەزیران ناردووە، بەمەبەستی دواخستنی کاتەکە، بۆ باشتر خۆئامادەکردن بۆ ئاپەڕینەکە، وەك لە هەمان ئاپۆرتی باڵوێزخانەی فرەنسا ئاماژەی بەو گفتوگۆیانە داوە و لەو بایەوە دەڵێت: "واپێدەچێ هیچ شتێکی ڕوون لەبارەی یەکەمین گفتوگۆکانەوە لەبەردەست نەبێ، کە نزیکەی یەك مانگی خایاند لە (15)ی حوزەیرانەوە تا (15)ی تەموز، بەڵام ئەوەی ئاشکرایە ئەوەیە ئەم گفتوگۆیانە هیچ ئەنجامێکی ئەزامەندکارانەیان لێوەشین نەبوو، چونکە هەر لەیەکەم ڕۆژەکانی مانگی تەمووزەوە فەرمان بۆ سەرکردایەتی سەربازی موسڵ هات، کە بەیەك بەتالیۆن (450) سەرباز، کە دابەش دەبن بۆ سەر سێ ئەتێی گەڕەك، بەرەو هەرێمەکانی ئاپەڕیوەکان بەڕێ بکەون، چەند ڕۆژێك دواتر ئەفسەری گشتی ژەنەڕاڵی لیوا ئەدەهەم پاشا گەیشت بۆ ئایی کردنی فەرمانێکی نوێی حکومەت بۆ سەرپەرشتی ئۆپەراسیۆنەکان بکات، ڕۆژی (13)ی تەموز لەگەڵ (2) لەشکری پیادە (160) سەرباز و یەك بەشی تۆپخانەی چیایی موسڵی جێ هێشت. کاتێك گەیشتە ئامێدی، داوای هاوکاری لە والی موسڵ کرد،

بەڵام دواتر لەلایەن ڕاپەڕیوان تێکشکێنراو نەیتوانی تیپی سەربازیش لە کوردستان دروست بکات، بابی عالی لە هەوڵی ڕووکخستن و ناردنی سوپادا بوو، بۆ تێکشکاندنی بزوتنەوەکە.
هەروەها فەرمان بۆ والی بەغدا دەرچوو بە خێرایی و لیوایەکی گەرەکی چوار بەتالیۆنەوە پێوەندی بەموسڵەوە بکات، لە هەمان کاتدا سریەیەکی سواره لە ئێردوی موسڵ و یەك بەتالیۆنی پیادە لە جزیرەوە بەڕێکران بۆ پێوەندی کردن بە ئەدهەم پاشا لە ئامێدی، دواجار موشیر سامح پاشا کۆنە سەرکردەی سوپای ئەرزروم، وەکو کۆمیسێری ئیمپراتۆری لە کوردستان دیاری کراو فەرمانی پێدرا دەستبەجێ هاوڕێلەگەڵ ژەنەڕاڵی تیپ ڕەجەب پاشا و کۆمەکێکی زۆر لەلایەن ئێردووی سوڵتانەوە بکەونەڕێ. لەگەڵ گەیشتنی بروسکە ڕاستەوخۆکان لەلایەن شێخ عوبەیدوڵڵاوە بۆ سەرۆك وەزیران ڕەوانە کران بابی عالی گۆڕانکاریەك بەسەر هەڵوێستی داهات. بۆگومان شێخ عوبەیدوڵڵا حەز دەکات خەباتەکەی دوا بخات، کە وا هەست دەکات هێشتا خێی بۆ ئامادە نەکردووە، یا دەیەوێ بەلای کەمیەوە تا وەرزی سەرما و سۆڵە داهاتن دوای بخات، کە تەواو لە قازانجی پرسی ئەو دایە.
هەروەها باوەڕخانەی فرەنسا لە ڕاپۆرتی ژمارە (155) کۆنستانتینۆبل (8)ی دیسامبەری (1879) دەڵێت: شێخ عوبەیدوڵڵا کۆمەکەی خێی بۆ وان بۆ لای سەرکردەی سوپای چوارەم سامح پاشا ناردووە، بۆ ئەوەی دەسزی خێی بۆ سوڵتان نیشان بدات، ئەم سەردانە بووە هێی ئەوەی لە ڕۆژنامە کۆنستەنتینۆبلیەکان، ژمارەیەك ڕاگەیاندنی ڕەسمی بڵاوبکەنەوە لەوەی دڵنیابوون سەرکی شۆش بۆ گوناهە.
هەبەتە وادەرناکەوێ بتوانین لێرەدا شتێکی دیکە ببینین جگەلە مانۆڤك، کە پێشتر سەرکەوتوانە بەر لەسێ مانگ لەلایەن شێخ عوبەیدوڵڵا بەکارهاتووە و بۆ هیچ گومانێك شێخ عوبەیدوڵڵا بەرگەی بانگهێشتنە پێ گوشارەکانی گرتووە، کە داوای لێ دەکەن خێی پێشکەش بە دەسەڵاتدارە عوسمانیەکان بکات. ئەو کاتانە وەك بەڵز سیفی گوتەنی، هەموو ناوچەکانی نێوان موسڵ، کەرکوك و سلێمانی هێندە بەچەتە (پێشمەرگە)ی کورد تەنراون بەشێوەیەك کاروانی نێوان ئەم شارانە تەنیا بۆ ئەو کاروانانە دەبوو هێزێکی سەربازی بەهێزیان لەگەڵ دابووە، تەنانەت لە خودی کەرکوك، کەنیمچە گەمارێ درابوو نرخی گەنم دە جاران لە نرخی ئاسایی خێی بەرزبۆتەوە.
ئەوەی ئاسان نیە پێشبینی ئەوە بکرێ ئەم کاروبارانە بەکوێ دەگەن، بۆگومان ئەمە دەوەستێتە سەر هێیە سەرەکیەکانی خواستی کوردەکان و نەخوازەش ڕەوشی پێوەندی نێوان تورکیا و ئێران، ئەوەی کەمتر جێگای دڵنیاییە ئەوەیە وەك ئێمە پێشبینیمان کردبوو، تورکەکان بۆ توانان

لەوەی بە شێوەیەکی سەربازی تا بەر لەوەرزی داهاتنی خراپی زستان هەفتار بکەن و کوردەکان هەموو شوێنەکانی خۆیان پاراستووە و لەتەواوی زستاندا بەدەنگ دەبن و لە وانەیە لە خاکەلێوەدا چەندین هەوشی تێك ئاڵز بوو سەرهەڵبداتەوە و بەئاسانی کاری نیگەران بۆ تورکیا بهێننە پێشەوە.
ئەوەی ڕاستی بێ شێخ بەلایەوە چاکتر وابوو دان بەخۆیدا بگرێت و چاوەڕوان بێت، ئەمەشی لەبەر ئەوە بوو، چونکە هێشتا بۆی نەکرابوو، بەتەواوەتی هێزی هەموو ئەو سەرکەسە کوردانە یەك بخات، کە هاتبوونە ئیزی ڕاپەڕینەکەوە. نەیدەویست سەرکێشی بکات و ڕووبەڕووی هێزی عوسمانی چەکدار و مەشق پێکراو بوەستێ. کە زستان هات چالاکی ڕاپەڕیوەکان تەواو کز بوو. لە چالاکی کەوت و لە شوێنی خۆی چەقی، لەگەڵ ئەوەشدا کاربەدەستانی عوسمانی لە ئامانجە دوورەکان و دوا ڕۆژەکانی شێخ عوبەیدوڵڵا دەسەمینەوە.
شێخ عوبەیدوڵڵا ڕای وابوو کوردەکانی هەکاری ناتوانن بەتەنیا ڕووبەڕووی دەوڵەتی عوسمانی بوەستن و بچنە کۆی خەباتەوە. لەبەر ئەوە هەوڵی دا بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ پەیوەندی لەگەڵ سەرکە کوردەکانی تردا پەیدا بکات، بەو نیازەی جارە یەکێتیەکی عەشیرەتەکان پێك بهێنێ.
ڕاپەڕینەکەی کورد ئەو ڕاپەڕینەی شێخ بەشداری تێدا کرد و تووشی نەهامەتی هات، ئەوەش مایەی دڵخۆشی نەك عوسمانی بەکو بەریتانیای دژستی عوسمانی بوو، کە کلایتۆن ئاماژەی بۆ کردووە" دەنگوهەواڵی دڵخۆشکەرەی " بەسەرکەکەی گەیاند و ئەوەشی بەتایبەتی دەست نیشان کرد" بەگشتی بۆم هەیە ئەوە ڕابگەیەنم، ڕاپەڕینە ڕاستەقینە (جدی)یەکەی ئەمڕۆی کورد تێداچوو و سەروشوێنی نەما".
دوابەدوای شکستی یەکەمی شێخ چەکداریەکەی شێخ دژبە بابی عالی (1879) و ناڕەزایی هەندێك لە سەرۆك هۆزە کوردەکان دژ بە شەڕی عوسمانی، ناچار شێخ دەبوایە بەدوای تاکتیکی دیکەدا بگەڕێ، شێخ پێی وابوو هێشتا نەیتوانیوە وەك پێویست خۆی بۆ ڕاپەڕینەکە ئامادە بکات، لەبەرئەوە بانگەوازەکەی بەناو سەرۆك خێڵەکاندا چڕتر کردەوە، بۆ ئەوەی لەدەوری کێبڕکێیەوە و خۆی ئامادەبکات بۆ ڕاپەڕینێکی تر.
پەراوێزەکان:
(1)هەمیشە شێشەکانی کورد تێمەتی ئەوەیان دراوەتە پاڵ، کە بەدەستی بێگانە دروست کراون، یان کورد نەتەوەیەکی شەخوازن و بۆ تاڵان و دزی و جەردەیی ڕاپەڕیون، ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵڵاش لەوە بەدەرنەبووە، ئەران بەدەسیسەی عوسمانی دەزانێ و ڕووسیا و بەریتانیاش تێمەتی تاڵانی و ڕاووڕوتیان دەدایە پاڵی، لەگەڵ

ئەوەشدا باش دەیانزانی ئەم ڕاپەڕینە لەووی هێشی نەتەوەیی سەری هەڵداوە، ئەگەر لای هەموشیان وانەبێت لای هەندێکیان وایە و لانی کەم شێخ عوبەیدوڵا و بەشێکی زۆر لە سەرانی ڕاپەڕینەکە بۆ کوردستانێکی سەربەخۆ لە خەبات و تێکۆشان دابوون.

هەسوڵ بەسکێنی
ماویەتی .....

ناماقووڵییەکانی بەشار ئەسەد ... ڕەزا شوان

دیکتاتۆری ڕەگەزپەرستی ڕسوابوو و ملشێی سوریا (بەشار ئەسەد) لە دیمانەیەکی تەلەفزیۆنیدا، لەگەڵ کەناڵی (ڕوسیای ئەمڕۆ) دا، ناماقوڵی و قسوچەقسوچی کرد و وتی:"شتێک نییە لە سوریادا کە ناوی کێشەی کورد بێت، بە هەیکەلی ساکارەوە، کورد هەیە لەگەڵ مێژوودا لە سوریا دژین، بەڵام ئەو کەمانەی کە هاتوون بۆ باکوور، تەنیا لە سەدەی ڕابردوودا هاتوون، بۆ هەی سەرکوتکردنیان لە لایەن تورکیاوە وەککو میوانمان وەیانمان گرت "

ئەم قسەیەی بەشار ئەسەدی ڕەگەزپەرست، لەلایەن پارتە کوردیەکانی ڕۆژئاوای کوردستان و کەسایەتیە کوردیەکانەوە، ناڕەزایەکی زۆری لێکەوتەوە، شەرمەزاری ئەم ڕقە ڕەشەی داگیرکەرانی کوردستان دەکەن، کە تا ئەمڕۆش دان بە ناسنامەی پەنجا ملیۆن کورد نانێن و هەوڵی سینەوەی ناسنامەی کورد دەدەن، دان بەوەدا نانێن، کە کێشەی کورد، کێشەی گەلێکی ماف زەوتکرا و کوردستان داگیرکراوە.
سایی پەراریش، ئەردەگان هەمان قسەی کرد و وتی:" کێشەیەک نییە لە تورکیادا بە ناوی کێشەی کوردەوە". ئەم قسەیەی هەموو داگیرکەرانی کوردستانە. مەبەستیشیان نکۆلیکردنە لە بوونی نەتەوەی کورد.

وا دیارە بەشار ئەسەدی سەرشێت، زۆر گەل و نەزانە. لە بارەی

مێژووی کورد و مێژووی باپیرانی خۆیەوە.. کورد بە هەزاران ساڵ پێش تورک و عەرەب، لەم ناوچەیدا ژیاون، بەبێ نەتەوەی عەرەب بە باپیرانی بەشێکی ئێستایشەوە، نامۆن و لە دوورگەی عەرەبییەوە هاتوون و ئەو شوێنانیان لە کورد داگیرکردوون.
بەشێکی ئێستای گەلەپیاو، وادیارە گەمژەیت و مێژوو ناخوێنیتەوە و بەقەی قوتابییەکی سەرەتایی لە مێژوو و لە خەباتی گەلان لە پێناوی ئازادی و رزگاریدا نازانیت.. ئەگینا ئەو قسە پووچانەت نەدەکرد " کێشەیەک نییە بەناوی کێشەی کورد لە سوریا"
(میتانییەکان) کە باپیرانی کورد بوون، لە سەدەی شانزەمیندا، لە دەوروبەری ساڵی (١٥٠٠) پێش زاینی، لە ڕۆژئاوای کوردستان، ئیمبراتۆرییەتی میتانیان دامەزراند، ئیمبراتۆرییەتێکی فراوانیان بوو، کە پایتەختەکەیان شاری (واشوکانی) بوو، دەکەوتە سەر ڕووباری (فیشخابوور) هاوسنوور بوون لەگەڵ دەوڵەتی فەرعەونییەکانی میسردا. میتانییەکان فەرمانڕەوایی بەشی هەرزەری کوردستانیان دەکرد.
تا ئەمڕۆش (قەڵای کوردان) لە ناوەڕاستی شاری (حەلەب) دا بە سەرکەشی ماوەتەوە، بەگوێرەی بە دەستەات و بە فەرمانڕەوایی کورد لە ڕۆژئاوای کوردستاندا.
(گەڵەکی کوردان) لە دیمەشقی پایتەختی سوریادا، کە یەکێکە لە کۆنترین گەڵەکانی دیمەشق، کە ناوکەیان گەیوە بە (ڕکن الدین) گەڵەکێکی گەورەی کوردنشینە، بەگوێرەی تر بە بوونی کورد لە دڤەردا.
(گەڵەی سەلاحەدینی ئەیووبی) لە دیمەشق، ئەم سەرکردە کوردە نەبوایە، فەلەستین و سوریاش دەکەوتنە بندەستی لە شکری ئەوروپاوە.
ئەی شەشگیەی کوردمان (ئیبراهیم هەنانە) کە لە دژی داگیرکاری فەرەنسا ڕاپەڕی و چەندین کورد بوونە قوربانی لە پێناوی ڕزگارکردنی ڕۆژئاوای کوردستان و سوریا، تا ئەمڕۆش ناوی(ئیبراهیم هەنانە) لەسەر زاری هەموو سوریەک دایە، جگە لە بەشار ئەسەدی بە ئاگا نەبەت.

لە کۆن و لە ئەمڕۆشدا، بە هەزاران نووسەر و ڕۆشنبیر و زانا و دانا و هونەرمەندی کورد خزمەتی زانیاری و ڕۆشنبیری و ئەدەبی سوریایان کرد.. گەر ناوی هونەرمەندان و دەرهێنەران و ئەکتەر و شانۆکارانی کورد، لە لیستی شانۆ و دراما و سینەمای سوریا دەربکەین.. لیستەکەیان دەتە سەر سفر.
بەبێ بە داخەوە نە عەرەب و نە تورک و نە فارس، چاک و پیاوەتی

کوردیان لەبەرچاو نییە و منەتیان پێی نییە.. زۆر دڵنەدانە و نامەردانە وەڵامی پیاوەتی کوردیان داونەتەوە و دڵدانەوە، بە ڕەشکۆژی و بە داگیرکردنی کوردستان و بە هاوەڵدان بە سینەوەی ناسنامەی کورد پاداشتی گەلەکەمان دڵدانەوە.

زۆر بەگەی مەژوویی و کارەستێی بە جەماو هەن، ئەو ڕاستییانە دەسەلمێنن، کە ئەم شوێنانە شوێنی کوردن، تورک و عەرەب لە تورکیا و عێراق و سوریادا نامێن و خەڵکی ڕەسەنی ئەو شوێنانە نین، لە ئاسیای بچووک و مەنگۆلیا و نیمچە دوورگەی عەرەبەوە هاتوون.. ڕووشیان لە کوێ کردبێت، تاڵان و وێرانیان کردوون. بۆری تیشکی ڕۆژیش بە بۆژنگ ناگیرێت.. ناتووان ڕاستیەکان پەردەپۆش بکەن.
بۆشار ئەسەدی ڕەگەزپەرست، گیلەپیاو و هەرزەگە، تازە بە تازە دەبێت، لە سوریادا کەشێک نییە بە ناوی کەشی کورد.. گەر شەقانانی کورد نەبوونایە، داعشی تیرۆریست نەک هەر (ڕەقە) و (دێر الزور) بەکو شاری (دمەشق) یشیان داگیردەکرد.

ئەی جەلاد، بەم قسانەت وەڵام و پاداشتی کورد دەدەیتەوە..؟!
دیکتاتۆری فشەڵ و بۆزیو، تۆ بە چ ئابووێکەوە قسە دەکەیت، سووریا کەوتۆتە بن دەستی، سوپای تورکیا و پاسدارانی ئێران و جاشە بەکرێگیراوەکانی تورکیا و قەتەر و، روسیا و ئەمریکا و داعشەوە، جا چۆن لە ڕووت دە قسەبکەیت و لە دژی کورد ناماقوڵی بکەیت.
بەڵام ڕۆژی تەش نزیکبۆتەوە، چارەنووسی تەش لە چارەنووسی سەدام و قەزافی و زین العابدین و عومەر حەسەن بەشیر باشتر نابێت.. ئەو ڕۆژە نزیکە کە کونە مشکت لێببێت بە قەیسەری و سزای تاوانە قێزەونەکانت وەربگریت.. چونکە هەموو زەردار و ستەمکار و دیکتاتۆرێک کۆتایەکی ڕەشی هەیە.

٩/ ئادار/٢٠٢٠

بۆ بۆنەو هەشتووە(8) مارسی، ڕۆژی گەردوونی ژنان و موختار کەریمی

مافوو ژنان مافو ئینسانین

پێی گردیما ئاشکران کە عانەو باسوو مافی و پاشڵکاری مافی کرێ، فرەتەر باسوو مافوو ژنان کرێ تا مافوو پیای. چیگەنە ئی پڕسە مێ وارەو کە مافوو ژنان کامنان کە فرەتەر باسش سارەو کرێ یان پاشڵ کرێ؟ مەگەر باسکەردەی جە مافوو مرۆڤی مافوو ژنان نمەگەرەو؟ مەگەر گرد ئانزانەو، چ ژنی بە و چ پیا هەر چنی جە ئێابیەیشاوە مافی یەکسانشا نیەن؟ مەگەر مادەو یەهەموو مافەکاو مرۆڤی نمەواچە: " مرۆڤکا بە ئازادی جە ئێدا بیەنە و جە ماڤ و ڕێزنان پەسەو یەینە. گردشا ساحیوو ژیری و ویژدانینە و مشە چنی یەترینی بە گیانەو (واڵەو) برایانە هەرزووکەوت کەرا"؟. جە ئاسیەنە مەخسەڵو جانامەو گەردوونی مافەکاو مرۆڤی هەردوی ڕێگەزان بە بە جیاوازی.
بەنام بە کردار و جە ژیوای ڕوانینە و دڵە فرەو گەمەگاکانە پاسە نیەن و واقیعیەت چەویەتەرما پەنە ماچە.
جە ئاستوو دنیاینە ئەمە ڕوانە وینمە و موانمەو و مژنەومە کە بە ئاشکرا مافوو ژنان بەڕەحمانە پاشڵ کرێ تەنیا بۆنەو ئانیەو کە ژنینە. ئی ویرە سەقەتە بە درێژایی تارێخینە بیەن و ئیسەیچە هەر هەن. تەنانەت جە شەڕشوو فەرانسەینە (1789) گەهاڵکەری "مافوو مرۆڤی و مافوو شارەمەندی" تەنیا پەاشا بە ساحیو ماف دا قەەم. جە وەڵاتوو سویسەینە کە یە چا وەڵاتانە ویەردەوی دووری دەمەکراسیوازانەش هەن، 700 ساڵ ژنی مافی سیاسی نابەرابەرشا بە.
ساڵانە سەڵان هەزار کناچەڵ هەر جە لەمەو ئەڵاشانە سەقتە کریا و یان بە زاەڵەیی کوشیا و ودلەنە مشا چوون کناچەنە و ویری پیاسالار و هەکارەکاتەری کوێ بە شیاتەر مزانا تا کناچە. بە هەزاران و گەرە دەیان هەزار ژنی جە جەنگکانە دەس بەسەرە کریا و و بەزەر دەسدرێژی سکیشا کرێ سەر و یان پەسەو کێلەی ورشیا.نموونەو داعشی چی سەردەمانە هیشتا ئینا وەرچەماماوە. جە 5 ژنا ژنێ جە لاو شووەکێشەو هەەشەش وانە کرێ، دریەش وانە یان بە زور دسدرێژیش کرێ سەر. ساڵانە یەرە(3) ملیەنە کناچە خەتانە کریا و پێی هەمیشێ جەپەوانێ سروشتی جنسی بە بەشە با.

هەر جۆ پانیشتوو کوردستانی (بەجگەم هەورامانی) جۆ ماوەو دەسەڵاتداری 29 ساڵەیشەنۆ بۆ هەزاران ژنان بۆ بەهانۆ جۆراوجۆر بۆ دەسوو کەس وکاریشا کوشیاینۆ و یان چیروو گوشار و هەڕەشانۆ وەش سەچنان.
گەردوو ئی پاشڵکاریا تەنیا بۆ بەهانۆ ئا دەور و پاگۆ کەمەڵیاتیاوۆ کریا کۆ کەمەڵگا و داب و نەریتۆ کۆنۆ و دماکەوتۆکا پەی ژنانشا دیاری کەردن و بۆ زور سەپنانشا سەرشەرۆ. بکەرۆ ئی پاشڵکاریا تەنانەت ئۆگەر دریا بۆ دادگایچ، جۆ کەتایینۆ بۆ بۆ تاوان و بۆ بۆ سەزا برۆ مشا. فرەو جارا بۆ بەهانۆ ئانیوۆ کۆ ئینۆ کەشەو شەخسین و پەوەندیش بۆ کەمەڵگا و بۆ یاسایوۆ نیەن، ئی تاوانکاریۆ شاریەوۆ. سەروو بنەماو ئی وەرۆ چەوتیوۆ وەنمۆ کۆ چەنی مافەکاو مرۆڤی جۆ " ژیوای شەخسینۆ" بەڕەحمانۆ پاشڵۆ کریا و بۆ پەشتیوانۆ مەناوۆ.
ئی کردەوا بۆ ئاشکرا دژ بۆ جانامەو گەردوونی مافەکاو مرۆڤینۆ، چوونکۆ ئی مافا گەردوونیەنۆ و سنوور نەشناسا و هەمەشۆ و گرد یاگیەنۆ مشۆ بۆ بۆ جیاوازی پەیەڕەو کریا و پارەزیا. ئی جانامۆ بۆ ئەرکوو گرد دەوڵەت و دەسەڵاتدارەوەش مزانۆ کۆ پاشڵکەراو ئی مافا بۆ بۆ جیاوازی بەڕە بۆ دادگای و بۆ سەزای یاسایشا یاونۆ، وەهمیشۆ و هەر یاگیەنۆ کۆ با، چ جەنگ بۆ، چ ئاشتی، چ دلۆ گلەرگەینۆ بۆ یا جۆ ژیوای شەخسینۆ، پەیگەڕەی یاسایشا پەی کریۆ.
ڕەکوزیاو چنەویەردەی میانەتەویی(ئەمنەستی ئینتەرنەشنەڵ)* پەسەو پارەزەروو مافەکاو مرۆڤی گوشار وزۆ سەروو گردوو دەسەڵاتدارا کۆ بۆ ئەرکوو وەشا هەربەزا و سنوورەو پەی پاشکەراو مافوو ژنانۆ بنیارۆ و بۆ سەزاشا یاونا. پەی ئی مەخسەڵیۆ و پەی کەتای ئاردەی بۆ پاشڵکاری مافوو ژنا، ڕەکوزیاو چنەویەردەی میانەتەویی داوا جۆ دەسەڵاتدارا کەرۆ کۆ کرژ پی ئەرکا هەربەزا:
١- هەرەوەوشکنای هەر یاسایەو کۆ جیاوازی وزۆ بۆینوو ژن و پیای و بۆ بۆ هەکاروو بەکارئاردەی توندوتەژی دژ بۆ ژنا.
٢- پەسەند کەردەی یاساو پارەزنای ژنا وەرانەروو دیاردەو توندوتەژیەو.
٣- کرداری توندوتەژ وزیۆ چەروو چەمداری و پەیگەڕەی و سەزای یاسایش پەی دیاری کریۆ
٤- گرد کردارەو کۆ بۆ بەهانۆ جیاوازی ڕەگەزی دژ بۆ ژنا ەوۆ مەڕ، بۆ یاسا وەرش پەنۆ گەریۆ و بکەراو ئی کرداریۆ دریا بۆ دادگای.
٥- ئەمکانات پەیواز جۆ دەسیاوو ژنانۆ بۆ پەی وەپارەزنای و پەنابەردەی بۆ دەموودەسگا یاساییەکا.
٦- ڕەکوزیای یاسایۆ و کەمەڵیاتیۆ پەی ئا ژنا کۆ بەڕنۆ قورابنی

تووندووتژی مەرزیارە و ئانێچ کە هەنە پێشتیوانی یاساییشا چەنە کریە ئەمکاناتشا پەنە دریە.
۷- ئا کەس و لایەنا کە پەی مافەکاو مرۆڤی بە گردی و پەی ماڤوو ژنا بە تایبەتی گژیا، یاسا پارێزنشا و هامکاریشا کەرە.
۸- ئا دەموودەسگا و ڕێکوزیا نادەوڵەتیا(ن. جی. ئۆ) کە پێشتیوانی چی مافا کەرا، بە بە جیاوازی پێشتیوانی یاساییشا چەنە کریە، بە هێزتەرە کریا و پارێزیا.
*amnesty international (ڕێکوزیاو چنەویەردەی میانەتەوەیی)

موختار کەریمی – ئەمان، 2020.03.08

پەتای تەرس: تەنزچیرەک …
ن/جەلال قادر

لەترسی پەتای کرونا، هەر موسافرەک هەلگرم، ئەلکحولی دیتەل بەدەستی دادەکەم.
ئەم بەیانییە، ژن و مەردەکی گەنج، بەترسەوە لە کورسی پشتەوەی تەکسیەکەم دانیشتیبوون، دەمامکیان بەستابوو. داوایان لەکردم بیانگەنمە شەقامی پزیشکان.
موسافرەکەم، بە نووکی پەنجەی دەمامکەکەی لەسەر دەمی لابرد، سمەلی درێژی کە دەمی داپۆشیبوو وەدەرکەوت و وتی : کاکی شوفێر، ناترسیت لە پەتای کرونا؟

- بەڵێ دەترسم، بەڵام ناکرێت لەمالەوە دانیشم و واز لە کاسبی بهێنم.
  ژنەکە بەرەی باریکی هەڵتەکاند و بە پەنجەی باریکی دەمامکەکەی سەردەمی وەک پەردەی سینەما لابرد، بەڵێزەک دندانی مرواریەوە، کەوتە ئاخافتن : خاڵە، دوا دەنگ و باسی قایرەسی کرونا چییە؟ ئایە تا ئێستا هیچ چارەسەرکیان دەزیوەتەوە؟
- نەخێر، دەبێت چاوەڕوان بین.
  پیاوەکە وتی : من بزانم دەستی خیانی تیایە، دەیانەوێت ئەم

سەرزەمینێ بکەن بە دەزگ!.
- خەیان کەن؟
- ئەوانەی چەک دەفرۆشن و جەنگ هەدەگیرسێنن، ئەوانەی ژینگەیان پیس کردوە.

بە ئارامی و لەسەرخۆ وەلامیمدایەوە؛ تۆ ئاستدەکەیت. بەلام بە بۆچوونی تۆ، ئەمە دەبێت چی بکەین؟

ژنەکە وتی : دەبێت خەمان بپارێزین.

بە ساتێک بێدەنگی کەوتە نێوانمانەوە. پاشان لێیانم پرسی : ئەی خەڵۆ، ئەوە دەچن بە سەردانی پزیشک؟

خانمەکە پێکەنی. پیاوەکە سەرکەی هەنایە پێش و چرپاندی : هاوسەرەکەم دووگیانێیە.

پاشئەوەی پیرۆزباییم لێیانکرد، وتم: ئومێدەوارم، تا ئەو کەرپێیە دێتە دنیاوە، پێتای کرێناش تەواوبێت!.

ژنەکە بە شادییەوە وتی : دڵنین، ئەو قایرۆسە مندااڵی بچووک ناکوژێت، تەنیا کار لە پیاوی بێتەمەن دەکات!.

ئەم وتەیە دێتەنگی کردم. بەلام، بێدەنگ بووم تا هەردووکیان دابەزین و بەجێیانهێشتم.

لە ڕێگە، سەرەشەوانە بیرم لە تەمەنی خەمکردەوە، لەخەم پرسی : ئایە منیش ئینسانەکی بێتەمەنم؟ نەخێر، باوەناکەم، ئاخر مرۆڤی بێتەمەن واتە سەرووی شەست و حەفتا ساڵ. من تازە پەمناوەتە پەنجا ساڵی، نا باوەناکەم، من لەنەوەی نوەم.

بەم شێوەیە لەبەرخەمەوە قسەمدەکرد، لەپڕ دام لە قاقای پێکەنین، چاوم پێبوو لە ئاو.

بە ڕەپی دەستم فرمێسکی سەر ڕووەتم سڕیەوە. لەناکاو هەستمکرد پێی گەرمای لێشم بەرزبوەتەوە، عارەقی شین و مەرمکرد، یەک دووجار کەخیم. سێ بارە کەخیمەوە تا بزانم دەنگی کەخەکەم، وشکە یا تڕ، چەندینجارتر کەخەم، بەلام دەنیا نەبووم و بەم ڕوونەبوەوە. نەمزانی چیبکەم، ناچار بە نیگەرانییەوە دەنەوایی خەمدایەوە : نا، نا، نابێت بترسەم، چونکە ئاستێ بێتەمەنم و گەورەم، بەلام بە عەقڵ هەشتا مندااڵم!.

ڕاپەڕین … کەنعان مەدحەت

چیرۆکەکان.. تەواوبوونیان نییە
تەمەکی ئانماڵە
دووبارەکییەکی یەکسان..
لە نیوان بەشە ئاگرینییەکاندا
هەمیشە
بە کۆڵ

بە خوێنی
یادەوەرییە تەقنەرەکان
کەمەڵ ئارەزوویەکی هەمەڕەنگ
لە ژێرخانی سە کوچکەدا..
مان دەگرن

چی لەوە خەشتر
سەرلەنوێ
سوار بە هەورازا سەرکەوە
لە جێی مەکە و
مەبەندە..
سەنگەر هەبژێرە
ئەستێرەکان راماڵی و
خوو ،
بە مانگەوە بگرە

قاوە گرەوە … شیعر : نزار قبانی … وەرگێڕانی : پشکۆ ناکام

گێڕانی: عبد الحلیم حافظ

،،،،،،،،،،،،،

لە تەنیشتمەوە دانیشت
بە چاوەکی پڕ لە ترسەوە
ئایەوانیە کوپە هەگبەاوەکەم
ووتی : کوڕم ، غەم دات نەگرێ
خۆشەویستی لە قەدەری تایا نووسراوە
کوڕم: ئەوەی لە پەناوی خۆشەویستیا
گیانی لەدەست یاوە
شەهیدە و نەمردوە
"""

زەر لەی ووردبوە
زەر سەیری کرد
هیچ کوپەکم
وەک ئەوەی تە نەگرتتەوە
تا ئێستا هیچ غەمەکم
وەک ئەوەی تە نەبینیوە
ئەبە بە دابەان
هەر بە دەریای خۆشەویستیا بەی
سەرتاپای ژیانت
کتێبەکی فرەسکاویە
قەدەری تە وایە
دیلی نەوان ئاو و ئاگر بی
سەرەای رابردوەکانی
سەرەای ئاگرەکانی
سەرەای ئەو خەفەتەی
شەو و ەڕۆژ لە ناخمانایە
سەرەای ەەشبا
سەرەای باران و گەڕەەکە
خۆشەویستی کوەەکەم
بەتام ترین قەدەرە
"""""""

لە ژیانتا کوڕم
ژنەک هەیە
چاوەکانی ؟!! خودایە لەو چاوانە ، خودایە
دەمی وەک هەشوە
پەکەنینەکەی گوڵ و مەسیقایە

قژ قەرەجیە شت ئاساکی
بە هەموو قوژبنکا
ئەگەڕێ لەم دونیایە
بە ژنک ئەگەی کوم
دەت موبتەلای ئەبە
ئەو هەموو دونیایە
"""""""'

بەڕام ئاسمانت بارانا ویی
ڕەگ کەشت بن بەستە ، داخراوە
خەشویستکەت کوم :
لە کەشکی چاودێری کراوا نووستوە
ئەوی داوای بکا
ئەوی بچێتە ژوورکەیەوە
ئەوی نزیکی باخچەکی بێتەوە
ئەوی ویستی پێچکانی بکاتەوە
کوم :
وون بووی ئەبەدیە
"""""""""

کوم
هەموو شونک بە دوایا ئەگەڕی
پرسیار لە شەپلی دەریاکان
و
پرسیار لە کنارە دەریایکانی پە لە " فەیروزە – نگین" ئەکی
دەریا و دەریا بی ئەگەڕی
فرمسکەکانت ئەبنە لافاوی دەریا
دەتە نگیت گەورە ئەبە
تا وەک درەختی لە دە
ڕەژکیش کوم
ئەگەڕیتەوە
بە دەڕاوی ... بە دە شکاوی
پاش سەفەری تەمەن تەئەگەی
بەدوای داوی دوکەڵەوە بوی
چونکە خەشویستکەت کوم
بە خاک و بە ووڵات و بە ناوونیشانە
چەن ئاستەم کوم
ژنکت خەش بوە
ناو ونیشانی نەبە

ئەو باخچە نییە.. ئەو نەندیخانەیە! .. نووسینی : رەزا شوان

پار لە شاری دهـک، لە پەلی شەشەمی قوتابخانەی دهـکی سەرەتایی تەکنیکاو بووم.
مامۆستا نیگار وانەی زانیاریيەکانی پێدەوتینەوە. مامۆستایەکی زۆر رووخۆش، بە زمانێکی شیرین و بە شێوازێکی سووک و ئاسان بابەتە زانیاریيەکانی تێدەگەیاندین.
بە کچە شیرینەکانم و بە کوڕە ژیرەکانم بانگی دەکردین. ئەمەش خۆشمان دەویست و خۆشمان دەوێت و رۆژێکی زەرمان بۆی هەیە.
مامۆستا نیگار، بە ناوی"گەشتی زانیاری" مانگی جارێک بە سواری پاس پەلەکەمانی دەبرد بۆ چەند کارگەیەک و چەند کۆگەیەک و بۆ وەستگەی کارەبا و بۆ وەستگەی پاپاوتنی ئاوی دهـک. خۆشی و سوودێکی باشمان لەو گەشتە زانیاریانەمان وەرگرت.
لە مانگی نەورەزی ساڵی رابردوو، مامۆستا نیگار وتی:"کچە شیرینەکانم، کوڕە ژیرەکانم، پێتانخۆشە کە هەفتەی داهاتوو، گەشتی زانیاریمان بۆ "باخچەی ئاژەڵانی دهـک بێت؟"
هەموومان دەستمان هەڵبڕی و پێکەوە: بەڵێ مامۆستا گیان زەرمان پێخۆشە.
بۆشێکی زۆری هاوڕێیانی پەلەکەم، پێشتر جارێک یا زیاتر چووبوون بۆ باخچەی ئاژەڵانی دهـک. بەڵام من تا ئەو رۆژە باخچەی ئاژەڵانی هیچ شوێنەکم نەدیبوو. بۆیە حەزم دەکرد، کە لە نزیکەوە ئاژەڵ و باڵندە کەویەکان ببینم.
چووین بۆ باخچەی ئاژەڵانی دهـک.. چەند جۆرە ئاژەڵ و باڵندەی کەوی جوانیان لێیە، وەکو: شێر، پڵنگ، ورچ، گورگ، ئاسکە، ڕەوی، چەقەڵ، هەڵۆ، کوندەپەپوو، کەو، سوسکە، چەندین جۆری تری ئاژەڵ و باڵندەی سروشتی کوردستان.
هاوڕێکانم دەخشبوون و زەردەخەنە کەوتە سەر لێوانیان. بەڵام من بە پچڕاوانی هاوڕێکانم، بە بینینی ئەو ئاژەڵ و باڵندانە لەناو ئەو شیشبەندە کلیلکراو و ژوورە تەسکانە و

قەفەز داخراوانەدا، دەتەنگ بووم.. بەزەییم پێیان دەهاتەوە.. کە گوێنەوە بە قوتابخانە. وەکو گوشتکانی ترمان، بە کورتی باسی گوشتکەمان کرد.

مامۆستا نیگار: هەمووتان دڵخۆشبوون بە گوشتەمان بە باخچەی ئاژەڵانی دهۆک؟

هەموو هاوڕێانی پڵکەمان: بەڵێ مامۆستا، گوشتکی خۆش بوو.
بەڵام من لە دوای هاوڕێکانمەوە، دڵستم هەبەی و وتم: مامۆستا گیان، بە لای منەوە گوشتکی خۆش نەبوو، بووە هەی دەتەنگیم.
مامۆستا نیگار: بە دڵەقان، کچی شیرینم بە پێت خۆش نەبوو و بووە هەی دەتەنگیت؟
ـ ئەی مامۆستا گیان، بەڵێزتان چەند جارێک پێت نەوتین پێویستە بەزەییمان بە ئاژەڵ و باڵندەدا بێتەوە و دژی ڕاوکردنیان بین؟
مامۆستا نیگار چاوەکانی کرانەوە و بە زەردەخەنەوە، وتی: بەڵێ ڕاستە من واموت.
ـ مامۆستا گیان، هاوڕێکانم، بە چاوی خۆمان بینیمان، کە چۆن ئەو ئاژەڵ و باڵندە بێسزمانانە، لەناو ئەو شیشبەندە تەنگانە و قەفەز و ژوورە تەسکانەدا، هەر ئەمسەر و ئەوسەریان دەکرد و لە ئەمەیان دەڕوانی.. وەکو لەمان بپاڕێنەوە، کە بەزەییمان پێیاندا بێتەوە و دەرگاکانی شیشبەند و ژوور و قەفەزەکانیان لێبکەینەوە، دەرپەڕن و ڕابکەن و هەڵبفڕن و ئازادبن.
ئازادی بە مرۆڤ و بە ئاژەڵان و باڵندان، لە هەموو شتێ پێویستر و شیرینترە.

ئەوەی بینیمان باخچەی ئاژەڵان نییە.. بەڵکو بەندیخانەی ئاژەڵان و باڵندانە.. باخچەی ڕاستی ئەوان ژینگەی سروشتی جوانی کوردستانە.. کە بە ئازادی لێیدەژین.
مامۆستا نیگار کە گوێی لەم قسانەم بوو.. زۆر گەشایەوە و باوەشی لێدام.. هاوڕێکانیشم چەپڵەیەکی قایمیان بە لێدام.
مامۆستا نیگار: ئەی ئافەرین دلەقان گیان، قسەکانت زۆر جوان و ڕاستن.. بە تەواوی لەگەڵ قسەکاندام.. لە ئەمڕۆوە دەبم بە هاوڕێی بەزەیی بە ئاژەڵان و باڵندان.
هاوڕێیانی پڵکەم: مامۆستا گیان، ئەمەش قسەکانی دلەقانی

هاوڕێمان بە جوان دڵزانین، ئەمش دەبین بە هاوڕێیانی بڵێی بە ئاژۆ و باڵندان و دژی راوکردنیانین.

نۆرویج: ٢٠٢٠

ژنکخراوەکان و ژنانی یەکسانیخواز لە تاراوگە پشتیوانی کەمپینی ٨ مارس ، ژێڕی جیهانی ژنان لە هەرەمی کوردستان دەکەن

ئەمە وەک هەڵسوراوانی یەکسانیخواز و ریکخراوەکان لەدوارێی کوردستان پشتیوانی کەمپینی ئازادیخوازان و ژنکخراوەکانی ژنان و چالاکوانان دەکەین کە لە ٨ مارس و ژێڕی جیهانی ژنانەدا ڕایانگەیاندوە لژێر ناونیشانی(دوەستینەوە بەرامبەر سوکایەتیکردن بە ژنان ، دەستدریژکارانی تاوانی دەستدرێژی سێکسی دەبیت سزای توند بدرێن.).

خەبات و خواستەکانی ژنان و ژنکخراوەکانیان لە کوردستان جێگەی پشتیوانی هەموو ئینسانێکی ئازادیخواز و یەکسانی خوازە لە ناوەوە و دەرەوە دا ، وە هەوڵێکی گرنگە لە ڕاستای کۆتایی هێنان بەو سوکایەتی و بەڵێزییەی ژنان لە لایەن دژگا دینی و بۆشک لە پیاوانی ئاینی لە هەرەمی کوردستان بە ماف و کەرامەتی ژنانی کوردستانی دەکرێت. وە هاوکات خەباتێکی ژوایە بە کۆتایی هێنان بە دیاردە و تاوانی قڕۆنی دەستدرێژی سێکسی بەسەر منداڵان و کچان. .

ئەمە هووبە حکومەتی هەرێم و دژگای دادوەری و پەرلەمانی کوردستان ناڕازایەتی خۆمان دەردەبڕین بەرامبەر بە درێژدان بەم دەخە ناشایستە و پەلەستەمە کە بەرامبەر بژنان ومنداڵان دروست بووە ، وە پەیمان وایە کە دژگا دوەتیکان بدەنگ و کەمتەرخەمن لئاست تاوانباران . بەداخوە لە کاتکدا ژنان و بە ئاشکرا تاوانباران

سوکایەتی بژنان و ڕێکخراوەکانیان دەکەن ، کەچی زۆر جارنەک هەر پشتیوانی یاسایی و مادی دەکرێن ، بگرە مینبەرەکانی میدیا بۆ گوتارەکانیان ئاوەڵا دەکرێت لایەن دەسەڵاتدارانەوە. هەربۆیە داوادەکەین کە کاتی ئەو هاتنوە کە حکومەتی هەرێم و پەرلەمان و دەزگای دادوەری ، لێپرسراوەتی لە خێیان نیشان بدەن و پابەند بن بە ستانداردە نێو دەوڵەتیەکان بە پاراستنی ژنان و منداڵان لە دژست توند و تیژی و سوکایەتی و دەستدرێژی . پێویستە لە سەریان کە هەم بە یاسا و هەم بە کردەوە سوکایەتی بژنان و دەستدرێژی سەکسی بتاوان دابنێن و سزای پیویست بۆ ئەنجامدەرانی دابنێن .
جارێکی تر لە ٨ مارسدا پیرۆزبایی لە خەباتی ژنانی کوردستان دەکەین و هاوپشتی و هاوکاری نێوان هێزەسوراوانی ژنانی تاراوگە و ژنانی کوردستان پتەوتر دەکەین لە پێناو گەیشتن بە کۆمەڵگەیەک کە یەکسانی هەمەلایەنی ژن و پیاو و مافەکانی ژنانی تێدا بەرقەرابێت...
ڕێکخراوی ژنانی کورد و خەرهەڵاتی ناوەڕاست/ بەریتانیا
گۆنا سەعید/بەریتانیا
گولزار علی چالاکی بزوتنەوەی یەکسانیخوازی ژنان/دانمارک .
سەنتەری کلارا بو ژنان و گەنجان /دانمارک .
میدیارەوف بیگەرد /شانوکار /دانمارک
دکتورە نگین جۆ عفەر /پسپۆڕو بەردی دانمارک لە نۆ خێشەکانی ژنان و منداڵان بون/دانمارک
پرشنگ سەعید /ڕوژنامەنوس /دانمارک
ناوەندی سیکولاری کورد/دانمارک.
لاوژە جەواد /چالاک بزوتنەوەی یەکسانیخوازی ژنان/دانمارک
سارا عومەر /ڕوژنامە نوس /نوسەر/داکوکیکار لە مافەکانی مروڤ/دانمارک
.سۆسن سەلیم/بەریتانیا
ئەمەل سەعید کوردە /هونەرمەند /لەندەن.
ڕوناک ئەحمەد/کولن ئەلمانیا
هاژە خەفاف /کۆن/ ئەڵمانیا
ناوەندی ئامەز/ بۆ ئاوەتەبونی کولتوری کوردی ئەڵمانیا/ کۆن
ڕێکخراوی خەندە لە شاری کۆن/آلمانیا.
خەندان جزا/ چالاکی مافی مرۆڤ/دانیشتوی نەرویج ا
تارا توانا/ جیگری سەرۆکی یەکیتی ژنانی سوسیالدیموکرات/سوید
/ڕوناک شوانی/ نووسەر/ سوێد
نووسەر/مامۆستا/سوێد /ڕەواس ئەحمەد بانیخێڵانی
گۆنا عەلی/ پەرستار سوید.
هەرێ ڕێ شید /ستەکهەڵم /ڕاوێژکاری کۆمەڵایەتی /سەنتەری ژن لە

ستەکھۆم /سوید
شیرین ئەحمەد /چالاکی بزوتنەوەی یەکسانی خوازی ژنان /سوید
ساکار زیرین /قوتابی دکتورا لە زانکوی هومبولدت /بەرلین
ئالا فرج/ژنانی عیراقی لە فنلندا
کەژاڵ نوری /چالاکەوانی ژنان /هۆلندا

فەمینیزمی پێستەدیرنیستی و بزوتنەوەی نوێی ڕزگاری ژنان لە ئێران! … حەمید تەقوایی

بابەتی قسەوباسکەی من تەخنەیە لە پێستەدیرنیزم لە گۆشەنیگای ڕزگاری ژنان وناخشێک کە شەشی داهاتوی ئێران دیگەت لە بزوتنەوەی نوێی ڕزگاری ژنانداە نەک تەنها لە ئێران بەکو لەسەر ئاستی جیهانیش.
هەروەک دەزانن کە چەوسانەوەی سەر ژنان، بەمافی ژنان، و بەگشتی هەڕاوردنی ڕەگەزی کێشەیەکی نەونەتەوەییە و تەنانەت لە پێشکەوتوترین وڵاتانی بەناو لانکەی دیموکراسی و پێشسازی ڕژاواشدا ئەیبینیت. دواین نمونەش بزوتنەوەی "منیش me too" لەئەمریکایە. هەڕاوردنی ڕەگەزی لە هەموو جێگایەک هەیە. لەوانەیە لە وڵاتانی ڕژاوادا لەوی یاسایی و مافوە هەڕاوردن ئەوەندە بەرچاو نەبێت – کە هەشتا لەو ئاستەشدادەتوانرێت ئاماژە بکرێت بەکرێی یەکسان بەرامبەر کاری یەکسان، کە هەشتا تەنانەت لە وڵاتانی ڕژاواشدا بەفەرمی نەناسراوە بەڵام بەهەرحاڵ بنەمای کێشەکە ئابووری – کۆمەڵایەتی – فەرهەنگییە و ئەبەت لە پێشەوە چارەسەر بکرێت.

لە ئێران بەمافی ژنان بەدادیەتی وە تەنانەت قابیلی بەراوردکردن نییە بەوڵاتانی تر. لە کەماری ئیسلامیدا بەمافی و هەڕاوردنەکی ئاشکرا کەلەسەر ئاستی یاسایی، دەوڵەتی، فەرمی و بەئاشکرا لە دژی ژنان بەڕەسمیەت بەوونەیە. یەکەمین پرسیار ئەوەیە کە ئەمە لەکوەوە هاتوە؟ بۆچی بەوشێوەیەیە؟ لەئاستەکی سیاسیدا وەڵامەکە

ئەوەیە کە کەماری ئیسلامی حکومەتێکی ئاینیەو لەناوەڕۆکدا دژی ژنەو بەمافی ژنانیش وەک ئامرازی دەسەڵاتی خۆی، دەسەڵاتی ژێمی ئیسلامی سەرمایە لە ئێران بەسەر خەڵکدا بەکاربراوە. بەڵام لە ئاستێکی پایەیتردا ئەم پرسیارە دێتەپێشەوە کە ئەم بزوتنەوە ئیسلامیە لە کوێوە سەری هەڵداوە و چۆن بەدەسەڵات گەیشتوە؟

ڕیشەی کێشەکە ئەوەیە کە بزوتنەوە دەسەڵاتدارەکان چ ئەحزاب، چ دەوڵەتەکان و تەنانەت بزوتنەوەکان ومەیلە جیاوازە ناوەوەکان وە تەنانەت لیبراڵ چەپەکان وفەمینیزمی باو (سونەتی)، ئیتر توانای وەڵامدانەویان بەکێشەکانی ژنان لەهیچ جێگایەکی جیهان نییە. بەهەمان شێوەش کە توانای وەڵامدانەویان بەهیچ نەرمەکی مەدەرن وپێشکەوتووی ئینسانی نیە. لیرەدایە بە بۆچونی من باسی پێستمەدەرنیزم دێتە ئاراوە. من لە چەندین گفتوگۆدا ڕونمکردوەتەوە کە چۆن پێستمەدەرنیزم لە دوا بچوکترین پێشکەوتوخوازی، ئینسانیەت، پێشکەوتن، تازەگەری، مەدەرنیزم و مەدەنیەت کە سەردەمانێک پێناسەی لیبرالیزمی بورژوازی ودیموکراسی بورژوازی بوو، سەردەمێک ئاڵای بورژوازی بوو لەبەرامبەر سەدەی ناوەڕاستیەکاندا، داشراوە. لە دوالێکدانەوەدا بەپێی ئەم تێکستە وبەهەی ئەم پارادایمە(نموزەج) پێستمەدەرنیزمەیە کە پێگەی ژن لە ئێران تا ئاستی سەدەکانی ناوەڕاست هێناوەتە خوارەوە. کەماری ئیسلامیش هەمان مامەڵە لەگەڵ ژنان دەکات کە بە نمونە لەسەدەکانی ناوەڕاستدا لە ئەوروپا وە یان لە ئێرانی سەردەمی سەفەویەکان وێان قاجاردا هەیانبوو وبەوبەنەوەی حکومەت لەگەڵ ژناندا شتێکی هەرلەم شێوەیە بوو.

پێستمەدەرنیزم لە ڕاستیدا پێش مەدەرنیزمە، دوای مەدەرنیزم نیە، مەدیرنیزمی پیشوتر نیە، پێست مەدەرنیزم واتە گەڕانەوە بۆ دواوە. واتە گەڕانەوە لە مەدەرنیزمەوە بۆ نەریتەکان، یاسا، فەلسەفەی سیاسی، فەلسەفەی کەمەڵایەتی سەدەکانی ناوەڕاست. کێشەی ژنان لە ئێران باشترین نیشانەی ئەم کێشەیە. لەدوا لێکدانەوەدا و لە چوارچێوەی گشتیدا جێگەو ڕێگەی ئەمڕۆی ژنان لە ئێراندا نیشاندەری ئەوەیە کەلەوی نەونەتەویەوە ژن لەچ پێگەیەکدایە. ئەمە دەبێتە هاوڕێبازی ئەو فەمینیستەی کە بە بەرگری لە ژنانی ئیسلامی دەچێت حیجاب دەپۆشێت.
بەخۆی دەڵێت فەمینیست و لایەنگری مزگەوت دروستکردنە لە شارەکانی ئەوروپا، بەخۆی ئەڵێت فەمینیست بەڵام کوشتاری ناموسی نادیدە ئەگرێت و بەسەریاندا تێدەپەڕێت ودەڵێت ئەوە بەشێک "لەکلتوری خۆیان"ە. بەخۆی دەڵێت فەمینست بەڵام خوازیاری ئەوەیە کە لەکەندا

یاسای ئیسلامی لە کاروباری خێزانیدا لە لایەن دادگاکانی شەریعەوە جێبەجێبکرێت بۆ ئەوانەی کاتێ کۆمەڵگە ئیسلامزەدەکانەوە هەڕەشەیان وپێنابەرن. ئەمە لە کاتێدا لەبەرامبەر ئەم دەرکەوتنەی دادگاکانی شەریعەدا وەستاینەوەو پاشکشەمان پێکرد. هیچ لیبریالێک لەو مەیدانەدا نەبوو، هیچ دیموکراتێک لەو مەیدانەدا نەبوو. هەر کەسێک ئاگاری کەمێک بەنی شەشی گەورەی فەرهنسای کردبێت ئەبوایە لە دژی ئەمە بوەستایەتەوە، بەڵام مەسەلەکە بەپێچەوانەوە بوو. هەرچەندە بەناو فەمینیست تر وهەرچەندە بەواڵێت لیبریاڵ چەپترن، بەڵام زەرتر لە پاڵ دەستی ئیسلامی سیاسیدا دەوەستن. لە حیزبە سیاسیەکانیشدا هەر بەو شێوەیەیە.
ئاستەوی فاشیست لە هەوەستگیری ئاسیستیانەوە لەدژی ئیسلامی سیاسیە بەڵام چەپی بورژوازی لەتەنیشت ئیسلامی سیاسیدا وەستاوە. فەمینیزمیش ئەقڵیەکە، یەک مەزائیکەکە، لەم لێکدانەوەیە و ئەوان ئاستی پێگەی ژنیان ئەوەندە هەناوەتە خوارەوە بەشێوەیەک کە بەرگری دەکەن لە یاساکانی سەدەکانی ناوەڕاست کە لە کۆماری ئیسلامی ئێراندا جێبەجێدەکرێت وە لەخودی ئەژئاوادا ئیمتیاز دەدەن بە کۆنەپەرستی ئیسلامی. نەک تەنها لەپێوەند بە بەمافی لەڕادەبەدەری ژنان لەوڵاتانی ئیسلامزەدەدا هیچ ناڕازیەتیکیان نییە بەڵکو ئیانەوێت یاسای دژە ژنی ئیسلامی لەکاروباری خێزانیدا لەڕیازو تاران وکابووڵەوە هاوردەبکەن و لە لەندەن وپاریس وتەرانتە جێبەجێیبکەن.

ئەم مەیل و فەلسەفە سیاسیە بە پێست مەدەرنیزم ناودەبرێت و ئەمە فەلسەفەی چەپی بورژوازیە. گاڵتەجاڕی مەزووە لەردایە. ئاستی تووندڕەو دژەت پەناهەندەکانی کۆمەڵگە ئیسلامزەدەکان هەر مرۆڤ نین، ئەوانە جیهان سێهەمین و ئەبەت بیانخێیتە دەریاوە. بەڵام چەپی بورژوازیش کەزەر بانگەشەی لیبریالیزم و ئازادی ئادەربەینان هەیە ئەیین کوشتنی ناموسی کەم بکەنەوە. بانگەشەی ئەوەدەکات لە یاساکانی خێیاندا ئاگەر مەسیحیەکی دانیشتوی ئەوروپا یان لەدایکبوی ئەوروپا تاوانی ناموسی ئەنجام بدات سزای تووندمان هەیە، بەڵام سەبارەت بەو کەسەی کاڵە سوریاوە هاتووە لەڕە بوەتە پەنابەر وکچکەی کوشتوە لەبەر ئەوەی خۆشویستی کوڕی هەبوە، کۆشکە جیاوازە و ئەبەت بەتوندی نەیگرین وەیان تەنانەت چاوپۆشی لە تاوانەکەش بکرێت چونکە کلتور وئاینەکەی تری هەیە! ئەمە بەراورد بکە لەگەڵ بنەماکانی کۆمەڵگەی مەدەنیدا، لەگەڵ یەک هاوڵاتی و یەک یاسا، لەگەڵ بنەمای یەک وڵات و یەک یاسا وە هەموو کەسێک لەبەرامبەر یاسادا یەکسانە. هەواڵێک لەمانە نیە.

ئەم بارودۆخە لە ڕووی سیاسییەوە تەرجومەکراوە بۆ هاتنەسەرکاری حکومەتی دژە ژنی کۆماری ئیسلامی لە ئێران. بۆچونی من کۆماری ئیسلامی لەسەرشانی یەک فەلسەفە وجیهانبینی و ئایدیۆلۆژیەکی گشتی پێست مۆدێرنیستیەوە بەدەستهێنات گرێیشت. هەرگیز بەو شێوەیە نەبوو کە لە کۆنفرانسی گوادالوپیدا دووەمتانی ڕۆژئاوا بڕیاریان دابێت و کۆماری ئیسلامیان هێنابێتە سەرکار. بارودۆخێکی گشتی سیاسی وپارادایمێک(نموزەج) بوو، شێوە بیرکردنەوەیەک بوو کە پێیوابو کەمتێگەی ئێران کەمتێگەیەکی ئیسلامیەو نەرم و ستاندارد مۆدێنیکانی ڕۆژئاوا لەبارەیەوە پشتڕاست ناکاتەوە.

ئیستاش هەر دەمێن کەمتێگەی ئێران ئیسلامیە، ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ئیسلامیەو ئیسلامی سیاسی ڕەگ وڕیشەی لە کلتوری خۆکدا هەیە. دەمێن داعش وکۆماری ئیسلامی بەرواڵەت دوو لقی جیاوازن لە ئیسلام وە شەڕکەشیان عەقیدەتییە(ئایدۆلۆژیە) واتە لەبەر ئەوەیە کە یەکێکیان سوننیەو یەکێکیان شیعەیە.١٤٠٠ساڵ بوو کە ئەم شیعەو سوننانە لە سوریاو عێراق و ئێران لەگەڵ یەکدا ئاژیان وهەواڵێک لە تیرۆریزمی ئیسلامی وبزوتنەوەی ئیسلامی سیاسی نەبوو. دڵزانم کۆلە سەردەمی سەفەویەکان وخەلیفەکانی عەباسیدا مەزهەب ئاڵای زەرەک لە شەڕکان بوو بۆ بەدەستهێنانی ئەمێ دروشکراوەی ئەوانە نیە. لەبەرامبەریدکدا دەجەنگین بۆ ماڤی لە مێژوی مۆدێرنی ئەم سەد ساڵەی دوایدا دیاردەیەکی هاوشێوەی داعش یان کۆماری ئیسلامیمان نەبوە. ئەمێ ئەوانە هەوساریان بچڕاوەو بەربونەتە گیانی خۆک. بۆچی پێست مۆدێرنیستەکان ئەگەینەوە بە کلتورو باوەڕکان؟: شیعە لەبەرامبەر سونەدا و شارستانیەتی ئیسلامی لەبەرامبەر شارستانیەتی ڕۆژئاوایدا! دوو کلتور، دوو شارستانیەت. شێوەی شارستانیەتکان! بەربەریەتێک کۆلەبنەتدا بەهەی سیاسەتی پێست مۆدێرنیستی بەرژوازیەوە سەری هەڵداوە دەخەنە ئێستەی فەرهەنگ وکلتوری خۆکێک کەخەیان بونەتە قوربانی ئەم سیاسەتانە!
ئەمە لوتکەی بەگژناکردن و بەگژناو و لیتاویکە کە بەرژوازی ئەمە بەسەر جیهانیدا سەپاندوە و یەکەمین قوربانیکانیشی ژنانن. وە هەر لەبەر ئەوەشە کە هێزی بزوتنەوەی ڕزگاریخوای ژنان و هێزی ژنان هێزکی بنەتی لەدان لەم بارودۆخەیە.
بۆچی ئەمە دەمێن شێشی داهاتوی ئێران ژنانە دەبێت؟ وەیان بەدەربینێکی باشتر بۆچی شێشی سۆسیالیستی لە ئێران ژنانە ئەبێت؟ ئەمە تەنها لەبەر ئەوە نیە کە ژنان لە هیزی پێشەوەن و زەر ئازان، تەنها لەبەر ئەوانیە کە ژنان، هەر لەیەکەمین ڕۆژەوە هەتا ئەمە لە دژی حیجاب ڕاوەستاون، لەهیزی پێشەوە لەبەرامبەر کۆماری

ئیسلامیدا ڕاوەستاون. هەموو ئەوانەی دروستن. بەڵام لایەنی گرنگتری ئەوەیە کە بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی ژنان ڕووبەڕووی هەموو دژە ژنیەکی بەرژوازی پستەمدەرنیستی دەبێتەوە.

بنەمای کیشەکە ئەوەیە کە لێبیرکردنەوە و فەلسەفەی سیاسی سەرمایەداری ئەمڕۆدا کیشەی هەڵاواردنی ڕەگەزی بەتەواوەتی خراوەتەلاوە. ڕەگ و ڕیشەی کیشەکە سەرمایەداری سەردەمی پست مەدەرنیزمە. ڕوانگەو ڕەهبازێک کە تەنانەت ناڕەت ژنی هیندەسی نابێت لەگەڵ هاوسەرە مردووکەیدا بسوتێنرێت. کەژنەکی نەیجیری کاتێک هاوسەرەکەی لەدەست ئەدات ناچێتە بەشەک لە موڵکی خزانی هاوسەرەکەی. ناڕەزایەتی بەرامبەر بەوانیە کە ژنە نەیجیریەکان کەنەک هەرتەنها هیچ موڵک ومیراتیک نابن بەڵکو خۆشی ئەبێت بەبەشێک لە موڵکی باوکی هاوسەرو وبرای هاوسەرەکەی. ئەوانە هەموو ڕەژێک ڕوئەدەن.

ئایا ئەمە لەسەر مەزی فەمینیستەکاندا هەیە؟ لەسەر ڕوی مەزی دیموکراتەکاندا هەن؟ لەسەر ڕوی مەزی لیبراڵەکاندا هەن؟ تەنانەت لەسەر ڕوی مەزی کەمەنیزمی باو(سونەتی) هەن؟ نەخێر! لەسەر ڕوی مەزی کەمەنیزمی کرێکاریدا هەیە. وەکاتێک ئەمە جەخت لەسەر ستمکێشی ژنان دەکەینەوە ئاڵەن کرێکارتان لێبیرکردوە. وەڵامی ئەمە ئەوەیە کە ڕەخنە لە بەمافیەکانی ژنان قورتترین ڕەخنەیە لە بەرژوازی جیهانی. تەنها کرێکار دەتوانێت ژن ڕزگار بکات. تەنها سۆسیالیستەکانن کە دەتوانن ژنان ئازاد بکەن. فەمینیزمی ناسۆسیالیستیمان نیە. من لە ساڵیادی حیزبیشدا وتم ئازادی ناسۆسیالیستیمان نیە. شارستانیەتی ناسۆسیالیستیمان نیە، مەدەنیەتی ناسۆسیالیستیمان نیە. ئاڵیەت نا، سێبری ترامپ بکە، ئاڵیەت نا، ئیسلامی سیاسی وکەماری ئیسلامی ببینە. دەوڵەتەکان وبزوتنەوە بەناو لیبریاڵ-چەپەکان ببینە کە کوشتاری ناموسی نێک لە ئێران بەڵکو لەخودی پایتەختەکانی ئەورپاشدا ئەبەخشن بە ئیسلامیزم. دەزانم کە بەرژەوەندی ئابوریان بەوشەوەیە پەویست دەکات.

بەڵام ئەمە یەک ئاستی کێشەکەیە، ئاستێکی سیاسی-ئابوریە وێکەمین بەرخورد بە کێشەکە ئەمەیە. بەڵام ئەم بەرژەوەندیە ئابوریەی ئەمە بەڵەبازی پست مەدەرنیزم تیئەریزە و ڕونکراوەتەوە و ئاشکراکراوە. بەرژوازی بەفەرمی وبە ئاشکرا دەستی شاردوە لە شارستانیەت و پێشکەوتنخوازی، بەرژەوەندیە قورتە ئابوریەکانیشی وە ئابوری سیاسی ئەم قەناغەی واپەوست دەکات کەمرۆڤەکان لە شوناسە ناوخۆیی، ئاینی، نەتەوەیی، میللی و ناوچەییەکانی خۆیان بئاخنێت وبەو ناونیشانە بیاناسێنێت. یەکەمین وزەرترین قوربانی ئەم ڕوانگەیە ژنانن. ژنان لەوەتانی ئیسلامزەدەدا و ژن لە هەموو

وڵاتاندا.
بەهەمان هەکار ئوبژەکتیڤیەک کە ئێمە لە ئێران هەمانە، خەباتی ئێمە بۆ ڕزگاری ژنان، مۆدایەکی جیهانی لەخۆگرتوە. ئێمە ئوبژەکتیڤیەکە لەدژی هەموو سیستەمی فکری، سیاسی و کلتوری کە فەمینیزمەکەی لە مۆنتریاڵ سەرپۆش دەدات بەسەریدا، ئەژی میللی حیجاب ئادگیرنێت و خوازیاری مزگەت دروستکردن ئەبێت و داوای جێبەجێکردنی یاسای خەزانی ئیسلامی لە هەرەمی ئێنتاریەی کێندا ئەبێت و لە بەریتانیاش هەتا ئێمڕە مەریەم نەمازی دژی ئێم کێنپەرستیە دژە ژنیە دەجەنگێت.
ئێمە لەکێندا کارەکمان کرد کە سەرەک وەزیرانی لیبریاڵی ئەو کاتەی هەرەمی ئێنتاریە پاش زیاتر لەمانگێک کەمپینی بەهێز دژی دادگاکانی شەریعە کە هەما ئەرجومەند سەرپەرشتی دەکرد لە کۆتاییدا ناچار بوو کە ڕایگرێنێت یەک وەڵات ویەک یاسا. ئەوەی کە ئێمە لە شەقامەکاندا هاوارمان دەکرد وە ئاڵای خەباتمان بوو، لەزمانی سیاسەتمەدارەکی لیبریاڵ هاتەدەرەوە وناچارمانکرد کە بەبنەمای لیبریاڵی ومەدەرنیستی خۆیدا بچێتەوە. بەرمان بە یاساکانی شەریعە و دادگاکانی ئیسلامی گرت لەکێندا، بەڵام خوێندنگە ئاینیەکان هێشتا هەن، قوتابخانەی ئیسلامییان هەیە، قوتابخانەی کاتۆلیکیان هەیە، قوتابخانەی جولەکەیان هەیە.
سکۆلاریزم سێ سەد ساڵ بەرلە ئێستا لە سەردەمی ڕۆشنگەریدا، ڕایانگەیاند کە ئاین لە خویندن وپەروەردە جیایە وە ئیستا چەپترین لیبریاڵی بەرژوازیەکان خوازیاری خوێندنگەی ئیسلامی، یەهودی وکاتۆلیک وهیترن. وەجارەکی تریش یەکەمی قوربانی هەر ژنانن.
فەمینیزمی واقیعی، فەمینیزمی سۆسیالیستیەو ئەو ئاڵای ڕزگاری ژنانەی کە چینی کرێکار بەرزی دەکاتەوە تایبەتمەندیەکی هەیە کە تەنانەت لە فیمینیزمێک کە لە دەیەی شەست وحەفتاکاندا لە ترۆپکی هەزی خۆیدا بوو چەندینبار لەپشترێ. ئەم تایبەتمەندیانە بەبەوای من بەر لەهەر شوێنێکی تر لەبزوتنەوەی ڕزگاری ژنان لە ئێراندا نوێنەرایەتی دەکرێت.
کاتێک فشار دەخرێتە سەر زەمبەلەکێک(سپرینگ) وبەرەڵای دەکرێت لە جێگای یەکەمی خۆی ناوستەت بەکو سەدان پێ بەرەو پشتر دەپۆڕێت. کاتێک حکومەتێ ژنی ئێرانی دەبات بە قوتایی بەمافی، وابیر نەکەیتەوە کەدەگەڕێتەوە بە سەردەمی شا؛ لە سوید لەپشتر دەبن، قسەکرانیتری پانەلەکە، شیرین وشهلا ئەمیان بەیانکرد. ژن لە ئێران بەشوەیەک هەسوکەوت دەکات وە تەوقوع وخواستگەلێک دەخاتەوو کەنێک تەنها لە وەاتانی ئیسلامزەدا نائاسایی و لەدەرەوەی داب ونەریتەکانێ بەکو فیمینیستکی پست مەدەرنیستی تەنانەت لە

کۆمەڵگەکەی خۆشیدا ئەو چاوەڕوانییەی نیە کە بەوشەوێ بێت. بزوتنەوەی ئازادی ژنان لە ئێران لەوەی لەدان لە تاپۆکان و پیرۆزیە ئاینیەکان وپیاوسالاریکان، لە هەوی ئازادی پەیوەندی سێکسی کە داوای دەکەن، لەوەی بانگەشەیکەوە کە هەیەتی. چاوەڕوانیەک کە هەیەتی، پێشبینیەک کە لە ژیان هەیەتی لەئیزی پێشەوەی بزوتنەوەی ئازادی ژنان لە دونیا وەستاوە.

یەکەمین تایبەتمەندی فەمینیسمی سۆشیالیستی دژایەتی ئاینە و ئەم گرنگترین تایبەتمەندی بزوتنەوەی ئازادی ژنانە لە ئێراندا. ئاین لەدەوڵەتدا، توندوتیژی ئیسلامی دژی ژنانی گەیوە بە یاسا وخووەوشت و پەوپاگەندەی دەوڵەتی لەکۆمەڵگەدا وە ئەم واقیعیەتە یەک تایبەتمەندی قوڵی دژی مەزهەبی بەخشیوەتە بزوتنەوەی ئازادی ژنان لە ئیراندا. بەڵام دەمارگیری دژی ژنان تەنها تایبەت بەئیسلام نیە. پیاوانی یەهودی لە نزاو پاپانوەکانیاندا سوپاسی خودا ئەکەن کە بە ژن دروستی نەکردون، کاتلیکەکان ژن بەئامازی بەرهەمهێنانی منداڵ دەزانن، وە هەموو ئاینەکان دواکەوتووترین و کۆنەپارستانەترین تێوانین و یاسای دژی ژنان نوینەرایەتی دەکەن. ئاینە باوەکانی ئەمڕۆ گۆیشیان لەچاخی بەردین و دواکەوتویی مرۆڤایەتیدایە کە ژن وەک کەیڵەی سێکسی و ئامراز و کاڵای سێکسی سود لەوەرگرتنی پیاوان مامەڵەی لەگەڵکراوە. لەم ڕوەوە تایبەتمەندی دژە ئاینیبونی بزوتنەوەی ئازادی ژنان لە هەموو وڵاتکاندا لەگرنگترین تایبەتمەندیکانیەتی.
ئازادی ژن لە ئێران لەگروەی ڕەخنەی سۆشیالیستی لە ئاین وشێوەی سۆشیالیستیدایە. ناتوانێت بەو شێوەیە نەبێت. چ کەسێک؟ کام دیموکرات، کام لیبریاڵ، کام فیمینیست، ئایەوێت دادخوازی ژنێک بێت کە ئایەوێت لەژێر دەسەڵاتی ئیسلام بچێتدەرەوە؟ فیمینیستی لیبریاڵی کە خەی لە تەرەنتەو ستۆکهۆڵم ولەندەن خەریکی مزگەوتسازییە، خەریکە بە بەرگری لە "کلتوری ئیسلامی" حیجاب دەکاتە سەری، خەریکە چاوپۆشی لە کوشتنی ناموسی دەکات؟ ئایا ئەوانن دەیانەوێت کێشەی ژنان چارەسەر بکەن؟!
ئاغای ڕەزا پەهلەوی کاتێک دەیەوێت بەرگری لەمافی ژنان بکات وەک بەخۆکەری نەوەی داهاتو شانازیان پێوە دەکات. تاچەر خانم(مارگرێت تاچەر) هەر ئەمەی دەوت، ئاغای ترامپیش هەروا دەڵێت، پاپای مەزنیش هەروا دەڵێت. "بەهەشت لەژێر پێی دایکاندایە" ئەمە بەشێک لەقسەی هەموو مەزهەبیکان وهیزە ڕاستڕەوکانە لەبەرگری لە"پێگەی بڵندی ژن" لەکۆمەڵگەدا. هەرکاتێک قەیران دروست دەبێت ژنان دەنرێنەوە ماڵەوە هەتا نەوەی داهاتو پەروەردە بکەن وە کاتێکیش پێویستیان

بەهیزی کارکەیەتی بنیوەی کرێی پیاو بکاریدەهێنن. هەشتا کیشەی یەکسانی کرێکان، کرێی یەکسان بۆ کاری یەکسان کێشەیکی چارەسەرنەکراوە تێدانیە لە کۆمەڵگەکانی ڕۆژئاوادا. لەم ڕوانگەیەوە لە ئاستێکی جیهانیدا دەبێت بیرکردنەوەی ڕزگاری ژنان، بزوتنەوەی نوێی ڕزگاری ژنان، تایبەتمەندیەکی چەپ و سۆشیالیستی هەیە. ڕەگ وەیشەگرتووی ئەم جوڵانەوەیە لە دونیادا ئەبینیت. بەبۆچونی من بزوتنەوەی ناڕەزایەتی خۆوتکردنەوە و بزوتنەوەی فەمین نزیکترین جوڵانەوە و ڕەگ وەیشەی ناڕەزایەتی نوێی ڕزگاری ژنانن لە بارودۆخی ئەمڕۆدا.

تایبەتمەندیەکی ئەم جوڵانەوانە – فەمین و ناڕەزایەتی خۆوتکردنەوە – تاپۆشکاندنە. تاپۆشکاندن، نەک تەنها تابۆشکێنی دژی ئاین بەڵکو بگشتی تاپۆشکێنی دژی پیرەزیەکان و خوێوشت وداب ونەریتەکان وکەلتوری دژی ژنان، ئەرکێکی گرنگی ڕزگاری ژنانە. لەسەدا نەوەدی تاپۆکان وپیرەزیەکان لە دژی ژنانە، لەسەدا نەوەدی خوێوشتە بگەنەکان لەسەر بنەمای چەنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ ژنان و هەڵسوکەوتکردن لەگەڵ ژن وەک شەرەف، وەک کاڵای سێکسی، وەکو زەعیفە و بناونیشانی ڕەگەزی دوهەم، وەک دایکی منداڵان، وەکو پەروەردەکەری نەوەی داهاتو، وە وەکو هەموو شتێک جگە لە مرۆڤی یەکسان و هاوبەها لەگەڵ پیاو نەبێت. مەودایەکی گرنگی خوێوشتی زاڵ بسەر هەر کۆمەڵگەیەکدا سوکایەتیکردن وهەڵاواردنە لەدژی ژنان. لەو ڕوەوە تاپۆشکاندن و ڕوبەڕوبونەوە لەگەڵ خوێوشت ونەریتە زاڵەکانیش ئەبێت وەک تایبەتمەندیەکی تری بزوتنەوەی نوێی ڕزگاری ژنان هەژمار بکرێت.
تایبەتمەندیەکی تری بزوتنەوەی نوێی ڕزگاری ژنان گشتیبون و جیهانداگریەکەیەتی. ئەمڕۆ هیچ فەمینیستێک قسەڵ ماف جیهانداگری و یەکسانی ژنانی هەموو وڵاتان ناکات، لەبەر ئەوەی کە فەمینیزمی ئەمڕۆ لەسەر ناوەرۆک و جەوهەری پستەمدەرنیزمەوە خێی پێناسە دەکات. پستەمدەرنیسم بەپێی پێناسە باوەڕی بە بنەمای جیهانیبونی هیچ شتێک نیە، باوەڕی بە جیهانیبونی ئازادی نیە، باوەڕی بەجیهانی بونی شارستانیەت نیە، باوەڕی بە جیهانیبونی پێشکەوتنخوازی نیە، باوەڕی بەپێشڕەویکردن لە مێژودا نیە، باوەڕی بەوە نیە کە کۆمەڵگەی پێشکەوتوتر لە کۆمەڵگەی تر هەن. دەڵێن " شارستانیەتی" جیاواز بونیان هەیە و هەموو شارستانیەتەکان یەکسانن. لەو باوەڕدان کە کەلتوری ئیجیریەکان کە بەوەژن بەبەشک لە موکی باوکی هاوسەرەکەی دەزانن شارستانیەتکی ترە وە ئەبێت بە بەڵگەز هەژمار بکرێت! بگشتی ڕەتکردنەوەی جیهانیبونەوە و شارستانیەت

وپشکەوتنی جیهانی پاژنەیەکی ئاسنینی بەرژوەوەندی ئەمریکایە. وە لە ئەنجامدا چەکەکی کاریگەری بزوتنەوەی ڕزگاری ژن جیهانیبوونەوەیە. ئەم بزوتنەوەیە دەتوانێت خەڵکی دونیا لە دەوریەک کۆبکاتەوە چونکە تەکنەلۆژیای ئەمڕۆ لەگەڵ ئەمەیە. ئینتەرنێتمان لەگەڵە، تویتەرمان لەگەڵە، شەشی میسر جیهانی بوویەوە، هەر ئێستا هەواڵی هەفت تەپڵە جیهانی بۆتەوە، نێک بەهەی ڕاگەیاندنە فەرمیەکانەوە بەڵکو بەهەی ئەو ڕاگەیاندنانەی کە بەدەست خەڵک خەیانەوەیە. ئەوکلیپانەی ئەمە لەوە وەریدەگرین، ئەو کلیپانەی کەلە سیمینارەکەدا بینیتان لە تەلەفزیۆنی کەماری ئیسلامیەوە بەاونەکراوەتەوە، بی بی سیش ئامادەی نەکردوە، خەڵک ئامادیان کردوە و بەاویان کردوەتەوە. تەکنەلۆجیای جیهانی لەگەڵ ئەمدایە. ئەمش ناکۆکیەکی ترە بە پێستەمدەرنیستەکان! فەرهەنگێکی ناوخەیی-ناوچەیی سواری تەکنەلۆژیایەک دەکەن لە کاتێکدا کە هەموو جیهانی بەیەکەوە بەستراوەتەوە.

زەر سەرنج ڕاکێشە! سەردەمانێک کە هەموو شتێک ناوخەیی وڵکاڵی بوو تەلەفیزیۆن وەادیە وکەمپیوتەر نەبوو، بەرژوەزی هاواری بەهاو مافە جیهانداگرەکانی دەکرد، بەڵام ئێژەک کە تەکنەلۆجیا ئەوندە پێوەندیەکانی نزیکردەتەوە کە دونیا ببێتە گوندێکی بچوک، هەموو بەهاکان ناوچەیی وناوخەیی بونەتەوە! بانگەشەی ئەوە دەکەن کە بەهاوماف جیهانیەکان کە هەموو بە ئینتەرنیت پێکەوە بەستراونەتەوە و تەلەفۆن ومۆبایل لە گیرفانی هەر گوندنشینێک دایە، ناوخەیی – ناوچەیین. لە ڕواڵەتدا بەها ومافەکان ناخەیی – ناوچەیین، بەڵام تەکنەلۆجیا وکەلتوری مادی خەڵک جیهانییە! ناکرێت زانست وتەکنەلۆژی بکەیتە ناوچەیی و ئێژەیی. ئاخوند کە ناتوانێت بەو وڵاخ هاتوچۆ بکات وەیان ژنی فەمینیست کە بە هاوپشتیکردن لەگەڵ ژنی ئیسلامزەدە سەرپۆش لەسەر دەکات ناتوانێت بەواتە لای نافوریەک ئاو بهێنێت وەیان قاپکان وجلوبەرگەکان بە ئاوی ساردی ڕوبارەکە بشوات! ئامڕی جلشۆر و قاپشۆری ئەوێت. ئەوانە ناکرێت بکەیتە ناخەیی-ناوچەیی، ئەمە جیهانیە. بەڵام کاتێک دەگەین بەئازادی ژن، ئەڵێن هەرکەس بە ئاین وکەلتوری خۆی. لەسەر ئەم ناکۆکیە ئەبێت بەرژوەزی وردبکەین نەک تەنها لەمەیدانی ژناندا بەڵکو لەهەموو مەیدانەکاندا. لە کەمپیترەو ئینتەرنێت وەادیە و تەلەفزیۆنەکانیان سود وەردەگرن تا زانست وکەلتور و فەلسەفەیەک کەگەیشتوە بەم دەستکەوتە مادیە جیهانیە ڕەتبکەنەوە! ئەبێت بەرژوەزی لەسەر ئەم ناکۆکیەی بکوترێت و ئەمە خەریکین ئەوکارە دەکەین.

دیاردەیەکی تر کە سیاسی ترە ئەوەیە کە ئەبێت بزوتنەوەی ڕزگاری ژن خۆی وەک هێزێکی چالاک و چارەنوساز لە دژی ئیسلامی سیاسی ببینێت.

ئەوەی کە ئایەتی ئایینی لە سیاسەت وەیدانی جەنگی چینایەتیدا، لە هەموو شوێنێک نێک هەرتەنها لە هۆکارەکانی ناوەڕاستدا بەرزکردووەتەوە، ئیسلامی سیاسیە. وە پاژنەی ئاسنینی ئیسلامی سیاسیش کیشەی ژنانە. هۆیەکی هاوبەشی بزوتنەوە جیاوازەکانی ئیسلامی سیاسی،داعش، کەماری ئیسلامی، ئەرەغان، ئیسلامی "میانەڕەو" ڕەحانی وسروش، موجاهید وەتەوتە ئیسلامیەکانی تر، دژە ژنبونی هەموو ئەوهیزانەیە. ئەبەت بە ئایەای ڕزگاری ژنانەوە بچیتە شەڕی ئەمانەوە و ڕەخنەیان لەبگرەت و بیانخاتە لاوە. بزوتنەوەی ڕزگاری ژنان بەتایبەت لەبارودۆخی ئەمڕدا ئەبەت تایبەتمەندیەکی ڕادیکالی دژایەتی لەگەڵ بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسی و دەوڵەتکان وهەزە سەروکەنە پەرستەکانی ئێم بزوتنەوەیەی لە هەموو جیهاندا هەبەت.
وە سەرئەنجام بەڵەبەرچاوگرتنی هەموو ئەو تایبەتمەندیانەی کە ونمکردنەوە ڕەخنەی پایەیی لە بەچون وتیئوری پەستمەدڕنیزم لە گۆشەنیگای کەشەی ژنان وبەمافی ژنان یەکەک لە ئەرکە بنەڕەتیەکانی بزوتنەوەی ڕزگاری ژنانە لەم سەردەمەی ئەمڕدا.
من قسەکانم بەوە کەتایی پێدەهێنم کەڵە ئەران ژنان لە بەمافترینەکانن. یەکەک کە گەڕبیستی ئەو دەبەت کەڵە کەماری ئیسلامیدا ژنان مافی ئەویان نیە وەک تەماشاچیش بەڕنە ناو یاریگاکانەوە ڵەوانیە وابیربکاتەوەکە ڕەگەدان بە چونە ناو وەرزشگا وەک دەستکەوتیک یان شتێکی لەو جۆرە ژنی ئەرانی ڕازیبکات. بەبەوای من کەسێک کە بەو ئەنجامە گەیشتبەت هەڵەدەکات. مەنسور حیکمەت دەڵەت ناتوانیت کەمەک ئازادی بدەیتە خەڵکی وەازیان بکەیت. خەڵک تەواوی ئازادیان دەوەت. ناتوانیت ژنان بگەیتەوە بە سەردەمی شاو بەڵەیت سەرکەوتین! ئیستا لەجیاتی ڕەژی لەدایک بونی فاتیمەی زەهرا ئاشکراکردنی حیجابی ڕەزاخانی دەکەن بەجۆژن. وەلە گەڵان بەدوای ڕوخساری ژنی ئازاددا لەجیاتی ١٤٠٠ لەمەبەر، دەگیەنەوە بە ٢٥٠٠ساڵ لەمەوبەوبەر. ئیتر ئێمە وەڵامی هیچکەس نیە. ئەمەوەت بەڵم ئەوەی کە ژنی ئەرانی گەیاندوەتە بەخی بەمافی، مانای ئەوە نییە کە بەکەم ڕازی دەبن بەڵکو مانای ئەویە کە دەگەڕێتەوە و لە لەوپەڵەی ئازادیدا دەوەستێت. ئێمە بەردەوام وتومانە کە شەڕشی ئەران گورزی کەتایی ئەدات لە ئیسلامی سیاسی. منیش ئەوەی بە زیاد ئەکەم کە شەڕشی ئەران هەروەها لیدانیکی کاریگەر دەبەت لە بەمافی ژنان لە هەموو دونیا.

لەگەڵ سوپاسم بە ئەمیر تەوکولی بە نوسینەوەی دەقی ئێم قسەوباسە
*قسەوباسی حەمید تەقوایی لە سیمیناری "ژنان، شەڕشی ژنانە وبزوتنەوەی ڕوخاندنی کەماری ئیسلامی" لە ٨ی دیسەمبەری ٢٠١٨

پێشکێشکراوە ودواتر لە ئینتەرناسیۆنالی ژمارە ٧٩٥ بەاوکراوەتەوە.

وەرگێڕانی لە فارسیەوە: کاوە عومەر
پێداچونەوە: هیوا ئەحمەد

بە ڕێژی جیهانی ژن ... چاوە

چرا هەڵکەین

هەستن زووکن چرا هەڵکەن
سات ساتی ڕێ داگرتنە
با بە کەمەڵ چرا هەڵکەین
بەرچاومان ڕوون بکەینەوە
دەوری دونیا بدەینەوە
دونیا تاریکە
تا بەیی تاریک تاریک
ڕێ بەانە و ئەنگوستچاو
چاو چاوی چاودار نابینێ
بینایی بستێ بە ناکا
کەس هەنگاوێ ڕێ دەر ناکا
هێ گشت کەسان! هێ بەبەشان!
هێ ژنانی بەماف و لاوانی بەباک!
هێ عاشقانی ئازادی!
با هەر کامەو لە ئاست خەمان چرا هەڵکەین
چرای بەرچاو ڕوونکەر هەڵکەین
با ڕێبواران ڕێ دابگرن
هێ هێ دەستەی مەشخەڵ بەدەست
مەشخەڵکان بەقەد باڵای هیمالایا بەرز کەنەوە
با لە مەشخەڵەی ئەڵەمپیک گەشن و گەشاوەتر بن
وەک مەشخەڵەی ئەڵەمپیکیش جیهانگر و جیهانگەڕ بن
دەوری دنیایان پێ بکەین
شاربە شار، گەڕەک بە گەڕەک
جادە جادە و کەڵان کەڵان

چاوە – ٧ی مارسی ٢٠٢٠

دەسکەوتەکان و مافەکانی کورد لەپاش ڕاپەرینەوە … ئەحمەد کامەران

ڕاپەرین یاخود شۆڕش, ئەم دەستەواژەیە لەلایەن چینی هەژاران و کرێکاران و گەلی ستەملێکراو دروست بووە, ئەمەش بەهۆی ئەوەی کە ئەو گەلە یاخود ئەو چینە هەژارە بەردەوام لەژێر ستەملێکردن دابوو لەلایەن کەسانی فەرمانەواو کەسانی کاربەدەستی سەرمایەداری زەبەلاحەوە,هەربۆیە لە دەرئەنجامدا ئەو گەل و چینە هەژارانە وە بەتایبەتیش چینی کرێکاران دەستیان نایە ناو دەستی یەکتر و زەنگی ڕاپەرین و شۆشیان لێدا لە دژی دەسەڵات دارە فاشیزم و دیکتاتۆرەکان,ئەگەر چی دەرئەنجامی بەشێکی ئەو ڕاپەرینانە کە لەمێژوودا هەڵگیرساوە زۆربەیان دەرئەنجامی باشیان هەبووە , وە بەپێچەوانەشەوە هەندێکی تر هیچ گۆڕانێکی ئەوتۆی بەسەر نەهاتبوو.

هەموو گەلێگ لە جیهان بەپێ قۆناغ و بارودۆخە جیاوازەکان زەنگی ڕاپەرین و شۆشیان لێداوە لەپێناو سەربەخۆیی و سەقامگیری ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایاتی,هەروەها لەنۆیشیاندا گەلێکی ستەملێکراوی گەورەی ئەم گۆی زەویەدا کە بەردەوام لەژێردەستەو چەوساندنەوەدا خۆی بینیوەتەوە ئەویش گەلی (کوردە) ئەو گەلەی کە خاکەکەی دابەش کراوە بەسەر چوار پارچە…بەڵام لە کۆتایەکانی سەدەی بیستەم لە ڕۆژی 5|3|1991 پارچەیەکی گەلی کورد دەست دەخەنە نێو دەستی یەکترو بۆیاری ڕاپەرین و شۆش دەدەن لە دژی دەسەڵاتی دیکتاتۆری داگیرگاری بەعس کە لە شۆشەکەیان داوا دەکەن خاکەکەیان چۆڵ بکەن و سەربەخۆ بن خۆیان دەسەڵات داری خۆیان بکەن , چوونکە ئیتر تووڕەیی گەیشتبووە سەر ئەسکەکانی گەلی کورد, ئەو پارچەیەش

باشووری کورستان بوو که یەکەم ناوچەش زەنگەکەی لەدرا شاری(هانیە)بوو.

بە دواجا توانیان ژمارەیەکی بەعس شار بەدەر بکەن و خاکەکەیان ئازاد بکەن لەژێر چنگی دووژمنان , ئیتر لەپاش ئازادبوونی پارچەی باشووری کوردستان کە لکەندرابوو بەعیراقەوە کە توانی قەوارەیەکی سەربەخۆ بە خۆی دروست بکات و حکومەت و پەرلەمانیش دابمەزرێنێت بەناوی حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە, واتە لەوە بەدوادا ئەم پارچەی بە خۆی کاروبارەکانی خۆی بەڕێوەدەبات هەروەکو نیمچە سەربەخۆیەك , بەڵام جیاواز لە سێ پارچەکەی تر کە بەوڵاتانی سوریا و تورکیاو ئێران لکێنرابوون بەردەوام بوون لە ژێر دەستەی ئەو سێ دەوڵەتە .
هەبەتە بەشکی ئەو داگیرکاری و چەوساندنەوەی کورد کە لەبەرامبەری ئەنجام دەدرێت, دەگەڕێتە بۆ نێو خودی یەکێزی خۆی چوونکە دەسەڵات دارانی کورد هیچ کاتێك کاریان لەسەر گوتاری یەك دەنگی و یەك هەڵوێستی نەکردۆتەوە ,بۆیە بەردەوام دووژمنان زەفەریان بەکورد هێناوە, دیارترین نمونەش ئەوە بوو کە لەپاش چەند ساڵێکی کەم لە دروست بوونی هەرێمێکی نیمچە سەربەخۆ بەڵام نەبوونی یەك دەنگی و گوتاری هاوبەش وای کرد کە دوو هێزی دەسەڵات دار پارتی و یەکێتی بکەونە جەنگ و سەنگەر لەیەکتر هابگرن کە ئەو شەڕەش بە شەڕی ناوخۆ دادەنرا, واتە لێرەو دووبارە پرسەکان و دەسکەوتەکانی کورد کەوتنە مەترسیەوە بەهۆکاری کێشەو ناخۆیەکانی نێو ماڵی کورد, هیچ دوور نەبوو کە کورد بەهۆی ئەو جەنگە ناوخۆیەوە ئەو نیمچە قەوارەیەی خۆی لەدەست بدات, بەڵام هەوڵەکانی نێودەوڵەتی وکەش و هەوا سیاسیەکە ڕێگای بەو بارودۆخە نەدا کە جارێکی تر پارچەی باشووری کوردستان بکەوێتەوە ژێر دەستی عێراق وەکو پارێزگایەکی دەرەجە دوو و سێ مامەڵەیان لەگەڵ دا بکات.
ئەگەرچی لە کۆتایی دا جەنگ لەنێوان ئەو دوو هێزە دەسەڵات دارە کۆتایی هات بەڵام ساردی و گرژی و ئاڵۆزی و گوتاری دژ بەیەکیان لەنێوان دا بەردوام بوو.
هەرچەندە لەپاش ڕاپەڕینەوە دەست کرا بەدروستکردنی پێڕۆژە و خزمەتگوزاری بەڵام تەنیا بەوشێوەیەکی لاوەکی بوون بەکو بەشێوەیەکی زەق نەتوانراوە سەرجەم ئەو پێڕۆژەو خزمەتگوزاریانە پێشکەش بە هاوڵاتیان بکرێت لەلایەن حکومەتی کوردیەوە کە لە پاش ڕاپەرین دامەزرا, لەگەڵ ئەوەشدا کە من تێبینم لەم حکومەتە کوردیەدا کردوە ئەوەیە کە ڕۆژ بە ڕۆژ بناغەی چینایەتی لەنێو کەمەڵگای کوردی بەرەو زەق بوونەوە دەڕوات لەسەرجەم کەرتەکانی

خزمەتگوزاری کەوەکو یەك پێش کەش ناکرێت بۆ سەرجەم تاکەکان.

ئەگەر چی ئێستا پارچەی باشوور بە نیمچە سەربەخۆیەك دادەنرێت جیاواز لە پارچەکانی تر, بەڵام عێراق بەردەوام هەوڵی ئەوە دەدات ئەو پارچە سەربەخۆیەی کوردستان بگەڕێنەتەوە ژێر دەستی خۆی بەهەر ڕێگایەك بێت کە ئەوەش وەکو خەونێکی کۆاو وایە , بەڵام لەساڵی 2017 کورد بۆیاری ڕیفراندەمێکی دا کە ئیتر بەیەکجاریەتی ماڵئاوایی لە عێراق بکات, بەڵام ئەو ڕیفراندەمە شکستی هێناو دەرئەنجامەکەی بووە لە دەستدانی بەشێك لە خاکی کوردستان, بەڵام خۆی لە بنەڕەتدا ئەو بەشەی کە لە دەستی کورد دەرچوو ناوچە کێشە لەسەرەکان بوون واتە هیچ پەیوەندیەکی فەرمی بەکوردەوە نەبوو بەڵکو بەداخەوە ناوچەیەکە دووژمنان وەکو گورگ چاویان ناوەتە سەری کە هەریەك لە پێکهاتەکانی ئەو ناوچانە دەڕێن: (هی ئێمەیە) بەڵام ڕاستی تەنیا هی کوردەو موڵکی هیچ کەسێکی تر نیە.
پێویستە کورد جارێکی تر ڕاپەرینێکی گەورەتر بکات بەهەر چوار پارچەکەیەوە بۆ دروست بوونی کوردستانێکی گەورەو ئازاد کە لە ژێر چەتری ئاڵای ڕەنگینی کوردستاندا بحەسێتەوە, چوونکە ئیتر ئەو کاتە کورد سەرجەم ماف و دسکەوتەکانی بەدەست دەهێنێت.

کورد بۆیاری داوە تێنەگات! … د. زاهیر سێران

کورد وتەنی: لێکانی درێنگیان پێچوو ، لێ نەگێ ڕادەکێن!
سەعید گۆهەر خوای لێخۆش بێت، دەیوت:
کورد گوێناگرێت و تێنیا بۆ دوو شت بۆکاری دەهێنێت ، گوارەو عەینەک !

وەک دەڵێن ٣ جار مرۆڤ هەیە:
١-مرۆڤێک بۆیاری داوە تێ نەگات. (ئەم جارە کەسانە بۆیاریان داوە لە هیچ تێ نەگەن).
٢-مرۆڤێکی دیی بۆیاری داوە کەم (بە ئاستەم) تێ بگات. (ئەمانە بە ڕژەیەکی بەرز ناتوانن تێبگەن و دوو دڵن).

٣-مرۆڤی سەیەمیان بۆیاری داوە تۆ بگات. ئەم جارە مرۆڤانە بەماندوو بوون و شەونخونی کۆشان هەوڵ دەدەن هەلومەرجەکان بقۆزنەوە و تۆ بگەن!
قوربانتان نەبم! بەبۆ زووبر بوون و ناوناتۆرە داهێنان (کورد چیکلدانەی بچووکەو داهێنەری تێکشکاندنی یەکدییە) لە یەکتری ئەمە (حەج و بەگی هی خەمانە) هەروەك رووداو دەڵێ یەکەمی بۆ کەبەرین ، واتە جاری یەکەمین! ئەمە نەخشییەکەمان نەبووە بەکو بەمانیان هێنا یان ئەوەتە بەمان دەهێنن کە پێی دەڵێن نەخشی هاوردە ، نەگبەتییەکە لەوەدایە ئەمەی کورد بەردەوام بە هەموو شتێك گاتەمان پێ دێت و دەڵێین : فشەیە.
توخواکەتان چەند کەس هەوڵی داوە لەمڕووی پێخەبات و قوربانی و ئەنفال و کیمیابارانو کۆەو هەموو نەهامەتییەکانی دی ئەم نەتەوەیە وانەیەك وەرگرێت و لێی تێبگات (بە پەنجەی دەست دەژمێردرێت).
پاش ئاپەین دەستەڵاتدارانی کورد کامیان هەوڵیاندا لە ئازادی و دیموکراتی و پەلەمان و ئەرکی سەرشان و هەست بە لێپرسینەوەو مافی مرۆڤ و بەسەرکردنەوەی کەسوکاری شەهیدان و بێدەرەتانی ئەم میللەتە بەسەر بکاتەوە یان شەڕی دەروونی و نائارامی قەیرانە یەك لەدوا یەکەکان کە بەرکی کوردی دەگرت بەوێنەتەوە بەدەگمەن کەسانی گونجاو بۆ شوێنی گونجاویان داناوە تاد… یان شەوو رۆژیان خستە سەریەك و هەوڵیاندا بۆ دروستکردنی دەوڵەتکەیەك ؟ میللەت دەڵێت : هەوڵیان دا بۆ خۆیان .

پاش رۆفراندەم کام سەرکردە بۆرانەو (غاندی) ئاسا بەردەوام هەوڵیاندا بۆ بەدیهێنانی ئەو خەونە دێرینەی کورد (دەوڵەتی کوردی) کە لەم ١٠٠ ساڵەی رابردوودا زێدەترلە نیو ملیۆن کوردی نەگبەتی لەبیرچووی کردە سووتەمەنی و وەك تۆی بن گۆم لەدەستمان چوون .
با ئیمڕۆشی لەسەر بێت کە یەکێك لە مەترسیدارترین نەخشی بەرکی پێگرتووین بەئام ئەمە هەر وەك جاران چۆن شەڕی خۆتێنمان کردووە (پێشمەرگەی باش بووین) ئێستاش بە کەڵك رەقییەکەی جاران و بەردەوام خەریکی هاوار هاوارو سەرچڕپی و هەلهەلەی عارەبین وادەزانین بەو بچوونە هەڵەیەی خەمان کە وەك (وۆزارێك) وەهمێك بۆ خەمانمان دروستکردووەو کە وای تێ گەیشتووین (هەموو دونیا هەڵەیە و ترسنۆکە) هەرخەمان بەڵاست دەزانین وخەمان کردۆتە سووری بەرلەشکری کارەسات و نەگبەتی و لەناو بردنی خەمان بە دەستی خەمان و فیتی بێگانە خەمانی پێ فریو دەدەین.
ئا لەم سات و کاتەدا زەربەی زەرمان قایرسی کەرناو دینی ئیسلامی

پیرۆزی وەك چەشتی مجۆر تێكەڵی كردووە، دەرئەنجامەكەشی باش نییە و باشیش نابێت لەوانەیە فرە خراپ بەسەرماندا بشكێتەوە ئەو كاتە گەر بتوانین خۆمان لەسەر پێ بگرین ئەوسا دەبێت كاەك بە ئەنێ بشكێنین لەبەرئەوەی هەر كاتێك دیین تێكەڵ بە زانست و حوكم كرا كارەساتی دێتەژن و نەگبەتی بەدواوەیە و لەبەرئەوە دەبێت حكومەت بە جورئەت بێت و بڕیاردەر بێت نەك ئەم و ئەوكاریگەری بكەنە سەر كەمەڵگا وهەرزەكارەكان فریو بدەن و بە هەڵەدا بیابەن ، گەرم و گوورترین نمونەو بەڵگەڵ بۆاوبوونەوەی ڤایرۆسەكەیە لە كوریای باشوور .

ئەم وڵاتە یەكێكە لە دەوڵەتە نمونەییە پێشكەوتووە پیشەسازییە سەركەوتووەكانی دونیا . كاتێك ڤایرۆسی كۆرۆنا گەیشتەوڵاتەكەڵ كەمەڵكی سنووردار دیندار بوونە هۆی تووشبوونی نزیكەی ٤٠٠٠ كەس، كاتێك حكومەت پێیزانی كارلەكار ترازا بوو هەرچەندە دواتر سەركردە ئایینییەكە بە بەرچاوی كامێراكانەوە داوای لێبوردنی لە میللەتەكەی كرد بەڵام درەنگ بوو لەبەرئەوە داواكاری گشتیی وڵاتەكە سەركردەكەی تەمەتبارکرد بە فریودان و ڕێگرتن لە ئەنجامدانی كاری كارمەندانی خۆپاراستن و هۆشیارکردنەوەی تەندروستی و بڕیارە بیدەنەڵ دادگا.

هاوڵاتیانی بەڕێز، ئەم ڤایرۆسە هیچ پەیوەندییەكی بە هیچ دینێك و نەتەوەیەك و بیروباوەڕێكەوە نییە، تەنانەت بڵ ئایینی ئیسلامی پیرۆزەوە مزگەوت داخستن و نەمانی پرسەو گرتنەبەری ڕوشوێنە تێندروستییەكان، تەنیا بڵ ڕێگرتنە لە بۆاوبوونەوەی ڤایرۆسەكە (لەوشوێنانەدا خەڵكی لە پاڵ یەكدان، ئەوەش مەترسییەكەیە) بەڵكو پەیوەندی هەیە بە چۆنییەتی پەتازانی ڤایرۆسەكە، خۆپاراستن لە ڕێگاكانی بۆاوبوونەوەو نزیك نەبوونەوە لە كەسانی گومانلێكراو یان تووشبووەوە . هەموو ئاینەكان جوانن بە مەرجێك ئایین بڵ مەبەستی تایبەتی یان شەخسی بەكار نەهێنرێت ، نموونە و بەڵگەش كۆریا بوو. لەبەرئەوەی مەترسی كێنتڕۆڵ نەكردنی ڤایرۆسەكە لە ئارادایە چونكە لای خۆمان لەسەرەتای بۆاوبوونەوەیداین و دەبێت ئەو راستییە تێبگەین و بزانین كە هەرێم دەوڵەتی چین، ئێران، ئیتالیا، كۆریاو ئیمارات نییە كە شەوو ڕۆژ بە هەموو توانای زانستی و بودجەكانیانەوە ناتوانن ڕێگە لە تووشبوونی هاووڵاتیانیان بگرن.

تكا دەكەم بڵ دواجار لە كەلی شەیتان وەرنە خوارەوەو هەوڵ بدەن تێبگەن دوژمنێكی نەناسراوی نەبینراو لە نێومانداید خۆتان لە یەكتری بە دوور بگرن، با هەركەس لەشوێنی خۆیەوە خودا پەرستی خۆی بكات خودا هەموومان دەبینێت پێویستی بە خۆ ریزكردن، خۆ دەرخستن ،

هاوار هاوار ، وێنەوگرتن و سڵفی نییە بەکو پێویستە دێ و دەروون و ویژدانی خەتان پاك رابگرن بەبۆئەوەی زیان بەکەسانی دیی بگەیەنێت واتە تووشی ڤایرەسەکەیان بکات. لەبەرئەوەی ئەم حکومەتەی ئێمە هیچ توانایەکی دارایی ، پسپۆری خۆپاراستن ، سەنتەری دەستنیشانکردن و کۆنترۆڵکردنی نەخۆشییەکان (پرۆژەیەکە زیدەتر لە ٩ ساڵە لە ئەنجومەنی وەزیرانی حکومەتی کوردستان فڕێ دراوە) و تەنانەت وکەلوپەلی پزیشکی پێویستی لەبەردەستدا نییە (ئەوان خەریکی شتێکی ترن) تا تووش نەبووین با سەرمان بپارێزن با خۆمان خەریکی خۆپاراستنی خۆمان بین بۆئەوەی دوایی وەك (چین و ئێران) مان لێ نەیەت خۆشەویستەکانمان بکەونە سەرشەقامەکان و تەنانەت نەتوانین لاشەکانیان کێ بکەینەوە !

د. زاهیر سۆران
پسپۆری نەخۆشییە درمییەکان و گشتییەکان – سلێمانی
٧ی مارس ٢٠٢٠

ڤایرەسی دۆلارنا .. نۆوزاد بۆندی

وەریگرن ..
لەو دەملیارەی
ئەوروپا ..بۆشی خەتان ..
بیخەنە سەر ئەوانی تر ..
بە دۆلار چرکەیەک ناژین ،
کە کۆرونایش ملی شکان ،
ئێبنە تیری کەوانی تر ..
وەریگرن ..
چونکە ئەو ،
لە مژە بە دۆلار نابە ،
هەناسەتان بە نامژرە ..
ئەزانی لەوتەی هاتوون
لەبەر دۆلار

خوێنی ڕش و
ڕووت و هەژار ،
بێ حەق و ناحەق ئەژرێ ؟
ئەزانی ئەو موعتادی
دۆلار و یۆرۆی
حازرین ؟
وا ڕاهاتوون ..
وەریگرن ..
گەر سەری گرت ،
سەری گرن ..
گەر بەری گرت ،
هەڵیگرن ..
وەریگرن ..
ئیتر هیچ کێشەمان نییە ،
تەنها ئەفسانەی
عەنتەری کەرنا و
بەس ..
وەریگرن ..
بەکو ئەمە خوایە ببە
بە دواقەپاڵی
تاڵانی و ..
بێنن هەرەس..

وەریگرن ..
ئەو تاکە پیشە و
ئیش و
بەهرەتانە ،
هەم لەئەستا و هەم لە کەنا ..
ئەویش ماک و نیشانەیە
هی ڤایرەسی
دۆلارەنا ..

دوو هۆنراوە بە منداڵان … عەلی حەمەڕەشید بەرزنجی

خاوێنم

هەتا خـــــاوێن بم
کردووم بـــــە خوو
وەکـــــــو پێویستی
ڕۆژانـــــــە زوو زوو
بـــــە ئاگـــــرتنی
پاکیی جەستەی خەم
دەم دەستەکـــانم
بـــە ســابون دەشەم
.....

سابون

من سابونم کەف دەکـــــەم... بـــــــە پاکیی هەوێددەم

چەک و میکـــرەب و پیسی... ئادەکـــێن کـــــە منیان دی

لەگەڵ ئاو دا دوو هـــاوڕێین... بەیەکەوە بەکـــــــار دێین

تـــــا لە نەخۆشی دوور بن... دەخۆش و ئومێت ســـور بن

بـــە سابون دەستتان بشۆن... پاشان بە خـــواردن بڕۆن

من هـــــەی خاوێنی ئەوەم... بـــە خزمەتتان بـــەوەم

2020/2/26

عەلی حەمەڕەشید بەرزنجی

پەتا؛ تیئۆر و شوناس ... ڕزگار عومەر

ئەمە؛ بە حوکمی کارەکەم دەبوایە بچوومایە کەبوونەوەیەك لە یەکە لە هەتلەکانی عەنکاوە لە شاری هەولێر. جارانی پێشوو؛ دەچوومە کەبوونەوەی هاوشێوە سیکیوریتەکان تەرکیزێکی زۆریان لەسەر جانتاکەی شانم دەکرد و دەبوایە سەیری بکەن و بیپشکنن وەکو بەشێك لە ئەرکەکانیان. ئەمە ئاگەرچی جانتاکەی شانم ئاگەرچی گەورەتر بوو بەڵام سیکیوریتیەکان هیچ سەیری جانتاکەیان نەکرد، بە داوایەکی " نیمچە فەرمانپەکردن" ووتیان بە زەحمەت لەسەر ئەم هەڵە بوستە، بەو ئامڕازەی کە لە دەمانچە دەچێ نەوچەوانیان پشکنیم ، کە دنیابوون گەرمی لەشم هەڵشە نیە ووتیان " فەرموو" ، من ئەوەم پێ کارێکی زۆر دروست و پێویست بوو.

ئەمە لە سەردەمێکی زۆر ناهاوسەنگ و پڕ لە هەڵشە دەژین؛ جەنگەکان، تێکچوونی سروشت و ژینگە ، داماتی ئابوری جیهانی، پەتا تەندروستیەکان کە لە ساڵی ٢٠٠٠ وە چەند ساڵ جارێك قایرەسێك پەیدا دەبێت !
هەموو ئەو هەڵشانە نێك تەنیا موژدەکانی جیهانگیری وەکو گەڵای داران هەوڕان، بەڵکو لە جیاتی موژدەکان و دونیایەکی باشتر، بەجیهانی کردنەوەی " چارنوسی نادیار" لە ئستادا جێگیر بوو.
جیهانگیری بە تێگەیشتن و تەماحە ئابوریەکانی لە گەڵ هەوڕینیدا ئەو لق و پەپانشی لە گەڵ خەی ووشك کردەوە؛ کە دەیتوانی کێشی نەونەتەوەیی مرۆڤکانی ئەم زەمینە لە یەك پلاتفەرمی عەمەلی کەبکاتەوە بە هووبەووبونەوەی هەڵشەکان، ئەوەی ئستا لە جیهاندا زەربەی دونیا بە یەکەوە گرێ دەدا " ترسە "، ئەو شتەی فرێد لە شونێك جەرئیتر لە هەمووماڵ پێناسەی دەکاو پێ ی دەڵێ " سوەتانی تەقین : مردن " .
لەم کەبوونەوە یونیڤرسالەی ترسدا کە بە گرەدانی هیچ کەنفرانسکی نەو نەتەوەیی و بە هیچ تێچوونکی پشوختەو ئامادەکاری تیئۆری بەدەست هات سنوورە جوگرافیەکان توندتر دەکرێن. یەکەمجارە سەفەر نەکردن و بەیاری تاکەکان بە خشاردنەوە لە ماڵەوە دەبێتە تاعونکی ئابوری بە کەمپانیاکانی گشت و گوزارو بە ئەو ووتانەی بژێوی سەرکیان لەسەر هاتنی " ئەوانیتر" بوو.
ئەزموونێك کە ئەم ترسە خوقاندی تەنیا ئیحتیات وەرگرتنی زیاتری

تەندروستی نیە، بەکو بە شێوەیکی زۆر ترسناك و خوێناوی و پڕ لە مردن نیشانی داین هەوڵستی سەرتاسەری بۆ نموونە سڕفەر نەکردن دەتوانێ چەن سیستەمی ئابوری و تەونی بەرژوەندی و پارە وەران و سواربکات.
کاتێ مرۆڤکانی دونیا لە نێوان ژیان مردن مانەوە هەڵدەبژێرن ، ئەم هەڵبژاردنە ئۆگەرچی سەد لە سەد تەندروستیە بەڵام ئیلهامکی بە هەزی نەونەتەویشە بە هەر کەسێك کە بیرێ ببینێ لە دونیای واقیعیدا سایزی گەورەی هەوڵستی یەکگرتوو چی دەخوڵقێنێ! ئیلهامیشە بە هەر کەسێك ئۆگەر لەم هەرا و تەقینە جیهانیدا بوای وابێت هیشتا دەرفەتێك ماوە بۆ بنیات نانەوەی پەیسەی هەوڵستە گشتیە یونێقەرسالەکان، زیاد لەوەش : هەنگاوێ ئەستا لە پرسی نەونەتەویدا کاتێکی گونجاو بێت لە تەنیشت مارکس کورسیەك بۆ فەرید دابنێین ! هەنگاوێ ئەو دەمی پرسی تەندروستی جیهانی لە هەگای خەباتێکی چەپ و ئاراستە کراو ببێتە بەرپرسیاریەتێکی جیهانی ، ئەو دەمی بۆ سانسەر کردن و کول کردنی لەسەدا نەوەدی میدیای جیهانی و لەکەلیەکان، ئومێد دەبێت دەجال و فیگارۆ ئاینیەکان لە کەساکانی هەژئاواو مزگەوتەکانی هەژهەڵات دەجار بیربکەنەوە لە لووت تەوەردان لە پرسەکی تەواو پزیشکی تەواو زانستی.

تا مانگی ئۆکتۆبەری ٢٠١٩ ؛ هەڵگرتنی پاسپۆرتێکی ئەمریکی ، ئەوروپی، سەنگاپوری ئیمتیازێکی تایبەتی هەبوو بۆ بەراورد بە پاسپۆرتی چەند وولاتێکی تری جیهان ، لەوە ئاسانتر نەبوو ئەوساو ئەستاس بۆ تیئەری کەمەڵایەتی یان ڕاستەی ئایدیەلۆژی کە ئەم جیاکاریە لە ئیمتیاز بداتە بەر هەڵخنەو سوکی بکات. بەڵام لەم دەخە شازە یەکەمجارە تیەری کەمەڵایەتی لەچەند لاوە فشاری لەسەرە، چونکە ئەستا ئەو ئیمتیازاتانە لە سنوورەکان و لە فڕۆکەخانەکان لەبەندەرەکان پولێکی قەڵپ ناهێنێ، تاقە شت کە چارەنوست دیاری دەکا تایە "گەرمی جەستەیە" وەك ئاماژەو هەمایەکی موحتەمەل کە تە هەنگە هەڵگری ڤایرەسەکە بیت، ئەم دەخە تازەیە چ لەو ئاستەی ئەستا بوەستێ چ زیانی گەورەتر بەر مرۆڤایەتی بکەوێت تازە دونیای گەی ، ناەەم بە باشتر، بەڵکو بە جۆرێك گەی کە تیئەرو هەخنەی کەمەڵایەتی، نوکی هەی هەخنەی سیاسی ، دەبێ لە گەیدا بگەێ، دەبێ تیئەری کەمەڵایەتی ببێتە پێکهاتەیەك لە مەنزومەیەکی گەورەتری مانەوە، دەبێ بیر لەوە بکاتەوە شوناسی تازەی تەندروستی " جەستە" چ یەکگرتنەك چ جیاکاریەك دروست دەکا؟ عەدالەتی تەندروستی یانی چی ؟

هەروەکو چۆن لە ئیستادا " ئیتالیا " مەڵبەندی یەکەمی گواستنەوەی پەتایە (کۆرۆنایە) بەسنووردارکانی ئەوروپا ، ٦٧٣ ساڵیش لەمەوبەر هەر ئیتالیا یەکەم مەڵبەندی گواستنەوەی تاعونی ڕەش بوو بۆ ئەوروپا کە بووە هۆی مردنی ٢٠٠ ملیۆن کەس . لە مانگی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٣٤٧ زمارەیەك کەشتی (١٢ کەشتی) گەڵانەوە کەنارەکانی ئیتالیا. کاتێ کەشتیەکان گەیشتن زمارە زۆرەکەی سەرنشینەکانی یان مردبوون یان لە ئان و ساتی مردن بوون بە هۆی تاعونی ڕەش، تەکەڵە بوون لە نێوان سەرنشینان و ئەوانەی لە کەنار چاوەڕێیان دەکرد هەوێداو سەرهەڵدای دوورخستنەوەی کەشتیەکان لە کەنار، کار لە کار ترازا.
گرنگی بەسەرهاتەکردنەوەی ئەم نموونەیەی مێژوو تەنیا لە سودەکەی ئەوە نیە کە سەرهاتای تاعونی ڕەش و کارەنا لە مانگی ئۆکتۆبەر بووە، یان لەوە نیە کە لە هەردوو جاردا ئیتالیا بوو بە پردی گەیاندنی پەتا بۆ ئەوروپا، لەوەش نیە کە هەردوکیان سەرچاوەکەیان ووهاتی چین بوو! بەڵکو دوو خاڵ هەیە دەمەوە تەرکیزی لەسەر بکەین ئەویش تەرکیزی زیاتر لە سەر "گ"ی دیاردەکان دەزینەوەی تەونی دیالیکتیکی لە پشت دیاردەکان.
یەکەم خاڵ؛ ئەو دەمی گەڵانی ئاو هەوا کاریگەری زۆری کرد ووشك بوونی سەوزایی ئەو شوێنانەی هەزاران مشك و ئاژەڵە هاوشێوەکان لە ی دەژیان لە ووهاتی چین، ئەمە وای کرد بۆ هەزاران مشک ڕوو بکەنە شارەکان و کەنارەکان تەکەڵە بەو شت و مەکانە بن کە کەشتیەکانی ئەوروپا دەیانگواستەوە بۆ هەموو شوێنەکانی دونیا، بەشێکی زۆر لەو مشکانە توشی تاعون ببوون پەرینەوە بۆ ناو کەشتیەکان.ئەو پشکۆو مشولەخۆرە بچوکانەی خوێنی مشکەکانیان دەمژی دەچوونە سەر سەرنشینانی کەشتیەکان و چزووی قایرۆسیان لە جەستەیان وەردەدا، ئیتر بوو بە پەتا لە ناو کەشتیەکان و گەیشتە ئەوروپا. ئەمە نیشانمان دەدا هەر گەڵانکاریەك لە ئیکۆلۆژیای (سیستەمی ژینگەیی) زەوی باجی خۆی هەیە.
دووەم خاڵ ئەوەیە ؛ تاعونی ڕەش نزیکەی ٧ ساڵێکی خایاند لە ئەوروپا، تاعون بەس مرۆڤی نەکوشت واتا تاقە "بکەر" نەبوو بەڵکو لە پڕۆسەی زاڵ بوون بەسەریدا، چەندین قەسابخانە ڕوویدا دژ بە کەمایەتیە ئاینیەکان و بە کەمە کوشتنیان گوایە "غەزەبی خوا" لەوانە بۆتە هۆکاری ناردنی ئەم سزایە! هەندەك لەو گروپانە کاتێ جینۆساید دەکران کەمترین ڕێژەی توشبوانیان هەبوو بە تاعون! لە پڕۆسەی زاڵبوون بەسەر تاعوندا هەندە مەزهەبی ئاینی زۆر تووندڕەو پەیدابوو لە کڵێساکانی ئەوروپا، هاوشانی ئەو بۆتایبەتی لە دوا ساڵەکانی تاعون هەندە مەزهەبی کراوەترو ئاشتەوایی خۆی هەناوە پشەوە.

نەخشی و پەتا لە ئستامان هەروەکو حەوت سەد لەمەوبەر تەنیا پرسەکی تەندروستی و بایلۆژی نیە، بەکو پرسەکی پەلەرپرسیاریەتی فەلسەفە و ئادیکالیزم و تیئۆری کۆمەلایەتیە. ئەم نەخشی و پەتایە دانراوە تەمەنکەی تا گەرم بوونی دونیا درێژە بکێشێ، بەڵام ئەگەر ئەم فەرزیەتەش لە ئووی تەندروستی و زانستیەوە پشت ئاست بکرێتەوە دەرمانی گونجاوی بۆ بخرێتە بەردەستی مرۆڤکانی دونیا بۆ " یەکسانی " ئەوە هەشتا ساڵێژی ئەو بڕینە ڕەحیە ناکا کە کەشفی ئەوەی کرد فەوزایەکی گەورە هەیە لە ئیدارەدانی دونیا چ وەکو تاك تاکی دەوڵەتکان چ وەکو پرەنسیبە جیهانیەکان لە ڕووبەڕووبەوەی چارەنوسە هاوبەشکان ! مرۆڤ توشی دەڵاوکێیەکی قوڵ بووە ، چونکە چیتر یەکەمین گومان لەکراو " ئۆیتر" نیە، دراوسکەی نیە، بەکو یەکەمین گومان لەکراو هەڵشە لەسەر خۆی "خۆیەتی " !

دیالەکتیکی ڕەشنایی … کاوە جەلال

دیالەکتیکی ڕەشنایی (تەنویر) تێزکەی هەرکهایمەر و ئادەرنۆیە لەبارەی بوونی ڕەشنایی بۆ میتەس. واتا ڕەشنایی هەنگاوی نا بۆ ئەوەی مرۆڤ لە خورافیات ڕزگار بکات و بیکات بە سەروەری سروشت، لە سروشت سەرەڕای ژێرخستنی تەسلیم نەبوو، بەکو تەڕەی خۆی لە مرۆڤ سەندەوە، ئەویش بەوە کە وەک سروشتکی دووەمین سەروەریی خۆی لەو ڕەکخراوە کۆمەڵایەتییانەدا بەدیهێنایەوە کە مرۆڤان دایانمەزراندوون، واتا دەسەڵاتی مرۆڤ بەسەر سروشتدا وەرچەرخایەوە بۆ دەسەڵاتی مرۆڤ بەسەر مرۆڤدا، ئەوەش بریتییە لە دیالەکتیکی ڕەشنایی.
تێزە کرەکییەکەی ئادەرنۆ و هەرکهایمەر لەردا ئەوەیە، کە پیاوانی (ئەمە هەروەها ژنانی) زانست تا ئەو ڕادەیە سروشت دەناسن کە بتوانن لەوەی شتێک دروست بکەن، بە نموونە گەمەکی کبریتاوی وەک دەستوێژی بەرهەمهێنانی باروت وەردەگرن، لە چی بەسەر ئەو دەڤەردا دێت، یان مەکینەکان لە پرسەی بەرهەمهێناندا چ جۆرە گازێک فەڕدەنە نێو ژینگەوە، ئەوە لاوەکییە. گرنگ ئەوەیە کە چۆن مرۆڤ

بکرێت بە بکەری (سەبژێکتی) جیهان بە ئەوەی تا ئێستا دەیکات، واتا دەستەڵاتی بەسەردا بنوێنێت. ئەو ئامانجی ریالیزم و ئیدیالزمە. هەردووکیان لە مرۆڤی نوێ جیهان ئەدگارێ مرۆڤیەکانی دادەمالێن (تەجرید دەکەن) و لەوەی بکەرێکی نامۆبوو لێ خۆ و جیهان بنیات دەنێن کە گەرەکە مێتەدیانە دەست بنێتە بینی سروشت و هەر شتێکی لە بسەنێت کە سوودمەند بێت، کە قازانجهێن بێت.
ئەمە سەرلەنوێ بە ڕەشنی تێزەکانی قوتابخانەی فرانکفورت لە لایەن خودی داکۆکەوە ڕاستنرانەوە. بکەری جیهان هەشتا هەر نەیتوانیوە سروشتی ژێردەستە تەسلیمی مەبەستەکانی خۆی بکات، بەڵگەی ئەم تێوانینەش ئەوەیە کە سروشت لە گشت ڕووێکەوە تێڕای خۆی لە کەمەڵگە مرۆڤیەکان سەندەتەوە و بەردەوام دەسەنێتەوە: لە بنەڕەتدا ئەو لاوەکییە کە داخە قایرەسی کەرەنا بەرهەمی یەککەوتنی دوو جینی دوو ئاژەڵی جیاواز بێت لە زیادەڕەویەکانی مرۆڤەوە، یان دروستکراوێکی نوێ لابەر بێت، گرنگ ئەوەیە کە قایرەسەکە "لە دەست مرۆڤ دەرچووە" و وەک هەڕەشەیەک بەرەکی سەرجەم مرۆڤایەتیی گرتووە. تا هێنووکە سەرجەم زانایانی جیهان دەرەقەتی نەهاتوون. بگومان دەشێت لە کۆتاییدا بە دەزینەوەی دەرمانێکی ڕاگیرکەر دەرەقەتی بێن، لە بەرەی جیهان لە دەرهاویشتەکانی ئەتەککردنی سروشت بەتەواوی ڕزگاری نابێت. توانەوەی سەهۆڵی تەوەرەکانی گەی زەوی، زستانی بەهارئاسا لەنێو جەرگەی ئەوروپادا، بە نموونە چەکەرەکردنی درەختەکانی ئەمانیا لە چلەی زستاندا، هاوکات لافاوی چاوەڕوانکەراو، تێنینەوەی وشکایی لە ئەفریکا و ئاسیا و زەر جەی دیکەی جیهاندا تەنەی سروشتن لە مرۆڤایەتی بەهەی بەرهەمهێنانی بەجەوی توانامەندانی سەرمایەگوزاریەوە.
ئەمە لە بنەڕەتدا تا هاتنی نوێکاتی ئەوروپی، یان وەک لە ناوچەی ئینگلیزی زماندا دەگوترێت: سەردەمی مەدەرنی ئەوروپی، ناتوانین لە سەروەریی مرۆڤ بەسەر سروشتدا بدوێین. ئاخر لە سەردەمانی پێش نوێکاتدا نە ئاژەڵەکان، نە کێش و نە خودی زەوی بابەتی سەروەریی مرۆڤ بوون. جوتیاران و پیشەگەرانی دەستی بگەرەی پەداویستیەکانیان "مامەڵە"یان لەتەک سروشتدا دەکرد، واتا سروشت بە ئەوان ئەبژێکت نەبوو. لە داواکاریەکەی فەنسیس بیکەن بە ئازادکردنی مرۆڤ لە وەهم و کردنی بە سەروەری خۆی و جیهان، یان بناغەشتنی ئاوەزگەرایانەی بکەر لە لایەن دیکارت، کە هاوکات لەو ڕەوتەدا ئاوەزی لە لێش جیاکردەوە و لێشی سروشتی وەک بەشێک لە جیهانی میکانیکی دانا، هەرە یەکەمین هەوڵە هزرییەکان بوون بە کردنی مرۆڤ بە سەروەری سروشت، ئەوێش بە سەرەنجامێکی ستەمەوە، کە سەرجەم ئەو کێشە ناوبراوانەی ژینگەیان بەدوودا هات. لە گەرەکە

لەردا ئاماژە بە ئاوە بەین کە پێخنەی فرانکفورتییەکان لە ئاوەز داوای پشتکردنە ئاوەز ناکات، بەڵکو ئەوانەی راسیەنال زیادەڕەویەکانی راسیەنالیتیی ئامرازی بەهای سەرەنجامە سامناکەکانییەوە دەخنە ژێر پرسیارەوە (لەوانە هەڵەکەست)، چونکە هزر بە دیدی ئەوان ئەمڕۆ تەنیا دەتوانێت پێخنەیی بێت، لەرەشدا هزری پێخنەیی کە مارکس لە بنەڕەتدا گەڵانی پێدا، پەرە پێدەدەن بە نەو پێیوەندیی مرۆڤ و سروشت.
بەگومان ئەمڕۆ هەندێکی مرۆڤان و وڵاتان لە هەندێک بەشی جیهاندا داوای پتر ژینگەپارێزی دەکەن. سەرەڕای ئەوە سروشت هێشتا هەر بەپشوو ئەبژێکتی ڕوتاندنەوەیە، بە تایبەتی لای ئەو گەلانە کە تازە هاتوونەتە سەر شانۆی ئابووری جیهان، لە وڵاتەکانیان لە بنەڕەتدا زیدانی وڵاتانی بەرهەمهێنەری سەرمایەگەرین، لەوانە کوردەکان (و زۆر گەلی دیکە)، کە بە ئۆپۆیی دەندیەوە و هاوکات ‘شەلم کوڕم ناپارێزم’ دەست دەنێنە نەو سروشتی وڵاتەکیانەوە و بە ئۆپۆیی چێسیەوە دەیووتننەوە. لە کاتێکە لەو جۆرە گەلانەدا ئەوەیە، کە بیرچوونەوەی خەیان وەک بەشێک لە سروشت پتر پاهێزە بە ئەوەی بەرەو پێش هەبەن، بە نموونە خانووەکانیان هەمیشە بە وزەی زیاتر گەرم یان فێنک بکەن، هەمیشە پتر چارەسەری سەرەکی لای پزیشکان و لە دەرماندا ببینن، ئەوجا وە و کاسیبان لە ژیاندا دەرفەتیان ڕەخساندووە کە لە نەویاندا نوێنەرانی خورافیات زیت ببنەوە و بە بانەی نەخێشیەکانیانەوە قسانی هەڵەق مەڵەق بکەن، بەو ڕەیشەوە بە تایبەتی هەوە بەدەن نانی بەلاش و دەسەڵاتیان بە دەرکەوتنی ڕەژانە لە ‘پەرستگەکان’ی بەناو خوداپەرستیدا مسۆگەر بکەن، بەیە بە ئارەزووی خەیان تیەریی پیلانگێڕی دەهێنەوە، یان تەنانەت هەندە شوولیان لە هەڵکەشاوە کە بە خەیان ڕەوا دەبینن نازناوی شەهید لە بەرەکی داماوانی بە ڤایرەس مردوو بدەن.

جەکەر .. ئەو فیلمەی زێتر لە ملیار دۆلار داهتی بوو … حەیدەر

عەبدولڕەحمان

دایکم ئامۆژگاری دەکردم هەمیشە زەردەخەنە بەسەر لێومەوە بێت و بەختەوەربم، بۆیە دەبێت تەنیا ئامانجێکم ئەوە بێت کەخۆشی و پێکەنین بۆ جیهان دەستەبەر کەم..
ئەمە دیالۆگێکی (ئارسەر فلیك) ی قۆشمەبازە لەفیلمی (جۆکەر) کە فیلمێکی ئەمریکیە لەدەرهێنانی (تود فلیبس) و پاڵەوانیەتی (خواکین فینیکس) ە کەبۆ ئەمساڵ لەفیستیڤاڵی ئۆسکاری سینەمایی دا بوو بەناودارترین فیلمی سەردەم و بۆ 9 خەڵاتی ئۆسکار پاڵێوراو سێ لەو خەڵاتانەی بەدەست هێنا، لەوانە: خەڵاتی باشترین ئەکتەر بۆ (خواکین فینیکس) و خەڵاتی باشترین موزیکی وێنەیی درا بە (هیلدر گونادوتیر) و خەڵاتی باشترین دیزاینی جلوبەرگ ، جگە خەڵاتی (شۆری زۆین) لە فیستیڤاڵی ڤینیسیای سینەمایی.
فیلمەکە بۆ یەکەم جار لەمۆزووی سینەمادا بوو بەخاوەنی زۆرترین داهات و زۆتر لە یەك ملیار دۆلاری بە دەست هێنا، پێشتر لەچەندین فیستیڤاڵدا نمایش کراوە، لەوانە لەفیستیڤاڵی ڤینیسیا، تۆرنتۆ، نیۆیۆرك، هامبۆرگ، زیورخ، بەڵام دوای نمایش کردنی لەئۆسکارو بە دەست هێنانی خەڵاتەکان فیلمەکە کەوتە قۆناغێکی تر لەسەرکەوتن و بەدەست هێنانی داهات.
ئاراستەی فیلمەکە:
فیلمەکە گوتارێکی مرۆیی بەخێیەوە هەدەگرێت و دەیەوێت بڵێت زۆر جاران کۆمەڵگا لەبری ئەوەی هەوڵ بۆ بونیاتنانەوەی مرۆڤ و چارەسەری گرفتەکانی بدات، کەچی مرۆڤ ناچار دەکات بەرەو رووخان و تاوانکاری بچێت، لەئەنجامی بەکەم زانین و سوکایەتی پێکردن و قۆرخ کردنی تاك بەرەو ژێر دەستەیی و دڕاندنی بەها مرۆییەکانی.
فیلمەکە دەڵێت: هەندێ جار مرۆڤ لەدەندە بۆ بەزەیی تر دەبێت و بەدەست بەخوێن بوون و رق نەبێت ناتوانێت لەکۆمەڵگادا جێی خۆی بکاتەوە، تەنها لەرێگەی دۆ رەقی دەتوانیت هەبیت..بەمەش بەهایەك بۆ مرۆڤ بەجێ ناهێڵێ لەسەردەمی نوێ دا .
چیرۆکی فیلمەکە لەرەسەندا دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی 1981 کاتێ (ئارسەر فلیك) ی ئەکتەری کۆمیدی و لیبڕکی ئاهەنگەکان لەگەڵ دایکە نەخۆشەکەی لەشاری غوسام دەژین .
ئارسەر_ دووچاری نەخۆشیەکی ئەقڵی بۆتەوە، ئەم نەخۆشیە وای لێ دەکات ناوە ناوە بەبێ هۆو لە کاتی نەگونجاودا لەخێیەوە پێبکەنێ ، بۆ چارەسەریش پشت بەخزمەتگوزاریەکانی حکومەت ببەستێت.
هەمیشە هەست بە بێ نرخ بوون و لاوازی خۆی دەکات، ئەو ئامانجەی

دایکی فڕی کردووە بۆ ئەوەی پێکەنین و ئاسوودەیی بەخەڵکی ببەخشێت هیچ نرخ و بەهایەکی نیە لەکۆمەڵگایەکی دۆ رەقدا، ڕۆژکیان کاتێ لە شەقامێکی غوسام دروشمێکی هەڵگرتووە للایەن چەند گەنجێکی سەرە ڕۆ گاڵتەی پێ دەکەن و ئازاری دەدەن، بۆیە راندال ـ ی هاوڕێ ی دەمانچەیەکی دەداتێ بۆ ئەوەی لەو حاڵەتانەدا بەرگری لەخۆی بکات..
کاتێ لەنمایشکی نەخشانەیەکی منداڵانەدا نمایش پێشکەش بەنەخشەکان دەکات، ئارسەر دەمانچەکەی لە گیرفانیدا دەکەوێتە خوارەوە، ئەمە دەبێتە هۆی ئەوەی لەکارەکەی دوور بخرێتەوە، بە تایبەت دوای ئەوەی (راندال)ی هاوڕێ ی درێی ئەوەی بۆ هەڵدەبەستێ کە (ئارسەر) دەمانچەکەی لێ کێشووە، بۆیە بەخەفەتباری کارەکەی بەجێ دێڵێ و سواری شەمەندەفەرێك دەبێت سێ گەنجی تێدایە، ئەو سێ گەنجە شەڕ بەژنێك دەفرۆشن و گاڵتەی پێ دەکەن، (ئارسەر) لەو کاتەدا پێکەنینە نائاساییەکە دەیگرێ، لەمەدا سێ گەنجەکە توڕە دەبن و دەیانەوێ لێی بدەن، بەڵام (ئارسەر) وەك بەرگری کردنێك دوو لەوان دەکوژێ، پاشان دوای سێیەمیان دەکەوێ تا نەیکوژێ وازی لێ ناهێنێ.
ئەم هەواڵە وروژێنەرە لە میدیاکاندا بڵاو دەبێتەوە، شاری غوسام دەخرۆشێنێ، زۆرێك دڵخۆشن پێی بە تایبەت هەژارو نەدارەکان، زۆرکیش پێی دڵتەنگن وەك دەوڵەمەندەکان، ئەوەتا (تۆماس واین) باسی ئەوە دەکات و دەڵێت ئەوانەی بەخیلی بەکەسانی سەرکەوتوو دەبەن لیبڕەکەکانن.
لەوڕوە خۆ نیشاندان دژی دەوڵەمەندەکانی غوسام دەست پێدەکات، بۆیە هەموو خۆنیشاندەرەکان دەمامکی لیبڕەکەکانی چەشنی ئارسەر لە بەر دەکەن، ئەمە وا دەکات حکومەت دەرمانی چارەسەر لە (ئارسەر) ببڕێ . دواتر کارەکانی (ئارسەر) دەبێتە هۆی ئەوەی ئاژاوە لەهەموو شارەکەدا سەر هەڵبدات و لەئەنجامدا تۆماس و هاوسەرەکەی بکوژرێن، ئارسەریش زۆتر ڕوو لەتاوانەکانی بکات و دایکی خۆی بخنکێنێ و راندالی هاوڕێشی بە دڕەقترین شێوە خەڵتانی خوێن بکات، پاشان بەهۆی کوشتنی پێشکەش کاری نمایشەکان لەناو هۆڵی شانۆدا ئاسەر رادەکات، بەڵام دواتر لەلایەن پۆلیسەوە دەستگیر دەکرێت، ئارسەر لەپەجەرەی ئۆتۆمبیلی پۆلیس ئەو خۆ نیشاندانە گەورەیە دەبینێ کە سەراپای شاری گرتۆتەوە ، دەست دەکات بەپێکەنین، لەو کاتەدا ئۆتۆمبیلێکی فریاکەوتنی نەخشانە خۆی بەئۆتۆمبیلی پۆلیس دا دەکێشێ و ئارسەر رزگار دەکەن، ئەو کاتە خوێن لەشێوەی پێکەنین بەسەر ڕوخساریدا دەرژێ، هاوکوف لەگەڵ دروشمی حۆ نشاندەران و را دەکات لەدوایەوە شوێن پێیەکانی بخوێن دەردەکەوێ .
(خواکین فینیکس) گەورەترین ئەکتەری سەردەم:

بەپێی بۆچوونی رەخنەگران (خواکین فینیکس) ئەدایەکی ئەوتۆی لە فیلمەکەدا کردووە، کە بەپێی قسەی ئەوان ئەدای وا سەرسوڕهێنەر دووبارە نابێتەوە، بۆیە ناوی ئەکتەری سەردەمی لێندراوە.
ئەو ئەکتەرە ماوەیەکی زۆر خەرێکی خۆ ئامادەکردن بووە بۆ بینینی ڕۆڵی (ئارسەر) سەرەتاش لەوە دەستی پێکردووە، کە لەش و لارێکی گونجاو بۆ خۆی دروست بکات کە لە لەشولاری (جۆکەر) گونجاو بێت بۆ ئەمەش 23 کیلۆگرامی لە کێشی خۆی دابەزاندووە.
هەروا چەندین تۆژینەوەی لەسەر هەڵبژاردنی شێوەی پێکەنینی نەخۆشە دەروونیەکانی پێکەنین کردووە، ویستویەتی وێنەی کاراکتەرێك نیشان بدات ، کە جیاواز بێت لە جۆکەرەکانی تر، چەند کتێبکی خوێندۆتەوە دەربارەی تیۆری سیاسی، تا لە شێوەی ئەم جۆرە کوشتاریە رابێت.
خواکین ـ لەدیمانەیەکی تەلەفزیۆنی دا دوای ئەو سەرکەوتنەی لە فیلمی جۆکەر بەدەستی هێنا گوتی : تا ئێستا چەندین فیلم لەژێر ئەو ناونیشانە ئەنجام دراوە، بەڵام ئێمە ئارەزوومان بوو فیلمێکی جیاواز بکەین کە لە هەموو فیلمەکانی تری لەم جۆرە جیاواز بێت، بۆیە ئێمە پێویستیمان بەجۆرێك لەئازادی دان بەخۆمان هەبوو، ئەم ئەرکە بۆ(تود) زۆر گرنگ بوو کە نووسەری سیناریۆکە بوو، من کە تێکست و سیناریۆکەم خوێندەوە هەستم کرد کە پێشتر شتی وام نەخوێندۆتەوە.
ئەو ڕۆڵە بۆمن جۆگەی بایەخ بوو کە بزانم چۆن (ئارسەر) لە (جۆکەر) دا بەرجەستە بکەم، بەتایبەت زمانی جەستە لای ئارسەر ، وەك کەسێکی هەمیشە شەڕاوی،کە هەست بە دەستەپاچەیی و نەمانی ئەمان دەکات، لەگەڵ ئەو جۆکەرەی هەست بەئاسوودەی تەواو دەکات بەرامبەر بەخۆی، بۆیە بۆ ئێمە گرنگ بوو بتوانین ئەو دوو لایەنە لەکەسایەتی دا بەگرنگ وەربگرین,
کە لێی دەپرسن : پێگەکانی وێنە گرتنت چۆن بینی؟ وەك غوتام سیتی؟
دەڵێت : بەڵێ نیۆیۆرك ، زۆر سەرنج راکێش بوو، ئێمە لەشوێنی زۆر گرنگ فیلمەکەمان وێنە گرت، ئەو شوێنانەی بۆ وێنە گرتن دروستیان کردبوو زۆر گرنگ و سەرنج راکێش بوون، لەبەر ئەوەی ئەکتەر توانستی خۆی لەئەداو نواندندا لە دەوروبەری خۆی وەردەگرێت و لەگەڵیدا ئاوێتە دەبێت،
لێی دەپرسن : لە منداڵیدا تا چەند هۆگری کتێبی وێنەدار بووێت ؟ هەستت دەکرد وێنەی ئەو کەسایەتیانە ببێتە مایەی هۆگر بوونی خەڵکی پێیانەوە؟
دەڵێ : بەڵێ لەمنداڵی زۆر خۆم سەرقاڵی کۆکردنەوەی وێنەی ئەو کەسایەتیانە دەکرد.
ـ کاتێ فیلمەکە پێش کەش بەجەماوەرێکی جیهانیی کرا، تۆ هەستت چی

بوو؟
ـ من له دوا ده خولەکی کۆتایی فیلمەکە هاتم، بۆیە فیلمەکەم نەبینی، حەزم نەدەکرد لەو کاتەدا لەسینەما بم و لەگەڵ بینەردا دانیشم، رەنگە من وەك تۆ نەتوانم تەماشای فیلمەکە بکەم، چونکە لەگەڵ هەر دیمەنێکدا، دەبوا هەناسەی ئەوە هەڵکێشم کە فیلمەکە ئاوا بواو ئاوا نەبوایە، بۆیە ئەمە بۆ من خۆش نەبوو.
موزیکی وێنەیی فیلمەکە:
لە پێش بڕگەی موزیکی وێنەیی دا موزیك خەڵاتی ئێسکاری بەدەست هێناو رەخنەگران وای بۆ دەچن کە بەشێك لەفاکتەرەکانی سەرکەوتنی فیلمەکە موزیکە، بەتایبەت بۆ بەرجەستە کردنی دیمەنە وروژێنەرەکانی ترس و تاوان، لەوانەش پارچە موزیکی (کڵ می جەکەر) کە خاتوو(هیلدر جونادوتیر) ئامادەی کردووە.
رەخنەگران و جەکەر :
دوای نمایش کردنی فیلمی جەگەر بیرو رای جیا جیای زۆر دەربارەی فیلمەکە دەوروژان، خواکین ـ ی پاڵەوانی فیلمەکە دەگۆتەوە کە دوای نمایش کردنی فیلمەکە بۆ یەکەم جار منداڵ و خوشك و براکانی خۆمم لەگەڵ دابوون، کە گەڕینەوە ماڵەوە گوتم لەبیروراکانیان گرتبوو هەر یەکەو بەشێوەیەك باسیان لێوە دەکردو منیش گوتم لێ گرتبوون، دڵ خۆش بووم بەوەی بیروراکان لێکتر جودا بوون.
بەهەمان شێوە بەشێك لە رەخنەگرەکان پێیان وا بوو فیلمەکە هانی ئاژاوەگێڕی دەدا، چونکە جەکەر کە کەسێکی لە یاسا دەرچووە، کۆنترۆلی خۆی لەدەست دەدات، لەئەنجامی ئەو فشارە دەروونیانەی دەخرێتە سەری، بۆیە لەزۆربەی هێڵەکانەی سینەما رێگایان بەبینەر نەدا ماسك لەگەڵ خۆیاندا ببەنە هێڵی سینەما لەترسی ئاژاوە نانەوەی بینەران.
دەرهێنەرە فیلمەکە دەڵێت: من ئەو جیاوازیەم لەبیروڕادا پێ خۆشە، دەربارەی هەر پرسێك لەفیلمەکەدا چونکە پێم وایە ئەم جیاوازییە لەقازانجی ئێمە دایە، من مەبەستم نەبووە خەڵك هان بدەم بۆ توندو تیژی، یان کردەوەکانی ئارسەر نوێ کەمەوە.
هەروەها (کۆمەڵەی فیلمی ئەمریکی) فیلمی جەکەری تەرخان کرد تەنها بۆ بە تەمەنەکان، چونکە فیلمەکە زۆر دیمەنی توندوتیژی و تاوان و خوێنی تێدایە.
ڕۆژنامەی (دیلی میل) ی بەریتانی دەڵێت: زۆر لەبینەران لەهەموو جیهاندا لەکاتی نمایشدا رایان کردۆتەوە دەرەوە بەهۆی دیمەنە تاوانکارییەکان و داوایان کردووە فیلمەکە رابگیرێ، هەندێ لەهێڵەکانیش هەڵەشەیان لێ کراوە بەراگرتنی فیلمەکە.
بینەرێك کە هێڵی سینەمای بەجێ هێشتبوو لەکاتی نمایش دا دەڵێت :

فیلمەکە ئەوەندە کاری لێ کردم بەشێوەیەکی سایکۆلۆژی ئەقڵی بینەر دەگۆڕێت، چی نەمابوو منیش ببم بەئاژاوەگێڕ و تاوانبارێك بۆیە زوو هەڵەکەم بەجێ هێشت.

حەیدەر عەبدولڵەحمان

قـــــاهیرێ شـــــاری شـێو! ... زاهیرێ بـــێش

ڕۆژی 20 ی فەبرووری ساڵی 2020 بۆ سازدانی وارکشۆپێک لەسەر هونەری شانۆ گەیشتمە شاری قاهیرە لە ووڵاتی میسر. گەشتەکەم لەسەر بانگهێشتی (فرقە شمس المسرحي) بوو. کە هونەرمەند و بەڕێوەبەری بەرهەم (حسن شمس الدين) بەڕێوەبەری ئەم دەزگا هونەرییە. هاوکات هونەرمەند عومەر دەروێش هاوسەفەری ئەم گەشتەم بوو. وارکشۆپەکەم لەسەر شانۆ، تەرکیز و نواندن بۆ ماوەی دووڕۆژ لە کاتژمێر دەی بەیانی تا حەوت ئێوارە بەردەوام بوو.
جگە لە ئێندامانی گرووپی شانۆی ڕۆژ و هەندێک خوێندکاری پەیمانگای بەرزی شانۆ دووڕۆژنامەنووسی رادیۆ و تەلەفزیۆنی میسری بەشداری وارکشۆپەکەیان کرد. ئێوەی جێی سەرنج بوو هاوکات لەگەڵ ئەم وارکشۆپەی منداڵ. بەگوێرەی سەرچاوە ڕۆژنامەوانیەکانی میسر، نزیکەی حەوت هەزار کەرو کەبوونەوەی هونەری،ئەدەبی و وارکشۆپی تر هەبوو لەهەمان هەفتەدا. هەرووک بەڕێوەبەری هونەری حسن شمس پیی ڕاگەیاندم کە نزیکەی حەوسەد کەس ناوی خۆی بە ئێو وارکشۆپ نوسیبوو. بەڵام من پێم ڕاگەیاندبوو کە تەنها وارکشۆپەکەم بە دوانزە تا چواردەکەس دەکەم، لەگەڵ ئێوەشدا هەژدە خوێندکار بەشداری وارکشۆپەکەی کرد. کە خۆشبەختانە فیدباکەکی زۆری وەرگرت و بووە جێی ڕەزامەندی بەشداربوان. لە ڕۆژنامەکانی میسردا باسی لێوەکرا. یەکێک لەو شتانەی کە جێختیان لێکردبووە کە ئەم وارکشۆپە بە بەرامبەرو بە خەرایی. چونکە پەدەچوو هەموو وارکشۆپێک لەو ووڵاتەدا بە بەرامبەر بێت و بە بەرامبەر وارکشۆپ نەکرێت. وابەیاریشە لە ئایندەیەکی نزیکدا سەردانی شاری قاهیرە بکەمەوە بۆ پێشکەشکردنی شانۆیەک کاری ڕۆژی بۆ بکەم.

ووڵاتی میسر نزیکەی سەدو چوار میلیۆن دانیشتوانەکەیەتی و بیستوسێ میلیۆن کەسی لە پایتەختی شارەکەدا دەژی. ووڵاتی میسر یەکێکە لەو وڵاتانەی کە زانکۆ، مزگەوت، سینەما، شانۆ و مۆزەخانەی دێرینی لییە. زانکۆی ئەزهەر کە بەیەکێک لە زانکۆ دێرینەکان دادەنرێت کە و زانستی شەریعەت و فیقهی ئیسلامی تێدا وتراوەتەوە. میسر خاوەنی زۆرترین نووسەر، ئەدیب، ڕۆشنبیری و هونەرمەندی عەرەبە، کە هەرکەسە لە ووڵاتانی عەرەبیدا ناو پێگەیەکی تایبەتیان هەیە. جێگەی باسکردنیشە کە هەندێک لە ناوداران و ڕۆشنبیران و هونەرمەندانی ئەم ووڵاتە بنچینە ڕەگەکی کوردستانیان هەیەو لە باب و باپیرانیانەوە خەڵکی کوردستانن و، بەهۆی سیاسەتی ناعەدالەتی و جۆروستەمی دەوڵەتی عوسمانییەوە یان ڕایانکردووە و پەراگەندەبوون یان بەزۆر نەفی ئەو ئووڵاتە کراون. یان لەگەڵ لەشکری ئیسلامیدا بۆ ئەو وولاتە هاتوون، نموونەیشیان زۆرە.

یەکێک لەو شتانەی کە لە شاری قاهیرە تێبینم کرد، شارەکە لە هیچ شارێکی ئەم دونیایە ناچێت، تەواو پیچەوانەیە، شەو ڕۆژ پیچەوانەی بەتەوە، لە شەودا گەلێک جوانترە وەک لە ڕۆژ، لە شەودا مرۆڤەکان بەخەبەرن، شەو جمێی دێت لە خەڵکانی هاتووچۆکەر.
خەڵکێکی زۆر دینداری تێدابوو، ئەوی بەدیم کرد زۆرلە پیاوەکانیان ناوچەوانیان شین ببوو کە لەم دەپرسی بۆ ناوچەوانت شینە، دەیان گووت ئەوە نیشانەی تاعەتی خودایەو ئەنجامی نوێژکردنی زۆرە. بەڵام لەراستیدا پیاوە ئاینیە تووندرەوە سەلەفیەکانی ئیسلام هەندێکیان فتوایان داوە کە ئەگەر ناوچەوانت شین بووە، مانای وایە تۆ لە خوداوە نزیکیت، بۆیە لەکاتی سوجدەبردندا زۆر بە تووندی ناوچەوان دەکێشن بەزەویدا.
قاهیرە شارێکە پاراستی ژینگەی لەدواپلەدا دێت، ڕەگەو بانکان لەبەر دووکەڵی ئۆتۆمبیل ڕەش دەچنەوە، زۆر بەدگمەن کافتریەک دەبینیت کە نەرگەلەو جگەرەی تێدا نەکێشرێت. ئەو هەفتەیەی کە لە قاهیرەبووین لەگەڵ هونەرمەند عمر دەرویش بە چەندان ساعات دەگەراین بۆ کافتریایەک کە نەرگەلە و جگەرەی تێدا نەکێشرێت بەڵام نەماندەزیەوە. شارەکە دەنگ و ژاوەژاوەکی سەیری هەیە کە لە هیچ شارێکی دونیادا نیە. بەشاری مەشولە بەناوبانگە، هیچ شوێنکی ئەم دوونیایە هێندەی قاهیرە مەشولەی نیە.

بەڵام بەدیوەکی تردا، شاری ئەدەب و هونەرە. لەگەڵ هاوسەفەرەکەم لە شەقامەکی پێنج کیلۆمەتری چوار سینەما و دوو هۆڵی شانۆیمان ژمارد سەرەڕای چەند ئەفیسەکی دەزگای هونەری. لەدەمی هونەرمەند و

ئەدیبەکانەکانیانی خۆیانەوە کە گرایانەوە، ئەو سەردەمەی کە جەمال عبدلناسر سەرۆک کۆماری میسربوو، کۆبوونەوەیەک بۆ هونەرمەندان و ئەدیبانی ئەو وەختە دەکات و، پێیان ئادگەیەنێت دەبێت سینەماو شانۆ بچێتە دوورترین کورەدە لە میسردا. ئەوانیش بەدەم بانگەواز و ئاسپاردەکێوە دەچن. هەموو شەوێک لەهاویندا سینەمای گەڕەک دەچێتە دوورترین گوند و شارۆکانی میسر، هەموو هونەرمەندا بەناوبانگەکانی ئەو دەمە بەشدارەبن لە پیشاندانی فیلم و پێشکەشکردنی شانۆیی و بەستنی کۆ و کۆبوونەوەی هونەری لە قەزاو دێهاتەکاندا. ئەوەش لەو سەردەمە دەبێتە بنچینەیەکی بەهێز بۆ پەیوەندی دەسەڵات و هونەرمەندان و کایە هونەرییەکە. میزانیەی وەزارەتی ڕۆشنبیری و هونەری ئەو سەردەمە زۆرترین پشکی بەردەکەوێت.

وەاتەکە زۆرترین ڕۆڵی لە هونەرمەندو ئەدیبانی خۆی دەگرت لە چاو وولاتە عەرەبی ئیسلامیەکانی تردا. شاری قاهیرە بەهەزارەها دەزگای شانۆ و سینەمای لێبوو، لە پاڵیشیدا لە نوێژی هەینیدا جادەکانیش بەرنادەکەوتن بۆ نوێژی جومعە. ئەو کافتریاو قاوەخانانەی کە هونەرمەند و ئەدیبەکانیان سەردانیان کردووە، بۆتە مۆزاەخانەیک، شوێنکی کلتووری ئەو شارە، یاخود ماڵەکانیان بۆ شۆڕیەکی کلتوری پاراستووە و کردویانە بە مۆزەخانە.

هەر لەو هەفتەیەدا دوای تەواوبوونی وارکشۆپەکەم هاوڕیەکی شاعیرمان بانگهێشتی گەڕەکەکی کەن میللی کردین، لە باڵەخانەیەکی کەندا کە پێیان دەوت صالەنی شیعری گەڕەک. گەورەترین شاعیری ئێستای میسر آحمد عبدالمعطي حجازي کە هاوڕێی نزیکی صلاح عبدالصبور بوو لەگەڵ چوار ڕۆخنەگری ئەدەبی، کە نزیکەی سی کەسێک کۆبوونەوو باسیان لە زمانی شیعری نوێ و کلاسیک دەکرد. بەتایبەت ئەو باڵەخانەیەوە، ماڵێکی تر هەبوو بەناوی بیت العود، کە بە موسیکزیانی کوردی نێسیر شەمە کرابووە و تەدا منداڵان و خوێندکارانی فۆری ئامۆری عود دەکرد.

مركز إبداع ومتحف
نجيب محفوظ

IBRAHIEM PHANSOUR
مصطفى أمين
MUSTAFA AMIN
AL SHARQAWI
عازر فرج عازر
Azer Farag Azer

ڕوانگەیەکی تر لە هەمبەر دەزی مەینەت … ستیڤان شەمزینی

-1-

ژنی ئەمە "کورد" زیاد لە هەر شت خۆی وەک جەستە دەبینێت. ژن هەیە بە شکانی نینۆکێکی دەستکرد کە چەند دۆلارێک خەرجی بووە، چەند ڕۆژێک ماتەمینی دەگرێت. بە حوکمی مانەوەی زەرم لە نەخۆشخانە، چەندان ژنی ڕۆژهەڵاتی یان سەر بە کولتوورە پریمیتیڤەکانم بینیوە لە کاتی تووشبوونیان بە کانسەر و ئامادەسازیی بە پرسەی شیمە تەراپی تەر بە هەوڕینی پرچەکانیان گریاون کە هەشتا بەسەریانەوە مابوون. ئەمە ئاوێنەیەکی بچووکە شتی گەورەتری تێدا دەبینین، بەوەی هەشتا زەرینەی ژنی ئەمە و هی هەموو شوێنەکانی تریش بە ڕۆژێکی فراوان خودی خۆیان و هەشەمەندییان کورت دەکەنەوە تەنە بە جەستە بایەلۆژیەکە. تەنانەت ئەو جەستەیش نا خۆیان دەیانەوێت، بەڵکو ئەو فەرمە لەشولارەی پیاو لێی داوا دەکات، ئەم داواکارییە و بینینی پیاوانیش بە بەردەوامیی لە ڕەهەندی سێکسوالێتی و دیدی پاتریارکییەوەیە، بەوەی پێویستە ژن بەدیەکی سەرنجڕاکێشی هەبێت.

نەشتەرگەریی جوانکاریی ژنان و بە کەمەڵایەتیکردنەوەی فەرمی کچانی فەتە مەدەل هەر لەناو هەمان بەتەدا خۆی دەبینێتەوە. وەک لای هەموانیش ڕوونە زەرینەی دیزاینەرانی مەدیلاتی جلوبەرگ لە نەرینە پێکهاتوون و بە کارەکیان سالیقەی نەرسالاریی خۆیان و پیاوانی دیکە ڕاچاو دەکەن. هەروەک "تەماس کاریلف" لە کتێبی "فەلسەفەی جلوبەرگ"دا ئاماژەی بە دەکات "ئەستا مرۆڤ جوانی سروشتییانەی جەستەی لە بیر کردووە، جەستەی بەتە جێگەی هەواسینی پۆشاکی تەنک و نیان". سیما هەلیەدیەکانی ژن مانای ڕاددەی بەرزی ئازادیی نییە، بەڵکو مانای بە کاڵابوون و ئەبژێکتەبوونی ژنی لە خۆگرتووە، ئاخر نموونە ئایدیاڵەکەی هەلیەد "مارلین مۆنرۆ"یە، ئەو ئۆکتۆڕە تەنیا وەک بەدیەکی قژشەنگ و سێکسی دەخوازی سێکسیزمی پیاوسالارانە زەق کراوەتەوە، ئەگەر لەمەش بگەڕێین تاکو ئەستا فەمینستەکی کورد و ناوچەکەم نەبینی بە پرۆتستەی دیاردەی بە کاڵابوونی جەستەی مەینەت قژی خۆی بتاشێت و نیشانی بدات ژنبوون کورت ناکرێتەوە بە لەشولاری نەرم و شل، چاو و ئەبرۆی جوان، زوڵف و کۆمی ئاڵی نەو جیهانی شیعری پیاوان.

-2-

ئەگەر بە دیدەکی مارکسیانە سەیری بابەتی چەوساندنەوەی ژن بکەین، یەکەمین ساتەوەختی جیاوازیی چینایەتی ئەو چرکەساتەیە قۆناغی دایکسالاریی "ماتریارکی" کە لە رووە ئابووریەکەوە بە کۆمۆنی سەرەتایی دەناسێنرێت، گۆڕانی دەکەوێتە لەژیی، یەکەمین قوربانی ئەو جیاوازییە چینایەتییەش هەر خودی ژن بووە کە بوو بە کاڵایەک لەو هەموو کاڵایانەی تری سیستمی پیاوسالاریی "پاتریارکی" سەپاندوویەتی. ئەمە دیدی ماتریالیستییە بە بنەچە و ئەو کۆشەیی پڕی دەوترێت کۆشەی مێینە، تاکو مرۆڤ لە جەبریەتی ئابووری و کۆشە داسەپاوەکانی نیولیبرالیزم و کاپیتالیزمی هاوچەرخ دەرباز نەکرێت، مومکین نییە ئەو تەوقەی لە ملی ژن کراوە بشکێندرێت. بە پێچەوانەوە ڕەوتی نیولیبرالیزم، لە هەوڵی سینەوەی هەموو ئەو دەستکەوتانەشدایە لە سەرەتای لیبرالیزم و گۆشەکردنی سەرمایەداریدا وەک پۆیستییەک بە پڕۆلیتاریزەکردنی کۆمەڵگە فەراهەم کران.

ئەگەرچی لە رووکەشدا ئەم ئارگۆمێنتە وەک دەگماتیزمی بیروباوەڕی "جمود العقائدی" دەبینرێت، بەڵام لە باری کردارییەوە فاکتەکی حاشاهەڵنەگرە. دەستنیشانکردنی ڕۆژێک بە بەرەنگاریی تۆندوتیژیی دژی مێینە، یان دانانی ڕۆژێکی تر وەک ڕۆژی جیهانیی ژن "هەشتی مارس"، هیچ نییە جگە لەو گەمە بچووک و ئەفیۆنە ریفەرمیستییە لابەلایانەی سیستمی سەرمایەداریی هەمەنی پێ دەدات. تە ئەگەر خوازیاری کۆتاییهێنان بە تۆندوتیژیی و هەڵاواردنی جێندەریی بیت، ئەولەویترین کارت بەگژداچوونەوەی سیستمی پیربووی سەرمایەداریە، هەروەک "نینا بیرەک"ی فەمینستی سۆسیالیستی پەیدات "لەژیکی سەرمایەداریی بریتییە لە ڕاوکردنی قازانج" و پایەکانی ئەم سیستمەش لەسەر باڵادەستی ڕەگەزیی و ئابووری ڕاوستاوە، بە ئەم هەنگاوە ریشەیی و ڕادیکاڵە هەرچی تر بکرێت خولانەوەیە لە بازنەی کولتووری باوکسالاریدا، وەک وتیشم پیاوسالاریی کۆنکرێتکی هەر گرنگی ڕیژەمی سەرمایەیە.

-3-

ژنان ناتوانن بە پیاوان و پیاوانیش ناتوانن بە ژنان هیچ هەنگاوێک بە ئازادیی بنێن، ڕەنگە ئەم تێزە ڕوانینە هەندێک فەمینستی ڕادیکاڵ هەراسان بکات، وەلە من لە ریشەوە بڕد گوومانم لە هەبوونی ریزێکی فراوانی ژنانی فەمینستی کورد. ئەوە ڕاستە مێژووی جیهان مێژوویەکی نەرانەیە، هەر ئەوەی تەکەای پەغەمبەرەکان پیاون، تەنانەت تەکەای فەیلەسوفەکانیش هەر نێرن، ئەمە کارەکی کردووە ئاین و فەلسەفە یارمەتی نێرینەیی دنیا بدەن، دنیا ئێستا پۆیستی بە مێنەیە، ڕزگارکردنی مرۆڤایەتی پۆیستی بە مێنەیە. ئەم

کارەش بۆ هاوبەشی لەگەڵ ئەو نەرانەی دەکرێ بەوایان بێ هەیە جێندەریزەکردنی ژیان و دنیا بەلاڕێدا دەمانبات و لەوسەری ستەمکاریەوە سەردەردەهێنێت، ژیان دەبێت بەشێوەی مرۆڤسالارانە رەنگدانەوە بکرێتەوە. فەمینیزمی پەڕگیر کە کینەی بەرامبەر بە پیاوی بایەلۆژیی هەیە، مەترسیدارترە لە پیاوسالاریی. بەیە لە پەناوی چەسپاندنی یەکسانی رەگەزیی دەبێت بەرامبەر بە کولتووری پاتریارکی بوەستینەوە، نەک جەشنی قەزهاتنەوە لە پیاو بەدین وەک بەدەن و قەبارە بایەلۆژیەکە.

ئەمە پێویستیمان بە بزووتنەوەیەکی فەمینستیی "بە ژن و پیاوەوە، بەو پێیەی لە بناغەوە فەمینیزم رەبازێکی فیکریی داکۆکیکار لە ژنە یان تیرییەکە بە دەرخستنی ناهاوسەنگیی رەگەزیی" ژن بهێنێتەوە سەنتەری ژیانی سیاسیی و بەڕێوەبردن و کۆمەڵایەتی و ئابووری. ئەگەرچی لە رووکەشدا هەنگاوەکان دەبینرێن بەو ئاراستەیە، بەڵام ئەم پرسیە لە پشتەڕدا زیهینییە، ئەمەش کاری رەشنگەرانەی زۆری پێویستە تاکو پیاوسالاریی وەک عەقڵییەت لە مشکی مرۆڤدا ریشەکێش بکرێت. ئاوەزی نێرسالاریی درەکی تایبەت نییە بە پیاوان، دەبێت بزانین بەشی هەرە زۆری ژنانیش هەڵگری هەمان ئەو قایرەسن. هەر لەم روانگەوە دەبێت پیاوسالاریی وەک سیستەمکی گشتگیر کە سایەی کردووە بەسەر هەشمەندیی زەرینەدا بە هەردوو رەگەزەوە حیسابی لەسەر بکرێت. نەک وەک ئارەزوویەکی سادیستانەی پیاو "پیاوی بایەلۆجی". هەر بۆیە لەیەکەم دەڕدا گرنگی ئەو خەباتە هاوبەشەم بە بیر هێناوە.

-4-

میلیتاریزەی ژن هیچ کاتێک مانای دەستبەری بەکی زەر لە مافی ژن ناگەیەنێت، بەکو بەشێوەیەک لە شێوەکان ژن دەکاتە سووتەمەنی بەرەو پشچوونی سیاستێک لەسەر بنەمای نێرسالاریی خێ فەرمەکردووە. خەریکە دیاردەیەک لە کۆمەڵگەی ئەمە زەق دەبێتەوە کە وێنای ژنی ئایدیاڵ و ئازاد لە دیمەنی چەک بەدەستبووەنی کچە گەریلا و شەڤاندا خێ دەبینێتەوە. جیاواز لەوەی ئەم وێنایە وێنایەکی ساختەیە، لەوەشدا مەترسیدارە ئازادیی ژن تەنیا لە چەکدارکردنی ژندا کورت دەکاتەوە. لە کاتێکدا وەک وتم زەرترین جار میلیتاریزەی ژنان سیاسەت و ئایدەلۆژیەکی پیاوانە دەباتە پشەوە، ئەمەش بە خێ جەرەکە لە زەوتکردنی ماف و ژیانی نەرمالی مەینە.

ئەم تەرزە روانینە بە ئیفەکتی ئاپچەتی خەریکە دەبێتە باوەکی کۆنکرێتی، بە ئەوەی بیر لەوە بکەینەوە سیستمی تەتالی ئاپچەتی، وەک رەوتێکی ئایدەلۆژیی تاکەهەند و نێرسالار ژنی کردەتە رەبەتکی عەسکەریی، نەک ئەوەی سیستەمکی هەنابەتە ئارا لەسەر بناغەی

یەکسانیی ڕەگەزیی. داتاشینی ئەو پەیکەرە ئایدیالە بە ژنانی گەریلا زادەی روانینی سەکسوالیتییە بە ژن، بەوەی ژن ئاستی خۆی لە ژنەوە تێپەڕاندووە بە بوونەوەرێکی تر، بە جەنگاوەر. ئەگەرنا بۆچی داهێنرانی ژن لە بواری کانی هونەر و ئەدەب و نووسیندا ئەو ئەفسوونیان لە چواردەور دروست نەکراوە؟ بەکو هەمیشە وێنایەکی دزێویان لە ئەندێشەی زەرینەدا هەیە، "هەبەتە لەردا باسی دەخی کوردیی دەکەم" بۆچی هەمیشە ژنانی یاخی ناچەکدار لە "قەحپە" زیاتریان پێ ناوترێت؟.

وا دەهزرێم ناسیونالیزم و ئایدیالۆژییە تۆتالیتارییەکان پێویستیان بە داتاشینی قارەمان و سوپەر مرۆڤ، ژنە گەریلاش ئەو سوپەر مرۆڤانەن لە کارگەی ئایدیالۆژیی ئاپۆچێتیدا بەرهەم هاتوون. خۆ ئەم چەکدارکردنەی ژن چ لە جیهان چ لە کوردستان دیاردەیەکی نوێباو نییە، جیا لە سوپای فەرمی دەوڵەتان، چەندان بزووتنەوەی ئەپۆزیسیۆنی چەکدار ژنانیان چەکدار کردووە. ئەگەر پێنا بە نموونە ببینین ئەو بزووتنەوەی سەربەخۆیخوازی میللی لە نیپاڵ وەک بزووتنەوەیەکی چەپی ماویستی چل دەر سەدی گەریلاکانیان ژنن. هەروەها زۆرێک لە نەواتی سەربازیی پێنگەکانی تامیل لە سریلانکا لە ژنان پێکهاتوون، من هەر بە ئەنقەست نموونەی ئەو دوو هێزم هێنایەوە، چون ئەو کەمگایانە لە باری فەرهەنگییەوە لە دواوەن.

لەم سەنگەوە دووبارە جەخت لەسەر ئەوە دەکەمەوە میلیتاریزەی ژن نەک ماف نییە بەکو فەرمکی ترە لە چەوساندنەوە. ڕەنگە ئەم قسانە بە ئەم چرکەساتە تووڕەیی زەرمان بەسەردا بڕژێت، بەهەی ئەوەی کەوتووینە ژێر سێزی ئەو وێنا سوپەرانەی لە میدیاکانەوە دەیانبینین، بەڵام بە ڕەوینەوەی تەمی ئەم سێزە و لەگەڵ یەکەم قسەی عەقڵدا، تێنانێت لەوە تێدەگەین "ژنەلۆژیی" عەبدوڵا ئۆجەلان، کتێبێکی سەفستەئامێزە. ئاخر ئاپۆ لەو کتێبەدا ڕەتی پێغەمبەرێک دەگێڕێت تاکو تیۆریسیەن، ئەو دووبارە پێگەی ژن بەرز دەکاتەوە بە ئاستی خواوەندێتی، ئەمەش خواستی پاکیزەیی ژنانی لە خۆگرتووە، هاوکات بە ئەوەی ژن بەرزبکاتەوە بە ئەو ئاستە خواوەندییە دەبێت لە ژنەوە ببێتە شەشگەڵێک، ئەمە دروست پرسەی بە پیاوبوونی ژنە، لە ئەرزی واقیعشدا کچە گەریلا دەبینین تەنیا سمێڵی لە پیاو کەمترە.

ستیڤان شەمزینی
یانیوەری 2020
ستۆکهۆڵم

ئایە دەکرێت لەمەی خۆکی بکەین لە ئانپێینیـــــــان دژ بە دەستات؟ … زاهیر باهیر

زۆرێك لە نوسەران و ڕۆشنبیران و ئەهلی فەیسبووك سوکایەتییەکی زۆر بە دانیشتوانی کوردستان دەکەن کە گوایە ترسنۆکن، هیچوپوچن، هەر شایستەی ئەو ژێردەستی و زێرداری و نەبوونیین. هەندێکیشیان ئەهەنانە و دەیانکەن بە مەڵ و پێویستبوونیان بە شوان.
من ئایکی زۆر جیاوازم لەو کەسانە هەیە و هەرگیزیش ڕێگا بەخۆم نادەم ئاگر خۆم، یامنداڵەکانم لە پشتەوەی ناڕەزایی و خۆپیشاندانەکانەوە، نەبم و نەبن ، بۆم و بانگەشەیکی ئاوا بکەم و هاوکاتیش تاوانباریان بکەم بە نەکردنی کارێك لەوانەی سەرەوە.
بۆیە ای من ئەوەی کە لە کوردستانا دەگوزەرێت هەمان شتە کە لە سەراپای وڵاتانی ئەوروپی و ئەمەریکی و کەنەدا و ئوستراليا و وڵاتانی دیکەدا دەگوزەرێت. بە بەراوردیش بە دەوڵەمەندی ئەم وڵاتانە و ئەو جۆری ستاندەردی کە ژیانی خۆکی لەڕ پێویست دەکات، زەمینەی ئاپڕین هەیە. لەم وڵاتانەش زۆر داخوازیی و پرس هەیە کە خۆکی دەبێت ڕۆژانە بۆی بچێتە سەر شەقام و تەنانەت لە وڵاتکی وەکو بریتانیا و ئەمەریکادا زۆر ڕوایە کە خۆکی بە هەموو چەشنەکان دژایەتی دەوڵەت و دەسەڵات بکات بۆ بەدیهێنانی داخوازییەکانیان.
بەهەر حاڵ ئەویان پرسکی دیکەیە و من زیاتر دەمەوێت لەسەر کوردستان [باشور] بدوێم و هەکاری ئەوەی کە بەچی خۆکی ئامادەی ئاپڕین نییە، قسە بکەم. گومان لەوەدا نییە کە بارودۆخکی یکجار خراپ لە کوردستانا دەگوزەرێت و دانیشتوانی ئەوە زۆر زیاتر لە ئەمەیك کە لە دەرەوەی ئەوان دەژین دەزانن و هەر ئەوانیشن کە زیاتر لە هەموو کەسکی دیکە باجکەی دەدەن .
بۆیە ای من هەکارێك هەن کە خۆکی لە کوردستانا ئانپڕین و قەبوڵی ئەو بارودۆخە دەکەن. ئەو هەکارانەش:
یەکەم: تەکنەلۆجیکی کولتووریی خۆڕایەتی و دینی: ئەمە ڕۆگرکی گەورەیە لەوەی کە خۆکی بە خۆیدا بچێتەوە و بیرۆکەت چارەسەری

زامکانی خی بکات و پنا بۆ شتك لایەنکی دیکە، نەبات. ئەو کولتورە دینی و خێڵەکییە هەمیشە لەخزمەتی دەسەڵات و سەرۆکایەتی و باڵادەستیدا بووە و یارمەتی مانەوەی ئەوانی داوە و کاری داخوازیکردن بووە لە هەژاران و بۆ قبوڵکردنی ئەو بارودۆخە ، نەبا خوا خراپتری بدات ، کە ئەمەش لەناوگادایە.
دووەم: کەمەڵی کوردی: لانی کەم کەمەڵی کوردی لە ساڵی 1946 وە تاکو ئێستا ئاگای پێنەدراوە کە بۆ مەشك و عەقڵی خی بیر بکاتەوە یاخود متمانە و بروا بکاتە سەر خودی خی ئەوەش بەشکی بۆ هەبوونی هەمە چەشنە و زەرینەی پارتی سیاسیی کە هەموو هەوە و کەشیان لە پنناوی دەسەڵاتا بووە. بۆ ئەمەش ئەوان شێوەی فکری و سەربازیی مێدانییان کردووە بۆ زیادکردنی پانتایی هەژموون و دەسەڵاتیان. هەر بەم هەکارشەوە ئەوان هەمیشە لە ڕواندنی تەوی ئیدەلۆجییەتی خیانا بوون لەو شونانەدا. هەموو ئەمانەش وای لە خەڵکی کوردستان کردووە کە بەوا و متمانە بکەنە سەر ئەوان ، لەبری خیان .
سێیەم: سیستەمی پەروەردەی خزانی و ئاشنەبیریی و فەرهەنگیی : ئەمانەش کەهەر هەموویان لە سەر بناخەیەکی قوچکەیانە دامەزراون ، کار و هەوڵیان لە پنناوی دروستکردنی تاکی ئازاددا نەکردووە. تاکەکیان دروستنەکردوە کە بناخەیەکی پتەوی خە خیی و سەربخۆی ، هەبەت بەکو لەبری ئەوە تاکەکیان دروستکردووە کە دوای کولتوری کەمەڵایەتی [بەشە خراپەکەی] و دینی و وابەستەیی و نامەیی، ببەت.
چوارەم: ئەو بارودۆخە تایبەتییەی کە کوردستانی تیادایە : ئەو بارو دۆخە تایبەتییە کە کە کوردد لەوەدا پێیدا تێپەیوە و هەر لە کارەساتی شەڕی نەگریسی کوردایەتی و ئاگوزینی زۆرە ملیی و کوشتن و بڕین لە سەر دەستی حکومەتە یەکبەدوایەکانی عێراقدا و کیماوی و ئەنفال و مانەوە لە بەرانبەر هێرشەی گەورەتری حکومەتانی دەوروبەر : عێراق، ئێران ، تورکیا .. ئەمان هەمووی وبوونی بارگ لە ئەزموون بە خەڵکی وای لەکردوە کە دەبەت هەنگە هەر " دەستی لینەدەین، باشتر بەت" . بی گومان میدیای دەسەڵات و حکومەتی هەرەم و حیزبەکانیش هەمیشە بەوە خەڵکی کوردستانیان ئاگرتووە و ترساندووە.
پێنجەم : فاشیەتی دەسەڵات : حکومەتی هەرەم و دەسەڵاتکەی هەر وەکو هەموو دەسەڵاتکی دیکە دەندە و فاشین لەسەرکوتکردنی خەڵکیدا. دەسەڵات هەر کات کار بگاتە سەر ئەوەی جگایان پێ لێق بکرێت بە هیچ شێوەیەگ دەستناپارێزن لە کوشتن و بڕین و هەموو شێوەیکی تەقاندن و تیرەر دژ بە خەڵکی ئاپۆیو بکاردەهنن. خەڵکی لە کوردستانا ئەمیان بیینوە و دەیبینن و ناکرێت هەر وا بە ئاسانی سنگی خیان و منداڵیان بنەنە بەر گولەی دەسەڵاتەوە.

شەشەم: خودی بارودۆخی کوردستان: ئاستی ئەمڕۆ بارودۆخی کوردستان خراپە بەڵام هەشتا بە بەراورد بە خۆکی بۆغدا و باشور و ئێران و میسر و هیندستان و پاکستان و نایجیریا و خواروی ئەفریقا و زۆری تر لە وڵاتانی دونیا، بارودۆخی خۆکی لە کوردستان زۆر لەوان باشترە . ئیتر خۆکی بە جۆرێك لە جۆرەکان ژیانی خۆی دەبر کردووە و ئەو برستی و هەشوووتیەی کە لەو شوێنانەی کە ناوم هێنان، هەیە ، لە کورستاندا ئەوەندەی من بزانم، نییە. دیارە ئەمەس ئەوە ناگەیەنێت کە دەبێت برستی و نەبوونیی، شەش و ئاپۆیەن دروستبکات، بەڵام بمانەوێت و نەمانەوێت ئەوی خۆی هەیە.

شەشەم : ئەوی چەپ و کۆمۆنیست و ئۆنارکیستەکان: لە ئاستیدا چەپ و کۆمۆنیستەکان هەڵکی ئەو تیان نەبووە لێناو خۆکیدا. شەوی نوخەیی خەیان لەسەر دەسکەات و پلەبەندیی نەو حیزبایەتی و شەوی ئیدەلۆجیانە کردونی بە چەندەها بەش و کەرتەوە کە ناتوانن دەورەکی ئاوایان لە کوردستانا هەبێت هەم لە پشتگیری خۆکی و هەم لە بەشداری خەیشاندانەکانا، لە هەر ڕووداوێکدا کە دێتە پێشەوە.

هەرچیش ئۆنارکیستەکانە ئەوانیش پێگە و سەنگەکیان لە کوردستانا نییە تا ئەستاش قورسایی سەرەکی خراوەتە سەر کردنی هەڵمەتی هەشنگەریی سەبارەت بە ئۆنارکیزم و ناسینی و گواستنەوەی ئەزموونەکانی دەرەوە بە ئەوە. بە پلەی دووهەیەش بانگەشەی دروستکردنی گروپی خەجێیی ئاسیانە و هەڵکخراوی جەماوەریی ناقوچکەیی و کردنی کاری هەرەوەزی، دەکەن . ئەمە جگە لەوەی کە ئۆنارکیستەکان باوەیان بە حیزب و هەڵی حیزب و سەرکردایەتی و ئابرایەتی هیچ جۆرە خەپیشاندان و ئاپەینەك نییە. ئەوەی کە ئەوان باوەیانە بەشداریکردنە و چالاکبوونە لەو ڕووداوانەدا و گواستنەوەی ئەزموونەکانە و متمانەپێکردنی تاکە و دروستکردنی وەرکشەپە بە لێکدیەوە فەر بوون و هاوبەشکردنی هەشنبیریی و بەهرەی شەخسی [تالەنت] و سەلیقە و توانایە . هاوکاتیش هەگەرتن ، گەر بکرێت ، لە حزب و حیزبییەکان و کەسانی ناودار و ئیدەلۆجیا بە کەنترۆکردنی خەلکی و لە قاڵبدانیان بە مەبەستی بەکارهێنانیان بە بەرژوەندی تایبەتی حیزبیان و کەسایەتییەکان و دەوڵەتانی دەرودراوسێ و ناوچەکە.

ئالێردا پێ لەوە دەنێم کە بەشکی نەبوونی جوڵەی کۆمەڵایەتی دەکوێتە سەر ئەستەی ئەمە هەموومان کە دەکرێت لەمەی خەمان بکەین ، نەك خۆکی کە نەمان توانیوە ئەو پێگە و سەنگەمان هەبێت چونکە لە ئاستیدا هەکارەکی ئەمە دگەڕێتەوە بە ئەوەی کە ئەمە وەکو پۆیست چالاك نین و نەمانتوانیوە و ناتوانین ، فکر و مەبادیئەکانمان بە باشی و بە ڕوونی بگەیەنینە خۆکی .

زاهیر باهیر
04/03/2020
Zaherbaher.com

ئای لەمینا.. مینای دڵم ئەشکێنێ .. چنوور نامیق

کەلووی دوانە باسی بەختم بێ ئەکات و
پێکەنین رووم داگیر ئەکا
سەر ئەنجمە پەنجەرەیەکی بێ مینا
(ئای لەمینا) ، دڵم ئەکاتە هەمات و
دەستی درێژی درەختێك
لە پەنجەرەی شکاوەوە
دەیان جار دڵم ئەگ...
لەبێ مینایی پەنجەرە (ئای لەمینا)
مینای دڵم ئەشکێنێ
بەبێ ئیزن
بەناو شاری نوتەکی روحما گەشت ئەکا...
لەبێ شوشەیی پەنجەرە
چاوم لێیە
سەردەمی تاعونی کامێ و
ئەوینی دووری کۆڵرا
بەدوای کۆرپانا ئەگەن..
لە بێ مینایی پەنجەرە
لێو ئەنجمە سەر پەناوی فێیوی با
تا تەنیاییم کەکەمەوە
سەر ئەنجمە سەر خەمی پیرێزی زەوی
لەسجودا خەم بیر ئەچ.....
لە سەردەمی کولەراوە بەوەم و
وا سەردەمی کۆرپانایە
ناگەمە جێ.....
لەبێ مینایی پەنجەرە

گۆم لە شپرزەیی تایە
لۆ ئەنجمە سەر دەستە زبرەکانی شەو
بۆ نازانی لەرزوتای شەوان تاعەتە؟
لەپەنجەرەی شکاوەوە
سەر ئەنجمە سەر زەوییە دەردەدارەکەم
لە قوژبنی سەد ساڵ تەنیایی خەیاڵم
جیئەمێنم...
هەڵبەستەکەم
کورسیکەی خۆی ئەسوێنێ
باسی وەفای پشیلەکە و سپلەیی سەگم بۆ ئەکا
باسی ساردی خۆرەتاو و
دڵگەرمی مانگم بۆ ئەکا
باسی خوێندکاری سەلار و
مامۆستا لاسارەکانی پۆلی تاعونم بۆ ئەکا
باسی عەشقێکی لە بیرچووی بەر دەرگای شەوم بۆ ئەکا
منیش بوومە بەبوکەڵەی
(ئای لەمینا)
بەویستی خۆی ئەمجولێنێ

لە بۆ شوشەیی پەنجەرە
عەشقی سەردەمی کولێرا
خۆی بە پەنای روحما ئەکا و
ڤێرمینا بەدەستکێشەوە بەبەردەمما دێت و ئەچێ ...

لە بی َمینایی پەنجەرە
هەورێکی شپرزەی ئاسمان بەکەمامەی گومانەوە
بەسەر باخە قژ ئاڵزەکەی روحی مندا
زۆر ڕەمانسیانە ئەبارێ
کەدەبارێ ئەمکا بەتۆ...
باوانەکەم
سەخاوەتی پەتای عەشق
وێرانە هەواری کردم.....
بڵداریم مەکە ئاوێنە
با نهێنی شەونوێژی من
لەپاڵ نێرگەلەیەکی دڕپێا
سەدای مینا نەشوێنێ...

هەڵبەستەکەم

ئێستا نەزان بە جادەکانی بێشاریم
نابینا بە لێم بوونم،
لە نێوان کاتی کوڵرا و ئالودەبوونی کڕانا
لێم ناگەڕێ بەم و بچم...
لەگەڵ پارادۆکسەکانی هەبەستەکەم
نێرگەلەیەك بەدەنگی تەم ئاشنا ئەکا و بەخێم نامێ
لێرە کەس بە ئاشنا نابێ
لەکەناری هەتیویمدا ئارەزووی کێشی تێ ئەکەم
ئەی میهرەبان...
هەبەستەکەم کورسێکەی بەجێ ناهێڵێ
نەبا کەسێك لەگەڵ تەنیاییم دانیشێ
لێناگەڕێ
بچمە لای غەریبیمەوە...
من ئەڕۆم و هەبەستەکەم هەر کورسێکەی جێ ناهێڵێ
لەبێ مینایی پەنجەرە ئای لەمینا
مینای دڵم ئەشکێنێ و
بەتەنیشتما گوزەر ئەکا.
کلووی دوانە باسی بەختم بێ ئەکات و
دوای سەردەمێك
لە پەنجەرە شکاوەکەوە ون ئەبم..

4-3-202
تێبینی

(ئای لەمینا) مەبەست گڕانی ئای لەمینایە
هەبەستەکەم.. هەبەستی کچم
مینا – شوشە

منااڵێک بێ پێشی سپێوێ ... نێوزاد بێندی

هێشتا

حەزئەکەم بچم بۆ دوکانی
کەنانەکەی ئەودیو ،
لولەیەک تاعین و
سۆ نوقڵی ترش و شیرین
بکڕم و
بۆ ئاکردن بەمەو بۆ ماڵ ،
نەک قەڕاج بمفڕێنێ ..
هێشتا منانەکەی جارانم ،
حەزئەکەم
هەر نەرگز کاوتە ناوبازاڕ ،
وەک گاکاویی
کە قیروسیا لە کەبەی تیمساح ئەکات و
ئەواتە ناو ئووبارەوە ،
پۆ بۆ جەرگی خەما بنێم
قیروسیا لە بەکس خەنجەر
قیر وسیا لە قەچەقانی
شەقاوەکانی سەرکارەز بکەم و
بۆ ئاگری نەورەز
ئاکەم بۆ تایە کەین ..
پۆ بەدە ئەمەوە
کە شەوی هاوین
فەرشی ئەستەرەی داخست و
مەشولەکان
لە دەوری گەپی نیەنی
ژووری هەوربان
دەستیان کرد بۆ دانس و سەما ،
بۆ خەم و بیجامەی
خەت خەتی پەپلین و
ئادیەیەکی EIC
پرتەقاڵیی
قەبارەی پاکەتە سیگار ،
بۆ تەنیا بچم بۆ سەربان ..
بۆ هەر چوار لادا بڕوانم،
لە دوای تاکە وون بووە
نەناسراوەکەی
خەم بگرێم ..
لە دەرگا ئەپاڵەوە ،

جارێکی تر
دەنگی لە دەرگادانەکەی
باوکم
بە لەبداتەوە ،
ئەڕە تە بڵێی دەرگاکان
میمەری و ئەو شتانەیان
تێدا نەبە ؟
تاکو دیسان بە تاسەوە ،
ئاکەم دەرگای بە بکەمەوە ..
پێش ئاوڕا بوونی دەرگا
بەنی زەمیلە هەرمەکەی
بەتە ئەمدیو …؟!
نەتەی دەنگی
دوو ڕیشەی
ناو زەرفەکی کون کون بمکا
بە خەشبەختترین بوونەوەر..!
هێشتاکە هەر
چاوەڕوانی
پێشمەرگەشکە ئەکەم ،
کە ژنانی
گوندەک زەر پێی تەک ئێچوون و
ئێیانووت : ددانی بە دەمی منانی
گوندەکەوە نەهێشتووە،
ئەو عەبوسی
شەکرفرۆشی
نانجیبە..
کە لەلای منانی گوندەک
جوانترین و
بە ئەمەکترین
بە کەڵکترین
فرۆشیاری
هەموو شار بوو ..

من هێشتاکە ….
منانم.. هەر منانم
منانەکی
پێست چرچ و لەچی

سەر سپی !

جەنگی ئەمریکا و تالیبان، لەقەتەرەو پێ دەنێتە قۆناغێکی تر … ئەحمەد کامەران

ئەمریکا وەاتە زلهێزەکەی جیهان کە بەچەکە پێشکەوتوەکانی و بە ئابووریە بەهێزەکەی بەردەوام خۆی بەسەر هەموو جیهان دەسەپێنێت بەتایبەتیش ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست کە بەردەوام هەوڵدەدات لەژێر سیاسەتەکانی خۆیدا بێت وپەنجەی هەرکەسێکیش دەقرتێنێت کە دەست بەسەر ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دا بگرێت, وە هەروەها بە یاری هەڵگیرسانی جەنگ دەدات لەگەڵ هەر وەاتێك و هەر گرووپێکی تیرۆرستی کە بزانێت دەبێتە هەکارێك بۆ تێکچوونی ئاسایشی وەاتەکەی و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ئەمەش لە پێناو چاوە جوانەکانی ئەم ناوچەیە نیە بەکوڵە پێناو خێر و بێرە بە پیتەکەیتی کە دیارترینیان(نەوتە).
ساڵی 2003 ئەمریکا بە یاری جەنگی دا لە دژی ڕژێمی بەعس و سەدام حسێن و بەهانە بۆ دواجاریش لەناوی برد و عێراقی ڕزگار کرد لە دەستی حکومەتێکی دیکتاتۆر بەهانە لەپاشان عێراق پێنایە قۆناغێکی هەشی حوکمڕانی ئاڕاز کە بەچەندان دیکتاتۆر هاتنە گۆڕەپانەکەوە.
ساڵی 2014 گرووپێکی تیرۆرستی سەری هەڵدا بەناوی داعش کە جارێکی تر ئەمریکا بە یاری جەنگی دا دژی ئەو ڕێکخراوە تیرۆرستیە کە بەهاوکاری هێزی پێشمەرگەی کوردستان و سووپای عێراق بۆ دواجار توانیان شانە زیندوەکانیان لەناوببەن بەتایبەتیش لەپاش کوژرانی سەرکردەکەیان بەناوی ئەبوبەکر بەغدادی لەلایەن هێزەکانی ئەمریکاوە.
بەهانە درێژترین جەنگی ئەمریکا کە بۆماوەی بیست ساڵ بەردەوام بوو ئەویش جەنگی ئەمریکا و تالیبان بوولە ئەفغانستان کە ئەمریکا لەو جەنگە بەهەزاران سووپا و زیانی ئابووری پێگەیشتووە , سەرەتای هەڵگیرسانی ئەو جەنگە دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی 2001 کە هاوکات لەگەڵ ڕووداوەکانی 11 سێپتەمبەری ئەو ساڵە کە لەلایەن فڕۆکەیەکەوە

هەرش کرایە سەر چەندین تاوەری گرنگی بازرگانی ئەمریکا کە بە هەرشەکی تیرۆرستی لە قەڵەم درا کە بەسەرۆکایەتی ئوسامە بلادن سەرۆکی ڕێکخراوی قاعیدە ئەنجام درابوو, لەو کاتەوە جڕج بۆش سەرۆکی ئەوکاتەی ئەمریکا بۆیاری جەنگی دا دژی ڕێکخراوە تیرۆرستیەکانی ئەفغانستان لەنێویشیاندا تایبان کە ئەم ڕێکخراوە لەساڵی 1994 دامەزرابوو , ئەگەر چی ئوسامە بلادن پاش چەند ساڵێك لە ڕووداوەکەی 11ی سێپتەمبەر دا بۆ دواجارلەساڵی 2011 کوژرا بەڵام جەنگ کۆتایی نەهات لەنێوان هێزەکانی ئەمریکا و تایبان بەڵکو جەنگەگە زیاتر گەرمی پێوە دیاربوو, بەهۆی ئەم جەنگەوە ئەفغانستان ڕۆژ بەدوای ڕۆژ بەرەو دواکەوتوترین وڵات هەنگاوی دەنا لە دەر ئەنجامی ئەو جەنگە بۆ ئامانجە.
بەڵام بۆ دواجار لە بەرواری 29 ی شوباتی 2020 لە شاری دەوحەی قەتەر ڕێکەوتنامەیەکی ئاشتیانە مۆرکرا لەنێوان (تایبان وئەمریکا) ئەمەش دوا بەدوای ئەوە دێت کە ئەمریکا لە لەسەرەتای ساڵی 2020 وە کەسایەتیەکی دیاری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی تیرۆکرد لە فڕۆکەخانەی بەغداد ئەویش قاسم سولەیمانی بوو زەبرێکی کووشندەی لە ئێران و سیاسەتەکەی وەشاند , واتە دەتوانم بڵێم حکومەتەکەی دۆناڵد تڕامپ زۆر جیاوازتر بوو لە حکومەتەکانی پێشووی ئەمریکا کە توانی زۆر بەوشیوەیەکی بوێرانە سەربکەوێت بەسەر سەرجەم پرسە سیاسی و ئابووری و گرووپە تیرۆرستیەکان بەتایبەتیش لە کوشتنی قاسم سولەیمانی و ڕێکەوتنەکەی لەگەڵ تایبانداکە لەپێشتردا بەتایبەتیش لەسەردەمی ویلایەتی باراك ئۆباما نەی دەتوانی هیچ کام لەم دوو کارە ئەنجام بدات, ئەگەرچی هێشتا نازانرێت دژی ئەمریکا و دۆنالد ترامپ و بەتایبەتیش ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەرەو کوێ هەنگاو دەنێت هەتاوەکو پاش هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی ئەمریکا کە ئاخۆ بۆ جارێکی تر تڕامپ دێتەوە گۆڕەپانی سیاسی یاخود ماڵئاوایی دەکات و سەرۆکایەتی بۆ کەسێکی تر و بۆ سیاسەتێکی نوێ بەجێ دەهێڵێتەوە ....
ئەگەرچی ڕێکخراوی تایبان بەگرنگترین ڕێکخراو دادەنرا بۆ هاوکاریەکانی داعش لە عێراق و سوریا لە سەرەتای ساڵی 2014 , کەچی خۆی لەبنەڕەتدا تایبانیش هەربەتەواوکەری فکری داعش و قاعیدە و گرووپە تیرۆرستیەکانی تر دادەنرێت بەڵام لەژێر ناوێکی ترەوە کارەکانی خۆی ئەنجام دەدا, کە ئەفغانستانی خستبووە گەورەترین قەیرانی ئابووری و سیاسی و کۆمەڵاتیەتیەوە, لە نێویشیاندا ئافرەتان لە ئەفغانستان گەورەترین قوربانی دەستی ئەو ڕێکخراوە بوون , چوونکە ڕێکخراوەکە لەسەر فکری ئاینی ئیسلام بنیات نرابوو کە ئەمەش وای کردبوو بەناوی ئاینەوە ئافرەت لە کونجی ماڵەکانی

خۆیانەوە زیندانی بکرێن, یاخود جیاواز لەوانە ئافرەتان و کچان گەورەترین هەڕەشەی دەست درێژی سێکسیان بەسەرەوە بوو لە ئەفغانستان, بەڵام دوا بەدوای ڕێکەوتنامەکەیان لە قەتەر, ئومێدێك بەدی دەکرێت کە بارودۆخی ئەفغانستان و فکری تیرۆر کۆتایی بێت لە ئەفغانستان و تەواوی ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست, یاخود بەپێچەوانەوە ئەگەری سەرهەڵدانی فکرێکی نوێتری تیرۆر چاوەڕوانی ئەفغانستان ئەو ناوچانە دەکات بەڵام بە بەرگێکی جیاوازترەوە بێیە دەبێت چاوەڕوانی دیمەنەکانی داهاتوو بکەین کە بزانین چیمان بۆ دەخاتە ڕوو.

لێرەدا پرسیارێك دروستە دەبێت کە ئاخۆ بە هەڵگیرسانی ئەو جەنگە و لەپاشان ئەنجامدانی ڕێکەوتنچ دەسکەوتێکیان بەدەست هێنا؟

ئەحمەد کامەران| نووسەر و ڕۆژنامەنووس

سووتووی مێژوو … ستار ئەحمەد

لە کاتێکدا
داود ئۆغڵو
کورد دەکوژێ
کچی سەرکردەکانی ئەمە
لە ئەنقەرە
ڕووماتی دڵەسنووە
پێیان زەرە
دیکتاتۆرێك
ڕوویەکی خۆشیان بداتێ
ئەوتانێ
ئەمریکا
بارگای داعش
دەڤەنێ
نەوکوو زەبریان بگاتێ
هەر بەرپرسکەی خەمانێ
تەنکەری نەوتیان دەداتێ

چش لە پەشمەرگەو
شەهیدان
کە لە ئەحوالیان دەپرسە
کوردستان هەر چوار پارچە بوو
لەسایەی سەری ئەمانە
ئەستا بووە بەستەو سە
ئای کە باری خاك گرانە
هەر رۆژی کەرتکی دەمە
نەبووە لەنو چاڵی نەوتا
بە کەرتە نانك بگریت و
دەست لەخەکی پان کەیتەوە
ماڵ لەخاوەن ماڵ حەرامە
کووچەو شەقامی شارەکان
هەمووی زامە
بە کوە دەیت
هەر بەنی بەمب و بارووتە
نیشتمانە خاپوورکەم
پە لەگداو رەش و رووتە
مەشکم لەجەستەم تەراوە
پەنجەم بەدەستم نامەیە
ئەم خاکە خەری بە خەکەو
کەتی دەستی من و تەیە
نامەین بەرەحی خەمان و
مال و مناڵ و
کوچەو شار
نیشتمان سەراپا گەه
لاوەکانمان
وەکوو مەلەکی بریندار
کەوتوونەتە باڵە فە
کەنار نەما
توشووی سەفەری لە نەخەن
هەر رۆژەی لەهەدەرکا
دەبنە سوتووی مژوو تەمەن
بە نانکی دەم رەشەبا
بەدوای گەرووی جانەوەرو
سکی گورگا باویشك دەدەن
لەم سنووری خونینەوە

بۆ ئەو تەلبەندی وڵاتان
تەکان دەدەن
چەندین تەرم و
ئۆسك و پروسکی هاوخوێنم
لە دیدەی رووباری زەبرو
دەریای رقی سنووورەکان دڕزرانەوە
لانەیەك نەبووە هێلانەی
کۆرپەیەکی ئەم دەڤەرە
ڕۆح و جەستەمان خەواوو
خەون و خۆراکی سەفەرە
خەمخۆرکم لەم خاکەدا
بەدی نەکرد
بەر شاخاوی بزربوون و
ئاوارەیی کیژان بگرێ
لەژانی گەنج و بێداران
وردبێتەوە
کوردستانم
هەموو ساتێك
تاکێکی خۆی لەدەست دەدات
چرکە نییە
زامێکی نوێی نەکولێتەوە

ستار ئەحمەد

...ناتۆش پاپێشتی تیرۆریستان ئەگرێت ئەحمەد رەجەب

ئاشکرایە لە هەر کۆ شەر رووبدابێت کوردو کوردستانیان بە هێی وڵاتە داگیرکەرەکانی کوردستان دووچاری گرتن و کوشتن بوونەتەوە و هەروا لە ناوبردنی سامان و دارایی هاوڵاتیانی و خاپورکردنی خاکەکەی و ئەوەتا تورکیا چەندین ساڵە شەرکی خوێناوی بە نەخشەو پلانێکی داڕژراوی تۆکمە دژ بە کوردانی باکووری کوردستان

هەڵگیرساندووەو، سەدان هەزار کەس لە سڤیلی بێ دەسەڵات دووچاری گرتن و زیندانیکردن و کوشتن بوونەتەوە لە سەر خاکی باوپاپیرانیان دەرکراون و ماڵ و سامانیان تاڵانکراوەو باخ و بەستان و رەزو دارستانەکانیان سووتێنراوەو، وئاوایی و گوندو شارەکانیان وێران کراوە.
بێ زیندوکردنەوەی خەلافەتی عوسمانلی مردوو پێچووە چارەدێزەکەیان رەجەب تەیب ئەردۆگان هەڵپە هەڵپیەتی و دەست بێ هەموو لایەك ئەبات و، تەنها لە سوریا بە ناوی کۆنترۆڵ کردنی سنور دەستیگرت بە سەر شارۆچکەی جەرابلوس و پاشان گرتنی شاری عەفرین و، لە دواییدا، لە ئوکتۆبەری ساڵی 2019 هێرشی زەمینی و ئاسمانی سوپای تورکیا و گروپێ تۆندڕەوەکانی ئۆپۆزسیۆنی سوریا بێ سەر رۆژئاوای کوردستان، دەستیپێکرد. سەرەڕای دژایەتی و هەڕەشتی تۆندی جیهانی بەرام تورکیا بەردەوامە لە داگیرکاری و ژمارەیەکی زۆر خەڵکی مەدەنییان کردۆتە ئامانج و بەو هۆیەوە کوژراو بریندارێ زۆری لێکەوتووەتەوە.
ئەمرۆ لە شاری ئیدلب شەر گەرمە لە نێوان تورکیاو سوریاو، ئیدلب شارێکی سوریایەو لە سەرەتای راپەڕینی خەڵکی سوریا دژ بە رژێمی بەشار ئەلئەسەدو بە پاڵپشتی حکومەتی ئیخوان ئەلموسلمینی تورکیاوەو بەهۆی لاوازی حکومەتی سوریاوە لە ساڵانی پێشوو کەوتەدەست تۆندرەوە تیرۆریستەکان ولەلایەن تورکیاوە بەرێوەئەبراو، لەمڕۆدا حکومەتی سوریا بە پاڵپشتی روسیا ئەیوێت شارەکە لە چنگی ئەردۆگان و تیرۆریستان بسێنێتەوە.

تورکیا هەموو هەوڵ و تواناکانی خستووەتەگەر بێ ئەوەی ئیدلب لە ژێر رکێفی بمێنێتەوەو ناوچەیەکی ئارامی لێدروست بکات و، لەم ڕێگاشەوە ئەتوانێت لە کورد بدات گوایە کوردەکان مەترسین لە سەر بارودۆخی تورکیا بەرام لە راستیدا ئیدلب لە ڕووی ستراتیژی جۆگرافیاوە بێ تورکیا گرنگییەکی زۆری هەیەو لەوانە : یەکەکە لەو ناوچانەی لە سەرەتاوە لە شەڕشی خەڵکی سوریا بەشداری کردووەو، ناوچەیەکی ستراتیژییەو تورکیا لەو باوەڕدایە پاراستنی ئیدلب ریگا نادات دەستی دوژمنان بگاتە خاکی تورکیا و، ریگا خۆشکەرەیە بێ گەیشتن بە دەریای ناوەڕاست { دەریای سپی} و، نزیکە لە شاری لازقییە کە بە دڵی رژێمی سوریا ئەژمێردرێت و ئەوەش بایەخی ستراتیژییەکەی زیاد ئەکات و، هەروا نزیکە لە شاری ریحانییەی ویلایەتی هاتای و، ئیدلب شاریکی گەورەیەو زیاتر لە دوو ملیۆن و نیو خەڵکی لێیە و لە شارەکانی ترەوە بە تایبەتی شاری حەڵەب ڕوویان لەوکردووە.
شەر گەرمەو سوپای سوریا بە یارمەتی روسیاوە پێشرەوی کردووەو

بەشێکی فراوانی لە خاکی ئێدلب رزگارکردووە و، رەجەب تەیب ئەردۆگان سەرۆکی تورکیا هەرەشە ئەکات و، ئەیەوێت سوریا بکشێتەوەو، بە پێچەوانەشەوە ئەڤت ئێمەش هێرش ئەکەێن و دەست ناپارێزین وبڕدومانی ناوچەکانی تریش لە دەرەوەی سنوری ئیدلب ئەکەین.
بە هێی شەری زەمین و ئاسمانییەوە، تێپباران و فڕکەی دوو وڵات تورکیاو سوریا خەڵکی سڤیل بەرەوروی لەناوچوون بوونەتەوەو نان و ئاویان لێبراوەو، دوور نییە ئەم شەرە زیاتر پەرەبسێنێت و ببێت بە شەرێکی گەورە بە تایبەت هێزەکانی سوپای سوریا لەلایەن روسیاوە یارمەتی ئەدرێن و، لە سەرەتای ئەم هەفتەدا زیاتر لە 33 سەربازی تورکیاو 50 سەربازی سوریا کوژراون و، ئەم شەرە ئاسایش و سەقامگیری ناوچەکە بەرەو گرژی و ئاڵۆزی زیاتر ئەبات و، ئەگەر تەشەنە بکات بە تەواوەتی ئەتەقڵێتەوەو لایەنی تریش ئەگرێتەوە.
ئەردۆگان زۆر هەوڵیدا وڵاتانی پەیمانی زەریای باکوری ئەتلەنتێك (ناتۆ) رازی بکات بەوەی ناوچەیەکی ئارام و دابراو لە خاکی سوریا دروست بکات بەڵام ئەو وڵاتانە گۆیان پێنەداو، روسیا توانی ئەو بۆشایە پر بکاتەوەو پشتگیری لە سوریا

ئەکات و، بە هێی سوریاوەو لە سەر بانگهێشتنی حکومەتی بەشار ئەلئەسەد روسیا جێپێی لە ناوچەکە قایم کردووە.
نووسەرێك لە شیکردنەوەی بارودۆخی ناوچەکە بە ناوی مارتن شڵۆف ئەنووسێت و ئەڤت : ئێستاکە دەستی روسیا لە کێشەو گیروگرفتی لە گەڵ تورکیادا بڕندەو، ئەوە سێ ساڵە سەبارەت بە باکوری سوریاوە مشتومرێانە بەڵام مشتومرەکە لەم دواییەدا گوازرایەوە بۆ پێکدادانێکی ترسناك لە نێوان دوو لایەن یەکەمیان سوریاو روسیاو دووەمیان تورکیاو تیرۆریستان
ئەردۆگان جارێکی تر زەلیلانە رووی کردە ناتۆو داوای یارمەتی کردو، بە پێی نووسین و پەرەگرافەکانی یاسای هاوپەیمانی ناتۆ ئەبێت ئەو وڵاتەی ئەندامی ناتۆیەو تووشی شەر بێت لەلایەن ناتۆوە یارمەتێبدرێت و پشتگیری لێوە بکرێت بەڵام لەم حاڵەتەی تورکیا ئەندامەکانی ناتۆ وتیان هێرشکردنە سەر سەربازانی تورکیا هەرەشە لە تورکیا ناکات و، بەوتەی ئەو ئەندامانە هێشتا شەر گەرم نییەو، لە بەرامبەردا ئەردۆگان هەرەشەی لە یەکێتی ئەوروپا کرد بەوەی رێگا لە بەردەم کۆچبەران وڵا ئەکات بەرەو ئەوروپا برێن و هەرەشەکەی جێبەجێ کردو هەزاران کۆچبەر رووبان لە بولگاریاو یۆنان کردووەو لەلایەکی ترەوە پێتین سورە لە سەر کۆتاییهێنان بە جەنگ لە رۆی هێرشی ئاسمانییەوەو شارەکە بخاتەوە ژێر رکێفی سوریاو، بەو

هەنگاوەش روسیا لە ناوچەکە جێگیر ئەبێت و، بەرژەوەندییەکانی تورکیا تەماوەییە و بە روونی دیارنییە و لە ساڵی 2012 تا 2016 پشتگیری لە ئۆپۆزیسیۆنی چەکداری کردو هەموو هیواو مەرامەکانی تورکیا ئەوە بوو کورد لە سنورەکانی دووربخاتەوەو لە ئستادا هەردوولا (تورکیاو سوریا) شەریان ناوێت و هەوڵی ئاگربەس ئەدەن.
پێویستە رەجەب تەیب ئەردۆگان پشوویەك بدات و بە خۆدا بچێتەوەو واز لە سیاسەتی داگیرکردنی خاکی وڵاتێکی تر بهێنێت و، هەروا بە شێوازێکی دووفاقە هەسوکەوتنەکات ، لەلایەك یارمەتی تیرۆریستان ئەدات و، لە لایەکی ترەوە ئەیەوێت لە گەڵ فلادیمیر پۆتین نزیکبێتەوە و، پیویستە ئەردۆگان لە جەنگی سوریادا وانە فیربێت و، وانەزانێت چوونە ناوی خاکی وڵاتێکی تر گەشتوگوزارە و، دیارە پرۆژەکەی تورکیا بەرەو نەمان مل ئەنێت.

ژمارەیەك لە سەربازانی لاو بە خۆشحاڵییەوە چوونە ناو خاکی سوریاو، بە پێی ئاخافتنەکانی ئەردۆگان و خەهەکەشان و راگەیاندنەکانی لەو باوەڕەدا بوون ئەمان بەهیچ شێوەیەك تووشی زەرەروزیان نابن بەکو تەنها سوریەکان زەرەر ئەکەن و، نەیان ئەزانی جەنگ گاڵتەی منااڵن نییەو، لەکاردانەوەی زیانەکانی بە فەرمانی ئەردۆگان تۆرەکانی ئەنتەرنێت لە شارەکانی تورکیا پچراو پێجەکانی فسبوك داخران بۆ ئەوەی زەرەروزیانەکانی لە خەڵك بشارنەوەو، لە شارەکانی ئەنکەرەی پایتەخت و ئستەنبول خۆپیشاندان دژ بە ئەردۆگان و جەنگەکەی ئەنجامدراو ئەگەر ئەردۆگان لە سەر رەفتارەکانی بمێنێتەوە دوور نییە لە هەموو شارەکانی تورکیا خۆپیشاندان دژی دەستپێبکات.
ئەردۆگان داوای لە هاوپەیمانی باکوری ئتڵەسی (ناتۆ) کرد لە پرسی سوریادا یارمەتی بدەن، بە کردار نەوەك تەنیا بە قسە یارمەتی تورکیا بدەن بەاڵم ناتۆ هیچ یارمەتییەکی پشکەش نەکردو، ئەمجاریان هانا بۆ مسکۆ ئەبات و بریارە رۆژی 5 ی ئازار لە مسکۆ چاوی بە فلادیمیر پۆتین بکەوێت و، سەرەرای تکشکاندن و دڕاندن ئاکار خەلوسی وەزیری بەرگری تورکیا لە بەیاننامەیەکی پر لە درۆ باسی لە جەنگی ئیدلب کردو وتی هێرشەکانمان دژ بە سوپای سوریا بە سەرکەوتوویی بەردەوامن.
ناتۆ لە سەر زاری سکرتێری گشتی ڕێکخراوی ناتۆ یەنس ستۆلتێنبێرگ Jens Stoltenberg, پشتیوانی ڕێکخراوەکەی بۆ تورکیا دەربڕی رایگەیاند هاوپەیمانان هاوخەمیی خۆیان بۆ کوژرانی سەربازە تورکەکان دەرئەبڕن و داوای لە روسیاو سوریای کرد هێرشەکانیان بوەستێنن و، قسەکانی ستۆلتێنبێرگ یارمەتییە بۆ تونددڕەوە تیرۆریستەکان.

هەزاران کورد بە دەستی ئەردۆگان و تورکیا کوژران بەڵام ڕۆژێك لە ڕۆژان ناتو دەنگی بەرز نەکردەوەو هاوخەمی ئەندامەکانی بۆ گەلی کورد دەربڕیت و داوا لە ئەردۆگان بکات هێرشەکانی بۆ سەر شارو دیهاتەکانی کوردستان بوەستێنێت و، لەمڕدا ئەستێرەی ئەردۆگان سەرەوخوار ئەبێتەوەو عەفرین و شارو دیهاتەکانی تریش ئازاد ئەکرێن و، دووریش نییە شورشێك دژ بە ئەردۆگان بەرپا بێت.
4/3/2020

ئەدەبی منداڵان – ڤایرەسی کۆرۆنا … فەرهاد ئەحمەد بەرزنجی

بۆ ئەوەی پێتای ڤایرەس
نەمبات بۆرۆ نەخۆشی
خاوێنی خەم ئادەگرم
هەتا بژیم بەخۆشی.

ئەمڕۆ کۆرۆنا باوە
پێتای ئەم سەردەمەیە
دەبێ خەبپارێزین
لێو دەردە کوشندەیە.

بەیە بەسابون و ئاو
دەستەکانم جوان دەشۆم
بۆئەوەی تەندروستبم
گرنگی دەدەم بەخۆم.

دەس بەکاردەهێنین
لەکاتی پژمۆو کەکین
کەبونەوەو جێنجاڵی
تاماوەیەک ئادەگرین.

قایرەسی کەرەنایە
ژیانی زەر کاتیبە
پلەی گەرما بەرز بوو
ئیتر ئەو بوونی نییە.

٥ ـ ٣ ـ ٢٠٢٠
فەرهاد ئەحمەد بەرزنجی

بەفری گەرم لە نێوان خەڵات و ڕەخنەدا … حەیدەر عەبدوڵەحمان

لە کورتە فیلمی (بەفری گەرم) ی دەرهێنەر (عەدنان عوسمان) کە خەڵاتی باشترین دەرهێنانی لە فیستیڤاڵی سینەمای دژ بە تیرۆر بە دەست هێنا، سیناریۆی یەکێ لەو تراژیدیا پڕ لەمەرگەساتانەی سەردەمی داعش دەبینین کە چۆن ژن و پیاوو منداڵێك لەتاو خۆ ڕزگار کردن لەمەرگ لە دەست تاوانکاران ڕادەکەن و ڕوو لەناوچەیکی شاخاوی پڕ لەبەفرو بەستەڵەکی هەمین ڕۆژکراو دەکەن، بۆ ئەوەی لەوێوە بەرەو شوێنکی ئارام بچن.
لەڕێگادا لەنێو کەشو هەوای ساردو شەختەبەندی بەفرو، لووڕە لووری گورگ و، سەرماو سۆڵەی کوشندە، بەرگەی ئەو هەڵومەرجە سەخت و دژوارە ناگرن، ناتوانن بەردەوامی بە ڕێیشتن بدەن، بۆیە ژنەکە مێرالی بەردەوام بوونی دەوخۆ و بەسەر مێردەکەی دا هاوار دەکات، بۆ ئەو کارەساتەت بەسەر هێناین، کە دەتزانی تووشی ئەو هەموو ئەشکەنجەو ئازارە دەبین، فەرموو تابڵکانت بسووتێنە باخۆمانی پڕ گەرم کەینەوە، بۆ تابڵکانت ئەوەندە بە نرخ بوون ؟ ئەوەندە لات خۆشەویست بن نەیانسووتێنی ؟ پیاوەکە کە تاقە شتێك لەگەڵ خۆی هێنابێت بۆ ئەو کۆچە، تابڵکانی بوو کە نەیتوانی بە جێیانی بێڵێ، ئەو تابڵیانە بەڵای ئەوەوە بەنرختترین سەرو سامانی بوو.
ئەوەندەی سەرماو سۆڵە تەنگی پێ هەڵچنین و شتێکییان لەو ناوە بەفراویەدا شك نەدەبرد کزە ئاگرەکەیانی پێ جێش بدەن، کەچی هێشتا دەستی نەدەچووە ئەوەی ئەو تابڵیانەی خۆی بسووتێنێ و منداڵ و ژنەکەی لە تەوژمی سەرما رزگار بکات …بۆیە بە ژنەکەی دەڵێت: ئەی

تۆ نەبووی دەتگوت با بڕۆین ئەگەر لەئەشکەوتەکیشدا بژین لەوە باشترە بمان کوژن ؟
ژنەکە کە شتێ لەو لەحزەیەدا بەهانای نەدەهات هەرەشەی لە مێردەکەی دەکرد بگەڕێنەوە لەمردنی ناو بەفر باشترە، ئەوان بەرگەی سەرماو رەوە گورگێکی تر ناگرن، کە لە پێشیانەوە رەوە گورگی چیاکان و لە دواوەشیانەوە رەوە گورگێکی تری داعش بوون، لەو نێوەندەدا نەیدەزانی کامە مردن هەبژێرێ، بۆیە دەستی کۆەکەی گرت بەرەو دواوە گەڕانەوە، ئەمجارە پیاوەکە ناچاری ئەوە بوو پێ لەجەرگی خۆی بنێ و یەکە یەکەی تابلۆکانی بەدەستەکانی خۆی بسووتێنێ، لەو ساتە وەختەدا رەنجی هەموو تەمەنی بێ ئەو لەتەنیا گۆە ئاگرێك بەنرختر نەبوو.
دواتر دوای شەوێکی خێ گەرم کردنەوە بەسوتانی تابلۆکان و خێ گەرم کردنەوە بە لەئامێز کردن و ماچی گەرمی ژنەکەی شەو دەبەنە سەر، بێ بەیانی کە رۆژ دەبێتەوە بەڕێ دەکەونەوە، بەڕام لەرێگادا دەکەونە ناو چاڵێکی مین و چارەنووسە رەشەکە روو بە رووبان دەبێتەوەو دەتەقنەوە و دەمرن .

ئاماج و فەلسەفەی فیلمەکە:

دەرهێنەر لەداڕشتنی ئەو سیناریۆیەداو لە چوارچیوەی رووداوو دیالۆگەکاندا وەك پێویست دەست نیشانی زەمەنی نەکردووە، بینەر دەزانێت ئەو ژن و مێردو منداڵە ئەو رێگە سەختە بەفرینە دەگرنەبەر، دەیانەوێت رابکەن، بەڕام نازانێ بۆچی رادەکەن! بەرەو کوێ دەچن!
ژنەکە کاتی خۆی گوتبووی بچین لەئەشکەوتەکا بژین لەوە باشترە بمان کوژن.
ئەمە ئەوە دەگەیەنێت کە ئەوان لەدەست کوشتن رادەکەن، بەڕام کێ دەیان کوژێ؟ دەرهێنەر بەهیچ شێوەیەك لەهیچ گرتەیەك و دیالۆگێکدا ناوی داعش یان تیرۆرستانی نەبردووە، بەڕام لەدەستپێکی فیلمەکەی دا چەند دڕێکی بە زمانی ئینگلیزی نووسیووە کەگوایە ئەوانە لەدەست داعش رادەکەن، بەمەش ئامانجی سەرەکی فیلمەکەی بێ بینەر نادیار کردووە.
سیناریۆکە لەرووی بیرکەوە ئەگەر دەرهێنەر ئەو بڕیانەی پێ کردایەوە و هەندێ گۆڕانکاری لە هەندێ دیمەندا بکردایە سیناریۆیەکی کاریگەرتر دەبوو، بەتایبەت ئەگەر دیمەنی سووتانی تابلۆکانی هەڵگرتایە و وێنەیەکی جوانتر لەوەی پێ ببەخشیبوایە، بەشێوەیەك مردنی بەگەورەتر نەزانیبوایە لە تابلۆکانی، دوای

تەقینەوەکە تابلۆکانی هەر لەئامۆز بونایە، یاخود منداڵەکەی بە زیندوویی بەجێ هێشتایەو منداڵەکە وەك نەوەی ئایندە تابلۆکانی لە ئامۆز گرتایە، ئەو کات هەم کاراکتەرەکە بەهێزتر دەبوو، هەم هونەریش وەك گوتارێکی ئاشتی خوازانەی مرۆڤایەتی بەمردن لەناو نەدەچوو.
بەگشتی فیلمەکە نەفەسی کورتەو خراوەتە نێو چوارچیوەی کورتە فیلم و ماوەکەی تەنها 19 خولەکە، دەرهێنەر کاتی پێویستی بەدەستەوە نیە بۆ بەرجەستە کردنی زۆر رووداوو گرتەی دیکە کە دەرهێنەر خۆی و ئێمەش ئاواتمان بۆی دەخواست ،چونکە کەشو هەوای سیناریۆکە زۆر لەبار بوو بۆ ئەوەی فیلمەکە سنووری کورتە فیلم جێ بهێڵێ و ببیەتە فیلمێکی درێژ، پێم وایە ئەگەر ئەو سیناریۆیە تۆر کرابوایە، هەندێ گۆڕانکاری لە دیمەنەکانی ئەنجام درایە، دەبوو بەیەکێك لە فیلمە سەرکەوتووەکان .

دەرهێنان :

دەرهێنەر لەدەستپێکی (بەفریگەرم) بایەخێکی گرنگی بە سیناریۆ داوە، کە بۆتە بنەمایەکی هەرە مکەم بۆ چارەنووسی فیلمەکەی، سیناریۆکەشی بە خۆی داشتووە، بۆ ئەوەی هەموو سەربەستیەك بەخۆی بدات بۆ بەرجەستە کردنی ئەو خەیاڵانەی بیریان لێ دەکاتەوە، ئامرازەکانی سیناریۆشی خستۆتە بەرگێکی واقیعی و سروشتی بۆ ئەوەی بە سادەترین زمان، فەلسەفەی فیلمەکە بەبینەر بگەیەنێت، بەتایبەت لەداشتنەوەی دیاڵۆگدا، کە بەراِستی زمانی سینەمایەو لە زمانی هەموو هونەرەکانی دیکە جودایە، ئەوەندەی سینەما پێویستی بە وێنە هەیە، ئەوەندە پێویستی بە دیاڵۆگ نیە، چونکە وێنە لە سینەمادا ئەلتەرناتیفی زمان و دیاڵۆگە..

دەرهێنەر و ئەکتەر و وێنەگر کاتێك دەتوانن دەسەاتی هونەریی خۆیان نیشان بدەن، کە بتوانن رووبەرووی هەلومەرجی سەخت و دژوار ببنەوە، بینەر بخەنە گۆڕاوێك لە نیگەرانی، وەك ئەو رووبەرە بەفراوان و ترسناکەی ناو شاخ و دۆڵی پڕ لەهەڕەشەو دڕندەو ئاژەڵی مەترسیدار ، کە جێ بەجێ کردنی فیلم تێیدا دەبێتە ئەرکێکی ناسایی بۆ ستافی فیلم، بەتایبەت لەو گرتانەی لەشەودا تۆمار دەکرێن و دەرهێنەر پێویستی بەدابەش کردنی رووناکی و بلاجکتۆرات و پاراستنی کوالیتی وێنەگرتن دەبێت.
بۆیە (کات) و(شۆن) لە فیلمدا گرنگی تایبەتی خۆیان هەیەو سیمای تایبەتی خۆیان بەسەر پانتایی فیلمدا بە جێ دێڵن.
جێ بەجێ کردنی فیلم لەو شۆن و کاتانەدا پێویستی بە دابین کردنی

کەلـو پـەل و ئـامرازە تەکنیکـی و هـونەریی و کەرەسـتەو شـوێنی حەوانەوەی ستاف و خەراك دەبێت بۆ ماوەی چەندین رۆژ، کە رەنگە ئەو کەرەستەو ئامرازانە لەسینەمای ئێمەدا بوونیان نەبێت ، یان خەرجی زۆریان بوێت، بۆیە هەندێ جار ئەرکی دەرهێنەر لەو هەلو مەرجانەدا قورستر بێت و ناچاری ئەوە بێت چاوپۆشی لەزۆر دەرفەتدا بکات و لەدەستی بچێت .

تەنێکی نامێ لە جەستەی فیلمەکەدا : لەسەر ئەو رێگە پێ لە نەهامەتیەی ئەو ژن و پیاوو منداڵە بەرەو چارەنووسێکی نادیار گرتویانەتە بەر، دەرهێنەر دیمەنێکی سێکسی دروست دەکات، کە بینەر بەئاسانی هەست دەکات ئامانج لەو گرتەیەدا تەنها وروژاندنی بینەرە.
راستە کە هەندێ حاڵەتی لە ئامێز گرتن لە کەشو هەوای ساردو دێ تەزێن دا رەنگە ببێتە سەرچاوەیەك بۆ گەرمی بەخشین ، بەڵام بەو شێوە ناوازەیە نا کە بینەر هەست بکات دیمەنەکە بەئەنقەست درێژ کراوەتەوە بە ئامانجی وروژاندنی.
ریتمی فیلمەکە لە قۆناغی پێش ئەو دیمەنە ریتمێکی خێرایە، ریتمێك لەگەڵ هەلومەرجێکی تەنگەتاودا دەڕوات و حاڵەتێکی دەروونی گرژی بۆ بینەر دروست کردووە، لەچاوەڕوانی چارەنووسی ئەو هەلو مەرجە سەختو دژوارەدا، بەپێچەوانەی ریتمی دیمەنە سێکسیەکەیە کە ریتمێکی هێورو لەسەرخۆیە، هەموو شتێ ئاساییە، نەهەست کردن بەسەرما، نەگرژی و تێقین لە دەنگی لووڕە لووری گورگ، وەك ئەوەی شوێنی ئەو سێکس کردنە گوازرابێتەوە بۆ هوتێلە پێنج ئەستێرەکان، بۆیە دەرهێنەر نەك هەر هەلومەرج و شوێنی رووداوەکانی لە بیرچێتەوە، تەنانەت منداڵەکەش دیار نەماوەو بینەر نازانێ ئەو منداڵەی لەسەرمان هەڵەشەی مردنی لەسەر بوو، چی بە سەرهات؟

ئەکتەر :

ئەکتەر لە فیلمەکەدا فاکتەرێکی بەهێزی راگرتنی ریتمی فیلمەکەیە، چونکە لەرووی ئەداو بزووتنەوە، لەگەڵ هەمان ریتمی کەشو هەواکەو رووداوەکاندا دەڕوات .
بۆیە ئەکتەر پێویستی بەوە هەیە لەرووی دەروونی و سایکۆلۆژییەوە خۆی بۆ بەرجەستە کردنی ئەو حاڵەتە نامۆیە ئامادە بکات و بتوانێت کارێك بکات، بەشێك لە ئیمای هەست کردن بەسەرما لەجەستەو ئەدای ئەکتەرەوە وەرگرێت کە تاکە فاکتەرێکی گەیاندنی کاریگەری ئەو ئەتمۆسفیرەیە بۆ بینەر.

ئەکتەرەکانی (بەفری گەرم) (نیگار محەمەد، بیلال زەنگەنە، پەنار ئیبراهیم) ببوون بەپارچەیەکی زیندوو لەبەرجەستە کردنی رووداوەکان، لەناو ئەزموونێکی قورس دابوون، کە رەنگە هەندێ هەلو مەرج کاریگەرییان هەبێ لەسەر ئەدای ئەکتەر بەتایبەت هەلومەرجێکی قورسی وەك کات و شوێنی رووداوەکانی ئەو فیلمە، هەردوو ئەکتەر ئەدایێکی جوانیان ئەنجام دا کە جیگەی سەرنج بێت.
بەڵام ئارەزووم بوو دەرهێنەر منداڵەکە تەنها وەك کۆمبارس لە فیلمەکەدا بەکار نەهێنێ ، هەندێ دیمەن و دیالۆگی تایبەتی بۆ دروست کردایە، منداڵەکە بۆ وەزیفە نەدەمایەوەو کاریگەرییەکی بە جێشی دروست دەکرد.

وێنە و موزیك و کاریگەریەکانی دەنگ :
وەك لەوێنەی فیلمەکەدا دەبیندرێت، وێنەگر (حشمەت نارنجی) دەستێکی رەنگینی لەهونەری وێنەگری سینەمایی دا هەیە، ئەو دەست

رەنگینیە کاریگەری خۆی بەسەر گرتەو کوالیتی فیلمەکەدا بەجێ هێشتووەو نرخ و بەهای خۆی داوەتە رووداوەکان و فاکتەرێکی هەرە بەهێزی ئەو سیما جوانەی لە فیلمەکە دەردەکەوێت وێنەگرتنیەتی، چونکە وێنە هاوکێشەی فیلم دەگێڕێت، ئەوەی لەوێنە گرتندا هەستی پێ دەکرێت ئەم خاڵانەیە:

1. بێ بژارکردنی گرتەی کلۆس زۆرتر بایەخ بە دیمەنی ماچ و دیمەنە سێکسیەکە دراوە، لەزۆر شوێندا بێشایی هەیە لەگرتەی کلۆس، لەوانەش تا ئێستا روخساری منداڵەکە و ئەکتەرە پیاوەکە بەو گرتەیە هاوسەنگ نەبووە، ئەوەی بینراوە بەشی زۆری گرتەی گشتی و گرتەی مام ناوەندی بوو، چونکە بینەر بە پەرۆشی ئەوەیە روخساری ئەکتەرە پیاوەکەو منداڵەکەش ببینی، بە تایبەت لە کاتی تەوژمی سەرما دەکرا بە کلۆس لەرزینی منداڵەکە دەرکەوتایە.

1. دوا دیمەنی کۆتایی کە دیمەنی سەرلەبەیانی رێشتنی هەر سێ کاراکتەرە لە چیاداو رووداوی تەقینەوەکەو مردنی کار اکتەرەکانە، دیمەنێکی گشتی لاوازە، نەخراوەتە نێو بەرگێکی تەعبیری یان رەمزی، کە ببێتە چارەسەرێکی درامی لۆژیکی بۆ بەدەستەوەدانی فەلسەفەی کۆتایی دراماکە، دەبوا کامێرا رێکی کاریگەر تری بینیوبایە بۆ بەرجەستە کردنی ئەو رووداوەو دوور بەدووری نەیوانیبا ئەو روداوە کاریگەرە، وێنە لە بەرجەستەکردنی ئەو رووداوە نەیتوانی تراژیدیاکە بەرجەستە بکات و تینوویەتی بینەر لە کۆتاییەکەیدا بشکێنێ ..

موزیکی وێنە :

موزیکی وێنەیی ئامرازی هەرە بەهێزی بەرجەستە کردنی ریتمە،بەهەر سێ جۆری ریتمی رووداوو ریتمی ئەکشنی ئەکتەرو ریتمی وێنەی، کە هاوشان لەگەڵ هەر سێ ئەو ریتمانەدا دەڕوات و هیچ لەو ریتمانە بەبێ موزیك ناتوانن بەرجەستە بکرێن.
لەو فیلمەدا موزیك ئەو رۆڵەی نەبینی ، چونکە موزیکی تایبەت بە فیلمەکە دانەندراوە، ئەوەی هەیە موزیکی گشتیە و تەنها بە پێکردنەوەی بێشاییەو پێویستی بەشارەزاو ئەندازیاری تایبەتی بواری موزیکی وێنەییە، ئەگەرنا لەکات و شوێنکی ئاوا ترسناکدا بینەر پێویستی بە بەرجەستە کردنی حاڵەتە دەروونیەکانە بۆ دەرخستنی دیوی ناوەوەی کاراکتەرو ئەوەی لەناخی دایە.
بەڵام موئەسیراتی دەنگ..کە لەو شوێنە ترسناکانەدا دەبێتە

زەرورەت، تا رادەیەك بەكار هاتبوو، بە تایبەت لەدەرخستنی لووڕە لووری گورگ، بەڵام دیسان كەشو هەوای فیلمەكە پێویستی بەزیاتر .
ئەنجام : ڕەنگە ئەم ئەزموونەی عەدنان عوسمان ببێتە خاڵێكی دیارو بەرچاو لە كاروانی هونەری ئەودا و ڕێ خۆشكەر بێت بێ دەوڵەمەند بوونی ئەزموونی فیلمی درۆزو بەرهەمی بە چڕ تر .

دەقی ئەدەبی لە نیگاری كاریكاتێریدا – بەشی (3) – هەندرێن خۆشناو

لەسەر بناغەی بوونی یان نەبوونی دەقی ئەدەبی (توانج) لە كاریكاتێردا ، دەتوانرێت كاریكاتێر پێوەن بكرێت بێ چەند جۆرێك ئەوانیش:

1- كاریكاتێری بێ دەقی ئەدەبی:

ئەو نیگارەیە كە لە وێناكردنی ناوەرۆكەكەی و گەیاندنی بە جەماوەرەوە تەنیا پشت بە ئامرازە دەربڕە شێوەكارییەكان دەبەستێت، بەبێ بەكارهێنانی هیچ جۆرێك لە ئامرازە دەربڕە ئەدەبییەكان، ئەو نیگارە كاریكاتێرییە واباوە لە ڕۆژنامەكاندا بە یاوەری ڕستەی (بەبێ توانج) بڵاودەكرێتەوە، كە هەندێك پێیانوایە كە ئەمە توانجێكی ئەدەبی پێویستە، تەنانەت بێ ئەمجارە كاریكاتێرانەش، كە لە راستیدا وانیە، چونكە زۆرێك لە ڕۆژنامەكان ئەم ڕستەیە بەكارناهێنن لەگەڵ كاریكاتێرەكەدا، لەگەڵ نەبوونیشی هیچ لە كارەكە ناگۆڕێت، بێ نمونە لەسەر ئەم جۆرە كاریكاتێرانە، ئاماژە بە دوو كاریكاتێری هونەرمەندی لیبیایی محەمەد ئەلزەواوی دەدەین، لەگەڵ بوونی توانجی (سێزە گەرمەكان) لەگەڵ كاریكاتێرەكەدا، كەچی لەگەڵ لابردنیشی هیچ لە بابەتەكە ناگۆڕێت، لەكاریكاتێری دووەمیشدا بە لابردنی ڕستەی (بەبێ توانج) بەهەمان شێوە. شایانی باسە كە بوونی دەستەواژەی (بەبێ توانج) نەریتێكە لە ڕۆژنامەكاندا و هیچی

تر نا.

2- کاریکاتێری بەکارهێنەری دەستەواژەی ئەدەبی یان ئامرازەکانی دەربڕی زمانەوانی:

ئەم کاریکاتێرەش لە بنەمادا جیاوازی نیە لەگەڵ جۆری یەکەم، چونکە ئامرازە دەربڕە ئەدەبیەکان لێرەدا رەگەزێکی زیادکراو نین لە نیگارەکە، بۆ رووکردنەوەش نمونەی کاریکاتێری هونەرمەند عەلی فەرزات دێنینەوە (بوەستە بۆ پشکنین)، کاتێك لە نیگارەکەدا دەستەواژەی (بوەستە بۆ پشکنین) دەبینین، ئەم جۆرە دەستەواژەیە توانجێك نیە یان تێخستنێك نیە بۆ نیگارەکە، بەڵکو ئەم دەستەواژەیە بەڕاستی لەسەر بەربەستەکانی پشکنین نووسراوە، بۆ ئاگادارکردنەوەی ڕێبواران، بۆیە بەخێی بەشێکە لە نیگارەکە و نابێتە رەگەزی دووەم شانبەشانی شێوەکارییەکە.
دەتوانین بڵێین ئەو دەستەواژانەی کە هەن لەم جۆرە نیگارانەدا، ناوی ئەو شتانەن کە لە نیگارەکەدا هەن، وەکو ئەوەی لەسەر دوکانێك بنووسرێت (دوکانی بەقاڵی) یان (قەسابخانە) و شتی تر لەم بابەتانە، کاریکاتێریستەکەش وێنەی گرتوون وەکو شتەکانی تری نێو بابەتەکە، لەم ڕوانگەیەوە ئەم جۆرە کاریکاتێرانە بە شێوەیەکی تەواو پشت بە ئامرازە دەربڕە شێوەکارییەکان دەبەستن، و نیگارێکی ئاوێتە نین.

هەهەندی بوونگەرایی لە هێنراوەی "بۆ ئارامی" مامۆستا "ئەحمەد هەردی" دا … هاوڕێ خالید

هەرچەندە بابەتەکەم یەك ناونیشانە، بەڵام وا دەخوازێت کە کورتەیەك لەسەر فەلسەفەی بوونگەرایی (Existentialism) ئاماژە پێبدەم. لەبەرئەوەی سروشتی ئەو فەلسەفەیە بەجۆرێکە ئەگەر لە ئاستە تیۆریەکەی بریتی بێت لە تێکستە تیۆریەکانی فەیلەسوفان،

ئەوا لە ئاستە پراکتیکیەکەیدا بریتییە لە پراکتیزەکردنی بیرکە تیۆریەکان لە دووتوێی دەقە ئەدەبیەکاندا، بۆیە بیرکە و چەمکە تیۆریەکان تەکە بەدەقە ئەدەبیەکان دەکرێن، بەشێکی زۆر لە فەیلەسوفە بوونگەراکان لە چوارچێوەی دەقێك و لە فۆرمێکی ئەدەبییدا، پرسێك یان چەند پرسێکی بوونگەرایی دەوروژێنن، کە لەیەککاتدا سەرەڕای بەهاو چێژی ئەدەبی، بەهای ڕاستی و دروستی و کۆمەڵك بەهای ئاکاری و مرۆیی لەخۆ دەگرن، کە ئەمەی دواییان بەتەواوی لە سنوری فەلسەفەدایە.

فەلسەفەی بوونگەرایی فەلسەفەی (خود)ە نەك بابەت، فەلسەفەی سوژەیە، فەلسەفەی مرۆڤە وەك هەبووێك لەناو بووندا بەم پێیە، هەر لەسەر پەیوەندی مرۆڤ بە بوون کاردەکات، میتۆدی ئەم ڕەوتەی فەلسەفاندن، (فینۆمینۆلۆجی) یە، واتە چۆن دیاردە لە (هۆش) بۆ من دەردەکەوێت یا خۆی دەردەخات. گرنگترین چەمکە کلیلی و بنەڕەتییەکانی ئەم فەلسەفەیە بریتین لە (ئازادی، نیگەرانی،، ترس، نامۆبوون، پوچیەت، خۆکوژی، یاخی بوون، هتد…)
ئەگەرچی ئەم تەوژمە فەلسەفیە نوێیە بەبەراورد بە ڕۆبازەکانیتر سەرەتاکەی دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی نۆزدەهەم، بەڵام ڕابەرانی بۆوایان وایە فەلسەفەیەکی ڕەسەنە و ڕیشەکەی بۆ یۆنان دەگەڕێنەوە وەهەروەها ڕەوتە باوەڕدارەکەی (یەسوعی مەسیح) بەنموونە دەهێننەوە کە پێیان وایە ئەزموونەیەکی (وجودی) بووە. بۆچونێکی دیکەش هەیە کە هەندێك لە مۆژوونووسان و نەیارانی ئەم فەلسەفەیە دەڵێن، ئەم فەلسەفەیە فەلسەفەی سەردەمی قەیرانە لە هەناوی تەنگژە و ناکۆکییە گەرمەکانی سەدەی بیستەم هاتۆتە دەرەوە. ئیتر هەرچۆنێك بێت ئەوەی گرنگە ئەوەیە، خاڵی دەستپێك و دواهەمین ئامانج لەم فەلسەفەیەدا: (مرۆڤ) خۆیەتی.

ئەم فەلسەفەیە بەدوای شوناس و ماهیەتی مرۆڤ لەناو بووندا دەگەڕێ، بۆ ئەم مەبەستەش تەنها گەڕانەوەیە بۆ خودی مرۆڤ خۆی، واتا مرۆڤ تاکە ئامرازە بۆ تێگەیشتن لەخودی خۆی.
ئەم ڕەوتە بە بابەت و میتۆدی نوێ و جیاواز دەرکەوت، ڕابەرەکانیشی لە چوارچێوەی ئەدەب بە جیهانبینەکی بوونگەرایانەیە بابەتەکانیان دەنووسی بەتایبەت لە چیرۆك و ڕۆمانەکانیاندا، ئەمە بەووتی دیارە.
لەدوای جەنگی دووەمی جیهانی ئەم فەلسەفەیە پێشوازیەکی گەرمی لێکرا. وەکو پەرچەکردارێك بەرامبەر بە سەراو ژێربووتی ئامانجەکانی ڕۆشنگەری، لەئەنجامی هەڵێسکانی مرۆڤ و کەوتنە گۆمی

بەربەریەتەوە، لە عەقڵانیەتەوە بەرەو ناعەقڵانیەت، لە مەدەنیەتەوە بۆ هەمەجیەت.

بەمشێوەیەش فەیلەسوفی بوونگەرا، خەریکی ئەزموونکردنی خودی گرفتەکانە لە بووندا، لەلای بونگەراکان ((بوون)) بنەڕەتی هەموو شتێکە و پێش ماهییەتی دەخەن. بەمەش کێشە و عەقڵ سەنتەریزمی(ڕەنیە دیکارت) هەڵدەگێنەوە. ئا لەرەوە لەبابەت و میتۆد جیادەبنەوە.
خەباتی بوونگەراکان لەپێناو مرۆڤە، دروستتر بڵێین لەپێناو پاڕاستنی (مرۆڤ) لە (بوون) دایە، بوونگەراکان ماهیەتی مرۆڤ وەکو ماهیەتێکی ناجێگیرو کراوە کە لە گۆڕانکاری دایە دەناسێنن.
گرینگترین پرسیارێك کە بوونگەراکان وروژاندیان، ئەم ناعەقڵانیەتە لە گەردوون بۆ؟ ئایا هیچ هەندی باڵا لە مرۆڤ تەنها عەقڵانی بوونە؟ ئایا بەتەنها عەقڵ دەتوانین ژیان بکەین؟ بەمەش تەوژومی مۆدێرنیتەو ئامانجەکانی ڕۆشنگەری و لۆجیکی سەرمایەداریان خستە ژێر هەڕەشەی توند دوای ئەوەی کە ئەنجام و ئامانجەکانیان بەیەکەوە ناکۆك بوون.
هەموو ئەم باس و خواسانە خزانە نێو ڕۆمانی ئەدەب. لەوێ لە کۆنکستی ئەدەبدا فەیلەسوفە ئەدیبەکان، کەوتنە تاوتوێکردنی گرفتەکانی مرۆڤ لەبووندا، ئەمەش بەتایبەتی لەلای نوێنەرانی بوونگەرا، (سارتەر و کامۆ) زۆر بەرچاوی دیارە.

هەنگدانەوەی جیهانبینی بوونگەرایی لە ئەدەبی کوردیدا:

لەنێو ئەدەبی کوردیدا لە باشوری کوردستان، هیچ ئەدیبێکی دیاریکراومان نیە بچێتە خانەی بوونگەراییەوە بەواتایەکی تەواو بوونگەرابێ، واتا بەچاویلکەیەکی بوونگەراییانە بڕوانێتە بوون و بوونی مرۆیی و خەریکی ئەو بابەتانە بێ کە دەکەونە سنوری فەلسەفەی بوونگەراییەوە ، بەڵام تاك و تەرا هەندێك بەرهەم دەکەونە بەرچاو کە لە گۆشەیەکی بوونگەراییانەوە دەڕوانێتە بوون و بایەخ بەگرفتێکی ئۆنتۆلۆجی و بوونی بدات. هەبەتە لەلای میللەتانی تر پرسی بوونگەرایی و زیاتر بەرەو پێشەوە چووە و لەناو کلتوری کورددا هەنگاوی نەهاویشتووە و چەکەرەی نەکردووە، ئەمەش بەبڕوونی ئەمە تایبەتمەندی میللەتی کوردە لەسەدەی بیستەم کە خاوەنی دۆزێکی جیاوازە کە کێشەی شوناس و خەباتی نەتەوایەتی بوو لە ناوچەکەدا، بۆیە دەبینین ئەدەبی کوردی سەدەی بیستەم خاوەن تەرزێکی ناسیونالیستیانەیە وە ئەمەش بەجۆرێکە وەکو تارماییەك تێکڕای ئەدەبی کوردی تەنیوە، بۆیە دەتوانین بڵێین شونێك نەماوەتەوە لە

ئەدەبی کوردی لای شاعیرانی کورد کە هەستی نیشتیمانپەروەری و پ
حەماسی نەیتەنیب، هەروەك لای "هەمن" بە ووونی دیارە،
(تەنانەت وەختی دەستبازی لەگە یار ئەمن ئەی نیشتیمان تم هەر
لەبیرە) لەم نموونەیەدا هەستی بەهزی نیشتیمانپەروەری شاعیر،
زاترە لە هەستی تایبەتی و بوونگەراییانەی ئەو، هەستی چرکە ساتی
لەگە یار بوون کە بنەەتی و بوونی ترە لەهەستی نیشتیمانپەروەری
دەبینرت، هەستی بوونگەراییانەی ئەو پلەیەك پاش هەستی
نیشتیمانپەروەرانەی دت، هەستکی لاواز و نا ئامادە و نا چاکە،
هەمن پمان دەلت: من و یار و شیعریش قوربانی نیشتیمان.
لەلای"هەژار"یش ئەم هەستە نیشتیمانپەروەرییە بەشوەیەکی تر خی
مانیفست دەکات بارگاوی دەکرت بەکەمە ئەقوالی ئاینی. هەبەتە
ئەمە میراتکە و پش ئەم شاعیرانە، لای خانی و جگەرخون دەست
پدەکات دواتریش ئەم هەستە گشتیە (دەستە جەمعی)یە لای زربەی لە
شاعیرە نوکان و گروپی وانگەش بەردەوامی دەبت.
بەو پیەی کارکاردن لەنو ئەدەب و هونەر، خی پرسەیەکە کە
ەنگدانەوەی خودی هش و ئاگامەندی و هەستی نووسەرەکەیەتی بەام
ئەدەبی بوونگەرایانە ئەوەیە کە بوونی مرۆڤ و خودی خی دەکاتە
کەرستەی توژینەوە، واتە کەرستەو بابەت و میتدی خی هەیە بەم
پیە ناتوانین هیچ شاعیر و ئەدیبك بەتەواوی بخەینە ئەم
چوارچوەیە، بیە دەتوانین بڵین ئەدەبی کوردی لە چاو گەلانی
ناوچەکە لە ەهەندە بوونگەراییەکەی کورتی هناوە.
بەام یەکك لەم شاعیرانەی کورد کە سەرنجی زر بەلای خیدا
ادەکشت،
"م.ئەحمەد هەردی"یە. ئەوەی جگای سەرنج و بایەخە، وە زر بەووونی
هەستی پدەکرت لای هەردی ئەوەیە کە بە هەستکی بوونگەراییانەی
زر تایبەتی دەنوست، جیاواز لەو هەستەی پشوو کە لای شاعیرانی
وەك (خانی و جگەرخون و سالم و کوردی و همن، هتد...) هەبوو.

ئەگەر سەرنج بدەین دەبینین، هەستی نامیی و تەنیایی، بی ئارامی و
بزاری بای بەسەر کی شیعرەکانیدا کشاوە. ئەگەر لەناو دری
شیعرەکانیشدا بگەیین هکاری ئەو بزاری و نامییەیە
نادزینەوە، چونکە ناکەوتە ناو بوونی مادییەوە بەکو هکارەکە
لە دەرەوەی بوونی ماددیە. نیگەرانی و بزاری ئەگەر هکارەکەی
لەناو بوونی ماددە دابت، ئەوا بە نیگەرانی ئنتلجی دانرت
بەکو نیگەرانیەکی ساختەیە و ناەسەنە. بەام ئەو نامییەی لە
بونیادی ئەو (شاعیر)ە دایە، یشەیەکی ئنتلجی و
"بوونگەرا"یانەی هەیە. واتا نامیی و بزاریەکی ئنتلجی، ەسەن

و زیندووه. ئەوەی زۆر بە زەقی دیارە لە شیعری، "بێ ئارامی" کە لەساڵی 1938 نوسیوویەتی:

ئاخ و داخ و دەرد، لەدەست تەنیایی،
پەشۆی بێ حەد، دەردی بێ دوایی

(هەستکردن بە تەنیایی بەمشێوەیە لەناو ئەو هەموو جەنجاڵییەی ژیان، سەرەتای چرکە ساتێکی فەلسەفییە، کە مرۆڤ هەست دەکات فێ دراوەتە ناو ئەو گەردوونە و بە تەنیایە)

ئەم سەرسامیە (سەرسام بوون، یەکێک لە خەسڵەتەکانی بیری فەلسەفییە)

بێ ئارامیە
دێ ناکامیە
کەی کۆتایی دێ؟
نە لەناو گوڵزار
نە لای خزم و یار،
ئۆقرە ناگرم...!

(ئەو بێ ئارامی و بێ ئۆقرەیی و نیگەرانییە، لێرەدا کە هیچ هۆکارێکی ماددی و سڵزداری لە پشت نییە، ئەمە بەو واتایە دێت کە ئەم هەستە ئێنتڵێجی و هەسەنە)

لە دەست شار هەڵدێم، دەچمە ناو گوڵزار
لەوێش هەڵناکەم، دێمەوە ناو شار!
وەك ئارام نەماو
دێ و پێ سوتاو
خانەی خەو ڕوخاو
لە دنیا بێزار...!
کە بە تێکەڵبوون، وەها بێزارم
بۆچ بە تەنیایی پەشێوە کارم؟! (دووبارە پرسیارکردن لەم هەستکردن بە تەنیا بوونە و واق وڕمان لەناو ئەو هەموو هەراو زەنایەی گەردوون، بە دڵخۆکی بوونگەرایانە دادەنرێت.)

بێ وەك هەنجەڵەم؟
وەسڵ بووم لە خێم
بێ هەر کوێ ئەڵێم
دێ بێ قەرارم؟!

بەمشێوەیە ئەم ڕوکردنە (خود) یە، لە کێنێکستی شیعریدا، تاوتوێکردن و وتوێژکردنی (خود) ، داهێنانی ستایلێکی تەواو نوێیە لە ئەدەبی کوردییدا، هەردی یەکێکە لەو شاعیرانەی کەم لەسەری نوسراوە، بەڵام چەند بۆچونێك هەن لەسەری لەم چوارچێوەیەشدا هەخنەکراوە لەلایەن (کاکەی فەلاح)ەوە، بەڵام بۆچوونی گرنگ

لەبارەیەوە بۆچوونی (گۆران)ە، کە وتویەتی: (هەردی قوتابخانەیەکی زۆر نوێ و تایبەتە لە ئەدەبی کوردی) دا.
ئەوەی کە ماوە پێویستە ئاماژەی پێبدرێت، " هەردی" لە پێشەکی دیوانی (ڕازی تەنیایی) دا، ئاماژەی بەوە کردووە کە ئەو خوێنەرێکی بواری فەلسەفە بووە زیاتر لەوەی خوێنەری ئەدەب و دیوانی شاعیران بێت، ئەمەش سەرەڕای ئەوەی کە بەداهێنەری ئەو شێواز و ستایلە نوێیە دادەنرێت، هەنگە خود ئاگایانە بەرەو ئەو شێوازە و ستایلە چووبێت، چونکە ئەم هەستە چاڵاکە تایبەتە، باڵی بەسەر زۆربەی شیعرەکانیدا کێشاوە.

"وان"؛ وشە-پاشگرێکی پیرۆز و هەمەن … نووسینی: زانکۆ یاری

لەکۆنینەوەی زمانەوانی، زمان دەوڵەمەند دەکات و توانای زمان بەرانبەری گۆڕان دەپارێزێت؛ واتا دەتوانین سەدان ڕاستیی ئایینی، سیاسی، کۆمەڵایەتی و هتد، لە نێو زمانداڵ لەناگەی وردبوونەوە لە زمانی کوردی، بدۆزینەوە. زمانی کوردی، زۆربەی ڕاستییە مێژوویی و زمانەوانییەکانی خۆی، لە نێو خەزینەکەیدا شاردووتەوە؛ ئەویش وشە هەمەنەکانی لە زاراوە جیاجیاکانیدا کە باس لە مێژوویەکی زۆر دوور و چاندێکی پێشکەوە دەکەن. لێرەدا لەووی ناوزمانییەوە، وشەی "وان" کە وشەیەکی کۆنی کوردییە و لە ناوزمانداوەکوو پاشگرێک هەبژێردراوە، لەم نووسراوەدا وەک بە کورتی چاوێکی پێدا دەخشێنین.

لە زمانی کوردیدا، پاشگری (Suffix) "وان" کە لە فارسیدا بەشێوەی "بان"، هاتووە لە بنچینەدا لە وشەی (خوا-وان)ی کوردی وەرگیراوە کە پاشان وردەورد لەسەر زمان بووەتە "خواوەن-خاوەن" ئینجا بووەتە "خوداوەن-وەند" و پاشان لە کوردیی ئێستادا، پێشگرێکی تری بەسەردا هاتووە و "خاوندار-خاوەنداری" و "خاوەندارێتی"ی لە دروستکردووە. هەمووییان لە هەگی کوردیی "وان"ەوە هاتوون. هەروەها، پاشگری "وان" لە کورمانجی ژووریدا دەبێتە "ڤان"، بەم پێیش ئەم پەرسەندنە دیالێکتییە، واتا گۆڕانکارییە فۆنتیکی

(Phonetic) ئەو دۆگمەیانەت کە گۆران بەسەردا هاتنی لەسەرخۆی پیتی (و W) بە (ڤ V) وەک لە "ئاو" بە "ئاڤ"دا دەبینین. بە پێی چوارچێوە و پێکهاتەزانیی وشە (Morphology) بە گشتی وان و ڤان پاشگرێکن کە بکەری ناوکێ دابین دەکات. ئەم ڕستەیە لە زمانی کوردیدا گونجاو و دەتوانین چەندین نموونەی وشەی لێکدراو، بە ئەم ڕووداوە بنینەوە. وەکوو نموونە، لە سەرەتادا وشەی "وان"، ئەو ناوی دەریاچەی "وان"ت وەبیر دێنێتەوە. هەروا کە ئاماژە درا لە کورمانجی ژووریدا زەربەی "و"کان، دەکەنە "ڤ"؛ تەنیا دەریاچەی "وان" نەبێت.

ئەوەی بڕوا بەم بۆچوونە بکات کە لە کرمانجیی ژووریدا (باکوور)، "ڤان"ی پاشگر لەگەڵ "وان"ی ناوی دەریاچەی وان، یەک هێڵ و واتایە و ناوی "وان" واتای پیرۆزبوون دۆگمەیانەت، یان ئاستێر بڕوا بەم بۆچوونە بکات کە "خاوەنێکی پیرۆز" و بەم شێوەیە وشەی "وان" لە لای باکوورییەکانەوە، هێهەندێکی پیرۆزی هەیە. چونکوو دەریاچەی وان لەژێر چیای ئارارات پیرۆز و نزیک چیای جووددا هێکەوتووە، ئەو شوێنە پیرۆزەی کە دەڤەرێکەمین گیانەوەران تێدا هێکەوتوون و کەشتیی نووحی پێغەمبەریش هەر لەوێ نیشتەتەوە!؛ (بەپێی تۆژینەوەی هەندێک لە مێژووناسان، ئەوەش واتای ئەمە دۆگمەیانەت کە دەریاچەی وان دەبێ پاشماوەی ئەو بەران و فەرتەنەی نووح بێ کە هێشتا لەوێ ماوەتەوە!) هێ و نهێنیی ئەمەش کە تا ئێستا وان نەکراوە بە ڤان لای باکوورییەکان، هەنگە هەر ئەم پیرۆزبوونەی دەریاچەکەیە کە بە دەسەڵاتی خواوەند گوتراوە!. ئەوەی کە زەرتر شیاوی ئامانێ و هێنگێ بە پێوەری زمانناسی و لێکۆڵینەوەی مێژوویی سازگار بێ و بکرێت زەرتر گرنگیی پێ بدرێت، دەتوانێت ئەم چەند وشەی خوارەوە بێ کە لە هەمان "وان" پێکهاتوون:
-مێهرەوان؛ واتا کەسێک کە "مێهر"ی هەیە. کەواتە "مهربان"ی فارسی هەمان میهرەوانی بە هەچەهەک کوردییە. ئاماژە: پەرەستنی مهر، دەگەڵتەوە بێ ئایینی میترائیسم کە یەکەم ئایینی کوردی بووە.

-مێریوان: وشە یا لێکدراوی زمانیی "مێریوان"، پێکهاتەی دوو وشەی "مێهر" و "وان-بان" بێت کە لە هێوتی زماندا "بان" بە "وان" گۆڕابێت!. بەم بۆچوون و لێکدانەوە کە هەندێک شرۆڤەی دەکەن، واتای مێریوان یا "مێهربان" بەرچاوتر و هێوونتر و و زەرتر شیاوی پەسندی دەنوونێت، چاودێر و پارێزەری "مێهر"ە. واتا شوێنی چاودێر و پارێزەری مێهرە، کە مێبەست لەو ئایینە پیرۆزە کوردییە و جێگاکەیەتی!.

-پاڵەوان؛ کە پێکهاتووە لە پاڵ+وان، کە بۆ کەسێکی بەهێز دەڵێن بەرگری لە خەڵکی "پاڵ" بکات و خۆی بۆ خاوەنی پاڵان بزانێت.
-مەلەوان؛ مەلەوان وشەیەکی تەواو کوردییە. لە فەرهەنگی "زانستگای کوردستان"دا، هاتووە: (malavan)، (ناو)، مەڤان، مەلوو، دەریاوان، گەمیەوان؛ واتا ئەو کەسەی کە لەسەر کەشتی کار دەکاتن. لە "فەرهەنگی باشوور"دا، نووسینی ئاکۆ جەلیلیان، چاپی چوارەم، هاتووە: خزمەتکاری کەشتی، ئاڤژەن. لە فەرهەنگی "زنار"دا، نووسینی حەمە کەریم عارف، بۆ ئەم وشە لێکدراوە نووسراوە: کەشتیوان. واتا خودای کەشتی.
-باخەوان؛ وشەی باخەوان لە دوو وشەی باخ+وان پێکهاتووە. باخ ناوێ و وانیش پاشگرێ. کورمانجییەکەی دەبێتە باخچڤان، واتە پارێز و خاوەن و بەخێوکاری یەکبەیەک دەی گوت و گیاکانی باخ. واتا بەرپرسی گوڵان، هەر ئەو باخەوانەش کە دەتوانێت هەر کاتێک بیەوێ بە هەر شێوازێک ژیان و هەرچی گیانەوەرانی باخەکەیە، کۆتایی پێ بهێنێت. ئەمڕۆش تەنیا لە دەسەڵاتی خاوەندا هەیە. مینا‌ک: -ئاشەوان؛ واتا خاوەنی ئاش. -قازەوان؛ واتا پارێزەری قازان. هەروەها نچیروان، ژیلوان و سەدان نموونەی تر…

نووسینی: زانکۆ یاری
Jun, 2019 12

سەرچاوەکان:

-یەعقووبی، حوسێن، "زمان، وەرگێڕان و پەیوەندی کولتوورەکان"، وەرگێڕانی: ئیسماعیل زارعی، چاپخانەی دەزگای ئاراس، کۆڵۆژی پەروەردە، سەران، چاپی یەکەم-هەولێر 2007.
-موکریانی، د. کوردستان، 1977، "سیر تطور زبان کوردی و مجموعه زبان های ایرانی"، چاپی یەکەم، 1394.
-فەرهەنگی "زانستگای کوردستان"، چاپی 1385، سنه.
-فەرهەنگی "باشوور"، نووسینی ئاکۆ جەلیلیان، چاپی چوارەم.
-فەرهەنگی "زنار"، نووسینی حەمە کەریم عارف، 2006، هەولێر.
-فەرهەنگی "کاوە"، لەسەر ئینتێرنێت-بەژ. (http://farhangumejuikawa.com/kawe/index.php)
-ماڵپەڕی "یاگەی زمانی کوردی"، بەشی ڕێنووس. http://yageyziman.com/Renusi_Kurdi.htm))
-Http://trovamy.altervista.org/ English: Wikitionary, ((available under the CC BY-SA 3.0 license.

کورۆنا … عزیز شریف و ئیبراهیم محمد

وەک ڤایرۆسێک یەکەکی تر لەو ڤایرۆسانەیە کە لەهەناوی سیستەمی سەرمایەداریەوە بۆ دنیا هاتووە بەماوەیەکی دیاریکراو یەخەی ئینسانەکان دەگرێت و خەی بۆ ڤایرۆسێکی تر دەگۆڕێت ! ئەگەرچاوخشانەکی کورت بەسەر مێژووی سەد ساڵی ڕابردووەدا بخشێنین ئەوا هەر دەوریەک لە دەورەکانیمێژووی سەدساڵە ڕابردوو هەڵگری ڤایرۆسێکی کوشندە بووە کە ژیانی هەزاران تا بە ملیۆنان ئینسانیکردۆتە قوربانی خەی . لەسەرەتای سەدەی بیستدا پەتای ئیسپانی بە نمونە ٢٠ ملیۆ ئینسانیکوشتووە ، ئایدز لەسەرەتای پەیدابوونیەوە تابەئێستا دەگات ٣٦ ملیۆن ئینسانی کوشتووە . کۆلێرا و نەخۆشیەکانی تر تا بە پەتای باڵندە و بەراز لەم سەرەتایانەی سەدەی بیست و یەکەدا دیسان بەهەزارانئینسانی کردۆتە قوربانی . جەنگە جیهانیەکانی یەک و دوو ، جەنگە ناوچەیی و ناوخەیەکان ، جەنگەقەومی و تائیفیەکان دیسان قوربانیەکانیان ملیۆنان ئینسای تر بووە . ئەگەر کەمێک لەژیکانە بەسەرچاوەی ئەم ڤایرۆسانە بگەیەنەوە ئەوا ئەوەی دەستگیرمان دەبێت ئەمەیە کە ئەم ڤایرۆسانەلەهەناوی قازانج پەرستی سەرمایەداریەوە سەرچاوەیان گرتووە . ئەم سیستەمە مۆتیف (هاندەر) یئینسانە بە بەدستهێنانی زۆرترین سود و قازانج ، لەم پێناوشدا لەهیچ شتێک سەی نەکردۆتەوە . ئەگەر لە ڕابردووەدا بەاو بوونەوەی پەتای دژە تەندروستی ئینسان بەشەوەی ئەم سەردەمە بەاو نەبووەهکارەکی ئەمبووە کە سەرمایەوەکو ئەمە سنورەکانی کراوە نەبووە ، بەڵام پەتا و ڤایرۆسیجەنگەکانی سەرمایە لەمسەر بە ئەو سەری زەوی بەاو بووە . ئەوەی کەرۆنا و نەخۆشیە سەردەمیەکانیتر لە کۆڕا و ئاوەڵە و سوورەژە و سیل و تاعون جیا دەکاتەوە ئەو گومانە لە سەرچاوە و هەکاری ئەمنەخۆشیە دەکرێت بەشەویەک بەڵا سروشتیەکانی گەیوە بە بەڵا دەسکرد و بەرهەمهاتوەکان ئامانجیپشتی ئەم گومانە ئەو بنبەستەیە کە کرێزە (ئەزمە) ی ئەم سیستەمە هیچ چارەسەرێکی نیە بە کۆشکانیلە ڕەوەندی ڕوو لە خواریا خەی لەپشتی ڤایرۆسەکەوە دەشارێتەوە …. ئەستاش کەرۆنا دوا ڤایرۆسیهەڵشکار لەئینسان

نابەت ، هەتا سەرچاوەکەی ، یانی سیستەمی سودپەرستی سەرمایەدارییلەناونەبرەت ناوە نەناسراوەکانی ڤایرەسکانی تر لەسەر ڕەمان دەبن !

عزیز شریف

ئیبراهیم محمد

کورتە نامەی شیعریی – بەشی یانزەهەم … فەتاح حەسەن

ئەتە..
بازنەی خۆشەویستیی منی
کەتاییەکەت..
سەرەتایە.

بەوام نەدەکرد
خەرئاوابون
هەندە جوان بە
تا لەنەوان
گەردنی دوو گەنجدا دیم،
لە ساتی ماچی ناودەما.

ئەگەر
تەنها یەک کەس
حەز بە بیستنی
ترپەی دڵم بکا
حەز دەکەم
تەبی و بەس.

لەو ساتەدا
کە دوو ئاشق
خوا حافیزی لەیەك دەکەن
دەم لەخەم دادەنێ و
زیاتر
هەست بەتەنهایی دەکەم.

ئەوی ئەتە
ناوی دەبێ
بەدواهەمین ماچ
لەلای ئەمن،
گەر دوەم نەبێ
یەکەمە. دکتەر وتی:-
ئەتە کێی لەژماردنی ماچ.

ئەگەر
مانای خۆشەویستیی نازانی
خەت نەخەیە، داوی عیشقەوە،
خۆشەویستیی
گەمەی منداڵان نییە
هەی ماڵ خراب.

کە، پێدەکەنیم.. خۆشمدەوێ
واهەست دەکەم
پیت بەپیتی خۆشەویستیی
کلۆ بەفرن و
بەسەر تەی دەریادا، دەبارێ.

فەتاح حەسەن
دانیمارك/ ڤالبی

پارچەکانم کەکەنەوە … ستار ئەحمەد

کەرتێکی چوار پارچەی لەشم
رەژی روونا‌ك
لەگەڵ نرا
کوانێ کچێ
چاوکانی سنجارم
لەکوێی ئەم چەرخە چەپ گەڕێ ..؟
فرێشران
کێ هاتە دەنگ ..؟
کوا کامەیە
مافی گەلان ..؟
هەرچەن هەڵبجەی شەهیدم
بەغازی خەردەل کوەر کرا
گەرمیان و کوەستانی رەحم
ئەنفال کران
دەستانی کورد
هاوپەیمان و
وەاتانی بەناو ئیسلام
فرمێسکیان لەچاو دەرنەچوو
خەیان کەڵ کرد
ئینسانیەت
لەسەراپای گەی زەویدا
سەایەوە
هەر ئەوانیش
جارێکی دی
داعشیان هێنایە گەڕێ
ئاگری تاوانی سەدام
جارێکی تر کرایەوە
لەکام چەرخ و زەمانەدا
ئینسانیان وەکوو دەندە

لەنو گا سووتاندووە ..؟
کوا جوولەکە
تاوانی وای
بەرامبەر عەرەب کردووە ..؟
کچی فرمێسکیان ناسن
شەوو رۆژ
بەدووچاو دەگرین
بە فەلەستین
وەکوو ئەوەی
ژیان تەنها بە ئەوان بێت
هەواو زادو
خاك و وڵات
بە خۆکانی تر تاوان بێت
ئەمانە دروشمیان خوێنە
ئامایان برا کوشتنە
لەئادەمەوە تا ئەمڕۆ
هەر تاوان پیشەیان بووە
قابیل هابیلی سڕیەی
مەئموون ئەمینی تیرەر کرد
ویستیان یوسف بخنکێنن
حوسێن و حەسەنی باوکیان
بەو دەردە برد
مەژووی عەرەب
تاڵانی و ژن رفاندنە
نەزانی و زانا کوشتنە
ئیتر دەم بەچی خۆش بێت
من لەخاکەکا
چرەم کرد
جوانی و قەڵەم لەخاچ دەدەن
فوو دەکەنە چرای ماڵان
ژەهراوو
گازی کیمیاوی
بەسەر کەرپەو
گەنج و شارما دەبارێنن
وەرە قووتی رۆژانەی تە
لەنو خوانی ئەمانە بێت
تەنانەت هەوای خودایان

ژەهراوی کرد
کە دەتوانێ
بەوا بکات
رێژەك ببنێ
برا بێ کورد ..؟

ستار ئەحمەد

بابەت –ئایا جارەسەری فایروسی کۆرۆنا هەیە؟ … جگر ئومێد

بە هیوای تەندروستی باش بوو هەموو لایەك هیواخوازم دوور بین لە نەخوشی –لیرە و لەوی بابەتی سوشیال میدیا بووتە کۆرۆنا لە هەموو جیهان ریکاری یاسای توند گراوتە بەر کە بە شیوەکی خیرا بەشیك لە ولاتان گرتەوە(COVID-19)ناسراوە
وە تا ئیستا هیچ جۆرە جارەسەریك نەدوزراتەوە تەنها ریگاکانی خوباراست نەبیت و تەنها بهیز کردنی سیستەمی
بەرگریە
بەو هوی کە فایروسی کرونا ناتوان بو ئاسان بناسریتەوە لە لەش ئەمەش وای کردوە تا ئیستا جیهان بەدوای جارەسەری بگەرین
وە ترسی ولات لەوە دایە نەتوانین جارەسەریك وا زوو بدوزنەوە و وەکو پایدامکی سالی 1918 بەروکی جیهان بگریت بەداخەوە بووە مردنی زیاتر لە 20 ملیون کەس وە ترسی ئەم فایروسە بە شیوەکی خیرا بلاو دەبیتەوە لە هەوا توانای زیان هەیە بو ماوەی 3 روز

ئایا بو تا ئیستا ڤاکسین نیە بو فایروسی کرونای (٢٠٢٠) ؟
پیوستە سەرەتا بگەرین لو دوزینەوەً جۆری ڤایرۆسە کە پیکهاتە ی ڤایرۆسە کە و چۆنیتی کارکردنو چالاکی ڤایرۆسێ کە . تیست کردنی عیلاجە کە راستە و خۆ لە سە ر فایرۆسە کە . گە ر سە رکە وتوو بوون ئینجا دە بێت تاقیبکریتە وە لە سە ر مرۆف یان ئاژە ڵە کان تا دنیا ببنە وە لە وە ی دە رمانە کە کار دە کات لە جە ستە ی ئاژە لە کە و سە رکە وتوو دە بێت لە جە نگ کردن ڵە گە ڵ ڤایرۆسە کە

..وه هەتا ئیستا هیچ تاقیکرنەوەك سەركەوتوو نەبووە.
تاقیکردنەوەی یەكەم لەسەر بەكارهێنانی هەردوو دەرمانی نەخشی ئایدز HIV لەپیناقیر و ێیتەناقیر ، لەهەمانكاتدا تاقیكردنەوەكەی دیكە لەسەر دژە ڤایرەسی ڕەمدیسڤیر كراوە.
وەكوتای تاقیكردنەوەكان كە ولاتان دەدوزنەوە . بو كرونا (مارانا-1273)ناوەكەیەتی . ئیستا لە سەر 25 خوبەخش تاقیدەكریتەوە .
ئەم پروتینە دەكاتە ئامانج كە لە سەر جەستەی ڤایروسەكەیە، ئامانجی ئەو پروتنیە كە ریگا بە فایروس دەدات زیان بە خانەی لەشی مروف بگەینی

قوتابی بەشی دەرمانسازی: جیگر امید

پەل شائەل: پووچتر لە دووبارەكردنەوەی ئەوانی دی؛ دووبارەكردنەوەی خودە … وەرگێڕان/ ئەمین بەتانی

پەل شائەل هەر لەگەڵ بەدیاركەوتن و ناسینی وەك شاعیرێك لەسەرەتای هەفتاكانی سەتەی رابردووەوە، بەوە ناسراوە كە هەمیشە گەڕەزی ناوەتەوە و بەردەوام بەتە مایەی ورووژاندنی كێشمەكێش. هەمیشە ئەوەی ڕەتكردەتەوە بچێتە پاڵ ئەوانی دی و مەرایی بە ڕەخنە بكا.. ئەو تا بڕێی لاسارە و خۆی رادەستی پەوەرە حازربەدەستەكان و فریوی سەرسامبوون ناكات، بۆیە ئەزموونەكەی ئەو بریتیە لە پێشنیارگەلێكی نوێ بۆ چامەی شیعریی سەردەم و بۆ خودی شێوازی نووسین.

پەل بەوە تەمەتبار كرا كە چامەی نەریتیی لە بنج و بنەوانەوە هەڵتەكاندووە، هەروەها زمانیشی تێكوپێكداوە، بەڵام ئەو مكوڕە لەسەر تەفروتوناكردنی خود؛ بەواتای تێپەڕاندنی بەردەوامی خود و هەمیشە ئەزموونكردن، ئەزموونكردنێكی بەردەوام بەمەبەستی گەڕان بەدوای پەنهاندا، یان لەپشتاو پەیبردن بەو ئازادیەی كە

سنووره‌كانی ره‌خنه راینا‌گرن، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ره‌خنه ره‌هایه و شیعریش رۆژه‌یی، بۆیه به بۆچوونی ئه‌و ئه‌م دووانه به‌یه‌كناگه‌ن.
په‌یڤین له‌گه‌ڵ هه‌به‌ستڤان پڕ‌ل شائڵ پرسیاری زۆر هه‌ده‌گرێ و نیشانگه‌لێكی زۆری پرسیار به هه‌واسراوی ده‌مێننه‌وه؛ به هیوای ئه‌وه‌ی ده‌رفه‌تیان هه‌بێ له په‌یڤینه‌كانی داهاتوودا بخرێنه روو، چونكه په‌یڤین و دایه‌لۆگ تامه‌زرۆی یه‌قین نیه به‌قه‌د ئه‌وه‌ی یارمه‌تیده‌ره بۆ خستنه‌ووی پرسیاری نوێ.

من خۆم پێشكێش ناكه‌م؛ ئه‌وه خوێنه‌ره‌كانن پێناسه‌م ده‌كه‌ن، كار و به‌رهه‌مه‌كانم ناوونیشانی منن، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی من ئه‌وه پتر له سی ساڵه شیعر ده‌نووسم، ئه‌وه‌ی ده‌شمخوێنێته‌وه بۆی هه‌یه باش و خراپم له‌باره‌وه بڵێ.. ئه‌وه هه‌ر زۆر ئاساییه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی مرۆڤ خۆی وه‌ك پێشنیارێك وایه بۆ جیهان، نووسینیش پێشنیاری مرۆڤه بۆ ئه‌وانی دی كه ده‌توانن ره‌تی بكه‌نه‌وه یان قبووڵی بكه‌ن، ئه‌وه‌ی پەیوەندی به منیشه‌وه هه‌یه؛ خه‌كانێك هه‌ن حه‌زیان له شیعره‌كانم نیه…هه‌ندێكیش به تامه‌زرۆییه‌وه ئاره‌زووی ده‌كه‌ن.
له بنه‌ڕه‌تدا شاعیر وه‌ك سه‌ركرده و حزب نیه له جیهانی سێیه‌م؛ تاوه‌كو خه‌ڵك له ده‌وری كۆبێته‌وه و هه‌وڵ بدا كۆده‌نگییه‌ك بۆ خودی خۆی به‌ده‌ستبێنێ، شیعر و چامه و تابلۆ؛ یان هه‌ر ژانرێكی دیكه‌ی هونه‌ریی خه‌ڵك دابه‌ش ده‌كا و مه‌وبه‌ست لێی كۆده‌نگیی نیه، بۆیه هه‌ر شاعیر و هونه‌رمه‌ندێك هه‌وڵ بۆ كۆده‌نگی بدا؛ گومانم له شاعیرێتی و داهێنانه‌كه‌یه‌تی.

كه جیهان دابه‌ش بكه‌ی؛ واته شتێكی نوێ پێشكێش بكه‌ی خه‌ڵك له‌سه‌ری جیاواز بن، خه‌كانێك هه‌ن به‌رگه‌ی سه‌رچێی و ریسكی نوێ ناگرن… خه‌كانیش هه‌ن به رۆژه‌وه له‌و ئه‌زموونه نوێیه‌ی ئێمه ده‌وانن، بۆ نموونه هه‌ندێ كه‌س هه‌ن پرسیار ده‌كه‌ن: بۆچی پڕ‌ل شائڵ به‌رده‌وام خۆی هه‌ده‌وه‌شێنێته‌وه؟ دیاره كه هه‌ر نووسه‌رێك له‌وه‌ی دی جیاوازه. من ئه‌و پرسیاره گرنگه زۆر ده‌مته‌زێنێ، به‌ڵام له‌هه‌مان كاتدا وام لێ ده‌كا پێوه‌ست بم به‌وه‌ی كه هه‌ر ئه‌زموونێكی نوێ له‌لای شاعیر پێویسته رۆخشكه‌ر بۆ بۆ هاتنه‌ئارای ئه‌زموونی نوێتر، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی گرفتی شیعری عه‌ره‌بی ئه‌وه‌یه كه هه‌ندێ شاعیر شێوازی نوێی نووسینیان دۆزییه‌وه… دواتر به درێژایی ته‌مه‌نیان لاسایی خۆیان كرده‌وه، كه سه‌ره‌نجام ئه‌زموونه‌كه‌یان وه‌ك گۆماوی لێهات و تووشی ده‌به‌نگی و دووباره‌بوونه‌وه و مردن هاتن.
له‌گه‌ڵ من وه‌بیر خۆتی بێنه‌وه؛ كه گشت ئه‌زموونه سه‌ره‌تاكانی شاعیران هه‌میشه باشتر بووه له دوا ئه‌زموونه‌كانیان، چونكه ده‌ستیان له

نوێكردنەوە و ئەزموونكردن هەڵگرت، چونكە ئەوان هەستی رەخنەگرانەیان بەسەر خودی خۆیان لەدەستدا، چونكە ئەوان لەناو خۆیاندا گریمانەی پڕغەمبەرانەیان تاودا… بۆیە هەر شتێك ئەوان بینووسن؛ بوو بە بتی پیرۆزكراو، بگومان ئەوەش مەرگی شاعیرە، لەبەر ئەوەی هەر شاعیرێك ئەگەر رۆژانە خۆی تەفروتونا نەكات… هەڵبەت بە مانا ئەرێنیەكەی، بە مانا هەڵوەشانگەراكەی، بەو مانایەی بەخۆی بڵێ: ئەم ئەزموونە بەكۆتا هات و لەسەرم پێویستە ئەزموونێكی نوێ بەرپا بكەم.. ئەگینا ئەو شاعیرە وەك مردوو وایە.
هەر بەوە بزانە كە كاروانی شاعیرە مردووەكان بەردەوام قەرەباڵغ تر دەبێ، چونكە لەسەر خوانی فێستیڤاڵە شیعریەكان دەلەوەڵێن، ئەو فێستیڤاڵانەی خەریكە شیعریش پیس دەكەن، ئێستا ژمارەی شاعیری فێستیڤاڵەكان كۆاشە دەكا، وەك بڵێی حورمەت و رێزمەندیی شیعر لە فێستیڤاڵەكانە نەك لەناو پەرتووك.

من چل ساڵ رەتم كردەوە بچمە سەر سەكۆ و شیعر بخوێنمەوە، هەندێ لە هاوڕێیانم بە گلەییەوە پێیان گوتم كە ئەوە كاریگەری لەسەر ناوبانگ و ئامادەگی میدیاییم دەبێ، بەڵام من پێمگوتن: بێ من باشترە میدیاكان بدڕێنم نەك شیعر، لە دواییدا هەردووكیانم قازانج كرد، راستە من دوای چل ساڵ بەشداریم لە كۆڕكی شیعریدا كرد لە پاریس و دانەیەكی دیش لە لەندەن، بەڵام من حەزم لە فێستیڤاڵە شیعریەكان نیە… زەوق و ئارەزووم ئاوایە… بەم شێوەیەش خۆم دەناسێنم، ئەوانی دیكەش بۆیان هەیە دیدی جیاوازیان هەبێ.

ئەوە ئەزموونێكە ساڵی 1977 بەكۆتا هات، بەڵام ئەزموونێكە كاریگەری بەسەر شیعری عەرەبییەوە هەبوو، بەر لەوە شیعری عەرەبی شیعرێكی زاوزێگەر، رۆمانتیكی، سوریالی، دوور و درێژی تووڵانی بزاركەر بوو…هتد، ئەوەبوو چامەی چڕوپڕم داهێنا، چامەی كورتبڕ و تژی هێما و گرژ، رووبەری سپیشم كردە بەشێك لە سینێگرافیا وەك شانۆ، كردمە بەشێكی تەواوكەری پەیژ، پڕاوپڕ لە هێما و ئاماژە، كە ئەمەیان ئەزموونی هەرە سەختی من بوو لە دووتوێی هەردوو دیوانی (روخسارێك دەكەوێ و ناگات) و (با-ی ڤالا) پێشكێشم كرد، دواتر چامەی دوو رستە و سێ رستەییم هێنیەوە، بەڵام ئەو ئەزموونە شیعرییە قورس بوو، چونكە فۆرم بە تەنیا بەس نیە… پەرشبوونی رووبەری سپی لە نێوان رستە و وشەكانی چامە بە تەنیا كەڵكی نیە، یاریە زمانەوانیەكە گرنگە؛ كە یاریەكی سەخت و وردە لە هەمان كاتدا، چونكە چامەی درێژ دەشێ بەرگەی لاوازی بگرێ وەك رووبار، بەڵام ئەو چامە بچووكە یەك رستە و دوو رستەیانە وەك پەپوولە وان، بە شنە

بایەك دەكەونە خوارەوە، بە تەنیا پیتێكی زبر كە لە شۆنی شیاوی خۆیدا نەبێ؛ هەموو ریتمەكە ئاڵۆز دەكا.
لەگەڵ ئەوەشدا، من دەڵێم ئەو ئەزموونە بە كۆتاهات، لەدوای با-ی ڤالا دەبوایە ئەزموونەكە فرەوان بكەم، دەبوایە لە تەفروتوناكردنی بونیادی زهنیەت (مێنتالیتی) و زمانەوانی و لۆژیكی شیعر بپەڕمەوە بەرەو ئەزموونێكی نوێتر و تەواو جیاواز، بەرەو ئەزموونێكی هاودژ بە ئەزموونی پێشووم كە لە هەردوو دیوانی (مردنێك بێ یادگاری) و (لاپەڕەكانی ونبووەكە)دا بەرجەستەیە.

لەمەشیاندا دیسان ترسم لە دووبارەبوونەوە هەبوو، بۆیە رووەكردە زمانی كەلەپوور، من وەك ئەوانی دی نەهاتم بەردێكی دۆرین بێنم و بیخەمە نێو دیوارێكی نوێوە، نا، نا، من رستەم هەیە بژارد، هەمان چامەم هەیە بژارد و كارم لەسەر كرد (وەك مانگێكی درۆژی عەشق) كە خەتەرناكترین پەرتووكە نووسیبتم و خەڵكی بەگشتی و ئەشراف و محافزكارانیش خۆیان ویستبێ، لەبەر ئەوەی لەو پەرتووكەمدا گەڵانەوە هەبووە بێ زمان و دەستەواژە كەلەپووریەكان، من لەو دیوانەمەوە (وەك مانگێكی درۆژی عەشق) بەرەو پەرتووكی (نەمانی دڵخەكان) ڕەیشتم وەك دەقێكی كراوە، هەندێ توخمی شانەییم وەك هەوێن تێكەڵ كرد، ئەو ئەزموونە قورس و هەڵپووكێنەرە، بەڵام من هەمیشە بەدوای نوێكردنەوەدا گەڕاوم.. بۆیە ئەوە دوو ساڵە هیچم نەنووسیوە.

شیعر هونەرێكی سەختە، هونەری چامەی كەڵەگەت، من هێشتا لەسەر ئەو بڕچوونەم، تاوەكو ئاسەواری چامەیەكی پێشتری خۆم بسڕمەوە، ناچارم پەلاماری شانۆ بدەم… یان كار لەسەر زمان بكەم، خەریكی هزر و سیاسەت بم، تاوەكو لە ئاسەواری ئەزموونێك بەتاڵ ببمەوە؛ دەمەوێ بەدوای ئەزموونێكی نوێدا بگەڕێم، ئەزموونێك لە ژیان و ئێشوئازار… لە عەشق و مەرگ، لە خوێندنەوەی شیعر و وێژە، تێ هەمیشە پێویستت بە نوێكردنەوەی كەرەستەكانتە، لەسەرت پێویستە هەڵیانگریتەوە و كۆنترۆڵیان بكەی… بەڵام شاعیرێك بێت و هیچ كەرەستەیەكی پێ نەبێت بۆ كردەی رەنگدێری، بێگومان ئەوە شاعیرێكە كەوتۆتە تەڵەی خودی خۆیەوە، لە نموونەی زۆرێك لەو شاعیرانەی من و تۆش دەیاننناسین و پێویست ناكا ناویان بێنین.

بڕوام پێ بكە، من ئێستا حەز لە پەیقی رووخان و هەڵتەكاندنی زمان ناكەم، ئەوە دروشمی سوریالی و دادایيەكان بوو كە گۆڤاری شیعر و خاوەنەكانی نوێخازی و ئەدۆنیس پەیڕەویان كرد… كە من بەلامەوە وەهمە، بۆیە لە جیاتی ئەوە؛ من پێشنیاری تەفروتوناكردنی خودم

کرد. لە راستیدا شیعر فۆبازییە، جارانیش گوتراوە کە جوانترین شیعر درۆزنانەترینیەتی؛ بەڵام نەك بەمانا ئەتیکیەکەی، بەڵکو بە مانا خەیاڵکاریەکەی، بەواتای هاونزیکی مژارەکە بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ، سەبارەت بە کەلەپوورەوەش؛ من نەمویستووە؛ نە کەلەپوور تەفروتونا بکەم و نە زیندوویشی بکەمەوە، بەڵام ئەوەی پێویستە بکرێ دەبێ زمان بەر ختووکە و نەقیزە بدرێ، لەبەر ئەوەی شیعر خۆی نەقیزەدانی سەرتاپای زمانە بە کەلەپوور و سەردەمەکەیەوە، هەبەت نەقیزەدان بەمانای ئەزموونگەری، منیش لە ئەزموونکردندا دەژیم.
ئێستا من لە (نەمانی دۆخەکان) شانۆم ئاوێتەی شیعر کردووە، وەك تێش دەزانی؛ بایەخپێدانی من بە شانۆ هاوتەریبە بە شیعر و هزر و زمان... هتد. لە کۆتاییشدا ئەگەر من بمەوێ چامەیەکی شیعری بێ ئەوە بنووسم تەنیا خۆشەویستی خۆم بدرکێنم و عەشقی خۆم بێ سڵکس دەربڕم یان خۆم لەقەرەی سیاسەت بدەم؛ ئەوە من دەتوانم ئەوانە بکەم لە ڕێگای نووسینی وتارێکەوە (ئێ خێ من ڕۆژنامەڤانم)؛ یان دەتوانم لە لێکۆڵینەوەیەکدا بیکەم یان لە...، بەڵام شیعر کاتێ دەینووسی؛ پێویستە شتێکی نوێ بخاتە سەر ئەوەی کە هەتە؛ یان سەر بەرهەمی داهێنراوی ئەوانی دی. دووبارەکردنەوەی ئەوانی دی شتێکی پووچە و لەوەش پووچتر دووبارەکردنەوەی خودە.

من نموونەیەکی پێشوەختەم نیە، نموونەکەی من لەبەر دەممە، بۆیە دەبینی کە گشت تیووریەکانی شیعر پووچ و بێمانان، تێ یەکەمجار چامەیەك دەهێنیەوە و دواتر تیووریزە بێ شیعر دەکەی، یان دەخوێنیەوە بێ ئەوەی بزانی چۆن شیعرت نووسیوە، هەموو سنووورەکانی شیعر لە دوای دەقەوە دۆن نەك بەر لە دەق، کە دەکەوێتە پێگەی ناکۆتاوە.
هەموو تیووریەکانی شیعر هاتن و ڕێشتن و شیعر هەر مایەوە، کەس ناتوانێ شیعر بەدەستەوە بگرێ و هەڵگرێتەوە، گشت قوتابخانە شیعریەکان قوتابخانەی بانە و هەڵکەوتەکانن؛ لە ساتەوەختێکی مێژوویيدا دۆن و دەڵێن، بەڵام دەق دەمێنێتەوە، ئەو قوتابخانانە وەك ڕاستە وان؛ فەزا و بۆشاییان پێ دەپێوین، ڕەخنە هەمیشە ڕەها و شیعریش ڕێژەییە؛ بۆیە هەرگیز بەیەکناگەن.

پێشەنگەکان نەمان و کۆتاییان هات، یان زۆربەیان وەك شیعر و هزر کۆتاییان هات، هەموو بیروبۆچوونەکانیان سەبارەت بە نوێخوازییەوە هەر لە بنەڕەتدا لاواز و پەپووت بوو، لەبەر ئەوەی بۆچوونەکانیان پەیوەندییان بە دەقەوە نەبوو، بەڵکو وابەستەی هەندێ زانیاری بوون

لەبارەی رەخنەی رۆژئاوایی؛ یان رەخنەیی کۆن و کلاسیك، یان رەخنەی کەلەپووری، بۆ نموونە ئەوان کاتێك لەبارەی پەخشانە شیعرەوە شتیان دەنووسی؛ ئەمە لێرە جارێ پەخشانە شیعرمان هەر نەبوو، ئەوان پشتیان بە سۆزان برنارەوە بەستبوو کە بەرهەمەکانی لەبارەی پەخشانە شیعری فەرەنسی بوو، سۆزان برنار لە بڵدێرەوە شتی وەردەگرت و هەتا ساڵی 1960 لێکۆڵینەوەی لەسەر گشت تێکستە فەرەنسیەکانی ئەو قۆناغە کرد و یاسا و ڕێساکانیشی هەڵێنجا.
کەچی ئەمە هاتینە سەر حازرەکی و کارەنجام و هەڵێنجراوەکانی سۆزان برنارمان لەبارەی دەقە شیعریەکانی فەرەنساوە برد و بەسەر شیعری عەرەبیمان پراکتیك و پیادە کرد، هەبەت بەر لەوەی دەقی ڕەسەن و خۆماڵی خۆمانمان هەبێ لەو کایەوە. دەرەنجامیش ژمارەیەك تێز و تیووریزەمان بۆ زیاد بوو لەبارەی پەخشانە شیعری عەرەبییەوە کە لە بنەڕەتدا بوونی نەبوو.

من یەکەمین لێکۆڵینەوەی ئەکادیمی خۆم لەبارەی پەخشانە شیعر وەك تێزێکی زانکۆیی لە ساڵی 1971دا پێشکەش کرد کە بابەتێکی نوێ و پێشەنگ بوو لە بوارەکەی خۆیدا، بۆنە پێشچاوی خۆت زانکۆی بەیرووت دەبێ ئەوسا چەند پێشکەوتوو و گرنگ بووبێت لە ڕووی ئەکادیمییەوە هەتاوەکو نامەیەك وەرگرێ لەبارەی پەخشانە شیعر؛ کە زانکۆ عەرەبیەکان هەر دانیان پێدا نەدەنا.
گرنگ ئەوەیە ئێستا بەرهەمەکەی سۆزان برنار لە فەرنسا کاریگەری نەماوە و ئکسپایەر بووە، لەبەر ئەوەی شیعری فەرەنسی (خۆت دەزانی من شارەزای شیعری فەرەنسیم) هەر لە شێستەکانی سەتەی ڕابردووەوە گۆڕاوە بە ئێستاشەوە، ئەو ڕێسایانەشی سۆزان برنار هەڵێنجای؛ ئێستا نە بەکەڵکی شیعری فەرەنسی و نە بەکەڵکی شیعری عەرەبییش دێ، بەڵام ڕەخنەگرەکانمان هێشتا لە تیووریزە شیعرییەکانی خۆیان پشتی پێ دەبەستن.
من لە کۆنگرەی شیعر لە قاهیرە لەبارەی پەخشانە شیعرەوە نووسیم و ڕەخنەم گرت و وەڵامی سۆزان برناریشم دایەوە لەبارەی شیعری فەرنسی و عەرەبی، بەڵام شاعیران و ڕەخنەگرانمان ناخوێنەوە و ئاگایان لە پێشهاتەکان نیە… زۆربەیان لەسەر شکڵی جارانی خۆیان وەنەوز دەدەن، بۆ خۆیان لای پڵ قاڵەری و ئاندرێ بریتۆن ڕاکشاون، ڕاستە ئەوانە مەزن و بلیمەت بوون؛ بەڵام کۆتاییان پێهات.

چامەی شیعری و شانۆ؛ دوو هونەرن بەیەك ناگەن، پەیوەندییان بەیەکەوە نیە، هەر هونەرێك لەوانە بونیاد و جەستەی تایبەت بەخۆیان هەیە، هەر یەك لەوانە کەرەستە و پێوەری خۆیانیان هەیە،

کاتێك ئەمە چامەیەك دەنووسین پێویستە بزانین کە ئەمە جەستەیەك بەیەکەوە دەلکێنین و ناکرێ بە شتێکی دیکەوە ناوبنرێ، ئەمە چامەیەکی شیعری ددەنووسین نەك راپۆرتێکی سیاسی یاخود وتارێك، چونکە هونەری وتاربێژی و هونەری وتارنووسینیش هەیە، بەڵام چامە هەڵکەنراو و داهێنراوێکی شیعرییە، کاتێکیش شانێ دەچێتە نێو ئەو چامەیەوە؛ ئەوە دەبێ بگەڕێ بۆ جەستەی چامە تاوەکو ببێتە چامەی شیعری. ئەگەر گەڕانەوەیشی هاتە سەر، ئەوە دەبێ گەڕانەوەکە بۆ زمانی چامە بگەڕێ، ئەگەر ئەو گەڕانەش رووینەدا؛ ئەوسا وادیارە کەموکوڕییەك لە کرێکی خودی نووسیندا هەیە.
هەمان شت بۆ شانۆش دەگونجێ، لەبەر ئەوەی شانۆ بونیادێکی سەربەخۆی هەیە و جیاوازە لە رۆمان و رەنگ و سینەما، تێ دەتوانی شیعر و گۆرانی و سینەما بخەیتە نێو شانۆوە، بەڵام بەو مەرجەی ئەو ژانرانە ببنە توخمی شانۆیی، خۆ ئەگەر وەك لەشی سەربەخۆ مانەوە؛ ئەوە بگومان کێشەی ئاوێتەنەبوون و لەبەریەکهەڵوەشانەوەیەك لە بونیادا هەیە.

کاتێك تێلستۆی (جەنگ و ئاشتی) نووسی؛ بیست لاپەڕەی جوانترین شیعری هەیە، بەڵام ئەو شیعرەیە خزمەت بەخۆی ناکات وەك شیعر؛ بەکو لەخزمەت بونیادی رۆمانەکەدایە، بۆیە زۆر ئەستەمە یەکێکمان بتوانێ ئەو هەردوو هونەرە بنووسێ، ئەوە کارێکە هەرگیز ئاسان نیە. منیش لە میانی ئەو رۆشنبیریە یەکجار فرەوانەی هەمە لەبارەی شانۆوە؛ لەگەڵ ئەو ئەزموونەی نووسین و دید و روئیایەم بۆ نمایشەکان، شتێکم لەلا گەڵاڵە بووە بتوانم سنووری نێوان ئەو دوو هونەرە بناسم و لەیەکتریان جیابکەمەوە، و ئەگەر بەناویەکداچوون ئەوە دەبێ یەکێکیان لە پێناو ئەوەکەی دی بتوێتەوە، هەروەك چۆن لەهەردوو بەرهەمەکەمدا بەرجەستەیە (نەمانی دۆخەکان) و شانۆیی (زۆرخانە) کە خاتوو نیزال ئەشقەر لە ساڵی 1990دا وەك ئەکتەر نمایشی کرد و لەوێ شیعرمان وەك هەوێن و رۆح لە بنیاتنانی شانۆییەکەدا بەکارهێناوە.

ئێستا لە فەرەنسا ئەزموونی نوێ هەن بۆ هەڵوەشاندنەوەی چامە شیعریەکان بە رێگای شانۆی کراوە، کە لە رێی فۆرمەوە ساز دەکرێ، ئەمەش پێویستە گواڵایەڵی ئەوی دی بین کاتێك ئەزموونکاری دەکات؛ ئەگەر ئەو کەسە عەرەب بێ یاخود بیانی، ئێستا شانۆ پەل بۆ دەرەوەی دەق و ئەکتەر دەهاوێژێ، شانۆ دەیەوێ تەنانەت لە دەرەوەی خودی شانۆدا بەدوای چارەسەریدا بگەڕێ ، هەبەت ئەوەش پێچەوانەی تیووریەکانی برێتڤسکی و ئارتێ یە، لەبەر ئەوەی شانۆ ئێستا تەسك تەرە لەوەی بتوانێ ئەو هەموو گەڕانکاریانە لەخۆ بگرێ، ئەمەش خۆی

لەخۆیدا پرسێکی مەترسیدارە.
من وای دەبینم کە دەبێ شانۆ هەموو توخمەکانی وەك سینۆگرافی و کریۆگرافی و جلوبەرگ و ماکیاژ و میوزیك وا لێ بکات لەگەڵ بونیادە سەربەخۆکەی خۆیدا ئاوێتە بکا، کە جیاوازە لە بونیادی چامەی شیعری و ڕۆمان و سینەما، هاوکات چاودێریی ئەو ئەزموونانەی تێکستیش بکرێ کە سنووری نێوان ئەو ژانرانەی دەربڕین دەتەقێننەوە و خاپوور دەکەن.
من خراپترین ڕەخنەگرم، بەباشتری دەبینم ئەوانی دی ڕەخنەم لێ بگرن. لەوە خۆشتر نیە ڕەخنەت ئاراستە بکرێ، بەڵام زۆر بێتامە کەسانێك پێتدا هەڵبدەن وەك مەرایی، ئەگەر ئەوانی دی وەك مەرایی لەسەرم بنووسن هەست بە سووکایەتی خۆم دەکەم؛ وەك بڵێی زللەیەکیان لەپەناگوێم دابێ، کەسانی وا هەن درێم لەگەڵدا دەکەن، بەرتیلم پێ دەدەن و ئازادیم ئازار دەدەن.
لەبارەی قوتابخانە ڕەخنەییەکانیشەوە؛ من پێوایە هەر هەموویان باریان کرد و نەمان، ڕیالیزم و بونیادگەری باویان نەما، سوریالییەت وەك قوتابخانەکانی پێش خۆی ڕۆی، من دژی گشت قوتابخانە ڕەخنەییەکانم. ڕەخنەی ڕاستەقینە؛ دڵخۆکی دیدەنیی نێوان ڕەخنەگر و دەقە، دیدەنیی نێوان دوو خەیاڵی بێ سنوور و بێ هزری پێشوەختە. هەر ئەوەشە ڕادەستبوونی چاوکراوە و بە ئاگا و خۆگر لەیەك کاتدا.

بێ دەبێ من ملکەچی ڕەسا باوەکانی کۆمەڵگا بم بێ ئەوەی بەدڵی خاوەنی ئەو ڕەسایانە بم،، چونکە کار و ئەرکی من لە شیعردا شکاندنی ڕەساکانی ئەو سەرسامبوونەیە کە یەکێکە لە نەخۆشیەکانی کۆمەڵگە و دەربڕین لە ڕاوەستان و بڕجووەیی و دۆگماتیکی قۆناغێکی ئەو کۆمەڵگەیە دەکەن، کاری من تێکشکاندنی توخمەکانی ئەو سەرسامبوونەیە، با سەرەتا لە وردوخاشکردنی ڕەساکانی سەرسامبوون بەخۆم و لە خاپوورکردنی خودشەیداییەوە دەستپێبکەم، لەبەر ئەوەی کاتێك شاعیر زۆر بەخۆی سەرسام دەبێ وەك (ئەدۆنیس)؛ ئەوسا مانای وایە چیتر کەکە بەکۆتا هات… بۆوام پێ بکە من ئەم قسەیە وەك ڕەخنە دەکەم، ئەدۆنیس یان نزار قەبانی بەر لە مردنی، و هەر یەکێك لەو شاعیرە خودشەیدا و نەرجسیانە کەسانی دەردەدار و نەخۆشن.

شاعیر لێی داواکراوە هەمیشە ئەو هۆزەی هەبێ بتوانێ خۆی پەرتوپار بکات و خودی خۆی داوخۆنێ، هەروەك لە کۆکی پێشوومدا گوتم کە هەر ئەزموونێك شاعیر بینووسێتەوە بریتییە لە وردوخاشکردنی ئەزموونکی پێشتری خۆی، من کە (نەمانی دۆخەکان)م نووسی؛ ئەوسا بە کردەی وردوخاشکردن هەڵدەستام نەك وەلانانی ئەزموونی (با-ی قالا)

وەك پاكتاوكردنێكى كاتى؛ يان ئەشكەنجەدانێك، ئەمەش خۆى لەخۆيدا جۆرێكە لە مازۆچييەت، بەمەش چامەى شيعرى دەبێتە جۆرێك لە پەلاماردان و سادیزم دژ بە زمان، بەڵام لەهەمان كاتدا مازۆچيەتيشە دەرهەق بە خود.
چامە پەلاماردان و دەستدرێژيكردنە بۆ سەر زمان، دەستدرێژيكردنە بۆ سەر شانۆ كاتێك خۆم بە ڕەسا و بنچينەى حازربەدەست ببەستمەوە و هەوڵ بدەم لە ڕووى ئايينى و ئايدۆلۆژييەوە پراكتيكيان بكەم؛ يان لەچوارچێوەى هەر قوتابخانەيەكى ناسراودا بيانخەمە گەڕ، گشت ڕەخنەگرانى سەتەى بيستەم كەسانى ئايدیۆلۆژى بوون، و هەندێكيان ئايدیۆلۆژى و خودشەيدا بوون، هەر شاعيرێك بوو بە ئايدیۆلۆژيايەكى سەربەخۆ، ڕەدەكا و بە پلاستيك داپۆشراوە، دژى پلاستيكە، مۆشكى پلاستيكە، هەستەكانى پلاستيكن، پێويستە شاعيرانمان نەچنە نێو فێستيڤاڵە شيعريەكانەوە و بەو وەرگێڕانەش غەڵا و لەخۆبايى نەبن لە ڕێگاى پەيوەندى كەستيەوە دەكرێن... ئەو شكڵمەندييە پووچ و بەتاڵە و شاعيران دروست ناكا، بەكو تێكوپێكيان دەدا.

من كاتێك دەنووسم بير لە هيچ توخمێك ناكەمەوە لە دەرەوەى شيعر و شانۆ، لەبەر ئەوەى شانۆى بازرگانى كاتێك بەزمێك بەكاردەبا؛ چاك دەزانێ بەوە دەتوانێ چەپڵەزانى گەرم و داهاتێكى باش وەدەستبێنێ، بەڵام من مامەڵە لەگەڵ نەفەر و مەعميل ناكەم، خۆنەر لە ديدى من مەعميل نيە و لە ساتەوەختى نووسينى شيعردا ملكەچى هيچ سازشێك نابم لەگەڵيدا، هەروەها من بير لە هيچ مەرجەعێكى ڕەخنەيى و پێوەندى لەگەڵ جەماوەردا ناكەمەوە. پەرتووك بەلامەوە وەك منداڵێكى زۆر وايە... لاواز و نەرمەليق، كاتێك پەرتووك لە شاعير جيا دەبێتەوە وەك لاوازێكى نەرمەليق وايە، دەشێ فڕێى بدەى يان بيفليقێنيەوە، تفى لێ بكەى يان بيسووتێنى، بۆت هەيە خۆشت بوێ يان لەگەڵى جووت بيت و بيكەيتە چەتر، ئەوەيە چارەنووسى مەزن و نەقڵەى پەرتووك؛ كە ببێتە زۆر و بيژى دوور لە ركێفى شاعير، شاعيران لاى ئێمە هەتا لە ژياندان پەرتووكە خراپەكانيان هەڵدەگرن، كاتێ دەشمرن و كۆچ دەكەن گشت نووسينەكانيان دەكەوێ و پەرشدەبێتەوە.

بۆيە پێويستە پەرتووك سەربەخۆ و بەدوور بێ لە كەستى شاعير و پێگە كۆمەڵايەتى و سياسى و تايفى و دەسەڵاتدارى و تەنانەت دارايەكەيشى، و بۆيە پێت دەڵێم دارايى؛ ئەويش لەبەر هۆكارێكى سادە، لەبەر ئەوەى توژێكى شاعيرانى دەوڵەمەندمان لە كەنداو و دەرەوەى كەنداو بێ پەيدا بووە، هەزاران دۆلار وەك بەرتيل دەدەنە

شاعیرە گەورەکان بۆ ئەوەی لەسەریان بنووسن و بە بەژن و باڵایاندا هەڵبدەن.
بەر لە ئێستا دەسەڵات بەرتیلی دەدایە شاعیران، بەڵام ئێستا شاعیران خۆیان بوونەتە راوچی خەڵاتەکان و دەوڵەمەندانی شیعر و قسە لەسەر نوخوازی دەکەن، ئەمە چ نوخوازیەکە؟! ئەمە چ شیعرێکە؟! چۆن شیعری بەرخودان بۆ دواکەوتوویی و تۆندوتیژی و کوشتن و دڕگماباوون بنووسم، هاوکات بەرتیل وەرگرم بۆ پیاهەڵدانی شیعری دواکەوتوو و هزری دواکەوتووی کۆنەپارێز؟… پێم بڵێ چۆن؟.

کەواتە هاوبەندی و بەردەوامیی لە ڕێگەی سازش نەکردنەوە دەبێ، لەسەرت پۆیستە لەگەڵ خۆتدا بەردەوام بیت بۆ ئەوەی بتوانی لەگەڵ ئەوانی دی بەردەوام بیت، بەردەوامی و هاوبەندیی هونەری و ستاتیکییش پرسێکی ڕۆژەییە، ئەوەی تۆ بە نامۆی دەبینی؛ لەوانەیە هاوڕێیەکی دی بەهەمان شێوە نەیبینێ، نامۆیی و ناوونی وەك شیعر پرسێکی ڕۆژەییە… من خۆشم وەك بۆچوون؛ هونەرەکانی نووسین جیا لە یەکتر دەبینم، من وتاری ڕۆژنامەڤانی لەبارەی پرسەکانی هزر و سیاسەت و کۆمەڵگەوە دەنووسم کە وتاری بوێر و ڕاستەوخۆن.. هەروەها لە خۆپشاندانەکانیش وتار دەدەم، ئەمەیان شتێکە و نووسینی شیعر شتێکی تر‌ە. بەڵام هەرگیز بڕم نیە چامەیەکی شیعریی وتارئامێز بهێنمەوە و بڵێم ئەمەیان زیاتر دەتوانێ پەیوەندی لەگەڵ خەڵکدا دروست بکا، چونکە ئێمە هونەری وتاربێژییمان هەیە و هونەری نووسینی وتاریشمان هەیە… بۆیە دەڵێم قەسیدە شتێکی ترە.

سەرچاوە:
انور بدر (لبنان)، القدس العربی 16/12/2004

دەسپێك لە چیڕۆکی (دواییین شەوی مینا)ی تێکۆشەر خالید_دا … سەدیق سەعید ڕواندزی

بۆگومان دەسپێك لە هەموو دەقێکدا، یەکەم ئەقەی گرێدانی دەقە بە خوێنەر و یەکەم دەروازەی چوونە نێو دەقیشە لە دوای ناونیشان وەك

ئاماژەیەکی گشتی دەق. زۆرجار سیحری گێانەوەی ووداوێك لە سەرەتاوە، ئەو هەستە لای خوێنەر دروست دەکات کە بە دوای ووداوەکان دابچێت وکەمەندکێشی بکات.واتە لە سەرەتای دەقەوە، هەرتەنها گێانەوە یاخود سەرەتای باسەکان گرنگ نییە، لەوە گرنگتر ئەوەیە چیێکنووس یاخود ێماننووس، چەند دەتوانێت لە ێگەی ئەو دەسپێکەوە، خوێنەر ببات نێووداوەکانی دەقەکە.گەلێك جار دەسپێکی دەقێك هەر لە سەرەتاوە ئەو تێوانینەمان بۆ دروست دەکات کە بەدوای ووداوەکانەوە بچین.

لە هەندێ دەقی چیێك و ێماندا،دەسپێکی دەقەکە لە ووی سیحری گێانەوە و تەکنیکی داشتنەوە هێندە لاوازو ناهونەرییە، کە هەر لە سەرەتاوە خوێنەر درك بەوە دەکات کە ئەوەی دەیخوێنێتەوە چیێك و ێمان نییە، بەکو گێانەوەیەکی میلێیانەی حیکایەت ئامێزە و هیچ بنەمایەکی هونەری گێانەوەی چیێکی تێدا نییە. ئەگەرچی گێانەوە ێەگەزێکی هاوبەشە لە چیێك و حیکایەتدا، بەێام دواجار گێانەوە لەم دووژانرە لە ووی بونیادی هونەرییەوە تەواو جیاوازن لە یەکتری.چونکە چیێك ژانرێکی ئەدەبی هاوچەرخە بە بەراورد لە گەێ حیکایەت و ئەفسانەکان. کە ێەنگە مێژووەکەیان بۆ هەزاران ساێ لە مەوبەر بگەێتەوە.ئەگەر چیێك بۆ هەموو ئستاتیکایەکی زمان و دەربڕین، تەنها لە گێانەوەدا کورتبکەینەوە، ئەوا جیاوازییەکی ئەوتێ لە نێوان چیێك و حیکایەتدا نامێنێتەوە.
ئەوە ئستاتیکای زمان و بینای هونەری چیێکە، چێژی خوێنەوە بە خوێنەردەدات نەك گێانەوە بە تەنها. چونکە ئێمە لە حیکایەت و ئەفسانەکانیشدا بەر گێانەوە دەکەوین، کەواتە بۆچی هەمان ئەو چێژەی چیێك و ێمانێکمان لادروست ناکەن؟.بۆگومان ئەمە پەیوەستە بە هونەری چیێك و تەکنیکی گێانەوە کە دەبێ چیێکنووس زۆر وردبینانە درکی پێ بکات.

چیێکی(دوایین شەوی مینا) یەکێکە لەو چیێکانەی، دەسپێکی سەرنج ڕاکێشی هەیە. خوێنەر کاتێ ناونیشانی ئەو چیرۆِکە دەبینێت، بەر دەلالەتێکی پرسیار ئامێز دەکەوێت، کە دوا شەوی مینا دەبێ چۆن بێت؟ چی ووێدابێت؟ ئەم دەسپێکە پرسیار ئامێزە،، خاێکە کەلێیەوە خوێنەر دەچێتە نێو ووداو و گێانەوەکان.لەو چیێکەشدا، خوێنەر لە دەسپێکی دەقەکە، ئەو پرسیارەی لادروست دەبێت، کە مینا کێیە؟ دوایین شەو لە ژیانی ئەودا چی ووێداوە؟ئیدی لێرەوە دەچینە نێو ووداوەکانی چیێکەکە. مینا کە کارەکتەری سەرەکی چیێکەکەیە، کەسێکی جووت ێەگەزە(نێرەموك).

ئەم دۆخە بایەلۆژییە، وایلێکردووە لە ئاستی دەروونی، ڕوحی و خۆزانی هەست بە تێکشکاندنێکی گەورە بکات. ئەمەش، دۆخی ڕوحی و سایکۆلۆژی هەموو ئەوانەیە کەلەو جۆرە ڕەگەزە تێکەڵەن، بەتایبەتیش لە کەمەلگە ڕۆژهەڵاتیەکاندا، پێچەوانەی کەمەگەی خۆرئاوایی، کە ئەمە بەشتێکی ئاسایی دەبینن. ژیانی مینا، لە چوار دیواری ژوورێکدایە هاوشێوەی زیندانییەك. لە ماڵەوە ڕۆگەی نادەن بچێتە دەرەوە، تەنها دەتوانێت جارجارە لە پەنجەرەی ژوورەکەوە سەیری دەرەوە بکات.

ئەو باجی هاتنە بوونێك دەدات، کە دوور لە خواستی خۆیەتی.(مینا تا ڕۆژێك بەرلە مردنی ئاسمانی نەبینی،هەروای دەزانی دنیا تەنها ئەو چەند ماڵەیە کە کەوتوونەتە قەد پاڵی ئەو شاخەوە). تاکە کەسێك دڵنەوایی بکات،کاکیەتی کە فۆری خوێندنەوە ونووسینی دەکات. وەلێ مانەوەی مینا بەو دۆخە بایەلۆژییە، هەمیشە بێ ڕۆحانەی دایکی مایەی شەرمەزاریی و نەنگییە. بۆیە ڕۆژێك مەلاجەمیلی مەلای مزگەوتی گەورە، لە گەڵ ئاپۆڕایەك لە خەڵك هەڵدەکوتنە سەر ماڵی میناو داوا لەکەس و کاری دەکەن بیکوژن. چونکە مانەوەی ئەو بوونەوەرە نامۆیە، مایەی نەهامەتی وئاشووبە.ئەگینا بەرنەفرەتی خوا دەکەون، دۆپێك باران بەهۆی ئەوەوە نەباریوە. کاکی گەرچی ئەویش هاوشێوەی مینایە، وەلێ دیوە پیاوەکەی زیاترە بە پێچەوانەی مینا، کە دیوە ژنانەکەی زاڵترە، دژی مەلا جەمیل دەوەستێتەوە بەرگری لە مینا دەکات، کە هیچ تاوانێکی نییە و خوا وەهای دروستکردووە.

وەلێ ئەوان هەرسوورەبن کە نابێ نۆرەموویەك لە گوندەکەیان بێت، چونکە بەرنەفرەتی خوا دەکەون. تا دواجار ڕۆحانەی دایکی، دەکەوێتە ژێر کاریگەریەتی مەلا جەمیل و داوا لەکاکی دەکات کە دەبێ(هەر ئەمشەو ئەو کارە تەواو بکات). واتا مینا بکوژێت. ئەمیش دواجار مینا لە ماڵ دەباتە دەرەوە لە چۆڵەوانییەکدا تفەنگێك دەنێت بەمیناوە و دەیکوژێت.
عومەر، گەرچی پەشیمانە لەو کارەو هەرگیزا و هەرگیز باوەڕی بەوە نییە مینا بکوژێت، وەلێ لە ژێر فشاری کەمەگە، ڕۆحانە، مەلا جەمیل، ئەو کارە دەکات. (مینا بەپێی خۆی بەرە و مەرگ دەکەوێتە ڕێ،بەرلەوەی فیشەکەکە بتەقێنم پەشیمان بووم،بەڵام تەقاندم و نام بە میناوە،تەنیا وشەیەك لە ژێر لێوەکانییەوە بە ئاستەم بیستم گوتی:عومەر). بەم جۆرە ژیانی مینا لە شەوێکدا کۆتایی دێت و خوێنی دەژێت. مینایەك کە تا مرد دەرەوەی نەبینی، کەسێکی ئاسایی نەبوو.لەو چیڕۆکەدا،مینا نموونەیەکە بێ هەموو ئەوانەی لە ڕووی

بایەلەژی و جەستەییەوە هاوشێوەی ئەون.بە تایبەتیش لە کێمەگە ئایینی و سوننەتی و دواکەوتووەکاندا.

کە پیاوبوون بە هێمای ئازایەتی و گەورەیی و شکێمەندی دەزانن. بیرمان نەچێت ئەم جۆرە مرۆڤانە، کە دوور لە ویست و خواستی خۆیان دروستکراون و هاتوونەتە بوون،هەمیشە لە ترسی کێمەگە، ناتوانن ناسنامەی خۆیان ئاشکرا بکەن. هەمیشە بە مرۆڤێکی کەمتر لە مرۆڤی ئاسایی تەماشا دەکرێن. دەکەونە بەر شکانەوە، توانج، ئەتککردنی کەسی و کێمەایەتی، تەنانەت خێزانەکانیشیان بە شەرمەوە دەیانگرنە خۆ و تا بتوانن هەوڵدەدەن هەگەزەکەیان بۆ ئەوانیتر ئاشکرا نەبێت.لە کاتێکدا، ئەوانیش هاوشێوەی هەر مرۆڤێکی دیکە، ئارەزوی ژیان دەکەن و دەیانەوێت بژین. تیمەی ئەو چیڕۆکە، یەکێکە لەجوانترین ئەو تیمانەی کە کراوەتە بابەتی چیڕۆکەکە. چیڕۆکنووس، کەسیەتییەکی پەراوێزخراو، شەرمندە، تێکشکاو و نامۆی کردێتە پاڵەوانی چیڕۆکەکەی.
هەر ئەمەشە خەسڵەتی چیڕۆکی جوان وسەرکەوتوو.

چونکە یەکێك لە سیماکانی چیڕۆك و ڕۆمانی سەرکەوتوو ئەوەیە، چەند شتە پەراوێزخراوەکان دەکاتە تیمەی نووسین. ئەو شتانەی کە ڕەنگە بەلای زۆربەمانەوە بوون و نەبوونییان هیچ لە مەسەلەکان نەگۆڕێت وبە خەیاڵیشمان دانایەن. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی دیکەوە، خەسڵەتێکی هونەری دیکەی ئەم چیڕۆکە ئەوەیە، کە کێتاییەکی کراوەی هەیە. واتە چیڕۆکنووس لە گۆڕانەوەی ڕووداوەکاندا، خاڵێکی بۆ کێتایی هێنانی گۆڕانەوەکە دیار نەکردووە. چونکە کاتێ مینا دەکوژرێت، بکوژی مینا دەڵێت:(گوێم لە دەنگێك بوو،کە لە دوورەوە بەرەبەرە نزیك دەبووەوە، وەرن دۆنیابن لەم ڕۆگەیەوە ڕۆیشتوون و بەم نزیکانە دەیاندۆزینەوە). لێرەوەش ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت، کە دەشێ ڕووداوەکان لەدوای کوژرانی میناشەوە بەردەوامیان هەبێت. چونکە کەسانێك بە دوای ئەوان دادەچن و دەگەڕێن.

بەمەش خوێنەر لە بەردەم بەردەوامی گۆڕانەوەی ڕووداوەکان دایە. دواجار دەڵێم، دواین شەوی مینا، یەکێك بوو لە جوانترین ئەو چیڕۆکانەی لە کێی دەیان چیڕۆك لەو ماوانەی ڕابردوودا،وەکو خوێنەرێك خوێندومەتەوە. ئەمە دەڵێم، بەبێ ئەوەی چیڕۆکنووسەکە بناسم و بینیبێتم…

*دواین شەوی مینا، چیڕۆك،نووسینی:_تێکۆشەر خالید.ماڵپەری چیڕۆك..

دروستکردنی دەوڵەت لە نێوان کورد و جولەکەدا ... هۆشیار جەمال

زۆر جار نوسەر و ڕۆشنبیرە ناسیۆنالیستە کوردەکانی نزیک لە حیزبە دەسەڵاتدارەکانی باشوری کوردستان باس لە هاوبەشی پرسی جولەکە و کورد ئەکەن لە ناوچەکەدا وەک دوو کۆشەی مێژوویی. بەتایبەت لە پرسی دروستکردنی دەوڵەتی کوردیدا هاوشێوەی ئەو دەوڵەتەی کە جولەکە دروستی کردوە.
لە ماوەی ڕابردوودا کە کتێبی دەوڵەتی یەهوود لە نوسینی (تیۆدۆر هرتزل)م خوێندەوە. کە نیو سەدە پێش دروستبوونی دەوڵەتی ئیسرائیل نوسیویەتی، تێگەیشتم لەوەی کە چەند بە پلانی ورد و بە بەرنامە دەوڵەیکیان دروستکردوە، بەتەام لە کوردستان حیزبە دەسەڵاتدارەکان لە چارەکە سەدەی ڕابردوودا پلان و بەرنامەکانیان دووبەش بووە، بەشێکی دەچێتە خانەی بازرگانی و موزایەدەکردن بە پرسەکە، بەشەکەی دیکەشی ڕێک پێچەوانەی جولەکەیە کە لەسەرتاسەری دونیاوە هاوڵاتیانی بە بەرنامە کۆچ پێکردن بۆ ئەو شوێنەی مەبەستی بوو.
هەرچی سیاسیەکانی کوردە بە پلان و بەرنامە وایان لە هاونیشتمانی کرد لە دەخی جێگیر و کەبوە لە نیشتیمانەکەی خۆیدا نەمێنێت و کۆچی ناسایی بکات بۆ وڵاتانی ئەوروپا و بڕاوبڵتوە بە جیهاندا !

جولەکەکان لە پێش دروستکردنی دەوڵەت دەیانگوت هیچ کام لە دەستکەوتەکانمان لە دەست نادەین، بەڵکو دەیان چەسپێنین، هیچ ماڤێکمان بە فیڕۆنادەین لە پێناو ماڤێکی باشتردا نەبێت. ئەم دەرانە تێگەیشتنی ئەوانە بە دروستبوونی دەوڵەت، بەتەام حیزبە دەسەڵاتدارەکانی باشوری کوردستان هەردەم بەهەی شکستەکانیانەوە لەبواری پلاندانداە، مەترسی لەسەر ئەزموونی هەرەمی کوردستان هەیە. لە کاتێکدا کە لەشارێکی گرنگی وەک کەرکوک دەسەڵاتدار بوون، بەتەام بەهەی شەی کەکردنەوەی پارەو نەیانتوانی ماڤەکانی نەتەوەکەیان لە شارێکی وەک کەرکوک بچەسپێنن.
جولەکە پێش دروستکردنی دەوڵەت بە پلان و بەرنامەی ورد بۆ ئەوەی

هەستی نیشتمانی دروست بکات لەناو تاکەکانیدا، بەیاریدا لەو شوێنی جەنگیر دەبن خانوو بە کرێکارانی کەچ کردووش بکات کە لەسەر خەرجی کەمپانیا دروستدەکرێت کە نابێت ئەم خانوانە لەو خانوە ناشرین و خراپانە بچن کە لە ئەوروپا دەدرێت بەکرێکاران.

بەڵام لە کوردستان ئەم چینە چالاکەی کەمەگا لە سادەترین مافەکانیان بێبەشن. هیچ یاسایەک کارپێکەر نیە مافەکانیان بپارێزێت و بە هاوڵاتی پلە دوو سەیر دەکرێت. کەسانی بە ناو ڕۆشنبیریش لەکاتی کێبووندا و کەمکانیاندا، نەک هەر ڕێزیان لەناگرن، بەڵکو بە چاوی کەم دەیانبین و وەک چینێکی شکستخواردوی بە بەوانامە سەیریان دەکەن و جنێویشیان پێ دەدەن!

جولەکە تەروانینی بە کاری خەرخوازی بە هەژاران و دەرزەکرێکان ئاوە بووە: کە پێویستە پارێزکاری دیاری کراویان پێ بدرێت و لەدەزگایەکدا کاربکەن و هەژار و دەرزەکرێش بشانازیەوە بژێوی خۆی دابین بکات.
هەرچی پلانی دەسەڵاتداری هەرێمە بە ئەم پرسە ئاوایە کە دەرزەکرێکان لەناوشارەکان چەن ئێستا بەاوبوونەتەوە هەروابن و هەژارانیش هەرکات بڕپرسێک نزیکی هەبژاردن بوو یان ویستی ببێتە سەردێری هەواڵەکان خۆی و کامڕەمانی کەناڵەکەی دەچێت لەو پارە دزراوەی هاونیشتمانیە هەژارەکە خۆی بەبەک پارەی دەداتە، یاخود هەکخراوی بەناو خێرخوازی بەناوی کوێ و باوک و برای کە لەژیاندا نەماون لە پارەی نەوتی ئەم باشوری کوردستانە دروستکراوە وەک خێر و سەدەقە هاوکاری هەژاران دەکرێت و لە چەندین گشتی هەواڵدا دووبارە بەاوی دەکەنەوە و کەرامەتی دەهوشنن. بەپلانیش دەیانەوێت هاونیشتمانی هەر لەدەخی هەژاریدابێت بە ئەوەی هەردەم لە دەرگای ئەم بڕپرس و ئەو بڕپرس بێت.
جولەکە لەسەر پرسی سوپا و ئاسا، نیو سەدە پێش دروستکردنی دەوڵەتەکەی بەیار دەدات یەک سوپا و یەک ئاسای هەبێت.
لە باشوری کوردستان ئەو حیزبانەی بانگەشەی دروستکردنی دەوڵەتی کوردی دەکەن ئامادەنین هەزە نەبەکخراوە حزبیەکانیشیان تەسلیمی حکومەت بکەن. لەنەوان دوو پارچەی کوردستاندا لەسەر پرسی ئاسای کوردستان هەیە ناکۆک، ئەمە لەکاتێکدا جولەکە لەچەندین وڵاتەوە هاونیشتمانی خۆی بردەوە و نیشتەجێکرد لەخاکی فەلەستین بەڵام دوو حیزبی دیاری کوردی وەک پارتی و پەکەکە کە یەکەمیان خۆی بە خاوەنی پرۆژەی دەوڵەتی کوردی دەزانێت و دووەمیان خۆی بەخاوەنی پرۆژەی دیموکراتی گەلان لە هەژەماتی ناوەڕاست دەزانێت، ئامادە نین هەگا بدەن خەڵکی شەنگال بچێتەوە شارەکەی خۆی و دەبێت ژیان لە ژێر خەمە و ئاوارەیی لەشارەکی تر بڕێتە سەر.

لەکۆتایدا دەپرسم ئایا بەم ئۆقەیەتەوە بەیاردرابوو یەفراندەم

بکرێت و دەوڵەتمان بە دروستبکرێت؟
ئایا ئەم ئەقڵیەتە چەند ساڵی تر حوکمی ئەم هەرێمە دەکات و دروستکردنی دەوڵەت وەک موزایەدە دەفرۆشنەوە بەخۆکی و لە جیاتی ئەوەی هۆشنبیری نەتەوەی دروستبکەن لەناو تاکی بۆتاکی هاونیشتمانیاندا، تاکەکان فڕ دەکەن جنێو بە نیشتیمان و خاک و ئایندەی خۆیان بدەن؟

هۆی باشووری کوردستان لە ئاپۆینی شێخ عوبەیدوڵای نەهریدا-2- … هەسوێ بەسکێنی

بەشی دووەم
یەکەمین پێکداهەڵپژانی کورد و عوسمانی 1879

تا ئێستا هەموو ئەوانەی لەسەر مێژووی شۆڕشی شێخ عوبەیدوڵایان نووسیوە، بە درێژی باسی ئاپەڕین و لەشکرکێشی شێخ عوبەیدوڵایان لە ساڵی (1880) کردووە بە سەر دەوڵەتی قاجاری، بێ ئەوەی زگارکردنی کوردستانی بن دەستی ئێران، بەڵام زانیاری ورد و باوەڕێکراو دەربارەی سەرەتای شۆڕشەکە نیوەی دووەمی ساڵی (1879) بەدەستەوە نادەن، بەتایبەت سەرەتاکانی شۆڕش و یەکەمین پێکداهەڵپژانی کورد و عوسمانی، چۆن سەرەتا شۆڕشەکە دژ بە بابی عالی بەرپابوو، چۆنیش دواتر هەوتێ ووداوەکان وەرسوڕانەوە بۆ لەشکرکێشی بۆ سەر ئیمپراتۆری ئێران، بگومان کەمەڵك هۆکار و ووداوی جیۆپۆلیتیکی و ناوچەیی و نێودەوڵەتی وایان بینی لە تەقینەوەی شۆڕشەکە و ئاراستەکردنی شۆڕشەکە ووە و ئێران. لەوانە: شکانی ئیمپراتۆری عوسمانی لەبەرامبەر ووسیای قەیسەری، بەشی زۆری هەرەمە موسڵمانە ناتورکیەکانی لە ناوچەکانی دژی بابی عالی ڕاست کردەوە، دواتر کۆنگرەی بەرلین (13ی تەموزی 1878) و هێنانەپێشەوەی پرسی ئەرمەن لە ناوچەکانی ئەنادۆڵ، بەپێویستیەوە ووبەووی بەرژەوەندیە نەتەوەییەکانی کورد دەبوونەوە، مادەی (61)ی کۆنگرەی بەرلین، کە داوای چاکسازی ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی عوسمانی دەکرد.
بەداخەوە تائێستا مێژووی یەکەمین پێکداهەڵپژانە چەکداریەکانی

عوسمانی و شەشی شێخ عوبەیدوڵا ڕوون نیە، چۆن و کەی و لەکوێ سەری هەڵدا، بەڵام بەگەنامەکانی باڵوێزخانەی فەڕەنسا لە عوسمانی ئاماژەیان بەو ڕووداوانە داوە، کە (د. نەجانی عەبدوڵا) لە دووتوێی کتێبێکدا چاپی کردووون، ئەگەرچی پێویستی بەکێنەوەی زیاترە، بەڵام هەندێك زانیاریمان لەسەر ڕووداوەکانی ئەو ڕۆژگارە بۆ ڕوون دەکەنەوە، ئەو بەگەنامانە گرنگی زۆریان هەیە، سەرەڕای ئەوەی لەنزیکەوە ئاگاداری ڕووداوەکان بووون، بەهۆی ململانێ نێودەوڵەتیەکانەوە هەریەك لە ڕووسیا و بەریتانیا ڕۆڵی زیاتریان هەبوو لەبەرپابوونی شەشەکەدا وەڵامی ئێرانی و عوسمانیەکان، بەڵام فەرەنسا ئەوەندەی ڕووسیا و بەریتانیا خاوەن بەرژەوەندی نەبوون و بۆ لایەنانە تر هەڤتاریان کردووە، ئێمە لێرە جارێکی دیکە ئەوانە بیر دێنینەوە، تا شارەزایانی ئەو بوارە زیاتر بەدواداچوونی بۆ بکەن.

سەرەتای ڕاپەڕینەکە

شێخ عوبەیدوڵا کە شوێن ئامانجی کوردستانێکی سەربەخۆ کەوتبوو، سەرەتا ڕاپەڕینەکەی لە کوردستانی بندەستی عوسمانی دەست پێکرد، لە وان و موسڵ بەئاراستەی هەوانذز و کەرکوك و سلێمانی، سەرەتای ڕاپەڕینەکە لەمانگی حوزەیرانی ساڵی 1879 لە هەردوو ویلایەتی وان و موسڵدا ڕوویدا، دواتر بەرەو ئاراستەی هەوانذز و شاری کەرکوك پەرەی سەند و توانیان کۆنترۆڵی لای چەپی ڕووباری دیجلە تا ئەو بەری کەرکوك بکەن، لەوبارەیەوە باڵوێزخانەی فرەنسا لە بەشی ئەتاشەی سەربازی لە تڕاپیا (12)ی ئۆکتۆبەری (1879) دەربارەی ڕاپەڕینی کوردستان بۆ وەزیری وڵاتەکەی دەنووسێت:هەوەڵین نیشانەی ئاشوبی (ڕاپەڕین)ی کوردەکان دەگەڕێتەوە بۆ نزیکەی بەر لە پێنج مانگ، شەشەکە لە تخوبی هەردوو ویلایەتی دیاری کراوی وان و موسڵدا دەستی پێکرد، هەر لە یەکەم ڕۆژەکانی مانگی حوزەیرانەوە بەڕێز سیوفی (Siofi) کارداری جێگری کونسولی فرەنسا لەموسڵ ئاماژەی کرد بۆ دەستپێکی ئەم بزاڤە لەناو هۆزەکانی نێوان دەربەندی زابی گەورە، لەڕۆژهەڵاتی چیای (Dschoudid- چیاییەکانی کاردۆخ) و ناو قەزای ئامێدی و ئاکرێ، کە سەر بە ویلایەتی موسڵن، لەو کاتەوە شەش بە بەرفراوانیەکی زۆرەوە خواروی ڕۆژهەڵات، بە ئاراستەی هەوانذز و تا کەرکوکی گرتبوەوە.

بەڕێز (سیوفی) ئاماژەی بەوە داوە سەرکی هەرە دیاری ئەم فیدائیتەی کورد شێخکی چیاییە، ناوەکەی لەکاتی جەنگی (ڕووسی – عوسمانی) لە ساڵی (1877) دا هاتۆتە ناوانەوە، پێی دەڵێن شێخ عوبەیدوڵا. ئەوەی ئەوە دەچەسپێنێ ئەوەیە ئەم سەرکە بە پلەکی (700) تا (800) لایەنگیرەوە دەستی پێکردووە و لەمانگی تەموزەوە

ژمارەیان بوو بە (5000) کەس، لەو کاتەوە هێزەکانی ئۆزبەکێژ زیاد دەکەن، لەلایەکی دیکەوە شێخ عوبەیدوڵا هیچ شتێکی فەرامێش نەکردووە، لەوەتای بەیاری داوە سەرکردایەتی ئەم بزووتنەوەیە بگرێتە دەست، کە بنچینەکەی وا پێدەچێ خێکردی (عفوی) (1) بێت، بێ ئەوەی هەموو گرنگیەکی پێ بدات، کە بشێ بیخاتە بندەست خێیەوە، شێخ لەبەرامبەر هاونیشتمانیەکانیەوە بەرپرسیارێتی ئەم چەك هەڵگرتنەی خستەسەر شانی خێی و بەئاشکرا ڕایگەیاند پاڵەوانی کوردە چەوساوەکانە، بە بانگەوازی کردنی کوردەکان بێ خۆگردکردنەوە لە دەوری ئەو چەندین نامە و بانگەوازی دەستانەی بێ هەموو هێز و بەگەکان نارد، تا بانگهێشتیان لێ بکات بێ ئەوەی پەیوەندی پێوە بکەن، تەواوی ناوچەی باشوور و ڕۆژهەڵات کە ڕاستەوخێ لەژێر دەسەڵاتی ئەو دابوون، یەکەمین ناوچە بوون وەڵامی ئەم دەست لەپشت دانەیان دایەوە و هەموویان بەتەواوی ڕابوون، هەقی ئەوەمان هەیە وابیر بکەینەوە کوردەکانی باکوور بە پیر جوڵانەوەکەوە دەچن، چونکە لە کۆتایی تەمووزەوە لە موسڵەوە نووسیویانە، ژمارەیەکی زۆر پەیوەندیان پێوە کردووە، و بێ وەستان دەگەنە ئامێدی و قەزایە هاوسێکانی.

شێخ عوبەیدوڵا بەو نیازەی پشتگیری نەتەوە دراوسێکانی تریش مسۆگەر بکات، لەگەڵ مارشەمعونی سەرۆکی ئایینی ئاسووریەکان و شەریفی مەککە و خدێوی میسر کەوتە گفتوگۆ، عەرەبەکانی ویلایەتی بەغدا، لەڕێی فەرغان پاشای سەرۆکیانەوە شێخ عوبەیدوڵایان ئاگادارکرد ئامادەن پشتگیری بکەن.

بەپێی ئەو ڕێکەوتنە دەبوو هێزەکانی کورد دوای داگیرکردنی موسڵ لەگەڵ هێزەکانی عەرەب یەك بگرنەوە، دابەش کردنی هێزەکانی ڕاپەڕینەکە بەم جۆرە بوو: بەشێك لە هێزی ڕاپەڕیوەکان بەسەرۆکایەتی شێخ عەبدولقادری کوڕە بچووکی شێخ عوبەیدوڵا لەگەڵ هێزەکانی عەشرەتی مەنگوڕ و مامەشی ئۆران دەبوو شارەکانی ئامێدی، موسڵ داگیربکەن. بەشێکی تریش بەسەرۆکایەتی شێخ عوبەیدوڵا دەستگا بەڕێوەبەرایەتیەکانی شاری وان بگرن.

لەو ڕۆژانەدا کاتێك ڕاپەڕینەکەی شێخ عوبەیدوڵا لە خۆکردنەوەدابوو، لەشوباتی ساڵی (1879) لە باکووری ڕۆژهەڵاتی گۆماوی وان بزووتنەوەیەکی لە خۆا (عفوی)(1) لەناو عەشرەتی حیدرانلی دژی دەوڵەتی عوسمانی سەری دەرهێنا، بەقسەی ڕائید تروتێری کونسولی ئینگلیز لە ئەرزروم هێی سەرەکی ڕاپەڕینی حیدرانلی هەژاری و برسێتی و بێ سەروشوێنی بوو. بزووتنەوەکەی حیدرانلی چالاکانە دایە پاڵ شێخ عوبەیدوڵا.

شێخ عوبەیدوڵا لە سەرەتای ئابی ساڵی (1879) لەسەر کوردەکانی

گەراکلی هەی دایە و نوێنەرانی خۆی نارده لای کورده دراوسێکان و داوای لێکردن لابدەنە تەك ئاپەرینەکەی و بانگەوازێکی بڵاوکردەوە، لەو بانگەوازەدا لەوە دەدوا جاران ناوچەکانی کوردنشین لەژێردەستی عوسمانیدا نەبوون، ئەوەشی تیا ئاشکرا کرد کە خەریکی خۆ ئامادەکردنە بەو نیازەی پەلاماری ئامێدی بدات. شێخ عەبدولقادری کوڕیشی نارده سەر هێزەکانی سەرداری موسڵ کە بۆ بەزەییانە خەڵکی ناوچەکەیان دەچەوساندەوە.

لەم ڕووەوە کڕبلی کونسولی ڕووس لە ئێران لە کانوونی یەکەمی ساڵی (1879) دەنووسێت: شێخ نیازی وایە ئاپەرینێك دژی دەوڵەتی عوسمانی هەڵگیرسێنێ، بەتەمای ئەوەیە لە کوردستانی عوسمانی حکومەتێکی سەربەخۆ بەسەرکایەتی خۆی پێك بێنێ و شاری موسڵیش بکاتە بنکە و بارەگا.

یەکەم کردەی شۆشەکە لە هەر کوێیەك هەستیان بکردبوایە بادەستن کاربەدەستە تورکەکانیان ئاودەنا. وەك ئەوەی دەڵێن لە بەرواری ژوورو و لە هەواندز ڕوویاندا. لەموسڵ واباوە شێخ بۆ ئاپەرین عەبدوڵڵا ئاغای بەگی کوردی زێباری هانداوە بۆ ئەوەی بەهەرشێکی لەناکاو شوێنی چەکلەی ناوەندی بەهێزی ئامێدی بگرێ، کە دەیەوێ بیکات بە بارەگای حکومەتەکەی.

لەهەموو ئەم جاڵنامانەدا شێخ عوبەیدوڵڵا ئایدەگەنێت بۆیاری داوە دەست بکات، بەخەباتێکی تاسەر دژ بەتورکەکان و هەمیشە ئەوە زیاد دەکات کوردەکان بۆ تاقەت بوون لە دانی باج و چەوساندنەوە، داوای خاوەندارێتیەکی هاوچەشنی ئەوەی بوگارەکان هەیانە دەکات، بەپشکەوتنی ڕووداوەکانەوە شێخ ئایدەگەیەنێ سەرکردایەتی ئەم دەوڵەتە نوێیە وابەستەیە دەگرێتە ئەستۆی خۆی، کە ساڵانە سەرانەیەکی سادە بە دەسەڵاتی سوڵتان بدات.

تەنیا مەبەستی کوردستانی نێو قەڵەمڕەوی عوسمانی نییە

شێخ لایەنی دیپلۆماسیشی پشت گوێ نەخست، بۆ ئەم مەبەستە لەمانگی ئەیلولدا دووجار پێوەندی بەڕووسەکانەوە کرد و داوای هاوکاری لێ کردن، بۆ ئەمەش یوسف ئاغای نارده کونسوڵخانەی ڕووسیا لەوان، بەڵام ڕووسیا ئامادەیی دەرنەبڕی بۆ هاوکاری کورد، وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیا لەو بڕوایەدابوو شێخ عوبەیدوڵڵا تەنیا مەبەستی کوردستانی نێو قەڵەمڕەوی عوسمانی نییە، بەکو پەلاماری کوردستانی ژێر دەسەڵاتی ئێرانیش دەدات، ئەم کارەیان لەبەرژەوەندی خۆیان نەدەبینی، جارێکی دی شێخ عوبەیدوڵڵا لە ئۆکتۆبەری 1879 پێوەندی بەکونسوڵخانەی ڕووسیاوە کرد، لەناو دەوڵەتی عوسمانی کە هاوکاری بکەن، بۆ جاری سێیەم سەید محەمەد سەعیدی وەك نوێنەری خۆی نارد بۆ لای کامساراکانی کۆنسوڵی ڕووسیا، سەید محەمەد بۆ ڕووسەکانی ڕوون

کردەوە، خراپی دەسەڵاتی عوسمانیەکان بەرامبەر بەکورد، داوای هاوکاری لە ڕووسەکان کرد و بیری خستنەوە، کە چۆن هاوکاری ڕووسیا بوون، لە کاتی ململانێکان لەگەڵ عوسمانیەکان و بەریتانیەکان، بەڵام ڕووسەکان بەهیچ شێوەیەك هاوکاری کوردیان نەکرد، بەپێچەوانەوە دژایەتیشیان دەکردن. لەگەڵ ئەوەشدا شێخ عوبەیدوڵا لە هەوڵە دیپلۆماسیەکانی بەردەوام بوو لەگەڵ کاربەدەستانی ڕووس و بەریتانیا.

(1) هەمیشە شڕشەکانی کورد تەمەتی ئەوەیان دراوەتە پاڵ کە بەدەستی بێگانە دروست کراون، یان کورد نەتەوەیەکی شەڕخوازن و بە تاڵان و دزی و جەردەیی ناپەیون، ناپەینی شێخ عوبەیدوڵاش لەوە بەدەرنەبوو، ئێران بەدەسیسەی عوسمانی دەزانی و ڕووسیا و بەریتانیاش تەمەتی تاڵانی و ناوونووتیان دەدایە پاڵی، لەگەڵ ئەوەشدا باش دەیانزانی ئەم ناپەینە لەووی هێشی نەتەوەیی سەری هەڵداوە، ئەگەر لای هەموشیان وانەبێت لای هەندێکیان وایە و لانی کەم شێخ عوبەیدوڵا و بەشێکی زۆر لە سەرانی ناپەینەکە بە کوردستانێکی سەربەخۆ لە خەبات و تێکۆشان دابوون.

....ماویەتی

ئایا جۆنگ لۆنوان ئیمپریالیزمی ئەمریکی و ئیمپریالیزمی چیندا ڕودەدات؟ ... تاهیر حاجی حەسەن

ڤایرەسی ناسراو بەکۆرۆنا،وا کەمتر لەماڵێک بەاو بوتووە و مەیدانی بەاوە پێکردنەکەیشی شاری وهانی چینە. بەاو بونەوەی خۆرای ڤایرەسەکە،کارێکی وای ئەنجامداوە،کاریگەری ناستوخۆی لەسەرجەم کایە هەستیارەکانی ژیان داناوە،بەتایبەتیش لەووی ئابوریوە،قەناخێکی هەناوەتە پشتوە،پێکەوتنێکی بەرچاوی لەنێو کەرتە پیشەسازی و ئابوریەکاندا دروست کردوە لێگشت لایەکوە.

بەگومان لەوی پەگەی گشتی کەمپەینەکانیشەوە، ترس و دڵەڕاوکێیەکی زۆری لەکەوتتەوە، بۆئەندازەیەک، ئێستر وەک ئەوە وایە مرۆڤ تەواو دەستپاچە بێت لەبەرانبەر پەگەی نادیاری قایرەسکەدا تاچارەسەری خەرای بۆ بدۆزێتەوە. بۆچی ئاوا دڵەڕاوکێیەک بەرهەمدەهێنرێت؟ کە لەی بەرپرسیارەو دەرئەنجامەکانی بۆکوە دەگات؟

ململانێی نێوان پەگەی گۆشەسێندوی ئابووری وڵاتی چین لەبەرانبەر پەگەی ئابووری ئەمریکاو ڕوسیاو وڵاتانی ئەوروپا، کەوڵاتانی خاوەن مۆژوویەکی لەپێشترن بۆبەراورد کردن بەپەگەی ئابووری وڵاتی چین، بازدانێکی گەورەی بەخۆوە بینیوەو سواری شپۆلی قەناخ بوو. یانی ئەو پێشکەوتنە زۆرەی لەگشت بوارە جەراوجەرەکان، جالەکەرتی پیشەسازیەوە تادەگات بەکەرتی بەرهەمهێنانی کاڵا جەراوجەرەکانی نێو بەرهەمهێنانی پێ لەتەکنەلەجیاو تێندروستی و خەراکی و ڕەگاوبان دروست کردن و پیشەسازی بواری سەربازی، کارەکی وای کردوە، پەگەی گشت بەرهەمهێنانی لەوڵاتانی دیکەدا داوەتە دواوەو وڵاتانی جیهانی ناچارکردوە، زۆرترین هاوردەکەری کاڵای چینی بن.
بۆ؟ چونکە لەوڵاتی چیندا، کەخاوەن هێزکی گەورەی هەرزانی دەستی کارە، دەرفەت لەبەردەمیدا ڕەخساوە لەلایەک بۆ ڕاکێشانی زۆرترین شەریکات تابڕێن لەوە سەرمایەگوزاری خۆیان بکەن و قازانجکی خۆیانیش وەدەست بخەن، بەگومان لەڕێی چەوساندنەوەیەکی گەورەی چینە بەرهەمهێنەرکانەوە، شەریکاتکەران قازانجکانیان خۆیانە، هەروەک چۆن وڵاتانی دیکەیتر بونیان هەیە لەوی هەرزانی هێزی کارەو بۆ وەبەرهێنرانیش جەرەک لەئارامی و گەرەنتی بونی هەیە، ئەوی تێدەکۆن و قازانجی گەورە وەدەست دەخەن، وڵاتی چینیش ئاوایە لەوی هەرزانی هێزی کارەو، ئەوە بەجگە لەوی چین بەخۆی خاوەن داهێنان و خوڵقێنەری گەورەی نێو کەی بوارەکانی بەرهەمهێنانە، لەلایەکیتر، خودی دەوڵەتی چین، بوەتە جگەیەک بۆ گۆشەسێندنی خەرای و دەرچون لەقەناخی وەستاو بون، یانی ئیتر ئەو دەوڵەتە خاوەن پەگەی داگیرکردنی گەورەی بازاڕکانی جیهانە.

ئیمپریالیزمی ئەمریکی، بەخۆی و لوت بەرزیەکەی لەوی مۆژووی پەگەکەیەوە، هێندەی سەرقاڵی ئاڵۆزکردنی جیهان بوە لەڕێی جێنگەوە، بەو ئەندازەیە پەگەی بەرهەمهێنانی لەبوارەکانی تردا نەبردەتە پێشەوە. جادەشیوەت هەر وەک سەرداری جیهانیش بمێنێتەوە. لەم سەدەی پێ لەداهێنان و یەخسیر کردنی زانست لەپێناو پەگەی هەیمەنەی چینکی چەوسێنەری وەرانکەردا، کەبەرکە و ململانێکان ناچنە قەناخی داهێنانە مۆزنکانەوە کەلەبەرژەوەندی کەی گشت کەمپەینەکانی

جیهان بشکێتەوە، بەڵکو ئەو ململانێ وداگیرکاری بازاڕو گۆڕان بەدوای داگیرکاری زیاتردا، ئەمە لەکاتێکدا، گشت وڵاتانی جیهان، بەتایبەتیش ئەو زۆرینەی کەدەست دەیشتوون لەبواری بەرهەمهێنانەدا، لەسایەی پشکۆتنی ئامرازە زیرەکەکاندا، بەرهەمهێنان لەکەی بوارەکاندا، زۆر زیاترن لەپێویستیەکانی مرۆڤ، وەئێم کە خاوەنانەی دەوڵەتانی بەرهەمهێنرانەیش، پێویستیان بەساغ کردنەوەی کاڵا جەراوجۆرە بەرهەمهاتووکانیان هەیە، ئاڵۆزەوە ململانێکان پڕل دەهاوێت بە وبۆنەوەی جەنگ. لەبیرمان نەچێت، لەئاست پێگەی گۆشەی خۆرای پێشسازیە جەراوجۆرەکان، (کەمەگەکان ئاستی پێگەی چینایەتی و قشتی چینایەتی زیاترو چەوساندنەوەی چینایەتی، گەورەتر بوە، دیارە لەکەمەگەیەکەوە بە ئەویتر جیاوازی هەیە).

بەڵام ئاخۆ هەلومەرجەکان لەم قۆناخدا پێگە بەجەنگێکی گەورەی نێوان زلهێزانی جیهان دەدات؟
هەلومەرجێک لەسەردەمی هەردو جەنگی جیهانگری یەکەم و دووەمدا، بونی هەبو، بەجەرەک بو، لەلایەک پێگەو ئاستی هۆشیاری گشت کەمەگەکان و پێگەیەک کەبەرهەمهێنەری پیشەسازی سەربازی پێی گەیشتبو، بەجەرەک بو، کەتەحەمولی وەدانی جەنگێ کاولکاریەکانی کرد، ئەویش بەلەدەستدانی ملیۆنان ملیۆن لەمرۆڤ و دابەش کردنەوەی جیهان لەنێوان گشت زلهێزەکاندا. بەڵام پێگەی گشتی کەمەگەکان لەوڵاتانی خاوەن پیشەسازی گەورەداو ئاستێک لەچونەسەری کەی گشتی هۆشیارێک کەبونی هەیە، هەروا پێناچێت بەئەندازەی سەردەمی ئابردوی هەردوجەنگ ئاسان بێت، دەست ببرێت بە بەرپاکردنی جەنگێکی گەورەی نێونەتەوەی. چونکە لەلایەک، پێگەی تەکنەلەجیای سەربازی وەحشیانە بەشوێنک گەیشتوە توانای وەرانکاری و نابوت کردنی هەیە، کەهیچ گەرەنتیەک بونی نیە تابتوانرێت پێگەی خودی سیستەم و ئابەرایەتیەکانیان پارێزراوبێت، بەیە، هەرچەن شرۆڤە و بەدواداچونێک بکرێت، ئاوا جەنگێکی گەرم قابیلی ڕودان نیە، بەڵکو پەدەچێت، جەنگەکە، بەشەوازی نەرم بەواتە پشەوەو جارەکیتر قۆناخ بە کەبەرکەی نێوان زلهێزان پێویستی بەڵکخستنەوەیەک هەبێت لەهاوسەنگی هێزو دابەشکردنەوەکاندا. گەر جەنگەکەیش ڕوبدات، ئەوکات پێناچێت کەمەگەکان هەروا دەستەوستاو بن و یان پشتگیری لەدەوڵەتەکانیان بکەن، بەڵکو وایدەبینم، زۆر خێرا هەلومەرجەکان دەبنە دەرفەت و قۆناخێک بۆ دەست بردنی بەرپاکردنی شەشی کەمەیەتی.

جەنگێک لەوڵاتانی ئاژەڵات بونی هەیە، دەرئەنجامی لاوازی پێگەی هۆشیاری گشت گەمەگە بیان دەکات کەناتوانن دژی بوستنەوەو

بیۆستەنن، بەیەش تائستا تـوانراوە درێژەی پـبـدرێتو لەهەمانکاتیشدا، ئەو جەنگانەی لەوڵاتانی ڕۆژهەڵات و باکوری ئەفریکاو وڵاتنکیتری ئەفریکادا بونیان هەیەو وەگەڕخستنیان زەر قورس نیە تادواجار بزەرەرو دەست بردنی کەمەگەکان بە بەرپاکردنی شۆشکی گەورەی کەمەایەتی بشکێتەوە کەلەزەراری خودی سیستەمی سەرمایەداری جیهانی بشکێتەوە، بەوکالەتن جەنگی نەوان زلهێزانی جیهانە.
ئیمپریالیزمی ئەمریکی لەگەڵ هاوبەوبونەوەی شکستکانی لەوڵاتانی ڕۆژهەڵات و ئەفغانستان، بەهەمان ئەندازەیش کاریگەری پگکەی لەسەر وڵاتانی ئەوروپایش دادنێت، هەربۆیە یەکێتی وڵاتانی ئەوروپایش لەبەردەم لەرزینکی گەورەدایە. هەیمەنەی پگەی ڕوسیا، لەڕووی سەربازی و ئابوریشەوە، بەئەندازەیەکە، چیتر ئەمریکا ناتوانێت وەک زلهێزکی بە تەکبەر بونی هەبێت. وڵاتانی ڕۆژهەڵات لەسوریاوە تا لیبیا، نمونەیکی ڕۆشنن لەم نەوەدا، کەبەچ ئەندازەیک ململانکان لەنەو پلامارو داگیرکاری و کەین و فرێشتنکدان!

لەگەڵ ئەوەیشدا، قەناخ بەجۆرکە، بەقەیران نابێت و هەر ڕۆژە مرۆڤایەتی لەنەو لەواری بگەرەنتی زیانکردندا، بونی دەبێت. یانی ئەم سەدەیە، لەگەڵ پشوچونی زانست و پگەی بەرهەمهێنانی خەرا لەگشت بوارکاندا، هێشتا بەشکی گەورە لەمرۆڤ ڕۆژانە لەبەردەم برسێتی و لەناوچوندایە، لەکاتکدا، کەگاکان بەئەندازەیک پە لەبەرهەمن، کەزیاد لەبونی پەویستی ڕۆژانەی مرۆڤکانە. کاتک نایەکسانی دەبێتە سەروشتی بەڕەوبردنی زیانی نەو کەمەگەکان، ئەوکات، ململانێ و دژایەتی و جەنگ بونی دەبێت. مەژووی مرۆڤایەتی مەژووی کشمکش و ململانێ چینایەتیکان بوە. قەناخی ئێستایش درێژەپەدەری ئەو مەژووە دوورودرێژەیە، بەڕەم تاگەشەی کەمەگەکان لەڕووی بەرهەمهێنان و داهێنان و زانستەوە بچێتەپشەوە، بەو ئەندازەیش هێشیاری گشتی کەمەگەکان و هێشیاری سیاسی چینایەتیش لەگەڵیدا دەچێتەپشەوە، سیستەمی سەرمایەداری خەی بەرهەمهێنەری ئاوا قەناخکیش دەبێت، یان دەبێت خەی و گشت مرۆڤایەتی لەڕەی جەنگکی نابوت بونەوە لەنەوبەرێت، یان هەرچۆنک بێت، قەناخ دەگاتە ساتک مرۆڤایەتی بەناچاری دەست دەبات بە بەرپاکردنی شۆشی کەمەایەتی و کۆتای هێنان بەقەناخی چەوساندنەوەی چینایەتی و لەسەندنەوەی قەرخکاری و داگیرکاری کەی هەکارکانی بەرهەمهێنان لەژێرچنگی چینکی کەمایەتی و وەدەستەوەگرتنی کەمەگەی خەی بە ئەو هەکارە ژیانیانەو خەبەڵەوبردنکی هەرەوزیانە.

قایرسی کرنا، قایرسی جنگ و ململانێی نێوان شریکات و دووتانی جیهانێ لەدژی یەکتری و تاقی کردنەوەی پگەی کەمگەکانیشێ لەوی تاچ ئاستێک دەتوانێت تەحەمولی ئەم بربریزمی سرمایداری بکات. بگومان کاتێک زرینەکێ نەبنە خاون ئەتەرناتیفێک بۆ جگرتنەوە بسیستەمی باو، ئەوکات، وەک هەر قناخێکی پشووی مرۆقایەتی و بۆاو بونەوەی درمە جراوجرکان، تەحەمول دکرێت و بەک لناودچێت و بەکیش دمننەوە. قایرسکان مرۆق بڕەمی دهێنێت، نەک ئەوی لبان سروشتەوە هنرابێت، وەک ئەوی لەم قناخدا ملاکان بانگشەی بۆ دکەن کەئەوە حەیقی خودایە لەوانی کافرو وەاتێکی وەک چینیش بۆتایبەتی. گەمژییەتیش بۆ ئەندازیە بونی هەیە، گەرچی ملاکانیش پارزری مانەوی سیستەمی باوی چەوساندنەوی مرۆقبدەستی مرۆقەون.

تاهیر حاجی حسێن
01/03/2020

هزی یاسا لە جبەجکردنی دایە پارزر:لوقمان مصطفی صالح …

جبەجکردنی یاسا، یەکسانی تاکەکان لە کەمگەدا زامن دکات و یەکەمین هنگاویشە بۆ گەیاندنەوی متمانە بە خەڵك و توندکردنەوی پێوندیەکانی نێوان تاك و یاسا و برقراربونی دادپروری. چارسری سرکەوتوویش لەرگەی هزی جبەجکاری یاساوە دبێت، واتە دژگا پێویە ندیدارکان دبێت بریارە یاساییەکان وەک خۆی جبەجبکەن. هەر بۆ وبیر هنانەوە لەخولەکانی پشوتری پەلەمانی کوردستاندا زرەک لە مادەی یاسایی دەرچونران، تەنها نووسراوەتەوو لە دوو توێی نامیلکەیەکی قشەنگدا ازنراوەتەوە ، یاخود لە وقائعی هرمی کوردستاندا شونی پە پرکراوەتەوە ، مژوو بڕواریشی لسرتمار کراوە، لە خواروی یاساکش واژی سرکی هرمیی کوردستانی لسرە ، کە دبێت لرژی دەرچوونیوە لە پاش بڕاو کردنەوە ی و تەواوبونی ماوە یاساییەکی پێویست

بچێتە بواری جێ بەجێ کردنەوە.
ئەم مادە یاسایی یانە وەکو دەق لەرووی ناوەرۆک و شێوە یاساییەکەیەوە هیچ کێشەیەکی تیانیە ، چونکە لەلایەن کەمێک لە یاساناسان و کەسانی شارەزاو پرۆفیشنال لە بواری یاسادا دانراوە ، پاشان لە پەرلەمانی هەرێمی کوردستانیش لە پاش دایلۆگێکی تەرووتەسەل گتووگۆی چرووپڕی لەسەر کراوە پاشان خراوەتە دەنگدانەوەو بە دەنگی زۆرینەی پەرلەمانتاران پەسەند کراوە.
بەڵام لە رووی پراکتیکیەوە هەندێ لەو یاساییانە تائێستاشی لەگەڵدابێت نەچێتە بواری جێ بەجێ کردنەوە، بە ئەوەی هیچ لێژنەیەکی چاودێر بوونی هەبێت کە بەدوادا چونی بەبکات،بگومان ئەوەکاری پەرلەمانی کوردستانێ ، چونکە پەرلەمانی کوردستان-عێراق یان ئەنجومەنی نیشتمانیی کوردستان-عێراق ئەنجومەنی نوێنەرانی دانیشتووانی هەرێمی کوردستان وەزیی یاسادانەری حکومەتی هەرێمی کوردستانێ.
پەرلەمانی کوردستان بۆی هەیە هەر یاسایەکی فیدڕاڵی لە هەرێمدا بخاتە کار کە بەدەر بێت لە تایبەتمەندیی دەسەڵاتەکانی فیدڕاڵی کە لە ماددەی ١١٠ی دەستووری کەماری عێراقی فیدڕاڵیدا هاتوون. کەواتە ئەرکی پەرلەمانی کوردستانێ هەستێت بە دڕووست کردنی لێژنەیەک بە بە دواداچوونی ئەومادە یاساییەیانەبکات کە نووستوی سەر ڕەفەکانن ولە بەکار نەهێنیاندا زەرد هەڵگەڕاوون.
هەندێک لە نموونەی ئەومادە یاساییە کارپێنەکراوانەش:-
+یاسای سزای لە سەداردانە واتە مادە(٤٠٦) فق٣١ هەرلەسەرەتای دڕووست بونی پەرلەمان و حکوموتی هەرێمی کوردستانەوە کەمێک کەسی تاوانبار سزای لەسەدارەدانیان بەدەرچووە ، نەسزاکە جێ بە جێ دەکرێت بە سەرتاوانبارەکاندا نە یاساکەش هەموار دەکرێتەوە.
+یاسای قەرەبووکردنەوەی ئەوکەسانەی کە بەتاوان دەسگیر دەکرێن و پاشان کە دەردەکەوێت بێتاوانن بە پێی یاسای قەرەبووکردنەوەی ڕاگیراوان و حوکمدراوان لە کاتی بە تاوانی و دەرچوونیان لە هەرێمی کوردستان – عیراق کە بە یاسای ژمارە(١٥)سالی ٢٠١٠ ناسراوە کە لە هەردو مادە (٤ و ٥)دا هاتوە ئەوکەسانەی کە بەبێ تاوان دەسگیر کراون و حوکم دراون کە سەلمێندرا بێتاوانن ئەوە دەتوانن بچێنە دڕکارێکی یاسایی داوای قەرەبو بکەن.
+یاسای قەدەغە کردنی فرۆشنی ، یاسای ژمارە (١٥) ساڵی ٢٠٠٨ ئەوکەسانەی کە ژنی دووەم دەهێنن لە پەرلەمانی کوردستان دەرچووە کە زۆرترین گفتگۆی لە بارەیەوە کراوە، بەڵام تائێستا وەک پێویست کاری پێنەکراوە، بەپێچەوانەوە بێتە کێشە بە هەندێ شوێن کە لەدەرەوەی ئیدارەی حکومەتی هەرێمی کوردستانێ لەو جێگایانە

هاوسەرگیری دووەم ئەنجام دەدەن و کە سێ رێشەو قژباغکی زەری لەسەر ئیدارەی ئەوشونانە دروست کردووە.
٢٠٠٧ – +یاسای قەدەغەکردنی جگەرەکێشان یاسای ژمارە (٣١) لە پەرلەمانی کوردستان دەرچووە ، بەهەمان شێوەک پێویست جێ بە جێ نەکراوە ، چونکە لە شوێنێ گشتیەکاندا کە نابێت جگەرەی تێدا بکێشرێت کەچی پێشێلی یاساکە دەکرێت ودەکێشرێت ، لە بەرئەوەی لایەنی جێ بە جێ کارهێناستێت بە ئەرکی سەر شانی خۆی بە سزادانی بەکارهێنەرانی وای کردوە هێزی یاساکەی لاوازتر کردووە.
ئەمە جێند نموونەیەک بوون لەو یاسا نووستوانە ، کە تەنها وەک ناو بوونیان هەیە کە چی لە واقعدا ئامادەگیی یان نیە و کاریان پێ ناکرێت ،
بەگوومان ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ کەم تەرخەمی پەرلەمانی کوردستان کە هیچ لێژنەیەکی چاودێریان نیە تا بەدوادا چوونیان لەسەر بکات و لێپێچینەوەی جدی لە بەکار نەهێنانیان و وەیاخود خراپ بەکار هێنانی ئەوماددە یاسایی یانە بکات کە خیان لە پەرلەمان دەریان چواندووەوبە زەرینەی دەنگ پەسەند کراوە، بەشک هێزی هەر یاسایەک لە جێ بە جێ کردنی دایە بەقەد ئەوەی کە بە تەنها نووسراوی سەر پەڕەیەکی کاغەز بێت و هیچی تر.

کەرەناسیان جەنگی بایولۆژی؟ … لەتیف بەوار

وابزانم زۆرێك لە ئەمە فیلم کارتۆنی دەناسد ترامپی بینیوە کە لە سەدەی رابردوودا نیشان دەدراو بە دیاریکراوی لە ساڵی ١٩٨٧دا لە لایەن (دوونسبەریی)ەوە بەرهەمهێنرا، کە لەو کارتونەدا ترامپ رۆڵی سەرۆك وەزیرانی ئەمریکا دەگێڕێت. و ئەوانەش لەو کاتەدا مندا بوون ئێستا گەورەن و بەو سەرکە لە مێژە ئاشنان و هیچ موفاجئەیەکی تێدا نییە.

ئەمە باسمان لەو پێشبینییە نیە کە چۆن بەرهەمهێنراو بە ج مەبەستێك بوو، بەڵام ئەم بیرکەیە دەمانگەیەنێتە راستی بیرکەیەکی تر سەبارەت نەخشی قایرەسی کەرەنا، ئەویش رەمانی

نووسەری ئەمریکی (دین کۆنتز)ە بە ناونیشانی (چاوی تاریکیەکان)، کە لەساڵی ١٩٨١دا بڵاوی کردۆتەوە .

ئەم ڕۆمانەش بە هەمان شێوەی کارتۆنەکە پێشبینی قایرۆسی کۆرۆنای لە پێش ٣٩ ساڵەوە کردووە. بەڵام لەگەڵ سەرهەڵدانی ئەم قایرۆسەداو دوای ٣٩ ساڵ لا بەڵای ئەم ڕۆمانەدا کرایەوەو زیاتر ناسراو چەندان جار چاپکرایەوە، ئەو ڕۆمانە باس لەوە دەکات کە لە ناوچەی (وهان)ی چاینەدا قایرۆسێك بڵاودەبێتەوەو کۆنترۆڵکردنی لەدەست دەردەچێت، کاتێك زاناکان لە تاقیگەکانی سەربازگەیەکی چاینەدا وەکو هەوڵی پەرەدان بە چەکی بایۆلۆژی کار لەسەر پەرەدان بەو قایرۆسە دەکەن، بەڵام هەر زوو کۆنترۆڵیان لەدەست دەردەچێت، ڕۆمان نووس ناوی (وهان -٤٠٠)ی لە دۆنێت، پاڵەوانی ئەم ڕۆمانە دایکێکی جەرگ سوتاوە کاتێك پێش ساڵێك کورەکەی سەفەری چاینە دەکات و بە سەروشوێن دەبێت، بەڵام بە هەی ئەوەی کە چەند نامەیەکی بەدەست دەگات کە هەشتا کوڕەکەی لە ژیاندا ماوەو نەمردووە بیار دەدات بچێت سەردانی چاینە بکات و سەراخی کورەکەی بکات، بەهەمان جۆر کاتێك دەگاتە سەرداوی شوێنی کوڕەکەی، بەی دەدەکەوێت کە دەستبەسەرە لە سەربازگەیەکی تاقیگەی چاینەداو بەهۆی توشی ئەو قایرۆسە بووە.

ڕۆمان نووس لەو ڕۆماندا باس لەوەش دەکات کە تاقیگەکە دەکەوێتە دەرەوەی شاری (وهان) کە لەراستیدا هەر واشە کاتێك ساڵی ٢٠١٧ ئەو تاقیگەیەی بە ناوی(پەیمانگای وهان بۆ لێکۆڵینەوەی قایرۆسەکان) دامەزراو تاکە تاقیگەیەکی بایۆلۆژی پلە چواری سەلامەتییە لەو ناوچەیە کە دەکەوێتە ٢٧ کیلۆمەتر لە دەرەوەی شاری (وهان)دا.
لە کاتێکدا ئەم قایرۆسە هەر زوو لە چاینەدا تەشەنەی کردو هەزاران کەس توشیان بوو و بە سەدانیان کەچی دوایان کرد، وا بڕاوبۆتەوە لە ئێستا کە زاناکان دۆزینەوەی ئەم قایرۆسە لە مارەوە دروست دەبێت و شەمشەمەکوێرە دەیگوازێتەوە، ڕاستە ئەو دوو گیانەوەرە خراکی بەشێك لە چاینییەکانە، بەڵام ئەو بڕیکگەیشتنەی قایرۆس لەو دوو توخمە جیاوازەی گیانەوەران و پاشان گێڕانەچوونی بە گواستنەوەی بە مرۆڤ هەشتا جێی پرسیاری زانایانی جیهانە، هەندێکیش دەپرسن بۆچی لەم کاتەدا بە دیاریکراوی؟
گەر ئەمە واز لە بیرکەی پێشوەختەی موئامەرە بهێنین، بەڵام ئەم باسە جیی لێکۆڵینەوەیەکی وردەو هەروا ناتوانرێت سەرپێیانە بڕیاری بەسەردا بدرێت.

لە لایەکی ترەوە هەر زوو لە گۆگای ئێرانەوە تەشەنەی کرد بە

ڕژهەاتی ناوەاست و ترسکی گەورەی خستە ناو دڵی دانیشتووانی سەرانسەر سەر گۆی زەوی، ئەمەی کورد کە زەرجار کارتکراو و وەرگر بووین لەبەری ئەوەی کارتکەری دەوروبەرو رووداوکان بین و سەرچاوەی وەرچەرخانکان بین، هەشتاش لە ژێر دەسەاتکی دڕەوەی یاسادا دژین و بەلایدا دەبرین دکۆینە ژێر پلان و بیرکردنەوەی دەسەلاتی مافیایەوە لەلەی موتابەعکردنی کەناەکانیان و بەواپکردنیان و چەپەڵ بەلەدانیان، ئەو دەسەلاتەی کە لە هیچ کلەجکی دنیادا حسابی نە دەوەت نە حوکمەت نە قەوارەی سیاسی بە ناکرێت، بەکو وەکو باندکی مافیایی تەماشا دکرێن و مامەیان لەگەدا دکرێت، لەبەر ئەمەش هاوەاتیانی کوردان لە شوێنە جیاوازکانی تری دنیادا لە رووی مامەەی فەرمییەوە هەر بەچاوی ئەو دەسەاتە نایاسایە تەماشا دکرێن و مامەیان لەگەدا دکرێت کە سوکایەتی و بەکەزیین. کاتی ئەوەیە تا زووە خەمان داتکەنین لە نەفرەتی ئەو دوو بنەماەیەو بسمیلی بە مرۆڤ بوون دەربکەین و چیدی چاوەوانی روبعە موچەی خەرو سەدەقە نەبین لەلایەن ئەو دزانەوە.

_ _ _ _ _.

Doonesbury-١

The Eyes of Darkness-٢

دەوەتی کوردی لە دیدی ئەوانەوە! ...هەلە بەرزنجەیی

" دەوەت گرنگترین داهێنانە لە مێژووی مرۆڤایەتیدا"... کارل. ڤ. دەیچ

ماوەیکی باشە، بە وردی و بە دیقەتەوە سەرنج دگرم لە بیروڕای گشتی تورکی و عەرەبی و فارسی و بە تایبەت ڕۆشنبیران و کەسایەتییە گەورە لەگیراوکانی نەتەوە سەردەستەکانی دەوەتە داگیرکەرکانی کوردستان. ئاخر باری سەرنجی ئەوانم گەلە لا مەبەستە، هەر نەبەت گوایە ئەم تاقمە بە چەند ئاوەک لەچاو سیاسی و دەسەاتدارکانیان دا شەراونەتەوە!. وەک دەبینین ئەم دەستەیە جارەوجار گەر بە کزیی

و لاوازیی و لەژێر لێوێشاوەیە، دەیانەوێ دەنگ هەڵبڕن و شتە بڵێن خەیان لە دەسەڵات و عەوامی خەڵک جودا بکەنەوە...
ئەمە گومان لە دەنگە شەرمنەکانیان دەبات، گوایە لەگەڵ مافی کورد دان و هەندێکیان وەک « حەسەن عەلەوی و سادق زەباکلام » زیاتر هەنگاو دەنێن و دەڵێن: لەگەڵ مافی کوردا ین تا ادەی دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوەیی.
لەڕاستیدا ئەمەش دیوێکی ئەو مەسەلەیە، کە هەنگە دەمودەست و بە شێوەیەکی ئەتەماتیکی ببێتە مایەی دڵخۆشی هەر تاکێکی کوردستانی.
لە گرفتێکە لەوەدایە کاتێ بە وردی دەچیتە بنج و بناوان و گەوهەری بڕچوونی ئەم دەستە و تاقمەوە ،دەبینیت، ئەمان زیاتر لەوانی دیکە لە پەرەشی پاراستن و چەسپاندن و زامنکردنی دەوڵەتێکەی خەیان و بەرژەوەندی باڵای نەتەوەکەیان و ستراتیژی ئاسایشی نەتەوەیی نەتەوەکەیان دان. لەم ڕووەوە هەرچیەک بە تە بخوازن، بە ئامانجی خزمەتکردنی پرسی نەتەوایەتی و دەوڵەتە زەبەکەکەی خەیانە.
بەواتایەکی دی ئەم بڕچوونە بەرهەمی قەناعەتێکی چەسپاو و ئەزموونێکی دەوڵەمەند و باوەڕێکی بەرزی مافی گەلان و ڕێزگرتن لە ویست و خواستی ئەوانی تر نییە. ئاخر وەک مێژوو سەلماندوویەتی، ئەوان ! هەندە سوورن لەسەر دژایەتی بوونی کورد و ژیان و مافە سروشتییەکانی، تەنانەت مافی ژیانی ئاسایشی بە ناسەلمێنن و بە شایستەی چ هەقێکی نازانن. لە هەرواڵگەیەکەوە بەوانە پرسەکەی تە، وا خەیان و هەموو ئاسایشی نەتەوەیی و بەرژەوەندییە دوور و نزیکەکانیان هەر لەبیرە.
کاتێکیش بە کورد لەگەڵ خواست و دامەزراندنی دەوڵەتدان، دەوڵەتی ناوبراویان وەک ئامرازێک گەرەکە بە پتەوکردن و مەحکەمکردنی پێگەی نەتەوەیەتی خەیان لەو ململانێ و شەڕە ستراتیژی و پرسی ئاسایشی نەتەوەییدا ، کە بەدرێژایی مێژوو هەیان بووە و دەیان بڕێت. هەکەشی ئەوەیە کیانەکان دەستکردن، نەک بەرهەمی خەباتی میللی و جەماوەریی ، بۆیەکا هەمیشە لە دڵەڕاوکێ و ترس و نیگەرانیدان .
ئاخر لە ناوچەکەدا ململانێ و شەڕی باڵا دەستی ئەوانە، بەشێکە لە مێژووی تەمارکراوی ڕاستەقینەی ناکۆکییەکانی نەوانیان. ئەوان تا ئێستا ترس لە کەشی کورد و ڕەهەندە نەتەوەییەکانی ، وا بەسەریاندا شکاوەتەوە بە تاکتیک لەگەڵ یەکتردا بوونەتە هاوپەیمان و لە نێوان خەیاندا هەکەوتنامەیان مۆر کردووە.هەکەوتنامەی جزائیر بە نموونە.
جێی سەرنجە هەردوو لا کەکن لەسەر خاڵێک ، کە ئاسایش و بەرژەوەندی خەیانی تەدا دەبینەوە. هاوباوەڕەکانی عەلەوی، لە دیدی عروبەیانەوە دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردی لە باشووری کوردستان،

بە ستراتیژیکی باش و گرنگ دەبینن کە وەک قەڵغان بۆ پاراستنی دەروازەی ئەژهەناتی عارەبایەتی، لە هەرش و چاوتێبڕینی فارس و تورک بپارێزێ...بە هەمان پێودانگ و تەوانین، ئاغای زێباکەلام، دەڵێ: لەگەڵ دامەزراندنی دەوڵەتی کوردیداین لە باشوور، بە نیەت و ئاواتی پاراستنی دەوڵەتی ئێران لە هەڕەشە و مەترسیەکانی عەرەب و تورک.

هەردوو دەستەکەش بەس باوەڕیان بە دەوڵەتی کوردی لەو بەشەی باشووردا هەیە، کە بەتە دیوار و کەسپە لەبەردەم خوون و ئاواتی نەتەوەیی خەیان دا. دەنا زێباکەلام کورد بە فارسی ئەسەن لەقەڵەم دەدا و تەنانەت مافی خودموختاریشیان لە ئەژهەناتدا بە ناسڵمێنێ. ئەو پڵی وایە کورد وەک ئێرانیەک ئەرکە لەسەری شانی داکەکی بکات لە ئێران و بەرپەرچی ئەو هەڕەشانە بداتەوە، کە لە دەرەوە ڕووتە دەکەن.

شایانی ئاماژە پێدانە، گەورە زانای تورکی دەستی کورد «ئیسماعیل بێشکچی» ، وەک تاکە دەنگی تاقانە و ناوازە، لەم دیدەوە بە دوور دەگرین، چونگە ئەو و باوەڕ و تێزەکانی و سزاچەشتنی زەر و بەردەوامی تەکەشان و بەرگریی کردن لە پێناوی کورد دا ، بواری چ دەمەتەقەیەکی لەسەر دەسزیی و باوەڕی پتەوی نەلەقیوی زانستیانە و مرۆڤدۆستانەی بە کەس نەهەشتەتەوە. لەتەک ئەوەشدا، بە دووری نابینم هەشتا لە نەو تورکدا کەسانی تریان هەبن، وا بیر بکەنەوە وەک ئەوانەی لەسەرە ئاماژەمان پێ دا.

کەواتە دەرئەنجام ئەوەوون و ئاشکرا دەبێت، تا 50% بەرەو ژوورتری تورک و فارس و عەرەب نەبنە بێشکچی ئاسایەکی زانست پەروەر و واقیعبین و مرۆڤدۆست و خاوەن هەوەست ، وا خەتەفرەدانە هەر چاوەڕێی داری زەبکەیت بەرت بە بگرە و بەیت تورک و عەرەب و فارس تەوانینی واقیعی و مرۆڤدۆستیانەیان بە پرسی کورد هەیە و ئیمە نا سبەی بەشەویەکی دیموکراسی دەتوانرە چارەسەری کێشی کورد بکرە!. ئاخر بنەمای سەرەکی دیموکراسی بە پەوری زەرینە و کەمینە دەپەورە... کورد لە هەموو بەشە ناشروشتیەکانی تە ترەنجدراوە، کەمینەیە و هیچ کات تاکە بەیارەک بە دەنگ دان و دیموکراسی ناباتەوە.

ئەوەی لەرە گرنگ و هەستیارە ئاماژەی پێ بدەین، جێی داخە کەوا هەشتا سیاسی و ڕۆشنبیرانی کورد هەن، چەند گالیسکەیەک لە یەک ئەسپ دەبەستن!؟...خەباتی نەتەوایەتی کورد، وەک کێشەی نەتەوە و خاکەکی داگیر و دابەشکراو دەکەنە قوربانی دید و بۆچوونەکی ئاینزایی یاخود ئایدۆلۆژی و مل بە خودی دەفاکتەکە نادەن..

ئەوە واقیعی تاڵی کوردە بەدەست داگیرکەرکانیەوە. دەکرە بڵێین

کەم وێنەو بە هاوتایە، لە سەختی و تراژیدیایی دا. کەواتە، دەستبژێر و سیاسی کورد، پێویستە کار بە بەرهەم هێنانی گوتار و میکانیزمێکی تری خەبات و بەرەنگاری بکەن.، نەک خۆ وابەستە و دیلی دەقی کتێب و تیۆرییە نامۆکان بکەن.
بەداخەوە زۆرینەی ئەم دوو بەرە ڕۆشنبیر و سیاسییەی کورد،جێ پەنجەیان لەبەرهەمهێنان و داهێنانی کشک و تۆلاری هزر و ڕۆشنبیریی کوردیدا نییە، بگرە هەر خۆریکی گواستنەوەی هێز و جوێنەوەی وتراوە سواوەکان و گرتنەبەری ئەزموونە شکست خواردووەکان و لاسایکردنەوە
پێ لەناجاریی و دڵداویی نامۆکان دەکەن. بەم هەیشوە، کورد بە تێکڕا ، لەو مژووە جێنجاە و پێ لە کۆرەوەرییەی خەیدا، وزە و سەرمایە و حەزو ئاوات و توانا و لێوشاوەییەکی گەورە و بێ شومار و گرنگی بێ فیدە چووە.
لە ئێستاشدا، چاوپێکەوتنی بیرمەندێکی شیعەی لوبنانیم خوێندەوە« ئەنیس نەقاش» گوایە لە کتێبێکیدا بەناوی « الکونفیدرالیە المشرقیە» دەرەتانێکی باشی بۆ چارەسەرکردنی کێشە نەتەوەییەکانی وڵک دەزی کوردی خستەتە بەرچاو.خواستی« دامەزراندنی کنفیدراڵیەکی ڕۆژهەڵاتییە لەسەر ململانێ بێ سیاسەت نێک بە ناسنامە»...واتە کوردێکی شیعە لەگەڵ فارسێکی شیعە و عەرەبدا یەکگرن و دژ بە کوردێکی سوننە و فارس و عەرەب بن... چونکە ناوبراو پێی وایە، « دابەشکردنی جوگرافیا لەسەر بنەمای ئەتنیکی و مەزهەبی و ئاینی سەرەتای شەڕە نەوێک کەتایی» ... هاوکات ناوبراو پێی وایە:« کێشەکان ئەوکاتە دەست پێدەکەن کە داوای دروستکردنی نەخشەی نوێ بکەین لەسەر بنەمای جیاکاری نەتەوەیی». واتە لە ئێستاوە کورد بۆی نییە داوای دەوڵەتی خۆی بکات . کاتێکیش دەسەڵاتی کورد ، وڵک فارس و تورک و عەرەب نەبێت، شوێن و پێگەیشی لەوان لاوازترە. ئەم بۆچوونە دەیسەلمێنێ کە ئەو ناتوانێ لە خەیاڵی باڵا دەستی عەرەب و هەژموونی شیعەگەرایی دەرچێ و هەمیشە خۆی وڵک عەرەب پێویستە باڵا دەست بێت و هاوشان پێشوەخت مسۆگەر بێت ، کە براوەی مەدانێ و هەروەها ڕەنگە وڵک شیعەش بەهەمان شێواز بیر کاتەوە. ئاخر ئەو فەزڵی عەرەبوون و موسوڵمان بوون بۆی سەلماندووە و پسووڕەکەی داوەتە. ناوبراو پێی وایە :«دەوڵەتی بنیاتنراو لەسەر نەژادی و دین بەرەو ئاستەنگی گەورە دەبێتەوە». کەچی سەرسەختانە داکۆکی لە ئێران ودەوڵەتە دەستکردەکانی دیکەی عەرەبی دەکات. دەڵێ: »ناوی کوردستان لە ئێران هەیەتی، ئەوە لە دەوڵەتێکی یەکگرتوودا دەبێ... لە ئێران کورد وڵک هەر عەرەب و تورکمان و فارسێک، چونکە ئێران لە شەش ئەتنیک پێکهاتووە و یاسا جیاوازییان لە نێواندا ناکات.

ئەو وەکو کۆنفیدراڵیەکی ئەتنیکانەیە لە ئیمپراتۆریەکی فارسیی بچووکدا«. کەواتە تە هەرچی بدەست بهێنی هەر لەژێر کۆنف و هەژموونی ئەواندا دەرناچیت و ئەرن ئەو نموونە باڵا و سەرەشقەیە، مافی خەیاتی باڵادەست و ئیمپراتۆر بێت و تەش لە پراوێزدا ژیان بگوزەرێنی.

ئەم بیرمەندە دەڵێ« لەم کۆنفیدراڵیەدا شوێنێک بۆ زایۆنیزم نیە، بەڵام فەلەستین دەبێتە بەشێک لەوە». ئەم ڕاگەیاندنە کتومت ناوەڕۆک و گەوهەری ناڕوون و ناواقیعی و عروبەچێتی و مەزهەبگەرایی بەدیار دەخات.ئاخر ناوبراو هەم مافی ژیان بە ئەوان/ جولەکە ناسڵمێنێ و هەمیش لە خەیاڵی گرد و مەکردنی وزە و توانا مرۆیی و ئابووری و سیاسیەکانی گەلانی ناوچەکەدایە، بە یەکخستنیان لە بەرە و سەنگەرێک دا، لەبەرامبەر جولەکە یاخود ئەوەی ئەو بەردەوام بە زایۆنیزم ناوی دەبات. کەواتە کورد و گەلانی دیکە دەبێت وەک عەرەب شەیی جیهادی و فەتوای لەناوبردنی ئیسرائیل ڕابگەیەنن. ئەمەش کتومت پاشکەیی و چوونە پراوێزی شە و ململانێیەکەوە نیشان دەدات، کە لە سوودی کورد و خودی ناوچەکەشدا نیە. بە کورتی و کرمانجی ئەرکی سەرەکی کورد دژایەتی داگیرکەران و سەربەخێیی بەدەستهێنانە.

کاتێک دەڵێ: فەلەستین دەبێتە بەشێکی ئەو کۆنفیدراڵیە، واتە دەوڵەتی فەلەستین … ئەو نایەوە کۆنفیدراڵی لەنێوان گەلانی ناوچەکەدا دروست بێت، بەڵکو دەیەوە عەرەب بە 24دەوڵەتەوە و فارس بە ئیمپراتۆریەتەکەیەوە ببنە بەشێک لەو جوگرافیا سیاسیە و شەیی زایۆنیزم درێژە پێ بدەن. کەواتە ئەوە دژانین ، ئەو نایەوە کوردی بەیەکگرتوویی و وەک یەک دەوڵەتی سەربەخۆ بێتە ناو هاوکێشەوە، بەڵکو وەک بەشە بندەستەکانی چوار دەوڵەتە داگیرکەرەکەی. هەر لەم ڕوانگەیشەوەیە هەر هەوڵ و ئاماژەیەکی خەبات و ویست و داوای کورد، بە دەوڵەتی کوردی بێت، لەدڕەوەی ویست و کۆنتڕۆڵی ئەوانەوە بێت، یەکەواست بە کاری ئیمپریالیزمی دژانن و بە ئیسرائیلی دووەم ناوزەدی دەکەن.

ئەنیس نەقاش لە دوا پەرگرافی قسەکانیدا دەڵێ: »کۆنفیدراڵیزمی ڕۆژهەڵات، کێشەی کورد چارسەر دەکات.« ناسنامەی مشریقی دەبێت» ئەمش جۆهەری گەلانی دیموکراتیکە کە تیرێیەکەی سەرەک ئەجەلان داوای دەکات«.

وەک دەبینین ناوبراو، جەخت لەسەر تیرێیەکەی ئەجەلان دەکاتەوە. مەخابن سانا نەکە لە تیرێیەکەی ئەجەلانیش دا تارمایی پاشکۆیەکی گەورە لە دژی نەتەوەیی دا بەرچاو دەکەوێت و جگە و پگە و ناونیشانی « دەوڵەتی نەتەوەیی » نیە.کەواتە هەردوو لا هاوبەشن لەم پرسە گەوهەریەدا و بە خەیاڵیش نیە نقاش بە ڕامکردنی کورد

هانای بە تەڕکانی ئەجەلان بردووە.
لەرەدا لای ئەوان/ بە ئەوان گرنگ و داواکراو ئەوەیە، کورد بانگاشە و داخوازی «ناسنامەیەکی نەتەوەیی و نیشتمانەکی سەربەخۆ و بوونە دەوڵەت» تی نەبەت و بزری کات. ئەمەش ئەو دەرئەنجامەیە کە گوتاری ئایینی و ئایدەلۆژیای ئینتەرناسیونالیست و ئەندێشەی کۆمپەلەتی و خەون و خەیاڵی یەتەبیایی، سەرمەستەکانی دوور لە واقیع و دەروون نەخۆش و خاوەن گرێی خەبەکەمزانەکانی بەرێیەکی فراوانی کوردی پێی گرفتار بوون.
بە دیوەکەی تریش دا ئەو دیمەنە قەزەون و بەزارکەر و ئومێدکوژە نمایش دەکات، کە دەستەبژێری گەلانی سەردەست، چ جیاوازییەکی بنجیییان لەتەک خەڵکی هێشک و سیاسی و سەربازی وەاتەکەی خەیاندا نییە. بەداخەوە زۆری ماوە لەنەو شەرش و ئاپەینەکانی کورد دا، ژمارە و هێژیەکی بەرچاو لە هێزەی گەلانی سەردەست ببین، هاوشانی کورد بە مافی نەتەوەیی و ژیان و دیموکراسی کورد تە بکەشن، وەک ئەوەی کاتی خۆی ڕەشنبیرە فەرەنسییەکان بە سەربەخۆیی جەزایر دژ بە وەاتەکەی خەیان کردیان.
کەواتە گەر واقیعبین بین و دروست ریال پەلەتیک بخوەنینەوە، ئەوەمان بە دەسەلمە، دەمەکە
ئەو خەونە بەتاڵ بەتەوە، ئەوان! ببنە بەشەک لەو تەکۆشرانەی بە ئامانجەکانی تە تە بکەشن. گەر هەشبن ! ئەوا هێژیان لە پەراوێزدان.
شایانی گوتنە، لەم وانە مێژوویەوە، باشتر حاڵی بوون، کە پەویستە ستراتیژ و ئامانجی ـ بەدەوڵەتبوون ـ ی خەمان هوون و ئاشکرا بکەین و لە هوانگەی خەمانەوە لەسەر زەمینەی واقیعی کەمەایەتی و مێژوویی و سیاسیەوە ، بەرامبەر بە خەمان و ئەوان! ئەم هەقیقەتە مێژوویە بیکەینە دەفاکتۆیەکی نەگۆڕی چەسپاو ، نەک بەدیار داری زە و خەونی نەزەکی ئەوانەوە دەش دابمەنین.

- هەڵە بەرزنجەیی 1.3.2020

-

کۆی بۆژنە ... عەبدولڕەحمان فەرهادی

لە ناوەڕاستی حەفتاکان کە پەلی شەشی زانستیم تەواو کرد، نمرەکەم بایی ئەوە بوو لە کۆلیجی زانستەکان لە زانکۆی سلێمانی وەربگیرم، ئەو کاتە باوکم تەواو کۆتبووە ساڵەوە و پیر و کەنەفتە بووبوو، ماڵمان لە خانووێکی دووچاوەی یەک لە گەڕەکە کۆنەکانی عەربەت بوو، منی عەربەتیی، بە جارێکیش چەندە! سلێمانیم نەبینیبوو.
لەگەڵ حەمیدی ئامۆزام بە یەکەمجار، هاوکردە ئەو شارە، کە ئەویش لە کۆلیجی ئادابی لەوە وەرگیرابوو. سەرەتا بڕ لەوەی لە بڕشی ناوخۆ ناومان بەتەوە، مانگێک لە چاوە خانووێکی داتەپیوی مەکەندی دەژیاین، ئەواریەکیان لەگەڵ حەمید بڕەو بازاڕ شەبووینەوە، لاتوپات و گیرفان نیمچە بەتاڵ تەی وەردەسووڕاین، گەیشتینە دەوروبەری مزگەوتی کاک ئەحمەی شێخ و لەولاوە چەند پۆپیرەژنێک ماست و سەرتۆڕ و قەیماغیان دانابوو دەیانفرۆشت، لەیان نزیک بووینەوە و من دەمویست جامە بچکۆڵەی ماست بە نانی ئەوارە بکەم، پیرەژنەکان بە هەی قسەوباسی نێو خەیانەوە بڕیان بە خەڵکەوە نەمابوو، زڕم بەلاوە سەیر بوو! چما ئەم پیرەژنە سەرگەردانانە بە قسە هاتوون یان بە کار و کاسابەت؟ زیاتر لەیان نزیک کەوتمەوە تا بزانم لە چیی دەدوێن، دواتر گوێم لەیان بوو قسە و لفتیان لە بارەی کچەوە بوو، یەکیان دەیگوت: من حەجمینم لەدەست کچ نەماوە، ئەویتر بەی دەسندەوە: کچ شەوە نایەڵێ بەکامی دە بخەوم، لەولاتر پیرەژنەکی چاویلکە لەچاوی گەچان لەپاڵ کە زڕ زیت و زرنگ دیار بوو، دەیگوت: نازانم کەی لەدەست ئەم کچە پیسە قورتارمان دەبەت! مەراقمە بە جارێک کچێک چەندە! بەدەست بگرم. منیش فزوولێن ویستم هەر بە شۆخی لەمبارەوە لەگەڵی بدوێم و لە بەرانبەریەوە وەرامیم دایەوە:
پورە گیان توخوا ناوت چییە؟
وەرامی دامەوە: من ناوم (گورجی) یە، بۆ؟
گوتم: پوورە گورجی گیان، دەبا من چارسەریی ئەم کچە لەعنەتییەت بە باسکەم، هێگایەک هەیە بە لەناوبردنی یەکجارەکیی کچ و باتی باسکەم.
هەستم کرد گەشانەوە بە هووخساری باجی گورجییەوە دەرکەوت و بە سەرسامانەوە تەماشای دەکردم:
دا دەی ئەڵێ گیان چۆن چەنی؟

پوورە گورجی ئەوە لە ماڵەوە خەریکە مشک(مشکی)تان هەیە؟
ئەی چۆن نیمانە!
پوورە گورجی، تۆ هەڵگت بینیوە؟
ئەی چۆن بڵساقە.
هەڵگەک بڵنە چەند مشتە مشکیی تێکە.
ئە ە ە ە؟
ئینجا مشکییەکە لە بنی هەڵگەکەوە بڵنەوە.
ئە ە ە ە؟
بیخە ناو هەڵگەکی وردتر.
ئە ە ە ە ؟
پاشان لە تافتەی بدە.
ئە ە ە ە ؟
ئینجا خەریکە پەدراویەکە لەسەر دەسەک ەاخە.
ئە ە ە ە ؟
پاشان یەک یەک کەچەکان بگرە و پەووی چاویان بکەوە و مشکییەکەی تێکە، بەمجەرە کەچ تەواو دەبن و بە هەتاهەتا لە کەچ ەزگارتان دەبە .
هەستم کرد پوورە گورجی زەر لەم دەهری بوو و تێگەیشت بە بەزمەکم بردووە!
بە سەر و ەووخسارێکی پەشەکاوەوە ەووی کردمە و پێی گوتم:
بڵساقە ە ە ە ە؟
وەرامم دایەوە: بەڵێ پوورە گیان؟
پێی گوتم:
بە ساقەڵێ ە، توخوا تۆ کوێی بەوەژنە نیی؟
• بیرەکەی ئەم بابەتە بەسەرهاتێکە مامۆستا غەریب پشدەری بە جۆرێکی تر بۆی گێڕامەوە، لای من ئەم دەقەی لێکەوتەوە.

چەمکی رەشنبیری … رەزا شوان

لە ئەمڕۆدا، وشەی "رەشنبیری" یا "رووناکبیری" زۆر بۆر گومان دەکەون، لەسەر زاری هەر زۆری رەهەندکانی گەلی کوردمانن، لە زمانی کوردیماندا هەردوو وشەکە یەک واتایان هەیە، بە زارەکی و بە نووسین هەردوو وشەکە

بەکاردەهێنین. دوو وشەش لە وشەکانی ناو فەرهەنگی زمانی کوردی.. هەردوو وشەکەش لەکدراون لە
(ڕەش + بیر) و (ڕووناک + بیر) پێکهاتوون.. بە یەکەکیش دەوترێت ڕەشنبیر یا ڕووناکبیر کە بیر فراوان و تێگەیشتووبێت و باکگراوندێکی زانیاری گشتی هەبێت.
وشەی ڕەشنبیری یا ڕووناکبیری کوردی بەرانبەر بە وشەی "کولتوور" ئینگلیزی و وشەی "الثقافة"ی عەرەبی بەکارهاتوون.. بەڵام وشەی"کولتوور" لە بنەڕەتدا، وشەیەکی ڕەسەنی لاتینییە، بە واتای "چاندنی زەوی" دێت.
لە زمانی کوردیدا، لە قسەکردن و نووسیندا، وشەی ڕەشنبیری زیاتر لە وشەی ڕووناکبیری بەکارمان هێناوە و بەکاری دەهێنین.. ڕەشنبیری شوێنکی فەرمی وەرگرتووە، گرنگییەکی زیاترمان پێی داوە، دەقی گرتووە و خەی سازکردووە.

شاری سلێمانی قۆناغ و جوان لە باشووری کوردستان، کرا بە "پایتەختی ڕەشنبیری کوردستان" ئەم نازناوەش شایەنی خۆیەتی، چونکە شاری سلێمانی لە دروستبوونیەوە تا ئەمڕۆ، مێژەندی داهێنانی ڕوشنبیری و داهێنانی ئەدەبی کوردیمان بووە.
لە سەردەمکی کۆنەوە وشەی ڕەشنبیری بووە بە وشەیەک لە وشەکانی زمانێ
جیاوازەکانی گەلانی جیهان. بەڵام ئەم وشەیە وەکو خەی نەمایەوە، بووە بە زاراوەیەکی زانیاری و واتایەکی دیاریکراوی گرتەتە خەی.
زانایانی مەقناس، زاراوەی ڕەشنبیریان خستە ناو فەرهەنگی زانیاریەوە، لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەمیشەوە گەلێ پێناسەیان بە دانا، پوختەی باسکانیشیان
بەمە کۆتایان پێهێناون، کە "ڕەشنبیری بریتییە لە کەمێک لە چالاکییە ئەنجامدراوەکانی مرۆڤ"
زاراوەی ڕەشنبیری ــ لە ناوەڕاستی و پێکهاتیدا ــ لە بەها مرۆییەکان جیانابێتەوە. ڕەشنبیری بەردی بناغەیە لە گەشەکردن و لە گەڕان بە بەرزتر و دروستر لە ڕەفتار و لە هەلسوکەوتەکانی مرۆڤ، بووە بە بەشێک گرنگ لە ژیانی مرۆڤ و لەی جیانابێتەوە. دەتوانین بڵێین، ڕەشنبیری بریتییە لە شارستانی مرۆڤ لە ڕووی مادی و ڕەحییەوە.
ڕەشنبیری هەمیشە لە نوێبوونەوە و لە گەڕان و داهێنان دایە. توانای گەڕان و پشکۆتنی کەمێگەی هەیە. لەم سەردەمشدا، کە

سەردەمی گلۆبالیزم و شۆشی تەکنەلۆژیایە، بە هەی خرایی و ئاسانی پەیوەندی و دۆزگاکانی گیاندنەوە، گلانی
جهیان لە یەکتری نزیکبوونەتەوە، سوودیان لە رۆشنبیری یەکتری وەرگرتوون، کاریگەریشیان لەسەر رۆشنبیری یەکتری هەیە. ئەمەش هەکارەکی ئەرێنییە بۆ
گەشەکردن و دەوڵەمندبوون و فرە رۆشنبیری.. بەڵام هەر گەلێکیش، هەوڵەدات کە
رەسەنایەتی و تایبەتمەندییەکانی رۆشنبیری خۆی لەدەست نەدات و بیان پارێزێت.
زانای ئەنترۆپەلۆژی ئینگلیزی (ئەدوارد تایلەر: ١٨٣٢ـ ١٩١٧) لە پەرتووکیدا
بە ناوی (رۆشنبیریی سەرەتایی) یەوە، لە ساڵی (١٨٧١) دا چاپیکردووە، جارێک زاراوەی (رۆشنبیری) بەکارهێناوە، جارێکی تر زاراوەی (شارستانی) بەکارهێناوە.
خۆی یەکلایی کردەوە و وشەی (رۆشنبیری) پەسەند و جێگیرکرد.
تایلەر لەو پەرتووکیدا ئەم پێناسە کلاسیکییەی بە وشەی رۆشنبیری داناوە، دەڵێت:
"رۆشنبیری لە گەلە شت پێکهاتووە، وەکو زانیاری، بیروباوەڕ، هونەر و ئەدەب، ڕەوشت، داب و نەریتی کۆمەڵایەتی، یاسا، هەموو تواناکان و ئەو نەریتانەی کە مرۆڤ وەکو ئەندامێک، لە کۆمەڵگەوە وەریان دەگرێت"
تۆژەنەرەکان، بەدواداچوون و لێکۆڵینەوە و لێکدانەوەی زیاتریان بۆ وشەی رۆشنبیری کرد. پێناسەی تریان بۆ ئەم وشەیە دانا. بۆ سەدان پێناسەیان بۆ کرد.
بەڵام تا ئێستا پێناسەکەی (تایلەر) بووە بە هاوەڵن و بە بنەمای پێناسەکان.
هەندێ لە زانایانی ئەنترۆپەلۆژی بەم جۆرە پێناسەی رۆشنبیری دەکەن:"رۆشنبیری گشت ئەو شتانە دەگرێتەوە کە گەلێک لە گەلان هەنابێتیانە ئاراوە، ئیتر یاسا و رەسا و کەلەپووری کۆمەڵایەتی بن، یا شتە دروستکراوە بەرهەم هێنراوەکان بن"
(رۆبەرت بیرستید) یش بەم شێوە ساکارە پێناسەی رۆشنبیری دەکات و دەڵێت:
"رۆشنبیری ئەو شێوە پێکهاتەیە، کە بریتییە لە گشت ئەو شتانەی بیری لەدەکەینەوە
یا ئەو کارانەی دەیان کەین یا ئەو شتانەی هەمانن"
هەندێکی کە رۆشنبیری بە ستایلێکی ژیان دەزانن.
لە پێناسەیەکی تردا لە پێناسەکان:"رۆشنبیری بریتییە لە

کۆمەڵکی کەی فاکتەرە سیاسی و کۆمەڵایەتی و هزریەکان، ئەو فاکتەرانەن کە هەمووان لێیان تێدەگەن و قبووڵیان دەکەن"
(جەواهەر لال نەهرە) ش دەڵێت:" ڕۆشنبیری بریتییە لە یەکێتی ئەقڵ و ڕۆح"
(ئێندریە مالۆ) دەڵێت:"ڕۆشنبیری و زانستی پاچکە بیرکەکانمانی پێ هەڵدەکەنین"
(جۆن ستیوارت میل) یش دەڵێت:"ڕۆشنبیری بەبێ ئازادی، ئەقڵێکی فراوانی ئازاد دروست ناکات"

تا ئەمڕۆش چەمکی ڕۆشنبیری لە فراوانبوون دایە، بە پێی گۆڕان و شۆڕش و کات و جیاوازییەکان لە داب و نەریت، پێناسەی زیاتری بۆ دەکرێ و شتی زیاتریش دەخرێتە سەری، شتێ باونەماو و نەگونجاوەکانیشی لە لادەبرێ. دەکرێت لەکۆینەوەی زیاتری لەسەر بکرێت، لەوانەشە لە داهاتوودا، پێناسەی تری بۆ بکرێن و شتی نوێ و بابەتی زیاتری بخرێنە سەر.
چەمکی ڕۆشنبیری بۆ واتا گشتییەکەی ئەمەیە:" کە لە هەموو شتێکدا، شتێکی لێبزانیت"
لە سەدەی بیستەم لە ئەورووپادا، بایەخێکی باشیان بە وشەی ڕۆشنبیری دا، لە ئێستاشدا ڕۆشنبیری پێگەیەکی گەورەی لە ئەدەب و ڕۆژنامەکانی ئەورووپیدا هەیە.
هەندێ کەس بە وشەی (شارستانی) ناویان بردووە.
لە ئەمەدا، ڕۆشنبیری بووە بە زمان و بە پەوڕی پێشکەوتن و بە مایەی ڕێز و شکۆداری و شانازی بۆ گەلانی ڕۆشنبیر.
پێندێکی ڕووسی دەڵێت:"وەکو چۆن پێ تاووس دەڕازێنێتەوە، هەر بەم جۆرەش، ڕۆشنبیری مرۆڤ دەڕازێنێتەوە"
بە کورتی لەو کاتەوە کە پێناسەی جۆراوجۆر بۆ چەمکی ڕۆشنبیری کراوە، وشەی ڕۆشنبیری پێشکەوت و هەموو لایەنەکانی ژیانی مرۆڤ و بوارەکانی زانیاری، زانستی، ئەدەبی، هونەری، کۆمەڵایەتی، داب و نەریت، ڕەفتار و هەڵسوکەوت، بەها مرۆییەکان دەگرێتەوە.
لە هەموو حکومەتەکانی جیهانیشدا، وەزارەتێک بە ناوی وەزارەتی ڕۆشنبیریەوە هەیە، کە ئەرکی چالاکی و گۆشکردن و پێشکەوتنی ڕۆشنبیری لە ئەستۆ گرتووە.

لە زۆربەی وڵاتە پێشکەوتووەکانی جیهاندا، لە هەر شار و شارۆچکە و دێیەکدا، چەندین یانە و کۆمەڵە و گروپ و دەزگا و مەڵبەندی کولتووری یا ڕۆشنبیری هەن.

شایەنی باسیشە، لە زۆربەی شار و شارۆچکەکانی ئەوروپا و ئەمریکا و ئوسترالیا،
کە رەوەندی کوردیان لە هەیە. "کەمەڵەی کولتووری کوردی" یا "کەمەڵەی رۆشنبیری کوردی" و "گرووپی هونەر و ئەدەبی کوردی" شیان لە هەن.
ساڵانە چەندین چالاکی پێشکەش دەکەن. ئاهەنگی جەژنی نەورۆز دەگەڕێن و
یادی ساڵڕۆژی بەناو نەتەوەیی خۆش و ناخۆشە کوردییەکانمان دەکەنەوە.
ڕێکی گرنگیان هەیە، لە ناساندن و گەیاندنی ڕۆشنبیری و هونەر و داب و نەریتی ڕەسەن و جوانی کوردیمان بە نەوی نوێمان لە تاراوگەدا، ئاشناکردنیشیان بە گەلانی ئەو وڵاتانەی کە لێیان دەژین.

ڕزا شوان
نەرویج: ١ی/ ئادار/ ٢٠٢٠